T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI

HAẔĀ KİTĀB U ḤÜKEMĀ-YI TERTĪB-İ MUʿ ĀLECE

ADLI ESER ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ

(İNCELEME-METİN-DİZİN-TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

Doktora Tezi

Gürkan GÜMÜŞATAM

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Halil İbrahim USTA

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI

HAẒĀ KİTĀB U ḤÜKEMĀ-YI TERTĪB-İ MUʿ ĀLECE ADLI ESER ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ

(İNCELEME-METİN-DİZİN-TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Halil İbrahim USTA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU	....
Prof. Dr. Halil İbrahim USTA	....
Prof. Dr. Aysu ATA	....
Prof. Dr. Önal KAYA	....
Yard. Doç. Dr. Paşa YAVUZARSLAN	....
....	....

Tez Sınavı Tarihi 10.09.2009

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(18/11/2009)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Gürkan GÜMÜŞATAM

İmzası

……………………………………….

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

Tıp konusunda yazılmış Eski Türkiye Türkçesine ait eserlerimiz, tarihî bilim dilimizin gelişimini izleyebilmemiz için önemli veriler sunar. 14. yüzıldan itibaren insan sağlığını ilgilendiren bir konuda önce tercüme, ardından da Türkçe telif eserlerin verilmiş olması hem bilim tarihimiz için hem de dil araştırmaları için büyük şanstır.

Elimizde bulunan ve dil bilgisi özelliklerini incelediğimiz Tertīb-i Muʿālece, tıp konusunda yazılmış 15. yüzyılın sonuna ait ürünlerimizden biridir. Devrin edebi yapıtlarına nisbeten oldukça yalın, anlaşılır bir nesir diliyle yazılan eserde hastalık adları, organ adları, bitki ve hayvan adları, ilaç ve yiyecek adları oldukça zengindir. Burada kullanılan dil, 15. yy.da Anadolu insanının terimleştirmede tasarım gücünü, çevresini gözlemleme ve anlatma becerisini, seslik ve biçimlik özelliklerini, kelime türetmede izlediği yolları ve bu konuda yazılan eserlerin üslup özelliklerini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Eserde terimlerin kullanımı konusunda Türkçe hâkim dil konumunda olmakla beraber botanik, anatomi, fizyoloji, zooloji ve farmakoloji dallarında devrin ağırlıklı bilim dili Arapçanın etkisi büyüktür. Farsça, Arapça ve bunlar kanalıyla dile giren Grekçe (Eski Yunanca) terimler de bilim dilimizin gelişim sürecinde onlardan yaptığımız ödünçlemelere tanıktır. Ayrıca, alıntılar yanında bu terimler için yeni karşılıklar da türetilmiştir.

Müellif metnin farklı yerlerinde aynı kavram için farklı dillerden terimleri belli bir kurala bağlamaksızın kullanmıştır. Bu nedenle aynı kavram için hem Arapça, hem de Türkçe veya Farsça bir karşılık bulmamız mümkündür. Biz

çalışmamızda bu tür terimleri adlandırırken en yaygın olanına gönderme yaparak birbirlerine işaret etme yolunu seçtik.

Çalışmamız sırasında eserin söz varlığıyla beraber imlâ, ses ve biçim; anlam ve anlatım özelliklerini de kısaca belirlemeye çalıştık. Böylelikle tarihî bilim dilimize ışık tutacak verileri, terimleştirme ve Türkçenin anlatım inceliklerini, tıp terimlerindeki çeşitliliği, bilim dilimizin kaynaklarını aradık.

Çalışmamızın giriş bölümünde kısaca incelediğimiz eserle ilgili genel bilgilere yer verdik ve devrin bilim diline yaptığı katkılar konusunda kısa değerlendirmelerde bulunduk. Tarihi tıp metinlerini anlayabilmenin şartı bugünkü tıp anlayışından oldukça farklı görüşler içeren tarihî tıp öğretilerini ve İslâm tıbbının yararlandığı kaynakları bilmekten geçtiği için bu bilim dalının kısa tarihçesini, esaslarını sunduk.

Anadolu'da başlatılan tercüme ve sonrasındaki telif faaliyetleri sırasında Türkçeye verilen önemi vurguladık, tıp eserlerinin neden Türkçe yazıldığı sorularına da yine bu bölümde cevap aradık. Ayrıca 14.yy.dan 16.yy.ın başına kadar Anadolu sahasında yazılmış belli başlı eserleri tanıtmaya çalıştık. Yine bu bölümde, eski bir tıp kitabı üzerinde çalışmamızın getirdiği zorluklara değindik.

Dil bilgisi özellikleri üzerinde durduğumuz ikinci bölümde önce Türkçe kökenli sözcüklerin imlâ hususiyetleri hakkında genel bilgiler verdik. Bunu yaparken daha çok ikili yazımlara işaret ederek halen oturmuş bir yazımın olmadığını vurguladık. Ses açısından değerlendirdiğimiz Türkçe sözcüklerde görülen belli başlı ses olaylarını açıklayarak bugünkü yazı dili veya Eski Türkçeyle karşılaştırdık. Sözcüklerin biçim özelliklerini değerlendirirken isim ve fiil kategorileri ile onlara ait ekleri sıralayarak görevlerini, uğradıkları değişimleri örneklerle açıkladık. Terim

olarak kullanılan birleşik sözcüklere de yine bu bölüm içinde yer vererek onların kuruluşu, dizim özellikleri ve açıklanması gereken anlamla ilgili olaylara değindik. Metnin söz dizimi ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yaptık, tahlillere yer vermedik. Bizim amacımız bir tıp eserinde kullanılan ifadelerin hangi formlarda kullanıldığını vermek, eserin üslup özelliklerini göstermekti.

İncelememizin üçüncü bölümünde toplam 133 varaklık metnin çeviri yazı alfabesine göre yeni yazıya aktardık. Aktarma işlemi sırasında elden geldiğince titiz davranarak yazımdaki hataları ve zamanın getirdiği tahribattan kaynaklanan eksiklikleri tamir için çaba sarfettik.

Eserde geçen tüm sözcüklerin dökümünü vererek almış oldukları eklere göre gramatikal dizinini hazırladığımız bölüm çalışmamızın üçüncü kısmını oluşturur. Burada sözcüğün kökenini verip açıklamasını yaptık ve eş anlamlı olanlar arasında göndermelerde bulunduk. Kimi zaman eş sesli sözcüklerle de karşılaştığımızdan bunları numaralandırarak ayrı maddeler halinde gösterdik. Terimleri verirken bunları çalışmanın sonundaki sözlükte etraflıca açıkladığımızdan kısaca karşılığını vermeyi yeğledik.

Tertīb-i Muʿālece'de geçen terimleri sıraladığımız bölüm çalışmanın en önemli kısmıdır. Burada tematik bir sıralamaya giderek anatomi ve fizyoloji, botanik, zooloji ve tıp alanlarına ait terimleri gerek yapı gerekse kökenlerine bakarak maddeler halinde sıraladık. Madde başı olarak verdiğimiz terimi taşıdığı anlam açısından açıklayıp sonra onu metin içinden seçtiğimiz bir cümlede örnek gösterdik. Bazı durumlarda konunun anlaşılabilmesi için ayrıca açıklamalarda bulunduk, terimin kökeni ile ilgili bilgi verici kısa değerlendirmeler yaptık.. Bugünkü yazı

dilinde bulunmayıp halk ağzında yaşayan terimlerde gerekli uyarıyı yapıp bunları iç maddeler halinde sıraladık.

Çalışmamızın sonuç bölümünde eseri bir bütün halinde değerlendirerek terim türetmede izlenen yolları, metnin üslup özelliklerini, kısacası bulgularımızı özetle sıraladık.

Bu konudaki genel literatürü tanımamız ve baştan sona kadar ilgili sahada yazılmış bir eseri okuyarak ne gibi sorunlarla karşılaşacağımızı öğrenmemiz açısından incelememiz son derece öğretici olmuştur. Bilim dünyasının istifadesine tarihî bir metni sunabilmek ayrıca bizi mutlu etmektedir. Umarız elde ettiğimiz veriler Türk dili için küçük de olsa bir katkı yapmıştır.

Çalışmam boyunca yakın ilgi ve desteğini gördüğüm, bilgi ve görüşlerinden yararlandığım Sayın Prof. Dr. Halil İbrahim Usta'ya, Prof. Dr. İsmet Cemiloğlu'na, Prof. Dr. Önal Kaya'ya ve üzerimde emeği olan tüm hocalarıma yardımlarından dolayı içtenlikle teşekkür ederim.

Gürkan GÜMÜŞATAM

Gazimağusa/2009

KISALTMALAR

Ar. **:** Arapça

a.g.e. **:** adı geçen eser

a.g.m. **:** adı geçen makale

bkz. **:** bakınız

C. **:** cilt

çev. **:** çeviren

DLT. **:** Dīvānu Lugāti'-t-Türk

E.T. **:** Eski Türkçe

Far. **:** Farsça

Grk. **:** Grekçe (Eski Yunanca)

haz. **:** hazırlayan

krş. **:** karşılaştırınız

Rum. **:** Rumca

T. **:** Türkçe

TDK **:** Türk Dil Kurumu

TTK **:** Türk Tarih Kurumu

vb. **:** ve benzeri

yy. **:** Yüzyıl

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ش	ş	آ	a, ā
ص	ṣ	ا	a,e,ı,i,u,ü
ض	ż, ḍ	ء	ʾ
ط	ṭ	ب	b, p
ظ	ẓ	پ	p
ع	ʿ	ت	t
غ	ġ	ث	s̱
ف	f	ج	c, ç
ق	ķ	چ	ç
ك	k, g, ŋ	ح	ḥ
ل	l	خ	ḫ
م	m	د	d
ن	n	ذ	ẕ
و	v,u,ü,	ر	r
	o,ö,ū, ō	ز	z
ه	h, a,e	ژ	j
ى	y, ı, i,ī	س	s

I GİRİŞ

I.1.Tıp Çalışmalarının Kısa Tarihi

İnsanın yaşadığı her devirde rahatsızlıklar ve bunların tedavisine ihtiyaç vardı. Dolayısıyla tarihin her döneminde tıp bilimi ve bu bilimi icra edecek hekimlerin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak hastalığın tedavisi ve hastalıkların nedenleri için üretilen cevaplar elbette önce doğaya, sihirli güçlere bağlanmıştı. Elimizde yazılı kaynaklar bulunmayan dönemlerle ilgili tıbbi bilgilerimiz ancak tahminlerle, mitolojik anlatılarla sınırlıdır. Yazının keşfiyle insanlık tarihi için bir dönüm noktası yaşanır. Yazılı kaynaklara sahip her medeniyet geçmişi ile ilgili bize bugün ışık tutacak bilgiler sunar. Neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan tıp bilimi ile ilgili ilk müsbet bilgilerimiz de yazıya sahip uygarlıklara aittir. Eski kaynaklardaki bilgilere dayanarak tıpla uğraşmış geçmiş uygarlıkların insan sağlığı ve tadavi etme konusunda bilgileri kısaca şöyledir:

- **Eski Babil ve Mısır Uygarlıklarında Tıp**

Mısır tıbbı hakkında ilk bilgileri, içeriği tamamen tıpla ilgili olan papirüslerden öğreniyoruz (Mondadori, 1998: 12). Mısır ve daha sonraki Mezopotamya'ya ait bu tıbbi yazılarda, hastalıklar için, 'şeytan' teorisi önde geliyordu. Hastalık, doktorun müshil ve kusturucularla hastanın vücudundan çıkarmaya ve tiksindirici ilaçlarla korkutarak kaçırmaya çalıştığı, kötü bir ruh olarak şahsiyete büründürülüyordu. En eski Mısır tıp yazıları, pratisyen doktorun kullanacağı reçete listelerinden oluşuyor ve bunlarda çeşitli hastalıklar ayrıntılı olarak değil, sadece kabaca tarif ediliyordu. M.Ö. 1600'lerden kalan Eber tıbbi papirüsü kırk yedi hastalığın belirtilerini tarif etmesi ve arkasından da teşhis ve

ilaçlarla ilgili bilgi vermesi ile ayrılır. Bundan sonraki yazıların karakteri daha çok sihirseldir. Bunlarda, hastalık nedeninin kehanetlerle nasıl belirleneceği, tedavinin hastalığa ait şeytanın hastadan çıkarılarak, sonradan yakılmak üzere hamurdan yapılmış bir heykelciğe, bir hayvana, bir nazarlığa veya bir yağa aktarılmasının nasıl sağlanacağı üzerinde duruyordu. Cerrahi konusunda da mahir olan(Ronan, 2005: 27) Mısırlılardan kalmış cerrahi ile ilgili bir papirüste yer alan bilgiler ise dikkate değerdir. Pratiğe yönelik bilgiler veren bu papirüsün üzerinde tıbbi vakalar olumlu, belirsiz ve olumsuz hükümlerini taşıyan üç grupta sınıflandırılır. Son tip vakaların ise iyileşmez olduğu kabul edilirdi (Mason, 2001: 13-14). Buradaki bilgilerin sağduyu ile verilmiş oluşu ve batıl itikatlardan arınmış olması dikkate değerdir. Görülüyor ki deneysel tıpla ilgilenen hekimler belli bir birikime ulaşmışlardı.

Mısırlı dişçiler damar sertliği sonucu meydana gelen apseleri akıtıp boşaltmada, altınla dolgu yapmada da ileri giderler. Beyin ameliyatları ile de ilgilenen Mısırlı hekimler, devirlerine göre vücudun kontrol merkezi olduğunu düşündükleri insan beyninin (Ronan, 2005:27) yapısı hakkında da gayet ileri bilgilere sahip olduklarını günümüze kadar gelmeyi başarmış papirüslerinde sergilerler.

Hidrofizi (vücutta su toplanması), humma, fıtık, uyuz, cüzzam ve bazı deri hastalıklarını; saçları, boğazı, akciğerleri ve mideyi etkileyen hastalıkları bilen Mezopotamya uygarlığında da hekimlerin önemli işlevleri olduğu anlaşılır. Hastalıkların tedavisinde büyüden de yararlanan devrin hekimleri uygulamalı tıp konusunda ise önemli bulgulara ulaşmışlardı. İlaçla tedavide sadece bitkilerden değil; şap, öğütülmüş taşlar ve tuz gibi mineraller yanında hayvanların kimi kısımlarını içeren ilaçlarla tedaviyi de öneriyorlardı (Ronan, 2005:37). Bu yöntemler aslında modern tıbbın gelişimine kadar birçok uygarlıkta ve bizde de devam eder.

Hayvan karaciğerinin yapısını inceleyerek çözümleyen Babilli kahinler kanın önemini farkettiklerinden onu hayatla eşdeğer görüyorlardı. Karaciğere önem vermelerinin nedeni de bütün organlar içinde en çok kana sahip olanın o olmasıydı. Babillilerin en büyük bulgusu ise hastalıkların bir insandan diğerine bulaşabileceğinin farkına varmalarıydı (Ronan, 2005:27).

Karaciğeri yaşamın eşiği olarak kabul eden Asurlular ve Babillilerin aksine Mısırlılar ise solunumun en hayati fonksiyon olduğunu düşünüyorlardı. Kalbin dolaşım merkezi olduğunu keşfeden Mısırlı hekimler kalbi, kanı ve gözleri etkileyen hastalıkları, ayrıca mesane ve bölgesel büyümeye neden olan çeşitli rahatsızlıkları ta tanırlar (Mondadori, 1998:13).

- **Eski Yunan ve Roma'da Tıp**

Eski Yunan tıbbında üç ana kol gelişmişti. Bunların birincisi ve belki de ilki, Homeros'un İlyada'da adından bahsettiği (Ronan, 2005:9) tıp tanrısı Aesculapius'a adanmış tapınakların tıbbıydı. İkinci olarak Güney İtalya'daki Felsefi Pythagorasçı okul gelmekte ve üçüncü olarak da daha pratik olan Hippocrates'in (Hipokrat) İyon okulunun geliştirdiği tıp. Hippocratesci eserler, ilk Grek tıp yapıtları arasında olup M.Ö. IV. asra kadar uzanır. İstanköylü Hippocrates (M.Ö. 460-377) günümüz tıbbının temellerini atan ilk büyük temsilcisi olmakla beraber verdiği eserlerin, ona atfedilen çalışmaların çoğu bir kişiden ziyade bir okulun ürünüdür. Bu okul kendi teorilerini geliştirmekle birlikte, tıbba Pythagorasçılar gibi teorik bir bilim olarak değil, bir sanat veya teknik olarak bakıyorlardı. Ortaya attıkları doktrinlere göre insan bedeninde, melankolik, coşkulu, asabi ve kayıtsız karakterli dört sıvı salgılanmakta olup, sağlıklın yaşam için bunlar arasında doğru bir oran bulunması gerekli olduğundan, bunlardan birinin ağır basması, bir hastalığa neden oluyordu. Bu

teorinin kanda görülen dört farklı maddeye dayandığı tahmin edilebilir. Buna göre, koyu pıhtı melankolik salgıyı; kırmızı sıvı coşkulu salgıyı temsil etmekte; sarı serum asabi salgıyla ve fibrin de kayıtsız kısımla ilgili görülmekteydi (Mason, 2001:25).

Eski Yunan tapınaklarında Asklepios rahipleri tarafından birçok hastalığın iyileştirilmesi için yapılanlar sadece dini merasimlerden ve dinlenmeye dayalı uygulamalardan ibaretti. Tüm bunlar insan psikolojisini esas alan Mısır kaynaklı bir temele dayanıyordu. Kimi bitkilerin kök ve yaprakları ile bunlar aracılığıyla elde edilen droglar da daha önceki medeniyetlerde olduğu gibi Antik Yunan'da da uygulanır (Ronan, 2005:94).

Yunan tıbbının asıl gelişimini sağlayan ve modern tıbbın ilk önemli teorilerinden birini ortaya atan Pythagorasçı tıp ekolünün ardından Hyppokrates olur. Hyppokrates'in kendisinin, meslektaşlarının ve öğrencilerinin İstanköy'de öğrettiği bilgiler, altmış kadar metinden oluşan "Hyppokrates Külliyatı"nın içindedir (Ronan, 2005: 95).

Hyppokrates tıbbının en önemli ve Ortaçağ'ın sonuna kadar devam eden öğretisi 'İnsan Tabiatı"dır. İnsan anatomisi ve iç organlar hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan Hypokkrates hekimleri hastalığı belirli bir yönteme göre tedavi edebilmek için 'Hıltlar veya Vücut Sıvıları' teorisini kurar. Bu teori sonrasında İslâm tıbbının da temelini oluşturacaktır. Teorinin esasları ortaya çıkmasında insan ve hayvan vücudunda, kan, safra gibi çok önemli sıvıların bulunduğunun gözlemlenmesiyledir. Sağlığı vücuttaki dengenin ürünü olarak gören Pythagorasçı görüşle birleştiren bu doktrinde Empodekles'in dört unsuru (kök elemanlar) da rol oynar. Hyppokrates bunlara ayrıca dört keyfiyyet ve niteliği (kuruluk, sıcaklık, nemli, soğuk) katar. Sonuçta vücutta kan, kara safra, sarı safra ve balgam olmak

üzere dört vücut sıvısının bulunulduğu düşünüldü. Sağlıklı olmanın şartı ise tüm bunların dengede oluşuna bağlandı. Bir veya ikisinin fazlalığı vücutta birtakım fiziksel düzensikliklere sebep oluyordu. Bu teorinin geliştiricisi ise Romalı ordu hekimi Galenos (Galen) olur. Bu doktrine dört mizacı ekleyen Galenos insanları, kanlı (sıcak ve cana yakın); flegmatik (yavaş hareket eden, uyuşuk, miskin); melankolik (üzgün, durgun) ve kolerik (çabuk kızan, çabuk tepki gösteren) olmak üzere dört sınıfa ayırır. Bu birleştirilmiş doktrin (dört vücut sıvısı ve dört nitelik) 17. yy.a kadar kullanımını sürdürecekti (Ronan, 2005: 96).

Bu devir hekimleri tedavide müshillerden, kusturuculardan, perhizden, kan almadan faydalanmakta, iyileşmenin doğal yollardan gerçekleşebilmesi, acının dindirilmesi için gevşeme, banyolar, masaj, arpa suyu, şarap, bal enfüzyonları tavsiye ediyorlardı (Ronan, 2005: 96) ki tüm bunlar İslâm tıbbının da ana tedavi yolları olarak da sonrasında sürdürülecektir.

- **İskenderiye Tıp Ekolü**

İskenderiye, İskender'in ölümünden bir yıl sonra kurulmuş olup burada bir mektep ve 700.000 cilt kitap ihtiva eden kütüphane (Uzluk, 1957: 57) kurulur.

İstanköy'de öğrenim gören ve İskenderiye Tıp ekolünün kurucusu olan Herofilos, pratisyen hekim olarak büyük ün kazanır. Yunan şehirlerinde hoş karşılanmayan insan kadavrası üzerindeki incelemelere İskenderiye'de ilgi gösterilmesi tıbbi araştırmalar için büyük fıratlar yakalanmasını sağlar. İnsan anatomisi hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan Yunan hekimlerine karşın onların dört hılt teorisini benimseyen Herofilos, anatomi konusunda önemli bilgilere ulaşır.

Beyni, sinir sistemini, atar ve toplardamar sistemini, cinsel organları ve gözü inceler. Sinir sisteminin merkezinin kalp değil, beyin olduğunu, sinirlerin beyinden aşağıya doğru, omurilik boyunca indiğini resmeder (Ronan, 2005: 126). Herofilis, bunlar dışında da nabız, karaciğer, göz; jinekoloji vb. birçok konuda araştırmalar yapar ve önemli bulgular gerçekleştirir.

Duyu ve hareket sinirlerini, kalbin pompalama hareketi yaptığını farketen Herofilis'in öğrencisi Erasistratos'un solunumla ilgili çalışmaları ve tedavi için önerdiği çok az miktarda gıda alarak rejim uygulama dikkat çekicidir (Ronan, 2005: 127).

- **Çin Tıp Ekolü**

Çin tıbbı ömür uzatmak ve hastalık iyileştirmek için benimsenen beslenme teknikleriyle, Taoizm tarafından şekillenmişti. Çin'de yılın ilk gününde, bütün yıl için insanı zinde tutmaya yarayacak bir öz taşıdığına inanılan bir tavuk yumurtası yutmak adeti vardı. Besin maddeleri, kaplumbağa gibi uzun ömürlü olan hayvanlardan hazırlanıyor ve canlılığı artırmak amacıyla kükürt, güherçile gibi yüksek Yang içerdiğine inanılan mineraller yeniyordu. İnsan vücudunun bütün anatomik özellikleri ve onun maruz kalabileceği bütün hastalıklar, *Yin* ve *Yang* karakterli idi. Ateşlenmeler Yang, ürpermeler ise Yin bozuklukları olarak kabul ediliyordu. Nabızdan anlaşılan hastalıklar bu iki özelliğe göre tedavi ediliyor; uyarıcı, yakıcı, ve sert ilaçlar Yang; temizleyici, acı ve kabızlık verici ilaçlar ise Yin kabul ediliyordu (Mason, 2001:66).

Çinlilerin 'iki dolaşım'a verdikleri önem, hekimin hastanın nabız ölçüsüne dikkatini artırıyordu. Ayrıca Çinli hekimler hastanın genel durumu, nefesin kokusu,

dilin temizliği ve rengi ile kalp atışına da dikkat ederler (Ronan, 2005:204). Çin hekimlerinin Yunan hekimlerinde olduğu gibi kendilerine kılavuzluk yapan 'Tıp Kanunu' adlı meşhur bir eserleri mevcuttu. Bu eserde insan ile devlet, mikrokozmos olan insan ile makrokozmos olan evren arasındaki benzetmelere dayanıyor (Mason, 2001:66), insan anatomisi buna göre değerlendiriliyordu. Ancak bu kitapta hekimler sadece mitolojik bilgilere değil, iyi açıklanmış birçok tedavi yöntemlerini de buluyorlardı (Ronan, 2005:204).

Çin tıbbına has tedavi yöntemleri arasında tütsü ve akapuntur başta gelmekte idi ve bu yöntemleri günümüze kadar taşımayı başarırlar. İlk kez eklemlerdeki romatizma ağrılarını tedavi etmek, vücuttaki ağrıları gidermek için uygulanan moksibüsyon (Ronan, 2005:204) (ot yakma/ tütsüleme) daha sonra başka işlevler için de kullanılır.

Eski Çin'de günümüzde de ilaç yapımında kullanılmakta olan malzemelerden de faydalanılmıştır. Müshil için sodyum sülfat, anemi için demir ya da jinseng içeren tipik prepasyonlar devrine göre ileri bir anlayışa ulaştıklarının kanıtıdır. Çiçek hastalığı için bağışıklık kazanma konusunda ilk adımları Çinli hekimler atar. Çiçek hastası olan kişilerin deride oluşan döküntülerini toplayarak toz haline getiren hekimler bağışıklık kazanmaları için çocukların burun deliklerinden bu tozu içeri üflüyorlardı (Mondadori, 1998:19). Bu tekniğin gelişimi İslâm tıbbında olur. Çiçek hastalığının tedavisi ve çiçek Avrupa'da öğrenilmesi ise Türkler sayesinde ve asırlar sonra olacaktır.

- **Eski Hint Tıbbı**

En eski Hindu tıp eseri, M.Ö. IV. yy.dan kalan Bower yazmasıdır. Bu yazmada, bir ilaçlistesiyle bunların nasıl kullanılacağına ilişkin bilgiler bulunur. Bu yazma içindeki bilgiler M.S. II. yy.da ele geçen Chakara adlı tıp eserinde ve yine M.S. V. yy.dan kalmış cerrahiyle ilgili Susruta'da da tekrarlanır. Chakara, insan vücudunda üç yaşamsal süreç ayırt eder. Birincisi, göbek altındaki bölgede havanın işlemleri, ikincisi göbek ile kalp arasındaki bölgeyi kontrol eden safra nedeniyle ve üçüncüsü de kalp üzerindeki balgam etkisiyle oluşmaktaydı. Bu yaşamsal süreçler, kilüs, kan, et, yağ, kemik, ilik ve meniden oluşan, yedi ilkel maddeyi meydana getiriyordu. Sağlık, bu yedi ilkel maddenin niceliksel uyuşumuna bağlı olup, bunun herhangi bir bozukluğu, hastalığa sebep oluyordu (Ronan, 2001:79). Görülüyor ki bu tıp anlayışı Eski Yunan tıbbındaki 'dört unsur' esasına benzemektedir. İslâm tıbbının gelişmesinde ona kaynaklık eden Eski Yunan tıbbının örtüştüğü bu noktanın yine Türk tıbbına kaynaklık ederken yabancılık çekmeyişimizde de aslında bu etkili olur. Türklerin en eski Uygur tıp metinlerinde Hint tıbbından yararlandıkları ve Anadolu'ya gelirken onun izlerini taşıdıkları bilinen bir gerçektir.

121 farklı ameliyat aletinin tarif edildiği ve modern zamanların birçok ameliyat türü hakkında da bilgiler veren Charaka ile şeker hastalarının çıkardığı tatlı idrar (Mason, 2001: 79) gibi bilgiler veren bu eserler Hyppokrates Külliyatı'nın Hint tıbbındaki görevini üstleniyordu. Ayurveda içinde karın, mesane (taş çıkarmak için) ve katarakt operasyonlarının da bulunduğu birok cerrahi operasyona yer verilir. Hindu hekim, kan damarlarının kesildikten sonra nasıl kapatıldığını bilmekte ve dağlama yapmaktaydı (Ronan, 2005: 217). Görülüyor ki eski Hint tıbbı cerrahide oldukça ileri gitmişti. Ancak cerrahi konusunda gösterilen ilerleme anatomide aynı

düzeyde değildir. Bunun en büyük nedeni ise ölü beden üzerinde bıçak kullanılmasını yasaklayan (Mondadori, 1998:16) dinî yasaların olması idi.

Hindu kültüründeki kimi yasaklara rağmen cerrahi, hatta plastik cerrahi gibi ilerlemeler yanında bazı önemli tesbitlere de uluşılır. Bunlar arasında Hint tıbbı için en dikkat çekici özellikler hastalıkların genellikle kalıtsal olduğuna inanmaları ve bazı hastalıklara insan vücudunda bulunan küçük canlıların sebep olduğunu düşünmeleridir. Hastalığın tedavisi iki aşamalı bir süreçti. Önce vücut içinde bulunan ve dengesizliğe yol açan maddeler vücuttan çıkarılıp atılmakta, sonra da yerlerine uyumlu maddeler getirilmekteydi. Ayurveda'da geçen sindirim anlayışına göre, yemek vücuttan girdikten sonra yakılmakta ve böylece kana, kasa, yağa, kemik iliğine ve spermaya dönüşmekteydi. Hastalıkları zararlı maddeleri atarak ve yerine başkalarını koyarak tedavi etme fikri, bu sindirim anlayışından doğmuştu (Ronan, 2005: 216-217).

- **İslâm Medeniyetinde Tıp**

Hicret'i izleyen ilk 250 yıl yeni ve güçlü bir Arap kültürünün gelişimine tanık oluruz. Orta Doğu, Mısır, Kuzey Afrika ve İspanya'ya kadar yayılan İslâm medeniyeti büyük bir medeniyet kurar (Mondadori, 1998:46). Tıp ve çeşitli bilim dallarında Yunanlılardan, Romalılardan, İranlılardan ve Hintlilerden (Ronan, 2005: 259) bol miktarda aldıkları malzemeyi hızla işlerler ve geliştirirler. Üç ayrı devreye ayırabileceğimiz islâm tıbbının birinci basamağını 9. yy.a kadar devam eden tercüme aşamasını koyabiliriz. Bunu 9. yy.dan itibaren hızla gelişen telif aşaması izleyecektir. Ancak tüm bu gelişmeler Rönesans ve sonrasındaki gelişmeleri yaşayan Avrupa karşısında bir duraklama ve gerilemeyi yaşayacaktır.

Arap dünyasında tercüme hareketinin başlatıcısı ilk Abbasi halifelerinden biri olan aynı zamanda ilk hastaneyi yaptırmış (Mondadori, 1998:46) Harun Reşid'tir. Harun Reşid Yunanca makalelerin tercümesini emreder ve hızlı bir tercüme faaliyetine girişilir. Onun ardından gelen El-Memun ise tercüme işlerinin düzenli şekilde işleyişini sağlamak için Beytül'l-Hikmet'i kurar (Mason, 2001: 82). Bağdat'ta yapılan ilk tercümeler arasında botanik ve kimya konusundaki eserlerle beraber Dioscorides ve Galenos (Ronan, 2005: 259) gibi hekimlerin İslâm tıbbının da temel ilkelerini oluşturacak eserleri bulunur.

Tıbbi konularda ilk özgün Müslüman yazar, Huneyn'in öğrencilerinden biri tarafından Bağdat'ta yetiştirilmiş olan El-Razi'dir (Mason, 2001: 82). Bilimin sürekli gelişme içinde olduğunu düşünen ve gözlemle deneye son derece ehemmiyet gösteren Razi, çok sayıda eser ve geniş kapsamlı el kitapları yazar, çiçek hastalığı ve kızamık konularında tümüyle özgün eserler ortaya koyar, ilk kez çiçek hastalığına kesin tedavi önerir.

El-Razi'nin "El-Havi" adlı eseri yaklaşık beş asır süresince üzerine yeni bir bilgi eklenmeksizin hem Doğu'da hem de Batı'da ders kitabı olarak okutulur. Hem çağdaşı olan hem de kendinden sonra gelen birçok hekimi etkileyen El-Razi (Ağırakça, 2004: 162) İslâm tıbbının gelişimi ve özgünlüğünü kazanmasındaki başarılarıyla tarihteki yerini çoktan saygıyla almıştır.

İslâm tıbbının en büyük ismi İbni Sina'dır. Hyppokrat ve Galineos'un tıp doktrinleriyle Aristo'nun biyoloji doktrinlerini karşılaştırarak düzenleyen İbni Sina, bunları "El-Kanun" isimli ansiklopedik yapıtında sergiler. 12. yy.da Latince'ye de çevrilerek Ortaçağ boyunca hem Avrupa hem de İslam dünyasında yaygın tıp anlayışını belirleyen El-Kanun (Kahya, 1995) beş kitaptan (Anatomi ve fizyoloji, ilaç

hammaddeleri, insan bedeninde görülen hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar ve cerrahi, ilaç reçeteleri ve uygulamaları.) meydana gelir.

İbni Sina ile hemen hemen aynı dönemin hekimlerinden olan ve İslâm dünyasının en büyük cerrahı olarak kabul edilen El-Zehravi, cerrahi ve cerrahi aletler üzerine yazdıklarıyla üç yüz yıl cerrahinin en üst düzeyini temsil etti (Ronan, 2005:263).

El-Zehravi sonrası uygulamalarıyla devrinde itibar göremesine rağmen tıbba önemli bir yenilik getiremeyen İbni Rüşd'ü görürüz. İbni Sina'nın eserinden daha çok itibar gören eseriyle İslâm tıbbında adından söz ettirmeyi başaran İbni Rüşd'ü El-Kuf ve İbni Nefis takip eder. İbni Sina'nın görüşleri üzerine açıklamalar yazan El-Kuf, birçok tıp kitabı ve cerrahi konusunda o güne kadarki en kapsamlı Arapça tıp metnini hazırlar. Avrupa'da Malphing'in kılcal damarları tanımlamasından dört yüz yıl önce ve mikroskobun bulunmasından evvel, kılcal damarlar için yaptığı tanımlama ve kalp kapakçıklarının işlemesiyle (Ronan, 2005: 263) ilgili açıklamaları onun alanında ne kadar ileri görüşlü bir hekim olduğunun kanıtıdır ve ona asıl ününü de kazandıran bu olur. Kanın kalbin bir tarafından diğer tarafına geçtiğini kabul eden ve bu görüşü uzun asırlar kabul görmüş olan Galenos'un yanlışını ortaya koyan ve küçük kan dolaşımını keşfeden İbni Nefis'tir. İbni Nefis çok sayıda eser vermesine, cerrahi teknikler, hasta bakımı, ameliyat sonrası bakım vb. gibi birçok konuda yazdığı eser ve şerhlerine rağmen asıl ününü de küçük kan dolaşımını (Ronan, 2005:264) keşfine borçludur. Kalp ile akciğerler arasındaki dolaşımı Avrupalı hekimler ancak İbni Nefis'ten üç asır sonra bulabilir.

Arap dünyasındaki gelişmeler önce Kordoba'nın II. Kastilli Ferdinand tarafından ele geçirilmesi, ardından 1258'de Moğollar'ın Bağdat'ı yağmalamasıyla

son bulacaktır. Ancak İslâm dünyasındaki bu gelişim sürecinin Türklerde hızlı şeklide gelişimini 17. yy.ın birinci yarısına kadar sürdürdüğünü hem tercüme eserlerden hem de tercümelerin ardından gelen telif eserler aşamasıyla[1] görüyoruz. Anadolu'nun imarı, açılan şifahaneler, medreseler ve buralarda yetişen hekimler insan sağlığı konusunda hatrı sayılır gelişmelere imza atar. Beylerin ve onların ardından gelen Osmanlı imparatorlarının, sancaklara gönderilen şehzadelerin çevrelerinde kurdukları ilim kurumları ve bilim adamlarının desteklenmesi bu gelişmede itici güç haline gelir.

Tıp bilimine kuramsal olarak yapılan katkılar ve bu kuramların uygulandığı hastanelerin açılmasında Türkler sadece Anadolu'da değil İslâm çoğrafyasının farklı bölgelerinde de görev alır. İslâm ülkelerinde hastane kurucuları dizisinde yer alan kişilerden yarısının Türk olduğu saptanmaktadır. Bunlardan Tulunoğlu Ahmet'in Mısır'da kurduğu hastane, hizmetin sürekliliğini sağlayan bir vakfa dayanması ve uyguladığı tedavi yöntemleri nedeniyle zamanında büyük bir ün kazanmıştı. Böyle bir geleneği olan Türk hastanelerinin Selçuklular döneminden başlayarak Anadolu'da yaygınlık kazanması bu noktada son derece doğaldır (Turan, 2000: 189).

Ancak Avrupa'da gerçekleşen Rönesans ve Reform hareketleri, coğrafi keşifler ve ardından yaşanan yenilikleri yeterince izleyemememiz, Türk tıbbının gözden düşmesine neden olacaktır.

[1] Anadolu'da Türk tıbbının gelişimi için bkz.: "Anadolu'da Türk Tıbbının Gelişimi ve Türkçe; Eski Türkiye Türkçesi Dönemine Ait Tıp Kitapları"

I.2. Anadolu'da Türk Tıbbının Gelişimi ve Türkçe

Osmanlılarda eğitim öğretim dili Arapça, resmi dil Türkçedir. Medreselerde öğretim dili olarak Arapça kullanılırken, bütün resmi yazışmalar Türkçe olarak yürütülmüştür. Ayrıca, Osmanlılarda on dördüncü yüzyılda başlatılan ve on beşinci yüzyılda da sürdürülen ilginç bir husus da, bu dönemde yazılan eserlerin özellikle tıpla ilgi olanlarının Türkçe (tercüme/telif) yazılmasıdır (Kahya: 2003: 11-12).

Çevrilerle ilgili bir başka dikkate değer husus ise, eserlerin bir kısmı dinî eserler ya da edebi eserler olmakla birlikte, ağırlıklı olarak tıp eserleri oluşudur. Ayrıca, sadece çeviriler değil, bu yüzyılda yazılan telif tıp eserlerinin de tercihen Türkçe olduğu belirlenmektedir. On dördüncü yüzyılı izleyen dönemde, yani XV., XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlılarda yazılan tıp eserlerinin hemen hepsinin Türkçeden yanadır. Yazarlar hemen eserlerinin başında, daha önce, Anadolu Selçukluları döneminde olduğu gibi, eserlerini Türkçe yazmalarının sebebinin '*okuyan herkesin, eseri okuyup, kolayca anlaması*' olduğunu kaydetmişlerdir (Kahya: 2002: 248).

Selçuklular eğitim ve öğretime büyük önem vermişlerdir. Bunun için de temel eğitim veren kurumların yanı sıra, yüksek öğretim kurumları olarak bildiğimiz medreseleri, Anadolu'nun hemen her yerinde olmasına dikkat etmek üzere, açmışlar. Böylece, toplumun şekillenmesi ve kalkınmasında, eğitim ve öğretimin yaygın olarak uygulanmasının önemini idrak ettikleri de anlaşılmaktadır.

Anadolu Selçuklularının önem verdiği ikinci nokta da dil konusudur. Daha önce Selçuklu beylerinin Farsçaya önem vermesi ve de bizzat kaleme aldıkları eserlerinde bile Farsçayı tercih etmelerine karşın, beylikler döneminde bu konu üzerinde hemen her Anadolu beyinin ısrarla durduğu, memleketindeki alimlere belli

başlı Arapça ve Farsça eserlerin çevrilmesi konusunda görevler verdiği bilinmektedir. Bazılarına göre, bunun sebebi, Anadolu beylerinin Türkçe dışında dil bilmemeleri ve dolayısıyla belli başlı bilimsel eserlerin çevrilmesiyle mevcut bilimsel eserlerin Türkçeye kazandırılmasıdır (Kahya: 2002: 246). Özde asıl neden Arapça ve Farsçaya karşı Türkçeyi hâkim kılma mücadelesidir. Anadolu beylikleri döneminde beylerin Arap ve Acem kültürüne, diline fazla itibar etmemeleri, milli geleneklere verdikleri önem sonucunda devrin ilim adamlarını destekler, şair ve yazarları korurlar. 1277 yılında yayınladığı fermanla her türlü yazışmada Türkçenin kullanılmasını buyuran Karamanlı Mehmet Bey yanında, Anadolo'nun Türk egemenliğine girmesi için mücadele veren, hatta içlerinden Arapça ve Farsçayı gayet iyi bilen kimi beylerin bile Türkçeye verdikleri önem, bölgelerinde konuşulan dilin yazıya aktarılması gayreti bir dil bilincine ulaşıldığının açık göstergeleridir (Korkmaz, 1995: 432).

875 tarihinde Tolunoğulları'nın Mısır'da kurduğu Fustat Dârüşşifasından başlayarak Türkler Halep'te , Şam'da, Kahire ve Musul'da birçok hastane ve sağlık kurumu açar. Anadolu'nun Türkleşmesiyle beraber Danişmendoğulları tarafından Niksâr Dârüşşifâsı açılmış bunu Kayseri'deki Dârüşşifâ ve Tıp Okulu izlemiştir. XIII. yüzyıldan itibaren aralarında Sivas Dârüşşifâsı, Alâeddin Dârüşşifâsı, Aksaray Dârüşşifâsı ve Tokat Pervâne Bey Dârüşşifâsı ile Kastamonu Maristanı ve Mardin Maristanı'nın da bulunduğu çok sayıda hastane kurulmuş, XIV. yüzyılda ise Amasya Dârüşşifâsı açılmış ve bu hastane Anadolu Selçukluların yıkılmasından sonra da uzun yıllar halk sağlığına hizmet için Osmanlılar emrinde kullanılmıştır (Uzel, 2000).

Anadolu’da başlatılan bu imar ve ilmi faaliyetler sırasında Türkler topladıkları tıp kitaplarını çevirmek yanında, yabancı ülkelere de seyahatler yaparak tıbbi araştırmalarda bulunurlar. Eski Türk tıbbının 14. yy.da en büyük temsilcisi Hacı Paşa (Celalüddin Hızır) bu zümreden olup Mısır’da öğrenim görmüş ve burada bilgisini kabul ettirerek başhekimliğe kadar yükselmeyi başarmıştı (Uludağ, 1991: 24).

Anadolu'da beyliklerin kurulduğu şehirlerde sağlık kurumları da imar edilir. Bu kurumlar birer şifahane olmakla beraber aynı zamanda tıp öğretimi ve eğitimi veren tıp medreseleri idi. Anadolu'da Türklerin inşa ettirdiği şifahanelerin genel olarak tedavi için ayrılan hasta odaları, doktor ve hastabakıcı odaları ve eczaneden müteşekkil olduğu bilinmektedir (Kahya: 2002: 250).

Arap ve Acem tıp kitapları dilimize çevrilirken Hipokrat ve Galinos gibi Yunan hekimlerinin verdiği bilgiler de tıbbımızı etkiliyordu. Bir yandan bitkisel ilaçlarla tedavi, hayvansal ve madeni kökenli ilaçlarla uygulamalar (Kahya: 2002: 250) öneren Arap ve Fars tıbbından diğer yandan ise bunlar kanalıyla Yunan tıbbından etkilenen Türk tıbbı kısa sürede edindiği temel ilkeleri işleyerek özgünlüğe kavuşur. Türklerin âdetlerine, ahlâk ve tabiatlarına, bulundukları iklime, bünyelerine göre değiştirilen görüşler, yeni fikir ve buluşlarla geliştirilerek başlı başına bağımsız bir Türk İslâm tıbbı kurulur. Ancak şu da unutulmamalıdır ki Türkler Anadolu’ya gelmeden önce de tıpla uğraşmakta idiler.

Anadolu’ya gelip yerleşmeye başlayan Türkler beraberlerinde sahip oldukları eski (başta halk hekimliği) tıp anlayışını da getirirler. İslāmi tıp anlayışıyla pek uzak olmayan bu devir tıbbına özellikle Divanu Lügati’t-Türk’te geçen terimler de tanıklık yapar. Genel olarak 14-16. yy. tıp kitaplarında rastlayabildiğimiz birçok tıp teriminin

Divan'da geçmesi hatta botanik terimlerinin de ortak oluşu ve sonrasında Anadolu'da da kullanımı tıp metinlerinde kullanılan dilin halktan kopmasını engellemiştir (Koşay, 1975: 479-496).

Uygur döneminden kalmış 45 tane yazma parçası ve içinde tıp terimleri de geçen kısmen eksik bir kitap (Bayat, 2000: 211) yegane eserlerimizdir. Hastalıkların ne yoldan sağaltılacağını, hangi hastalıkta hangi ilacın kullanılacağını ve bunun nasıl hazırlanacağını gösteren metinler halk hekimliğinin birer örneği kabul edilebilir. Tezcan, bu metinlerde geçen kimi ödünçleme sözcüklerden hareketle Hint halk hekimliğinden etkilenilmiş olabileceğini iddia eder (Tezcan, 2001: 311).

Anadolu'nun bir uçtan diğer uca Türleşmesi ve imarı, açılan medreseler ve şifahaneler Türkçeden başka bir dil bilmeyen halka hizmet vermeye başlar. Halkın beklentisi ve yöneticilerin isteği devrin hekimlerini Türkçe yazma konusunda teşvik eder. Elbette devrin tıpla ilgili eserlerinin ağırlıklı olarak Türkçe yazılmasının, Türkçecilik bilincinin oluşması bu nedenlerle sınırlı değildir.

Usta-çırak ilişkisine benzer bir sistemin yürütüldüğü tıp kurumlarında hekimlerin bilgilerini öğrencilerine daha kolay aktarmak ve yazılı bilgilerin daha kolay anlaşılmasını sağlamak, için ellerinde ana dilden iyi bir araç olmasa gerek. Ana dille yazmanın geniş kitlelere hitap edebileceğinin farkında olan ve bu yöndeki beklentilere direnmeyen tabipler böylelikle hem kalıcı olmak (Sarı, 1999: 11-68) hem de halkın övgüsüne mazhar olmak için Türkçe yazma konusunda hemfikirdirler. Bu nedenledir ki birçok Arapça ve Farsça terimin yeri geldikçe dilimizde karşılıkları aranmış, bazen bu terimler aktarma yoluyla devrin söz varlığında yer edinmiştir.

Türklerin İslâm öncesine dayanan tıpla ilgili bilgileri ve uygulamalarının özellikle halkın arasında sözlü şekilde aktarılması geleneği, benimsenmiş olan kendi

kendini tedavi etme geleneği de tıp metinlerinin kolaylıkla anlaşılmasını gerektiriyordu. Geniş bir coğrafyaya hizmet götürmek için gezici tabipler yanında halkın hekim ihtiyacını karşılayabilecek aile içinden rehberlerede ihtiyaç duyuluyordu (Sarı, 1999) Tüm bu nedenler karşısında hekimler başta Arapça olmak üzere tıp, ecza, veterinerlik vb konularda yazılmış kaynakları tercüme ediyorlar hem de Türkçe telif eserler yazıyorlardı.

Tercüme faaliyetleri sırasında Türkçecilik çabalarına rağmen birçok Arapça, Farsça, Yunanca vb. terim de devrin söz varlığını etkiler. Aynı metin içinde, aynı kavram için Türkçe karşılığıyla beraber diğer dillerdeki biçimini de görebiliriz. Müelliflerin kimi zaman bunu özellikle yaparak neyi kasdettiklerini vurgulamaya çalıştıkları anlaılır.

Tıp metinlerinde tıp anlayışına bağlı olarak bitkilere, hayvanlardan elde edilen maddelere dayalı tedavi yöntemleri uygulandığı için botanik ve zooloji terimlerimizdeki sayı giderek kabarır. Bugünkü yazı dilimizde kullanılan birçok bitki adının geçirdiği fonetik değişimi izlememiz açısından ilgili eserler bize kaynaklık edecek içeriktedirler.

Sonuç olarak Türkçenin önemini benimseyen ve bu bilinçle eserlerini yazan müelliflerin eserleri bugünkü dil çalışmalarında vazgeçilmez birer kaynak olarak değerlendirildiği gibi, yazarlarını da halen saygı ile anmamızı sağlamıştır.

I.3. Eski Türkiye Türkçesi Dönemine Ait Tıp Kitapları

Anadolu Beyliklerinde, aralarındaki mücadelelere rağmen XIV. ve XV. yüzyıllarda ilim ve fikir hayatı parlak şekilde devam etmiş, belli başlı Anadolu şehirleri birer ilim merkezi haline gelmişti. İlim adamlarına büyük değer veren beyler, diğer yandan ilmî faaliyetlerin rahatça yapılabilmesini sağlamak amacıyla medrese, kütüphane vb. yapılar kurmaya da büyük önem vermekteydiler. Hükümdarların bu yakın ilgi ve teşviki sayesinde tıp, astronomi, riyaziye, edebiyat, tarih, tasavvuf vb. çeşitli alanlarda pek çok kıymetli eser (Şahin, 2004: 71) meydana getirildi.

XIV. yüzyıldan başlamak üzere Anadolu'da yazılmaya başlayan Türkçe tıp kitapları günümüzde de birçok yönden ilgi çekmekte ve bu bakımdan da değişik alanlarda çalışan pek çok araştırıcı için malzeme niteliği taşımaktadır. Tarihi tıp kitapları sağlık gibi geniş kapsamlı bir alanı konu edindiklerinden söz varlığı açısından Türk dili araştırmaları için zengin birer kaynak niteliğindedir. Organ adlarından tutun, hastalık adları, bitki adları ve ilâç adlarına ilişkin geniş bir terminoloji yelpazesini (Türkmen, 2006: 12) kapsamaktadır. Eski tıp anlayışına dayalı olarak yazılmış olmaları bakımından Türk tıp tarihi yönünden araştırmacılar için birinci derecede malzeme niteliği taşırlar.

Önceleri topladıkları tıp kitaplarını tercüme etmekle işe başlayan tabiplerimiz yabancı ülkelere seyahatler yaparak tıpla ilgili araştırmalarda bulunurlar. Gittikleri yerlerde öğrenim görür ve bilgilerini herkese kabul ettirerek yine oralarda hekimlik yaparlar (Uludağ, 1991: 24). XIV. yüzyılın ünlü hekimlerinden, daha çok Hacı Paşa unvanıyla tanınan Konya doğumlu Celalüddin Hızır'ın Mısır'a öğrenim için gittikten

sonra hekimlik alanında gösterdiği başarılarla ünlü Kalavun Hastanesi'nin başhekimliğine yükselişi (Önler, 1991: 11) buna güzel bir örnektir.

Türk tıbbı kısa bir tanıma ve tercüme evresinin ardından belirli bir disipline kavuşmuş, yarı telif yarı toplama eserler (Canpolat ve Önler, 2005: 9) verilmeye başlanmıştır. Temel tıp kurallarını ve başta İslâmi kaynakları okuyan hekimler, bunları da göz önünde bulundurarak Türklerin âdetlerine, ahlâk ve tabiatlarına, bulundukları iklime, bünyelerine göre yeni görüş ve buluşlarla başlı başına bir bilim geliştirir (Uludağ, 1991: 24-25).

Eski Türkiye Türkçesi sahasında yazılmış tıp kitapları içerdiği terimler yönünden Türkçe üzerinde çalışanları, içerik yönünden ise tıp tarihi, eczacılık tarihi vb. bilimler ile uğraşanları yakından ilgilendirir. Son yıllarda bu kitaplar üzerinde yapılmış olan çalışmaların yayımlanmaya başlamış olması başta bilim tarihi olmak üzere başka birçok bilim alanları için önemli bulgulara ulaşılmasını (Özçelik, 2007: 519) sağlamıştır. Yapılan çalışmaların bir kısmı Türk dili uzmanları tarafından, bir bölümü de tıp ve bilim tarihi ile ilgilenenlerce (Türkmen, 2006: 13) yürütülür. Bu sebeple yapılan çalışmaları da bunlara göre iki grupta toplayabiliriz.

Tarihî dil çalışmalarında söz varlığı, fonetik değişiklikler ve morfolojik özelliklerin ortaya konabilmesi için değişik alanlarda yazılmış kitapların dolayısıyla tıp kitaplarının mümkün olduğu kadar incelenmesi ve dil özelliklerinin ortaya konması (Şahin, 2004: 73) büyük önem taşımaktadır. Bunun farkında olan Türk dili uzmanlarınca bu tür metinler değerlendirilirken ağırlıklı olarak Doktora düzeyinde (inceleme-metin-dizin) çalışmalar yaptırılmış, bunlar yeniden bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur. Ancak yapılan incelemelerde maalesef bu eserlerin söz varlığı, içerdiği terimler halen yeterince değerlendirilmemiştir.

Eski Türkiye Türkçesi ile yazılmış tıp kitapları üzerine yaptığımız araştırmalar sonucu bu döneme ait olduğunu tespit ettiğimiz birçok eser vardır. Bu dönemde yazılmış eserler arasında hastalıkların nedenlerini, tedavi yollarını anlatan, şifalı otları, doğru beslenme tarzını vs. öğretmeyi amaçlayan tıp kitapları; büyük küçük, hacimli hacimsiz (Şahin, 2004:72) olmak üzere farklı içerik ve hacimdedirler.

XIV. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlayan tercüme ve yarı tercüme yarı telif, telif veya toplama tıp kitaplarımızı şöyle sıralayabiliriz:

- ***Tuhfe-i Mübarizi***

Yazılış tarihi bilinmemekle birlikte, Tuhfe-i Mübarizi'nin[2] XIII. yüzyılın başlarında, Hoca Bereket tarafından yazıldığı kabul edilir. Bu eser, Türkçe yazılmış ilk tıp metni olarak değerlendirilmektedir. Amasya Emiri Halifet (ya da Hılfet) Alp Gâzî adına Türkçeye çevrilen (Canpolat ve Önler, 2007: 9) eserin henüz tam metni yayımlanmamıştır.

Türk tıp ve bilim tarihçileri ilk Türkçe tıp eseri konusunda uzun süre fikir birliğine varamamıştırlar. *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı eserinde Adnan Adıvar, ilk Türkçe eser olarak Ali Abbas bin el-Mecusî'nin Kâmilü's-Sınâᶜa'sının tercümesi (Adıvar, 1970: 20) olduğunu savunmuştur. Bunda devrin birçok tıp kitabı üzerinde tarih bulunmaması etkili olur. Daha sonra yapılan incelemelerde ilk tıp kitabımız olarak Lübabü'n-Nühab adıyla Hekim Bereket'in Arapça yazdığı ve yine onun

---

[2] Eser üzerine incelemeler için bkz: Derin, Adnan (1987), *Tuhfe-i Mübarizi (Metin-Gramer Notları-Sözlük)*, Ankara: GaziÜniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek Lisans Tezi); Kafadenk, Nurhan (1996), *Hakim Bereket'in Tuhfe-i Mübarizi Adlı Eserinin Tenkitli Metni ve Akrabadin Kısmının İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Erdağı, Binnur (2001), *Tuhfe-i Mübarizi (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

tarafından Tuhfe-i Mübarizi ismiyle Türkçeye çevirdiği eseri ilk tıp yapıtımız olarak benimsenir.

Kitap üzerinde Binnur Erdağı'nın Mustafa Canpolat danışmanlığında bir Doktora çalışması yaptığı belirlenmiştir. Bu tez henüz yayımlanmamıştır. Binnur Erdağı'nın konu ile ilgili birkaç makalesi de bulunmaktadır. Adnan Derin de Hekim Bereket'in Tuhfe-i Mübârizî adlı tıp kitabı üzerinde bir yüksek lisans çalışması (Türkmen, 2006: 17) yapmıştır.

Hekim Bereket bu eserini devrin Amasya emiri Mübarizüddin'e (Şeşen, 1993: 11) sunar.

Hekim Bereket, İbni Sina'nın Kanun (ağırlıklı olarak Akrabadin adlı bölümden yararlanır) adlı eserinden yaptığı seçmelerle düzenlediği kitapta bitkiler, tedavi ve ilaç yapımı konusunda kendi deneyimlerini de aktarır. Önce Arapça yazılan eser sonra Farsça ve en son da Türkçeye aktarılmıştır. Eserin Konya İzzet Koyunoğlu kütüphanesinde ve Paris Bibliotique Nationel'de (Türkmen, 2006: 21) birer yazma nüshası vardır.

Hekim Bereket'in yazdığı ve Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde bulunan Tuhfe-i Mübârizî ile aynı cilt bulunan **Hulasatu't-Tıbb** (Müfīd) ve manzum olarak yazılmış **Tabiatnāme** de yer alır.

- ***Müfredat-ı İbn-i Baytar Tercümesi***

Tarihi bilinen ilk çeviri, Aydınoğlu Umur Bey'in (1340-1348) isteğiyle, çevireni bilinmeyen Müfredât-ı İbni Baytar Tercümesi'dir (Üniversite Kitaplığı T. 1204). Bu çeviri, XIII. yüzyılın ünlü botanik bilginlerinden İbni Baytar'ın Kitâbü'l-Câmiᶜi fi'l-Edviyetü'l-Müfrede adlı eserinden adını bilmediğimiz biri tarafından kısaltılarak (Önler, 1990: 1) çevrilmiştir. ***Edviye-i Müfrede*** Türkçe olarak kaleme

alınan ve tarihi bilinen ilk eserdir. İshak bin Murâd'ın yazdığı kitabın eldeki hiçbir nüshasında adı açık olarak verilmemektedir. Adnan Adıvar tarafından Havassü'l-Edviye olarak adlandırılmakta (Adıvar, 1970: 73), Tarama Sözlüğü için Topkapı nüshasını inceleyen Hüsamettin Yazar ise Edviye-i Müfrede olarak (Canpolat ve Önler, 2007: 9-11) isim vermektedir. Eseri yayına hazırlayan Canpolat ve Önler de yine Edviye-i Müfrede adını uygun bulmaktadır.

Eserin girişinde yazar Edviye-i Müfrede'yi iki bölüm olarak düzenlediğini söylese de içeriği dört bölümden meydana gelir. İlk iki bölümden sonra Zeyneddin bin İsmailü'l-Cürcânî'nin eseri olan Zahire-i Hârezemşâhî'den ve İbni Sînâ'dan naklen verilen makaleler esere eklenmiştir. Metnin sonuna eklenen Arapça-Farsça-Türkçe terimler sözlüğü ise IV. bölüm (Canpolat ve Önler, 2007: 9-11) olarak kabul edilir.

Edviye-i Müfrede'nin birinci bölümünde alfabetik sıra ile tek başına ilaç olarak kullanılan bitki, yiyecek ve içecek maddeleri verilmekte, her birinin özellikleri, hangi hastalık için kullanılacağı, zararları, zararlarının nasıl giderileceği anlatılır.

İkinci bölüm uygulamalı bilimlere yani tedaviye ayrılmıştır. Başla başlayan hastalıklardan ayağa kadar sıra ile uygulanan tedavi yöntemleri burada sıralanmaktadır.

Üçüncü bölümde Zahire-i Hârezemşâhî ve İbni Sînâ'dan alınan bölümlerin ardından, çeşitli ilaçların terkiplerine yer verilmiştir. Bu bilgilerden sonra altı alt başlık altında cinsel konulara değinilmektedir.

Kitabın dördüncü bölümü Arapça-Farsça-Türkçe bir terimler sözlüğüdür (Canpolat ve Önler, 2007: 9-11).

Edviye-i Müfrede'nin bilinen altı nüshası vardır: Paris nüshası (Bibliotique Nationale A.F. 170); Malatya nüshası (Malatya Genel Kütüphanesi 1196-1); Bursa nüshası (Haraççıoğlu Kitaplığı No. 1134); Topkapı nüshası (Topkapı Kitaplığı, Revan Kısmı no. 1693); Ali Emirî nüshası (Millet Kütüphanesi Tıp Yazmaları No 109); Gotha nüshası. Bu nüshalardan bir bölümü Müntahab-ı Şifâ ile birlikte istinsah edilerek tek bir kitap gibi kullanılmıştır. Eser Mustafa Canpolat ve Zafer Önler tarafından 2007 yılında Türk Dil Kurumu yayınları arasında yayımlanmıştır. Daha fazla bilgi için buna bakılabilir.

- ***Kâmilü's-Sınâ'a***

XIV. yüzyılda kaleme alınan tıp eserlerinden biridir (Bursa, Hüseyin Çelebi Kitaplığı, Tıp No. 2). Adnan Adıvar'ın aktardığı bilgilere göre bu eser 384 (994) yılında ölen Ali bin Abbas bin El-Mecusî'nin Kâmilü's-sınâat-üt-tıbbiye (veya Kitabü'l-Melikî) adlı eserinin sağlık bilgisi ve hastalıkların tedavisi üzerine olan ikinci kısmının üçüncü makalesinin 34. bölümünün bir kısmını içine almaktadır (Adıvar, 1970:17). Eserde yazılış tarihi yoktur Vakıf kaydından 857 (1453) tarihinde Timurtaş Oğlu Umur Bey tarafından vakfedildiği anlaşılmaktadır.

- ***İlyâsiyye***

Anadolu Beyliklerinden Menteşoğulları da Türkçeye çeviri hareketini desteklemişledir. Menteşoğullarından İlyas Bey (öl. 1421) için *İlyasiyye* adıyla bir tıp kitabı çevilmiştir. Eser, Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir (Kahya, 2002: 246).

- ***Müntahab-ı Şifâ***

Celâlüddin Hızır'ın Türkçe yazdığı en önemli eseridir. Eser üzerinde yazılış yılı ve yazar konusunda kayıt bulunmamaktadır. Eserin kimi nüshalarının Edviye-i Müfrede ile birlikte ciltlenmiş olması yer yer araştırmacıları yanlışlara düşürmüş, başka yazarlara atfedilmesine neden olmuştur.

Kitap "Bahş" diye adlandırılan üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler de kendi içinde "bâb"lardan meydana gelmektedir.

Celallüddin Hızır en büyük eserlerini Arapça yazmıştır. Kitâbü's-saʿâde ve'l-ikbâl alâ arbaʿa akvâl adıyla Arapça yazdığı eserini Aydınoğlu'nun isteği üzerine yine kendi kısaltarak Müntahab-ı Şifa (Önler, 1999:11) adıyla Türkçeye çevirir. Eser Türkçenin o dönemin tıp bilimi karşısındaki durumunu büyük oranda ortaya koyar.

Eser yazıldığı dönemin tıp bilgisini, hastalıktan korunma yollarını, ilaç yapımı gibi konuları anlatmaktadır.

Müntahab-ı Şifâ'nın bilinen en eski nüshası 1495 tarihli Paris nüshasıdır. Eserin bunun dışında birçok nüshaları bulunmaktadır. Kitabın Paris nüshası dışında Malatya, Ayasofya, Pertevniyal, Kadızâde Mehmet Efendi, Topkapı, Bursa ve Millet nüshaları (Önler, 1990: 1-8) en önemlileridir.

Müntahab-ı Şifâ Zafer Önler tarafından önce Doktora tezi olarak incelenmiş, sonra Türk Dil Kurumu yayınları arasından basılmıştır (Önler, 1990). Eserin dizin bölümü ise yine Önler tarafından 1999 yılında Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi arasında yayımlanır.

- ***Teshil/ Teshilü'ş-Şifâ***

Celalüddin Hızır'ın Müntahab-ı Şifâ'dan sonra en önemli eseridir. Aslında Teshil, Müntahab-ı Şifâ'nın kısaltılmışıdır. Süleymaniye, Ayasofya, Paris vb. birçok

nüshası vardır. 1408 yılında yazıldığı düşünülen eser Müntahab-ı Şifâ gibi “bahş” adı verilen üç ana bölümden oluşur.

Teshil, Amasya Darüşşifası başhekimi Sabuncuoğlu Şerafeddin’in önerisiyle, kolaylıkla ezberlenebilmesi için Celalüddin Hızır’ın öğrencilerinden Muhyiddin Mekkî tarafından nazma çekilmiştir.

Kitap o sıralarda Amasya valisi olan II. Beyazid’in şehzadelerinden birine ithaf edilmiştir (Önler, 1990: 4-5).

Teshil, Zikri Turan tarafından Doktora tezi olarak (1992) (Türkmen, 2007:17) incelenmiştir.

- ***Bevasır makalesi ve Ihtilaç-nâme***

Celalüddin Hızır’a ait olan bu eserlerden Bevasır, Kilisli Rıfat Kardam tarafından bulunur. Eser Süleymaniye Camii kütüphanesinde No:849’da Teshil’in sonundadır. Ihtılaç-nâme ise Süheyl Ünver tarafından bulunmuştur. Bu eser ise Halil Arda Edhem kütüphanesinde bir Teshil nüshasının sonunda (Uludağ, 1991:181) yer alır.

- ***Müfid (Nazmü’t-Teshil)***

Amasya Darüşşifası’ndan Sabuncuoğlu Şerafettin’in öğrencisi Muhiddîn Mehî tarafından yazılmıştır. Eser Hacı Paşa’nın Teshilü’ş-Şifâ’sının nazmen çevirisidir (Bayat, 1999: 1). Eserin Adnan Ötüken Küt. Ankara No 1.60 ile kayıtlı (Uludağ, 1991:270) bir nüshası vardır. Bu nüshana üzerine bir Doktora çalışması yapan Emel Kaya eldeki nüshanın ise Sabuncuoğlu tarafından İstinsah edildiğini (Kaya, 2008: 26) nakleder.

Tamamı 123 varak olan eser, aruzun fāʿilātün, fāʿilātün, fāʿilātün, fāʿilün kalıbıyla ve mesnevi biçiminde yazılmıştır. Her sayfasında on üç satır bulunan eserin gayet okunaklı bir yazıyla (harekeli nesih) yazıldığı görülür. Eserin eldeki nüshasının başlangıçtan elli varaklık bölümü oldukça yıpranmıştır. Edebî kaygıyla değil, tıpla ilgili bilgileri öğretmek amacıyla manzum olarak yazılan eserin kimi bölümlerinde vezinle ilgili birçok sorun görülür. Emel Kaya metin içindeki bilgilerden ve tarihî verilerden hareket ederek metnin Fatih Sultan Mehmet'in şehzadelerinden Beyazit adına yazıldığını belirtir. Muhiddîn Mehî'nin hocasının tavsiyesiyle Teshîl'i ezberlemenin çok güç olduğu için bunu nazma çektiğini (Kaya,1998:30-38) yine eserden öğreniriz.

- ***Risâle-i Hasâtü'l-Kilye* ve *Risâle fi't-Tıb***

II. Bayezid dönemi hekimbaşlarından Ahi Çelebi tarafından yazılan Risâle-i Hasâtü'l-Kilye'nin İstanbul kütüphanelerinde çeşitli yazmaları bulunur. Kitapta böbrek ve mesane taşlarının meydana geliş sebepleri, belirtileri, tedavi yolları devrinin tıp anlayışına göre açıklanmıştır. Eser ilk olarak S. Erkun tarafından 1948 yılında yayımlanmıştır.

Ahi Çelebiye ait olduğu düşünülen XV. yy. eserleri arasında kaynaklar Risâle fi't-Tıb ve Mesnevî fi't-Tıbb'ı da sayarlar (Bayat, 1999: 27).

- ***Terceme-i Rahatü'l-İnsân***

Bursa Haraççı Ktp. 1149 numarada kayıtlı Kitab-ı Makale adlı değişik boyutlarda tıp yazmalarını içeren bir kitapta bulunan Terceme-i Rahatü'l-İnsân adlı 9 varaklık bir eserdir. Rahatü'l-İnsân'ın elimizdeki nüshasının dışında Muzaffer Ali

Şirnavî tarafından istinsah edilmiş Süleymaniye Ktp.de bulunan bir nüshası daha tespit edilmiştir.

Risale, Ebu Tahir bin İbrahim bin Muhammedü'l-Gaznevî tarafından Farsçadan Arapçaya tercüme edilen bir yazmanın Türkçeye yapılmış bir tercüme örneğidir. Müstensihin kimliği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin başında Rahatü'l-İnsan'ın yazılış sebebi dile getirilmiş, insanların faydalanabilmesi için hükümdar tarafından yazılması ısmarlanmış bu kitabın öneminden bahsedilmiştir. Eser, tanınmış hekimlerin değişik hastalıklar için önerdiği tedavi yöntemlerini içermektedir.

İlk olarak hastalıklardan korunma yolları ve insan sağlığı için zararlı unsurlar dile getirilmiş ve değişik meşhur hekimler referans gösterilerek hangi yiyeceklerin hangi hastalıklar için nasıl yeneceği, ne kadar yeneceği, fazla tüketilmesi halinde hangi olumsuz durumların ortaya çıkacağı açıklanmıştır. Bunun ardından ortaya çıkan hastalıkların yine meşhur hekimlere dayandırılarak tedavi yolları verilmiştir. Eser, geniş bir eserin kısaltılması biçimindedir. Bu nedenle hastalıklar, şifalı bitkiler, terkipler ve macunlar belli bir tasnifle verilmemiştir (Şahin, 2004:71-74).

Eseri tespit ederek çeviri yazısıyla birlikte incelemesini Hatice Şahin yapmıştır.

- ***Yadigâr-ı İbni Şerîf***

Ali Çelebi bin Şerîf tarafından 1420'li yıllarda yazılan Yâdigâr, Fetret devri ve sonrasında Çelebi Mehmed ve II. Murad'a hizmet eden Karatimurtaşoğlu Umur Bey'e sunulmuştur. Herkesin anlayabileceği bir dille kaleme alındığı için uzun süre

en çok başvurulan eser olması, sonraki tıp kitaplarında hep zikredilmesi ve tıp medreselerinde okutulmasıyla önem taşır.

Eserin hangi Umur Bey adına yazılmış olduğu ve dolayısıyla XIV. mü XV-XVI. yüzyıla mı ait olduğu konusunda uzun süre karmaşa yaşanmıştır. Önler, Müntahab-ı Şifâ adlı eserinin birinci cildinde belli başlı tıp eserleriyle ilgili bilgi verirken bunun dillik özellikleri ve içeriği dolayısıyla on beşinci hatta on altıncı yüzyıla ait olduğunu savunmuştur (Önler, 1991:2).

Kitap Orhan Sakin, M. Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız tarafından iki cilt halinde 2004 yılında yayımlanmıştır.

Yâdigâr'ın birinci cildinde, sağlıklı olmak ve sağlığı korumak için yapılması gerekenleri, tıbbın genel kurallarını ve ilaçların özelliklerini ne şekilde kullanılacağını anlatmıştır.

Yâdigâr'ın ikinci cildinde, hastalıklar ve ilaçlarını, ilaçların içindeki bitkilerin nerelerde bulunacağını, nasıl tanınacağını, ne zaman toplanacağını ve ne şekilde kullanılacağını aktarmıştır.

Eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi haricinde Paris Kütüphanesi, British Museum'de de nüshaları bulunmaktadır.

- ***Hazâinü's-Saâdât***

Eşref Bin Muhammed tarafından yazılan kitap, dört bölümden meydana gelmektedir. Üç bölümü koruyucu hekimlikten bahsetmektedir. Bu eserdeki tıp terimleri Zafer Önler tarafından bir makale olarak yayımlanmıştır Eserin tamamı ise Bediî Şehsüvaroğlu tarafından bir kitap hâlinde (Çeviri yazı-Faksimile) yayımlanmıştır. Eserin bilinen tek nüshası 1460 tarihinde istinsah edilmiştir. Bu

nüsha Topkapı Sarayı Müzesi, III. Ahmed Kütüphanesi, H. 557 numara ile kayıtlıdır (Önler, 1985: 90).

- ***Mürşid***

Şirvanlı Mahmud tarafından göz hastalıkları ve tedavi yöntemleri, bununla ilgili ilaç yapımları üzerine yazılmış bir eserdir. Göz hastalıkları konusunda yazılan en önemli eserler arasında bulunur.

Kitap önce Ali Haydar Bayat'ın denetiminde Necdet Okumuş tarafından Doktora tezi olarak (1998) çalışılmıştır. 2004 yılında Necdet Okumuş Ali Haydar Bayat'la birlikte AKM yayınları arasından kitabı çıkarır. Bu çalışmada Mürşid'in fihristi, metin ve sözlüğü, onların ardından da Manisa ve Topkapı Sarayı nüshalarından örnek varaklar verilmektedir (Bayat ve Okumuş, 2004).

- ***Kemâliye/ Kemâl-nâme***

Şirvanlı Mahmud (Muhammed Bin Mahmud) tarafından kaleme alınan Kemâliye on bir bölümden meydana gelmektedir. Eser Muhammet Yelten tarafından giriş-inceleme-cümle bilgisi-metin-sözlük olarak yayımlanmıştır (Yelten 1993).

- ***Sultaniye***

Şirvanlı Mahmud'a ait bir tıp kitabıdır. Eserde hastalıklar, macunlar, ilâçlar hakkında bilgi verilmektedir. Ferhat Kurban eser üzerinde "Şirvani Mahmud Sultaniye (giriş-metin-sözlük)" adlı bir Yüksek Lisans çalışması yapmıştır (Kurban, 1990).

- ***Tuhfe-i Murâdî Fî-İlm-i Cevâhir***

Muhammed Bin Mahmud'un yazdığı bir eserdir. Eser tıptan çok kıymetli taşlarla ilgilidir. Ancak eserin tıp ilmini de ilgilendirdiği bir gerçektir. Bu sebeple

eser Anadolu’da yazılan ilk Türkçe tıp kitapları arasında anılmaktadır. *Tuhfe-i Murâdî* H. 833 yılının 5 Şubat Cuma günü Bursa’da telif edilmiş ve Osmanlı hükümdarı II. Murad’a (Türkmen, 2007: 20) sunulmuştur.

Tuhfe-i Muradî önce Mustafa Argunşah tarafından inceleme-metin-dizin olarak Doktora incelemesi olarak çalışılmıştır. Eser yine Argunşah tarafından 1999 yılında Türk Dil Kurumu yayını olarak bastırılmıştır.

- ***Kitâbü’l- Mühimmât, Hulâsa-i Dîivân, Risâle-i Bâsûr***

Adı anılan eserler XV. yüzyılda Anadolu sahasında yazılmış bir tıp mecmuası içinde yer alır. Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 1353 numara ile kayıtlı mecmua toplam 276 varaktır. Mecmua içinde en hacimli olan Kitâbü’l- Mühimmât’tır. Aynı müstensihin elinden çıkan her üç eserin kimin tarafından yazıldığıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır, fakat XV. yüzyılda yazılmış olduğu dil ve içerikten anlaşılır.

Kitâbü’l- Mühimmât farklı tıp kitaplarından tercüme edilmiş bir derlemedir. Ayrıca yazar birtakım bilgileri kitaba eklemiştir. Eser bu önemdeki tıp terimlerini yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Eser metin ve sözlük olarak Sadettin Özçelik tarafından yayımlanmıştır (1997: 385-395).

Hulâsa-i Dîvân, Farsçadan çevrilmiş genel olarak hastalıkları cerrahi müdahalelerle tedavi etmeyi konu olan kısa bir risaledir.

Risâle-i Bâsûr, ilgili kütüphanede Risâle-i Tıbb adıyla kayıtlı olup basur hastalığıyla alakalı olarak yazılmış 12 varaklık bir eserdir. Risâle-i Bâsûr ve tanıtımı

yapılan diğer iki kitap Sadettin Özçelik tarafından tanıtılmış, aynı yazıda Risâle-i Bâsûr'la Hulâsa-i Dîvân'ın çeviri yazıları bir arada verilmiştir.

Kitâbü'l- Mühimmât üzerine farklı çalışmalar da yapılmıştır. Bunlar içinden Meriç Güven'in eserdeki organ adları üzerine hazırladığı inceleme ilk sıralarda anılmalıdır.

- ***Miftâhu'n-Nûr Hazâinü's-Sürûr ve Zâhire-i Murâdiye***

Anadolu beyliklerinden Candaroğulları da Türkçe'ye önem vermişlerdir.Onun zamanında kaleme alınmış olan eserlerin dilinin Türkçe olduğu görülmektedir. **Miftâhu'n-Nûr Hazâinü's-Sürûr** Sinoplu Mümin Bin Mukbil tarafından Candaroğlu İsfendiyar Bey (1385-1440) adına yazılmıştır. Bu eser ağırlıklı olarak göz hastalıklarını ele almakta; göz anatomisi ve gözün hastalıklarını belli bir sıra ile ele alıp, onların teşhis ve tedavisi hakkında bilgi vermektedir. Bu kitabın özelliği göz hastalıkları üzerinde yazılmış bir monografi olmasıdır. Ayrıca, cerrahinin genellikle kaçınılan bir tedavi şekli olmasına karşın, eserde çeşitli hastalıklarda cerrahi tedavi öngörülmekte ve basit şemalarla bu tedavinin nasıl yapılacağı (Kahya, 2002:247) anlatılmaktadır. Eserin bir nüshası Ayasofya biri de Manisa Muradiye Kütüphanesinde (Uludağ, 1991:203) bulunmaktadır. Yedi bölümden oluşan eser üzerinde M. Ünal Şahin tarafından bir Doktora çalışması yapılmıştır. Ayrıca Esin Kahya denetiminde Mutlu Kılıç "Onbeşinci Yüzyıl Bilim Adamlarından Mü`min bin Mukbil ve Eseri Miftah en-Nur ve Hazain es-Sürur" adıyla 2002 yılında bir Yüksek Lisans çalışması hazırladı.

Zâhire-Murâdiye de yine Sinoplu Mümin Bin Mukbil'e aittir. 1437 yılında Sultan II. Murad'a sunulmuştur. Zeyneddin bin İsmail Cürcani'nin Zahire-i Harzemşahi adlı eserinden yararlanılmış, kimi bölümleri ondan çevrilmiştir. Beş

bölümden oluşan eserde kaynak olarak kullanılan kitapların belirtilmesi, eserin bilimsel değerini ve önemini artırmıştır. Özellikle göz hastalıkları üzerinde durulan eserin kimi bölümleri telif kimi bölümleri ise tercümedir. Süleymaniye Kütüphanesi Yahya Efendi Hacı Mah. Ef. 5507, (İÜ) kaydıyla bir nüshası Osman şevki Uludağ tarafından da (Uludağ, 1991: 203) verilmektedir.

- **Hulāsatu't- Tıbb**

Hekim Hayreddin tarafından Candaroğluları'ndan İsfendiyar Beyzade Kasım Bey adına yazılmış toplama bir eserdir. 15. yy.ın ortalarında yazıldığı düşünülen eserde müellif yararlandığı kaynaklar arasında Esbāb ve Alāmet, Zübde fi'Tıbb, Zahire-i Harzemşahī, ve El-Mansub ve'l-Merfu'nun adlarını verir. Bilinen en eski nüshası Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi 12030 numarada kayıtlıdır. Müellifin bu nüshayla beraber aynı cilt içinde Kitab- ı Akrabadin adlı meşhur bir eseri daha bulunur (Kaya: 2008:16-17).

- ***Maddetü'l-Hayat***

Yazarı Fatih'in hocası, Akşemseddin'dir. Eserde, canlılar ele alınıp, anlatılırken, yapıların daha çok kimyasal yapıları üzerinde durulmuştur. Akşemseddin eserinde hastalıklar ve tedavilerine ilişkin olarak kullanılan ilaçları açıklar. Kullanılan ilaçlar daha çok kimyasal kökenlidir. Bu arada o, hastalıkları anlatırken, onların ortaya çıkmalarına sebep olanların bir nevi tohumlar olduğunu ileri sürmüştür (Uzel, 2003: 17). Ayrıca Akşemseddin'e ait bir de Tıbb-ı Nebevi olduğunu Osman Şevki nakletse de (1991:173) araştırmacının eserini yeniden yayına hazırlayan İlter Uzel bu bilginin yanlış olacağı kanısındadır.

- ***Abdulvehhâb bin Yusuf'un Müntahab-ı Fi't-Tıbb'ı***

Eski Türkiye Türkçesi devresinde yazılmış az sayıdaki tıp eserinden birisidir. Çelebi Mehmed'e ithaf edilen eser , Ali Haydar Bayat tarafından Osmanlı sarayına sunulan ilk Türkçe tıp kitabı olarak tanıtılmaktadır.

Genel tıp konusunu ve koruyucu hekimlik bilgilerini içeren Müntahab-ı Fi't-Tıb 15. yüzyıl dil özelliklerini yansıtan müellif nüshası (Güven, 2005) bir eserdir.

Kitâb-ı Müntahab-ı Fi't Tıb herkesin anlayacağı sade nesir diliyle yazılmıştır. Bununla birlikte müellif , hastalıkların adlarını ve teşhisini , bu hastalıkların tedavisinde kullanılacak ilaçları , ilaçların terkibini , bitki adlarını ve insan anatomisiyle ilgili terimleri verirken Arapça, Farsça, Yunanca kelime ve tamlamalardan yararlandığı gibi bunları birleşik terkip biçiminde göstermektedir (Güven, 2005: XII).

Müntahab-ı Fit't-Tıbb'ın müellif yazması Tire Necippaşa Kütüphanesindeki eserdir. Manisa İl Halk Kütüphanesinde, Konya İzzet Koyunoğlu kitaplığı'nda, İstanbul Fatih Kütüphanesi ve İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'nde bulunanlar ise Müntahab-ı fi't-Tıb kitabının nüshalarıdır Müntahabın nüshaları diye varsayılan kitap veya risâlelerin bir kısmı ise tıp konusunda, fakat farklı forum ve başlık altında yazılmış değişik tıp kitaplarına ait nüshalardır (Güven, 2005: 8).

Müntahab-ı Fit't-Tıbb, müellifinin muteber kitaplardan alıntılar yaparak derlediği, kendi bilgi, görgü ve tecrübeleriyle şekil verdiği bir tıp kitabıdır. Eser, genel tabâbet konusunda yazılmış; insan anatomisinden, insana ait hastalıklardan, hastalıklarda kullanılacak ilaçlardan, ilaçların prospektüslerinden, bu hastalıkların ameliyat veya ilâçla tedavisinden, mizaçtan, mizaca etki eden faktörlerden,

gıdalardan, gıdaların özelliklerinden, bitkilerden ve bitki terkiplerinden kısaca insan hayatına bağlı olarak tıpla ilgili ve ilişkili hemen her konudan bilgilerin verildiği önemli bir kaynaktır (Güven, 2005: 9).

- ***Kitâbü'ş-Şifâ fi-ehâdîsi'l-Mustafa (Tıbb-ı Nebevî)***

II. Murad'ın vezirlerinden Timurtaşpaşazâde Gazi Umur Bey adına Germiyanlı şair Ahmed-i Dâî (Taceddin Ahmed bin Hızır 1334-1413) tarafından yazılmıştır. Kitap 1991 yılında Önder Çağıran tarafından Doktora tezi olarak (inceleme-metin-dizin) olarak incelenir.

Önder Çağıran metni günümüz Türkçesine aktararak küçük bir kitap halinde de ayrıca yayımlamıştır.

- ***Tervîhü'l Ervâh***

Ahmedī'nin (Taceddin Ahmed bin Hızır) Yıldırım Beyazit'in oğlu Emir Süleyman'ın emri üzerine tıp konusunda yazdığı meşhur eseridir. Mesnevi biçiminde (10100 beyit) Bursa'da yazıldığı tahmin edilen eserde (Özkan: 1995: 192), anatomi ve patolojiye ait bilgiler yer alır. Eser Emir Süleyman'ın ölümünün ardından eklemelerle beraber Çelebi Sultan Mehmed'e de (Şehsuvaroğlu, 1954: 35) sunulur.Bilinen beş nüshasından müellif hattıyla yazılanı Topkapı Sarayı Revan Odası No: 1681'dedir. Ayrıca Süleymeniye Ayasofya No: 3595; ManisaKüt. Muradiye No: 1852; Bayezid Belediye Küt. M. Cevdet 0.47'de yer alır.

- ***Kenzu'l-Menafi'***

Bursalı Mehmed Tahir'in nakleddiği bir bilgiden yola çıkarak birinci ve ikinci nüshasına eserin iki nüshasına ulaştığını söyleyen Hasan Ali Yücel (1937), kitabın 15. yy'ın meşhur şairlerinden Şeyhi'ye ait olduğunu nakletmektedir. Kısa bir risale olan metinde, yiyecek ve içecekler, giyecekler ve mevsimlerle ilgili olarak bilgiler verilmekte, bunlar insan sıhhatiyle ilişkilendirilmektedir.

- ***Akrabadin Çevirisi***

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in ilk eseri olan Akrabadin, II. Bayezidin şehzadeliğinde 1454 yılında Zahire-i Harzemşahî'den (Güven, 2005: 3) yaptığı tercümesidir. Drog ve ilaçların kullanımını, özelliklerini ve etkilerini içermekte, yapıları için formüllerini aktarmaktadır.

İlter Uzel'in bir öğrencisi olan Kenan Süveren, *İbn-i Sina (980-1037)'nın Akrabadin Eseri İle Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun (1385-1468) Akrabadin Eserinin Tıp ve Bilim Tarihi Açısından Karşılaştırılması* adlı bir doktora çalışması (Türkmen, 2007:16) yapmıştır.

- ***Mücerreb-nâme***

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in 873 (1468) yılında 85 yaşında iken kaleme aldığı bir eseridir. Sabuncuoğlu bu kitapta denemiş olduğu ilâçların yapılış biçimlerini anlatmıştır. Kenan Süveren eseri tıp ve bilim tarihi açısından değerlendiren bir Yüksek Lisans çalışması yapmıştır. Daha sonra eserin metni ve tıpkı basımı İlter Uzel ve Kenan Süveren (1999) tarafından yayımlanmıştır.

- ***Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye***

Sabuncuoğlu Şerefeddin tarafından yazılmış oldukça önemli bir eserdir. Eserde bulunan minyatür şeklindeki resimler ve tıpta kullanılan aletlerin çizimi eseri daha da önemli hâle getirmektedir. Eser üzerinde Vecihe Kılıçoğlu'nun bir çalışması vardır. Vecihe Kılıçoğlu (Hatiboğlu) eserle ilgili ilk incelemeleri yaparak *Cerrahiya-i İlhaniye* adıyla 1956 yılında DTCF yayını olarak çalışmasını yayımlar.

Kitabın en önemli nüshaları arasında Paris, Fatih Millet Kütüphanesi ve İstanbul Tıp Fakültesi nüshaları bulunur.

Eser üzerindeki en kapsamlı çalışma bugüne değin İlter Uzel tarafından (1992) yapılmıştır. İtler Uzel, alanın uzmanı olan bilim adamlarının da yardımlarıyla kitabın çeviri yazısını tamamlamıştır. Türk Tarih Kurumu yayınları arasından çıkan eser iki cilttir. Bu çalışmada Sabuncuoğlu ve eserleri hakkında bilgilerin ardından eser hakkında bilgi, indeks ve karşılaştırmalı metin verilmiştir.

- ***Halal al-Mucez***

İbni Sina'nın Kanun eserinin birçok özeti ve şerhleri yapılmıştır. Bunlar arasında İbn an-Nefis'in (1210-1288) Al-Mucez eseri çok değerlidir. Eserde özellikle diş tedavisi için çeşitli ilaç ve tedavi yöntemleri önemlidir. Bu kısaltma da güç anlaşıldığı için Cemalettin Aksarayî bazı şerhler ekleyerek Halal al-Mucez adında bir yapıt ortaya getirmiştir. Bu eseri önce Ahi Çelebi (15.yüzyıl) sonra da onun oğlu Gelibolulu Sururi Mustafa Efendi Türkçeye çevirmişlerdir. Bu çevirinin bir kopyası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih kitapları bölümünde saklanmaktadır.

- ***Kitab-ı Bah-nâme-i Şâhî***

Nasır-ı Tusî'nin Farsça *Bahname*'sinin *Kitab-ı Bab-name-i Şâhî* ismi ile Germiyanoğlu İkinci Yakup Bey (1388-1390 ve 1403-1428) adına yapılan Türkçe tercümesidir.

Eserin mukaddime bölümü Arapça olarak kaleme alınmıştır. Kitap 2002 yılında Eylem Ateş tarafından dilbilgisi özellikleri-metin-dizin halinde Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmıştır. Ayrıca kitap 2008 yılında ses ve şekil bilgisi açısından incelenerek üzerinde Kıvanç Karaot tarafından Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır.

- ***Menâfiü'n-Nâs***

Ankaralı Nidaî Çelebi'ye ait olan Menâfiü'n-Nâs çok okunmuş olması nedeniyle yüze yakın nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların büyük bir kısmı İstanbul kütüphanelerinde bulunurken bir kısmı da Ankara, Kayseri, Manisa, Adana, Kütahya, Amasya, Edirne, Antalya, Konya, Çorum, Balıkesir kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bunların arasında en eski tarihlisi ise Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 576 arşiv sırasında bulunmaktadır. 1974 H. / 1566 M. yılında telif edilmiş ve II. Selim'e takdim edilmiştir. Kısmen manzum, çoğunlukla da mensur olarak kaleme alınmış, altmış baptan oluşan bir eserdir.

Kitapta hastalıklar, hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçlar ve ilaçların yapımında kullanılan bitkiler, macunlar, hakkında bilgi verilir. Ayrıca insanlara faydalı olan hayvanlar, taslar, macunlar, merhemler ve saflar tanıtılır.

Sadettin Özçelik eserin nüshalarını değerlendirerek kitap üzerinde bir Doktora çalışması (1991) yapmıştır (Türkmen, 2006:19). Ayrıca 2007 yılında Hatice

Özcan Yüksek Lisans tezi olarak Menâfiü'n-Nâs'a[3] (metin-inceleme-dizin) çalışmıştır.

[3] Bunun için bkz.: Özcan, Hatice (2007), Kaysunizade Muhammed Çelebi El-Ankaravî'nin Menâfiu'n-Nâs Adlı Eseri (Metin-Dil Özellikleri-Dizin), Konya: Selçuk Üni. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

I.4. Tertīb-i Muᶜālece

Tam adı "Hazā Kitāb u Ḥükemā-yı Tertīb-i Muᶜālece" olan eser Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesinde (05 Ba 1947) ile kayıtlıdır. Harekesiz olarak şapka filigranlı kağıt üzerine yazılmış eserin yazı türü nesih kırmasıdır. Eser siyah renkte, genel olarak sağlam, meşin bir cilt içerisindedir. 168x118-145x120 mm. ebatlarındaki metnin tamamı 133 varaktadır. Baştan yedi varaklık bölüm fihristten ibarettir. Fihristte sırasıyla baştan başlayan ve bedenin türlü bölgelerine ayrılan hastalık türlerinin tedavileri sıralanmakta, en sonda ise çeşitli macun, şerbet ve ilaçların (bileşimler, şuruplar) yapımı için maddeler verilmektedir. Fihristin ardından metnin içeriğine geçilmekte ve toplamda bu bölüm 111 baptan oluşmaktadır. Metnin baş veya sonunda ya da iç bölümünde eserin müellifi/müstensihi ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır, fakat kütüphane kaydında ve TÜYATOK'ta müellif olarak Daᶜî Ahmed b. İbrāhīm gösterilmiştir. Tertīb-i Muᶜālece ile benzer isimlerde[4] hacimli hacimsiz başka eserler de vardır. Bunları içerik, tertip, üslup ve dillik özellikleri değerlendirdiğimizde Tertīb-i Muᶜālece'yi yazan kişinin kaleminden çıkmadıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Üzerlerinde müellif veya müstensihlerine ait bir kayıt bulunmayan bu kitapların kime ait olduğu bilinmemektedir, ancak içerik itibariyle İbni Sinan'ın El-Kanun adlı eserinden yararlandıklarını söyleyebiliriz.

Çalışmamız boyunca yaptığımız taramalarda eserin telif veya istinsahı ile ilgili tutarlı bir kayda rastlayamadık. Kütüphane kaydında müellif adı olarak gösterilen Daᶜī Aḥmed b. İbrāhīm'e ait böyle bir eser olduğuna ilişkin güvenilir bir

[4] Hekîmbaşı Hayrullâh Efendî'ye ait İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde No:1427 ile kayıtlı Mecmû'a fî'l-Muâlecât; müellifi bilinmeyen ve Ankara Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 7095/2'de kayıtlı Risâletü'l-Mu'alecât, 06 Mil Yz A 3697 Kitâb-ı Mu'âlecât ve 06 Mil Yz A 3705 Mecmû'a-i Mu'alecât

veri de yoktur. Eserin dillik özelliklerine bakarak 15.yy. da yazılmış olabileceği fikrinden hareketle devrin muteber eserleri ile onu karşılaştırdık ve aynı zamanda bunun kısmen derleme kısmen telif bir metin olduğu sonucuna ulaştık. Bazı bölümlerde tekrarlara düşülmesi[5] ve esere verilen ismin de bu yönde oluşu onun yer yer toplama bir eser olduğu görüşümüzü destekler. Şimdilik eserin müellifi konusunda temkinli yaklaşarak mechul olabileceğini söylemek en yerinde davranış olacaktır. Temellük kaydının bulunduğu varakta kaydın geçtiği satırın sonu ve altındaki satırın silinerek metne yeniden eklemeler yapılması nedeniyle maalesef bize yardımcı olamamaktadır. Eserin içeriğinden ancak müellifin önerdiği kimi tedavi yöntemlerini denemiş, uygulamış bir kişi olduğunu çıkarabildik.

[121b] (11-14) …*velikin bu maʿcūnı yeyen ādem ḳırḳ güne dek berhīz ekşilerden ve ṭuzludan ve cimāʿdan ve ḳırḳ gün temām olınca cümle aʿżāsında olan ṭuzlu balġamdan bi-iẕni'llāh ḫalāṣ olup anadan ṭoġmış gibi olur. Çoḳ tecrübe olınmışdur, ġaflet olınmaya.*

15. yüzyılda yaşayıp tıp konusunda çeviri bir eser veren ve esas olarak şair kimliğiyle öne çıkan Ahmed-i Dāʿī'nin açık adı Dāʿī Aḥmed b. İbrāhīm'dir. Ancak onun bu eserin müellifi olması mümkün değildir. Bunu eldeki metinden tesbit ettiğimiz bulgular da doğrular. Tarihî kaynaklarda Fatih'in gut hastalığından muzdarip olduğu ve ölüm nedeninin de bu olabileceği veya zehirlendiği tezleri üzerinde durulmaktadır (Uzunçarşılı, 1970: 231-234).

İncelenen eser içinde de Fatih'in hastalığına ve hastalığı için kendisine önerilen bir ilaca yer verilir. Buna göre eserin müelifi Fatih'in hükümdarlığı

[5] Varak [73A] 44. bap içinde bir bölüm varak [82A] 51. bap içinde aynen tekrarlanmış.

döneminde veya ondan sonraki yakın bir dönemde yaşamış olmalıdır. Ancak, Fatih'in tahtta bulunduğu dönemle (özellikle hastalığı geçirdiği ve öldüğü dönem) ile müellif olarak gösterilen Dāʿî Ahmed b. İbrāhīm'in kayıtlara göre yaşadığı tarihler örtüşmemektedir. Daʿî Ahmed b. İbrāhīm'in Çelebi Mehmet için yazılmış bir mersiyesi ve II. Murad'ı hükümdarı olarak öven üç şiiri vardır. Bu eserlerden edinilen bilgilerden hareketle Daʿī'nin Sultan II. Murad'ın tahat çıktığı yıllarda (1421) hayatta olduğu, ancak yaşının hayli ilerlemiş bulunduğu anlaşılır. Buna göre 1421'den sonraki yakın bir tarihte öldüğünü (Özkan, 1995: 201) söyleyebiliriz. Fatih'in tahta çıkışı (ikinci kez) 18 Şubat 1451, ölüm tarihiyse 3 Mayıs 1481'dir. Eserde müellifin naklettiği bilgiye göre Fatih'in Yahudi kökenli eski başhekimi Yakup (Hekim Yakup; asıl adıyla Maestro *lacopo,)* yaptığı bir macunla hükümdarın acılarını dindirip onun o ilaçtan epey fayda görmesini sağlamıştır. Ayrıca yine burada müellif, bu macunun uygulanmasında bir sakınca olmadığını, birçok kereler denenip yararı görüldüğünü belirtmiştir:

[121a] (1-3) … *bu maʿcūnı Yaʿḳūb ḥükm peydā idüp Meḥammed Ġāzī Ḫān ḥażretleri istiʿmāl idüp ziyāde fāʾidesin bulup ṣafā ve sürūr eyleyüp defʿatle tecrübe olınmuşdur.*

Fatih ikinci kez tahta çıkış tarihi 18 Şubat 1451'dedir. 1421 yılında yaşı hayli ileri olan Daʿī'nin daha bu tarihte (1451) hayatta olma ihtimali dahi mümkün değildir. Nakledilen bu bilgi ayrıca bize müellifin saray çevrelerine yakın olabilecek bir isim olduğunu düşündürür. Eldeki yazmanın Amasya'da, Fatih'in şehzadesi Beyazit'in yetiştiği yerde olması da ona yakın bir isim olabileceği ihtimalini

hatırlatır. Tarih'i bulgular da yine bize tarihlendirme konusunda 15. yy.ın ikinci yarısıyla en geç 16. yy.ın ilk çeyreğinde bu eserin kaleme alındığını doğrular.

Ünlü tarihçi Babinger Fatih'in Hekim Yakup tarafından zehirlendiğini öne sürmektedir. Buna karşı çıkanlar arasında İ. H. Uzunçarşılı (1987) başta gelir. Belirlenen bu eserde aktarılan bilgiye de bakılırsa hükümdarın zehirlenmiş olma olasılığı zayıflamaktadır. Birçok kereler denenerek ilaçtan sonuç alındığını aktaran müellif bu konuda verdiği bilginin kesinliğini de ortaya koyar. Tartışma konusu olan bir tarihî yanılgı buradaki bulguyla gün yüzüne çıkmakta, buradaki bilgi Hekim Yakup'u da aklamaktadır.

Şakayıku'n-Numaniyye ve Zeyilleri (Seydi Mehmed Efendi, 1989) ile Osmanlı Müellifleri (Bursalı Mehmed Tahir, 2000) adlı eserlerde farklı dönemlerde yaşamış benzer isimde başka Daʿi Ahmedler olsa da yaşadıkları dönem ve onlarla ilgili aktarılan bilgilerde böyle bir esere sahip olana da rastlanamamıştır. Üstte de belirtildiği gibi şimdilik kitabı müellifi meçhul olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır.

Metin oldukça okunaklı olmasına rağmen kimi yerlerde zamanın getirdiği tahribatla silik, nemli bölümler de bulunmaktadır. Ayrıca temellük kaydının geçtiği satırın sonu ile altındaki satırın silinmiş olabilceğini düşünüyoruz. Temellük kaydından sonra metne eklemelerin yapılmış oluşu da bize bu ihtimali çağrıştırmaktadır. Metin içinde dikkat edilmesi gereken, vurgulanmak istenen yerler ve bapların başlangıcında alt alta kısa üç çizgi çekilmiştir. Böylelikle bapların

bulunması daha kolay hale getirildiği gibi belli noktalarda dikkatin yoğunlaşması sağlanabilmiştir.

Eserin yazılış sebebi belirtilmemekle beraber bu devirde yazılan tıp kitaplarının ortak amacı bilinen hastalıkları sıralayarak tedavi yollarını, ilaç yapımlarını bildirmek, şifa dağıtmaktır. Hastalıklar ve tedavileriyle ilgili notlar, reçeteler halinde hazırlanmış bir defter yapısında olan metin, üstte de belirtildiği gibi baplardan meydana gelir. Kitabın ilk altı varağı fihristten ibarettir. Bu kısmın sonradan ilave edilmiş olabileceğinden hareketle fihriste baktığımızda metinle dil özellikleri ve imlâ açısından tümüyle örtüştüğünden müellif tarafından eklenmiş olmasının daha güçlü bir ihtimal olduğu sonucuna vardık. Devrin diğer tıp kitaplarında da böyle bir fihristin yer alışı bu ihtimali güçlendirmektedir.

Fihristin ardından eserin esas bölümüne geçilir. Baştan başlayarak boyun, gögüs, karın ve ayaklara varıncaya kadar bu bölgelerde görülen hastalıklar sıralanır. Hastalıkların nedenleri, belirtileri, genel özellikleri, uygulanacak tedavi ve verilecek olan ilacın yapımı için kullanılacak besinler, bitkiler vb. belli bir düzende sıralanır. İlaç terkibi için gerekli olan maddeler verilirken bunların mizacı hakkında da açıklamalar yapılır. Kimi zaman besin maddeleri, yiyecekler, meyveler vb. önerilerek bunların yararları, bazen de zararları anlatılır. Konu anlatımında izlenen sıranın bozulduğu bölümler de vardır. Mesela baştan ayağa doğru hastalıklar sıralanırken kalple ilgili hastalıklardan bahseden veya bademciklerde görülen rahatsızlıkların tedavisinin anlatıldığı kısımların başka yerde ele alınması gerekiyordu.. Genellikle her bapta tek bir hastalıkla ilgili bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Ancak önerilen tedaviyle beraber başka hastalıkla ilgili bilgiler de aynı baplar içinde değerlendirilebilir.

Metinde hastalıklarla beraber insan bedenine dıştan gelen zararlar, düşme sonucu oluşan kırıklar, böcek vb. sokması, yanma, deride kesik oluşması, insan sağlığının korunması, güç toplama gibi durumlarda uygulanabilecek tedavi yöntemleri ve öneriler de aktarılır.

Hastalıklar ve uygulamalarla ilgili bilgiler verilirken birçok şurup, hap ve macundan söz edilmesine rağmen, ayrıca üzerinde durulması gerektiği düşünülen macunlar, şuruplar da bu eserin sonunda isimleriyle beraber anlatılmıştır. Cinsel istek ve isteksizlik, doğum ve doğum öncesi, iyileşme belirtileri veya hastalığın ölümle sonuçlanabileceğini gösteren belirtiler, nabız ve kan alma ile ilgili konular da yine incelediğimiz eserin ilgi çekici bölümleridir.

Önerilen tedavi ve hazırlanışı anlatılan merhem, şurup vb. terkipler için kullanılacak hammaddeler arasında birçok bitkinin yaprağı, tohumu, kökü; hayvanlardan elde edilen yağlar; çeşitli mineraller sıralanır. Tüm bu bilgiler birer botanik, zeoloji, farmakoloji, kimya gibi alanlarda çalışanlara tanıklık edecek türdendir. Ayrıca bu gibi alanlarda çalışanların kullandıkları terimlerin kaynağını, geçirdiği değişimi göstermesi açısından da eserin değerini artırır.

Devrin muteber birçok eserinin gözden geçirilip derlenmesiyle oluşturulmuş eserde maalesef yararlanılan kaynaklar belirtilmemiş, hekimlerin isimleri veya eserleri sıralanmamıştır. Metnin sadece iki yerinde atıf vardır. Bunlardan ilki ([116b] (3)) eski Yunan hekimlerinden nakledilen bir bilgiyle ilgilidir. İkinci önemli bilgi ise Fatih Sultan Mehmed’e hekimlik yapmış Hekim Yakup’la ilgili göndermedir. Bununla beraber Tıbb-ı Nebevī, Müntahab-ı Şifā, Edviye-i Müfrede, Akrabadin vb. gibi eserler yazıldıkları devrin en çok bilinen Türkçe tıp kitapları olduğu gibi incelediğimiz metnin kurulmasında da ona büyük oranda kaynaklık etmiştir. Tüm bu

bulgular dahi müellifin, devrinin birçok önemli hekimini tanıdığını hiç değilse onların eserlerini gördüğünü söylememizi sağlar.

Dillik özelliklerini değerlendirdiğimiz eserin içerik olarak devrinde öne çıkmış diğer eserlere göre en zayıf yönü tıpla ilgili teorik bilgilerin yer almayışı ve cerrahi konusuna pek pek fazla değinilmemesidir. Bununla beraber müellifin eseri kurarken önerdiği birçok ilacı veya uygulamayı bizzat denediğini, tıp konusunda bilgi ve birikimleri olduğunu yine kendi sözlerinden anlıyoruz.

[127b] (7-9) ***Terkīb-i bāci̇̄-i siyāh-ı mücerreb:*** *Bu yağı siyāh bel ağrısına ve ufanuḳ ve çıḳuḳ olan yerlere ve şişmiş ve yaralanmış yerlere [ursalar] ziyāde nāfiʿdür.*

Eserde geçen terimlerin birçoğu 15. yy. Türkçe bilim diline aittir. Terimleştirme konusunda ilerideki bölümlerde de değinileceği gibi eserde, Türkçenin türetme yolları kullanılmış, halk ağzında bugün dahi yaşamını sürdürmüş sözcükler seçilmiştir. Kimi durumlarda ise yabancı bir terimin ardından konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Türkçedeki karşılığı da hemen cümlenin devamında aktarılmıştır.

[24b] (2-4) *Bādrencūrik oġul otına dirler, anuŋ bir dürlisi olur, tūrunc ḳoḳusı gibi rāyiḥası olur.*

Metinde bulunan Türkçe terimlerle beraber Arapça, Farsça, Rumca vb. dillerden geçen terimler de devrin bilim dilinin hangi dillerden ne derece etkilendiğini göstermesi açısından önemlidir. Eserin derleme oluşu da kullanılan terimler açısından 14. ve 15. yy.da yazılmış tıp kitaplarıyla ortak olmasını sağlamıştır ki bu o dönemin bilim dilindeki ortak terimleri göstermesi açısından gayet dikkate değerdir.

Türkçenin tarihî bilim dili açısından hastalıklara verilen adlar, kullanılan alet isimleri, bitki ve hayvan adları, renk adları, ilaç adları, yiyecek ve içeceklere verilen isimler, kimi mineraller, eserde karşımıza zengin bir söz varlığı sunar. Bu sayede bir yandan tarihî bilim dilimizin terim zenginliğini diğer yandan ise, Türkçenin anlatımdaki inceliklerini gördüğümüz eser, günümüz bilim dilinin Türkçeleştirmesine de katkı koyabilecek verilere sahiptir.

Elimizdeki kitabın mensur olarak yazılması da hem nesir dilimizin gelişimini görmemiz hem de tıp metinlerinde ne tür cümle yapılarının kullanıldığını, söz dizimi, üslup ve kullanılan formlar açısından nasıl bir yolun takip edildiğini öğrenmemiz açısından yol göstericidir.

Bugünkü tıp anlayışıyla geçmişteki tıp anlayışı arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Günümüzdeki tedavi yöntemleriyle geçmiştekiler aynı olmadığı gibi o dönemdeki hastalıklara konan teşhis ve adlandırmalar da bugünle uyuşmamaktadır. Tanıtımını yaptığımız bu eserde izlenen tıp anlayışı Eski Yunan, Mezepotamya, Hint ve Arap tıbbından özellikle de Arap tıbbından alınmışdır. Buna göre eski Yunan tıbbında “humoral patoloji” İslâm tıbbında “Ahlât-ı Erbaa” denilen ve esası insan bedeninde olduğu kabul edilen vücut sıvılarının [kan, kara safra (sevdā) , sarı safra (safra) ve balgam) dengeli bulunması prensibine dayanır. Sağlıklı olmanın şartı ise bu sıvıların bünyede (mizaç) dengede oluşuna bağlıdır. Eğer hıltlardan (vücut sıvıları) birisi eksik veya fazla olursa vücuttaki denge bozulmakta ve bunun sonucunda hastalıklar, hastalık belirtileri ortaya çıkmaktadır. Dört unsurdan her birinin ayrı bir özellikte olduğu kabul edilirdi. Bunlar kuru, nemli, sıcak ve soğuk niteliklerdi. Yenilen besinlerin özellikleri de bunlardan biri içinde yer almakta ve

tedavi sırasında eksikliği ya da fazlalığı olduğuna inanılan vücut sıvısının dengesini yeniden kurmak için önerilmekteydi. Besinler dışında dengeyi kurabilmek için fazlalığı olduğu inanılan maddenin vücuttan atılması esası vardı[6].

[6] Daha detaylı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Uludağ, Osman Şevki (1991), *Beş Bucuk Asırlık Türk Tebabeti Tarihi*, (Haz. İlter Uzel), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s: 37-45; Uzel, İlter (1992), *Cerrahyetü'l-Haniyye* I, Ankara:TTK, s:3-6; Kahya, Esin (1995), İbni Sinâ El-Kanun fi'Tıbb (Birinci Kitap), Ankara: AKM, s:101-114…

II. İNCELEME

II.1. Türkçe Kökenli Sözcüklerin İmlâ Özellikleri

Eski Türkiye Türkçesi dönemi metinlerinde Arap-Fars imlâ geleneğinine bağlanılmakla beraber Eski Uygur imlâsının etkilerini de görmek mümkündür. Bu imlâ biçimlerinin genel özellikleri kaynaklarda birçok kere ele alınmıştır (Gülsevin ve Boz, 2004: 77) . Metnimizde aynı sözcüğün hem eski Uygur imlâ geleneğine göre hem de Arap-Fars imlâ geleneğine göre yazılmış ikili biçimlerini görmekteyiz.

Uygur imlâ geleneğine göre sözcükteki tüm ünlülerin gösterilmesi esastır. Buna karşın Arap-Fars imlâsında böyle bir tutum yoktur.

Eski Uygur İmlâsı	**-**	**Arap-Fars İmlâsı**
ḳoyup قويوب 27a/8	-	ḳ(o)yup قيوب 127b/1
ḳulaḳdan قولاقدن 61b/1	-	ḳulaḳdan قلق دن 61a/7

Eldeki metin harekeli değildir. Bu nedenle eserin okunması sırasında diğer yazım özelliklerine ve devrin genel seslik yapısına bakılmıştır. Birçok sözcükte ünlülerin yazıyla gösterilmiş oluşu hatta eklerde de ünlülerin verilmesi ise okumamızı kolaylaştırmıştır.

Eser içinde yazımda gözlemlediğimiz ikilikler yanında kimi seslerin yazımında da tutarlılık yoktur. Aşağıda ünlü ve ünsüzlerin imlâsına değinilirken özellikle ikililikler üzerinde durulacaktır.

II.1. 1. Ünlülerin İmlâsı

Ünlülerin yazımı konusunda devrin diğer eserlerinde olduğu gibi *Tertīb-i Muʿālece*'de de birlik yoktur. Metnin harekeli olmaması nedeniyle ünlüler okunurken ancak bunların yazıda gösterilmesi sayesinde söz sahibi olabiliyoruz.

Ünlülerin gösterilmediği yerlerde ise metindeki genel temayüle ve devrin önceden belirlenmiş genel seslik özelliklerine göre okunmuştur. Metnin büyük bölümündeki Türkçe sözcükler ve hatta eklerde ünlülerin yazılmış oluşu da okumamızı kolaylaştırdı.

1. /a/ ünlüsü

- **Sözcük başında:** Ön ses /a/ ünlüsünü göstermek için eserde ağırlıklı olarak elif kullanılmakla beraber medli elif de kullanılmıştır.

Elifle yazılmış: anda انده18a/1, alup الوب 30a/8, almalı المالی 62b/1, anuŋ انك 28a/1, aġrırsa اغررسه 58b/2, ayaġa اياغا 86a/6, aġzına اغزينه 105b/7.

Medli elifle yazılmış: aġırı آغری 109b/11, anı آنی 116b/6, acı acı آجی اجی 79a/1, ayu آيو 56b/10.

- **Sözcük içinde:** İç seste /a/ ünlüsü elifle veya elifsiz olarak yazılmıştır.

yanına يانته 46a/1, taġlamaḳ طاغلمق 33a/4, ṭaġlarda طاغلرده 14a/10, baġlarda باغلرده 14a/10

ḳaynatup قيناتوب 39a/1, şaḳaḳlarından شققلرندن 8a/2, yapraġın بپراغن 75a/3.

- **Sözcük sonunda:** Sözcük sonunda /a/ sesi bazen elifle bazen de 'he' ile karşılanmıştır.

ḳara boya قاره بويه 127a/7, orta اورته 129b/5, ayva ايوا 130b/1, ana süti انا سوتی 7b/5

2. /e/ ünlüsü

- **Sözcük başında:**

egilür اكيلور 19b/10 , ellerin اللرين 20b/4, eskiden اسكيدن 8a/5

- **Sözcük içinde:** Çoğunlukla iç seste /e/ ünlüsü gösterilmemekle beraber yazımda bir bütünlük yoktur. Kimi zaman 'he'nin de kullanıldığı görülür.

ögredeler اوكره دلر 17a/2, gerekdür كركدور 12b/8, getürse كتورسه 16a/9, yeşil يشل 17b/9

- **Sözcük sonunda:**

niçe نيچه 17a/5, yine ينه 18a/7, öyle اويله 12b/7, giçe كيچه 118b/1, birle برله 10a/4

3. /ı/, /i/ ünlüleri

- **Sözcük başında:** Ön ses durumundaki bu ünlüler çoğunlukla elif ye (اي) ile yazılmakla beraber elifle (ا) yazılmış örnekler de görürüz.

iç ايچ 77b/8, içünürse ايچونورسه 30a/8, içine ايچينه 73a/6, ılıcaḳ ايلجق 126a/3, ınçḳıruḳ انچقرق 48a/1, ıṣırmaya اصيرميه 68b/3, ıssıması اسّمه سى 90a/7, ıṣladalar اصلدهلر 125b/6

- **Sözcük ortasında:** İç seste bu ünlüleri göstermek için 'ye' (يـ) harfinden yararlanılmış veya herhangi bir işaretle belirtilmemiştir.

bir بر 16b/1, çıḳup چقوب 16b/9, yire ييره 19a/1, girüp كيروب 34a/6

- **Sözcük sonunda:** Sözcük sonunda bu ünlüler için 'ye' (ى) veya kimi sözcüklerde de 'he'den (ـه) faydalanılmıştır.

iki ايكى 58a/2, imdi ايمدى 58b/6, belki بلكه 39b/9, yaḳı يقى75b/10, keçi كچه 24a/1

4. /u/, /ü/, /o/, /ö/ ünlüleri

Arap harfli imlâda incelenen dönemin eserlerinde kalınlık-incelik, darlık-genişlik bakımından ayırıcı işaretlerle belli edilemeyen bu ünlülerin yazılışları genellikle aynıdır (Özkan, 1995: 86). Bu ünlüler sözcük başında elif vavla (او),

birkaç örnekte elifle (ا)، sözcük içinde çoğunlukla ‘vav’la (و) veya işaretsiz, sözcüğün sonunda ise ‘vav’la (و) gösterilmiştir.

- **Sözcük başında:**

  üfürseler افورسلر 29a/6, oğlan اوغلان 49b/7, oğurdan اوغوردن 78b/1, ögredeler اوكره دلر 17a/2, öyle اويله 27a/3, uçuġa اوچوغه 100a/6, urulmış اورولمش 101a/1, üşüse اوشوسه 36b/8

- **Sözcük ortasında:**

  çürüyüp چورويوب 37a/7, sürinmekden سورنمكدن 37a/10, yoḳsa يوقسه 37a/8, göŋli كوكلى 129b/14, ṣudan صودن 110a/7, güne كونه 87a/9, yumurtayı يمورتهٔ 76b/9

- **Sözcük sonunda:**

  eyü ايو 113b/1, ṣu صو 9a/6, ḳarşu قرشو 24a/4

II.1. 2.Ünsüzlerin İmlası

1. /ç/ ünsüzü

Metnimizde /c/ ünlüsü için cim harfi (ج) kullanılır. Bununla beraber aynı harfin ç sesini karşılamak üzere de kullanımını görürüz. Metnin birçok yerinde /ç/ sesi için sözcüğün başında, içinde veya sonunda olmak üzere herhangi bir ayrım yapılmaksızın Farsça çim harfi (چ) ile beraber az da olsa ‘cim’in kullanımına rastlarız. Biz bu gibi durumlarda imlâdan bağımsız olarak sözcükleri okuma yolunu seçtik.

- **Sözcük başında:** Bilindiği gibi Türkçe sözcüklerin başında /c-/ sesi bulunmaz, bununla beraber /ç-/ sesini karşılamak için metnimizde ‘çim’ yanında (چ)

‘cim’den (ج) yararlanılan kimi sözcükler de görürüz. Bu yazım biçimine şunları örnek verebiliriz:

çalup جالوب 23a/6, çıḳıḳ جقق 41b/8, çözüp جوزب 40b/8, çözilürse جزلرسه 125b/9

Söz başında /ç/ sesi için incelediğimiz eserde çimden yararlanılan örnekler sayıca çok olup bunlara şu sözcükleri örnek verebiliriz:

çörek چورك 53b/7, çubuġı چبوغى 33a/9, çuḳuruŋ چوقوروك 83a/8, çürügünden چوروكوندن 78a/10

- **Sözcük ortasında:**

keçi كچه 24a/1, geçürüp كچروب 34a/4, içüreler ایچوره لر 6b/10, içinde ایچنده 39a/3, buçuḳ بوچق 47a/6, keçi boynuzun كچى بینوزون 77a/11

- **Sözcük sonunda:**

aġac اغاج 22b/1, geç كچ 22b/11, ṣaç صاچ 25b/8, üç اوج 45b/6, birkaç 70b/3

2. /p/ ünsüzü

- **Sözcük başında:** Türkçe kelimelerde ön ses durumundaki /p-/ ünsüzüne pek rastlanmaz. Bugün /p-/ ile yazılan pınar, parmak vb. kelimeler Eski Türkiye Türkçesinde b ile bıŋar, barmaḳ biçimindedir (Özkan, 1995: 88). Buna karşın incelediğimiz eserde söz başı b- > p- değişmesinin yaşandığı Türkçe sözcükler olduğunu yine yazım özellikleri sayesinde belirleyebildik. İncelediğimiz eserde söz başı /p-/ ünsüzü için ‘pe’ harfi (پ) kullanılmıştır.

piliç پلچ 52b/4, ṣıġır poynuzın صغير پوينوزين 56a/3, poynuna پينونه 49b/5, peŋzer پكزر 12b/6, paldırların پالديرلرين 74b/7, palçuġın پالچغن 91b/1, gögercin palazı پالازى كوغرجين 52b/4

- **Sözcük ortasında:**

ṭopuḳlarına dek طوپقلارينه دك 75a/4, çeftālū yapraġın چفتلو ييراغن 75b/12, ḳoparduġı gibi قوپاردوغى كبى 15a/1, depredüp دپره دوب 115a/10, depesine ده پاسنه 29a/9, çepeçevre چپ چوره 34a/5, ḳaplayup قاپليوب 35a/4, diplerine دپلرينه 35b/4, yapışdurup ياپشدوروب 35a/4

- **Sözcük sonunda:** Türkçe kökenli sözcüklerin sonunda /-p/ ünsüzü genellikle imlâda 'pe' harfiyle (پ) gösterilmesine karşın bu, tutarlılık göstermez. Kimi sözcüklerde son ses /-p/ 'be' (ب) ile gösterilmiştir. Zarf-fiil eki –up/-üp yazımdaki kalıplaşma nedeniyle istisnalar hariç 'be'yle (ب) yazılmıştır. Bu tür sözcükler metnimizde okunurken imlâdan bağımsız olarak hep /-p/ ile yazılmıştır.

hep هب 91b/2, ḳap قاب 120b/5, yap yap 124a/3, ip ايپ 89b/7, ḳoḳlamayup قوقلميوب 18a/5, geyüp كيوپ 110a/7

3. /ŋ/, /g/, /k/ ünsüzleri

İncelediğimiz eserde her üç ünsüz de birkaç örnekte nazal /ŋ/ hariç hep kefle (ك) gösterilmiş, aralarındaki farkı belirtmek için herhangi bir yazım unsurundan yararlanılmamıştır. İnce sıradan sözcüklerdeki /k/ ünsüzü ile /g/ sesinin aynı harfle

karşılanması k > g ses değişimlerini belirleme incelediğimiz eserde pek mümkün değildir. Biz bu durumda eseri incelerken Eski Türkiye Türkçesinin tarihî seyir içindeki gelişimini esas aldık. Ayrıca k/g ünsüzleriyle ilgili bazı kelimelerin bugün de /k/ veya /g/ sesi taşıması da (Timurtaş, 2005: 66) bu tutumumuzu doğrular.

- **/ŋ/ ünsüzü**

Sözcük başında bulunmayan bu ünsüzün metnimizde, sözcük içinde ve sonunda olmak üzere çoğunlukla ‘kef’le (ك) gösterildiğini gördük. Metnin birkaç yerinde ise sözcük içi nazal (-ŋ-) için üç noktalı keften de yararlanıldığını saptadık.

ol deŋlü اول دكلو 131a/3, geŋzi كڭزى 8b/7, ṣoŋra صكره 130b/3, çeŋe چكه 2a/3, siŋirleri سكرلرى 128a/12,

- **/g/ ünsüzü**
- **Sözcük başında:**

gerek كرك 37a/3, getürse كتورسه 90a/11, geyüp كيوپ 110a/7, gelür خوش كلور 62a/6

- **Sözcük içinde:**

degüldür دكلدور 67a/5, sögüt سكوت 70b/7, gölge كولكه 71b/9, delügine دلوكنه 90a/7

- **Sözcük sonunda:** Sözcük sonunda /-g/ ünsüzü ‘kef’ aracılığıyla gösterilmiştir. Birkaç örnekte ise üç noktalı ‘kef’in de kullanımı vardır.

ig olursa ايك اولورسه 98a/9, çıŋ balıla چڭ باليله 8a/1

- **/k/ ünsüzü**
- **Sözcük başında:**

keçi boynuzun كجى بينوزون 77a/11, keklik beynisin ككلك بينى سين 68b/3, kel başa كل باشه 97a/11, keseler 106a/1, kişinüŋ كشنوك 25a/2, küçük كوجك 129a/10

- **Sözcük ortasında:**

keklik beynisin ككلك بينى سين 68b/3, ekşimeye 130b/13, çekürge 5a/10, yüksek يوكسك 18a/2, dükeli دوكلى 53a/11, yaş iken ياش ايكن 55a/4, ikisin ايكى سن 60a/8

- **Sözcük sonunda:**

keklik etin ككلك اتن 103b/8, çörek otı چورك اوتى 104b/5, çiçek 105b/10, çürük چوروك 127b/4, bu gök بو كوك 14a/6, eşek اشك 16b/4, erik ṣuyın اريك صوين 110b/5

4. /t/ ünsüzü

- **Sözcük başında:** Eski Türkçede ön ses durumundaki kimi kalın ve ince sıradan /t/ler (/t-/,/ṭ-/) Eski Türkiye Türkçesinde tonlulaşarak /d/ye dönüşmüştür. Bununla beraber metnimizde tonlulaşmamış olanlar da olup bu sesi sözcük başında gösterirken art damak ünlüsü barındıran sözcüklerde ‘tı’ harfi (ط), ön damak ünlüsü barındıranlardaysa ‘te’ harfi (ت) kullanılmıştır.

ṭuraḳ otı طوراق اوتى 84a/6, ṭurursa طورورسه 94a/1, ṭolduralar طولدوره لر 45a/3, ṭavşan yaġın طوشان ياغين 61a/9, ṭarayup طرايوب 102a/6, ṭamarlarından طمرلرندن 12a/5, tereyaġın تره ياغن 89a/6, ṣıġır tezegin صغرتزكين 110a/9-10

Söz başı /t/ ünsüzü art damak ünsüzleri barındıran kimi sözcüklerde ‘tı’ (ط) yerine ‘te’ (ت) ile yazılmıştır.

tozını توزنى 29a/7, tavuḳ yumurtasına تاوق يمورته سنه 111a/6, tarlaya تر لايه 106a/9

- **Sözcük içinde:** İç ses durumundaki /t/ler çoğunlukla ‘te’ (ت) ile karşılanmıştır. Art damak ünlüsü yanında /t/ ünsüzünü karşılamak için kimi zaman tının (ط) da kullanımına gidilmiştir.

yumurṭayı يمورطهٔ 132a/7, ṣıtmadan صتمه دن 100a/1, ḳatup قاتوب 105b/6, getürse كتورسه 15a/3, ditrer دترر 46b/1

- **Sözcük sonunda:** Kalın /-t/ler kimi zaman ‘te’ (ت) ile kimi zaman da ‘tı’ (ط) ile yazılmıştır. Aynı sözcüğün metin içinde iki ayrı biçimde de yazımını eserden görmek mümkündür.

aṭ ḳoşmayup اط قوشميوب 18a/3, at derisinüŋ ات درى سنك 9a/10, üç ḳat قات اوچ 45b/6, ḳurt قورت 3b/3, yoġurt يوغورت 75b/2

5. /s/ ünsüzü

Arap harfli imlâda kalın ve ince sıradan ünlülere göre kullanılan iki çeşit /s/ ünsüzü bulunur. İncelediğimiz eserde biri ‘sin’ ve biri ‘sad’ olmak üzere bu harfleri karşılamak için iki harften yararlanılmıştır; ancak kalın sıradan ünlülerle beraber kullanılan yazımda bir bütünlük yoktur. Aynı sözcüğün iki ayrı harfle de yazıldığı örnekler görülebilmektedir.

- **Sözcük başında:** Art damak ünlüleri barındıran sözcük başında /s/ ünsüzü için ‘sad’ (ص) kullanılmakla beraber ‘sin’in (س) de kullanımı görülür.

sancusına سنجوسنه 70b/9, ṣancusı صنجوسى 75b/2, eyü ṣaġ ايو صاغ 45a/3, ṣaġılduġı gibi صاغلدوغى كبى 49b/6, ḳulaḳ ṣaġırlıġına قولق صاغرلغنه 123a/6, saŋa سكا 121a/7, segirtmekden سكرتمكدن 93a/3, semüz سموز 89a/2

- **Sözcük ortasında ve sonunda:** Sözcük ortasında ve sonunda /s/ ünsüzü için sözcük başında izlenenden farklı bir yazım yoktur. Ancak, sin harfinin daha ağırlıklı kullanımı vardır.

  yaṣṣıca يصّجه 34b/10, ḳaṣuġına قاصغنه 82a/9, ṣuṣayup صوصايوب 39a/5, ıṣladalar ايصلده لر 125b/6, istedükleri استدكلرى 123b/1, üstün استون 23a/10

- **Alıntı Sözcüklerin İmlâlarında İkilik**

İncelenen eserde ikili imlâlar sadece üstte verilen Türkçe sözcüklerde değil, alıntı kelimeler için de geçerlidir. Aynı sözcüğün metin içinde iki hatta üç veya dört ayrı yazımı ile karşılaşırız. Doğu kökenli sözcüklerin birçoğunda ‘ha’ (ح) – ‘hı’ (خ) ayrımının sıklıkla yanlış yapıldığını tespit ettik. Bu tür yanlış yazımlarda imlâyı esas almak yerine gerekli uyarının ardından doğru biçimi yazma yoluna gittik.

ustuḫṭūs 20a/8 - usṭudūs 122b/5 - usḳuṭūṣ 20a/3 - usṭumdūs 104b/1

ḥatme حطمه < (Ar. ḫatme) 113a/7

reyḫān ريخان < (Ar. reyḥān) 82a/6

Bağlantı Ünlülerinin ve Ünsüzlerinin İmlâ Özellikleri

- **ı-i bağlantı ünlüleri:** Bu bağlantı ünlüsü çoğunlukla yazıda belirtilmemekle beraber ye (ي) ile gösterildiği örnekleri de metnimiz içinde gördük.

siŋirleri bozılsa سكرلرى بوزلسه 108b/11, yarılur ياريلور 43a/2, delinür دلنور 94b/6

- **u-ü bağlantı ünlüleri:** 'Vav' (و) ile gösterilmiştir.

içünürse ايچونورسه 30a/8, olunur اولونور 116a/13, olunup اولونوب 19a/5, sürünüp سورونوب 65b/4

- **y bağlantı ünsüzü: '**Ye' (ى) ile yazılmıştır.

bağlayup باغليوب 8a/3, ḳan aldurmayup قان الدورميوب 129a/6, ġāfil olmayalar غافل اولميلر 132a/3, aġrıyan اغريان 7a/4

- **Zamir n'si: '**Nun' (ن) ile yazılmıştır.

baş aġrısına باش اغرسينه 7a/5, ṭabanına طبانته 8b/10, ḳi̇̄fāl ṭamarlarından قيفال طمرلرندن 10a/9, yanında ياننده 13a/6, ḫayāsını حياسنى 18b/5

II.1.3. Eklerin İmlâ Özellikleri

Tertīb-i muʿālece konusu itibariyle hep üçüncü şahsa seslenen bir eser olduğundan fiil çekiminde bütün ekleri görememekteyiz. Üçüncü tekil kişiye yönelik olarak kullanılan cümlelerin hâkim olduğu eserde kuvvetlendirme eki –dUr yanında istek kipi eki –A ve geniş zaman eki –Ur/ -Ir en sık kullanılan eklerdir. Ayrıca ad cümleleri de metinde yaygın olarak kullanılıp üçüncü şahıs bildirme ekiyle bu

cümlelerin bitirilişi yaygındır. Buna karşın eser isim çekimi ve özellikle de sözcük türetme ekleri açısından zengin bir görünüm sergiler.

İncelenen eserde kök ve ekler kimi örneklerde bitişik yazılırken kimi zaman da ayrı yazılmıştır. Aynı ekin hem sözcüğe bitiştirilmiş hem de ayrı yazılmış biçimlerini aynı varakta hatta aynı satırda görmek olasıdır. Bu imlânın halen oturmamış olmasından kaynaklanır.

Eserde geçen eklerin imlâsına onları biçim ve ses açısından değerlendirirken işaret edeceğimizden ayrıca burada ele almayacağız. Sadece eklerin sözcüklere getirilişi konusunda gördüğümüz ikililiklere yer verilecektir.

Sözcükten ayrı yazılmış ekler	**-**	**Sözcüğe bitişik yazılmış ekler**
dişisinüŋ دیشی سنك 105b/11	-	derisinüŋ دریسنك 9a/10
ḳulaḳdan قلق دن 61a/7	-	ḳulaḳdan قولاقدن 61b/1
muvāfıkdur موافق دور 123b/11	-	ḳarışdurup قرشدرب 126a/10

II.2. Ses Bilgisi Özellikleri

II.2.1. Ünlüler

1. Ünlü Uyumları

- **Damak Uyumu**

Eski Türkiye Türkçesinde damak uyumu hemen hemen sağlanmıştır. İncelediğimiz eserde de damak uyumuna aykırı sınırlı sayıda örnekle karşılaşılmıştır. Bunların başında İ- ekeylemine eklenen –ken eki gelir. (ṣıḳılurken 114b/5, uyurken, 112b/10, yaturken 131b/12, doġarken 105b/13).

Günümüzde uyuma aykırı olarak kullanılan –ki aitlik ekinin kullanımı incelenen eserde tutarlılık göstermemektedir. Kimi örneklerde uyuma aykırı olarak kullanılan aitlik eki kimi yerlerde de uyuma girmiştir: (ḳarnındaki 93b/11-114a/2; baġarṣuḳdaki 117b/3; ḳarındaḳı 95a/9, ḳarnındaġı 82a/11).

Bunun dışında 'ile' ilgecinin de uyuma girerek kullanıldığını görürüz: (balıla 130b/4, yaġıla 127a/10, ayranıla 92b/8).

Doğu kökenli kimi sözcükler ise Türkçenin söyleyişine uygun hale getirilerek kullanılmıştır:

imenlik (imān) 121a/9, ataş (āteş) 36b/6, ḳan ġalabalıġından (ġālebe) 62b/4,

meyvelerden (meyvā) 93a/10, ṭaġlamaḳ (dāġ) 33a/4

Metinde görülen önemli ses olaylarından biri de Arapça kökenli kimi sözcüklerde ayının yerini 'gayın'a bırakmasıdır:

ṭāʿūn 5a/6 - ṭaġūndan 66a/7, zaʿfirān 65b/10 - zaġfirān 24a/10

- Dudak Uyumu

Günümüze kadar dudak uyumu yavaş ilerleyen bir görüntü sergilemiştir. Eski Türkiye Türkçesinde dudak uyumu günümüze karşın oldukça bozuktur. Ünlülerdeki genel yuvarlaklaşma, bazı eklerin devamlı düz veya yuvarlak ünlü ile kalıplaşması uyumu bozan asıl etkenlerdir (Şahin, 2003: 38). İncelediğimiz metinde de dudak uyumuna aykırı pek çok örnek bulunmaktadır.

- **Kelime Tabanlarında Yuvarlaklaşma**

1. Eski Türkçeden beri devam eden ikinci hece yuvarlaklıkları. (eyü 6a/4, kendüden 104a/2, ḳarşu 24a/4, girü 105a/7, getürse 15a/3, ḳaraŋuluḳ 116a/4, aġulu 111a/3, altun 68b/9, Merīḫ yılduzı 14b/1, incü[y]i 56a/1, ṣayru 59b/9).
2. Eski Türkçede mevcut olan /-ġ/ ve /-g/ler birden fazla heceli kelimelerin sonunda düşerken, Eski Türkiye Türkçesinde genellikle kendinden önceki vokali yuvarlaklaştırmıştır. Bu olay düşmekten çok kaynaşma niteliğindedir. (ṣaru 115b/3, yapusında 89b/8). Bu kural kimi sözcüklerde ise geçerli değildir. Elimizdeki metinde düz ünlünün –ġ ve –g seslerinin erimesine rağmen yuvarlaklaşmayan, uyumu sürdüren örnekler de var: derisinden 9a/9, acı yaġıla 127a/10, ḳatı iklimden 116b/14, elli 55b/7, ıssı 130a/1, ḳatı 11a/8.
3. /b/, /p/, /m/, /v/ gibi dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşmış olanlar da eldeki metinde tespit edilmiştir: yavuz 6a/4, ḳabuġıyla 77a/11, ṣaburı 76a/5, ḳavun 117b/9, ṭavuḳ 11b/9, ḳavurup 57b/9, ḳızamuḳ 4b/5, yanuḳ 101a/4, kemüklerin 107a/2, demür 110b/8.

Metnin yazıldığı dönemin genel eğilimine uygun olarak içinde yuvarlaklaşma görülen kimi sözcüklerin düz ünlülü biçmleri de ilgi çekicidir. Metnimizde rastladığımız bu ikili biçimlere şunları örnek verebiliriz:

ṣaru 115b/3	-	ṣarıluḳdur 3a/5
ḳurı 12a/10	-	ḳuruduḳdan ṣoŋra 23a/10
yöriçek 49b/2	-	yörüyüp 95a/9
sidük 78a/5	-	südük 3b/6
ṭalağı 3a/7	-	ṣol ṭaluġına 90a/6

- **Eklerde Yuvarlaklaşma**

Eski Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık bakımından dudak uyumuna aykırı olan birçok ek vardır. Bunların bir bölümü ilk şeklillerini devam ettirmelerinden bir kısmı da dudak ünsüzlerinin yanlarındaki ek ünlüsünü yuvarlaklaştırmalarından kaynaklanır. Bu bakımdan ekleri yuvarlak ünlü taşıyanlar ve düz ünlü taşıyanlar olmak üzere ikiye ayırmak gerekir (Özkan, 1995: 94).

Eldeki metin harekeli olmadığı için yazım özelliklerine bakarak eklerin barındırdıkları ünlülerle ilgili yargılara varmaktayız. Bu doğrultuda yuvarlak ünlüler taşıyan başlıca ekler şunlardır:

- **Zarf-fiil eki –up/ -üp:** açılup 2a/10, ṣovudup 132a/13, yoġurup 8a/1, ayrup 11a/9, virüp 18a/7, endürüp 20b/11, çiyneyüp 35a/2.
- **İsim-fiil eki –duḳ/ -dük/ -duġ/ -düg:** ḳarışdurduḳu 131a/4, bağladuḳdan ṣoŋra 54a/7, dögüldükden ṣoŋra 121b/6, ḥāṣıl olduġı 6a/5, ḳomaduġında 123b/8. Ancak

ilgili ekin sınırlı sayıda da olsa düz ünlülü biçimlerine de eldeki eserde rastlanmaktadır: dutılmadıḳ 61b/5, bāliġ olmadıḳ 68b/4, ṭutılmadıḳ 121b/8.

- **Fiilden fiil yapan (faktitif/ettirgen) eki –dur/ -dür:** ḳan aldurmaḳ 6b/7, yabuşduralar 11b/1, ıssılandurup 20a/3, ḳızdurup 33a/7. Aynı ekin düz ünlülü biçimleri de metnimizde bulunmaktadır: aldırmadan 129b/2, başıdırup 83a/9, aldırmadan 129b/2.
- **Fiilden fiil yapan (faktitif/ettirgen eki) –ur/ -ür:** ḳocaldur 119b/2, arturur 130a/3, bişürmekde 130a/15, geçürüp 132a/10, degürmedin 19a/1, bişürüp 123b/5.
- **Emir eki –sun/ -sün (سون-):** ṣayru olsun 59b/9, ḳurusun 106a/3, yesünler 98b/11, ḫūydan kesilesün 114b/9.
- **Bildirme eki –dur/ -dür:** beyānıdur 1a/4, żarardur 132b/15, ziyāndur 130a/2, başmaḳdur 6a/2, çoḳluġındandur 7b/7. Bu ekin düz ünlülü uyuma girmiş örnekleri de eldeki metinde birkaç örnekte de olsa karşımıza çıkar: yegdir 33a/4, vardır 14b/10, olmaḳdır 52a/3, aʿlādır 77a/7.
- **Fiilden isim yapma eki –ḳu/ -kü/ -ġu/ -gü:** yanġusı 72b/10, ışırġuya 109a/5.
- **İsimden isim yapma eki –suḳ/ -sük:** baġarşukdaki 117b/3.
- **İsimden isim yapma eki –cuḳ/ -cük/ -çuḳ/ -çük:** ufacuḳ 64b/10, yufḳacuḳ 88a/4, yarıçuḳ 115b/13.
- **Fiilden isim yapma eki -mur:** yaġmur 107a/6
- **Fiilden isim yapma eki –su/ -sü:** yatsu 80b/4.

- **İsimden isim (sıfat) yapma eki –lu/ -lü:** ṣıḳmalu 132a/8, ṭamzurmalu 132a/9, ġuṣṣalu 129a/11, mizaclu 15b/11, ṭatlu 18a/3, ṣırçalu 101b/10, ṭatlu 114b/6, maʿdelü 123b/11, fā'idelü 124b/13.

İsimden isim türetme ekimiz –lu/ -lü'de de ikilik yaşanmaktadır. Metnimiz içinde aynı ekin düz ünlülü olan örnekleri de bulunmaktadır: güneşli 125b/12, ḳuvvetli 37b/8.

- **Fiilden isim yapma eki –uḳ/ -ük:** delüksüz 16b/5.
- **Zarf-fiil eki –up/ -üp:** çıḳarup 131b/5, ḳan aldurmayup 129a/6, yoḳlayup 123b/4, bişürüp 123b/5, endirüp 125b/10.
- **Zarf-fiil eki –(y)u/ -(y)ü:** deyü 121a/10.
- **Fiilden isim yapma eki –ġu/ -gü:** ışırġu 5b/3.
- **İlgi hâli eki –nuŋ/ -nüŋ/ -uŋ/ -üŋ:** çıḳaranuŋ 14a/10.

İncelediğimiz metin harekesiz olduğu için eserin yazım özelliklerine ve devrin genel ses özelliklerine göre eser okunmuştur. İlgi hâli ekinin ünlüsü bir iki örnek dışında 'vav'la (و) gösterilmediğinden hep yuvarlak ünlülü olarak okunuşuna gidilmiştir; fakat kimi örneklerde ekin ünlüsünün düz okunması gerektiğini yine yazımdan anlamaktayız: ġālib olmanıŋ 116a/1, yaralarıŋ 123b/3, ẖastalarıŋ 2b/9.

II.2.2. Ünlülerle İlgili Ses Olayları

1. Daralma

- **a > ı değişmesi**

nabż yoḳlıyan 115a/3 - yoḳlayup 123b/4

a > ı değişmesinin yanında düz-geniş ünlünün korunduğu birçok örnek de vardır.

- **e /i değişmesi**

Türkçe sözcüklerin genellikle ilk hecesinde i/e meselesi karışık bir seyir izlemiştir. Eski Türkiye Türkçesinde aynı sözcüğün hem e'li hem de i'li biçimlerini görebilmekteyiz. Bunun yanında her iki ses arasında bulunan bir de kapalı /é/ sesi yer alır.

Kapalı /é/nin tespitini güçleştiren en önemli husus, yazıda bu sesi gösteren belirleyici bir işaretin bulunmayışı gelir. Kimi araştırmacılar, Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde /i/ ile yazılan sesi kapalı /é/ olarak okumayı benimserken bazı araştırmacılar da kuvvetli bir delilin bulunmaması nedeniyle metinlerde /i/ ile yazılan bu sesi yazılışına bağlı kalarak okumuştur (Özkan, 1995: 92). İncelediğimiz eserde biz kapalı é sesini belirten bir imlâya rastlayamadığımız için ikinci yolu izledik.

Metnimizde ilk hecede veya kelime basında /i/ ünlüsü taşıyan bazı kelimelerin bu sesleri bugün /e/ye değişimştir.

gice 11b/6, irince 120a/7, irişen 27b/2

Sözcük başında veya ilk hecede /e/ sesini korumasına karşın bugünkü yazı dilinde yerini /i/ ünlüsüne bırakan kelimeler de incelememizde tespit edilmiştir.

eyü eyleye 23a/3, geyüp 110b/3, geydirüp 45b/7

Bu seslerinin metnimizdeki kullanımında karşılaştığımız ikililikler ise sayıca çok olup şu sözcükleri örnek verebiliriz:

Harfle gösterilenler (i) gösterilmeyenlerse (e) ile yazılmıştır.

bil ṣızıları 87b/4-45	-	bel ağrılarınıŋ 4a/2
dir 7a/8	-	deyüp 80b/7
girü 105b/7	-	geri 25a/7
defᶜ ider 132a/13	-	yaḳı etseler 29a/10
ṣafā virenleriŋ 3a/2	-	idiver 102b/10
yir üstünde 14a/8	-	yer altında 14a/6
inmiş 43b/8	-	enerse 94a/1
indüre 8a/7	-	endürüp 8b/3
işitmek 128a/3	-	eşitmez olan 61b/8

2. Düzleşme

Eski Türkiye Türkçesinde geniş anlamda düzleşmeye yönelik bir eğilim vardır. Buna rağmen diş, diş-damak ve ön damak ünsüzlerinin etkisiyle düzleşme örnekleri de karşımıza çıkar (Ergin, 1997: 388).

Sözcük tabanında görülen düzleşmelerin bir bölümü Eski Türkçeden beri devam eden örneklerdir. Elimizdeki metinde buna (yöriçek 49b/2) örnek verilebilir.

Eldeki eserde dar ünlüsünü koruyan eklere ise şu örneklerde rastlarız:

- **Belirli geçmiş zaman eki (üçüncü şahıs) –dı(-di:** buyurdılar ki 121a/7.
- **Fiilden isim türetme eki –ıcı/ -ici:** baḳıcı 18a/2, ṣovudıcı 128a/4.

- **Belirtme hali eki –(y)ı/ -(y)i/ -nı/ -ni:** marşamayı 131b/4, yumurṭayı 132a/7, mālīḫulyāyı 12a/1, igneyi 16b/1, bedenini 16b/4, beni 16b/9, sıçanı 17a/9, bunı 123a/13, anı 16b/5.
- **İyelik eki –ı/ -i/ -sı/ -si:** burnı 1b/1, ağrılarınıŋ 4a/2, diş ağrısı 31b/1, temregüsi 98a/8.

Bu ekin metnimizin birkaç yerinde yuvarlak ünlülü, uyuma girmiş örneklerine de rastlamaktayız: oğul otunuŋ 61b/11, oğlunuŋ 80b/11, gözünüŋ 60a/8, südüni 106b/1, arpa unu 23a/7.

- **Zarf-fiil eki –ıcaḳ/ -icek/ -yıcaḳ/ -yicek:** yatıcaḳ 25b/8, olıcaḳ 123a/2.
- **Zarf-fiil eki –ınca/ -ince:** varınca 129b/1.
- **İsimden isim yapma eki –(n)cı/ -(i)nci:** Ekin Eski Türkiye Türkçesi dönemine geldiğinde sonda ünlü türemesi ile –(n)cı/ -(i)nci şekillerini aldığını metnimizde de gözlemlemekteyiz: ikinci 39a/8, yigirmi yedinci 116a/13.
- **Fiilden fiil türetme eklerindeki (edilgen ve dönüşlülü) yardımcı ünlüler:** ṣıḳılurken 114b/8.

Metinde ilgili eklerin yardımcı ünlüleri düz ünlülü olarak kabul edilse de yazım özelliklerine bakarak yuvarlaklaşmış örneklerine de rastladık. Buna (olunur 116a/13, debelünür 115a/3) örnekeri varilebilir.

- **Soru eki mı/ mi:** Çaldu mılar 124a/8.

3. Ünlü Türemesi

- **Sözcük içinde ünlü türemesi:** ṭurup ṣuyı 11b/6.
- **Sözcük sonunda ünlü türemesi:** üçinci 77b/4, ikinci 39a/8.

4. Ünlü Düşmesi

- **Sözcük başında ünlü düşmesi:** Eserde söz başı ünlü düşümüne bir örnekte rastlanmıştır. (ṣıtma < ışıtma 117b/8)
- **Sözcük ortasında ünlü düşmesi:** Türkçe sözcüklerde genellikle dar ve vurgusuz orta hece ünlüsü, kelimeye ünlü ya da ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde düşer. İncelediğimiz eser her ne kadar harekesiz de olsa diğer yazım özellikleri sayesinde bu ses olayı belirlenmiştir. Bunlara şu örnekleri gösterebiliriz:

alın : alnından 7b/7, alnına 10a/7.

burun : burnınuŋ 1b/3, burnına 105b/2, burnına 115b/7, burnından 25b/6.

boyun : boynına 14b/8.

beŋiz : beŋzin 121a/1, beŋzi 19b/7.

beŋze- : beŋzer 14a/8.

ayır- : ayrup 11a/9.

ayrıl- : ayrılup 113b/12.

göŋül : göŋli 128a/1, göŋlini 12b/1.

ḳarın : ḳārnı 114a/1, ḳarnındaki 114a/2, ḳarnına 21a/1, ḳarnın 43b/13, ḳarnında 75b/8.

oġul/ oġıl : oġlı 107b/9, oġlunuŋ 80b/8, oġlan 92b/10.

uyuḳu : uyḳusızlıḳdan 99b/7, uyḫuda 113b/2, uyḫusı 116a/2.

oyun : yürek oynamasından 65b/7.

yumuşat- : yumşadur 47a/10.

göyün- : ṭaʿām göynemek 52a/2-52a/3.

eyit- : eydeler 106a/2, eydür 15b/3, eyde 16b/9.

Üstte verdiğimiz örneklerin aksine düşme olayının gerçekleşmediği, başka bir deyişle vurgusuz orta hece ünlüsünün korunduğu örneklerin incelediğimiz eserde bulunması da ilgi çekicidir. Bunlara şu örnekleri verebiliriz: (burunı 29a/4, ḳoyununa 60b/4).

5. Birleşme (Kaynaşma)

Türkçede ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir kelime veya ek getirildiği zaman iki ünlünün yan yana bulunması mümkün olmayacağından bu seslerden biri düşer. Düşmenin sonucunda sözcükler birleşir. Birleşme sadece iki ünlünün yan yana gelmesiyle gerçekleşmez, bunun dışında da iki sözcüğün bir araya gelerek tek bir sözcük gibi kullanıldığı durumlar da vardır. İncelediğimiz metinde birleşme örneği olarak aşağıdaki örnekleri sıralayabiliriz:

böyle < bu + eyle : böyle idi 14a/5, böyledür 125a/5, böyle eyleseler 80a/8, böyle etseler 56b/9.

şol < şu + ol : şol 74b/3, 95b/6, 100b/12.

şöyle < şu + eyle : şöyle 32b/4, 130b/6.

bile < bir + ile : bile 24b/6.

birle < bir + ile : birle 10a/4, 126a/3, 89a/8.

kimse < kim + ise + ne : kimse 13a/7.

kimsene < kim + ise + ne : kimsene 11b/8, 128b/8, 117b/10.

aŋun'çun < anuŋ + içün : aŋun'çun 86a/5.

aġrısı'çun < aġrısı + içün : aġrısı'çun 7a/3, 10b/4, 47a/3, 63a/4.

ve'ger < ve + eger : v'eger 7a/5, 104a/4, 90b/2.

Umak yeterlilik fiiliyle yapılan birleşmeler: açamaz 9b/8, çaġıramaz 112b/11, nefes alamaz 49b/2, cimāʿ edemez 108a/10.

II.2.3. Ünsüzler

- **Ünsüz Uyumları**

Eski Türkçede ötümlülük-ötümsüzlük bakımından ünsüzler arasında bir uyum yoktur. Aynı uyumsuzluk genellikle Eski Türkiye Türkçesi için de geçerlidir. Ötümlü şekilleriyle kalıplaşmış ekler kelimenin kök veya tabanı ötümsüz bir ünsüzle de bitse herzaman ötümlü olarak kullanılır (Şahin, 2003:41).

Bulunma hâli eki –da/ -de: vaḳt-i ḥācetde 125b/14, müḥerrā-yı ḥarāretde 11b/4, sāʿatde 37b/2, dudaḳda 1b/5.

Çıkma hâli eki –dan/ -den: ekşi bürūdetden 48b/10, yübūsetden 49a/7, ḥarāretden 50b/7, aldurduḳdan ṣoŋra 129a/8.

Belirli geçmiş zaman eki –dı/ -di: eytdi 121a/6.

Sıfat-fiil eki –duḳ/ -dük: ḳaynatduḳlarında 126a/4, yatduġı zemānda 93a/7, ḥükm etdügüne 14a/4.

Bildirme eki –dur/ -dür: nedāmetdür 12a/10, ʿilletdür 12b/5, ṣovuḳdur 130a/7.

Fiilde-fiil yapma (ettirgen) eki –dur, -dür: mażmaża etdüreler 30b/4, ġarġara etitdürüp 39a/9, yabışduralar 11b/1.

Zarf-fiil eki –dıḳda/ -dikde/ -duḳda/ -dükde: içdikde 54b/9, çıḳduḳda 130b/6.

Eşitlik hali –ça/ -çe: barça 87b/7.

II.2.4. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

1. Sızıcılaşma

- **ḳ > ḫ değişmesi**

a. Sözcük başında ḳ- > ḫ- değişmesi:

Türkçede sözcük başında /ḫ/ sesi bulunmaz. Bugün bu sesle başlayan Türkçe kökenli sözcükler Eski Türkçe döneminde /ḳ/ sesini barındırmaktaydı. Sözcük başındaki /ḳ/ Eski Türkiye Türkçesi döneminde de birkaç istisna hariç kendini korumuştur. İncelediğimiz eserde bu ses olayına (ḫatunuŋ 80b/6, 80b/8; Meḥemmed Ġāzī Ḫān 121a/2) örneklerinde rastlanmıştır.

Bugün ḳ- > ḫ değişimine uğramış olan ‘hangi’ sözcüğünün, diğer Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde olduğu gibi metnimizde de özgün biçimi korunmaktadır: ḳanḳı 10b/5, 107b/4, 23b/5, 67b/9, 98a/9, ḳanḳısınuŋ 108b/7-8.

Türkçe sözcüklerde iç veya son seste görülen bu değişiklik Eski Türkiye Türkçesinde oldukça yaygın olmasına karşın ikili biçimlerin yan yana ve karışık olarak kullanılışı dikkat çekicidir. Bu ses olayı daha sonra Anadolu sahasında yerini /ḳ/lı biçimlere bırakılırken Azeri sahasında /ḫ/lı biçimlere bırakacaktır. M. Özkan bunun nedenini müstensihlerin ağız özellikleriyle ilgili veya onların bu iki şekli gelişigüzel kullanmaları ve birbirine karıştırmaları nedenine bağlar (1995: 100).

b. Sözcük ortasında -ḳ- > -ḫ- değişmesi:

aḫşam < aḳşam : aḫşam 11a/8, 120b/6, 97a/8.

daḫı < daḳı < taḳı : daḫı 2a/3, 7b/2, 10b/6.

uyḫu < uyḳu < udı-ḳu: uyḫu 59b/7, 60a/6, uyḫusız 115a/9, uyḫusı 60a/6, uyḫuda 113b/2.

- **ġ > v değişmesi:**

Eski Türkçede birden fazla heceli kelimelerin son seslerindeki ġ/g ünsüzleri ile ek ve hece başındaki ġ/g’ler Batı Türkçesine geçerken düşmüştür. Düşen bu seslerden bir kısmı kendinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırırken bir kısmında değişiklik olmamıştır.

Tek heceli kelimelerin son sesleri ile birden fazla heceli kelimelerin iç seslerindeki ġ/g ünsüzleri ise genellikle korunmuştur. Bu sesin Eski Türkiye Türkçesinde /ğ/ veya /y/ye dönüşüp dönüşmediği ise pek anlaşılmamaktadır (Özkan, 1195: 100). İncelediğimiz metnin içindeki sözcüklerde /-ġ-/ seslerinin korunmakla

beraber bir bölümü yanında bulunan yuvarlak ünlünün tesiriyle –ġ- > -v- değişimine uğramıştır.

ṣovut- < ṣoġut- : ṣovutup 120b/11.

ṣovuḳ < ṣoġuḳ : ṣovuḳ 2a/2, 36b/1.

ṣovu- < ṣoġu- : ṣovuyınca[ya dek] 75a/5.

ṣovuḳluḳ < ṣoġuḳluḳ : bel ṣovuḳluḳunuŋ 78a/5.

Üstte verilen örneklerde ikili biçimlere rastlanmamasına karşın, metnimizde hem /ġ/ hem de /v/li örnekler de vardır:

oġup 119b/6 - ovup 97b/5

- **g > y değişmesi**

Metnimizde bu ses değişimi ile ilgili ikili kullanımlara şunları gösterebiliriz:

çignese 8b/6 – çiyneyip 35b/6, değişdürüp 28a/10 – deyişdüreler 28a/8

2. Sızıcısızlaşma

- **ş > ç değişmesi**

şōrbāsın 13a/8 - ṣumāḳlı çōrbā 52a/5

şeftālū 76a/1 – çeftālū 75b/12

3. Tonlulaşma

- **k > g değişmesi**

Eski Türkçede kelime başında korunan /k-/ sesi Eski Türkiye Türkçesine geçerken tonlulaşarak /g-/ biçimini almıştır. Bu ses olayı birçok sözcükte

gerçekleşmiş olmakla birlikte genel değildir. İncelediğimiz eserde bu ses olayının gerçekleşmiş olduğu şu örnekleri verebiliriz:

geç- < keç- : geçürüp 31a/10, geçmiş 38a/2, geçüre 40b/4, geçdükde 107b/8.

gel- < kel- : gelen 1b/4, ḳan gelüp 132a/1, żarar gelmeyüp 132a/5, lāzım geldükde 10b/5, gelürse 27b/8.

gerek < kergek : gerekdür 27b/8, gerek 36b/6.

getür- < keltür- : getürse 15a/3, getürseler 131b/1, ṣafra getürmek 131a/2, getürüp 131b/15.

geyik < keyik, kiyik : geyik derisinden 9a/9.

gibi < kip-i : gibi 11b/5, gibinüŋ 114a/11, gibice 80a/6, gibidür 71b/5.

geç < keç : geç 24b/11, 120a/8, 130a/5, 52a/10.

gice/giçe < keçe : gice 11b/6, 123a/11, 112b/3; giçe 116b/3, 118b/1, giçede 77b/3.

gir- < kir- : ota girmek 5b/5, girmemek 36b/6, girmiş olsa 43b/5-6.

girü < kirü : girü 105b/7.

git- < ket- : gitmezse 25b/3, gitdükçe 44b/9, gitmez ise 43a/10.

gider- < keter- : giderüp 49a/5, gidere 55b/1, giderür 130a/4.

gök < kök : gök 27a/2.

gökçek < kökçek : gökçek 24b/10.

gölge < kölige : gölge 71b/9, gölgede 120b/11, 122a/6.

göm- < köm- : gömüp 26b/9, gömeḳosalar 106b6-7, gömeler 97b/12.

göŋül < köngül : göŋül darluġın 82b/2, göŋül dönmesin 125a/4, göŋli 129b/14, göŋlini 12b/1.

gör- < kör- : göreler 18b/6, görürse 21b/8, görse 26b/4, görmeye 29a/2.

göster-< kö-z-i-t-er- : göstermeyeler 37a/4, gösterür 115a/6, gösterüp 14b/10.

götür- < kötür- : götürse 47a/1, götürseler 56a/4, götürürlerse 122b/2.

göz < köz : göze 129b/14, gözi 130a/4, göz 8a/8.

gün < kün : güne 9b/2, ḳış günleri 10b/11, günde 28a/10.

gündüz < kündüz : gündüz 35b/10, gündüzde 77b/3, gündüzin 119b/10.

Arap harfli yazıda k/g ayrımı yapılamadığı için bu değişimi anlamak mümkün olmamakla beraber, kendileriyle ilgili bazı kelimelerin bugün de /k-/ sesi taşıdığı göz önünde tutularak onlarda /k-/lerin /g-/ olmadığı anlaşılır (Timurtaş, 2005:66). Elimizdeki eserde de bununla ilgili sözcükler bulunur:

kendü < kentü : kendüden 104a/2, kendüsi 121b/10, kendüsin 21b/8, kendüye 62a/6.

kes- < kes- : kesüp 131a/7, keser 123a/13.

kim < kim : kim 80A/10, 120B/9, 129B/10.

kişi < kişi : kişileriŋ 7b/1, kişilerden 129a/10, kişilere 130a/1.

küçük < kiçik : küçük 111b/10, 16a/10, 23b/3.

▪ **ḳ > ġ değişmesi**

1. Sözcük başında ḳ- > ġ- değişmesi:

ġonup 62b/9, enār ġabuḳı 80b/12

2. Sözcük içinde –ḳ- > -ġ- değişmesi:

yigirmi ṭoġuzından 129b/1

3. Sözcük sonunda -ḳ > -ġ değişmesi:

yoġ olup 124a/5

Bu ses olayı eldeki eserin batı grubu ağızlarının konuşulduğu yörelerden birinde yazılmış olabileceğini düşündürmektedir.

İlgili ses değişiminin aksi, yani tonlu /ġ/ sesinin tonsuzlaştığı örnekler de eserde gözlemlenmiştir:

balḳamdan 7a/9, ḳarḳara etdüreler 43b/7, çıḳırmaḳ 51a/4, ḳażaba gelmiş 129a/11

t-/ṭ- > d- değişmesi

Eski Türkçede kalın ve ince sıradan bütün kelimelerin başında t/d ayrımı yapılmadan hep t'li şekiller bulunmaktaydı. Aslında /t/ olan bu sesin /d/ şeklinde gelişmesi Eski Türkçenin sonlarında başlar. Ancak bu değişmenin gösterdiği seyir pek açık değildir. Eski Türkiye Türkçesinde /t-/yi devam ettirme veya /d-/ye dönüştürme bakımından karışık bir durum kendini gösterir (Özkan, 1995:99). Bu karışıklık incelemiş olduğumuz eserde de birçok örnekte kendini gösterir. Bu örneklerin bir bölümü günümüzde /d-/li biçimle karşımıza çıkarken bir bölümü de /t-/li biçimini sürdürür.

Metinde gördüğümüz ikili biçimlere şu örnekleri verebiliriz:

dabanına 68b/6	-	taban yaruġına 127b/4-5
daġlayalar 33b/1	-	ṭaġlamaḳ 33a/4
damla 20b/7	-	ṭamla 61a/1
darılur 111b/8	-	ṭarılur 113b/4
deriyi	-	teriye 110b/11
doġarken 105b/13	-	ṭoġmış 121b/13
doġrayup 32a/9	-	ṭoġrayup 41a/8
doḳundurmaya 88b/5	-	ṭoḳundurmayalar 94b/10
doldurup 32b/1	-	ṭoldurup 110a/2
durur 14a/7	-	ṭurduḳda 8a/10
dutar 52a/11	-	tutacaḳ kimsene[ye] 114b/10
dutılması 61a/11	-	ḳulaḳ ṭutılması 61b/3
düşüre 92a/11	-	tüşürür 92b/11
ṭaşı 82a/11	-	mermer daşın 109b/6

Eski Türkçede /t-/ ile kullanılan ve metnimizde de yalnızca /t-/li olan sözcüklere şunları örnek verebiliriz:

ḳol ṭamarları 9b/9, ṭatlu 11a/6, ṭoḳuz 111b/3, ṭalaḳ 70b/6

Metnimizde t- > d- gelişimini tamamlayarak yalnızca /d-/li biçimleriyle kullanılan sözcüklere ise aşağıdakileri gösterebiliriz:

dört 121a/13, diz 4a/5, dil 38b/7, dişlerin 114b/4, dökilmeden 113a/8, mürr dikenin 30a/4, deŋiz 36a/7, degül 49b/7, daẖı 131b/13, demür dikenin 110b/8

- **p > b değişmesi:**

Türkçe kökenli sözcüklerin başında genellikle /p-/ sesi bulunmaz. Bununla beraber dilimize girmiş alıntı sözcüklerde /p-/ sesini görebiliriz. Bu sesin kimi zaman alıntı sözcüklerin başında tonlulaştığı örnekler de vardır. Metimizde bunlar ikili biçimde veya tonlu biçimiyle kullanılmıştır. Günümüzde ise tonsuz biçimde kullanımlarını sürdürürler.

būlād < (Far. pūlād) : būlāda beŋzer12B/6

perhiz < (Far. perhīz) : behrīz 71b/7 - berhīz ideler 49b/1 - perhīz üzre olup 28a/3

- İki ünlü arasında bulunan tonsuz ünsüzler tonlulaşmıştır. Böylece –t->-d-, -k->-g-, -ḳ->-ġ- , -ç->-c- değişmeleri olmuştur. Bu genel bir özellik olup metinde birçok örneğini görebilmekteyiz.

yürege 100a/1, ʿavrat doġurmaġı 92a/6, yudarlarsa 47a/6, açıḳmış 98b/2

- Üstte vemiş olduğumuz örneklerin aksine iki ünlü arasında bulunan tonsuz ünsüzleri tonlulaşmamış olan sözcükler oldukça ilginçtir. Bununla ilgili aykırılaşmalara şu örnekleri verebiliriz:

nīlūfer şarāpın 12a/6, ʿaḳl ḳarışuḳına 15a/5, üzüm çubuḳın 28b/4-5, peyġamber çiçeginüŋ 35b/7-8, ṣovuḳa 36b/7, oçaḳa 37b/1, baş aşaḳa 43b/11, yaṣduḳı 60b/2

- s > z değişmesi:

mürteseng 127b/1 – mürtezengi 106b/5

4. Tonsuzlaşma

- **b- > p-, -b- > -p- değişmesi:**

Bugünkü yazı dilimizde /p-/ şeklinde olan bazı kelimeler Eski Türkiye Türkçesinde /b-/ ildedir; asli olan /b-/ kendini korumuştur Timurtaş, 2005:72). İncelediğimiz eserde bunu birçok sözcükte de görebildiğimiz gibi b- > p- değişimine uğramış ve ikili biçimde kullanılan örnekler de olması dikkatimizi çekmiştir.

baḳla < bāḳilā	:	baḳlanuŋ 44a/6 – paḳlayı 90a/7
balçıḳ	**:**	palçığın 91b/1
boyun	**:**	boynına 93b/4 - poynuna 49b/5
beŋze-	**:**	beŋzer 14a/9 - peŋzer 12b/6
baldır	**:**	baldırdan 58b/1 – paldırların 74b/7
boynuz < boyunuz	**:**	keçi boynuzın 77a/11 - ṣığır poynuzın 56a/3
labada < Ar < Rum.	:	labada yaprağınnuŋ toḫmın 69B/10 - lapada kökin 91a/3

Üstte verdiğimiz örnekler bugünkü yazı dilinde hep /b-/ ile yazılır. Bugün yerini /p-/ye bırakmasına karşın metnimizde sadece /b-li biçimini koruyan sözcüklere ise şu örnekleri verebiliriz:

barmağına 19a/4, bişürüp 131b/3.

İncelediğimiz eserde ikili biçimde kullanımına rastladığımız ve günümüz yazı dilinde yerini /p-/ye bırakmış örnekler de vardır:

birinc <(Far. birinc): birinc ṣōrbāsın 75b/4 - pirinç ṣōrbāsı 46b/7

bilüç : bilüç 95a/3 – piliç 52b/4

5. Dudaksıllaşma

- **b > m değişmesi:**

birlem > bir ile + n : birlem (birlikte, ile) 35b/1

buyan köki 21a/6 - muya[n]ı 17a/10

6. İkizleşme

ṭopṭollu 32b/3, ıssı 7b/2, deppesine 10b/5, küççük 16a/10

7. Göçüşme

berhīz 49b/1- behrīz 71b/7

tilki 60a/6 - tiklinüŋ 71a/8

yaban kirpisinüŋ يبان كيرپى سنك 90a/8-9 - kiprinüŋ كپرينك 97b/7

8. Benzeşme

ṣoŋra 9a/7 - ṣoŋna 116b/10

maşṭakī 123a/9 – maṣṣakī 48b/5

9. Ünsüz Düşmesi

- **-l > -Ø**

ol er 108a/10 - o çanaġuŋ 108a/3

- **-r- > -Ø-**

berk olup 21b/5 – pek 27b/9

10. Ek Uyumsuzlukları

süstlıḳ سوستلق 8a/8; 115B/5

ḳan alacek 115b/6 (bugünkü güney batı grubu ağız özelliği olarak görülür.)

II.3. Biçim Bilgisi Özellikleri

I.3.1. İsimler

- **İsimlerde Olumsuzluk**

İsimlerde olumsuzluk bildirmek için metnimizde –sUz eki yanında[7] degül ve yoḳ kullanılmıştır.

[37a] (2) yeg nesne yoḳdur **[75b]** (1-2) ṣancusı yoḳ ise

[49b] (7) żaʿīf degül ise **[65a]** (1) eski degül

1.3.1.1. İsim Çekimi

1. Çokluk ekleri

Eklendiği sözcüğe çokluk (genellikle belirsiz), belli bir gruba ait olma veya topluluk anlamı katan bu ek, metnimizde eskiden beri süregelen **–lar / -ler** (لر-) biçimleriyle geçer.

Çokluk anlamıyla:

[20b] (4) el-ler-i-n ve ayaḳ-lar-ı-n

[22a] (5) ḳīfal ṭamar-lar-dan

[23a] (3) çıpan-lar-a

Topluluk anlamıyla:

[130b] (15) şerbet-ler-iŋ

[3b] (2) ḳabż id-en şey-ler-i

[46a] (7) ġalaṭ ṭaʿām-lar-dan

[52b] (1) insāna nāfiʿ maʿcūnlar

[76a] (10) muʿālece-ler-i

---

[7] Bkz. İsimden isim yapma ekleri.

Çokluk ekinin saygı, nezaket belirtmek amacıyla kullanıldığı bir örneği de metinde gördük.

[121a] (6-7) *…Muḥammed Ḥaḳḳ Celle ve ʿAlī*

Ḥażretleri saŋa selām ḳılup buyurdılar ki…

Çokluk eki sadece Türkçe sözcüklere değil, alıntı kelimelere de getirilmiştir. Ancak bazı Arapça sözcüklerin çokluk biçimlerine yeniden Türkçe çokluk ekinin de getirilişine rastladık. Bu durum ilgili sözcükerin özgün biçimindeki çokluk anlamını metinde yitirmesi, öte yandan onlara topluluk, öbek, grup anlamı katma isteğiyle ilgilidir.

[93a] (11-12) müferriḥāt-lar-dan	-	**[126b]** (5) eczā-lar-ı
[87b] (2) aḫlāt-lar-ı	-	**[102b]** (12) eyyām-lar-da
[130a] (15) eşribe-ler	-	**[2b]** (5) aḥvāl-ler-i-n

İsim işletme eklerinden çokluk ekinin Eski Türkçede görülen değişik biçimleri Eski Türkiye Türkçesinde işlek bir şekilde yerini –lAr biçimine bırakırken Eski Türkçede kullanılan –An ve –z çokluk ekleri donmuş biçimde birkaç sözcükte yaşar (Şahin, 2003:45). Bu sözcüklerde ekin çokluk anlamını yitirdiği ise yeniden üzerlerine –lAr ekini almalarından anlaşılır. Metnimizdeki bu türden sözcüklere şunları örnek verebiliriz:

[129a] (11) oġ(u)l-an-cuḳ-lar-dan

[117b] (7) göz-ler-i-n-e

İncelediğimiz eserde çokluk ekinin isimler üzerine gelerek ilgi hâli eki almadan belirtili isim tamlaması kurabildiğini de belirledik.

[130b] (8) ıssı marīż-ler şerbet-i-n

[1b] (1) maraż-lar ʿilāc-ı

[2b] (9) żaʿīf ḫasta-lar-ıŋ ʿilāc-ı-n

[3a] (4) ṣancu-lar ʿilāc-ı-n

Çokluk ekinin yalın isme geldikten sonra bir iyelik eki alıp sonraki sözle birleşmesinden belirtili isim tamlamısı oluşturduğu da metnimizde görülür.

[100b] (6-7) ḥabbü'l-mülūk-üŋ yapraḳ-lar-ı uc-ı-n-dan

[37a] (7) oturaḳ-lar-ı yer-ler-i

[87b] (4-5) bil ṣızı-lar-ı ʿilāc-ı-n

İncelediğimiz eserde çokluk ekinin görevini üstlenerek eklendiği sözcüğe topluluk, grup anlamını kimi zaman isimden isim yapan –lU eki kazandırmıştır.

[121b] (11-13) … *ḳırḳ gün temām olduḳda maʿcūn daḫı tükene, velikin bu maʿcūnı yeyen ādem ḳırḳ güne dek berhīz ekşilerden ve tuz-lu-dan ve cimāʿdan ve ḳırḳ gün temām olınca cümle aʿżāsında olan ṭuzlu balġamdan bi-iẕni'llāh ḫalāṣ olup…*

[30a] (7-8) İmdi dil yarılup ṭaʿām yedükde ekşiden tuz-lu-dan içünürse ʿilāc budur ki…

[75a] (9-10) *… paça yeyüp ve sāyir yaġ-lı-dan ve ṣovuḳ ṣulu yemişden ve ṭaʿāmlardan ḥaẕer ideler…*

2. İyelik ekleri

- **İkinci tekil şahıs**

İncelediğimiz eser çoğunlukla üçüncü şahsı esas aldığından fiil çekimindeki birçok şekli ve isim çekiminde kimi iyelik eklerini görememekteyiz. Metnimizde ikinci şahıs iyelik eki olarak –(ı)ŋ ekini (ك-) tespit ettik.

[9a] (9) baş-ı-ŋ-uŋ

- **Üçüncü şahıs**

Eski Türkiye Türkçesinde genel olarak üçüncü tekil kişi iyelik ekleri ünlü ile biten sözcüklerden sonra –sı/ -si (سی / س); ünsüzle bitenlerden sonra –ı/-i (ی / Ø)dir.

Metin içinde –sı/ -si ekleri eğer üzerine ismin hâl eklerinden birini almışsa ünlüsü belirtilmeden yazılmıştır. Buna karşın –ı/-i eki ismin hâl eklerini alırken çoğunlukla yazıda gösterilmeden verilmiştir.

[1b] (3) bur(u)n-ı-nuŋ	**[99b]** (6) aġrı-sı-nuŋ
[132a] (8) beyāż-ı-n-ı	[18b] (5) ḥayāsını
[34a] (7) baş-ı-n-a	**[106b]** (3) orta-sı-n-a
[30b] (6) dil alt-ı-n-da	**[121b]** (12) aʿżā-sı-n-da
[29b] (3) aġ(ı)z-ı-n-dan	**[106a]** (10) ḳorḳu-sı-n-dan

Eserdeki yazımdan hareketle metnimizde –u/ -ü (و) yuvarlak ünlülerinin de üçüncü şahıs iyelik eki olarak kullanımını görürüz. Bu yuvarlaklaşmaların temel

nedeni eklendikleri sözcük içindeki yuvarlak ünlülerin ilerleyici benzeşme sonucu onları kendine benzetmesi dolayısıyla uyuma gireye başlamasıdır.

[80b] (8) oġ(u)l-u-nuŋ

[106b] (1) süd-ü-n-i

[85b] (11) ṣıġır boḳ-u-n-a

[91a] (9) ṣu-y-u-n-dan

Üst üste iki iyelik ekinin getirilerek ek yığılması yaşanan bir örnek de yine metnimiz içnde bulunmuştur.

- **Birinci çoğul şahıs**

Metnimizde –miz biçiminde (مز-) tek kullanımını gördüğümüz ekin ünlüsü belirtilmediğinden onu, ünlü uyumuna göre düz okuma yolunu seçtik.

[104a] (1) deŋli-miz-ce

- **İkinci çoğul şahıs**

İncelediğimiz eserin bir yerinde geçen bu ek –ıŋız (كز-) şeklindedir.

[8a] (8) dimāġıŋıza

3. Hâl ekleri

- **İlgi hâli eki**

Eski Türkiye Türkçesi döneminde ilgi hâli eki sonunda ünsüz bulunan sözcüklerde –uŋ/ -üŋ ve sonunda ünlü bulunan sözcüklerde –nuŋ, -nüŋ biçimlerinde ünlüsü hep dar-yuvarlak olmak üzere kullanılır. Metnimizde –nUŋ için nun kef (نك-),

-Uŋ için ise kef (ك-) kullanılmış, ekin ünlüsünün yuvarlak okunmasını gerektirecek herhangi bir imlâ özelliğine çoğunlukla yer verilmemiştir. Yazımda ekin ünlüsü gösterilmese de dönemin genel özelliğinden hareketle bunlar çeviri yazıda yuvarlak okunmuştur.

Bir ismi yine bir isme bağlayarak öteki hâl eklerinden ayrılan bu ekin incelediğimiz eserde birçok yerde kullanımını görürüz.

[131a] (5) bu-nuŋ　　**[54b]** (5) ṭurp-uŋ

[11b] (1) yumurta-nuŋ　　**[55b]** (7) ṣumaḳ-uŋ

[19a] (3) ayaġ-ı-nuŋ　　**[71b]** (2) ṭalaġ-uŋ

[42a] (6) bezr yaġ-ı-nuŋ　　**[75b]** (7) insān-uŋ

Tertīb-i Mualece'nin kimi bölümlerinde ilgi hali ekinin düz ünlülü okunması gereğini yine yazımda bu sesin 'ye' [ى (نيك-)]harfiyle yazılışından anlamaktayız. Bu metin içinde eklerin uyuma girmeye başladığını göstermektedir. Ancak tam bir uyumdan söz etmek, genel bir kuraldan bahsetmek için çok erkendir.

[116a] (1) ġālib ol-ma-nıŋ

[123b] (3) yara-lar-ıŋ

[2b] (9) ḫasta-lar-ıŋ

İncelediğimiz eserde ilgi hâli ekinin görevini değişik eklerin de karşıladığı görülebilir. Bununla ilgili olarak en güzel örneklerden biri çokluk ekidir[8]. Bir diğeri ise ilgi hali görevi kazanarak kendinden sonraki sözcükle belirtili isim tamlaması oluşturan üçüncü şahıs iyelik ekinde görülür.

[21b] (7) göz-i ṭamar-ı-n-dan

[8] (bkz: Çokluk eki).

[16b] (5) ayaġ-ı uc-ı-n-a

[93b] (5-6) ʿavrat-uŋ baş-ı alt-ı-n-a

İncelediğimiz eserde ilgi hali ekinin bir sözcükte belirtme hali görevindeki kullanımı da dikkat çekicidir.

[46a] (7-8) *ammā ġalaṭ ṭaʿāmlardan ḥaẕer idüp likin bir miḳdār isfīndāc bula ve* ***<u>çenāruŋ</u>*** *bunlara bir miḳdār acı yaġıla saḥḳ idüp ve gice ile süreler…*

- **Belirtme hâli eki**

Eski Türkiye Türkçesinde belirtme hâli eki çok şekillidir ve bunlar farklı türden yapılarda (isim kök ve tabanlarına, iyelik eki almış isimlere ve zamirlere) çekimlenmiştirler. Metnimizde tespit edebildiğimiz belirtme hâli ekleri şunlardır:

- **-ı / -i; -(y)ı / -(y)i (ى- / Ø) ; (يى- / ﺄ-)**:

Teklik veya çokluk durumundaki isme gelen bu ekin –yı, -yi biçimlerinde ayrı bir imlâ özelliği karşımıza çıkar. Ünlü /e/ sesi ile biten sözcüklerde kimi zaman bu ekin belirtilmesi için hemzeli he kullanılmıştır.

[8a] (6-7) nāzile-y-i	**[126b]** (12) naṣ(ı)r-ı-n-ı
[130a] (6) uyuz-ı	**[36b]** (9) ayaḳ-lar-ı-n-ı
[60a] (4) göz-i-n-i	**[16b]** (2) igne-y-i
[88b] (10) el-i-n-i	**[28a] (1)** benefşe-y-i
[67b] (7) gög(ü)s-i-n-i	**[105b]** (12) dişi-si-n-i

- **-Ø :**

[26a] (2-6) *…evvel ḳīfal* [3.] *ṭamarından ḳan alup yüzine ṣu degürmeye, ḥaẕer ideler, baʿdehu bir miḳdār* [4.] *deve yüniyle* ***gilermenī*** *sevdā ile ezüp yüzine süreler, deve* [5.] *yüŋin ṣaralar yāḫūd başduralar, eger bu ʿilāclar ile gitmezse bir miḳdār* [6.] ***cevelān-ı hindī*** *ḳız oġlan emzüren ʿavrat südiyle ezüp daḫı…*

[34b] (4) *… agzında ṭutsalar* ***aġrı*** *defʿ ide…*

- **-nı:**

Zamirlere getirilen bu eke metnimizden şu örnekleri verebiliriz:

[16b] (5) a-nı

[89a] (6) bu-nı

- **-n :**

Üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra sözcüğe getirilen bu ekin metinde sıkça kullanıldığını görebiliriz, ancak aynı yapıdaki kimi sözcüklerde günümüz çekiminde olduğu gibi belirtme hâli için –ı, -i ekleri de kelimeye ilave edilebilmektedir.

[131a] (10) ḳıvām-ı-n

[7b] (2) baş-ı-n

[111a] (10) beyāz-ı-n

[15a] (10) cümle-si-n

[16a] (1) ḳalb-i-n

Belirtme hâli ekinin ilgi hâli göreviyle kullanımı bulunur.

[98a] (12-13) *… Eger kendüsin sidügi ile bir pāre ḳınāyı ḳarışdurup kendüsin sidügi ile…*

İncelediğimiz eserde belirtme hâli ekinin iyelik eki göreviyle kullanımına dair tespitimiz de vardır.

[117a] (6-7) *… likin yay faṣlınuŋ ṭabīʿati ḫār-yā-bisdür zīrā* ***ṣafr[ā]yı*** *çoḳ olup hażm żaʿīf olur.*

Metnimizde belirtme hâli göreviyle kullanılan başka hâl ekleri de vardır. Bunlar arasında yönelme ve çıkma hâli ekleri baştadır.

[130a] (12) *Eftīmūn ıssıdur, ḳurıdur likin ḳavī* ***balġamlara*** *gevdeden endürüp…*

[6a] (9) *Issıma* ***ʿalāmetlerinden*** *ve anuŋ ʿilācın beyān ider.*

- **Yönelme hâli eki**

Ünlü ile biten sözcüklere –a/-e, (ه- / ا-) ünsüzle bitenlere ise –(y)a, -(y)e (يه-) biçiminde getirilen ekin metnimizde sıklıkla kullanımı vardır.

[17b] (5) sevdā-y-a

[20b] (5) ṣu-y-a

[32b] (5) ayaz-a

[43b] (1) yara-y-a

[51b] (11) maʿde-y-e

Eylemin yönünü gösteren ek farklı görevlerle de kullanılabilmektedir. Bunlar arasında bulunma hâli yer alır. Aslında bu Eski Türkçeden beri devam eden bir özellik olup birçok Eski Türkiye Türkçesi metninde görülür.

[20b] (8-10) *… bādem yaġıyla muḥkem alūde idüp ol kesilen südile bir* ***çölmege*** *ṣabāḥdan ikindiye dek durup…*

[113b] (7) *… ve ishāl olup ḫastalıḳ* ***soŋına*** *ḥammāma varmaḳ yaramazdur…*

Yönelme hâli ekinin belirtme hâli işleviyle kullanımına şunu örnek gösterebiliriz:

[130a] (12) *… likin ḳavī* ***balġamlara*** *gevdeden endürüp…*

Yönelme hâli ekinin 'için' anlamıyla kullanımı da görülür[9].

[22b] (11-12) *…daḫı yürekde olan yelleri dağıdup ve* ***ıssımaya*** *daḫı nāfiʿdür.*

[66b] (9-10) *…ve ḳulınca ve eski ıssımaya ve ḳasuḳ yaruġına ve ṣılaḳ şişine ve sā'ir nice dürlü* ***marīżlere*** *fā'idesi bī-nihāyedür.*

- **Bulunma hâli eki**

Metnimizde bulunma hali eki –da, -de'nin ünlüsü çoğunlukla he ile (ده-) yazılır.

Bulunma hâli eki bir yerde bulunma, bir süre için kalma veya beklemeyi; fiilin ilgilendiği yeri bildirir (Gülsevin, 1997: 50). Bulunma hâlinin temel işlevine yönelik olarak metnimizde şu örnekleri verebiliriz:

[23a] (5) baş-da	**[14a]** (8) yir üst-ü-n-de
[29a] (5) ev-de	**[17b]** (9) dil-i-n-de
[26b] (4) ısıcaḳ-da	**[22b]** (2) yan-ı-n-da

[9] Diğer görevleri için bkz: Yükleme hâli.

Metnimizde zaman bildiren sözcükler üzerine gelen bulunma hâli, zaman zarfı yapmak için de kullanılır.

[129b] (7) pencşenbe gün-ler-i-n-de

[117b] (7) … ısıcaḳ gün-de yaş üzüm yemek ziyāde ṣıtma getürür.

[117a] (9) ḳış ay-lar-ı-n-da

Bulunma hâli ekinin üzerine bildirme eki de alarak bir şeyle ilgili, bir şey konusunda veya bir şey bakımından bahsetme, bildirme anlamlarını kazandığını da saptadık.

[125a] (4) şarāb-ı naʿne beyān-ı-n-da-dur

[125a] (8) şarāb-ı ṣandāl beyān-ı-n-da-dur

[6b] (6) baġlu ādemler beyān-ı-n-da-dur

İncelediğimiz eserde bulunma hâli ekinin görevini yönelme hali ekinin de üstlendiği görülebilir. Ayrıca sıfat-fiil eklerinden sonra eklenince sözcüğe '…-(y)IncA, … -dIGI zaman' anlamlarını katar.

[10b] (4-5) *Ziyāde eski baş aġrısı'çun dögen urmaḳ lāzım gel-dük-de deppesine urup…*

[130b] (6-7) *…gibi olan şeyleri muḳaddem ṣu ile ṣöyle ḳayantup ḳuvveti ṣuya çıḳ-duḳ-da bal ile yāḫūd şeker ile ḳıvāma getürüp ʿamel ideler…*

[91b] (8) … *Eger, bir miḳdār noḫūdı dāne dāne alup baʿdehu yek ol-an-da ol noḫūdları yek bir dānesin sigil üzerine ḳoyup*

Yalın halde bulunan ismin cümle içinde bulunma hâli anlamı taşıdığı da gözlemlenir.

[53a] (6) … *burūdetden olan aġrılara yuḳaru ẕikr olınmış muʿāleceyi eyleyüp…*

- **Çıkma hâli eki**

Metnimizde sıkça kullanılan –dan / -den çıkma hâli genellikle (دن-) biçiminde gösterilmiştir. Bir şeyin içerisinden, önünden, üstünden, civarından vb. geçerek yapılan hareketin yeri veya bitiriliş noktası bildirilirken ayrılma durumu kullanılır (Gülsevin, 1997: 58).

[131a] (14) aşağı-dan

[7b] (7) al(ı)n-ı-n-dan yaŋa

[10a] (9) ḳīfāl ṭamar-lar-ı-n-dan

[25a] (6) üç yer-den

Günümüzde de olduğu gibi incelediğimiz eserde çıkma hâli ekinin sebep bildirmek amacıyla kullanılan örnekleri vardır. Metin içinden buna şunları örnek çıkartabiliriz:

[37a] (10) *…buṭları yāḫūd oturaḳları yerleri sü-ri-n-mek-den zaḫmet virse…*

[128a] (3) *… ḫasta sovuḳ-dan şikest olsa…*

[8b] (7-8) *… Eger baş aġrısı safrā-dan ise ʿalāmeti budur ki…*

Zaman bildirmek, kıyaslamak, miktar bildirmek amaçlarıyla çıkma hali eki almış sözü ardından gelen yönelme hâli eki almış bir kelimeye bağlar.

[102b] (3) ṣabāḥ-dan ikindi-y-e degin

[106b] (9-10) baş-dan ayaġ-a varınca

[129b] (1) yigirmi ṭoġuz-ı-n-dan on altı-sı-n-a varınca

Bir şeyin neden, hangi şeyden yapıldığını bildirmek için de incelediğimiz eserde çıkma hâlinin kullanımını gördük.

[89a] (7) ḳurşun-dan yüzük

Çıkma hâli ekinin vasıta hâli göreviyle de kullanımı vardır. Metnimizde ekin bu fonksiyonu kazanmasında sonrasında gelen bile edatı da etkili olmuştur.

[24b] (6) *…ṣarup baʿdehu anı her kim kendü-de bile getürse ḫalḳ içinde…*

- **Vasıta hâli**
- **-(I)n (ين / ن) /-Un (ون)**

[32b] (1) deg-i-n

[108a] (10) dur-u-ş-ı-n

[94a] (7) tereyaġ-ı-n

Vasıta ekinin temel görevini yitirerek sözcük üzerinde kalıplaşıp âdeta yapım eki görevinde olan örnekler de metnimizde yer alır:

[14a] (3) a-nuŋ iç-ü-n

[108a] (12) uz-u-n

[93b] (4) boy-(u)-n-ı-n-a

Zaman adı üzerine gelen vasıta hâli ekinin –layın/ -leyin işleviyle kullanıldığını da şu örnekte belirledik:

[119b] (10) gündüz-i-n

- **-ıla / -ile / -la / -le / -(y)ıla / -(y)ile (له- / يله-)**

Metnimizde vasıta eki olarak daha çok (ile) edatının ekleşmiş biçimleri kullanılır. Ünsüzle biten söze eklenirken ünlüsü düşürülebildiği gibi korunarak da ilave edilebilir. Ünlüyle biten sözcüğe getirilirken ise günümüz yazı dilinden farklı olarak başındaki /i-/ sesi düşürülmeden önüne /y/ ünsüzü eklenebilmektedir. Diğer taraftan ekleşme gerçekleşirken /i-/ ünlüsünün yerini /y/ sesine bıraktığı da olur.

Bir işin neyle, neyin aracılığıyla yapıldığını bildirmek bu ekin temel işlevidir. Metnimizde ekin bu yöndeki kullanımına şunları örnek gösterebiliriz:

[130b] (3) bal-ıla

[46a] (8) acı yaġ-ıla

[92b] (8) ayran-ıla

[61a] (9) penpe-y-ile

[14a] (5) a-nuŋ-la

[8b] (10) benefşe yaġ-ı-y-la

Ekin metnimizde birliktelik, beraberlik anlamıyla kullanımı da vardır.

[85b] (11-12) … *velikin meyvā ḳısmından berhīz üzre olup nihāyet tereyaġ-ıla pirinc merīresin veyāḫūd bādem [ya]ġıyla bişürüp…*

[87b] (12) - **[88a]** (1) … *Eger, iki bölük rāsenlılıḳ taş-ıla ve bir bölük şāh-dāne [ve] günligi alup dögüp elekden geçürüp…*

[129a] (1) … *baʿdehu buçuḳ mıs̱ḳāl süd-ile aç ḳarına içseler…*

Bir işin nasıl gerçekleşmiş olduğunu, tarzını bildirirken de yine bu ekin kulanımını görebiliriz:

[131a] (6) … *ḳızıl olup kemāl-i-yle olmış ola…*

Yukarıdakiler dışında ‘birle’, ‘bile’ edatları ve ekleşmeden kullanılan ‘ile’ de vasıta fonksiyonunda kullanılıştır.

[10a] (4) … *erik ṣuvı birle ol ḳadar ezeler ki…*

[131a] (2) … *āteş ile āheste ḳaynatup kemāle getüreler…*

İncelediğimiz eserde ‘birle’ edatı üzerine /b/ ünsüzünün tesiriyle -n > -m ses değişimi geçirmiş olan vasıta ekinin getirildiği bir örnek de bulunur.

[35b] (1) bir-le-m

- **Eşitlik hâli –ca / -ce ; -ça / -çe (چه- / جه-)**

Türkçede eşitlik eki –ca / -ce’dir. Eski Türkçe devresinde sıklıkla kullanılan ç’li şekiller metnimizde ancak birkaç örnekte kullanılmıştır. Miktar, eşitlik, kadar, karşılaştırma, gibilik, sıfatın vasfına yakınlık vb. birçok anlamı üzerinde taşıyan ekin fonksiyonları incelenmiştir (Korkmaz, 1958: 275-358). Metnimiz içinden ekin kullanımına şu sözcükleri örnek verebiliriz:

[12a] (11) ṣıḳ-ça ṣıḳ-ça **[34b]** (10) yaṣṣı-ca

[49b] (2) bek-çe **[83b] (14)** ne-ce

[117b] (1) ard-ı-n-ca **[21a]** (1) ziyāde-ce

[118a] (10) ḥesāb-ı-n-ca **[64b]** (9) ḳara-ca

Metnimizde eşitlik eki, çıkma ve vasıta hâli göreviyle de kullanılır.

[117b] (1) *…ard-ı-n-ca sirkencübīn yeyeler…*

[124a] (2) *…<u>il-ler-ü-n-ce</u> süzülmiş līmūn ṣuyın ḳıvāma gelmiş şekere ḳatup…*

- **Yön gösterme ekleri**
- **-ra / -re (ره-):** Yön göstemenin yanında zaman zarfı da üretebilen eke

  metnimizde şu sözcükleri örnek gösterebiliriz:

[46b] (8) ṭaş-ra-sı-n-da

[9a] (7) ḳuṣ-duḳ-dan ṣoŋ-ra

[21b] (2) minvāl üz-re

- **-aru / -erü**

[112a] (7) iç-erü-de (< içgerü ET)

[53a] (6) *yuḳ-aru (< yoḳaru ET)

4. Aitlik eki -ḲI / -ḳu (قو- / عی- / قی- / کی-): Damak uyumu bakımından tutarlılık göstermeyen ekin tonlu biçimleri de incelediğimiz eser içinde karşımıza çıkar.

[93b] (12) ḳar(ı)n-ı-n-da-ġı

[131a] (4) ḳar-ı-ş-dur-duḳ-u

[117b] (4) gevde-de-ki

[95a] (9) ḳarın-da-ḳı

- **İsimlerde Bildirme**

Metnimizde bildirme çekimi i- ekeylemiyle yapılmıştır. Bu ekeylem bazen korunmuş bazen de düşürülerek zaman veya kip eki isme doğrudan bağlanmıştır. Birinci ve ikinci şahıs bildirme şekilleri metnimizde yoktur. Bunun nedeni eserin konusu itibariyle hep üçüncü kişiyi esas almasıdır.

1. Bildirmenin geniş zaman çekimi:

Eski Türkçede er-ür yapısı bildirme geniş zamanı için kullanılmaktaydı, ancak Eski Türkiye Türkçesinde ve dolayısıyla metnimizde bu şekil yoktur. Genellikle geniş zaman bildirme eksiz olarak yapılmıştır. İncelediğimiz eserde kuvvetlendirme edatı 'durur'dan gelişmiş olan –dUr ve –dIr ekleri kullanılmıştır. Devrin yuvarlaklaşma eğilimine karşın metnimizde ünlüsünü düz olarak da görebildiğimiz bu ekyalnızca üçüncü tekil şahsı bildirir.

[131b] (15) żarar-dur　　**[7b]** (7) ḳan çoḳ-luġ-ı-n-dan-dur

[8a] (7) menḳūl-dur　　**[8a]** (9) gerek-dür

[13a] (7) mücerreb-dür　　**[14a]** (7) kipi-dür

[77a] (7) aʿlā-dır　　**[14b]** (10) var-dır

2. Bildirmenin belirli geçmiş zaman çekimi: i-di

[121a] (4) var i-di　　**[14a]** (5) böyle i-di

İncelediğimiz eserde birinci şahıs bildirme çekimine ait tek örneğimiz ise belirli geçmiş zaman çekiminde yapılmış olan şu yapıdadır:

[54a] (6) ḳatı i-di-m

3. Bildirmenin dilek-şart çekimi: (ı-sa/ i-se)

[111b] (2) var-ı-sa　　**[7b]** (5) ṣafrā-dan i-se

[15b] (5) ḳurı i-se　　**[22a]** (6) muḥkem ise

4. Bildirmenin sıfat-fiil çekimi: (-duḳ/ -dük)

Bugünkü yazı dilimizde sadece ‘ne idügi’ yapısında karşımıza çıkan bildirmenin sıfat-fiil şekli metnimizde farklı biçimlerde karşımıza çıkar. Bu halen daha ilgili yapının işlek olarak kullanımını gösterir.

[116a] (6-7) … *buḫrān didükleri bir māddedür ki mādde ile ṭabiʿat mücādele <u>eyledügine</u> derler…*

[115a] (11-12) … *ṣāfī ise ḫalṭ <u>bişdügine</u> delīldür…*

[20b] (1-2) … *zīrā bu ẕikr olınan edviyeler ki şerbetleri yeksān <u>olduġı</u> ecelden menfaʿati daḫı ziyādedür…*

5. Bildirmenin zarf-fiil çekimi: (i-ken, i-kel-i-n)

Damak uyumuna girmeyen bu yapının sadece ince ünlülü biçimleri bulunur.

[14b] (1) ḥamel burc-ı-n-da i-ken **[27a]** (2) maʿṣūm i-ken

[55a] (4) yaş i-ken **[75a]** (4) ısıcaḳ i-ken

[40b] (9) tāze ikelin < i-ken+i+n

6. Bildirmenin olumsuz biçimi: (degül)

Olumsuz bildirme yapılırken metnimizde ‘degül’ yapısından yararlanılmakla beraber sonrasında i- ekeylemi de kullanılabilir.

[49b] (7) żaʿīf degül i-se **[67a]** (5) cā’iz degüldür

II.3.1.2. İsim Yapım Ekleri

1. İsimden İsim Yapan Ekler

- **-AḲ (اق- / ك-)**: Organ isimleri yapmak için kullanılak ekin ünsüzü iki ünlü arasında –ḳ- > -ġ- / -k- > -g- tonlulaşabilir.

[25b] (3) yaŋaġ-ı-n-a (< yaŋ+aḳ-ı-n-a)

[131b] (13) bögrek (< bögür +ek)

Küçültme eki göreviyle de kullanılan ekin, bu eklerden farklı olarak sözcüğe sevimlilik işlevi kazandırma özelliği yoktur (Nişanyan, 2007).

[52b] (4-5) oġ(u)l-aḳ eti-n

- **-An (ان-):** Âdeta küçültme kavramı veren bir ad kurar (Hatiboğlu, 1981: 29). Temel işlevi Eski Türkçede çokluk bildirmek olduğu halde ek metnimizde bu fonksiyonunu yitirmiştir.

  [13a] (1) ḳız oġlan (< oġul-an) **[111b]** (10) küçük oġlan-cuḳ-lar-da

- **-ar / -er / -şar / -şer (ار- / شر-):** Asıl sayı isimlerinden üleştirme sayı sıfatları yapar.

  [73b] (4) bir-er iki-şer **[125b]** (1) üç-er
  [8b] (6) üç-er **[120b]** (3) on-ar

- **-ArU (رو-):** Aslında yön gösterme eki olup istikamet bildiren kalıplaşmış sözlerde bulunur[10].
- **-CA:** Asli görevi eşitlik hâlidir[11]. İsimden isim türetmek için de kullanılır.

[20b] (8) aḳ-ça-lıḳ

[10] Bkz. Yön gösterme ekleri.
[11] Bkz. Eşitlik hâli eki.

- **-CAK (جاق-):** -CA eşitlik hâli eki ve oḳ/ök edatının birleşmesiyle oluşmuş sıfat veya zarf görevinde sözler türetir.

[8a] (2) ısı-caḳ **[53b]** (6) ılı-caḳ

[80a] (7) ṣovuçaḳ (< ṣovuḳ + çaḳ) **[122a]** (6) büyücek (< büyük + cek)

[24b] (10) gök-çek

- **-cI (جى-):** Genellikle bir meslek dalında çalışanları bildirmek amacıyla kullanılan ekin metnimizde şu örneklerini tespit ettik.

[131a] (4) ḥalvā-cı-da **[101b]** (2) demür-ci-ler-de **[96a]** (7) boya-cı-lar-da

- **-CUḲ (چق- / جق-):** Küçültme, sevgi bildirme işlevlerinin yanında metnimizde kimi tıp terimlerinin türetilmesi için de kullanılır.

[129a] (11) oġ(u)l-an-cuḳ-lar-dan **[14b]** (9) uzacuḳ (<uzaḳ + cuḳ)

[32a] (9) ufacuḳ (<ufaḳ + cuḳ) **[102b]** (7) yavru-cuḳ-lar-ı-n

[88a] (4) yufḳa-cuḳ

Ekin tıp terimi yapmak için kullanımına şunları örnek verebiliriz:

[117a] (8) sevdā-çuḳ **[115b]** (3) yarı-çuḳ (< yarık + çuḳ) **[94a]** (12) yaḳı-çuḳ-lar **[6a]** (1) dil-cük

- **-daş (داش-):** Ortaklık, beraberlik bildiren ekin metnimizdeki kullanımına bir sözcükte rastlamaktayız.

[77a] (4) ḳarın-daş **[121b]** (9) ḳarın-daş-ı

- **-düz (دوز-):** Zaman zarfı yapan ekin tek sözcükte kullanımı vardır.

[35b] (10) gün-düz

- **-ek (ك-):** Kalıplaşmış olarak tek örnekte yer alır.

[92b] (10) erk-ek oġ(u)l-an

- **-gü (كو -):** Alet ismi yapmak için kullanılır.

[131b] (12) eye-gü

- **-Il (ل-):** Sınırlı sayıda sözcükte renk adı yapan ekin Eski Türkçeden beri kullanımı vardır, fakat çözümlemesi güç olarak görülmektedir (Banguoğlu, 1995: 177).

[17b] (9) yaş-ıl **[10b]** (1) ḳız-ıl

- **-(I)ncI (نجى-):** Asıl sayı isimlerinden sıra sayı sıfatları yapar. Ekin ilk ünlüsü uyuma tabidir. İkinci ünlüsü ise sadece damak uyumuna girer. Metnimizde birkaç örnekte kullanılmıştır.

[39a] (8) iki- nci **[99b]** (7) üç-ü-nci **[116a]** (13) yedi –nci

- **-(u)ḳ (وق-):** Kullanımını tek sözcükte gördüğümüz ekin iki ünlü arasında tonlulaştığı gibi kimi zaman korunduğu da olur:

[11b] (3) ḳabuġ-ı-n (< ḳab-u-ḳ-ı-n) **[132a]** (9) ḳabuḳ-ı-n-ı

- **laḳ (لق-):** Eski Türkçedeki –lAG ekinin Doğu Türk lehçelerinde aldığı şeklidir. Bazı örnekler ödünçleme yoluyla Anadolu’daki Türkçeye de geçmiştir. Bu ekin Anadolu’daki kurallı şekli –lA’dır (Gülsevin, 1997:117).

[110a] (11) ot-laḳ

- **layın (لين-):** Zarf yapmak amacıyla kullanılan ekin incelediğimiz eserdeki tek kullanımı şu örnekledir. [126a] (5) anca-layın

- **-le:** Ekin metnimizde tek kullanımını zaman zarfı üzerine gelerek anlamı pekiştirmek göreviyle kullanımında görürüz. Ek artık burada kalıplaşmıştır.

[73a] (8) öy*le*-y-e dek (< öd+le)

- **-lI / -lU (لی- / لو-):** İsimden sıfat yapan ekin ünlüsü çoğunlukla yuvarlak ünlülüdür. Metnimizde ekin düz ünlülü şekilleri de vardır, ancak uyuma girme konusunda bir tutarlılık göstermez. Sıfat üreten bu ekin ilave edildiği sözcüğe sahiplik, mensubiyet vb. gibi anlamlam katdığı örnekler de vardır. Metnimizde oldukça geniş kullanım bulan eke şu örnekleri verebiliriz:

[110a] (12) ᶜillet-lü [129a] (8) ṭuz-lu

[124b] (13) fā'ide-lü [11a] (6) ṭat-lu

[125b] (12) güneş-li [37b] (8) ḳuvvet-li

- **-lIK / -lUK (لك-):** Ekin genellikle ünlü uyumuna girdiği görülür. Sondaki ünsüzü iki ünlü arasında kaldığı zaman tonlulaşır. Metnimizde farklı işlevler sergileyen ekin başlıca görevleri şunlardır:

İsim ve sıfatlardan, soyut isimler yapar:

[114b] (11) aç-lıḳ-dan [111b] (5) cāẕū-luḳ

[95a] (10) āsān-lıḳ

Zaman bildiren sıfatlar ve adlar yapar:

[54a] (3) on yıl-lıḳ [129a] (9) ḳuş-luḳ zemān-ı-n-da [111b] (1) ḳırḳ gün-lük [81b] (5) bir sāʿat-lik

Tıp terimleri yaparken kullanılır:

[68b] (3) ṣarılıġı (ṣarı + lıḳ) [82b] (2) göŋül dar-lıġ-ı-n (< dar +lıḳ)

[113b] (1) ṣayru-luġ-ı-n-a (< ṣayru + luḳ) [118a] (3) maḥbūb-luġ-ı (< maḥbūb + luḳ)

[114a] (2) ʿaḳl-ı yoḳ-luġ-ı-n-a (< yoḳ + luḳ) [22b] (5) unut-saḳ-lıḳ

[59a] (3) kör-lüg-i-n (< kör + lük) [99b] (7) uyḳu-sız-lıḳ-dan

Belirli bir devreyi veya durumu bildirebilir:

[116a] (4) ḳaraŋu-luḳ [65a] (9) ṣu-suz-luḳ-dan

Bir işin, oluşun tarzını ifade edebilir:

[16b] (7) uzun-luġ-ı-n-a (< uzun + luḳ)

Bitki adları yapımında görev alır:

[61a] (4) aḳ günlük

- **-mIş (مش-):** Altı ve yedi sayı isimleri üzerinde kalıplaşmış olarak görülür.

[66b] (6) yetmiş iki [129a] (6) altmış

- **-ndü (ند -):** İki sayı ismi üzerine eklenerek zaman bildiren sözcük türetir.

[102b] (3) iki-ndü-y-e

- **-rAḳ (رق-):** Karşılaştırma yapmak üzere kullanılan ekin metnimizde renk adları üzerine getirildiğini görüyoruz:

[20a] (1) siyāhraḳ

  - **-(I)mturaḳ:**

[116a] (5) ḳaramturaḳ

- **-sUz / -sIz (سز- / سیز-):** Yokluk bildiren sıfatlar üretir. Ekin ünlüsü çoğunlukla yuvarlak olmakla beraber düz biçimleri olduğunu da yazım özelliklerinden hareketle söyleyebiliriz. Ancak düz şekiller eklendiği sözcüğün ünlüsüne uyum sağlamamıştır.

[54b] (8) ṭuz-sız   **[124b] (11)** ṣu-sız-lıġ-ı (< ṣu+sız+lıḳ)

[54b] (8) ṭuz-suz   **[115a] (9)** uyḫu-sız

[16b] (5) delük-süz   **[45a] (10)** beŋ-süz

[74a] (2) ḳorḳu-suz-dur

2. **Fiilden İsim Yapan Ekler**

- **-AḲ (اق-):** Metnimizde genellikle bitki, organ ve alet ismi yapar.

[27a] (8) yum-aḳ   **[9a]** (5) ṭur-aḳ ot-ı

[32b] (6) bıç-aḳ   **[43a]** (1) dud-aḳ-lar-ı-nuŋ

- **-am (ام-):** Metnimizde tek örneği vardır.

[125a] (6) dut-am

- **-az (< -ız) (از-):**

[123a] (6) boġ-az

- **-en (ه ن- / ن-):**

[110b] (8) demür dik-en-i-n

- **-du (دو-):** Alet ismi yapan ekin inceledğimiz eserde tek örneği şudur:

[59b] (4) ṣındu

- **-ġan (غن- / غان-):** Bitki ve nesne adları yapar.

[86b] (10) yorġan-lar (<yoġur - ġan)

[49b] (11) ışır-ġan dik-en-i-n

- **-Ġu (غو- / قو-):** Hastalık adı yapar. Ünlüsü hep yuvarlaktır.

[109a] (3) ışır-ḳu

[72b](10) yan-ġu-sı

[99b] (7) uyḳu-sız-lıḳ-dan (<udı - ḳu)

- **-gün / -gin (كين- / كن-):** Geçişli veya geçişsiz fiilere getirilerek sıfat ya da isim türeten ekin metnimizde kullanımı sınırlıdır. Ekinünlüsü genellikle yuvarlak olmakla beraber düzleşmiş şekilleriyle de karşılaştık.

[30b] (8) kes-gün

[32b] (2) kes-gin

- **-ı / -u (ى - /و-):**

[14a] (9) ḳoḳ-u-sı-n-a [89b] (8) yap-u-sı-n-da

[127b] (11) yaḳ-ı **[58a]** (9) ṭol-u ṭol-u

[95a] (9) dir-i-dür **[95a]** (9) öl-i-dür

- **-IcI (جى- / يجى-):** Ünlüleri düzdür. Bazı çalışmalarda sıfat-fiil eki olarak gösterilmiştir. Ancak, aslında fiillerin temel farkı , ‘zaman’ kavramı taşımalarıdır. Oysa bu ek, temelde bir ‘zaman’ kavramı vermez. Bir fiili çok ve devamlı yapan kişi ve nesneleri bildiren isim ve sıfatlar yapar. Ayrıca, sıfat-fiillerin olumsuzu –mA- ile yapılmasına rağmen, -IcI ekinin olumsuzu değil ile yapılır (Gülsevin, 1997: 137).

  [9a] (2) defʿ id-ici

  [18a] (2) baḳ-ıcı

  [128a] (4) ṣovu-d-ıcı

- **-(I)m / -(u)m (يم- / وم-):** Bir defada veya aralıklarla yapılan işi bildirmek, hareket bildiren fiillerden isim türetmek için kullanılır.

  [122b] (13) yar-ı-m

  [116a] (4) uçur-u-m

  [83a] (8) kötür-ü-m

- **-(I)n / -(U)n (ون- / ن-):** Pek işlek olmayan ekin metnimizdeki kullanımını şu örnekte belirledik:

  [51a] (4) tüt-ü-n-den

- **-(U)Ḳ (و غ - / و ق -):** Geçişli ve geçişsiz fiillere gelerek soyut veya somut isimler kimi zaman sıfatlar yapan ekin metnimizde geniş bir kullanımı vardır. Hastalık

ve nesne adları yaparken, ölçü birimleriyle ilgili isimler türetirken vb. metnimizde bu ekin sıklıkla kullanıyla karşılaştık.

[9b] (6) ṣovu-ḳ-dan

[13b] (3) uç-uḳ

[15a] (5) ʿaḳl ḳar-ış-uḳ-ı-n-a

[26a] (7) buç-uḳ

[48a] (1) Inçḳır-uḳ

(56b] (6) ṭon-uḳ

[78a] (11) ḳaşu-ḳ

[86a] (3) dola-ş-uḳ

[115a] (12) bula-n-uḳ

[115a] (13) boz-ar-uḳ

[127b] (8) ufa-n-uḳ

[127b] (8) çıḳ-uḳ

[106a] (12) art-uḳ

[128b] (11) büyü-k

[19a] (3) yüz-ük

[43a] (4) tükür-ük

[46b] (10) del-i-n-ük

[47b] (8) öksür-ük-de

[87b] (12) böl-ük

[95a] (1) çürü-k et

[127b] (4-5) taban yar-uġ-ı-n-a (< yar-uḳ)

- **-mA (مه- / م)**: Aslında fiilin mastar biçimi olan ek kalıcı oluş ve hareket isimleri de yapar.

[56b] (1) sür-me [130a] (5) ıssı-ma [87a] (2) aʿżā ditre-me-si-n

- **-mAḲ (مق- / مك-)**: Fiilin mastar şekli olan ekin –mA gibi kalıcı oluş ve hareket isimleri de yaptığı olur.

[117b] (2) ye-mek

- **-mur (مور-):** İşlek olmayan bu ek metnimizde yaġ- geçişsiz fiili üzerine getirilerek isim türetildi.

[111a] (8) yaġmur

-sAḳ:

[119b] (1) unut-saḳ-lıġ-ı

- **-t (ت):**

[123a] (3) yoġur-t-dan

II.3.1.3. Zamirler

İsim soyuna giren kelimeler içinde anlam sahası en geniş olanlar zamirlerdir. Çünkü zamirler nesneleri temsil veya işaret yoluyla karşılarlar. Yani tüm isimlerin yerine kullanılabilirler. Birinci ve ikinci kişi zamirleri hariç bir zamir her çeşit varlık ve niteliği ifade edbilecek anlam genişliğine sahiptir (Şahin, 2003: 52).

1. Şahıs Zamirleri

- **Birinci şahıs:**

Tekil	Çoğul
[121a] (7) ben	**[116b]** (5) biz
[17a] (3) ben-i	

- **İkinci şahıs:**

Tekil	Çoğul
[121a] (7) sen	
[121a] (7) saŋa	

- **Üçüncü şahıs:**

Metnimizde üçüncü şahıs için ol zamirinin hâl ekleriyle çekime girmiş biçimlerini görürüz.

Tekil

anı: [16b] (5) *…igneyi daḫı ayaġı ucına ḳaḳup anı daḫı…*

anuŋ: [14a] (3) *… anuŋ içün ins ü cine ḥükm eyledi…*

aŋa: [128a] (11) *… ḳabż üzre olursa aŋa daḫı şarāb-ı nīlūfer…*

anda: [18a] (1) *… ṣaḳınup rūzigār olursa anda durmayup…*

andan: [131a] (1) *… benefşe şarābın andan az ḳaynatmayalar…*

Çoğul

[17a] (3) anlar

2. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri nesnelere işaret etmek, yerini gösterek için kullanılan, varlıkların yerini işaret yoluyla tutmak için kullanılan sözlerdir. Metnimizde tespit ettiğimiz işaret zamirleri şunlardır:

Tekil

bu: **[89a]** (6) *… bir dirhem içseler bunı ziyāde mülāḥḥam ve semüz eyleye…*

[81b] (12) *… ve daḫı ṣıġırcuḳ eti buŋa yaḳındır.*

[67a] (1) *… bundan ġayrī bir dürlü ʿillet vardur…*

[46a] (8) *… bunlara bir miḳdār acı yaġıla saḥḳ idüp…*

ol: **[58b]** (9) *… ʿalāmeti oldur ki gözlerinüŋ rengi aḳ olup…*

[9a] (3) *…baş aġrısı ḳafādan yaŋa ise ol daḫı balġamdandur…*

Çoğul

bunlar: [10b] (1) … Bunları ʿadedince alup daḫı…

3. Dönüşlülük Zamiri

İncelediğimiz eserde dönüşlülük zamiri 'kendü'dür. Günümüz yazı dilinden farklı olarak genellikle dönüşlülük zamirinin üzerine hâl eki getirilirken araya zamir n'si yerine koruyucu /y/ ünsüzü getirilişi veya ünsüzle başlayan bir ekse doğrudan ilave edilişidir.

[69a] (2) kendü — **[84a]** (9) kendü-y-i

[79b] (3) kendü-nüŋ — **[62a]** (6) kendü-y-e

[24b] (6) Kendü-de — **[104a]** (2) kendü-den

[98a] (12) kendü-si-n — **[19b]** (1) kendü-si-n-e

Metnimizde dönüşlülük zamirinin üzerine zamir n'si aldığı örnek şudur:

[89b] (7) kendü-n-ce-si-n

Dönüşlülük zamirinin sondaki ünlüsünün düzleştiği örnekler de metnimizde bulunur:

[80b] (11) kendi-ŋ — **[90b]** (7) kendi-n-e

[28a] (7) kendi-den — **[37b]** (4) kendi

4. Belirsizlik Zamirleri

Varlıkların yerini belirsizlik yoluyla tutan (Şahin, 2003: 53) bu zamirlere metnimiz içinden şunları tespit ettik:

- **her kim:**

[29b] (6-7) … *her kimiŋ aġzından rāyiḥa gelse birḳaç gün cevz-i bevvā yeseler defʿ ider…*

[8a] (6) … *Her kim gelincik çiçeginüŋ dibin çekinse…*

- **kimi, her kimi:**

[123b] (8) **…***kimi kesgün ve kimi yumşaḳ olur…*

[101b] (5) … *Her kimi görürse yine gelüp…*

- **kimse, kimsene:**

[13a] (7-8) … *bir kimse çörek otunı mercimekle bişürüp şōrbāsın yeseler…*

[26b] (2) … *eger bir kimsene yaz günlerinde yola gidüp…*

- **biri, her biri:**

[83a] (4-5) … *eger bir kişi bir nesneden biri aġrısından kütürüm olsa…*

[21a] (7) … bunları her birinden bir miḳdār alup cümlesin muḥkem ḳaynatup…

- **dükeli:**

[130b] (11-12) … *dükeli şerbetleri ṣuda çalḳanmış yumurta aġıyla arıtmaḳ gerekdür…*

- **bir ḳaç:**

[88a] (8) … *bir ḳaç dāne ṣoġanı ṣarı yaġla büryān idüp…*

- **ne kim, her ne, her ne kim:**

[40a] (1-2) … *her ne kim içmek iḳtiżā idünürse…*

[93b] (11-12) … Eger dilerse ne kim ʿavratuŋ ḳarnındaġı ḳız mıdur yāḫūd oġlan mıdur bilesin…

[115a] (4) … *her ne söylerse yalan söyler…*

- **her ḳanḳı, her ḳanḳısı:**

[10b] (5) … *her ḳanḳı cānibinde ẓāhirī olup…*

[108a] (7-8) … *Her ḳanḳısınuŋ ṭoprağı tez ḳurursa ʿillet anuŋdur…*

- **biri biri:**

[21b] (2) … *saḥḳ idüp biri birine ḳoşup…*

- **cümle, cümlesi:**

[127b] (11) … *cümlesin bir yere ḳatup yaḳı idüp…*

[130b] (2) …*ot gibi olan şeyleriŋ cümle muḳaddem saḥḳ idüp…*

- **baʿżı, baʿżısı, baʿżılar:**

[123b] (5) … *ammā baʿżı kimsene bir miḳdār belīle bişürüp…*

[132a] (1) … mes̱āne bevli ṣancup ve baʿżısınuŋ ḳan gelüp…

[54a] (10) … *baʿżılar dimişlerdür ki…*

- **bir iki:**

[8a] (10) … *ısıçaḳ seviyye suya ṣoḳup bir iki sāʿat ḳadar ṭurduḳda…*

[92a] (2) … ve'ger bir iki dāne bādincān saḥḳ idüp…

5. Soru Zamirleri

Günümüz yazı dilinde olduğu gibi soru zamiri olarak 'kim' ve 'ne' kullanılmıştır. Bu zamirlerin metnimiz içinde farklı hâl ekleri almış biçimleri vardır.

[93b] (11-12) *Eger dilerse ne kim ʿavratuŋ ḳarnındağı ḳız mıdur…*

II.3.1.4.Sıfatlar

Varlıkları özelliklerini belirtmek, onları nitelemek için kullanılan isim soylu sözlere sıfat denir. İncelediğimiz eserde geçen birçok sıfat türü vardır. Bunlar:

1. Niteleme Sıfatları

İncelediğimiz metnin içinde bu tür sıfatları sıklıkla görebiliriz:

[108b] (1) ṣarı kükürdi **[108b]** (4) ḳara boyayı

[114a] (9) ṣovuḳ şerbet **[123a]** (11) ısıcaḳ ṣu

[12a] (9) ekşi nesne **[12a]** (11) fāsid fikrleri

[30a] (2) bed rāyiḥayı **[47b]** (8) ḳurı öksürükde

- **Niteleme sıfatlarında derecelendirme-karşılaştırma (karşılaştırma sıfatları)**

İncelediğimiz eserde derece bildirmek amacıyla sıfatlara –raḳ ve –(I)mturaḳ, -cA ve -cAḳ ekleri getirilmiştir.

[20a] (1) siyāh-raḳ [116a] (5) ḳara-mturaḳ

[64b] (9) ḳara-ca [18b] (6) ala-ca

[53b] (6) ılı-caḳ [80a] (7) ṣovuçaḳ (< ṣovuḳ + çaḳ)

[122a] (6) büyücek (< büyük + cek)

- **Niteleme sıfatlarında pekiştirme-kuvvetlendirme (pekiştirme sıfatları)**

Sıfatların bir bölümünde anlamı pekiştirmek, kuvvetlendirmek amacıyla sıfatın ilk hecesi tekrarlanıp sonuna m,p,r,s seslerinden biri getirilerek onun başına ilave edilir. Metnimizde örneği azdır.

[34a] (5) çepeçevre **[32b]** (3) ṭopṭollu

İncelediğimiz eserde bazen pekiştirme-kuvvetlendirme sıfatın tekrarlanmasıyla yapılmıştır:

[126b] (7-8) tāze tāze et

- **Niteleme sıfatlarında küçültme**

Sıfatlarda küçültme, sevgi ve şefkat vb.bildirmek için genellikle -ÇUḲ eki kullanılmıştır.

[124a] (2) az-acuḳ **[32a]** (9) ufa-cuḳ (<ufaḳ + cuḳ) **[102b]** (7) yavru-cuḳ-lar-ı-n **[129a]** (11) oġ(u)l-an-cuḳ-lar-dan

2. Belirtme Sıfatları

- **İşaret sıfatları**

İncelediğimiz eserde belirlediğimiz işaret sıfatları 'bu', 'şu', 'ol' ve 'o'dur.

bu: **[8a]** (3-4) … *bu eczāyı daḫı dībāsına sürüp…*

şol: **[74b]** (3) … *şol ādemiŋ ġuṣṣası…*

ol: **[126a]** (5) … *ol yaġdan bir pāre buyanı ḳatup…*

o: **[108a]** (3) … *er kişi o çanaġuŋ üzerine…*

- **Sayı sıfatları**

İncelediğimiz eserde nesnelerin sayıca belirtildiği, bunun için de asıl sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları ve sıra sayı sıfatlarının sıkça kullanıldığını saptadık. Bunlara aşağıdakileri örnek verebiliriz:

1. Asıl sayı sıfatları:

[126b] (11) bir dirhem **[131a]** (8) iki vaḳiyye

[21b] (9) üç kök **[100b]** (1) dört dirhem

[120b] (2) on dört eczāsı **[127a]** (7) beş direm

[127b] (5-6) yigirmi beş direm **[118b]** (6) sekiz mış̱ḳāl

2. Sıra sayı sıfatları:

[87a] (8) ikinci gün **[77b]** (4) üçünci defʿada

3. Üleştirme sayı sıfatları:

[131b] (5) birer ḳaşuḳ **[8b]** (6) birer pāre ṣaḳız

[73b] (4) ikişer fincān **[120b]** (3) onar dirhem

- **Soru Sıfatları**

İsimlerin yer, sayı ve nitelik bakımından belirtili hale konması isteğini soru yoluyla ifade eden sıfatlardır (Şahin, 2003: 54). İncelediğimiz metinde saptadığımız sıfatlar şunlardır:

ḳanḳı: **[23b]** (5) … *başınuŋ ḳanḳı ṭamarları büyük ise…*

ne: **[6a]** (8) *Pīr ve iḫtiyār ādemler ne vech üzre ʿamel eylemek…*

[98a] (10) … *ol gün ne şekl olursa olsun gelüp…*

- **Belirsizlik Sıfatları**

bir: **[8b]** (4-5) … *bir kişinüŋ ziyādesiyle başında balġamı olsa…*

[12b] (10) … *bir miḳdār maṭbūḫ ve eftīmūn yedüreler…*

cümle: **[13b]** (9) … *bir cümle ḳuşlardan bu süglün eti insāna ziyāde nāfiʿdür…*

çoḳ: **[115b]** (9) … *çoḳ zemān ḳan almamaḳdan…*

[130a] (4-5) … *daḫı ḳavun yemek çoḳ ıssıma getürür…*

baʿżı: **[12b]** (1) … baʿżı müferreḥāt ile daḫı göŋlini tafrīḥ idüp…

[32b] (9) **[33a]** (1) … *baʿżı ādemiŋ dişi ṣovuḳ ve baʿżınuŋ ısıcaḳ…*

her: **[130a]** (14) *İmdi her nesne şerbeti ṭabīʿati…*

[61a] (4) **…** *aḳ günlük ḳatup her merhem gibi olduḳda…*

her bir: **[126a]** (4) … *her bir devā içün yaġ ḳaynatduḳlarında…*

niçe, nice: **[125a]** (13) … *ve sāyir niçe ʿamellere fā'ide ider…*

[119b] (11] … *şerbetleri yine ẕikr olan minvāl üzre ḥıfẓ idüp nice müddet ola ki…*

filān: **[97b]** (10) … *ve yine pārçesini filān derde devā olsun deyüp …*

[106a] (3) **…** *filān kişinüŋ ṣıracası şöyle ḳurusun diyeler…*

II.3.1.5. Zarflar

Zarflar fiilleri, sıfatları ve yine zarfları nitelemek, onların yerini, miktarını, tarzını, zamanını vb. bildirmek, anlamlarını kuvvetlendirmek veya daha belirgin hale getirmek için kullanılan sözcüklerdir. İncelediğimiz eserde birçok zarf çeşidiyle karşılaştık. Metin içinde tespit edebildiğimiz zarflar şunlardır:

- **Zaman Zarfları**

İncelediğimiz eserde zaman isimlerinin yanında isim veya sıfat türünden birçok sözcük üzerlerine aldıkları ekler aracılığıyla zarf durumuna geçmiştir. Bunların haricinde isme çekim edatı getirilmek suretiyle zaman zarfları yapılmıştır. Bu zarfların başlıca görevi fiilin gerçekleşme zamanını ve süresini bildirmek, fiilin bildirdiği hareketin zaman içerisindeki yerini göstermektir. Metnimiz içinde sıklıkla kullanılan zaman zarfları arasında şunları sıralayabiliriz:

[10b] (10) … *baʿdehu **ṣabāḥ** saḥḳ idüp burnına ṭamlatsalar…*

[40b] (8) **…** *baʿdehu **aḫşam** çözüp birin daḫı yeŋiden…*

[11a] (8) …anuŋ ʿ ilācı **ṣabāḥ aḫşam** birḳaç gün ustuḫūṭus…

[123a] (11-12) … *gice ile yutup nice fā'idesin bulalar.*

[119b] (10) … *ishāl içün olan maʿcūnları ve şerbetleri* ***gündüzin*** *istiʿmāl eyleyüp…*

[129b] (7) … *daḫı* ***cumʿaertesi*** *ve* ***pencşenbe*** *günlerinde ḳan aldurmayalar…*

[73a] (8) … *aç ḳarına bir cümle birden içüp* ***öyleye dek*** *bir nesne yemeyeler…*

[11b] (6) … *üzerine bir pāre üstüpü yapışduralar,* ***bir gün bir gice*** *ṭurup…*

[115a] (5) … ḳārūreye baḳmaḳ lāzım geldükde aŋa daḫı gerekdür ki **bir gün** muḳaddem zaġfirān vire…

[113b] (4) … *ammā yavuz ʿalāmeti budur ki* ***dem-be-dem*** *ṭarılur…*

[117b] (5-6) … *üzümi gene ṭaʿāmdan* ***evvel*** *yeyeler…*

[93a] (11-12) … miskli maʿcūn ve sāyir müferriḥātlardan **kāh kāh** istiʿmāl idüp…

[81b] (7-8) … *Miṣāl olduḳda endürüp* ***her gün*** *aç ḳarına yeseler…*

[84a] (3-4) … *ḳurdıŋ* ***ilkin*** *eridüp āteşe ḳarşu sürseler nāfiʿdür…*

[22a] (2) … *ammā evvel ḥammā[ma] girüp baʿdehu* ***irtesi gün*** *içeler…*

[91a] (6-7) … gelüncik çiçeginüŋ [to]ḫmın bir dirhem ḳadarı **ʿale'ṣ-ṣabāḥ** ṣovuḳ ṣu ile içseler şifā bula.

[89a] (5-6) … *Eger,* ***ay yeŋisinde*** *bir dirhem içseler bunı ziyāde mülāḥḥam ve semüz eyleye…*

[8a] (10) … *ısıçaḳ seviyye suya ṣoḳup* ***bir iki sāʿat*** *ḳadar ṭurduḳda…*

[86a] (10-11) … *bir ḳaşuḳ beyāz neft yaġıyla ḳarışdurup ol ṣızlayan yere urup* *bir yumurta bişimi ḳadar du[rdu]ḳda bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola…*

[6a] (7) … *Yavuz ḳışda ve güz günlerinde istiʿmāl idecek beyān ider.*

[79a] (3) … *ve'ger yine sidügi durmayup herbār ṭamlasa…*

[117a] (4-6) … *yay faṣlınuŋ ibtidā günlerinde her gün bir dirhem rāzyāne toḫmı, bir dirhem şekeri ḳarışdurup yeseler…*

[102b] (3) … *ṣabāḥdan ikindüye degin durup baʿdehu tekrār…*

[129a] (9) … *ḳış günlerinde, ḳuşluḳ zemānında ḳan aldıralar.*

[87b] (8) … *ḳış[ın] āteşe ḳarşu ve yazın güneşe ḳarşu üç defʿaya dek sürseler…*

[9b] (1-2) … *zeyt yaġıyla ḳoşup üç güne dek ṭura…*

[129b] (8) … *aṣlā ḳan durmayup ṣoŋra ādemi helāk ide…*

[33a] (2) … *İmdi anı tecrī̄be idüp aŋa göre ʿamel ideler…*

- **Yer Zarfları**

İncelememiz sırasında belirlediğimiz yer zarfları şunlardır:

aşaġa: **[41b]** (8) … *aşaġa başup gerileyüp çıḳuḳ daḫı berisine gele.*

art: **[91b]** (10) … *bir eski beze ḳoyup ardına atsalar cümle sigilleri düşürüp ḫalāṣ ide.*

ara: **[78a]** (3) … *yaṣṣılayup iki küregüŋ arasına yapışdurup baġlasalar…*

orta: **[106b]** (2-3) … *bir yoġun aġaca sürüp eviŋ ortasına dikseler cümle püre ol aġacuŋ üzerine cemīʿ ola.*

beri: **[41b]** (8-9) … *aşaġa başup gerileyüp çıḳuḳ daḫı berisine gele.*

yaŋa: **[105b]** (9) … *aġzı ḳulaġına gider ve o[l] yaŋa gözi daḫı egilür.*

ardınca: **[117b]** (1) … *ardınca sirkencübīn yeyeler…*

yuḳaru: **[53a]** (6) … *burūdetden olan aġrılara yuḳaru[da] ẕikr olınmış muʿāleceyi eyleyüp…*

ṭaşra: **[44a]** (9-10) … *ṣabāḥ aç ḳarına içürseler yılanı pāreleyüp ṭaşra bıraġa…*

içerü: **[20a]** (2) … *gözleri içerüye batmış olur.*

- **Miktar Zarfları**

İncelememizde tespit ettiğimiz miktar zarflarının bir bölümü doğrudan zarf olan yapılar iken, bir kısmının da sıfatlar aracılığıyla yapıldığını belirledik. Metnimizdeki başlıca miktar zarfları şunlardır:

ziyāde: **[119b]** (15) … *cimāʿ ziyāde ḳuvvet virür, ziyāde nāfiʿdür.*

biraz: **[123b]** (8) … *üzerine bir miḳdār sirke ḳoyup biraz içeler…*

birḳaç kez: **[113a]** (10)… *balıla ḳarışdurup ḳıl bitmez yerlere birḳaç kez sürseler ḳıl bitüre.*

birḳaç kerre: **[55a]** (4) … *yaş iken birḳaç kerre göze çekseler ḫōş ola…*

ol ḳadar: **[10]** (4)… *yüz ḳırḳ dirhem erik ṣuvı birle ol ḳadar ezeler ki…*

şol ḳadar: **[100b]** (12) … *baʿdehu bir çölmege ḳoyup şol ḳadar ḳaynata…*

bir miḳdār: **[126a]** (5) … *ol yaġdan bir pāre buyanı ḳatup bir miḳdār ḳaynatsalar bu daḫı ancalayın olur.*

az az: **[39a]** (5-6) … *aġzı ṭuzlu gibi olup tez tez ṣuṣayup ve daḫı az az armaḳdur…*

▪ **Niteleme Zarfları**

Bu zarflar arz, hâl, sebep, sonuç, beraberlik, ayrılık, tekerrür, tahdir vb. bildirir. Zarfların öbür çeşitleri gibi bunlar da sadece zarf olan kelimeler olabildiği gibi, isim, sıfat ve edatlardan meydana gelmiş birleşik zarflar da olabilirler. Kelimelerin tekrarlarıyla oluşturulabilirler[12]. Metnimizde gördüğümüz niteleme zarflarına aşağıdakileri örnek gösterebiliriz:

ancalayın: **[**126a**]** (5) … *ol yaġdan bir pāre buyanı ḳatup bir miḳdār ḳaynatsalar bu daḫı ancalayın olur.*

tez tez: **[9b]** (8-9) *…gözlerinüŋ kabaḳların açamaz olup ḳol ṭamarları daḫı tez tez aṭa.*

yap yap: **[124a]** (3) … *āteş üzerine yap yap yedirüp eger bir miḳdār gülābı ol şeker ile…*

bir bir: **[106a]** (9-10) … *ḳaynatup ol ṣuvı tarlaya bir bir ṣaçsalar cümle çekü[r]ge anuŋ ḳorḳusından helāk ola.*

dāyim: **[68b]** (10) … *ve daḫı dāyim noḫūd ṣuyın içüreler…*

tez: **[112b]** (12) … *ve aġırluġı defᶜ olıcaḳ tez uyanur.*

---

[12] (Timurtaş, 2005: 114).

yalıŋız: **[37a]** (1-2) … *ṣalġam bulunmazsa hemān yalıŋuz ṣaman ṣuvı kifāyet ider.*

yine: **[22a]** (10) …*ayaḳların yuyup ve baᶜdehu yine başına süreler…*

şöyle: [106a] (3) …*filān kişinüŋ ṣıracası şöyle ḳurusun diyeler…*

ol deŋlü: **[128b]** (12) … *cimāᶜ eyleseler ol deŋlü ṣafā vire…*

böyle: **[80a]** (8) … *birḳaç defᶜa böyle eyleseler…*

hemān: **[83b]** (9) … *Hemān ısıcaḳla yunup çıḳalar…*

girü: **[105b]** (7-8) … ol ādemiŋ aġzına bir ḳaşuḳ ḳoyup bir laḥẓ aġzında dutup girü tüküre.

öyle: **[12b]** (7) … *bu daḫı ādemiŋ dimāġında öyle ḳaplar…*

geç: [120a] (8) … *aṣlā renc görmeyüp ṣaç ṣaḳalı geç aġara…*

hergiz: **[78b]** (7) … *üç gice maḫlūṭ idüp içseler* ***hergiz*** *döşege işemeye.*

ḫōş: [72b] (3) … *Eger ṣıġır ödini ḫurmāya ḳatup üzerine ursalar aġrısın ḫōş ide.*

- **Soru zarfları**

Fiilin tarzını ve niteliğini soru yoluyla belirtmek için kullanılırlar.

nice: [113b] (3) …*ṣaġluġında nice yatursa ḫastaluġında öyle yata…*

II.3.1.6. Edatlar

Edatlar, tek başlarına bir nesneyi veya hareketi karşılamayan, çekime girmeyen kelimelerdir. Dildeki görevli biçimbirimler olan edatlar ancak cümle içerisinde belirli bir anlam ve işlev kazanırlar. Edatlar cümle içinde bir kelimeyi

diğer bir kelimeye bağlayarak onların arasında ilişki kurarlar. Metnimizde belirlediğimiz başlıca edat çeşitleri şunlardır:

1. Bağlama Edatları

Kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine bağlamak, aralarında gerek anlam ve gerekse biçim açısından ilişki kurmak için bağlama edatları kullanılır. Bağlama edatları şart, sonuç, sebep, istisna, sıralama, denkleştirme vb. işlevlerle kullanılır. Metnimizde belirleyebildiğimiz bağlama edatları arasında şunları verebiliriz:

tā kim: **[10a]** (4-5) … *ol ḳadar ezeler ki tā kim helīlenüŋ ḳuvveti ṣuya çıḳduḳda…*

tā ki: **[95a]** (7) … *ḳoḳlamaḳ gerek tā ki dünyāya gelicek vücūd-ı laṭīf ve maḥbūü'l-ḥulḳlı ola…*

[132a] (3-4) … *ʿādet-i ḳānūn üzre cimāʿ eylemedin ġāfil olmayalar, tā ki ẕikr olınan marīżlere mübtelā olmaḳdan ḫalāṣ bulalar.*

velākin: **[59a]** (4) … *göze çekseler ġayrī bitürmeye velākin baʿżı göz aġrısı…*

ile: **[128b]** (10) … *büber ile kükürdi dögüp bir miḳdār balıla ḳarışdurup…*

veyā: **[48a]** (7-8) … *ṭaʿām yemekden veyā ḳusmaḳdan yāḫūd ṣudan ḥāṣıl olur…*

ya…ya… **[129a]** (12) …*ḥammāme girmiş ya ishāl olmış ya ziyāde żaʿīf olmış ādemlerden…*

yāḫūd: **[8b]** (6) … *maʿan birer pāre ṣaḳız yāḫūd zift çignese…*

ne…ne… **[74a]** (10) … *ne ziyāde ısıcaḳ günlerde ve ne ziyāde ṣovuḳ günlerde müshil içmeyeler…*

hem…hem… **[97b]** (3) … *hem kelleri gidüp ve hem ḳıl bitürüp ḫalāṣ eyleye…*

eger: **[124a]** (3) … *āteş üzerine yap yap yedirüp eger bir miḳdār gülābı ol şeker ile…*

ammā eger: **[7b]** (4) **…** *ammā eger bir pāre sirke ile ḫalṭ idüp ursalar…*

v'eger: **[99a]** (3) … *peynür yemekden perhīz ve ḥaẕer ide v'eger lisānü'ṡ-ṡevr ṣuyın…*

ammā: **[12b]** (1-2) … baʿżı müferreḥāt ile daḫı göŋlini tafrīḥ idüp ammā ḫalṭ faṣīḥ olduḳda bir miḳdār afyūn ve maṭbūḫ içürmek…

kāh…kāh… **[19b]** (8) … *kāh mōr ve kāh ḳaraya mā'il olur.*

yoḳsa: [37a] (8-9) … *etlerin kesüp çıḳarup her kim birle ʿilāc ide, yoḳsa ġayrī çāre olmazdur…*

likin: [58b] (9-10) *… gözlerinüŋ rengi aḳ olup ve aġrısı az olup likin ḳabaḳları birbirine yapışa.*

yaʿnī: [99a] (11-12) *… sevdānuŋ ṭabīʿati bārid ü yābisdür, yaʿnī ṣovuḳ ve ḳurı, ġalīẓ ve ziyāde ısıcaḳ…*

zīrā: **[49b]** (1) … *rūzigārāndan şeylerden berhīz ideler, zīrā ḍayḳu'l-nefes…*

meger: **[74b]** (1-2) … ḥacāmat etdirmeden daḫı ḥaẕer idüp meger ki ġāyet iḳtiżā olmış ola…

kim: **[8a]** (9) … *gerekdür kim ḥammāma varup ve…*

ki: **[13b]** (10) … *daḫı bir gök vardır ki aŋa sirāceü'l-iḳṭirāb dirler…*

ve daḫı: **[13a]** (3) … *bal pālūzesin süreler ve daḫı şeker-i pālūzı bādem…*

ve hem: **[24a]** (11) … *bir mıs̱ḳālden ziyāde içmeyeler ve hem daḫı şerbet idüp maʿan içeler…*

ve de: [104a] (1) … *deŋlimizce muvāfiḳdur ve de bu sekte didükleri bir ʿilletdür…*

Bağlama vavı

ü: **[14a]** (3) **…** *anuŋ içün ins ü cine ḥükm eyledi…*

ve: **[129b]** (11) … *pāk ider ve daḫı fālic ve laḳva ve endām süstluġına nāfiʿdür…*

2. Çekim Edatları

Bir kelimenin bir başka kelime ile ilgisini tayin eden bu edatlar yalın veya türemiş olan isim ya da fiillerdir. Çekim edatları genellikle sebep, zaman, benzerlik, beraberlik, yer ve tarz anlamları taşır. Birçoğu ismin hal ekleri ile beraber kullanılan bu edatlara metnimiz içinden şunları örneklendirebiliriz:

- **Yalın veya ilgi hâli isteyenler**

berāber: **[87b]** (1) … *anuŋ berāberi şeker ve sehilce zaġfirān ḳarışdurup…*

ile: **[131a]** (3) … *ṣuyın ḳuruduḳdan ṣoŋra yine gice ile ol deŋlü…*

gibi: **[11b]** (5) … *enidürüp muhkem ezüp merhem gibi olduḳda…*

[108a] (12) … *er uzun olsa ol daḫı anuŋ gibidür.*

içün: **[86a]** (5-6) … *Anuŋ'çun daḫı gerekdür ki ısıcaḳ ḥammāma varup…*

ḳadar: **[125b]** (6) … *ḳaynatup süzüp kifāyet ḳadar şırlaġın yaġından…*

birle: **[10a]** (4) … *erik ṣuvı birle ol ḳadar ezeler ki…*

üzre: [123b] (9) … *ẕikr olınan minvāl üzre bişürmek…*

- **Yönelme hâli isteyenler**

-e ḳarşu < ḳarş-u < ḳar-ı-ş-u "-a doğru, -a karşı çekim edatı olarak Kaşgarlı'dan beri kullanılmıştır. Eski Türkçede, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde bu görevi "utru" edatı üstlenmiştir. Karış- fiilinden yapılmış bir zarf-fiil olduğu düşünülmüştür (Hacıeminoğlu, 1992: 52).

[105b] (10) … *yine güneşe ḳarşu döner.*

-e degin: **[73b]** (11) … *ḥabb gibi yutsalar on maḥale degin sürer.*

-e göre: **[33a]** (2) … *anı tecrībe idüp aŋa göre ʿamel ideler…*

-e ḳadar: **[132b]** (18) … *ṣu ḳoyup üç filcān ḳalana ḳadar ḳaynatup içe.*

-e dek: [9b] (2) … *ḳoşup üç güne dek ṭura…*

- **Çıkma hâli isteyenler**

-den yaŋa: [7b] (7) … *alnından yaŋa ise ḳan çoḳluġındandur…*

-den ṣoŋra: **[39b]** (3) … *üç günden ṣoŋra bir miḳdār…*

-den berü: **[17b]** (1) … *yigirmi yıldan berü müb[te]lā olmış olsa…*

3. İşaret edatları

uş bu: **[132b]** (13) *Uş bu eczāları içücek seḥiv olına.*

şöyle kim: [32b] (4-5) *…ḳaynatup şöyle kim sirkenüŋ nıṣfı ḳalmaduḳdan ṣoŋra…*

4. Berkitme edatları

bile: [24b] (6) *…her kim kendüde bile getürse…*

hem: **[103b]** (4) … *hem şişin alup daḫı yarayı deşüp ḫalāṣ ide…*

elbetde: **[14b]** (8-9) … *İmdi aŋa elbetde ʿilāc lāzımdur…*

daḫı: **[9a]** (3) … *baş aġrısı ḳafādan yaŋa ise ol daḫı balġamdandur…*

5. Seslenme edatları

yā: **[80b]** (6) **…** *eyde kim yā gebre otı filān ḫatunuŋ oġlınuŋ…*

II.3.2. Fiiller

- **Fiillerde Olumsuzluk**

Fiilde olumsuzluk bildirmek için metnimizde eyleme zaman ve şahıs eklerinden önce -mA[13] eki getirilir.

[15b] (1) ġarḳ ol-ma-y-a **[17b]** (4) ḳo-ma-y-a-lar

[21a] (4) uyu-ma-y-a **[10b]** (6) çāre ol-ma-sa

II.3.2.1. Yapım Ekleriyle Fiil Yapma

II.3.2.1. 1. İsimden Fiil Yapan Ekler

-A: Yapma ve olma bildiren bu ek geçişli ve geçişsiz fiiller yapar.

[14a] (8) beŋ(i)-z-e-r **[98a]** (7) beŋ(i)z-e-mez

[115b] (8) ḳan-a-y-up **[14b]** (9) uz-a-cuḳ

[93b] (11) di-l-e-r-se **[62a]** (1) yürek oy(u)n-a-ma-sı-n-a

-Al, -l: Sıfatlardan kimi zaman da isimlerden geçişsiz fiiller türetir.

[24b] (11) ḳoca-l-d-a **[83b]** (9) dir-i-l-dük-den ṣoŋ-ra

-Ar, -r: Genellikle renk bildiren isimlerden geçişli ve geçişsiz fiiller türetir.

[13] Geniş zamanın olumsuzu için bkz. –mAz.

[62b] (6) boz-ar-d-ur [120a] (8) aġ-ar-a

[104a] (2) gög-er-ür [107b] (11) ṣarar-mış (<ṣarıġ-ar)

-dA: Yansıma sözlerden ve diğer kimi isimlerden geçişsiz fiiller üretir. İşlek olmayan bu ek çoğu sözcükte kalıplaşarak kalıcı eylemler yapmıştır.

[71b] (3) ḳurul**da**-y-up [22b] (1) is**te**-düg-i (< iz+de-dük+i)

-IḲ:

[98b] (2-3) aç-ıḳ-mış ādem-iŋ [131a] (4) bir-ik olup

-lA: İsimlerden kimi zaman sıfatlardan geçişli ve geçişsiz fiiller türetir. Yapmayı, olmayı bildirir.

[103a] (12) diş-le-y-üp [8a] (4) ter-le-y-ince

[37a] (7) baş-la-dı-y-sa [19a] (2) ḳab-la-y-up

[97b] (6) boġ-az-la-y-up

-lAn: -lA ekinin –n çatı ekiyle genişletilmiş biçimidir. Bu ekle türeyen fiillerin –lA'lı biçimleri yoktur (Gülsevin, 1997: 121).

[130a] (4) nūr-lan-dur-ur [94b] (6) cirāḥat-lan-ur

[122a] (2) ḳuvvet-len-dür-ür [114a] (12) kes-i-k-len-üp

[92a] (9) ṣarp-lan-sa

-rA: Kullanımı oldukça dar olan eklerdendir.

[115a] (10) dep-re-d-üp [113b] (5) ṣıç-ra-r

-sA:

[39b] (1) ṣu-sa-r-sa

II.3.2.1. 2.Fiilden Fiil Yapan Ekler

- **Çatı Ekleri**

Bu ekle, fiilin çetısını ettirgenlik, edilgenlik, dönüşlülük ve işteşlik bakımından değiştirirler. Metnimizdeki çatı ekleri şunlardır:

1. Ettirgenlik ekleri:

Geçişsiz fiilleri geçişli, geçişlileri de bir o kadar daha geçişli duruma getiren ettirgenlik eklerininbirçok şekli bulunur.

-Ar:

[12b] (4) gider-üp (<git-er) **[106b]** (4) çıḳ-ar-a-lar

[14b] (10) ḳop-ar-sa **[132a]** (12) ḳız-ar-ur

-Ur:

[50b] (6) bat-ur-up **[128a]** (9) iç-ür-e-ler

[28b] (1) bit-ür-e **[33b]** (3) düş-ür-e

[83a] (9) yat-ur-a-lar

-dUr/ -dIr: Metnimizde en işlek olarak kullanılan ettirgenlik ekidir. Ünlüsü çoğunlukla yuvarlak olmakla beraber düz şekillerine de rastladık.

[105a] (11) baḳ-dur-a-lar **[116b]** (99 ḳız-dur-ur şey-ler

[8a] (7) in-dür-e **[12a]** (9) ye-dür-e-ler

[33a] (3) berk-i-ş-dir-ür

-t:

[92b] (4) düş-ür-t-me-y-e   **[93a]** (13) segir-t-mek-den

[81a] (7) ṣovu-t-up   **[126a]** (5) ḳayna-t-sa-lar

-z, -(ü)z: İşlek olamayan ettirgenlik eklerindendir. Metnimizdeki birkaç sözcükte kalıplaşmış olarak bulunur.

[8b] (3) ṭam-z-ur-sa-lar   **[13a]** (2) em-z-ür-en

Metnimizde kimi ettirgen ekleriyle kalıplaşmış fiiller de bulunur. Bunlar şekilleri birbirinden farklı veya ilgileri açık olmayan köklerden yapılan ettirgenlerdir (Gülsevin, 1997: 138).

[80a] (6) götür-se-ler (< kö-tür)   **[14b]** (10) göster-üp

[9b] (3) gör-me-y-e

2. Edilgenlik ekleri:

-(I)l: Asıl edilgenlik ekidir.

[43a] (2) yar-ı-l-ur   **[108b]** (11) siŋir-ler-i büz-i-l-se

[89a] (10) dög-i-l-miş   **[46b]** (9) deş-i-l-üp

-(I)n: Kimi zaman edilgenlik görevini üstlenmiştir.

[120b] (4) kef-i al-ı-n-mış bal-ı   **[53a]** (6) ẕikr ol-ı-n-mış

3. Dönüşlülük ekleri:

-(I)n: Asli dönüşlülük ekidir.

[15b] (10) çek-i-n-üp   **[108a] (2)** murād ol-ı-n-sa

[17a] (5) tecrübe ol-ı-n-mış-dur

-(I)l: Edilgenlik yapan bir ek olmasına rağmen dönüşlülük eki işleviyle de kullanılabilmektedir.

[131b] (7) de-n-i-l-ür-se **[114b]** (8) ṣıḳ-ı-l-ur-ken

4. İşteşlik eki:

Eklendiği fiile birliktelik, beraberlik anlamları katar ve yapılan işten aynı derecede etkilenme bildirir.

-(I)ş:

[128b] (10) ḳar-ı-ş-dur-up **[115b]** (7) gici-ş-ür

II.3.2.1. 3.Fiilden fiil yapan diğer yapım ekleri

-AlA: Bir işi belirli aralıklarla ve sık sık yapmayı bildirir.

[65a] (7) ov-ala-y-a-lar

-y-: Eski Türkçedeki –d-'nin devamı olan ek kuvvetlendirme görevi üstlenir.

[20b] (6) ḳo-y-a-lar

II.3.2.1. 4. İsimlerden Yardımcı Fiillerle Fiil Yapma

1. it- yardımcı fiiliyle:

Asli yardımcı fiillerden olan it- eylemi etken kavram taşır. Türkçe ve yabancı isimleri fiil olarak bir ifadeye bağlar, onların zaman ve bir şahsa bağlanarak çekimlerinin yapılmasını sağlar (Zülfikar, 2008: 232-329). Kılış bildirerek geçişli filler yapmaya yarayan bu etken yardımcı fiilin üstlendiği işlevi metnimizde 'eyle-' de üstlenmektedir.

[3a] (1) beyān ider
[7b] (1) def ͨ ider
[13b] (2) ḥall ider
[13b] (4) meşġūl ider
[24b] (1) mücellā ider
[30b] (3) ṣafā ider
[66b] (8) isti ͨ māl iderlerse
[131b] (1) ḫalāṣ ide
[24a] (5) te’s̱īr ide
[36b] (10) fā’ide ide
[128a] (7) ḥacāmat itmek
[16b] (10) tedārik itmiş ola
[39a] (9) ġarġara etitdürüp
[46a] (3) tīmār idüp
[117a] (12) żaʿīf itmez
[119a] (14) haẓm itdürür
[132a] (2) ḫaẕer idüp
[3b] (2) Ḳabż iden
[5b] (7) istifrāġ idenüŋ
[7b] (4) ḫalṭ idüp
[8a] (1) saḥḳ idüp
[8b] (2) taḫayyül ide
[9a] (7) cehd idüp
[11a] (5) maḫlūṭ idüp
[12a] (4) ḳalabe idüp
[12a] (9) ālūde idüp
[12b] (1) tafrīḥ idüp
[12b] (8) zā’il idüp
[12b] (10) tenḳiyye idüp
[13b] (7) kebāb idüp
[16a] (1) kebāb idüp
[19a] (3) yüzük idüp
[20a] (4) ısıcaḳ idüp
[20a] (3) ishāl ider
[20a] (10) ḥablar idüp
[20b] (4) telyīn idüp
[22a] (6) terāş idüp
[23a] (2) ͨ ārıż ider
[23a] (7) müheyyā idüp
[23a] (10) yaḳı iddürüp
[24a] (3) iḥrāk idüp
[24a] (5) te’s̱īr ide
[24a] (9) küçük ide
[24a] (9) ḫūb idüp
[24a] (11) şerbet idüp
[24b] (1) mücellā ider
[26b] (4) ṣabr idüp
[24b] (10-11) gökçek idüp
[26b] (7) cemī ͨ idüp
[27a] (2) rūşen ide
[28a] (1) dimāġ idüp
[28a] (2) mu ͨ ālece idüp
[28a] (8) merhem idüp
[28a] (9) fetīl idüp
[28b] (4) sākin ide
[31a] (4-5) mażmaża ideler
[32b] (3) ṭopṭollu idüp

[33a] (2) tecrībe idüp	[33a] (2) ʿamel ideler	[33a] (5) berk idüp
[34b] (8-9) muḥkem ide	[34b] (10) yaṣṣıca idüp	[36a] (7) beyāz ide
[37a] (2) kifāyet ider	[37a] (8) ʿilāc ide	[37b] (4) ferāġat idüp
[37b] (8) ḳuvvetli ide	[38b] (6) nāfi ide	[40a] (1-2) iḳtiżā idünürse
[40a] (9) sıcaḳ idüp	[44b] (11) ṣāẖ idüp	[45b] (6) ḳat idüp
[46a] (3) tīmār idüp	[47b] (3) semüz ider	[47b] (7) yumşaḳ ider
[49b] (1) berhīz ideler	[50a] (2) maʿcūn idüp	[51a] (5) iḥtirāz idüp
[51b] (10) ḳavī ide	[52b] (5) büryān idüp	[53a] (10) terkīb idüp
[53b] (3) murād idüp	[54b] (10) ḳay ide	[56b] (7) ẖıfẓ idüp
[61a] (7) ẖōş ide	[63a] (8) ḥuḳne idüp	[66a] (6) ẖātim idüp
[66a] (9) muʿtād idinse	[67a] (7) teleyyün idüp	[67b] (13) ḳavurma idüp
[71a] (9) maḥv ide	[74a] (6) ṣāf idüp	[75b] (3) ayran idüp
[75b] (11) helāk ide	[80a] (1) ṣalluta idüp	[80b] (1) peydā idüp
[81a] (4) rāz ide	[81b] (8) müstaḥkem idüp	[86a] (1) ḥaḳḳına ideler
[89a] (5) çoḳ iddüklerinden	[89a] (7) naḳş idüp	[92a] (10) vażʿ-ı ḥaml ide
[92b] (2) vażʿ ide	[94b] (11) tebdīl ideler	[131b] (11) cimāʿ iden
[100a] (13) tāze ide	**[101b] (**12) siyāh ide	[102b] (10) cerḥ-i timār idiver
[103a] (11) eyü ide	[107b] (8) oġul ḳız ider	[108a] (7) tebevvül ideler
[113a] (7) ṣaçlar idüp	[113a] (9) menʿ idüp	**[114a]** (2-3) delālet ider
[118a] (3) ʿaḳl-ı kāmil ider	[119a] (6) cevāriş iderlerse	[119a] (8) keşān idüp

[120a] (7) müdāvemet iderse [123b] (2) cüllāb ideler [124b] (5) kesb ide

[124b] (13) nīm-küft idüp [127a] (10) merhem idüp [128b] (9) bevl idüp

2. eyle- yardımcı fiiliyle:

‘it-’ yardımcı fiiliyle fiilleştirilen kimi isimler eyle- aracılığıyla da birleşik fiil oluşturabilir. Oluş ve kılış bildiren bu yardımcı eylem metnimizde oldukça işlek olmasına rağmen günümüz yazı dilinde yaygınlığını yitirir.

[6a] (8) ʿamel eylemek [8b] (7) pāk eyleye [9a] (2) istiʿmāl eyleyeler

[9a] (5) istifrāġ eyle [12b] (5) ḫoş eyle[r] [14a] (3) ḥükm eyledi

[16b] (4) belürsiz eyleyeler [18b] (3) helāk eyler [20b] (3) şād eyleye

[21a] (9) ḥaẕer eyleyeler [23a] (3-4) eyü eyleye [25b](10) tenḳiye eyle[ye]

[35b] (10) ḫalāṣ eyleye [37a] (7) kār eylemez [40a] (5) ġaflet eylemeye

[46a] (5) çirkin eyler [48b] (4) sākin eyleye [51a] (6) ġarġara eyleseler

[53a] (5) pek eylemek [53a] (6) muʿāleceyi eyleyüp [53a] (7) tedbīri eylemek

[54b] (7) ḳay eylemek [57a] (4) ziyāde eyleye [57b] (5) devā eyleyeler

[59a] (1) ʿilāc eylemek [59b] (4) müşeyyed eyleyeler [61b] (6) tes̱īr eyledükde

[66a] (3-4) teşennüc eyler [67a] (5) taḳṣīr eylemek [71b] (2) maḥv eyleye

[73b] (6) murād eylese [74b] (10) ʿamel eyleyeler [75a] (2) ḳabż eyleye

[79b] (2-3) ẓuhū[r] eyledügi [79b] (6) yaḳı eyleyüp [84b] (6) ḥabb eyleyüp

[85b] (4) döşek eyleseler [89a] (6) semüz eyleye [92b] (11) cimāʿ eylese

[95b] (3) ḳatʿ eyler [97a] (10) mücellā eyle[r] [97a] (11) perhīz eylemeden

[99a] (10) ṣāfī eyleye [99b] (3) ziyāde eyler [112b] (11) ḳaṣd eyledükce

[113b] (4) muʿālece eyledükçe [121a] (1) inzāl eyler [114b] (2-3) ḥammāme eyle

[115a] (4) ḥareket eyledügini [115a] (8) bevl eylemekde [116b] (5) muḫtaṣar eyledik

[116b] (7) ḳatı eylemek [121a] (3) sürūr eyleyüp [129b] (6) muḥkem eyleye

[26b] (3) żarār eyle[me]mek [34b] (2-3) mażmaża eyleseler [47b] (1) ḥall eyleyüp

[48b] (4) müdāvemet eylemeyeler [129b] (14) şād eyler [121b] (10) vezn eyleye

[128a] (5) devālar eylemek

3. ḳıl- yadımcı fiiliyle:

[111a] (3) kār ḳılmaya [121a] (7) selām ḳılup

2. ol- yardımcı fiiliyle:

Oluş bildiren bu yardımcı eylem ötekilerden farklı olarak geçişsiz, edilgen birleşik fiiller meydana getirir. İncelediğimiz eserde en sık kullanılan yardımcı fiildir. Bu fiilin temel anlamıyla da kullanımı yaygındır.

[7a] (5) defʿ ola [7b] (1) maḫrūru'l-mizāc olan [7b] (9) sākin ola

[8a] (3) terāş olup [8a] (5) ḫalās ola [8a] (8) vāḳiʿ olsa

[8b] (8) ısıcaḳ olur [9b] (6) ʿārıż oldıysa [9b] (8-9) açamaz olup

[10b] (5) ẓāhirī olup [10b] (6) çāre olmasa [11b] (5) merhem gibi olduḳda

[12a] (11) taṣdīḳ olup	[12b] (2) faṣīḥ olduḳda	[13b] (6) nefʿ ī olup
[14b] (3) mukārin olduġı	[15a] (1-2) helāk olsa	[15a] (9-10) ẕikr olınan
[15b] (8) ḳurı olsa	[16a] (5) ġaflet olınmaya	[17a] (1) kefāret ola
[16a] (6) mübtelā olsa	[15b](9-10)ġaflet olınmaya	[16b] (10) tedārik itmiş ola
[17a] (5) tecrübe olınmışdur	[17b] (3) ḥāṣıl olur	[17b] (10) ḥāli olmaya
[18a] (1) rūzigār olursa	[18a] (2) baḳıcı olmayup	[18b] (6) alaca olup
[19a] (6) dīvāne olursa	[19a] (10) tutarlıġı olup	[19b] (7) ṭonuḳ olup
[19b] (8) mā'il olur	[19b] (10) şekl olur	[20a] (1) siyāhraḳ olup
[20b] (1-2) yeksān olduġı	[20b] (4) ḳabż olmayalar	[21a] (3) ẓāhir olur
[21b] (5) berk olup	[21b] (7) ḳızıl olup	[22a] (3) āsān olur
[22a] (7) āmūḫte olduḳda	[22b] (3) ṣarı olup	[22b] (10) ziyāde ola
[22b] (10) nāfiʿ olup	[24b] (7) ḥürmetlü olup	[24b] (8) revā olup
[24b] (9) ferheng olalar	[24b] (10) mücellā ola	[25a] (4) peydā olur
[26a] (2) ıssı olur	[26a] (10) cemʿ olup	[26b] (6) pīr olup
[27b] (7) var olup	[29a] (5) kül olduḳda	[30a] (6) yübūset olmaḳdan
[30b] (1) dilcük olsa	[30b] (2) ṭāḳatı olmayup	[31b] (3) ḳanı olduḳda
[35a] (10) ḳanar olsa	[35b] (2-3) muḥkem olup	[37a] (9) çāre olmazdur
[39a] (4) peydā oldıysa	[41a] (7) şiş olsa	[41b] (5) çuḳur olsa
[42b] (8) enmiş olursa	[42b] (11) şaḳaḳ olsa	[43b] (1) merhem ola
[46a] (5) çıḳın çıḳın olur	[46b] (4) faṣīḫ olsa	[48a] (7) aç olmaḳdan

[49b] (7) bāliġ olmaduḳ [51a] (6-7) ḫūb ola [51b] (1) ṭutılmış olsa

[52b] (9) berhīz üzre ola [52b] (11) acı olup [58b] (5) mā'il olur

[58b] (9) aḳ olup [58b] (10) az olup [56b] (9) ṣayru olsun

[60b] (3) rāḥat olup [61a] (5) pāre olup [62a] (4) serīʿ olup

[64b] (4) ża[ʿī]f olınmaya [66a] (7) āmīn ola [66b] (6) devā olup

[67a] (12) ishāl olmaḳdan [68a] (4) haẓm olınur [69b] (8) ḥall olduḳda

[70a] (2) ṭāhir ola [72a] (4) maḥv olup [74b] (6) mütevellī olursa

[77b] (11) çāre olmaz [79b] (1) mürdārlıḳ oluşsa [79b] (5) yumşaḳ olduḳda

[79b] (12) müberrā olup [80b] (3) muḥtāc olmaya [83a] (4-5) kütürüm olsa

[84b] (3) ʿaẓīm olur [85a] (4) ḳoḳmış olup [85a] (6) müḥerrā olınca

[86a] (3) dolaşuḳ olur [89a] (4) semüz ola [89a] (5) mülāḥḥam olurlar

[89a] (9) aruḳ olmaḳ [89a] (11) ḫafīf ola [90a] (11) āmīn ola

[91b] (8) yek olanda [92b] (9) aḳmaz olsa [93a] (1) ḥayż görmez olsa

[93a] (9) s̱aḳīl olmaya [94a] (3) tebdīl olur [95a] (6) dāḫl olduḳda

[95a] (7) maḥbūü'l-ḫulḳlı ola [95b] (9) nefʿī-yi ḥāṣıl ola [98a] (9) ig olursa

[98a] (11-12) murdār olsun [99b] (8) taġayyür olmaḳdan [104a] (9) kāhil olur

[105a] (7) nāzīl olup [106a] (10) helāk ola [107b] (3) ḥāmile olmaya

[108a] (9) küçük olup [113b] (9) sāḳıṭ olup [115a] (1) maʿlūm olup

[115a] (11) raḳīḳ olmayup [115a] (11) muʿtedil olup [115b] (14) süst olup

[115b] (14) kehl olup [116a] (5) ḳaramturaḳ olur [116a] (12) meşġūl olınmayup

[116b] (12) muḳayyed olmayup [117a] (10) maʿlūm ola [119b] (9) zay olmaya

[125b] (13) perverde olduḳda [128a] (3) şikest olsa [128b] (8) kādir olmasa

II.3.2.1. 6. İsimden Çekirdek Fiiller Aracılığıyla Fiil Yapma

İsimden sonra gelen, başlı başına bir anlam taşıyan ve fiilleştirmek, deyimleştirmek için kullanılan çekirdek eylemlerimiz bulunur. Bu eylemler hem Türkçe hem de Doğu kökenli sözcüklerle bir araya gelebilir ve birleşik oluşturur. Birleşme sırasında birçok sözcüğün mecaz anlam kazanması onları deyimleştirir/ terimleştirir. İncelediğimiz metinde bununla ilgili olarak şunları belirledik:

- **bit-:** [126b] (13) ḳıl bitmeyen
- **bitür-:** [113a] (12) ḳıl bitürmeye
- **bul:** [128b] (1) şifā bula [116a] (8) ṣıḥḥat bulur
  [132a] (4) ḫalāṣ bulalar [46a] (7) isfīndāc bula
  [47a] (10) menfaʿat bula [54b] (1) fā'ide bula
  [82b] (4) feraḥ bulalar [115a] (3) nabż bulabilir
- **çek-:** [92a] (8) elem çekse [103a] (12) zaḥmet çekseler
- **diŋ-:** [1b] (3) ḳan diŋmesinüŋ
- **dön-:** [125a] (4) göŋül dönmesin [99b] (12) baş dönmesin

Metnimizde dön- eylemiyle yapılmış üstteki iki örneğimiz yeniden isim-fiil eki alarak isimleştirilmiş, diğer eklerle beraber üzerlerine terim anlamı yüklenmiştir.

- **dut-:** [47b] (2) yumşaḳ dutup [112a] (8) ṣovuḳ dutup
  [114a] (7) bād dutup
- **gel-:** [129a] (5) lāzīm gelürse [61a] (7) ḳan gelse

[101B] (3) ḳuduz gelüp [123b] (9) rast gelmez

[132a] (5) żarar gelmeyüp

- **getür-:** [131a] (2) ṣafra getürmek [117b] (8) ṣıtma getürür

  [59b] (7) uyḫu getüre [110a] (4) ṭāḳat getürebildügi ḳadar

- **gör-:** [120a] (8) renc görmeyüp [89a] (9) ḫastalıḳ görmeye

  [106a] (7-8) ḥayż görmiş

- **ḳal-:** [4b] (4) ḳıṣır ḳalmağı [5b] (2) ḥāmile ḳalması

  [52a] (1) ḥarāret ḳalup [79b] (4) ʿāciz ḳalsalar

  [99b] (2) bāḳī ḳalan [104a] (4) geç ḳalursa

  [92a] (6) ḳısır ḳalmağı

- **ḳoy-:** [93b] (8) āteşe ḳoyup [12a] (11) ḥammāma ḳoyalar

- **ur-:** [110a] (10) āteş urup [110a] (11) ṣu urup

  [30b] (9) edviyyeler urup [46b] (3) yaḳı urup

  [46b] (6) fetīl urup [84b] (1) dügün urup

Bu eylem özellikle bir tıp terimi olarak çeşitli uygulamalarda merhemlerin bedenle temas ettirilmesi için kullanılır. Kimi zaman ise ur- fiilinin görevini ‘sür-‘ de üstlenebilir. Aynı şekilde ‘yaḳ-’ eylemi bedene olmasa da bir ilacın pamuk üzerine sürülmesi için kullanılmıştır.

[40a] (8) *… üstübüsinüŋ üzerine **yaḳup** ve…*

II.3.2.2.Fiillerin Basit Çekimi

İncelememiz sırasında fiil çekimlerini basit ve birleşik çekimler olarak değerlendirdik. Basit çekimleri kendi içinde bildirme ve dilek kipleri olarak ikiye ayırdık. Metnimizde gördüğümüz kipler şunlardır:

- **Bildirme Kipleri**

1. Belirli Geçmiş Zaman

Metnimizde belirli geçmiş zaman ekinin tüm şahıslarda çekimi önceden belirttiğimiz nedenlerle yoktur. Metinde ancak bu zaman ekinin birinci ve üçüncü şahısta kullanımını belirledik.

Tekil birinci şahısta -du-m/ -dü-m/ -dı-m/ -di-m:

Tekil birinci şahısta belirli geçmiş zaman ekinin ünlüsü uyuma girmiştir, üçüncü şahısta ise sadece düz ünlülü biçimleri bulunur.

[77b] (3) çıḳ-dı-m **[121a]** (7) yarat-dı-m

[17a] (3) bul-du-m **[77b]** (4) iç-di-m

Tekil üçüncü şahısta –dı/ -di:

[121a] (6) ey(i)t-di

Çoğul birinci şahısta –k/ -ḳ:

[116b] (5) …likin biz muḫtaṣar ***eyle-di-ḳ***.

Çoğul üçüncü şahısta -dı-lar/ -di-ler:

Metnimizde belirli geçmiş zamanın çoğul üçüncü şahısta tek örneğini görürüz. Buradaki kullanımda ise saygı, nezaket ifade edilmiştir.

[121a] (6-7) … *Muḥammed Ḥaḳḳ Celle ve ʿAlī Ḥażretleri saŋa selām ḳılup* ***buyur-dı-lar*** *ki…*

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

İncelediğimiz eserde öğrenilen geçmiş zaman eki –mış/ -miş ve birkaç örnekte –muş/ -müş'dür. Eski Türkiye Türkçesinde ekin ünlüsü çoğunlukla düz olmasına rağmen kural dışı kullanımlar ilgi çekicidir. Zarf-fiil eki –up/ -üp de metnin birçok yerinde öğrenilen geçmiş zaman ekiyle kullanılmıştır ki bu da devrin genel özellikleri arasında yer alır (Timurtaş, 2005:140).

Belirli geçmiş zamanda olduğu gibi öğrenilen geçmiş zamanın da metnimiz içinde tüm kullanımlarını belirleyemedik.

Tekil üçüncü şahısta –mış/ -miş/ -muş/ -müş/ –mış-dur/ -miş-dür/ -muş-dur/ -müş-dür:

[17a] (5) tecrübe ol-ı-n-mış-dur **[112a]** (9) ẓāhir ol-mış-dur

[101b] (8) tecrübe ol-ı-n-muş-dur **[19a]** (5) görük-müş-dür

Çoğul üçüncü şahısta -mış-lar/ -miş-ler/ -mış-lar-dur/ -miş-ler-dür

[54a] (10) di-miş-ler-dür **[54b]** (1) de-miş-ler

[121a] (10) beyān buyur-mış-lar-dur

3. Geniş Zaman

İncelediğimiz eserde kullanılan geniş zaman ekleri arasında –Ur/ -Ar ve –r yer alır. Bununla birlikte fiilin bildirdiği hareketin herzaman yapıldığını bildirmek için geniş zaman ekinin görevini istek ekinin (-a/ -e) de üstlendiği olur[14].

Metnimizde geniş zaman eklerinin sadece tekil üçüncü şahısta kullanılmış biçimlerini belirleyebildik. Bunlar:

-ur/ -ür:

---

[14] İstek ekinin diğer işlevleri için bkz: (İstek Eki).

[112b] (13) köpür-[d]-ür **[17b]** (9) ṣarı o[l]-ur

[26a] (10) ṣıḫḫat bul-ur **[43a]** (2) yar-ı-l-ur

[45b] (4) dök-ü-l-ür **[62a]** (6) ḫōş gel-ür

-ar/ -er:

[123a] (8) ḫalāṣ id-er **[22b]** (4) dön-er

-r:

[26a] (2) ṣancu-r **[112b]** (10) uyu-r-ken

Gelecek zaman işleviyle kullanılan –a/ -e istek ekleri:

[7a] (4) … *şarāb ile ḳaynatup ziyādesiyle aġrıyan başa ursalar* ***def*ͨ *ol-a****…*

[10b] (10) … *baʿdehu ṣabāḥ saḥḳ idüp burnına ṭamlatsalar ziyāde eski baş aġrısın defʿ ide…*

[51b] (10-11) … lī̄mūn şarābın içseler nāfiʿ dür ve daḫı gül ṣuyın içseler ve ḳoḳlasalar maʿdeye ḳuvvet vire.

Geniş zamanın (üçüncü tekil şahıs) olumsuz çekimi –maz/ -mez:

[119a] (14) ḳo-maz **[49b]** (2) al-a-maz

[77b] (11) çāre ol-maz **[117a]** (12) żaʿī̄f it-mez

4. Gelecek Zaman

Bugünkü yazı dilinde kullanılan –acak, -ecek ekleri metnimizde –ıcaḳ/ -icek biçimlerinde geçmesine rağmen genellikle ulaç görevindedir. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde gelecek zaman işlevini ise çoğunlukla –ısar/ -iser eki haricinde istek eki –a/ -e üstlenmiştir. Eski Türkçenin başlangıç devresinde –ġay/ -gey ve daha sonra –

ġa/ -ge biçimleriyle görülen gelecek zaman ekinin başındaki ġ- ve g- düşmüş ve istek eki olarak ortada –a/ -e kalmıştır (Mansuroğlu, 1958: 171-183). Ek türlü değişmelerin yanında istek, gelecek ve şimdiki zaman başta olmak üzere farklı işlevlerle kullanılmıştır.

İncelediğimiz eserde istek ekinin gelecek zaman işlevinden çok metnin konusu itibariyle geniş zamanı karşılar durumda olduğunu belirledik. Eserin birkaç bölümünde anekdotlar verilirken değişik bildirme kiplerini görsek de metnin içeriği geniş zamana yönelik yargılar ve dolayısıyla kullanımlar içermemektedir.

[117b] (12) … *rāzyānenüŋ yaş yapraġın yāḫūd toḫmın bişürüp içseler aġrıyı*

def^c id-e…

- **Dilek Kipleri**

1. İstek Çekimi

İstek eki metnimizde –a/ -e'dir[15]. Bu ek değişik işlevlerleri yanında farklı işlevlerle de kullanılır. Bunun nedeni Eski Türkiye Türkçesi dönemine gelinceye değin geçirdiği değişimle yakından ilgilidir. Metnimizde ekin hep üçüncü şahısta çekimini belirleyebildik:

Üçüncü tekil şahısta –a/ -e:

[16a] (4) ye-me-y-e	**[55b]** (4) def^c id-e
[40b] (4) geç-ür-e	**[66b]** (4) ziyāde ol-a

Üçüncü çoğul şahısta -a-lar/ -e-ler:

[18a] (8) vir-e-ler	**[20b]** (6) ḳo-y-a-lar
[22a] (1) iç-e-ler	**[22a]** (5) ḳan al-a-lar

[15] Tarihî gelişim ve işlevleri için bkz: (Gelcek zaman).

İsteğin olumsuzu

Üçüncü tekil şahıs -ma-y-a/ -me-y-e:

[129a] (8) ye-me-y-e   [11b] (7) üşü-me-y-e

Üçüncü çoğul şahıs -ma-y-a-lar/ -me-y-e-ler:

[46b] (4) aç-ma-y-a-lar   [13a] (5) söyle-me-y-e-ler

[12a] (10) ye-dür-me-y-e-ler   [17b] (4) ḳo-ma-y-a-lar

Metnimizde istek ekini şu işlevleriyle gözlemledik:

- **İstek işleviyle**
- **[105a] (12) –(105b] (1) …** *bir miḳdār şarāb ile ḳarışdurup ve bir dāne kiremidi daḫı ḳızdurup ol ṣuya* ***bıraġ-a-lar****…*

- **Gereklilik işleviyle**

[78b] (10-11) … *Eger, bir ādem tez tez ṣu döker olsa bir pārçe mūmıya ki üç arpa aġırı* ***olmış ol-a.***

- **Tavsiye etme işleviyle**

[82b] (1-2) … *Eger pūzīnenüŋ ḳurusın saḥḳ idüp şeker ile yeseler ḳasāvet* ***defʿ ol-a.***

- **Vaatte bulunma işleviyle**

[88a] (6-8) … *Eger, ol yerden gidüp bir ġayrī yere varursa aŋa daḫı bu minvāl üzre eyledüklerinde* ***ḫalāṣ ol-a****, mücerrebdür.*

- **Geniş zaman işleviyle**

[117b] (12) … *rāzyānenüŋ yaş yaprağın yāḫūd toḫmın bişürüp içseler ağrıyı*

__def' id-e__…

- **Emir işleviyle**

[132a] (3) … *ʿādet-i ḳānūn üzre cimāʿ eylemedin __ġāfil ol-ma-y-a-lar__…*

- **-dUr bildirme işleviyle**

[7b] (2) *Benefşe yağı daḫı ıssıdan __ol-a__ ve ṣafrādan olan baş ağrısına nāfiʿdür.*

2. Dilek-Şart Çekimi

İncelememizde dilek şart çekiminin şu şahıslardaki çekimlerini belirledik:

İkinci tekil şahıs -sa-ŋ/ -se-ŋ:

[33b] (7) di-l-e-se-ŋ **[54a]** (6) di-r-se-ŋ

Üçüncü tekil şahıs –sa/ -se:

[129b] (5) ḳan al-dur-sa [15a] (1-2) helāk ol-sa

[16a] (8) yala-sa [27a] (4) ḳuru-sa

[28b] (3) dög-se [36b] (8) üşü-se

Birinci çoğul şahıs –sa-ḳ/ -se-k:

[121a] (5) istiʿmāl eyle-se-k

Üçüncü çoğul şahıs –sa-lar/ -se-ler:

[42b] (1) ur-sa-lar [50b] (9) iç-se-ler

[27a] (5) sür-se-ler [29a] (10) yaḳı et-se-ler

Şartın olumsuz çekimi:

Üçüncü tekil şahısta –ma-sa/ -me-se:

[10b] (6) çāre ol-ma-sa **[92b]** (7) dur-ma-sa

Üçüncü çoğul şahısta –ma-sa-lar/ -me-se-ler:

[53b] (9) iç-me-se-ler **[117b]** (9) ye-me-se-ler

3. Gereklilik Çekimi

Metnimizde gereklilik çekimi üç ayrı yolla yapılmıştır. Bunlardan ilk ikisi devrin genel gereklilik çekimine uygundur. Gereklilik için başvurulan üçüncü yol ise günümüz yazı dilinde kullanılan gereklilik ekine benzer. Bu ek (-malu/ -melü) metnimizin genelinde yoktur. Ancak, eserin en sonunda, temellük kaydının ardından kullanılmıştır. Ekin içinde geçtiği bu bölümün metne sonradan eklenmiş olma olasılığı yüksektir.

İncelememizde hep üçüncü tekil şahıs gereklilik biçimleri kullanılmıştır. Gereklilik çekiminin birinci ve ikinci şahıslardaki çekimini göremeyişimizin nedeni eserin çoğunlukla üçüncü şahsa yönelik bir anlatım sergileyişindendir.

- Dilek şart (-sa/ -se) ekine 'gerek' (üçüncü tekil şahıs bildirme çekiminde iken) sözü eklenerek yapılan gereklilik çekimi:

[46b] (4-5) yörü-se gerek-dür **[46a]** (2) çıḳ-sa gerek-dür

[41b] (5) ol-sa gerek-dür

- Mastar eki –maḳ / -mek ekine gerek sözü (bazen üçüncü tekil şahıs bildirme çekiminde iken) eklenerek yapılan gereklilik çekimi:

[70a] (1) ṭut-maḳ gerek-dür **[37a]** (3) ov-maḳ gerek

[59a] (1) eyle-mek gerek-dür

- -malu, -melü (-ma + lu, me + lü) eki aracılığıyla yapılan gereklilik çekimi:

[132a] (8) ṣıḳ-malu **[132a]** (8) em-melü

Gerekliliğin olumsu çekimi (–ma-maḳ gerek/ -me-mek gerek):

[36b] (7) var-ma-maḳ gerek **[36b]** (6) gir-me-mek gerek

4. Emir Çekimi

İncelediğimiz eserde bulunan emir ekleri şunlardır:

Birinci tekil şahıs (-ayın/ *-eyin):

Metnimizdeki tek örneği şudur:

[107a] (11) ol-ayın

İkinci tekil şahıs (Ø):

[9a] (5) istifrāġ eyle **[121a]** (8) istiʿmāl eyle

Üçüncü tekil şahıs (–sun/ -sün):

[106a] (3) ḳuru-sun **[114b]** (9) ḫūydan kes-i-l-e-sün

Çokluk üçüncü şahıs (-sunlar/ -sünler):

[98b] (11) ye-sünler **[111b]** (4) getür-sünler

- **Fiillerin Birleşik Çekimi**

Bir çekimli fiilin i- ekeylemine bağlanmasıyla oluşan birleşik çekimlerin metnimizde sadece şart biçimlerini gördük.

- **Belirli geçmiş zamanın şartı**

Tekil üçüncü şahıs –dı ise/ -di ise/ -dı-(y)-sa/ -di-(y)-se

[21b] (5) sür-me-di i-se **[56b]** (4) ol-dı i-se

[37a] (7) baş-la-dı-y-sa **[9b]** (6) ʿārıż ol-dı-y-sa

- **Öğrenilen geçmiş zamanın şartı**

Tekil üçüncü şahıs –mış ise/ -miş ise/ -mış-(ı)-sa/ -miş-(i)-se

[128a] (5) şikest ol-mış i-se **[43b]** (10) girmiş ise

[57b] (7) olmış ise

- **Olumlu geniş zamanın şartı**

Tekil üçüncü şahıs –Ar ise/ -Ur ise/ -r ise/ -Ar-sa/ -er-se/ -ur-sa/ -ürse/ -r-sa/ -r-se

[52a] (11) dut-ar ise **[115b]** (1) ṣāfī ol-ur-sa

[116b] (11) gel-ür-se **[12b]** (7) ḳap-la-r-sa

Çoğul üçüncü şahıs –ar-lar-sa/ -er-ler-se/ -ur-lar-sa/ -ür-ler-se/ -r-lar-sa / -r-ler-se

[47a] (6) yud-ar-lar-sa **[105a]** (6) virürler ise

- **Olumsuz geniş zamanın şartı –maz ise/ -mez ise/ -mazsa/ -mezse**

[105a] (11) doġrıl-maz i-se **[114a]** (8) ol-maz i-se

[43a] (10) gitmez ise **[128a]** (6-7) taḥammül eylerse

[12b] (11) ḫalāṣ olmazsa **[25b]** (3) gitmezse

II.3. 3.Fiilimsiler

1. İsim-fiiller

-mA: Fiillerden iş bildiren isimler yapmak için kullanılan ek metnimizde son derece işlektir.

[124a] (5) ḳayna-ma-da **[129b]** (1-2) ḳan al-dır-ma-dan

[87a] (2) aʿżā ditre-me-si-n

-mAḲ: Hareket ifade eden isimler yapmak için kullanılan en işlek eklerimizdendir. Bugünkü yazı dilimizden farklı olarak kimi zaman –mAḲ mastarı üzerine hâl ekleri vb. alırken sondaki ünsüzünü koruyabilmektedir.

[55a] (9) ḳan ol-maḳ-ı-n "olmasını" **[52a]** (8-9) ġalib ol-maḳ-a "olmaya"

[53b] (2) istifrāġ eyle-meg-i "eylemeyi" **[128b]** (4) ḫaẕer eyle-mek

[33a] (4) ṭaġ-la-maḳ

-mAḲlIḲ: -mAḲ mastar eki ile aynı görevde kullanılmıştır.

[30a] (6) ḳurı ol-maḳ-lıḳ-dan **[113b]** (5-6) ʿaḳlı miḫyaṭ [gibi] ol-maḳ-lıḳ

-uş: -mA mastar ekiyle aynı işlevi üstelen bu mastarın metnimizde kullanımı dardır ve kalıcı isimler yapmıştır.

[108a] (10) dur-uş-ı-n[16]

2. Sıfat-fiiller

- Geçmiş zaman sıfat-fiilleri

[16] Vasıta eki zarf-fiil işleviyle kullanılmış.

-duḳ (-duġ-ı)/ -dük (-düg-i)/ -dıḳ (-dıġ-ı)/ dik (-dig-i): Ekin ünlüsü çoğunlukla yuvarlaktır. Ancak metnimizde ekteki ünlünün düzleşmeye uğrayabildiği örnekler de görülür. Ekin sondaki ünsüzü iki ünlü arasında tonlulaşır. Belirli geçmiş zaman kavramını fiile katarak isim yapan bu ek çoğunlukla üzerine iyelik ekleri kabul ederek kullanılır.

[84a] (11) ot gör-me-dik bal bardaḳ — **[61b]** (5) dut-ı-l-ma-dıḳ

[23a] (10) ḳuru-duḳ-dan ṣoŋ-ra ḳadar — **[125a]** (6) iste-dük-ler-i

[14a] (4) ḥükm et-düg-ü-n-e — **[113b]** (5) yat-duġ-ı yer-den

[123b] (7-8) vezn ḳo-ma-duġ-ı-n-da

-mIş:

[40b] (3) ḳuru-mış mersi̅n yapraġ-ı-n — **[59a]** (7) aġrı-mış göz

[65a] (4) dögülmiş çülnār — **[75a]** (8) biş-miş yumurta

- **Geniş zaman sıfat-fiil ekleri**

-(y)An:

[7a] (4) aġrı-y-an baş-a — **[55a]** (1) göz-i aġrı-y-an ādem

[61a] (1) ḳulaġ-ı gürle-y-en-üŋ — **[124b]** (10) ḳan gid-en-e

- **-r/ -Ur/ -Ar/ -mAz:**

[72b] (10) uyuş-ur gibi　　**[113b]** (8) rāyiḫa vir-ür ol-sa

[35a] (10) ḳana-r ol-sa　　**[103a]** (5) oŋul-maz çıban-lar

- **Gelecek zaman sıfat-fiilleri**

-IcAḲ:

[122b] (7) yat-ıcaḳ vaḳt

3. Zarf-fiiller

Fiillerden geçici zarflar üreten zarf-fiil eklerinin metnimizde aşağıdaki türlerini belirledik:

- **Hâl bildiren zarf-fiil ekleri:**

-A:

[68b] (7) id-**e** bil-dük-ce　　**[115a]** (3) bul-**a** bil-ir

-I:

[128b] (9) ṣal-**ı** vir-e-ler

-(i)ken:

[128b] (11) cimāʿ id-er (i)-ken　　**[16b]** (7) yat-ur (i)-ken

[114b] (8) ṣıḳ-ı-l-ur (i)-ken

- **Zaman belirten zarf-fiil ekleri:**

-(y)IncA:

[129b] (1) var-ınca　　**[87a]** (3) otur-ınca

[8a] (4) terle-y-ince　　**[17b]** (8) en-me-y-ince

Genellikle zarf-fiil ekleri üzerlerine ismin hâl ve bildirme eklerini almazlar. –(IncA) eki kimi zaman yönelme hâli ekini üzerine alarak –(y)IncAyA kadar biçimine girse de, bildirme ekiyle çekimi genellikle yoktur. Metnimizde ise üzerine yönelme hâli aldıktan sonra –dUr bildirme eki kabul eden yapı –(y)IncAyA kadar/dek işleviyle ilginç bir kullanım sergilemiştir.

[116a] (13-14) *Tā kim yigirmi yedinci ve ḳırḳıncıya var-ınca-y-a-dur.*

-IcAḲ:

[123a] (1-2) ol-ıcaḳ **[71b]** (4) baṣ-ıcaḳ

-mAdIn:

[19a] (1) deg-ür-medin **[90a]** (8) bil-medin

[49b] (6) ḳo-madın **[98a]** (12) baḳ-madın

-(y)Up:

[130b] (6) ḳayna-t-up **[7b]** (8) ḳan al-dur-up

[9a] (1) ḳoḳla-y-up **[12a]** (8) ḳo-y-up

İncelediğimiz eserde bu zarf-fiil ekinin zaman belirtmekle beraber cümle sonlarında ilave edildiği fiili çekimli bir eylemmiş gibi yapması ve sonrasındaki bağlaca bağlaması dikkat çekicidir.

[119b] (14) … *menīyi ziyāde **id-üp ve** buḫārı defᶜ idüp…*

[121a] (8) … *cimāᶜ ḳuvveti virüp ve nice dürlü dertlere fā'idesi olup…*

[115b] (7) … *gevde aġır **ol-up ve** aġzı yarı ṭatlu **ol-up ve** burnı…*

Metnimizde bu zarf-fiil ekinin geniş zaman işlevinde bir bildirme kipi olarak kullanımı da dikkate değerdir. Bunun nedeni olarak sonundaki bildirme eki '–dur' veya 'durur' bildirme biçiminin (-Up durur/ -UpdUr) düşüp yerini ilgili eke bırakmasıyla ilgilidir:

[83b] (10-11) … *ṣovuḳ ṣu içmeden ḥaẕer ideler, kendüsin ṭon[ad]alar, bi-iẕnillāh ḫalāṣ **ol-up**.*

-AndA:

[19a] (9-10) *Eger bir kişinüŋ ay **ol-anda** yāḫūd āḫirinde tutarlıġı olup…*

-IcAḳ:

[112b] (11-12) … *çaġırmaġa ḳaṣd eyledükce çaġıramaz ve aġırluġı def' **ol-ıcaḳ** tez uyanur…*

[123a] (1-2) *…çıŋ balıyla ḳarışdurup ḥablar idüp gice **ol-ıcaḳ** birḳaç dānesin yudup…*

Tasvir Fiilleri

Zarf-fiil ekiyle çekimlenmiş bir fiilin kendinden sonra oluş veya kılış bildiren bir başka fiile bağlanmasıyla oluşur. İncelediğimiz metinde şu tasviri fiillerini belirledik:

1. Süreklilik bildiren tasvir fiilleri:

Asıl fiilin belirttiği harekete süreklilik anlamı katar.

[107a] (5) göm-e ko-sa-lar

2. Tezlik bildiren tasvir fiilleri:

[126b] (8) oŋal-a vir-[ür]

3. Yeterlilik bildiren tasvir fiilleri:

bil-: **[97b]** (11) ye-y-e bil-düg-i ḳadar **[115a]** (3) bul-a bil-ir

-u- yeterlilik fiilinin olumsuzuyla:

[9b] (8) aç-a maz **[49b]** (2) al-a maz

[108a] (10) cimāʿ ed-e mez

4. Neticelendirme fiilleri:

Asıl fiillerin –maġa biçimine ḳo- yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır.

[119a] (14) çıḳmaġa ḳo-maz (< çıḳ-maḳ+a)

II.4. Kelime Grupları:Tertîb-i Muʿālece'de Kalıplaşmış Kelime Grupları ve Kalıplaşmış Kelime Gruplarının Terimleştirmedeki Yeri

Yargısız anlatımlar içinde ele alınan kelime gruplarını kalıplaşmış ve kalıplaşmamış olarak iki ayrı başlık altında incelemek gerekir (Usta, 2007: 139). Türkçede terimlerin türetilmesinde eklerden yararlanılarak türetmeye gidildiği gibi kelime gruplarının kalıplaştırmasından da faydalanılır. İncelediğimiz eserin söz varlığını belirler ve metinden hareketle Türkçenin tarihî tıp dili ile ilgili terimleri ortaya koyarken ayrıca bu konu üzerinde de durmak gerekir. Metnimiz içindeki birçok tıp terimi ve tıp terimi dışında farklı alanlara ait terimler kalıplaşmış kelime grubu görünümü sergiler.

Genel olarak kelime gruplarının kalıplaşmasında ek kalıplaşmasının rolü olmakla beraber, ağırlık kelime grubunu oluşturan öğelerin kalıplaşmasındadır. Kelime gruplarının kalıplaşmasında iki rol vardır:

a. Grubu oluşturan öğeler, asıl işlevi dışında kullanılmış olabilir. Böylece kelimenin türü değişir; kelime grubunun kalıplaşmasında ilk adım atılmış olur.
b. Grubu oluşturan öğeler, asıl anlamı dışında kullanılmış olabilir. Böylece yeni kavramlara karşılık bulunmuş olur.

Kelime grupları bu iki yoldan biri veya her ikisinin etkisi altında kalıplaşmakta, önceden söz dizimin yapı taşları olarak kullanılırken, böylece dilin söz varlığının bir parçası hâline gelmektedir (Usta, 2007: 140).

II.4.1. Eşya Adı Şeklinde Kalıplaşmış Kelime Grupları:

Eşya adlarıyla ilgili terimlerin oluşumunda görev alan kalıplaşmış kelime grupları genellikle belirtisiz ad tamlaması, kimi zaman da sıfat tamlaması biçimindedir. Bu başlık altında oluşturulan yapılarda mecaz güçlü değildir, buna karşılık grubu meydana getiren sözcükler kurdukları ilişkiyle yeni bir kavram oluşturmuştur. Niteleyen taraf nitelenenin neden yapıldığını, nereden üretildiğini, ne ile ilişkili olduğunu bildirmiştir.

[131a] (6) aġaç bıçaḳ **[119b]** (7) çīnī ḥoḳḳaya **[85a]** (5) ṭaş dübek

[27b] (8) tel ibrüşüm [109b] (5) ʿırḳī ṣābūnın

[8b] (9) keten bezi **[20b]** (5) ayaḳ ṭaşıyla [41a] (3) deve yüŋini

[89a] (3) ḫaraza ṭaşınuŋ [35a] (4) bal mūmına [127a] (8) ḳalye ṭaşı

[101b] (13) rāstuḫ ṭaşın [93b] (9-10) mıḳnāṭıs ṭaşın

[120b] (5) ṣırçalu ḳap

II.4.2. Topluluk Adı Şeklinde Kalıplaşmış Kelime Grupları:

[89a] (5) Mıṣr ḫatunları [116b] (3) Buḳrāṭ ḥekiminden

II.4.3. Hastalık Adı Şeklinde Kalıplaşmış Kelime Grupları:

İncelediğimiz eser ait olduğu dönem itibariyle günümüzden oldukça farklı bir tıp anlayışına sahiptir. İnsan bünyesinde eksikliği veya fazlalığı bulunan dört temel öğeye göre düzenlenen tedavi biçimleri ve buna bağlı hastalıklar karşımıza çıkar. Çalışmamızda bu bilgiden hareket ederek hastalıklarla ilgili adlandırma yollarını

incelerken çoğunlukla hastalığın meydana geldiği organla, vücuttaki bölgeyle ilişkili terimlerin ağırlıkta olduğunu gördük. Bu tür terimlerde niteleyen taraf genellikle hastalığın meydana geldiğine inanılan bölge veya organın adını oluştururken nitelenen taraf 'aġrı + -sI' sözünden ibarettir. Bu durum çoğu zaman günümüz tıp anlayışına göre hangi hastalığın kasdedildiğine işaret etmez. Dolayısıyla bunların günümüz tıp dilinde hangi terime denk düştüğünü bulmamızı engeller.

[76b] (8) ḳarın aġrısı [87a] (7) ayaḳ aġrısı [19b] (4) baş aġrısına

[74a] (2) bel aġrısına [41b] (9) boġaz aġrısı [87b] (10) bendükşeler aġrısın

[63b] (10) yürek aġrısın [50a] (8) ciger aġrıları [34b] (2) diş aġrısın

[47a] (4) gögüs aġrısına [76b] (8) ḳarın aġrısı [9b] (5) şaḳaḳ aġrısına

[63b] (10) yürek aġrısın [127b] (8) siyāh bel aġrısına [51b] (11) maʿde aġrısınuŋ

[60b] (8) ḳulaḳ aġrısına [82a] (1) mafaṣıl aġrılarına [78a] (1) iç aġrısına

[50a] (8) ciger aġrıları

Üstteki terimlerle aynı işlev ve kuruluşta olmalarına rağmen nitelenen yön üçüncü kişi iyelik çekiminde başka isimler de olabilir. Bunlar arasında 'zaḥmet, ṣızı, buru, ṣancu' başta gelir ve kimi durumlarda büyük bir işlev farkı olmaksızın 'aġrı' sözüyle nöbetleşirler. Seyfullah Türkmen, 'aġrı' terimi için ağırlık sözünden hareket

eder, sözün sanki insanın üzerine bir ağırlık konularak boğulacak gibi bir duruma gelişini ve böylelikle çektiği sıkıntıyı anlatmada kullanıldığını savunur (2006:124).

[70b] (9) ṭalaḳ sancusına [63a] (6) göbek burusı [4a] (6) bil ṣızısı

[81a] (2-3) maḳʿad zaḥmeti [75b] (1) gezer ṣancusı [61b] (9) ḳulaḳ ṣancusına

Metnimizde bazen de niteleyen hastalığın adı şeklinde nitelenen ise 'zaḥmet + -i/ renc + -i/ acı + -sı' sözüdür. Bu durumda hastalığın vücuda verdiği zararlar, sıkıntı veya ağrılar anlatılmak istenmiştir.

[68a] (5) ṣarılıḳ zaḥmetidür [42a] (2) ḫunnāḳ zaḥmetine [83b] (11) nıḳrīż zaḥmetinedür

[72b] (7) ḳulınc renci [90a] (11) cüẕẕam rencinden [90a] (10) cüẕẕām zaḥmetinüŋ

[54a] (3) bahaḳ zahmetin [96b] (1) firenk zaḥmeti [90b] (11) bahaḳ acısın

Belirtisiz isim tamlaması yapısında olan kimi hastalık adlarının oluşumu organ adı ya da insanı ilgilendiren birkavramın adı + sıfat + -lIḲI şeklindedir.

[129b] (11) endām süstluğına [82b] (2) göŋül darlığın [60b] (6) ḳulaḳ ağırlığın

[48b] (10) nefes darlıḳ[ın]dandur [81b] (2) beden süstluğın

[78a] (5) bel ṣovuḳluḳunuŋ

Hastalık adları ile ilgili terimlerin bir bölümünün metinde isim-fiil grubu + iyelik eki vb. biçiminde oluşturulduğunu gördük. Bu tür terimlerde terimi oluşturan yapı genellikle organ adı + fiil + -mA(sI) biçimindedir. Mecaz ise öteki hastalık terimlerine göre daha kuvetlidir.

[125a] (4) göŋül dönmesin [99b] (12) baş dönmesin [100b] (10-11) kemük ḳırılmasına

[38a] (4) çeŋe ḳaşılmasınuŋ [62a] (1) yürek oynamasına [78a] (5) sidük ṭuṭılması

[100b] (9) et kesilmesi [61b] (3) ḳulaḳ ṭutılması [92a] (6) ḳışır ḳalmaġı

[41b] (2) ṭopuḳ çıḳmaḳ [5b] (1) siŋirler büzülmek [3b] (1) göbek düşmesi

[129b] (6) dudaḳ yarılmasın [30a] (5) dil yarılmaḳ [112b] (9) aġır başmanuŋ

Üstteki terimlerle aynı yapı ve işlevde olan kimi kullanımlarda niteleyen taraf isim-fiil değil üçüncü şahıs iyelik eki almış bir isimdir. Burada toplanan hastalık adları '………… ağrısı' biçimindeki terimlerle benzer. Ancak bu gruptaki terimlerde hastalığın türü onlardan daha belirgin bir adlandırmaya ulaşmıştır.

[99b] (11) ḳan ġalebesin [60b] (10) ḳulaḳ gürültüsine [89b] (7) rıbᶜ ṣıtmasına

[127b] (13) buḥrān nevbeti [2a] (5) ḫanāzīr yaralarınuŋ [66b] (9) ṣılaḳ şişine

[56b] (3) göz aġı [132a] (1) mes̱āne bevli

İncelediğimiz eserde bazı hastalıkların türünü belirleyip adlandırırken terimleştirmede yine kalıplaşmış kelime grupları kullanılmıştır. Bu tür kelime gruplarında sıfat tamlamalarından yararlanılarak terim meydana getirilmiştir. Niteleyen yön hastalığın türünü bildirirken nitelenen taraf hastalığın adıdır.

[91a] (8) aḳ bahaḳ [130a] (12) ḳavī balġamlara [105b] (11-12) erkek ṣıraca

[83b] (4) balġamī marīżlere [99b] (1) sevdāvī marīżler [71a] (8) ṭalaḳ veremin

Kimi kalıplaşmış kelime gruplarında deyim aktarmaları son derece güçlüdür. Mecaz aracılığıyla temel anlamlarından ayrılarak yeni bir terim türetmede kullanılan bu kelime grubu yapısındaki terimlere metnimizden şunları belirledik:

[45b] (2) ṭuz başı [102a] (5) yanıḳara [87a] (7) gezer bil

[127a] (6) firenk uyuzı [57a] (9) it dirsegine

Bu grupta yer alan terimlerin bir bölümü ise genel sağlıkla ilgili olup günlük yaşamda insanı rahatsız edecek durumlarla ilgilidir.

[36a] (1) ağız ḳoḳusı [29b] (11) bed rāyiḥayı

Bir hastalığa yakalanma veya hastalığın seyri ile ilgili bir durumun anlatımı için kullanılacak terimler oluşturulurken ötekilerin aksine bir sıfat/isim ve temel yardımcı fiilden oluşmuş birleşik fiiller kullanılmıştır. Hastalık adlarının türetilmesinde çoğunlukla kalıplaşmış kelime grubu yapısında olan terimler içlerinde organ adı barındırır ve bunlar teşhisi konmuş hastalığın adıdır. Bu nedenle birleşik fiil yapısındaki terimler isim tamlaması vb. yapıdakilerden ayrılır.

[1a] (5) divāne olanlarıŋ [18b] (3) helāk eyler [41a] (1) helāk olur

[5b] (7) ḳan istifrāġ idenüŋ [83a] (8) kütürüm olan [59b] (9) ṣayru olsun

[20b] (3) sersem olanuŋ [30b] (2) ṭāḳatı olmayup [42a] (2) mübtelā olsa

[46a] (3) tīmār idüp

Yardımcı fiiller dışında başka fiillerle birleşik kuran ve deyim aktarması yoluyla kalıplaşmış tıp terimlerini de incelediğimiz metinde belirledik.

[24a] (3) cüẕẕāma döndürür [108b] (11) siŋirleri büzilse

Belirli bir illete yakalanmış kişiyi bildirmek için sıfat-fiil grubunun da kullanıldığı olur.

[111a] (4) ḳan tüküren   **[101a]** (10) ḳuduz ṭalayanuŋ

[126b] (13) kel olan   **[29a]** (4) burunı aḳmış

Kalıplaşmış belirtisiz ad tamlaması biçimindeki kimi terimlerde nitelenen taraf –Uḳ yapım ekiyle türemiş bir isim olabilir. Esas unsur ise çoğunlukla bir organ adıdır.

[15a] (5) ʿaḳl ḳarışuḳına   **[5a]** (2) āteş yanuġı   **[101a]** (7) od yanuġına

[66b] (9) ḳasuḳ yaruġına

II.4.4. Yer, Yön Ve Mekân Terimi Olarak Kalıplaşmış Kelime Grupları:

[16b] (5) ayaġı ucına   **[43b]** (11) baş aşaḳa   **[58a]** (4) çalḳoyun

[33a] (5) dört yanın   **[36b]** (5) yol menziline   **[83b]** (8) yüzinḳoyu

II.4.5. Zaman İfadesi Şeklinde Kalıplaşmış Kelime Grupları:

Zaman ifade etmek amacıyla kullanılan terimlerde de ay, gün, mevsim adları kadar tatbik edilecek ilacın kullanımı veya yapım süresi için kullanılan ölçümler ilgi çekicidir. Metnimizde belirlediğimiz zaman ifadelerini şöyle ayırabiliriz:

- **Gün adları:**

[14b] (5) şenbih güni   **[129b]** (7) cumʿa ertesi

[98a] (9) çehārşenbe günin

- **Mevsim adları:**

[86a] (12) güz ayında   **[10b]** (11) ḳış günleri   **[117a]** (4) yay faṣlınuŋ

[130b] (12) ḳış başı **[117a]** (9) ḳış aylarında

- **Belirli bir süreyi, dönümü, evreyi bildirmek için kullanılanlar:**

[114b] (2) üç günde bir **[92a]** (9) tiz ḥemān **[100b]** (3) ṣabāḥ ṣabāḥ

[89a] (5) ay yeŋisinde **[22a]** (2) irtesi gün **[11a]** (8) ṣabāḥ aḫşam

[129a] (9) ḳuşluḳ zemānında **[87a]** (8) ibtidā güni **[80b]** (7) seḥer vaḳtında

[117b] (7) ısıcaḳ günde **[117b]** (2) yemek yemezden muḳaddem

[77b] (3) giçede ve gündüzde

- **Ortalama bir zaman dilimini bildirmek için kullanılanlar:**

Ortalama bir zaman bildirmek için kullanılan yapılarda genellikle yardımcı öğe olarak 'ḳadar' edatı görev almıştır.

[8a] (10) bir iki sāʿat ḳadar **[42a]** (9) bir gün ḳadar **[8a]** (10) bir iki sāʿat

[86b] (6) taḥammül idebildügi ḳadar **[110a]** (4) ṭāḳat getürebildügi ḳadar

[42a] (9) bir gün ḳadar

Ortalama bir zaman ifadesi için kullanılan ve somutlaştırmanın güzel örneklerini gösteren öbekler de son derece dikkat çekicidir:

[86a] (11) bir yumurta bişimi ḳadar

[121b] (7-8) barmaḳ doyar ḳadar olduḳda

II.4.6. Bitki Adı vb. Şeklinde Kalıplaşmış Kelime Grupları:

Belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurulmuş ve güçlü bir kalıplaşma göstermeyen, bazı kelime grupları da metnimizde vardır. Bu tür adlarda niteleyen genellikle hem bir ağacı hem de ağacın meyvesinin adını karşıladığından belli bir

ayrım yapabilmek için niteleyen ‘aġacı’ nitelenine bağlanmıştır. Kimi zaman ise böyle bir ayrıma gereksinim olmadığı halde ‘aġacı’ niteleni ile bitki adı terimleri kurulmuştur.

[91b] (1) ayva aġacınuŋ [31b] (11) fınduḳ aġacın [29a] (7) ençir aġacı

[132a] (11) arduc aġacın [71b] (11) sögüt aġacı [80a] (10-11) aġu aġacı

Üsttekilerle benzer yapıda olmasına karşın, karşıladığı bitkinin türünü de belirten, karşıladığı kavram nedeniyle değişiklik gösteren (nitelenen kavram) örneklere de rastladık.

[101b] (13) şaḳāyıḳ çiçegine [108b] (9) yonca dikenin [30a] (4) mürr dikenin

[9a] (5) ṭuraḳ otı [50b] (11) semüz ot [25b] (4) paḳla otı

Belirtisiz ad tamlaması yapısında olan birçok bitki adında terimi oluşturan grupta niteleyen taraf bitkinin yetiştiği yeri, ortamı, zaman dilimini veya hangi amaçla kullanıldığını bildirir.

[55a] (11) taʿalluḳ teresin [79b] (8) ṣu teresini [11a] (4) daġ üzümi

[42a] (3-4) hindustān cevzi [121b] (5) çörek otı [118b] (13) cevāriş günlügi

[26b] (7) gün çiçegi

Sıfat tamlaması biçiminde oluşmuş bitki ve meyve adlarının bir bölümünde onların türünü belirlemek için renginden hareket edildiğini ve niteleyen tarafın bir renk adı olduğunu gördük.

[61a] (4) aḳ günlük [61a] (11) aḳ ṣoġan [84b] (5) aḳ sūrincān

[55b] (9) aḳ sūsen [83b] (6) ḳara çörek otın [10a] (3) ṣarı helīleyi

[100b] (11) ḳara aġaç [25b] (5) ḳızıl gül [55a] (3) ḳızıl aġaç

[83a] (9) ḳara yosūn [54a] (1) siyāh üzümle [104b] (12) ṣarı ṣabr

[13a] (9-10) ḳızıl kinşic [10b] (1) ḳızıl üzüm

İncelediğimiz eserde, sıfat tamlaması biçiminde oluşturulan bitki ve meyve isimlerinin kimisinde türlerini belirlemek için tat ve koku alma duyularından hareket edilmiştir. Böylelikle bir bitki veya meyve adı olan niteleneni niteleyen herhangi bir algı ile ilişkilendirilmiştir.

[60b] (10) acı bādem [11a] (6) ṭatlu bādem [110a] (5) ḳoḳar otdan

[117b] (9) ṭatlu ḳavun

İncelediğimiz eserde birçok bitkiye ad verilir, terim türetilirken deyim aktarmalarından yararlanılmıştır. Başka bir deyişle başka kavram alanına ait öğeden hareket edilerek kurulan benzerlik ilişkisiyle yeni bir ad oluşturulmuştur. Bunlar:

- Hayvandan bitkiye yapılan deyim aktarması yoluyla oluşanlar:

Bu tür bitki adları genellikle belirtisiz ad tamlaması yapısındadır. Tamlamanın niteleyen tarafı genellikle bir hayvanın adı, nitelenen ise hayvanın herhangi bir organı ve benzeridir. Ancak bunların her ikisi de artık sözlük anlamlarını yitimiştirler.

[127b] (10) ḳūndūs ḥayāsı [14a] (8) it burnı [130a] (7) demür hindī

[62a] (8) ṣıġır dili [50a] (1) yılanyaṣduġınuŋ [76a] (4) ṣoġulcan otunı

[57a] (8) it üzümi [77a] (11) keçi boynuzın [81a] (4) deve diken[i]

[50a] (6) boġa dikenin [16a] (10) ḫınzīr odın

Nesnelerden bitkiye yapılan deyim aktarması yoluyla oluşanlar:

[110b] (8) demür dikenin **[94a]** (6) ḳadın ṭuzluġı **[76b]** (4) ʿuşşāḳ çadırından

- İnsandan bitkiye yapılan deyim aktarması yoluyla oluşanlar:

Bu tür bitki isimlerinde insana ait bir özellikten veya organdan hareket edilmiş terimleştirmeye gidilmiştir.

[69b] (6) baldırıḳara **[24b]** (2) oġul otına **[49b]** (11) ıṣırġan dikenin

[92b] (5) ebem gömeci

İncelememiz sırasında anıştırma (alüzyon) yoluyla oluşmuş bitki adları da belirledik. Yaşanmış bir olaydan, anıdan veya nakledilen bir anlatıdan hareketle yeni bir kavrama ad vermek, terim türetmek ilgi çekici bir yol olup metnimiz içinde bu yolla türetilmiş bitki isimlerinin olması dikkate değerdir.

[14a] (1) süleymān peyġāmber aġacı **[65b]** (4) iblīs ṭırnaġı

[35b] (7-8) peyġamber çiçekinüŋ **[72b]** (2) ebucehl ḳarpūzınuŋ

[117b] (8) ṣıtma ḫaẕīnesi

Tertīb-i Muʿālece'deki bitki adlarının çeşitliliği ve onlarla ilgili terimleştirme yollarına baktığımızda metnin yazıldığı dönemde geniş bir türetme anlayışı olduğunu anlıyoruz. Ekler aracılığıyla yapılan isimler yanında, biçimce ve anlamca gerçekleştirilen bu tür birleşik terimler Türkçenin terim üretmedeki çeşitliliğini ve dildeki zenginliği göstermesi açısından incelememizin önemini artırmaktadır.

II.4.7. Hayvan Adı vb. Şeklinde Kalıplaşmış Kelime Grupları:

[101a] (7) aġulu cānavar **[90a]** (7) baş bitin **[56b]** (10) ḳıl bitin

[24a] (2) gögercin palāzın **[45a]** (10) ḳızıl ṣıġır **[102a]** (13) sümükli böcek

[90a] (8-9) yabān kirpisinüŋ **[106a]** (7) sivrisiŋekler **[90b]** (5-6) afʿī yılanın

II.4.8. Madenler, Kimyasallar vb. Adı Şeklinde Kalıplaşmış Kelime Grupları:

[98a] (1) ḳalem cengārı [108b] (1) ṣarı kükürdi [95b] (1) ḥācılar kükürdin

[72b] (8) aḳ nefti [86a] (7) ḳara zernīḫ [76b] (6) yanmış şab

[25a] (8) ḳızıl boya **[96a]** (8) ḳara boyanuŋ

II.4.9. Ölçü ve Tartı İle İlgili Kavramlar İçin Kullanılan Kalıplaşmış Kelime Grupları:

Bu tür öbeklerde miktar edatı olan 'ḳadar' yardımcı öğe olarak kullanılırken esas öğe çoğunlukla bir bitki/meyve adı vb.dir. İlgili yapıdaki miktar adları somutlaştırmanın güzel örnekleridir.

[42b] (2) ḳōz ḳadar [121b] (9-10) barmaḳ ḳadar [78a] (1) alma ḳadar

[64b] (10) noḫūd ḳadarı [17a] (8) cevz ḳadarın [45a] (3) erik [ḳadar]

45b] (1) bir baṭman ḳadar [45b] (5) fınduḳ ḳadar [50a] (2-3) bādem ḳadar

[74a] (9) orta barmaḳ ḳadar

Üsttekilerle aynı görevde olmasına rağmen, yardımcı öğe olarak 'ḳadar'dan yararlanmayanlar da olabilir:

[109b] (10-11) üç arpa aġırı [81a] (6) üç edviyye aġırı

Belirsiz bir miktar bildiren gruplar da metnimizde bulunur.

[11b] (4) kifāyet ḳadar [52b] (7) kifāyet ḳadarı [82b] (8-9) ḳifāyet miḳdārı

Kimi durumlarda ise ortalama bir oran bildirilmeye çalışılmıştır. Bu tür durumlarda yardımcı öğe konumundaki 'ḳadar/ miḳdārʿ/ağır sözleri üzerine üçüncü şahıs iyelik eki (-I) veya eşitlik hâli eki almıştır.

[31b] (3) noḫūd ḳadarcasın [44b] (9) ḳōz ḳadarca [101b] (1) bir deng ḳadarı

[90b] (6) birer ḳarış miḳdārı [11a] (4) bir miḳdārını

Benzetme yoluyla bir kavramın boyutunu bildiren şu kullanım da ilginç bir örnektir:

[27b] (6-7) üzüm dānesi gibi

…burun içinde üzüm dānesi gibi bir ʿillet var olup…

II.4.10. Yiyecek ve İçecek Adları İle İlgili Terimler Şeklinde Kalıplaşmış Kelime Grupları:

- **Şuruplar:** Metinde geçen içeceklerin büyük bölümü elde edildiği bitkinin adıyla beraber anılmıştır ve bunlar tedavi amaçlı olarak kullanılmıştır. Şurupların adlandırılmasında (belirtisiz isim tamlaması biçiminde) önce şurubu yapılan bitkinin adı, sonrasında ise 'şerbeti, ṣuvı, şarābı' sözlerinden biri kullanılır. Bunları da kendiiçinde şöyle ayırabiliriz:

Tamlayanı meyve adı olanlar:

İlgili şurup hangi meyveden elde edilmişse bu göz önünde bulundurularak adlandırmada niteleyen taraf ıo meyvenin adı oluşturmuştur. Metnimizde bununla ilgili olarak şunları belirledik:

[54a] (9) alma şarābın [92b] (2-3) ḳoruḳ şarābı [12a] (7) līmūn şarābın

[52b] (3) tūrunc ḳabuġı şarābın [39a] (8) ṭūd şarābı [37b] (6) enār şarābın

[39a] (10) incās şarābın [67a] (10) rummān şarābın [25b] (7) ḳoruḳ ṣuvı

[92b] (4) ekşi alma ṣuvı [10a] (4) erik ṣuvı [90a] (1) ḳārpūz ṣuvı

[97a] (6) līmūn ṣuvı [110b] (5) ṭatlu erik ṣuyın [125a] (6) enār suvı

[49a] (6) ḥalāb ṣuyı [10a] (2) erik şerbeti [114a] (5-6) arpa luʿābı

Tamlayanı çiçek vb. adı olanlar:

[39a] (10) benefşe şarābı [51b] (8) gül şarābı

[22b] (7) gül ṣuvı [78b] (6) reyḥān

[9a] (5) ṭuraḳ otı ṣuyın [67a] (11) nebāt şekeri

[31a] (1) ẖuṣ[y]etü'ṡ-ṡaʿleb ṣuyın [53b] (2) ṣumaḳ ṣuvı

[50b] (10) ḥayyü'l-ʿalem luʿābın [50b] (9) ḥulüv-i ʿırḳ-ı sūs ṣuyın

[61a] (3-4) gelincik çiçegi ṣuyı [26b] (5) ḳaṭūnā luʿābın

[123b] (6) gāvzubān ṣuvı [49a] (9) lisānü'ṡ-ṡevr ṣuvı

[102b] (11) ṭarẖūnuŋ ṣuyın

Tamlayanı sebze adı olanlar:

[7b] (3) marūl ṣuvı [61a] (2) ṭurb ṣuvı [48a] (4) kerefes ṣuvı

[52a] (4) ḥummāż şarābı

Tamlayanı herhangi bir besin maddesi adı olanlar:

[131a] (3) çiçek ṣuyı [50a] (10) bal şerbetiyle [49a] (8) şeker şerbeti

[104b] (3) gülenbügīn şerbet[i]

İncelediğimiz eserde kimi şuruplara ad verilirken üsttekilerden farklı olarak güçlü bir mecazın olduğu da görülür.

[111b] (5) cāẕūluḳ şerbetinden [64b] (4) ayu şarābı

İncelediğimiz eserde yapımı anlatılan veya tedavi için kullanımı önerilen şurupların bir bölümü ise Farsçanın tamlama sistemine göre oluşturulmuştur. Bu tür terimler üstte sıraladığımız terimlerin özgün biçimi olup sonradan Türkçenin tamlama sistemine uygun olarak dilimize aktarılmıştır. Bunlar:

[27b] (4) şarāb-ı nīlūfer **[27b]** (5) şarāb-ı ʿunnāb **[49b]** (3-4) şarāb-ı żūfā

[49b] (4) şarāb-ı benefşe **[52b]** (3) şarāb-ı aṣ **[62a]** (6) şarāb-ı ḫummāż

[62a] (7) şarāb-ı tuffāḫ **[62a]** (7) şarāb-ı verd-i ṭarī **[62a]** (8) şarāb-ı ṣandal

[67b] (1) şarāb-ı ḫaşḫāş **[74b]** (8) şarāb-ı sefercel **[75a]** (11) şarāb-ı sefercel-i ḫām

[124b] (9) şarāb-ı mersīn **[124a]** (5-6) şarāb-ı līmūn **[75a]** (11) şarāb-ı lisānü'l-ḥamd

[125a] (4) şarāb-ı naʿne **[125a]** (12) Şarāb-ı dūt **[128a]** (8-9) şarāb-ı demr-i hindī

[128a] (10) şarāb-ı āteş **[128a]** (9) şarāb-ı sirkencübīn

- **Çorbalar:** (Genellikle çorbanın yapıldığı besin maddesinin adı + şōrbāsı)

[62b] (1) almalı şōrbālar **[75b]** (4) birinc şōrbāsın **[54b]** (8) erişte şōrbāsı

[64b] (8-9) feraḥ şōrbāsın **[67b]** (5) ferūḥ şōrbāsın **[37b]** (7) mercimek şōrbāsı

[46b] (7) pirinç şōrbāsı **[63a]** (10) şalġam şōrpāsı

- **Etler:** (Hayvan adı + eti)

[90b] (1) çuḳluḳ etin **[21a]** (9) keçi eti **[21a]** (9) ṣıġır etin

[81b] (12) ṣıġırcuḳ eti **[128b]** (7) ḳoyun eti **[103b]** (11) kebūter etinüŋ

[75a] (7) gögercin etin **[103b]** (8) keklik etin **[75a]** (8) serçe etin

[13b] (7) süglin etin **[93a]** (5) erkek şişek eti **[67b]** (13) ṭavşan etin

- **Sütler:**

[108b] (5) ḳışraḳ südin **[45a]** (10) ḳızıl ṣıġır südi **[45a]** (10) ṣıġır südin

[53b] (10) ḳoyun südiyle **[49b]** (6) inek südini **[7b]** (5) ana süti

[13a] (2) ʿavrat südin

- **Ballar:**

[8a] (1) çıŋ balıla **[31b]** (2) beyāż bal **[122a]** (10) bupan balı

[38b] (4) ṣāfī balıla

- **Yemişler ve çerezler:**

[51a] (3) bād[em] içi **[67b]** (3) bādem ḥarīresin **[120b]** (1) aḥmerü'l-faḳr yemişi

[98b] (5-6) ḳoruḳ pestilin **[68a]** (9) ḳurı encīr

- **Sakızlar:**

[69a] (5) çam ṣaḳızın **[77b]** (12) maṣṭakī ṣaḳızın **[100a]** (12) maṣṣakī ṣaḳızın

[127a] (3) şamāẖī ṣaḳızı

- **Macunlar:**

[48a] (9) naʿne maʿcūnı [6a] (9) müferriḥī maʿcūnlar [132b] (14) ḳudret ḥalvāsı

[93a] (8) turunc ḳabuğı maʿcūnın

Üstte verdiğimiz Türkçenin tamlama sistemine göre oluşmuş terimlerle beraber incelediğimiz eserde Farsça tamlama kurallarına göre oluşmuş şu terimleri de belirledik:

[120a] (6) maʿcūn -ı ekber [118a] (13) maʿcūn -ı tevekkülī

[119b] (12)maʿcūn-ı nādirī [121a] (3)maʿcūn-ı müferreḥāt

[85b] (12) - [86a] (1)maʿcūn -ı sūrıncān [118b] (9) maʿcūn-ı zencebīl

Diğer besin maddeleri ve yemek adları:

[73b] (7) ḳabaḳ şekeri [75a] (7) tavuḳ kebābı [26b] (3) yumurta ağın

[39b] (4) kepek ḥarīresin [65a] (2) arpa ẖamurı [111b] (82) oġlaḳ māyasın

[23a] (7) arpa unu [74a] (8) aḳ ḥalvā [63a] (9) rafadān yumurṭa

[11b] (4) ṣāfī ṣuyla [80b] (1) ṣāfī yağıla [28b] (6) ṣarp sirkeyi

[10a] (6) ṣıġır yoġurdı [11a] (6) tavuḳ yumurtasına [132b] (14) ṭos şekeri

[75b] (2) yoġurt ayranı [37b] (8) naʿneʿ mürteʿibesin

II.4.11. Yakı, ilaç, merhem, tütsü vb. ile bunların yapımı için kullanılan malzemenin adlandırılması için kullanılan kalıplaşmış kelime grupları:

Bitki tohumları, yaprakları, kökleri ve meyveleri; bitkisel ve hayvansal yağlar, hayvan dışkıları, sakatatlar vb. sağaltım amaçlı olarak metnin yazıldığı dönemin tıp anlayışına göre birer sağaltım aracıdır ve bunların adlandırılmasında kimi zaman kalıplaşmış kelime gruplarından yararlanılmıştır.

- **Yağlar:**

Metinde çoğu zaman tedavi amaçlı kimi zaman da beslenmek için kullanılan birçok yağın adı günümüzde de olduğu gibi elde edildiği bitkinin veya hayvanın adıyla birlikte anılarak (bitki/hayvan + yağı) isimlendirilmiştir. Yapıca bu tür kelime grupları belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurulmuştur. İncelediğimiz eserde bununla ilgili olarak şunlara rastladık:

[97b] (5) aṭ yaġıyla [126a] (1) ḳabaḳ çekürdegi yaġın [11a] (6) bādem yaġın

[60b] (7) bābūnec yaġın [87b] (7) ayu yaġın [60b] (10) acı bādem yaġın

[11a] (6) ṭatlu bādem yaġın [44b] (1) bayda yaġı [85b] (10) banc yaġın

[44b] (4) belesān yaġın [7b] (2) benefşe yaġı [44a] (12) beyāż sūsen yaġı

[86a] (10) beyāż neft yaġıyla [42a] (6) bezr yaġınuŋ [113a] (3) sūsen yaġı

[47b] (9) deve örgüçi yaġı [104b] (4) ferfiyūn yaġın [47a] (4) fınduḳ yaġı

[8b] (9) gül yaġı [88b] (11) tilkinüŋ iç yaġıyla [85b] (8) ḳaz yaġı

[96a] (4) ḳuyruḳ yaġıyla [44b] (6) nīlūfer yaġı [44b] (3) ördek yaġıyla

[77a] (8) ṣıġır yaġıyla [106b] (9) şırlaġın yaġıyla [61a] (9) ṭavşan yaġın

[85b] (8) ḳaz yağı [126b] (4) bükrük yağı [85b] (2) zībaḳ yağıyla

[63a] (2) yāsemīn yağın [87b] (7) ṣaḳa ḳuşı yağın [28a] (5) tereyaġ

[126a] (1) ḳabaḳ çekürdegi yağı

- **Yapraklar, kabuklar, tohumlar (botanikle ilişkili olanlar):**

İncelediğimiz eserde günümüz yazı dilinde de olduğu gibi çoğunlukla bitkilerin yaprakları, kabuk ve tohumları ait olduğu bitkinin adına üçüncü şahıs aitlik eki almış ismin (bitki adı + yaprağı/ḳabuğı/toḫmı) bağlanmasıyla kurulmuştur. Çoğunlukla bu tür adlandırmalarda da biçimce belirtisiz ad tamlamalarından yararlanılmıştır.

Bu bölüm içinde yer alan terimlerin oluşumunda neredeyse tümünün mecaz anlama yönelik bir görünüm taşımadığını, terim türetmede, yeni bir kavrama ad vermede güçlü bir mecazın işlev kurmadığını söyleyebiliriz.

[75b] (12) çeftālū yaprağın [31b] (4-5) çınār aġacı yaprağı

[83a] (13) defne yaprağı [75a] (3) encīr yaprağın

[85a] (8) ḥayy-i ʿalem yaprağın [107a] (8) ḫurmā yaprağı

[14a] (8) it burnı yapraḳına [57a] (8) it üzümi yaprağın

[94b] (2) kelem yaprağın [62a] (9) sögüt yaprağı

[76a] (1) şeftālū yaprağın [23a] (4) bögürtlen yaprağı

[92b] (5) ebem gömeci yaprağıyla [101a] (6) ḥaṭme yaprağın

[101b] (7) siŋirli[ce] yaprağı [108b] (11) kenger yapraḳların

[122a] (3-4) ḳızıl gül yaprağı [55a] (3) ḳızıl aġaç yaprağın

[105a] (11-12) rāzyāne yaprağın

[50a] (4) burçaḳ toḫmı

[107b] (12) ḫıyār toḫmıyla

[91b] (5) kendene toḫmın

[93b] (8) keşūr toḫmın

[77a] (9) mersīn toḥmın

[52b] (2) rāzyāne toḫmın

[97a] (5) ṣarmaşıḳ toḫmı

[81a] (4) marṣama toḫmı

[47a] (6) yüzerlik toḫmından

[29a] (6) ençir ḳabuğın

[53a] (8) ṭūrīç ḳabuğı

[112a] (5) ḳabaḳ çekürdegin

[8a] (6) gelincik çiçeginüŋ dibi

[21a] (6) buyan köki

[100b] (11) ḳara ağaç kökin

[72a] (11) ṭuraḳ otı kökin

[111a] (8) enār çekirdegin

[66b] (4) beyāż ṭurb toḫmın

[111a] (7) ḫaṭme toḫmın

[10a] (11) kerefeş toḫmınuŋ

[89b] (5-6) kerefes toḫmı

[89b] (4-5) maʿdanōs toḫmın

[35a] (3) paḳla toḫumınuŋ

[74b] (9) reyḫān toḫmın

[51a] (7) keten toḫmın

[91b] (5) kendene toḫmın

[106a] (9) enār ḳabuğın

[132a] (9) yumurta ḳabuḳını

[79b] (5) ḫurmā çekürdegiyle

[67a] (10) buyan dibi

[49a] (3) sūsen dibi

[34a] (1) ḫaṭme köki

[71b] (11) sögüt ağacı kökin

[71b] (9) ebem gömeci kökin

[92b] (9) ṣarmısaḳ sapın

- **Sakatatlar ve diğer hayvansal maddeler (zoolojiyle ilgili olanlar):** (hayvan adı + hayvanın organları vb.)

[16a] (8) ayu ḳanın	**[56b]** (7) çaylaḳ beynisini	**[106b]** (13) kelb ṭırnağın
[28b] (4) gögercin ḳanı	**[19a]** (8-9) hüdhüd übügin	
[91b] (5-6) serçe boḳın	**[92b]** (1) aṭ boḳın	**[91b]** (11) ṭavşan boḳın
[109a] (10) ḳaz boḳı	**[85b]** (11) ṣığır boḳuna	**[109b]** (13) ṣığır tezegin
[113a] (12) kel[b]üŋ ödini	**[106b]** (7) ḳoyunuŋ ödini	**[109b]** (13) ṣığır tezegin
[72b] (3) ṣığır ödini	**[69a]** (3) ḳaz ödin	**[72b]** (3) ṣığır ödini

- **İlaçlar ve merhemler:**

Metnin içinde birçok hastalığın, bedene rahatsızlık veren herhangi bir şeyin genel tedavisi, tedavi yolu o hastalığın ilacı şeklinde adlandırılmıştır. Ayrıca hastalıklara karşı yapılan ilaç terkipleri, merhemler vb. de o hastalıkla (hastalığın adı + ilacı/ merhemi) anılmıştır. Çoğu kez bununla ilgili terimler türetilirken belirtisiz ad tamlaması kullanılmakla beraber belirtili tamlamalar da belirledik. Ayrıca şuruplar ve çeşitli içecekler de bu devirde ilaç olarak kullanılır[17].

[11b] (8) māliḫulyā ʿilācı	**[1a]** (7) unutsaḳlıḳ ʿilācı
[2a] (6) gögüs ağrısınuŋ ʿilacın	**[2a]** (7) ınçḳırıḳ ve ḳurluġan ʿilācın
[2a] (8) żıyḳu'n-nefes marīżinüŋ ʿilācın	**[2a]** (9) öyken ve çiger ağrılarınuŋ ʿilācın
[2b] (4) göz ağrısın ʿilācın	**[2b]** (2) ṭaʿām haẓm olmasınuŋ ʿilācın

[17] Bunun için bkz. "*Yiyecek ve içecek adları ile ilgili terimler şeklinde kalıplaşmış kelime grupları*"

[2b] (6) ḳulaḳ aġrısınuŋ ʿilācın

[2b] (8) yürek aġrısınuŋ ve burmasınuŋ ʿilācın

[2b] (9) żaʿīf ḫastalarıŋ ʿilācın

[3a] (1) ʿaḳl zā'il olmasınuŋ ʿilācın

[3a] (3) ʿaḳl ziyāde olmasınuŋ ʿilācın

[3a] (6) öksiyürük olanlarıŋ ʿilācın

[3a] (8) ḳulınç olanlarıŋ ʿilācın

[3b] (5) ḳarın aġrısı ʿilācın

[3b] (6) bil ṣovuḳluġınuŋ ʿilacın

[3b] (8) bevāsir zaḥmetin ʿilācın

[3b] (9) süst endāmlar ʿilācın

[4a] (5) bel aġrılarınıŋ ʿilācın

[4a] (3) nıḳrīż ʿilācların

[4a] (6) bil ṣızısı ʿilācın

[4a] (7) ḳurluġan ʿilācın

[4b] (1) cüẕẕām zaḥmetin ʿilācın

[5a] (1) et kesilmesi ve yırtılması ʿilācın

[5a] (2) āteş yanuġı ʿilācın

[5a] (6) yanıḳara ʿilācın

[5a] (7) sektenüŋ ʿilācın

[5a] (8) raʿşanuŋ ʿilācın

[5b] (1) siŋirler büzülmek ʿilācın

[5b] (6) arı ṣoḳanuŋ ʿilācın

[5b] (8) küçük maʿṣūmları göz degmesinüŋ ʿilācın

[128a] (4) ṣovudıcı muʿāleceler

[28a] (7) zencār merhemi

Birer tıp terimi olarak hastalığın tedavisiyle ilgili kimi ilaçların/hapların adlandırılmasında ise o hastalığı giderme yolu, niteliği isimlendirmede görev almıştır.

[4b] (8) ṣafrayı defʿ iden muʿālece

[4b] (9) sevdāyı defʿ iden muʿālece

[6b] (1) müferriḥī ḥablar

[4b] (10) balġamı defʿ iden muʿālece

İlaç olarak kullanılan kimi haplar, merhemler vb. Farsçanın tamlama sistemine göre kurulmuştur. Üstte Türkçenin tamlama sistemine göre oluşturulmuş terimler genellikle hastalığın adıyla ilişkilendirilmiştir. Aşağıda sıraladığımız terimlerde de bu yol izlenmekle beraber farklı yollarla oluşmuş (ḥabb-ı/merhem-i + bitki/maden adı vb.) örnekler de görülür.

[10a] (9) ḥabb-ı ayārīc [99b] (10) ḥabb-ı eftīmūn [122b] (11) ḥabb-ı belesān

[99b] (10) ḥabb-ı eftīmūn [59a] (9) ḥabb-ı ḳūḳıyā [48a] (3) ḥabb-ı mūmā

[43b] (8) ḥabb-ı nīl [20a] (5) ḥabb-ı ṣabr [10a] (10) ḥabb-ı şebābe

[122a] (1)ḥabb-ı şibyār [122a] (8) ḥabb-ı sultān selīm ḫān [123a] (5) ḥabb-ı cāmiʿ [122b] (8) ḥabb-ı ayārīc-i fayḳara

[46b] (6) merhem -i bāselīḳün [25b] (2) merhem -i kāfūrī [127a] (6) merhem-i firenk

[28b] (1) merhem -i muḳl [45a] (4) merhem -i mıṣrī [28a] (10) merhem -i rusul

[126b] (13) merhem-i ḳurre [126a] (12) merhem-i ḳaṣāb [126b] (6-7)merhem-i cenkār

[73a] (1) müshil-i laṭīf [21a] (9) müshil-i sevdā[v]ī [93a] (10) müshil-i şerbet

II.4.12. Organ adı vb. şeklinde kalıplaşmış kelime grupları:

- **Her iki öğesi de Türkçe olan:**

[22a] (6) alın ṭamarından [39a] (6) baş ṭamarından [78a] (7) sidügi yolı

[36a] (4) diş etlerine [9b] (9) ḳol ṭamarları [76b] (3) göbek çıḳduğına

[59a] (10) gözüŋ ḳabaḳın [84a] (5) yan başı [82a] (4) gevde ṭamarından

- **Arapça + Türkçe Yapısında Olan:**

[117b] (13) bevl yolın [94a] (8) ekḥel ṭamarından [10a] (9) ḳīfāl ṭamarlarından

[92b] (6-7) ḥayż ḳanı [72b] (5) ḥayż yağın [84a] (12) sāḳıd ṭamarından

[94a] (9) bāselīḳ ṭamarından

- **Farsça + Türkçe Yapısında Olan:**

[67a] (2) cānevi

III. METİN

Hazā Kitāb u Ḥükemā-yı Tertīb-i Muʿālece

[1a]

Bismi'llāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

1. **Bāb:** Baş aġrısı ʿilācın beyā[n] ider.

2. **Bāb**: Mālīḫulyā ʿilācın beyānındadur.

3. **Bāb.** Sarʿaya müteʿallik devā beyānınadur.

4. **Bāb:** Divāne olanlarıŋ devāsın beyānıdur.

5. **Bāb:** Sersem olan biriŋ ʿilācı beyānındadur.

6. **Bāb:** Unutsaḳlıḳ ʿilācı beyānındadur.

7. **Bāb:** Başda olan buḫār ve sā'ir çıbanlar beyānındadur.

8. **Bāb**: İnsānuŋ cemālı ḫūb ve mücellā olması beyānındadur.

9. **Bāb**: İnsānuŋ yüzinde olan çıḳmaḳ ve sā'ir marażlar beyānındadur.

10. **Bāb**: Ādemüŋ yüzine güneş żarār etmesi beyānındadur.

[1b]

11. **Bāb:** Ādemüŋ burnı içinde olan marażlar ʿilācı beyānındadur.

12. **Bāb:** Başdan buruna inen marażlar ʿilācı beyānındadur.

13. **Bāb:** Ādemüŋ burnınuŋ ḳan dökmesinüŋ beyānındadur.

14. **Bāb:** Aġızdan gelen bed rāyiḥānuŋ defʿi beyānındadur.

15. **Bāb:** Aġızda ve dilde ve dudaḳda olan marażlar ʿilācın beyānındadur.

16. **Bāb:** İnsānda olan diş aġrısın beyānındadur.

17. Bāb: Diş etleri muḥkem olmasınuŋ ʿilācı beyānındadur.

[2a]

19. Bāb: Ağızda olan diş etlerini muḥkem olmasınuŋ devāsın beyān ider.

17. Bāb: Ṣovuḳ urmış aʿżā ve yayan yörimesinüŋ ve gemide göŋli bulananuŋ [ʿilācın] beyān ider.

18. Bāb: Ḫunnāḳ ve boġaz aġrısınuŋ daḫı çeŋe ḳaṣılmasınuŋ ʿilācın beyān ider.

19. Bāb: Boġazda kemük olmaḳ ve şaḳaḳ ve yılan ve çıyan gezerinüŋ ʿilācın [beyān ider].

20. Bāb: İnsānuŋ boynında ve eŋsesinde ẓāʿil olan ḫanāzīr yaralarınuŋ ʿilācın [beyān ider].

21. Bāb: İnsānda peydā olan gögüs aġrısınuŋ ʿilacın beyān ider.

22. Bāb: İnsānda ẓāhir olan ınçḳırıḳ ve ḳurluġan ʿilācın beyān ider.

23. Bāb: żıyḳu'n-nefes marīżinüŋ ʿilācın beyān ider.

24. Bāb: Öyken ve çiger aġrılarınuŋ ʿilācın beyān ider.

25. Bāb: Nefes açılup ḫōş olmasınuŋ devāsın beyān ider.

[2b]

26. Bāb: Maʿde aġrısın ve ḳuvvetin ve żaʿafın beyān ider.

27. Bāb: Ṭaʿām haẓm[18] olmasınuŋ ʿilācın beyān ider.

28. Bāb: İstifrāġ itmegi ve itmemegi ʿilācın beyān ider.

29. Bāb: Göz aġrısın ʿilācın ve sā'ir aḥvāllar miṡālin beyān ider.

---

[18] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

30. Bāb: Uyumaḳ ve uyumamaḳ aḥvāllerin beyān ider.

31. Bāb: Ḳulaḳ aġrısınuŋ ʿilācın ve ṣaġırlıġınuŋ devāsın beyān ider.

32. Bāb: Ḫafaḳānuŋ yürek oynaması ʿilācın beyān ider.

33. Bāb: Yürek aġrısınuŋ ve burmasınuŋ ʿilācın beyān ider.

34. Bāb: Yürege ḳuvvet virenleri ve żaʿīf[19] ḫastalarıŋ ʿilācın beyān ider.

[3a]

35. Bāb: ʿAḳl zā'il olmasınuŋ ʿilācın beyān ider.

36. Bāb: Yürege feraḥ ve ḳalbe ṣafā virenleriŋ beyān ider.

37. Bāb: ʿAḳl ziyāde olmasınuŋ ʿilācın beyān ider.

38. Bāb: Ẕātü'l- cenb ve sā'ir ṣancular ʿilācın beyān ider.

39. Bāb: Yaraḳanuŋ ṣarılıḳdur, anuŋ ʿilācın beyān ider.

40. Bāb: Öksiyürük olanlarıŋ ʿilācın beyān ider.

41. Bāb: Ṭalaġı olanlarıŋ devāsın beyān ider.

42. Bāb: Ḳulınç olanlarıŋ ʿilācın beyān ider.

43. Bāb: Sehil olan şerbetleri beyān ider.

[3b]

44. [20] **Bāb:** [Göbek] Düşmesi ve sāyir aġrılar devāsı beyānındadur.

45. Bāb: Ḳabż iden şeyleri beyān ider.

46. Bāb: Ḳarında olan ḳurt ve ṣoġulcan ve yılan çıyan ʿilācın [beyān ider].

47. Bāb: Göbege müteʿalliḳ aġrıları [ve] ʿilācların beyān ider.

---

[19] żaʿif biçiminde yazılmış.

[20] Kırk üçten sonra yeni bir varaġa geçen müellif bir bap atlayarak fihriste devam etmiş.

48. Bāb: İç aġrısı ve ḳarın aġrısı ʿilācın beyān ider.

49. Bāb: Südük ṭutılması ve ṭutılmaması ve bil ṣovuḳluġınuŋ ʿilacın beyān [ider].

50. Bāb: Ḥayā[sın]d[a] ṭaş duranuŋ ʿilācın beyān ider.

51. Bāb: Ya maḳʿadda olan bevāsir[21] zaḫmetin ʿilācın beyān ider.

52. Bāb: Süst endāmlar ʿilācın beyān ider.

53. Bāb: Ḥayāda ve ẕekerde olan ʿilletler ʿilācın beyān ider.

[4a]

54. Bāb: ġuṣṣa ve ḳasāvet zā'il olmasınuŋ ʿilācın beyān ider.

55. Bāb: Bel aġrılarınıŋ ʿilācın beyān ider.

56. Bāb: ʿIrḳu'n-nisā [ve] nıḳrīż[22] ʿilācların beyān ider.

57. Bāb: Nıḳrīż ve kötürüm olanlarıŋ devāsın beyān ider.

58. Bāb: Diz ve ayaḳ aġrısın ve devāsın beyān ider.

59. Bāb: Vacaʿ-i mafāṣıl ve bil ṣızısı ʿilācın beyān ider.

60. Bāb: Ṭırnaḳlar içinde çıḳa[n] ḳurluġan ʿilācın beyān ider.

61. Bāb: Semüz ve aruḳ olmasınıŋ ʿilācın beyān ider.

62. Bāb: Issıma ʿalāmetlerinden ve anuŋ ʿilācın beyān ider.

[4b]

63. Bāb: Cüẕẕām zaḥmetin ʿilācın beyān ider.

---

[21] bevāṣır biçiminde ص ile yazılmış

[22] ض yerine س ile yazılmış olmalıydı.

64. **Bāb:** Bahaḳ ve ḳurdeşen devāsın beyān ider.

65. **Bāb:** Elde ve ayaḳda olan gülleri beyān ider.

66. **Bāb:** ʿAvrat doġurmaġı ve ḳıṣır ḳalmaġı; südi az daḫı çoḳ olmaġı [beyān ider.]

67. **Bāb:** Giciyik ve çiçek ve ḳızamuḳ ʿalāmetlerin ve ʿilācların beyān [ider].

68. **Bāb:** Uyuz ve gül ve firenk uyuzı olanuŋ ʿilācın beyān [ider].

69. **Bāb:** İnsanuŋ yüzinde ve aʿẓāsında olan temregü beyān [ider].

70. **Bāb:** Ṣafrayı defʿ iden muʿālece beyān ider.

71. **Bāb:** Sevdāyı defʿ iden muʿālece beyān ider.

72. **Bāb:** Balġamı defʿ iden muʿālece beyān ider.

[5a]

73. **Bāb:** Et kesilmesi ve yırtılması ʿilācın beyān ider.

74. **Bāb:** Āteş yanuġı ʿilācın ve devāsın beyān ider.

75. **Bāb:** Ḳuduz ṭalayanuŋ devāsın beyān ider.

76. **Bāb:** Ṣaç ve ṣakal yuymaġı[23] beyān ider.

77. **Bāb:** Çıpanlar ve bedende olan şeyler ʿilācın beyān [ider].

78. **Bāb:** Ṭāʿūn ve ḳabarcuḳ ve yanıḳara ʿilācın beyān ider.

79. **Bāb:** Fālice ve sektenüŋ ʿilācın beyān ider.

80. **Bāb:** Nuʿūmet ve raʿşanuŋ ʿilācın beyān ider.

81. **Bāb:** Ṣıraca aḫvālin ve ʿilācın beyān ider.

---

[23] yuyamaġı biçiminde yazılmış.

82. **Bāb:** Sülük, ḳarınça, çekürge, pür[e], bit, ṣıçan dürlü yıḳmaḳ beyān ider.

[5b]

83. **Bāb:** Teşennüc ve siŋirler büzülmek ʿilācın beyān ider.

84. **Bāb:** ʿAvratlar ḥāmile ḳalması ve ḳalmaması ve bikrliklerin devāsın beyān [ider].

85. **Bāb:** Isırġu aḥvālin ve ʿilācın beyān ider.

86. **Bāb:** İnsān yüksek yirden ve atdan düşme[sin]üŋ ʿilācın beyān [ider].

87. **Bāb:** Dirilmek ve māyıs ayında ota girmek aḥvālin beyān [ider].

88. **Bāb:** Yılan ve çıyan ve ʿaḳreb ve arı ṣoḳanuŋ ʿilācın beyān [ider].

89. **Bāb:** Ḳan tükürmek ve ḳan istifrāġ idenüŋ ʿilācın [beyān ider].

90. **Bāb:** Küçük maʿṣūmları göz degmesinüŋ ʿilācın beyān ider.

91. **Bāb:** Yürekde olan ḥarāreti defʿ itmegi beyān ider.

[6a]

92. **Bāb:** Dilcük ve ḫunnāḳ ve boġaz ʿilācın beyān ider.

93. **Bāb:** Kābūs ki aġır başmaḳdur, anuŋ ʿilācın beyān ider.

94. **Bāb:** Ṣaç ṣaḳal dökülmesin ve yeŋiden ḳıl bitürmek ʿilācın beyān [ider].

95. **Bāb:** Nabż ve ḳārūre ve ḥastanuŋ[24] eyü ve yavuz ʿalāmetlerin beyān [ider].

96. **Bāb:** Ḫastalıḳ[25] neden ḥāṣıl olduġı sebebi beyān ider.

---

[24] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[25] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

97. **Bāb:** Buḥrānlar tedbīri beyān ider.

98. **Bāb:** Yavuz ḳışda ve güz günlerinde istiʿmāl idecek beyān ider.

99. **Bāb:** Pīr ve iḫtiyār ādemler ne vech üzre ʿamel eylemek beyān [ider].

100. **Bāb:** Müferriḥī[26] maʿcūnlar ve ḥablar beyān ider.

[6b]

101. **Bāb:** Müferriḥī ḥablar beyānındadur.

102. **Bāb:** Envāʿi aşlar bişürmek beyānındadur.

103. **Bāb:** Envāʿi edviyelerden yağlar çıḳarmaḳ ʿilācın beyān [ider].

104. **Bāb:** Envāʿi merhemler terkīb[in] beyān ider.

105. **Bāb:** Envāʿi muʿāleceler tedbīri beyān ider.

106. **Bāb:** Muḳavvetden olan şeyleri ve bağlu ādemler beyānındadur.

107. **Bāb:** Ḳan aldurmaḳ aḥvālin beyānındadur.

108. **Bāb:** Ḫaṣhā müfredāt-ı edviyyāt beyānındadur.

109. **Bāb:** İnsāna nāfiʿ eşribeler beyānundadur, şükūfeler ola.

[7a]

110. **Bāb:** İnsān nāfiʿ şayāḳlar beyānındadur.

111. **Bāb:** İnsān nāfiʿ ve żarar olan cimāʿ aḥvālin beyānındadur.

3. 1. Bāb: [Baş Ağrısı ʿİlācın Beyā[n] İder:]

[26] müferriḫī biçiminde yazılmış.

Evvel baş ağrısı'çün mersīn yaprağın bir miḳdār 4. şarāb ile ḳaynatup ziyādesiyle ağrıyan başa ursalar 5. defᶜ ola, v'eger gül ṣuyın ḥarāretinden olan baş ağrısına 6. sürseler nāfiᶜ dür, veyāḫūd ḳabaḳ yağı veyā żanbaḳ 7. yağı sürseler defᶜ ide, v'eger deryā ṣuyın buḫārdan 8. olan baş ağrısına sürseler nāfiᶜ dür dir. **Diger:** Yāsemīn 9. ḳoḳlamaḳ balḳamdan ve sevdādan ve rūzigārdan olan baş [7b] 1.ağrısın defᶜ ider; velikin maḫrūru'l-mizāc olan kişileriŋ 2. başın ağrıdur. **Diger:** Benefşe yağı daḫı ıssıdan ola ve ṣafrādan 3. olan baş ağrısına nāfiᶜ dür. **Diger:** Marūl ṣuvı daḫı 4. nāfiᶜ dür, ammā eger bir pāre sirke ile ḫalṭ idüp ursalar 5. ṣafrādan ise daḫı defᶜ ide. Eger ana süti burnına 6. tütsi virseler dürlü baş ağrılarına nāfidür. Eger, 7. baş ağrısı alnından yaŋa ise ḳan çoḳluğındandur, ᶜilā- 8. –cı daḫı oldur ki, ḳan aldurup veyāḫūd ḥacāmat 9. idüp bir miḳdār afyūn mühri ḳoḳlaşalar derḥāl sākin ola. 10. Dā'imā baş ağrısı uğrayan ādem bir miḳdār çörek otın [8a] 1. saḥḳ idüp ve bir miḳdār çıŋ balıla yoğurup baᶜdehu 2. ḥammāma vara, bir ısıcaḳ yerde oturup başın şaḳaḳlarından muḫkem 3. bağlayup ve yine muhkem terāş olup bu eczāyı daḫı dībāsına 4. sürüp ve temām ziyāde terleyince oturup baᶜdehu çıḳsalar 5. bi-iznillāh, her ne ḳadar eskiden baş ağrısı olursa ḫalās ola mücerrebdür. 6. **Nevᶜ-i diger**[27]: Her kim gelincik çiçeginüŋ dibin çekinse başında olan nāzi- 7. –leyi çeküp indüre, nāfiᶜ dür daḫı meşāyiḫ-i kibārdan menḳūldur kim 8. her ḳaçan baş göz ağrıyup ve dimāğıŋıza bir süstlıḳ vāḳiᶜ olsa 9. gerekdür kim ḥammāma varup ve iki ayaḳlarıŋuz daḫı ḳurna içinde 10. ısıçaḳ seviyye suya ṣoḳup bir iki sāᶜat ḳadar ṭurduḳda [8b] 1.başdan ayağdan her ne ḳadar

---

[27] dir ki biçiminde hatalı yazılmış.

zaḥmetler var ise aşaġa indürüp 2. ve taḫayyül ide, ziyāde mücerrebdür. **Nevʿ-i diger:** Her kim gelincik çiçeginüŋ 3. ṣuyın burnına ṭamzursalar dimaḳda olan balġamı endürüp 4. ve başı çörekden pāk ide, nāfiʿdür, v'eger bir kişinüŋ ziyāde- 5. –siyle başında balġamı olsa birḳaç defʿa bir miḳdār ʿāḳırḳarḥā 6. ile maʿan birer pāre ṣaḳız yāḫūd zift çignese, cümle 7. balġamı dimāgdan indürüp geŋzi daḫı pāk eyleye. Eger baş 8. aġrısı ṣafrādan ise ʿalāmeti budur ki başı ġāyetle ısıcaḳ olur. 9. ʿĪlācı budur ki bir pāre keten bezi, bir miḳdār gül yaġıyla ıṣladup 10. aġrıyan cānibe uralar veyāḫūd ṭabanına benefşe yaġıyla bir pāre [9a] 1. ṭuzı ḳoşup süreler veyāḫūd nīlūfer ḳoḳlayup 2. ṣafrā defʿ idici şeyler istiʿmāl eyleyeler, nāfiʿdür. 3. Eger baş aġrısı ḳafādan yaŋa ise ol daḫı balġamdandur 4. ve anuŋ daḫı ʿilācı bir miḳdār sirkencübīn veyāḫūd ṭurp 5. ṣuyun içüp istifrāġ eyle ve baʿdehu ṭuraḳ otı ṣuyın 6. içüp tekrār ḳuṣa, velikin ısıcaḳ ṣu içinde oturup 7. ḳuṣmaġa cehd idüp temām ḳuṣduḳdan ṣoŋra, bir miḳdār āyāric-i 8. fayḳara ile ġarġara ideler, bi-iẕni'llāh cümle baş aġrısından ḫalāṣ bula. 9. **Nevʿ-i diger:** Eger başıŋuŋ duluŋları aġrırsa geyik derisinden 10. yāḥūd at derisinüŋ parçesinden tütsi virseler defʿ ola. [9b] 1. Eger gelinçik çiçegi havāna ḳoyup ve dögüp baʿdehu zeyt 2. yaġıyla ḳoşup üç güne dek ṭura, baʿdehu bir miḳdār ḳayna- 3. –tup ısıcaḳla depesi[n]e ursalar bir daḫı baş aġrısı görmeye nāfiʿdür 4. v'eger gelincik şükūfesinüŋ ṣuyın alup bir miḳdār sirke ile 5. ālūde idüp baş aġrısına ve şaḳaḳ aġrısına daḫı nāfiʿdür. 6. Eger baş agrısı ıssıdan ve ṣovuḳdan ʿārıż oldıysa yāḥūd 7. ḳavundan olmış olursa ʿalāmeti oldur ki başı ısıcaḳ olup 8. ve şaḳaḳları daḫı maʿan aġrır ve gözlerinüŋ kabaḳların açamaz 9. olup ḳol ṭamarları daḫı tez tez aṭa. İmdi

ʿilācı budur ki, 10. evvel ḳīfalden ḳan alup yāḫūd eŋseden ḥacāmat idüp [10a] 1. baʿdehu nīlūfer yāḫūd demür hindī şarābın virüp yāḫūd 2. benefşe ya ʿunnāb yāḫūd erik şerbeti[28] içüreler, 3. yāḫūd on beş dirhem ṣarı helīleyi muhkem dögüp daḫı 4. yüz ḳırḳ dirhem erik ṣuvı birle ol ḳadar ezeler ki tā kim 5. helīlenüŋ ḳuvveti ṣuya çıḳduḳda on beş dirhem te- 6. -rengübīn daḫı ezüp içüreler, baʿdehu bir miḳdār ṣığır yoġurdı 7. bezden süzüp alnına baġlayalar, bi-iznillāh ḫalāṣ olup 8. şifā bula, mücerrebdür ve ṣovuḳdan olanıŋ ʿilācı budur ki, 9. evvel ḳīfāl ṭamarlarından ḳan alup, baʿdehu ḥabb-ı ayārīc yāḫūd 10. ḥabb-ı şebābe yāḫūd ḥabb-ı ḳūḳiyā ile dimāġı arıdalar yāḫūd 11. on dirhem kerefeş toḫmınuŋ içi ve yigirmi dirhem çekürdegi [10b] 1. çıḳmış ḳızıl üzüm. Bunları ʿadedince alup daḫı ṣuyla muḥkem 2. ḳaynatup üç baḫşda biri ḳalduḳda süzüp içürüp 3. baʿdehu bir miḳdār papadya yaġın süreler, bi-iznillāh şifā bula, 4. mücerrebdür. **Nevʿ-i diger:** Ziyāde eski baş aġrısı'çun dögün urmaḳ 5. lāzım geldükde deppesine urup her ḳanḳı cānibinde ẓāhirī[29] olup 6. çāre olmasa anuŋ daḫı üzerine dögün uralar nāfiʿdür, mücerrebdür. 7. Eger afyūnı gül yaġıyla ḳoşup aġrıyan başa ursalar sākin ola. 8. Eger bi-resme alnına ve duluŋlarına urṣalar baş aġrısın sākin 9. ide, ammā bir miḳdār çörek otı, bir miḳdār sirke içinde ıṣladup 10. baʿdehu ṣabāḥ saḥḳ idüp burnına ṭamlatsalar ziyāde eski baş 11. aġrısın defʿ ide, ammā bu muʿāleceyi ḳış günleri etmeyüp [11a] 1. yaz güni şerbet zemānları ideler kim menfaʿati ẓāhir ola, 2. nāfiʿdür ve daḫı birer miḳdār ṣandal, gül yaġı ve

[28] şārbet biçiminde hatalı yazılmış.
[29] ضہری (żahrī) biçiminde hatalı yazılmış

sirke cümlesin [3.] sirke ile maʿan ḳoşup başına sürseler aġrı defʿ ide. Eger [4.] daġ üzümi ki aŋa mevīzec dirler, bir miḳdārını saḥḳ idüp [5.] daḫı zeyt yaġıyla maḫlūṭ idüp başına ursalar aġrı defʿ ide. [6.] Eger, ṭatlu bādem yaġın başına ursalar aġrı defʿ ide ve daḫı baş [7.] aġrısı eŋseden cānibe olsa ziyāde ḳasāvetden[30] yāḫūd [8.] ḳatı yürekdendir, anuŋ ʿilācı ṣabāḥ aḫşam birḳaç gün ustuḫūṭus [9.] maʿcūnın yeyeler, mücerrebdür, v'eger kim bir dāne yumurta ṣarusın ayrup [10.] beyāzın bir pāre beziŋ üzerine ṣıvayup baʿdehu bir pāre günlügü [11b] [1.] daḫı saḥḳ idüp yumurtanuŋ üzerine alup yabışduralar, [2.] baş agrısı sākin ola. Eger bir ādemiŋ başı dā'im uyuşup [3.] uṣanamasa ʿilācı budur kim bir miḳdār şalġamuŋ ḳabuġın ṣoyup [4.] daḫı kifāyet ḳadar ṣāfī ṣuyla ziyāde müḥerrā-yı ḥarāretde ḳaynatup ve [5.] enidürüp muhkem ezüp merhem gibi olduḳda başına sürüp [6.] üzerine bir pāre üstüpü yapışduralar, bir gün bir gice ṭurup, [7.] baʿdehu ḥammāma varup yunalar, bi-iznillāh bir daḫı üşümeye, ḫalāṣ ola. [8.]

2. Bāb: Māliḫulyā ʿİlācı Beyānındadur:

İmdi gerekdür ki bir kimsene [9.] ṭavuḳ yaġın üç dört defʿa ısıcaḳla başına sürseler māliḫulyā [10.] defʿ idüp sevdāya daḫı nāfiʿdür, v'eger ḳabaḳ yaġın daḫı [12a] [1.] burnına ṭamzursalar māliḫulyāyı defʿ idüp [2.] ammā cüz'īce şarāb ve sirke ile maʿan maḫlūṭ[31] idüp [3.] başına sürseler daḫı nāfiʿdür. Eger gül yaġın ısıcaḳla başına sürseler ʿaḳlı [4.] ve fehmi ziyāde ola. Eger, māl-i ḫiyālden ḳan ḳalabe idüp siyemmāsı siyāh renk [5.] olursa ʿilācı baş ṭamarlarında ḳan alup baʿdehu ṣovuḳ ṣu ile şeker [6.]

---

[30] ص (sad) ile hatalı yazılmış.

[31] vav yazılmamış.

şerbetin içürüp yāẖūd ni̅lūfer şarāpın virüp şāhtere 7. ile li̅mūn şarābın daẖı ḫalṭ idüp içüreler, ammā istiʿmāl 8. idecek ṭaʿāmına daẖı māy-ẖōş ana ṣuyın ḳoyup veyāẖūd 9. bir ġayr ekşi nesne ile ālūde idüp yedüreler, velikin muẖālif 10. ve ḳurı ve ġali̅ẓ ve ziyāde ve ziyāde ṭuzlı şeyler yedürmeyeler ki nedāmetdür 11. ve daẖı ṣıḳça ṣıḳça ḥammāma ḳoyalar kim fāsid fikrleri taṣdi̅ḳ olup ve[32] [12b] 1. baʿżı müferreḥāt ile daẖı göŋlini tafri̅ḥ idüp ammā ẖılṭ 2. faṣi̅ḥ olduḳda bir miḳdār afyūn ve maṭbūẖ içürmek 3. lāzımdur. Eger, ḳabaḳ yaġın burnına veyāẖūd ḳulaḳları 4. içine ṭamzursalar dimāġında olan yābislügi giderüp 5. ẖoş eyle[r] ve daẖı bu māliẖulyā didükleri bir ʿilletdür ki buẖār- 6. –dur, hemān būlāda peŋzer ve bulud daẖı güneşi ne minvāl[33] 7. üzre ḳaplarsa bu daẖı ādemiŋ dimāġında öyle ḳaplar ve ʿaḳlın 8. zā’il idüp her ne olursa yabane söyler. **İmdi aŋa ʿilāc 9. buşdur:** Ḳi̅fālden ḳan alup baʿdehu ayāric-i fayḳara ile dimāġı 10. tenḳiyye idüp veyāẖūd bir miḳdār maṭbūẖ ve efti̅mūn yedüreler, 11. bi-iznillāh-i taʿalā ẖalāṣ ola, ammā eger bunıŋla ẖalāṣ olmazsa [13a] 1. gerekdür ki, bir miḳdār ḳabaḳ yaġına bir miḳdār ḳız oġlan 2. emzüren ʿavrat südin ḳoşup ziyā[de]siyle başına sürüp 3. yāẖūd bal pālūzesin süreler ve daẖı şeker-i pālūzı bādem 4. yaġıyla yedürüp baʿdehu bir tenhā odaya ḳoyup ve yanına 5. kimsene varmayup söylemeyeler ve baʿżı maḥalde[34] daẖı bir çupuḳ[la] 6. ḳorḳudalar, baʿdehu yine kāhi[l]çe bir laṭi̅f āvāz ile yanında 7. sāz çalalar, mücerrebdür. Eger, bir kimse çörek otunı mercimek- 8. –le bişürüp şōrbāsın yeseler ṣarʿa ve fālice daẖı māliẖulyāya 9. ve

---

[32] Sonraki sayfada aynı söz tekrar edildiğinden ikinci kez yazılmamıştır.
[33] elif verilmemiş.
[34] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

meczūblara ve mafāṣıl aġrısına ziyāde nāfiᶜdür. Eger[35] ḳızıl [10.] kinşic saḫḳ idüp ṭaᶜām üzerine ekүp yeseler [13b] [1.] buḫārı defᶜ ider, nāfiᶜdür ve daḫı ısıcaḳ ṣu içmek ġāyetle [2.] nāfiᶜdür, zīrā ḳulıncı ḥall ider ve burunda olan[36] yelleri daġıdur [3.] ve daḫı uçuḳ dutanı, māliḫulyāyı ve nice fāsid fikrleri daḫı defᶜ ider, [4.] laṭīf-i meṣāḥate daḫı meşġūl ider, mücerrebdür. Her kim yummaya [5.] iki besfāyic bir öksüre çeyār-şenbe daḫı ṣuyla içseler [6.] māliḫulyā ve cüẕẕām zaḫmetine ziyāde nefᶜī olup ve sevdā-yı teşevvüşleri [7.] daḫı defᶜ ider, mücerrebdür, ve daḫı süglin etin kebāb idüp [8.] yeseler sevdā[vī] ḫayālleri defᶜ idüp ᶜaḳlı ve fehmi ziyāde ider, zīrā [9.] esā[sen] bir cümle ḳuşlardan bu süglün eti insāna ziyāde nāfiᶜdür [10.] ve daḫı bir gök vardır ki aŋa sirāceü'l-iḳṭirāb dirler ve rūḥü'l-ḳamer [14a] [1.] ve daḫı Süleymān Peyġāmber aġacı dimek ile meşhūrdur. [2.] Ḥażret-i Süleymān dem-i ḫātim ḳaşında bu aġaçdan var idi [3.] anuŋ içün ins ü cine ḥükm eyledi ve Zü'l-Ḳarneyn daḫı [4.] keẕālik ins ü cin ve meşrıḳa ve maġrıba ḥükm etdügüne [5.] sebeb yine bu gök, anuŋla böyle idi, dirler. İmdi [6.] bu gök yer altında ādem ṣıfātında biter ve cemīᶜ-yi endāmı [7.] yine ādem kipidür ve ayaḳ üzerine durur ve daḫı [8.] yapraġı yir üstünde it burnı yapraḳına beŋzer ve ḳızılca [9.] yemişler daḫı olup ḳokusı daḫı bal ḳoḳusına beŋzer, [10.] ṭaġlarda ve bāġlarda olur, ammā çıḳarmasınuŋ vaḳtı [14b] [1.] oldur ki Merīḫ yılduzı ḥamel burcında iken yāḫūd [2.] cedy burcınuŋ yigirmi dör[dü]nci derecesinde olup [3.] yāḫūd ay merīḫe mukārin[37] olduġı vaḳtın yāḫūd [4.] ikisi yine bir burcda olmış ola, velikin çıḳarmasınuŋ [5.] şarṭı

[35] Meger biçiminde hatalı yazılmış.

[36] vav verilmeden الان biçiminde yazılmış.

[37] مقارين biçiminde (muḳārīn) hatalı yazılmış.

budur ki, şenbih güni evvel otı bulup 6. ve ḳazıyup cānib-i erbaʿasın muʿallaḳ ḳoyup baʿdehu 7. bir dāne iti birḳaç gün aç ḳoyup baʿdehu bir muḥkem 8. ip ile köpegüŋ boynına bağlayup ve bir ucın ol 9. ota bağlayalar ve bir miḳdār uzacuḳ yerden ol ite ekmek 10. gösterüp çağıralar. Ol it daḫı çekinüp ol otı ḳoparsa [15a] 1. gerekdür. Ḳopardugı gibi ol it düşüp helāk 2. olsa gerekdür. İmdi her kim ol otı alup yanında 3. getürse ziyāde nefʿīn bula, zīrā cin dutan, v'eger mā- 4. –liḫulyāya, v'eger niçe dürlü ṣafrāvī[38] fikrlere ve ḳulınca ve laḳva 5. ve cüẕẕām zaḥmetine ve ʿaḳl ḳarışuḳına ve ṣarʿa ve u[nu]tsaḳlıḳa[39] ġā- 6. –yetle nāfiʿdür, v'eger ol gökden bir pāresin evde tütsi 7. virseler ol evde aṣlā cin ve Şeyṭān eseri ḳalmaya, vʿeger 8. bir ʿaḳlı ḳarışuḳ herbār[40] söyleyen kimselere daḫı tütsi 9. virseler nüzūl-i dertden ḫalāṣ olup şifā bula, v'eger bu ẕikr 10. olınan bir ö[r]tük bir ʿużvın yāḫūd cümlesin bir kimsene bir 11. yerin yarup içine ḳoyup[41] ve eŋsesinde yāḫūd bāzūsında [15b] 1. maʿan getürse ol ādem ṣuya ġarḳ olmaya ve āteşte yanmaya ve yıldırum 2. urmaya, oḳ ve ḳılıç kār etmeye ve sāyir dürlü ʿilletlerden ve 3. marażlardan ḫalāṣ olup şifā bula, mücerrebdür ve daḫı ḥükemā eydür kim, 4. bu göküŋ bir ʿalāmeti budur ki, gice olıcaḳ ağacınuŋ 5. ḳabuğı āteş gibi şuʿle virür. Eger ḳurı ise işlemez, 6. velikin bir pāre ıṣladup ve bir beze ṣarup ḳavislerine 7. işleye, zīrā ḥükemā eydür: Bu göki ıṣladup eviŋ bir bucağına 8. ḳosalar żayfu'l-leylde yine āteş gibi şuʿle virür, ammā ḳurı olsa 9. şuʿle virmez, velikin

---

38 ṣafrā sözü üzerine getirilen nisbet ekinin vavı sözcükten sonra 've' bağlacı olarak yanlış yazılmış.

39 اتساقلق (atsaḳlıḳ) biçiminde hatalı yazılmış.

40 heryān biçiminde hatalı yazılmış.

41 قوتوب (ḳotup) biçiminde yazılmış.

insāna fā'idesi bī-behāyadur, ġaflet 10. olınmaya ve daḫı ṭurunc istiʿmāl eylemek ziyāde nāfiʿdür, zīrā ol 11. daḫı ṣafrādan olan teşvī[ş]leri defʿ ider veyā[42] ıssı mizāclu kişileriŋ [16a] 1. ḳalbin ḥarc ider, ṣafrā demi ve ḫafaḳānı defʿ ider ve sāyir niçe derd- 2. lü nefʿī bī-nihāyidür, ammā vācib budur ki, ṣabāḥ aç 3. ḳarına hemān yalıŋuz bu ẕikr olan şey'i istiʿmāl idüp ġayr-ī 4. muḳaddem ve māḫirī ṭaʿām yemeye, velikin bal ile mersīn yemek daḫı 5. nāfiʿdür, ġaflet olınmaya.

3. Bāb: Sarʿaya Mütʿalliḳ Devāyı Beyān İder:

6. İmdi her kim uçuḳ zaḥmetine mübtelā olsa ṭavşan māyesin 7. sirke ile ışladup yumaya üç güne dek içseler ol ʿilletden 8. ḫālāṣ ola, vʿeger ayu ḳanın yalasa nāfiʿdür. Eger ḳurt gözin 9. getürse nāfiʿdür. Eger bir miḳdār sināmeki daḫı içse nāfiʿdür. Eger 10. ḫınzīr odın içseler nāfiʿdür. Eger büyük, eger küççük bu ʿillete 11. mübtelā olan kimsene gerekdür ki yatup uyuduğı vaḳtın bir ġayrī [16b] 1. bir kimsene daḫı bir delüksüz igneyi bulup veyāḫūd 2. muḳaddem tedārik itmiş ola. Ol igneyi uçuḳ dutan 3. kimsenüŋ, uyuruŋ başı ucında ṭopraḳa ṣancup ve 4. ḳaḳup belürsiz eyleyeler, baʿdehu bir eşek bedenini daḫı bulup 5. baʿdehu bir delüksüz igneyi daḫı ayağı ucına ḳaḳup anı daḫı 6. belürsiz eyleye, yine ol ṣarʿa dutan kimsenenüŋ üzerine 7. yaturken uzunluğına ḳoyup üc kere bir cānibe üc kerre 8. daḫı bir cānibe ışlayup geçeler, baʿdehu yine bu işleri iden ādemdür, 9. derḥāl ol ādemiŋ üzerine çıḳup eyde kim beni yılan ṣoḳdı, 10. dirmānın buldum diye. Ol maḥalde[43]

---

42 وآیا biçiminde hatalı yazılmış.

43 خ (hı) ile hatalı yazılmış.

yanında ḥāżır[44] bulınup [17a] 1. oturan ādemler daẖı eydeler kim kefāret ola ve mübārek ola 2. diyeler, ammā muḳaddem bu cevāblar ol oturan ādemlere ögredeler tā kim 3. beni yılan ṣoḳdı, dermānın buldum didikde anlar daẖı kefāret ola 4. ve mübārek ola deyeler, bi- iẕnillāh-i teʿālā bir daẖı ol ʿilleti görmeyüp 5. ẖalāṣ olalar. Niçe kerre tecrübe olınmışdur. **Nevʿ-i diger:** Bir miḳdār 6. ʿāḳırḳarḥā ile bir miḳdār afyūn ve bir miḳdār ustuẖuẕūs, 7. bir[45] miḳdār besfāyic daẖı bunları alup muḥkem saḥḳ idüp eleyeler 8. ve baʿdehu meviyüz ṭayḳı ile yoġurup cevz ḳadarın ṣarʿa 9. dutan ādeme yedürseler bi-iẕni'llāh ẖalāṣ ola, v'eger bayaġı sıçanı 10. dutup boynına aṣalar, defʿ ola, v'eger bir ḳırāt muya[n]ı kişnīc 11. ṣuvı birle ezüp içürseler defʿ ider, velikin bu marīż çoḳdur ki [17b] 1. meṡelā yigirmi yıldan[46] berü müb[te]lā olmış olsa bu ʿilāclar 2. sebebden marīż bir miḳdār eksilü[r] ve daẖı bu ʿillet balġamdan 3. ḥāṣıl olur, aŋa ʿilāc kār etmez ve ḳabūl daẖı eylemez. Bu ʿilleti 4. olan kişinüŋ evine aṣlā kerefes ḳomayalar, zīrā kerefes 5. ṣarʿī derdi çündür ve daẖı bu ʿillet ekṡer sevdāya ẖalṭ olmaḳdan 6. olur ve bugdaya kāvūzbān ṣuyın virüp daẖı müferriḥ-ı 7. devā –yı misk vireler, zīrā bu ṣarʿayadur ve dimāġa ṣu buẖār[ı] 8. enmeyince ṣarʿa düşmez. İmdi bunuŋ ʿalāmeti oldur ki, müb[te]lā 9. olan ādemiŋ dili ṣarı o[l]ur ve dilinde olan ṭamarları yaşıl reng 10. olur ve māliẖulyā ʿalāmetlerinden daẖı ḥāli olmaya. İmdi bu aḥv[ā]- 11. –le ʿārıż olan ādem gerekdür ki kendü[y]i ıssıdan ve ziyāde [18a] 1. ṣovuḳdan ṣaḳınup rūzigār olursa anda durmayup ve ḥammā- 2. –mda daẖı çoḳ

[44] ḥāṭır biçiminde hatalı yazılmış.
[45] alt satırda aynı söz tekrar edildi.
[46] yılından biçiminde hatalı yazılmış.

oturmayup yüksek yerlerden baḳıcı olmayup [3.] ve aṭ ḳoşmayup ve ġalīẓ olan ṭaʿāmlardan yeyüp ṭatlu [4.] şeyleri ve et ḳısmın ve fülfül ve ḫardal[47] ve sāyirdenler gibi olan nesne- [5.] –leri yemeyüp ve kerefes daḫı ḳoḳlamayup ve evde daḫı ḳomayalar, [6.] nedāmetdür, velikin iki üç gicede bir yeyeler, bir buçuḳ mıs̱ḳal [7.] ayāric-i[48] fayḳara virüp ve sāyir edviyyelerden yine ol ḳadar [8.] maṭbūḫ ve eftīmūn ve tiryāḳ-ı[49] a[r]baʿa vireler, mücerrebdür, ammā eger [9.] bu ʿillet cinnīlerden yāḫūd perīlerden olmış olsa aŋa daḫı [10.] ṭılsımāt yazup getürmek lāzımındandur, ġaflet olınmaya [18b] [1.] ve daḫı ġārīḳūn[ı] sikencübīn ile içseler ol ṣarʿa nāfiʿdür, [2.] velikin şerbeti bir dengde buçuḳ dirhemdür, ammā anuŋ daḫı siyāhın yemeyeler, [3.] ādemi helāk eyler ve islāḥı ısıcaḳ ṣu içüp istifrāġ eylemek [4.] yāḫūd süd içmek gerekdür kim ḫalāṣ ola. **Nev-i diger:** [5.] Ḳırlanḳuç yavrusın bulup ve iki dāne ḥayāsını çıḳarup [6.] göreler kim ḥayāsınuŋ biri bir dürlü alaca olup ve ol biri [7.] daḫı birḳac dürli alaca olur. İmdi alacası azacuḳ olanı [8.] yabāna atup ve ol alacası çoḳ olanı alup baʿdehu bir pārçe [9.] buzağı derisine ḳablayup ol uçuḳ dutan ādemiŋ boynına [10.] yāḫūd ḳulağına bağlasalar, bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola, velikin [19a] [1.] şarṭı budur ki ḥayāyı yire degürmedin ol deriye [2.] ḳablayup boynına aṣalar, mücerrebdür, v'eger merkebüŋ ṣaġ[50] [3.] ayağınuŋ ṭırnağın yüzük idüp maṣrūʿıŋ [4.] barmağına geçürseler nāfiʿdür, zīrā bu muʿāleceler cümle tecrībe [5.] olunup ve nefʿī daḫı görükmüşdür, ġaflet olınmaya.

4. Bāb: [6.] Dīvānelere Mütʿallik Devā Beyānındadur:

---

[47] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[48] ayārīc biçiminde hatalı yazılmış.

[49] tiryāk biçiminde kef ile hatalı yazılmış.

[50] alttaki satırda aç aynı söz tekrarlanmış.

İmdi her kim dīvāne olursa [7] bir miḳdār ayu ḳanın içürseler ḫalāṣ bula, v’eger ʿudü’l- aṣīli [8] muḥkem dögüp ve tütsi virseler ḫalāṣ ola, v’eger hüdhüd übü- [9] –gin daḫı tütsi virseler ḫalāṣ bula. **Nevʿ-i diger:** Eger bir kişinüŋ [10] ay olanda yāḫūd āḫirinde tutarlıġı olup ʿaḳlı zā’il olduḳça [19b] [1] bir baş ṣarmıṣaġı kendüsine yedürüp ve ḳapuġın daḫı tütsi [2] virseler bi-iẕni’llāh ḫalāṣ ola, mücerrebdür.

5. Bāb: Sersem ve Sevdāya [3] Mütʿalliḳ Devā Beyānındadur:

İmdi her kim ḳabaḳ yaġın sersem [4] olanuŋ başına sürseler sersemligi defʿ olup ve baş aġrısına [5] daḫı nāfiʿdür[51], v’eger bir ādem sevdāya [6] mübtelā olsa ʿalāmeti oldur ki dā’imā tefekkürden ve ġussadan ḥāli[52] [7] olmayup ve beŋzi daḫı ṭonuḳ olup rengi olmaz ve beŋzi [8] kāh mōr ve kāh ḳaraya mā’il olur. İmdi aŋa elbetde ʿilāc [9] lāzımdur, zīrā her ḳaçan her bir ādem bu ʿilletler ʿārıż olsa [10] yüzi gözi egilür ve çirkin şekl olur, ve daḫı sevdā[dan] olan [20a] [1] ṣudāʿıŋ ʿalāmeti oldur ki burnınuŋ rengi siyāhraḳ olup [2] gözleri içerüye batmış olur. İmdi anuŋ ʿilācı budur ki, [3] içerü ıssılandurup[53] ve baʿdehu birer miḳdār ḳar tudan helīleyi ve usḳuṭūṣ, [4] bunları istiʿmāl idüp ve bādem yaġın ısıcaḳ idüp başına sürseler [5] nāfiʿdür ve daḫı dā’imā ḥab-ı ayāric veyāḫūd ḥab-ı ṣabr ile [6] cüllā[b] virüp veyāḫūd sevdāyı ishāl ider ziyānçe edviyyelerden kim, [7] meṡelā bir miḳdār afyūn, [e]ftīmūn ve ġārīḳūn daḫı rende[den][54] [8] geçmiş ṭurb ve besfāyic daḫı ustuḥṭūs. Bunları [9] alup ve yine

[51] aynı ifade tekrar alt satıra geçirilmiş.

[52] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

[53] اشلندورپ (işlendürüp) biçiminde

[54] رندور biçiminde hatalı yazılmış.

cümlesin saḥḳ idüp ve elekden geçürüp [10.] baᶜdehu bir miḳdār rāzyāne suvı ile yoġurup ḥablar idüp[55] [20b] [1.] yedüreler, zīrā bu ẕikr olınan edviyeler ki şerbetleri yeksān [2.] olduġı, ecelden menfaᶜati daḫı ziyādedür, ġaflet olınmaya. [3.] **Diger:** Sersem olanuŋ ṭabīᶜati dā'imā şād eyleye, daḫı ḥaḳḳına muṭavassıṭ [4.] ile telyīn idüp ḳabż olmayalar ve baᶜdehu ellerin ve ayaḳların ṭuz [5.] ve köpük ve ḥammāmda olan ayaḳ ṭāşıyla ovdurup[56] ve ısıcaḳ ṣuya [6.] ḳoyalar, daḫı aḫşamdan bir miḳdār südi ṣabāḥa dek ḳaynatup [7.] ve bir iki damla sirke ḳatup süd kesile ve ol kesilen südi alup [8.] bir çölmege ḳoyup baᶜdehu bir aḳçalıḳ eftīmyūn ile bir aḳçalıḳ bādem [9.] yaġıyla muḥkem alūde idüp ol kesilen südile[57] bir çölmege ṣabāḥdan [10.] ikindüye dek durup baᶜdehu ḳaynatup daḫı endürüp ve bir parçe[58] [21a] [1.] bezden eftīmūnı ṣıḳup ṣabāḥ aç ḳarnına ziyādece [2.] içeler, bi-iẕni'llāh sevdāyı defᶜ ider. Kāh kāh bu aḥvālleri [3.] itmek aᶜlādur, zīrā sevdāya ziyāde fā'idesi ẓāhir olur [4.] ve daḫı sevdā[s]ı olan ādemler birḳaç gün uyumaya, bu ẕikr olınan [5.] muġlābı içmegüŋ lāzımdur ki, sevdādan ḫalāṣ ola. **Ol muġlāb** [6.] **budur:** Anīsōn, encīr, rāzyāne, ḳızıl üzüm, buyan köki. [7.] İmdi bunları her birinden bir miḳdār alup cümlesin muḥkem ḳaynatup [8.] on beş gün ṣabāḥ ve aḫşam suyından içeler, velikin peynür [9.] ve keçi eti ve ṣıġır etin yemeyeler, ḥaẕer eyleyeler ve daḫı müshil-i sevdā[v]ī [10.] vardur. Lāciverd ile anı içe. Mes̱elā bir dirhem saḥḳ olmış [21b] [1.] lāciverd ve bir dirhem maḥmūde, bir dirhem

---

[55] arka varağın ilk satırında aynı söz tekrar edilmiş.

[56] اولدوروپ (oldurup) biçiminde yazılmışsa da ovdurup biçiminde okumanın anlamı tamamlama açısından daha tutarlı olacaktır.

[57] ṣuyla biçiminde hatalı yazılmış.

[58] arka sayfada aynı söz tekrar edilmiş.

maṣṭaḳī. Bu cümlesinden 2. birer miḳdār ʿadedi üzre alup ve saḥḳ idüp biri birine ḳoşup 3. cümlesin bir kezden ṣu ile içeler, ammā eger az sürerse bir pāre şeker 4. ḳatup birḳaç defʿa daḫı bu minvāl üzre içeler, v'eger mezcī 5. berk olup ol ḳadar sürmedi ise nihāyet bu iki kök 6. maḥmūde daḫı ḳoyup içeler, ammā maḥmūdeyi ḳatı ziyāde ḳatmayalar v'eger[59] 7. ḳan ḳalbe [ġalebe] eylese mizācında gözi ṭamarından ṭamarı ḳızıl olup 8. ve düşinde kendüsin ḳan içinde görürse ziyāde sevdādandur. İmdi ol 9. maḥalde[60] baş ṭamarından ḳan alup ve daḫı bir dirhem tirid ve üç kök maḥmūde, [22a] 1. buçuḳ mıs̱ḳāl, lāciverd bu cümlesin bir miḳdār ṣu ile içeler, 2. ammā evvel ḥammā[ma] girüp baʿdehu irtesi gün içeler, zīrā içürdür, ḫılṭ-ı 3. beşer āsān olur ve daḫı sersem bir ʿilletdür ki dimāġuŋ berisinde 4. olur, ammā ṣafrādan veyāḫūd ḳandan olup mā-lā-yaʿnī söyler. 5. İmdi bu ʿillete daḫı ol ḳīfal ṭamarlardan ḳan alalar, v'eger ʿillet 6. muḥkem ise alın ṭamarından ḳan alup baʿdehu baş muḥkem terāş idüp 7. ve gül yaġın sirke ile çalḳayup tā kim āmūḫte olduḳda başına 8. süreler ve daḫı bir miḳdār ḳabaḳ yaġın ve benefşe yaġın içüreler, 9. velikin bir miḳdār ḫaṭme ve kepek ve ṭuz ve daḫı ḳatup ve ḳaynatup kāhilce 10. ayaḳların yuyup ve baʿdehu yine başına süreler, ammā eger ṣafrādan ise laṭīf 11. ġıdālar virüp ġalīẓ ṭaʿāmlardan ḫaẕer ideler ve yine bir ḳaranlıḳ odaya 12. ḳoyup herbār yanına kimse[n]e varmayup söyletmeyeler ve kendüsi söylemek [22b] 1. istedügi maḥālde daḫı söyletmeyüp bir aġaç ile ḳorḳutalar, velikin 2. bir miḳdār ḫūb-āvāz ile yanında sāz çalalar, nāfiʿdür ve bu

---

[59] alttaki satırda tekrar edilmiş.

[60] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

ṣafrādan [3.] olanuŋ ʿalāmeti oldur ki beŋzi ṣarı olup gözlerinüŋ [4.] başı daẖı aşağı döner. İmdi ʿilācı ẕikr olınan üzre ideler.

[5] 6. Bāb: Unutsaḳlıġı ve ʿİlācın Beyān İder

İmdi unutsaḳlıḳ [6.] içün hüdhüd gözin getürseler nāfiʿdür, v'eger Fātiḥa-yı Şerīf'i [7.] bir şırça çanaġa yazup şeker ve gül ṣuvı birle ezüp içürseler [8.] ġāyet nāfiʿdür ve mücerrebdür, daẖı her kim bir mıṡḳāl kemmūnı[61] ṣuya [9.] ışladup her gün içseler içerüde olan balġamı defʿ idüp ve [10.] zihni ziyāde ola ve ḥıfẓı ziyāde ide. Ḫafaḳāna nāfiʿ olup [11.] ve ṭaʿāmı hażm[62] etdürüp ve hem muḳavvīdür ve daẖı yürekde olan yelleri [12.] dağıdup ve ıssımaya daẖı nāfiʿdür, ammā bir mıṡḳālden ziyāde yerlerse [23a] [1.] baş ağrısın getürüp daẖı ziyāde yeseler bahaḳ ve cüẕẕām zaḥmeti [2.] ʿārıż ider, ḥaẕer ideler.

7. Bāb: Baş[da] Olan Buẖār ve Sāyir Çıpanları [3.] Beyān İder:

İmdi her kim mersīn yağın başda olan çıpanlara sürseler eyü [4.] eyleye, v'eger bögürtlen yaprağın saḥḳ idüp çıpanlara sürseler ẖalāṣ [5.] ide ve daẖı başda olan buẖārı defʿ itmek içün gerekdür ki gül, benefşe, [6.] nīlūfer, ẖaṭme toẖmı. Bunlarıŋ söz etdügük ḳadarı berāber çalup [7.] ve bir miḳdār arpa unu ile biraz gül yağın müheyyā idüp ve edviye- [8.] –leri muḳaddem saḥḳ idüp ve elekden geçürüp baʿdehu yine bir miḳdār [9.] gül ṣuvı birle yoġurup daẖı arpa ununı ve gül yağın maʿan ẖalṭ [10.] idüp ve yaḳı iddürüp başına uralar, baʿdehu ḳuruduḳdan ṣoŋra üstün [23b] [1.] ḳoparup yine

---

[61] كمومونى (kemmūmunı) biçiminde hatalı yazılmış.

[62] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

gül ṣuvı tekrār yoġurup defʿa başına uralar, [2.] bi-iẕni'llāh, cümle buḫārı defʿ idüp ḫalāṣ ide, mücerrebdür ve daḫı başda [3.] ve yüzde çıpan gibi şeyler çıḳar, velikin küçük oġlancuḳlarda çoḳ [4.] olur, ammā eger büyük ādemde olsa gerekdür ki evvel ḳifāl ṭamarından [5.] ḳan alup veyāḫūd ḥacāmat idüp başınuŋ ḳanḳı ṭamarları büyük [6.] ise yine ḳan alup ve baʿdehu ishāl idecek meyvālar yedüreler ve başından [7.] buḫārı defʿ etmek içün ṭabīʿati telyīn idüp daḫı ṭaʿām [8.] yaraya. Bir miḳdār ṭaʿām üzerine bir dāne ayva veyāḫūd amrūd [9.] istiʿmāl etmek lāzīmdur ve daḫı her ne ṭaʿām yer ise bir miḳdār kişnīc ḳo- [10.] –yup yeyeler ve altı ve ayaḳlarını ṭuz [ve] köpük ile ve ısıcaḳ ṣu ile yuyalar [24a] [1.] ve bir iki sāʿat miḳdārı ıssı ṣuda ṭura ve daḫı keçi ile ṭırfīl, [2.] ṣıġırı, develer daḫı gögercin palāzın çoḳ yedürmeyeler zīrā [3.] ḳanı iḥrāk idüp cüẕẕāma döndürür, ḥaẕer ideler ve daḫı dimā[ġı) [4.] ḳurı olan ādem başın muḥkem terāş idüp güne ḳarşu bādem [5.] yaġın sürüp muḥkem uralar tā kim yaġı başına te's̱īr ide, ziyāde [6.] nāfiʿdür, v'eger bir ʿillet ziyād[e] vāḳiʿ olursa bunlarıŋ burnına[63] [7.] ṭamzuralar.

8. Bāb: İnsanuŋ Cemāli Ḫūb ve Mücellā Olması Beyā- [8.]–nınadur:

İmdi zirāvend[64]-i ṭavīlīn buçuḳ dīrhem şarābla içseler [9.] yüzi küçük ide, v'eger ṭuruncı şeker ile yeseler beŋzi ḫūb idüp [10.] ḳızarda, v'eger yeseler ol daḫı aʿlādur ve zaġfirān içmek daḫı aʿlādur, [11.] velikin bir mıs̱ḳālden ziyāde içmeyeler ve hem daḫı şerbet idüp maʿan içeler [24 b] [1.] müferriḥdir ve beŋzi daḫı ḫūb ve

[63] نلريك (neleriŋ) biçiminde hatalı yazılmış.

[64] رواند (revānd) biçiminde hatalı yazılmış.

mücellā ider. Dārcīn yemek nāfiᶜdür 2. ki, yüziŋ ṣarılıġın defᶜ ider. Bādrencūrik oġul otına 3. dirler, anuŋ bir dürlisi olur, tūrunc ḳoḳusı gibi rāyiḥası 4. olur. İmdi anıŋ kökinden ve yapraġından yāḫūd toḫmından 5. alup ve ḳurıdup ve bir nebze baġlayup ve bir ibrīşüm ile 6. ṣarup baᶜdehu anı her kim kendüde bile getürse ḫalḳ içinde ġā- 7. –yet maḥcūb ve ḥürmetlü olup her nereye bir ḥā[cet] içün varur- 8. –larsa ḥāceti revā olup bu eczā kendüde olduḳça dā'imā şād 9. ve ferheng olalar, ziyāde mücerrebdür ve daḫı her kim dār-ı fülfül yese yüzi ḫūb 10. ve mücellā ola, v'eger kābilī didükleri edviyye yeseler beŋzi ziyāde gökçek 11. idüp ve ḫıfẓ[65] daḫı ziyāde olup geç ḳocalda, mücerrebdür.

[25a] 1. 9. Bāb: İnsanuŋ Yüzinde Olan Çıḳmaḳ ve Sāyir Marażları Beyān İder:

2. İmdi er kişinüŋ şehvetin yüzde olan çıḳmaḳa sürseler 3. ḫalāṣ ide ve daḫı insānuŋ yüzinde baᶜżı ḳızılca ve yumruca 4. şeyler peydā olur ve temāmen[66] azup cüẕẕāma döndürdür. İmdi 5. aŋa bādişnām[67] dimişlerdür. Bu ḳanuŋ fesādından olur ve bu 6. marīżüŋ ᶜilācı budur ki, evvel burnından üç yerden ḳan alup 7. geri ḥacāmat daḫı idüp ziyāde ḳan aḳıdalar, baᶜdehu birer miḳdār 8. tayıḫ, ḫardal ve şayṭaranc[68], ḳızıl boya daḫı nārinc. İmdi bunları[69] 9. alup muḥkem saḥḳ idüp daḫı ṣarı yaġ ile ḫalṭ 10. idüp merhem gibi olduḳda evvel ādemiŋ yüzin ısıcaḳ su ile 11. yuyup ve muḥkem

---

65 (خ) ile hatalı yazılmış.

66 temāmet biçiminde hatalı yazılmış.

67 bādişnām (Far: < bādişfām/ bādişḳām/ bādişnām): 1. hintinciri, firavuninciri, frenkinciri. 2. Yüzdeki kızarıklıklıklar, yüz kızarıklığı. (Steingass, 2005: 139).

68 şayṭarac: 1. Çoğunlukla Hindistan'da yapılan bir tür tıbbī ilaç, 2. şahtere, (Steingass, 2005: 776), serkile otu ve kökünden elde edilen bir ilaç (plumbago zeylanica) (Önler, 1999: 280).

69 alt satırda aynı kısım tekrar edilmiş.

yaşın alalar ve bu eczāları[70] ḳınā gibi buruna süreler, [25b] 1. ammā gözinden ve gözinŋ çevresinden ḫaẕer ideler ve daḫı 2. gice yatıcaḳ[71] vaḳtın ecz[āyı] yüzinden ḳoparup yerine merhem-i kāfūrī 3. veyāḫūd sirke merhemin süreler, eger bunuŋla gitmezse yaŋağına ikişer- 4. –den sülük uralar tā kim ḳanın içe, baʿdehu bir miḳdār paḳla otı 5. ve noḫūd, benefşe, ḳızıl gül, arpa unı, baş ṭūrunc ḳabuğı. 6. Bunlarıŋ cümlesinden birer miḳdār alup muḥkem saḥḳ idüp 7. kifāyet ḳadar ḳoruḳ ṣuvı ve sirke maḫlūṭ idüp 8. gice ile yatıcaḳ vaḳtın birer miḳdār yutalar, baʿdehu saç ve saḳa- 9. –lın bir miḳdār köpük ṣuvı birle yuyup ve giceden ṭırfıl yāḫūd 10. ayārīc-i ḥu[ne]yn[72] istiʿmāl ideler ki dimāğı tenḳiye eyle[ye], bi-iẕni'llāh 11. şifā bula, v'eger yüz ve göz şişüp yāḫūd ḳaşınursa [26a] 1. ol daḫı bir ʿilletdür ki başdan enüp yüz göz şişer ve ḳızıl 2. olup ṣancur daḫı ıssı olur, anuŋ ʿilācı budur ki, evvel ḳīfal 3. ṭamarından ḳan alup yüzine şu degürmeye, ḥaẕer ideler, baʿdehu bir miḳdār 4. deve yüniyle gilermenī sevdā ile ezüp yüzine süreler, deve 5. yüŋin ṣaralar yāḫūd başduralar, eger bu ʿilāclar ile gitmezse bir miḳdār 6. cevelān-ı hindī ḳız oğlan emzüren ʿavrat südiyle ezüp daḫı 7. buçuḳ mıs̱ḳāl kāfūrı keẕālik ezüp gül yağın yumurṭa 8. yağın bunlar ile maʿan ḫalṭ idüp birḳaç gün süreler, ammā 9. eger cevelān-ı hindī bulunmazsa ṣabr-ı usḳutūrī bulup ve ezüp 10. süreler, ol marīż bir yere cemʿ olup deşilür, ṣıḫḫat bulur.

[26b] 1. 10. Bāb: Âdemiŋ Yüzine Güneş Żarār Etmesi Beyānındadur:

---

[70] اجزلرى (eczaları) biçiminde yazılmış.

[71] تا تچق (tatıçaḳ) biçiminde hatalı yazılmış.

[72] حين (ḥīn) biçiminde yazılmışsa da bu terkiple anlam bütünlüğü kurulamadığından (Ḥuneyn) adına atfen bir macuna verilen isim olduğu düşünülmüş ve sözcük bu şekilde düzeltilmiştir.

2. İmdi eger bir kimsene yaz günlerinde yola gidüp güneş kendine 3. żarār eyle[me]mek içün bir iki dāne yumurta ağın yüzine sürüp 4. ḳuruyınca ṣabr idüp baʿdehu her ne ḳadar ısıcaḳda görse aṣlā güneş 5. yüzini yaḳmaya v'eger bir miḳdār ḳaṭūnā luʿābın sürseler daḫı aʿlā- 6. –dur, v'eger bir ādem pīr olup insānı farḳ etmez olsa 7. bir miḳdār gün çiçegi cemīʿ idüp ve bir şīşe içine ḳoyup 8. aġzını muḥkem ḳapayup baʿdehu bir ḳarınca ini üzerinde olan 9. ṭopraḳ[73] içine şīşeyi gömüp iki ay olınca[ya] dek durup 10. iki [ay] temām olduḳda çıḳarup göreler ki cümle ol çiçek ṣu olmış[74] [27a] 1. ola. İmdi ol ṣuvı her kim mīldān ile gözlerine çekse- 2. –ler öyle rūşen ide kim gök maʿṣūm iken ne vech üzre görürse 3. yine öyle ola, ġāyet mücerrebdür ve nāfiʿdür.

11. Bāb: Âdemiŋ Burnı İçinde[ki] 4. Marażları Beyān İder:

İmdi bir kimsenüŋ burnınuŋ ucı ḳurusa benefşe 5. yaġın sürseler nāfiʿdür, v'eger serçe ḳanın burnı[n] aġzın ādem bur- 6. –nına sürseler ḫalāṣ ola v'eger gelincik çiçegin ṣuyın daḫı burnına 7. sürseler cümle burun içinde olan ʿilletleri çeküp ḫalāṣ ide, 8. v'eger ḳara çörek otun bir pārçe bez içinde ḳoyup yumaḳ 9. gibi idüp birḳaç gün ḳoḳlasa burnından yaş gelen kimsenüŋ 10. yaş[ın] defʿ ide, mücerrebdür. Eger, ekşi enār çekürdegin bal ile bişürüp [27b] 1. burnında olan çıpanlarına sürseler nāfidür ve daḫı 2. başından buruna irişen ʿilletüŋ ʿalāmeti budur ki burnı 3. şişer, ḳızıl

---

[73] طبراغق biçiminde hatalı yazılmış

[74] sonraki varakta aynı söz tekrar edilmiş.

olup daḫı ısıcaḳ olur. İmdi ʿilācı[75] 4. daḫı budur ki evvel burnından ḳan alup baʿdehu şarāb-ı nīlūfer 5. veyāḫūd şarāb-ı ʿunnāb içürüp, ammā me’kūlāt ḳısmından et 6. yedürmeyüp rāfadān yumu[r]ta yedüreler, v’eger burun içinde üzüm 7. dānesi gibi bir ʿillet var olup deşilmediyse, v’eger ele daḫı 8. gelürse gerekdür ki bir dāne aṭ ḳılıyla veyāḫūd bir tel ibrüşüm ile 9. pek bağlayup çeküp ḳoparalar ve daḫı burun içinde bir dürlü 10. ʿillet daḫı olur, dimāğından inüp ve ziyādesiyle acır ve ağrır. İmdi [28a] 1. anuŋ ʿilācı budur ki, evvel benefşeyi dimāġ idüp ve baʿdehu 2. ḥabb-ı ayāric ve ḥabb-ı şi[b]yār ile muʿālece idüp yedüreler, velikin 3. perhīz üzre olup ġalīẓ ṭaʿāmlardan ve ḳurı 4. şeylerden ḥaẕer ideler, ammā yine bir fetīl düzüp ve üzerine 5. tereyaġ sürüp yaranıŋ üzerine bağlayalar, bir gün ṭur- 6. –duḳda fetīli çıḳarup ẕikr olınan minvāl üzre içinde olan 7. ʿillet kendü kendiden düşüp birine zencār merhemi ile isfenkerī 8. şeker ile merhem idüp günde iki kez deyişdüreler, v’eger göz 9. görür yerde ise çenber alma deleler, daḫı bir fetīl idüp ṣoḳalar 10. baʿdehu merhem-i rusul idüp günde iki kerre degişdürüp veyāḫūd [28b] 1. merhem-i muḳl uralar bitüre 2. bi-iẕni’llāh ṣıḥḥat bula.

12. Bāb: Âdemiŋ Burnını Diŋmesin, Sākin 3. Olmasın Beyānındadur:

İmdi her kimüŋ burnı ḳanı diŋmese 4. gögercin ḳanın burnına ṭamzursalar sākin ide, v’eger üzüm 5. çubuḳın yaḳup gülin maṣura[76] ile burnına üfürseler 6. sākin

[75] ʿalāmeti biçiminde yazılsa da önceden hastalığın belirtileri verilmiş olup tedavi için yapılacaklar sıralanacağı için ʿilācı biçiminde düzeltilmiştir.
[76] māsūre: Buruna toz halinde ilaç ya da başka nesneleri çekmek için kullanılan, ince kamış.

ide v’eger ṣarp sirkeyi bir çanaġa ḳoyup daḫı 7. ḥayāların[77] ol sirke içinde bir miḳdār ṭutsalar burnından 8. aḳan ḳanı sākin ide, v’eger maẕ̄iyi muḥkem dögüp burnına 9. püskür[t]seler sākin ide, v’eger ölmiş aṭ başınuŋ kemügin 10. tütsi virseler sākin ide, v’eger ḳız oğlan ḳaṣuġından eh birḳaç [29a] 1. ḳıl alup burnına tütsi virseler ḳanı sākin ide, 2. ʿömrinde burun ḳanamasın görmeye, v’eger gelincik çiçegini 3. saḥḳ idüp ṣuyın çıḳarup alnına sürseler sākin 4. ide, v’eger ol burunı aḳmış ḥadde aḳanı cemīʿ idüp 5. evde yaḳup siyāh kül olduḳda ol küli maṣura ile yine 6. ḳanı aḳan buruna üfürseler nāfiʿdür, v’eger ençir ḳabuġın 7. burnına ṣoḳsalar sākin ide veyāḫūd ençir aġacı tozını 8. ḳazıyup üfürseler nāfiʿdür, v’eger bir miḳdār buġdāy saḥḳ 9. idüp ṣarp sirke ile ışladup alnına yabışdursalar yāḫūd depesine 10. yaḳı etseler sākin ide, v’eger kemnūnı daḫı muḥkem saḥḳ idüp 11. maṣura ile burnı içine üfürseler sākin ide. Bunlardan māʿadā [29b] 1. daḫı bu ismleri yazup baʿdehu alnına aṣalar, bi-iẕni’llāh 2. derḥāl sākin ide. İsmler budur: Cumhur, Cemhīrīn 3. mücerrebdür, v’eger kāfūrı ḳoḳlasalar sākin ide, v’eger 4. marṣamayı burnınuŋ delügine ṣoḳsalar bi-iẕni’llāh sākin 5. ide ve ṣıḥḥat bula, mücerrebdür.

13. Bāb: Aġızdan Gelen Bed 6. Rāyiḥayı Defʿ Eylemek Beyānındadur:

İmdi her kimiŋ aġzından rāyiḥa 7. gelse birḳaç gün cevz-i bevvā yeseler defʿ ider, v’eger birḳaç 8. gün līmūn yeseler ol daḫı rāyiḥa defʿ ide, v’eger ilk yigir- 9. – misinde ḳan aldursalar aġızda olan çirkin rāyiḥayı defʿ ider, v’eger 10. ṭarḫūn çekinseler daḫı rāyiḥayı defʿ ide ve maʿdeye ḳallaḳ 11. virüp ve balġamı ḥall ide,

---

77 خ (hı) ile hatalı yazılmış.

v’eger ḥabbü’l-mülūk[78] aġızda dutsalar bed rāyiḥayı 12. defʿ ider, v’eger maṣṭakī sāḳızın çigneseler ḳoḳuyı defʿ ide. [30a] 1. Her kim ebemgümücin birḳaç gün ṣabāḥdan aç ḳarına çigneyüp 2. tükürse aġızdan gelen bed rāyiḥayı defʿ ide, ziyāde mücerrebdür.

14. Bāb: 3. Aġız ve Dil ve Dudaḳ ʿİlācın Beyān İder:

İmdi aġzı aġrıyan 4. ādem mürr dikenin bal ile ḫalṭ idüp aġzında tutsa defʿ ide 5. v’eger bögürtlen yapraġın çekinseler defʿ ide ve daḫı dil yarılmaḳ 6. damaġda yübūset olmaḳdan ve ḳurı olmaḳlıḳdan ḥāṣıl olur. 7. İmdi dil yarılup ṭaʿām yedükde ekşiden ṭuzludan 8. içünürse ʿilāc budur ki, bir miḳdār ḳaṭūnāyı alup ve bir pāre 9. şeker birle aġız[da] dutsalar nāfiʿ [ve] mücerrebdür, daḫı ḫıyārı kesüp üz- 10. –erine gelen ṣuvı ile dili urup baʿdehu benefşe yaġın sürseler nāfiʿdür, [30b] 1. v’eger bir ādem dilcük olsa aḫlāt başdan etmekden olup ʿalāmeti 2. daḫı budur: Dili ḳızıl olup ve dişlerinüŋ daḫı ṭāḳatı olmayup 3. velikin ısıcaḳdan ṣafā ider ve ʿilācı budur ki, bedenin müshil 4. ile tenḳiye idüp ve ısıcaḳ ṣu ile mażmaża etdüreler, baʿdehu 5. bir miḳdār süd ve şeker ve sirke ve gül yaġıyla bir miḳdār daḫı ṣarı helīle 6. ḳatup dili ovalar ve daḫı bundan ġayrī yine dil altında bir yumrum 7. ve ḳatı nesne olur bādem gibi. Anuŋ ʿilācı budur ki, evvel ḳan 8. alup ve ṭabīʿiti ishāl idüp daḫı kesgün edviyyelerden nuṣāṭır 9. ve zāc[79] ve sāyir yine bunlar gibi edviyyeler urup ḫalāṣ ideler, v’eger 10. bunlar ile gitmezse yarup çıḳaralar, ammā eger mizācı ıssı olursa

---

78 ملك (mülk) biçiminde hatalı yazılmış.

79 زج (zaç) biçiminde elifsiz yazılmış.

[31a] [1.] ẖuṣ[y]etü’s̱-s̱aʿleb ṣuyın içüp yāẖūd enār [2.] ve ṣumāḳ ṣuyın içüreler, yāẖūd birer miḳdār ḳız- [3.] –ıl gül ve enār ḳabuğın ve ṭaru? ve mersīn ve kerefes, bu- [4.] –nları cemīʿen bir yerde ḳaynatup daẖı mażmaża ide- [5.] –ler ve daẖı bir miḳdār gülnārı yumşaḳ saḥḳ id- [6.] –üp ekeler ve bundan māʿadā bir dürlü ʿilāc [7.] budur ki, gülnār sekiz dirhem, şāb-ı yemenī dört [8.] dirhem, zaġfirān iki dirhem, kāfūrī bir dirhem, [9.] nuşādır bir dirhem. İmdi bunları ʿadedince alup [10.] muḥkem ṣaḥḳ idüp elekden geçürüp üzerine [11.] ekeler, bi-iẕni’llāh ẖalāṣ ola, ziyāde mücerrebdür.

(31B) [1.] 15. Bāb: İnsānda Olan Diş Ağrısı ʿilācın Beyān İder:

[2.] İmdi her kimüŋ dişi ağrısa bir miḳdār ẖardalı[80] beyāż bal ile [3.] saḥḳ idüp ḳanı olduḳda noẖūd ḳadarcasın üzüp [4.] ağrıyan dişiŋ üzerine ursalar defʿ ide, v’eger çınār aġacı [5.] yaprağın sirke ile bişürüp ol sirkeyi ağrıyan dişe [6.] sürseler sākin ider. Eger bir parçe ʿāḳırḳarḥāyı saḥḳ [7.] idüp sirke ile ḳoşup dişi üstüne sürseler [8.] nāfiʿdür v’eger bir ağrıyan[81] diş üzerine dür- [9.] –teler, nāfiʿdür, v’eger ağrıyan diş[e] yāḳūt degür- [10.] –seler sākin ola. Çuvalduz ile dağlasalar daẖı nāfiʿd- [11.] –ür, v’eger fınduḳ aġacın yaḳup baʿdehu aġacından çıḳan [32a] [1.] ṣuyın penbe ile alup daẖı ısıcaḳla ağrı- [2.] –yan diş[e] dürtseler sākin ide, velikin ġayrī [3.] dişlerine ṭoḳındurmayalar, ẖaẕer ideler ve daẖı zi- [4.] –yādeler ile ağrıyan diş[e] ġāyetle nāfiʿdür [5.] ki edviyyelerden ḥummāż on dirhem, ʿāḳırḳarḥā on[82] [6.] beş dirhem yanmış şāb, on beş dirhem [7.] çınār, on iki dirhem. İmdi bunları ʿadedince [8.] alup ve muḥkem saḥḳ idüp

---

[80] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[81] aġaryan biçiminde hatalı yazılmış.

[82] alt satırda aynı söz tekrar edildi.

baʿdehu bir dāne yeŋi çö- 9.-lmegi ziyādesiyle yağlı çöregi ufacuḳ doġrayup [32b] 1. çölmeg[i] nıṣfına degin çörek ile doldurup 2. ve çöregiŋ üzerini kesgin sirke ile 3. ṭopṭollu idüp aġzını ḥam[ī]r ile ṣıvayup muḥkem 4. ḳaynatup şöyle kim sirkenüŋ nıṣfı ḳalmadu- 5. –ḳdan ṣoŋra indürüp ve gice ile ayaza ḳoyup 6. ve üzerine bir siyāh ṣablu bıçaḳ ḳo- 7. –yalar, baʿdehu ol ṣudan birḳaç gün ṣabāḥ aḫşam 8. birer miḳdār aġzına alup ve aġartalar, baʿdehu tükürüp 9. yabāna gide, bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola ve daḫı baʿżı [33a] 1. ādemiŋ dişi ṣovuḳ ve baʿżınuŋ ısıcaḳ sever. 2. İmdi anı tecrībe idüp aŋa göre ʿamel ideler, 3. ve hem sāyir dişleri daḫı berkişdirür, velikin 4. cemīʿ-i muʿālecelerden dişi ṭağlamaḳ yegdir. İmdi 5. dişüŋ dört yanın ḫam[ī]r ile berk idüp 6. şöyle ola ki, ısıcaḳ ġayrī yere daḫı geçmeye ve baʿdehu çuvulduzı 7. ḳızdurup bir dāne maṣura[yı] delügine birḳaç defʿa ṣoḳalar, bi-iẕni'llāh 8. ḫalāṣ olup ġayrī daḫı görmeye v'eger bayağı çürik[83] 9. için yaḳup bir çubuġı ṣaplayup birḳaç defʿa dağlayalar [33b] 1. mücerrebdür, v'eger bayağı çürik[84] için yaḳup bir defʿa dağlayalar 2. v'eger kendene toḫmın saḥḳ idüp ve bir pāre ḳaṭrān ḫalṭ 3. idüp ḳurdı olan diş[e] sürseler ḳurdın düşüre, 4. v'eger bir pāre ḳaṭrān bez üzre yine sürüp daḫı diş 5. üzerine sürseler aġrısın defʿ ider, ammā dişi aġrıyan 6. ādem aṣlā et yememek gerekdür, v'eger aġrıyan diş çıḳarmaḳ 7. dileseŋ bir pāre ʿāḳırḳarḥāyı bir miḳdār şarāb sirkesi içinde 8. ıṣladup ḫamur[85] gibi olduḳda ol dişüŋ üzerine ḳoysalar 9. derḥāl çıḳa, ḫalāṣ ola, v'eger ṣarmısaġı bişürüp aġrıyan [34a] 1. dişe sürseler nāfiʿdür. Eger ḫaṭme kökin aġrıyan

83 çüzik biçiminde hatalı yazılmış.
84 çüzik biçiminde hatalı yazılmış.
85 ḥamīr biçiminde hatalı yazılmış.

dişe 2. sürseler ḳurdını gidürür, v'eger iki dirhem ḫāṣ 3. zencebīl ve iki dirhem eflāḥ ṭuzın muḥkem saḥḳ idüp 4. elekden geçürüp baʿdehu ḥammāma varup baş[ı] muḥkem terāş 5. idüp baʿdehu bir bez ile başınuŋ altından çepeçevre 6. bağlayup ve ḥammāmuŋ ıssı ḫalvetine[86] girüp mezbūrı ʿacz 7. bir yerine ḳoşup cümlesin başına ekük ve dayanabildügi 8. ḳadar ṣabr idüp baʿdehu yunup çıḳalar, ammā bir iki defʿa 9. bu minvāl üzre ideler, bi-iẕni'llāh ġayrī daḫı görmeyeler, 10. v'eger bu ġāriḳūnın[87] daḫı ṣu ile ḳaynatup maẓmaẓa [34b] 1. etseler, diş ağrısın sākin ide, v'eger ṭūt ağacı 2. yaprağın yāḫūd ḳabuğın ṣu ile ḳaynatup mażmaża[88] 3. eyleseler nāfiʿdür, v'eger noḫūdı ıṣladup ṣuyın 4. agzında ṭutsalar ağrı defʿ ide, v'eger dār-ı fülfül, 5. sirke ile ıṣladup ve süzüp ağızda tutsalar 6. diş ağrısın defʿ ide, v'eger çörek otın sirke 7. ile bişürüp mażmaża[89] eyleseler defʿ ide, v'eger ṣarp 8. sirke ile birḳaç gün mażmaża eyleseler dişleri muḥkem 9. ide, v'eger bal mūmına ziyādece ṭuz yoġurup 10. ve baʿdehu bir pāre ṭuz ile yaṣṣıca idüp ağrıyan dişüŋ [35a] 1. üzerine ursalar sākin ide. Eger, bir bütün ferīfelek 2. başın sehilce çiyneyüp üzerine ursalar sākin ide, 3. v'eger dişi içinde[ki] ḳurdı istedüklerinde paḳ[la][90] toḫumınuŋ 4. birḳaç dānesin bir pāre bal mūmına ḳaplayup fetil 5. gibi idüp yaḳup, baʿdehu bir çanağa bir miḳdār ṣu ḳoyup 6. ol mūmı ṣu üzerine ṭutup dişi ağrıyan ādem ağzını 7. açup mūmuŋ üzerine tutunan dişlerine ve 8. dişlerinüŋ diblerine degdükde cümle ḳurdı ṣuyuŋ 9. içine tükürüp ḫalāṣ

[86] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[87] غاريكه نن biçiminde hatalı yazılmış.

[88] maẓmaẓa biçiminde hatalı yazılmış.

[89] aynı söz (maẓmaẓa) aç hatalı yazılmış

[90] pāk yazılmışsa da bakla biçiminde okunması anlam açısından daha tutarlıdır.

ola. Eger, diş etleri dā'im [10.] ḳanar olsa bir miḳdār bögürtlen kökini şu ile [35b] [1.] ḳaynatup ol ṣuvı birlem mażmaża etseler ḳanaması [2.] ve uyanması defʿ ola, mücerrebdür.

16. Bāb: Diş Etleri Muḥkem [3.] Olup Aġardılması Beyānındadur:

İmdi her kim bir pāre [4.] ʿaḳīḳ[91] yaḳup ve saḥḳ idüp dişüŋ diplerine sürseler ḳanaması [5.] defʿ olur, hem eger siŋirli[ce] yaprağın ṣuyın çıḳarup dişe [6.] sürseler nāfiʿdür, v'eger ṭarḫūnı çiyneyüp diş etlerine [7.] sürseler ḳanamasın defʿ idüp vebāsın gide. Eger peyġamber [8.] çiçekinüŋ kökin muḥkem saḥḳ idüp baʿdehu diş[i] ağrır [9.] yāḫūd etleri çürümiş ādemiŋ on güne dek giçe, [10.] ve gündüz ağırına ekseler ḫalāṣ eyleye, mücerrebdür[92] [36a] [1.] ve daḫı diş etleri çürüyüp ve ağız ḳoḳusı [2.] ve ḳanaması olmanıŋ sebebi cümle nāziledendür. İmdi deŋiz olınan [3.] muʿāleceleri etseler bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola, v'eger bir miḳdār maṣṭakī [4.] ṣaḳızın saḥḳ idüp diş etlerine yapışdurup giçe ayırmayup [5.] böyle yatup ve birḳaç defʿa böyle etseler diş etleri[n] muḥkem ide, [6.] ziyāde mücerrebdür, v'eger bir parçe şırçayı saḥḳ idüp dişlerine [7.] sürseler beyāz ide, v'eger deŋiz köpügi[ni] diş[e] sürseler fī'l-ḥāl çıḳa, [8.] ammā çıḳan dişüŋ yerine aṣlā ṣu degdürmeyüp eger içmek [9.] lāzım gelürse ibrīḳden içe, arḳası üzerine yatup içe, [36b] [1.] ṣovuḳdan daḫı ḫaẕer ideler.

17. Bāb: Ṣovuḳ Urmış Aʿżā ve Yayaḳ [2.] Yörüyenüŋ ve Gemide Göŋli Bulananuŋ ʿİlācın Beyān İder:

[91] ʿafīf biçiminde hatalı yazılmış.
[92] Aynı söz sonraki varakta tekrar edilmiş.

İmdi 3. bir ādemiŋ aʿżāsın ṣovuḳ urmış olsa bir miḳdār şalġamı 4. bişürüp ısıcaḳla ursalar ziyāde nāfiʿdür, v'eger bir ādem yolda 5. ṣovuġa uġrasa yol[93] menziline varduḳda derḥāl kendüsin ısıcaḳ 6. etmemek gerekdür ve ol sāʿat ısıcaḳ yire girmemek gerek ve ataş kenā- 7. –rına varmamaḳ gerek ve gene ve āteşden ṣovuḳa tizce çıḳ[ma]maḳ gerekdür, 8. v'eger bir ādemiŋ ayaḳları üşüse bir miḳdār şalġamı ṣuyla 9. muḥkem ḳāynatup baʿdehu ayaḳlarını şalġamuŋ içine ṣoḳalar, ziyāde 10. fā'ide ide, v'eger şalġamı bir miḳdār ṣaman ile ḳaynatup ziyāde menfaʿatin[94] **[37a]** 1. bulalar, v'eger şalġam bulunmazsa hemān yalıŋuz ṣaman 2. ṣuvı kifāyet ider, bu ḫuṣūṣda şalġamdan yeg nesne yoḳdur 3. ve daḫı ṣovuḳ urmış ayaġı ḳar içine ḳoyup ovmaḳ gerek, 4. velikin zinhār āteşe göstermeyeler, ammā ṣovuḳ urmış 5. ayaġıŋ rengi bir ġayrī dürlü olur. Ḥacāmat idüp 6. daḫı ısıcaḳ ṣu içine ṣoḳalar, tā kim aḳup ḫalāṣ ola, v'eger et 7. çürümek[e] başladıysa aŋa ʿilāc kār eylemez. Hemān çürüyüp 8. etlerin kesüp çıḳarup her kim birle ʿilāc ide, yoḳsa 9. ġayrī çāre olmazdur, v'eger bir kimsene yayaḳ yörüyüp 10. buṭları yāḫūd oturaḳları yerleri sürinmekden zaḫmet virse **[37b]** 1. gerekdür ki ṣovuḳ ṣu urup oçaḳa ḳoyalar ki rūzigār 2. ṭoḳına ve her sāʿatde bir pāre bezi gülāb ile ıṣladup üzerine 3. ḳoyalar, şifā bula, mücerrebdür, v'eger gemide göŋli bulanup istifrāġ 4. eylese menʿ etmeyeler, tā kendi ferāġat idüp sākin olınca 5. istifrāġ ideler, v'eger ḥaddinden ziyāde işedse bir miḳdār ayva 6. şarābın yāḫūd enār şarābın vireler, v'eger şerbet daḫı bulınmazsa 7. enār ya ayvayı ya

[93] yop biçiminde hatalı yazılmış.
[94] sonraki varakta aynı söz tekrar edilmiş.

yoḳurd[95] ṣuvı ile maʿan mercimek şōrbāsı bişürüp 8. yeyeler māʿadā ḳuvvetli ide, eger bir miḳdār naʿneʿ mürteʿibesin gülāb [ve] 9. şeker yeseler daḫı ziyāde nāfiʿdür, v'eger bir miḳdār ʿūdü'l-ḳāhrı 10. muḥkem saḥḳ idüp baʿdehu bir miḳdār zeyt yaġı birle ālūde [38a] 1. idüp baʿdehu ḥammāma varup ve bir ısıcaḳ ḫalve- 2. –tde oturup ṣovuḳ geçmiş aʿżāsına sü- 3. –rseler ziyāde nāfiʿdür ve mücerrebdür.

18. Bāb: 4. Ḫunnāḳ ve Boġaz ve Daḫı Çeŋe Ḳaşılmasınuŋ ʿİlā- 5. –cın Beyān İder:

İmdi bir ādem ṭūt yapraġın ḳayna- 6. –tup ġarġara etseler boġazında olan şey'i 7. defʿ ide. Eger ṭatlu bādām yaġın boġazı aġrıyan ā- 8. dem ṭaʿām ile yedürseler yāḫūd şerbetle içürseler 9. ziyāde nāfiʿdür, v'eger kāsnīyi daḫı bir miḳdār 10. bal ile ḳoşup damaġa sürseler şişin defʿ [38b] 1. ide. Ḫunnāḳ olan ādem bir pāre zifti balıla 2. maʿan yalarsa nāfiʿdür, v'eger bir pāre şāb ile 3. bir pāre ṭuzı saḥḳ idüp damaġı şişene 4. ursalar nāfiʿdür, v'eger ṣāfī balıla ġarġara 5. eyleseler ḫunnāḳ ki ṣovuḳdan ḥāṣıl olmış 6. ola nāfi ide, v'eger ḫunnāḳ olan ādemiŋ ḳanı 7. ġālib ise dil altından ḳan alup ve baldur- 8. –dan ḥacāmat ideler ve daḫı boġazı şiş o- 9. –lan ādem bir miḳdār ekşi enār ḳabuġın muḥkem saḥḳ 10. idüp ve elekden geçürüp baʿdehu bir miḳdār ṣarp [39a] 1. sirke ile muḥkem ḳaynatup ve ol enār ile bir dāne 2. cevz-i bevvā ve daḫı sirke ile maʿān alūde idüp baʿdehu ol 3. ādemiŋ başına ve ayaḳlarına urup bir sāʿat içinde bi-iẕn- 4. illāh şifā bula. Eger bu ʿillet balġamdan peydā oldıysa ʿalā- 5. –meti oldur ki aġzı ṭuzlu gibi olup tez tez ṣuṣayup 6. ve daḫı az az armaḳdur. İmdi ʿilācı daḫı budur ki baş ṭamarından 7. tüziye ḳan alup baʿdehu bir miḳdār mercimegi

---

[95] ياقورد (yaḳurd) biçiminde hatalı yazılmış.

ḳaynatup bir miḳdār 8. gülāb ve bir miḳdār ṭūd şarābı ḳatup yine ol gün ve ikinci gün 9. ġarġara etitdürüp ve iki üç gün ġıdā virmeyüp hemān bir miḳdār 10. benefşe şarābı yāḫūd incās şarābın virüp ve benefşe yaġın [39b] 1. ve ṭatlu bādem yaġın içüreler, v'eger ṣusarsa şeker ile lisān-' 2. –ü's̱-s̱evr ṣuyın virüp vaḳtı ḫılṭ-ı ġālib ise ishāl idüp 3. ve ekşi şeylerden ḫaẕer ideler ve üç günden ṣoŋra bir miḳdār 4. kepek ḥarīresin bādem yaġıyla ve şeker ile maḫlūṭ idüp içüreler 5. ve baʿdehu yarım yumurṭa virüp yedüreler, ammā ḳan almadan ise 6. eŋseden ḳurı ḥacāmat idüp şīş ile çeküp yarmaḳ 7. gerek, bu daḫı nāfiʿdür, velikin şiş içerüden deşilürse aŋa daḫı 8. cüllāb ile ve gül yaġıyla ġarġara etdireler ve daḫı bu marīżde olan 9. ādem ṭabīʿatin ḳabẓ üzre olmaġa ḳoyup belki şāf ile yā- 10. –ḫūd ḥuḳne-i leyyinet ile yāḫūd munvassıṭ ile dā'im telyīn üzre [40a] 1. ṭutmaḳ lāzīmdur ve her ne kim içmek iḳtiżā 2. idünürse cümle ġarġara ile ḳıla ve hem ısıcaḳ ola, 3. bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola ve daḫı boġaza diş 4. olmasınuŋ ʿilācı budur, aŋa göre idüp ve 5. bu muʿāl[ece]yi ide, ġaflet eylemeye, v'eger bir ādemiŋ boġa- 6. –zı düşüp yāḫūd dilcük olsa bir miḳdār nişā-7. –stayı sirke ile bir miḳdār ḳaynatup baʿdehu bir pā- 8. -re üstübüsinüŋ üzerine yaḳup ve bir dāne cevzi 9. sıcaḳ idüp üzerine eküp ısıcaḳla alnından yuḳar- 10. -u depesine varınca urup iki üç gün ṭurduḳdan [40b] 1. ṣoŋra gidereler nāfiʿdür ve daḫı çeŋe ḳaṣılmasınuŋ 2. ʿilācı budur ki, bir miḳdār ḫurmāyı alup çekürdegin 3. çıḳarup ve bir miḳdār ḳurumış mersīn yapraġın saḥḳ 4. idüp elekden geçüre, baʿdehu bir ḳaşuḳ ḳuyruḳ yaġı[y]la 5. ḫurmāyı saḥḳ idüp mersīn yapraġın yine ḳuyruḳ yaġıyla 6. ḳoşup ve bir pāre üstübünüŋ üzerine ṣuvayup 7. çeŋesinden eŋsesine varınca muḥkem ṣarup ve aḫṣa- 8. –

ma dek dura, baʿdehu aẖşam çözüp birin daẖı yeŋiden 9. tāze ikelin urduḳlarında bi-iẕni'llāh ẖalāṣ ola, 10. mücerrebdür, velikin muẖālif ġıdālardan[96] ve ekşi ve ṭuz- 11. –lu şeylerden ve ṣovuḳdan [ẖaẕer ideler], v'eger ḥammāma girüp gene [41a] 1. ṣovuġa çıḳacaḳ olursa helāk olur. İmdi 2. ṣovuḳdan ziyāde ḥaẕer idüp bir miḳdār papadya yaġın çıḳarup 3. kāh kāh eŋsesine ve çeŋe başlarına sürüp baġlayalar ve daẖı deve yüŋini 4. yaḳup bir pārçe bez ile üzerine baġlayup bu şu ṣovuḳdan ne ziyāde 5. ve ne ısıcaḳ ve ne ziyāde ṣovuḳ ṭutup ve muʿāleceyi bir ẖōşça ẕikr 6. olınan minvāl üzre ideler, defʿatle tecrībe olınmışdur. Eger bir ādemiŋ[97], 7. boġazı aġrıyup şiş olsa bunuŋ ʿilācı budur ki 8. ẖaṭmenüŋ aġacın ufacuḳ ṭoġrayup ve bir çölmek içine ḳoyup ve ü- 9. –zerine birḳaç dāne mercimek ḳoyup muḥkem ḳaynatup baʿdehu endü-[98] 10. –rüp süzeler ve ol ṣudan birer ḳaşuḳ alup üç kez boġazına [41b] 1. ġarġara etseler bi-iẕni'llāh şifā bula, ziyāde mücerrebdür ve daẖı çeŋe ḳaṣıl 2. –maḳ[99] ve ṭopuḳ çıḳmaḳ cümle segirtmekden olur, ḥayā[y]ı aşaġa düşürür. İmdi 3. ʿilācı budur ki, bir kimsene ardından iki barmaġını çeküp ve tüzce 4. baṣduḳda yerine gele, baʿdehu bir zemān bez ile baġlayalar, şifā bula, 5. eger ṭopuḳ çıḳsa beri çuḳur olsa gerekdür 6. ki, ṣoŋra ṭabanı altından iti virüp bir kişi daẖı 7. ayaġına berk yapışup ve ol yumruca olan bu ṭara- 8. ġı aşaġa baṣup gerileyüp çıḳuḳ daẖı berisine 9. gele, ẖalāṣ ola, mücerrebdür ve daẖı boġaz aġrısı çoḳ [olan] 10. bir miḳdār mercimegi bişürüp ısıcaḳla tekrār tekrār ġarġara [42a] 1. eyleseler ziyāde nāfiʿdür, v'eger boġaza diş inse 2. yāẖūd ẖunnāḳ

---

96 ʿalātlardan biçiminde hatalı yazılmış.
97 alt satırda tekrar edilmiş.
98 bu iki hece aşağıda tekrar sözcük başında verilmiş.
99 (-maḳ) mastar eki üst satırda eksik yazıldıktan sonra altta tamamen yazılmış.

zaḥmetine mübtelā olsa üç dāne ekşi [3.] enār göbegin beş dāne māẖī[zehre] ve bir dāne hindustān [4.] cevzi ve bir pārçe Eflāḳ ṭuzını cümle başḳa ba- [5.] -şḳa dögüp ve bir pāre üstüpüyi yāẖūd üstüpü [6.] bezin bir miḳdār bezr yağınuŋ içinde ḳaynatup [7.] ṣıḳalar ve baʿdehu bu derle[n]miş[100] edviyeleri ol üstüpü [8.] –niŋ üzerine eküp ve üzerine cevz-i bevvāyı daẖı [9.] eküp baʿdehu ḳablayalar, bir gün ḳadar[101] ṭura, bi-iẕni'llāh şifā bulup [10.] ẖalāṣ ola, mücerrebdür ve boğazı düşene bir dāne cevz-i bevvā dögüp [42b] [1.] ve bir iki yumurṭa ṣarısıyla maẖlūṭ idüp ısıcaḳla depesine ursalar [2.] ẖalāṣ ide, v'eger ḳōz ḳadar lādeni bir ḳaşuḳ zeyt yağıyla eridüp [3.] ısıcaḳla başına yaḳı i[t]seler, bi-iẕni'llāh şifā bula.

19. Bāb: [4.] Boġazda Olan Kemük ve Şaḳaḳ ve Yılan ve Çıyan Gezer ʿİlācı [5.] Beyānındadur:

İmdi eger bir ādemiŋ boġazına sülük dursa [6.] bir miḳdār ṣarp sirke içseler, sülügi düşürüp, v'eger bir pāre [7.] ḳaṭrānı baʿde'l-terāş depesine sürseler düşürür, v'eger sülük [8.] maʿdeye enmiş olursa ṣoġulcanı düşüren otlardan yeseler [9.] sülügi düşürür, v'eger bir diş ṣarmısağı dögüp bir miḳdār [10.] sirke ile ġarġara idüp yāẖūd içseler boġaza ṭuran sülügi [11.] düşüre. Eger burunda yāẖūd dudaḳda şaḳaḳ olsa sebebi [43a] [1.] dimağıŋ yübūsetinden olup ʿilācı dudaḳlarınuŋ eṭrāfı [2.] ve burnınuŋ kenārları yarılur ve ḳan[102] olur ki ḳanar, ʿilācı [3.] burnından ḳan alup ḥacāmat ideler. Eger ḳan siyāh gelürse [4.] çoḳ akıdup baʿdehu beş dirhem jīveyi tükürük ile öldürüp [5.] ve bir

---

[100] دركلمش biçiminde hatalı yazılmış.

[101] "ṭura" sözünden sonra yazılmış.

[102] قت (ḳat) biçiminde hatalı yazılmış.

miḳdār tereyaġından ve gül yaġından cemīʿ idüp ve bir miḳdār 6. beyāż mūmı eridüp ve ol ölmiş jīveyi anlar ile ḳoşup 7. ve ısıcaḳla cümlesin birbirine ḳarışdurup ve baʿdehu ol miḳdār köpük 8. ṣuyın ısıcaḳ idüp burnı ve dudaġı yuyup baʿdehu bu ẕikr olınan 9. yaġları ısıcaḳ idüp ol yaralara uralar, süreler bi-iẕni'llāh ḫalāṣ [ola], 10. v'eger bunuŋla gitmez ise bögürtlen yapraġından bir miḳdār cemīʿ 11. idüp ve dögüp baʿdehu bir miḳdār aṣma yapraġın çubuġın maʿan 12. āteşe yaḳup[103] külin alup bögürtlen yapraġıyla birbirine ḳarışdurup [43b] 1. merhem ola, baʿdehu gice olduḳda yaraya sürüp ṣabāḥa dek tura, 2. v'eger yaranuŋ yaruḳları büyük ise anı kāh kāh bir miḳdār sirke 3. ile yuyup üzerine merhem-i kāfūrī veyāḫūd sirke merhemin 4. günde iki defʿa urup bitürüp ḫalāṣ olalar, v'eger 5. bir ādemiŋ içine yılan ya sülük veyā kertenkele girmiş 6. olsa aŋa bir miḳdār ḫardalı dögüp ve bir miḳdār sirkeye daḫı 7. alūde idüp ḳarḳara etdüreler, ḫalāṣ ola, v'eger maʿdeye 8. inmiş ise aŋa bir deng serāmiş ile daḫı ḥabb-ı nīl ve bir 9. dāne ayva ve bir miḳdār anīsōn. Bunları dögüp baʿdehu bir miḳdār 10. süd ile içüreler, ḫalāṣ ola, v'eger yılan girmiş ise süd[i] 11. boġa[zı]na, baş aşaḳa duta. Eger anuŋla çıḳmazsa bir miḳdār kesgün 12. şarāb içürüp ve baʿdehu ziyāde çürümiş ṣoyulmış 13. almayı yeyüp ve ḳarnın muḥkem baġlayup baʿdehu ol ḳadar yer ırġa[la]yalar ki [44a] 1. tā kim gök görünmez istifrāġ idüp gelüp çıḳa, ammā eger çıḳmazsa bir miḳdār 2. [çörek?] otı ve buyan, bunları bir yerde ḳaynatup süreler ve baʿdehu bir 3. miḳdār ṭuz ve bal ḳatup ve ḥammāma varup ısıcaḳ ṣu ile yuyup 4. temām bayılmaġa gelinceye dek durup baʿdehu bunları içüp ve

---

[103] ياقيوب (yaḳıyup) biçiminde hatalı yazılmış.

baʿdehu muḥkem 5. çalḳayalar, bi-iẕni’llāh istifrāġ idüp gelüp çıḳup ḫalāṣ ola, 6. v’eger baḳlanuŋ içinde ḥāṣıl olan ḳurdını cemīʿ idüp dögüp 7. eleyüp baʿdehu bir miḳdār ṣar[b] sirke ile ḳoşup ġarġara etseler fī’l-ḥāl sülügi 8. düşüre, mücerrebdür ve daḫı aġzına yılan giren ādemiŋ daḫı bir dāne ṣıġır 9. ödiyle bir miḳdār ṣoġan ḳoşup ṣabāḥ aç ḳarına içürseler yılanı 10. pāreleyüp ṭaşra bıraġa, mücerrebdür.

20. Bāb: Eŋse Siŋirleriniŋ 11. Aġrısı Beyānındadır:

İmdi her kim ṭuraḳ otın istiʿmāl etseler siŋir aġrılarına 12. nāfiʿdür, v’eger beyāz sūsen[104] yaġın daḫı sürseler nāfiʿdür, [44b] 1. v’eger bayda yaġı sürinmek daḫı nāfiʿdür, ammā bu marīż olan 2. ādem et yemekden[105] ziyāde ḥaẕer ideler ve daḫı bir miḳdār ḫaṭme[yi] ḳaz ya- 3. ġıyla ve ördek yaġıyla ḳoşup siŋir aġrılarına sürseler ziyāde 4. nāfiʿdür, v’eger belesān yaġın sürseler nāfiʿdür, ammā ekşili 5. ṭaʿāmlardan ḥaẕer ideler ve daḫı papadya yaġın benefşe yaġı 6. ve nīlūfer yaġı sürseler nāfiʿdür. Mıḳnāṭıs elde ṭutsalar 7. siŋir yorulmasına nāfiʿdür ve bādem yaġı daḫı aʿlādur 8. ve daḫı eŋsede yāḫūd ġayrī yerde peydā olur bir ʿilletdür, aŋa 9. ur dirler, evvel ḳōz ḳadarca olup ve gitdükce büyür ve yumşaḳ 10. olur. İmdi anuŋ ʿilācı, egretüli yerde peydā olmış ise bir tel[i] ince 11. kendir ile berk baġlayup ve cānib-i erbaʿasın dört şāḫ idüp [45a] 1. yarup deriyi ṣoyalar, eger anuŋ başı aḳ ise anı yarmayup bütün 2. çıḳaralar ve birine eyü ṣaġ ṭuz ḳoyalar, v’eger ḳan çoḳ aḳarsa ḫūn-bend 3. ḳoyalar daḫı eski penpe ṭolduralar tā kim erik [ḳadar] olınca dura, baʿdehu içüp 4. merhem-i

---

[104] صوصن [ṣūṣan] biçiminde hatalı yazılmış.

[105] içmekden biçiminde hatalı yazılmış olsa gerek.

mıṣrī yāḫūd merhem-i bāsılīḳūn veyā merhem-i rusul urup ḫalāṣ ola, [5.] mücerrebdür, ve her kim defne yapraḳın zeyt yağıyla ḳaynatup ağrıyan [6.] siŋirlere sürüp bir miḳdār oġsalar, bi-iẕni'llāh şifā bula, ḫalāṣ [7.] ola.

21. Bāb: İnsānuŋ Yüzinde ve Eŋsesinde Ẓāhir Olan Ḫanāzīr [8.] Yaralar[ın]ıŋ ᶜİlācın Beyānındadur:

İmdi her kim ḫaṭmenüŋ toḫmın dögüp [9.] ḫanāzīr çıbanın üzerine yāḫūd ördek yaġıyla ḳoşup ḫanāzīr [10.] üzerine ursalar ḫalāṣ ide, beŋsüz ḳızıl ṣıġır südin beş altı baṭman [45b] [1.] alup ve muḥkem ḳaynatup temām bir baṭman ḳadar ḳalduḳda o[l] ḫanā- [2.] –zīr ki ṭuz başı dirler anuŋ üzerine ursalar bi-iẕni'llāh o- [3.] –ŋuldup ḫalāṣ ide, ġayet ile mücerrebdür, nāfiᶜdür ve daḫı bu marīż [4.] bir ᶜilletdür ki eks̱er başdan peydā olur, boġazda dökülür, [5.] ve nişānı oldur ki, cevz ḳadar ve fınduḳ ḳadar olur, ᶜilācı budur ki, [6.] bir pāre bezi üç ḳat idüp delüp daḫı çıbanuŋ üzerine [7.] ḳoyup ve ḫamur ile yāḫūd çarşāf ile dört [cānibine], baᶜdehu ol bezi geydirüp [8.] ve gün gibi siyāh olmış olsa baᶜdehu üzerine ḳoyunuŋ murdār [9.] iligi, bir pāre ekşi ḫamr ile urup tā kim siyāh olan ça- [10.] –yır ḳalḳınca ḳarż-ı zīrnīḫ ekeler, altı yedi günde açılur, baᶜdehu [46a] [1.] çevre yanına bir miḳdār eski penpe ile ṭoldurup yumurṭa gibi [2.] çıḳsa gerekdür ki o[l] maḥalde yerin iki üç gün penpe ile [3.] ṭoldurup ve merhem gibi tīmār idüp bitüreler, şifā bula. Bundan [4.] [ġayrī] bir ᶜillet daḫı vardur, bādişnām dirler, ādemiŋ başdan yüzine enüp [5.] çıḳın çıḳın olur ve yüzinüŋ rengin bozup çirkin eyler. İmdi [6.] anuŋ ᶜilācı budur ki ḳan alalar, baᶜdehu ayāric-i fayḳara ile tenḳiye [7.] ideler, ammā ġalaṭ ṭaᶜāmlardan ḥaẕer idüp likin bir miḳdār isfīndāc bula [8.] ve çenāruŋ bunlara bir

miḳdār acı yaġıla saḥḳ idüp ve gice ile süreler [9.] ve bir miḳdār arpayı ḳaynatup ısıcaḳlan ve yüzin yuyalar [10.] bi-iẕni'llāh şifā bulup ḫalāṣ ola ve daḫı bundan māʿadā bir ʿillet [11.] daḫı vardur, aŋa daḫı beyżā dirmedür kim dimāġdan enüp ḳulaḳ [46b] [1.] ardına dökülür ve yumurta gibi ve sancu[yu]p ve ısıtma gibi ditrer ve gev- [2.] -desi daḫı yanar. İmdi anda daḫı ol ḳāfileden ḳan alup ve baʿdehu [3.] maḥalle yaḳı urup birḳaç kez daḫı ş̄iş uralar, ammā yarayı daḫı [4.] tez tez açmayalar tā kim mādd[e] gelüp faṣ̄iḫ olsa andan ṣoŋra altında ṣu yö- [5.] -rüse gerekdür ki ol maḥalde bir neşter ile delüp aḳıdalar, likin ziyāde [6.] aḳıtmayup baʿdehu merhem-i bāsel̄iḳün ile fet̄il urup dimāga daḫı ısıcaḳ [7.] rafadān yumurta yāḫūd yaġlı pirinç ṣōrbāsı vereler, v'eger mādd[e] boġazın [8.] ṭaşrasında dökülürse ʿilācı hemān bu minvāl üzredür ki yaḳı idüp [9.] urduḳlarında deşilüp ḫalāṣ ola, likin bir ʿillet eks̱er küçük [10.] o[ġ]lancuḳlarda çoḳ olur, ammā bir bütünce delinük māż̄iyi esbābına [47a] [1.] diküp herbār maʿan götürse ġayr[̄i] çıban ḳısmın görmeye.

[2.] 22. Bāb: İnsānda Peydā Olan Gögüs Aġrısınuŋ ʿİlācı Beyānınadur:

[3.] İmdi her kim mers̄in şarābın gögüs aġrısı' çun içeler, ziyāde nāfiʿdür, [4.] v'eger fınduḳ yaġın gögüs aġrısına sürseler nāfiʿdür ve birḳaç gün [5.] ḳızıl üzüm daḫı yemek nāfiʿdür ve daḫı şarāb-ı ʿunnāb içmek nāfiʿdür, [6.] v'eger yüzerlik toḫmından bir buçuḳ mıs̱ḳāl temām yudarlarsa gögüsde [7.] olan aġrıyı ve sāyir māddeleri defʿ ide, ziyāde nāfiʿdür ve daḫı bal [8.] şerbetin içmek gögüsde olan balġamı eridür ve dārc̄in yemek daḫı [9.] balġamı defʿ ide ve daḫı Buḳrāṭ-ı ḥükemātda rivāyetdür ki her kim çökündüri [10.] bişürüp yese ziyāde menfaʿat bula, z̄irā gögsi ġāyetle yumşadur

[47b] 1. ve ṣafrāyı ve balġamı ḥall eyleyüp ḳulınca ziyāde nāfiʿdür ve daḫı 2. ṭatlu bādem yemek aʿlādur, ol daḫı gögsin yumşaḳ dutup 3. ve öksürügi defʿ idüp ve insānı semüz ider ve daḫı 4. ṭuraḳ otından dört dirhem ve iki dirhem daḫı anīsōn 5. ḳarışdurup yeseler gögüs aġrısına nāfiʿdür ve ṣuvı 6. daḫı ḳuṣmaḳdur ve daḫı şeker yaşdur likin ısıcaḳdur, ammā istiʿmāli 7. nāfiʿdür, gögsi yumşaḳ ider ve hem daḫı şalġam ve ḳabaḳ 8. yemek ziyāde nāfiʿdür, v'eger ḳurı öksürükde bir kişinüŋ 9. gögsi aġrısı deve örgüçi yaġın ḳurup ve saḫḳ idüp 10. yeseler bi-izni'llāh ḫalāṣ ola, mücerrebdür.

[48a] 23. Bāb: 1. Inçḳıruḳ ve Ḳurluġan ʿİlācı Beyānındadur:

İmdi her kim 2. ınçḳıruḳ içün rāvend içseler nāfiʿdür, v'eger ayva ve 3. nīlūfer şarābın içseler defʿ ide, v'eger bir ḥabb-ı mūmāyı 4. bir miḳdār kerefes ṣuvı birle içseler defʿ ide, v'eger 5. ḳurluġan içün yaş māżīyi sirke [birle] ıṣladup ursalar 6. defʿ ide, yāḫūd barmaġını ḳar içine ya ṣovuḳ [ṣu] içine ḳosalar 7. ve daḫı ınçḳıruḳ olmanuŋ sebebi aç olmaḳdan yāḫūd ziyāde ṭaʿām 8. yemekden veyā ḳusmaḳdan yāḫūd ṣudan ḥāṣıl olur. İmdi bu 9. maḥalde bir miḳdār naʿne maʿcūnı yeseler defʿ ide ve daḫı bādem 10. yaġıyla şeker içmek nāfiʿdür , v'eger anīsōnı gülenbügīn ile [48b] 1. ezüp içürseler defʿ ider, v'eger ınçḳıruḳ 2. ḫastalik ṣoŋında olursa muḫaṭaradur, ḥaẕer ideler, likin 3. herbār [bir] miḳdār ṭuraḳ otın daḫı bişürüp ṣuyın içür- 4. –seler defʿ ide ve sākin eyleye ve daḫı müdāvemet eylemeyeler ki göze 5. ve

menīye daẖı żarardur[106] ve daẖı bir miḳdār nā[ʿ]neyi bir miḳdār maṣṣakī 6. birle içürseler ınçḳıruḳı defʿ ide, ziyāde mücerrebdür.

24. Bāb: 7. żıyḳu'n-nefes ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim devlengeç ḳanın 8. bir miḳdār gül ṣuvına ḳatup içürseler menāfidür, v'eger eşek 9. südin birḳaç gün aç ḳarına her ṣabāḥ içseler nāfiʿdür. 10. żıyḳu'n-nefes bir marīżdür ki nefes darlıḳ[ın]dandur ve ekşi bürūdetden [49a] 1. ve ġalīẓ balġamdan ḥāṣıl olur. İmdi anuŋ bir dürlü 2. ʿilācı budur ki, bir miḳdār ẖaṭme ve ḳurı üzüm ve encīr 3. ve siyāveşān ve rāzyāne toẖmı dögüp sūsen dibi, benefşe ve buyan 4. dibi, bunlardan birer miḳdār alup baʿdehu şeker ile yāẖūd balıla ḳayna- 5. –tup ve süzüp içüreler ve müshil ile balġamı giderüp bal 6. ṣuyın yāẖūd ḥalāb ṣuyın yāẖūd ẖaṭmenüŋ ḳabuġın çıḳa- 7. –rup ve ḳaynatup ṣuyın içüreler, v'eger bu ʿillet yübūsetden 8. yāẖūd sevdādan oldıysa aŋa daẖı şeker şerbeti ile olmış 9. rummān yāẖūd lisānü'ṡ-ṡevr ṣuvı yāẖūd nīlūfer şarāpın içüreler 10. ve hem sevdāyı ishāl ideler, v'eger şiş peydā olursa defʿaten muʿā- 11. –lece ideler ve daẖı bu marīże mübtelā olan ādem ekşi şeylerden ve ṭuzlu- [49b] 1. –dan ve rūzigārāndan şeylerden berhīz ideler, zīrā żıyḳu'n-nefes 2. bir ġalīẓ balġamdur ki bekçe yöriçek ṣolur ve nefes alamaz. Eger 3. öksürügi var ise ʿilācı daẖı ḳabildür ve her bād-ı şarāb-ı 4. żūfā ve şarāb-ı benefşe içmek lāzımdur ve daẖı üç günde 5. bir ḥammāma girüp ve poynuna bādem yaġın süreler ve daẖı ḳızıl 6. inek südini ḳomadın ṣaġılduġı gibi içeler, nāfiʿdür, v'eger 7. żaʿīf degül ise hemīn vireler ve daẖı bāliġ olmaduḳ oġlan 8. sidügi içüreler, nāfiʿdür,

[106] zı ile (ẓarardur) biçiminde hatalı yazılmış.

v’eger otuz güne dek her gün iki dirhem [9.] şekeri dögüp ılıcaḳ ṣu ile içürseler müfīddür, v’eger bir [10.] miḳdār kemmūnın saḥḳ idüp sirkeyle yāḫūd ṣu ile ḳarışdurup [11.] ṣabāḥ aç ḳarına içseler nāfiᶜdür, v’eger ışırġan dikenin ḳaynatup [50a] [1.] bir miḳdār bal ḳatup yeseler nāfiᶜdür, v’eger yılanyaṣduġınuŋ [2.] kökin balıyla ḳaynatup maᶜcūn idüp baᶜdehu birer bādem [3.] ḳadar aç ḳarına yeseler ḍayḳu’n- nefes ve öksürüge ziyāde [4.] nāfiᶜdür, v’eger her ṣabāḥ iki dirhem burçaḳ toḫmı aġzında temām [5.] ıṣlanınca ṭutup baᶜdehu çigneyüp yutsalar nāfiᶜdür ve daḫı [6.] her kim boġa dikenin ḳamışını muḥkem dögüp ṣuyın çıḳarup ve bir [7.] miḳdār gül ṣuyın ḳatup içseler bi-iẕni’llāh şifā bula, ḫalāṣ ola, [8.] mücerrebdür.

25. Bāb: Öyken ve Ciger Aġrıları Beyānındadur:

İmdi her kim [9.] mersīn şarābın içseler öykende olan aġrıyı defᶜ idüp öksü- [10.] –rükine ziyāde nāfiᶜdür, v’eger lisānü’s̱-s̱evri bal şerbetiyle içseler [11.] nāfiᶜdür ve daḫı dārcīn yemek ve māᶜi lā-ḥavle daḫı seddileri aça [50b] [1.] v’eger siyāh noḫūdıŋ ṣuyın içseler baġurduġı [zamān] seddi aça, [2.] sergencübīn daḫı nāfiᶜdür ve daḫı zencebīl, fınduḳ, bādem daḫı nāfiᶜdür, [3.] v’eger kerefes başın bişürüp yeseler nāfiᶜdür ve mücerrebdür.

[4.] 26. Bāb: Nefes Açılup [Ḫōş] Olmasın Beyānındadur:

İmdi her kim, [5.] kelem toḫmından bir miḳdār alup çigneyüp ṣuyın yutsalar āvāzı [6.] aça, v’eger bişmiş ṣoġanı nişāstaya baturup yeseler āvāzı [7.] açılup ve öksürük daḫı defᶜ ola ve daḫı ṭutulması ḥarāretden [8.] yāḫūd yübūsetden olmış ise anıŋçün benefşe ve nīlūfer şarābın [9.] içseler nāfiᶜdür, ḥulüv-i ᶜırḳ-ı sūs ṣuyın bir miḳdār

ḳaṭānā ve bir 10. miḳdār ḥayyü'l-ʿālem luʿābın içüreler ve ġıdāsı daḫı nīm-serişte yumurta ve rişteyi 11. semüz ot ile bādem yaġı ile ve şeker ile ṭavuḳ şorbāsın yedüreler, v'eger [51a] 1. bu ʿillet burūdetden yāḫūd balġamdan olmış ise aŋa şarāb-ı zūfāyı 2. bir miḳdār bal ṣuvı birle içürüp ve yine bir miḳdār encīr ve 3. ḳurı üzüm ve bal dögüp bād[em] içi yedürüp balġamı ishāl ide 4. ve ziyāde çıḳırmaḳ ve ṭuzdan ve tütünden ḥaẕer i[de]ler ve ekşiden 5. ve ṭuzludan iḥtirāz idüp bir miḳdār kerefes ṣuvı birle bir pāre 6. nuşātırı ḳarışdurup ġarġara eyleseler āvāzı açılup ḫūb[107] 7. ola ve daḫı bir miḳdār keten toḫmın muḥkem saḥḳ idüp ve elekden 8. geçürüp baʿdehu bir miḳdār çekürdegi çıḳmış ḳızıl üzüm ve bir 9. miḳdār köknār içi kim ḳurımış ola ve bir miḳdār fınduḳ kim ḳabuġı 10. çıḳmış ola ve piyāz ola. Bunları cümle dögüp ve kifāyet ḳadar balıla 11. maʿcūn idüp her ṣabāḥ birḳaç gün aç ḳarına ṭurp yeseler 12. āvāzı açıla ve keşūr yemek daḫı nāfiʿdür, bişmişin ola, v'eger[108] [51b] 1. bir ādemiŋ boġazı ziyāde ṭutılmış olsa gerekdür 2. ki beş dirhem ḫūlincān ve beş dirhem dārcīn ve daḫı anīsōn. 3. Bunları muḥkem dögüp bir miḳdār ṣu ile ḳaynatup baʿdehu kefi 4. alınmış bal ile maḫlūṭ[109] idüp birḳaç gün aç ḳarına içseler 5. nāfiʿdür.

27. Bāb: Maʿde Aġrısın ve Ḳuvvetin ve Żaʿafın Beyānındadur:

6. İmdi her kim bir miḳdār dārcīn dögüp maʿde üzerine ursalar 7. aġrısın defʿ ide. Eger naʿneyi bir miḳdār sirke ile dögüp maʿdeye 8. ursalar defʿ ide. Eger gül şarābın ṭaʿāmdan ṣoŋra içseler maʿde 9. aġrısın defʿ ide. Eger, bögürtlen yapraġın dögüp

---

[107] ح (ha) ile hatalı yazılmış.
[108] varak arkasında *aç* tekrar edilmiş.
[109] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

maʿde üzerine [10.] ursalar ḳavī ide. Eger, līmūn şarābın içseler nāfiʿdür ve daḫı gül [11.] ṣuyın içseler ve ḳoḳlasalar maʿdeye ḳuvvet vire. Eger, maʿde aġrısınuŋ [52a] [1.] sebebi ḥarāret ḳalup olmasından ise zīrā ekṡer andan ḥāṣıl [2.] olup ʿalāmeti oldur ki tez tez ṣuṣamaḳ ve maʿdede ṭaʿām [3.] göyünmek ve maʿde ıssı olmaḳdır. İmdi ʿilācı budur ki, eşribelerden [4.] tuffāḥ şarābı ve ḥummāż şarābı içüp ve ṭaʿāmlardan ekşili [5.] ḳoruḳ ve nārde[n]g ve ṣumāḳlı çōrbā yeyüp ve meyvālardan alma, [6.] amrūd, ayva, marūl ve kişnīc istiʿmāl idüp ve baʿdehu yine maʿde [7.] üzerine bir miḳdār kāsnīyi gülāb ile ezüp ve bir miḳdār sirke [8.] daḫı ḳatup urmaḳ lāzımdur, v'eger bu ʿillet burūdet ġalib [9.] olmaḳa ise ʿalāmeti oldur kim ziyādeler ile gelir yer ve ṭaʿāmı [10.] geç hażm[110] ider ve daḫı az ṣuṣayup ve imtilā olmaḳdur. Eger, maʿde d- [11.] –il olup ḳuruldayup ve ınçkıruḳ daḫı dutar ise devāsı budur ki [52b] [1.] insāna nāfiʿ maʿcūnlar yeyüp ve bir miḳdār anīsōn [2.] ile rāzyāne toḫmın ve gülbeşeker istiʿmāl idüp ve eşribelerden [3.] şarāb-ı aṣ ile tūrunc ḳabuġı şarābın içüp ve ġıdālardan [4.] ṭavuḳ ve piliç ve serçe ve gögercin palazı yeyüp yāḫūd oġlaḳ [5.] etin büryān idüp daḫı fülfül ve zencebīl ve ḳaranfīl istiʿmāl ideler [6.] ve daḫı maʿde üzerine ḳoy[alar]. Gül, ʿūd, anīsōn bunları cümle dögüp [7.] kifāyet ḳadarı zeyt yaġıyla ḳarışdurup ısıcaḳla uralar, velikin [8.] ṣovuḳ ṣudan ḥaẕer idüp ve bir miḳdār rāzyāne toḫmı ḳaynatup [9.] ṣu yerine anı içürüp ve sāyir ṣovuḳ şeylerden berhīz üzre ola, [10.] v'eger bu ʿillet ṣafrā ġālib[111] olmaḳdan ise anuŋ ʿalāmeti [11.] budur ki aġzı acı olup ve göŋli bulanup daḫı istifrāġ

---

[110] حظيم (ḥaẓīm) biçiminde hatalı yazılmış.

[111] ḳalup biçiminde hatalı yazılmış.

[53a] [1.] eyledükde ṣafrā ḳuṣmaḳdur, velikin ʿillet sevdādan olmış [2.] olursa anuŋ daḫı ʿalāmeti ḫażım[112]-i żaʿīf-i iştihā ġālib [3.] olup ve istifrāġ eyledükde sevdā ḳuṣmaḳdur. İmdi [4.] eger, ṣafrāyı v'eger sevdāyı ikisin daḫı sehil ile istifrāġ [5.] enidürüp içerüsin pek eylemek lāzımdur, ammā ḥarāretden [6.] ve burūdetden olan aġrılara yuḳaru ẕikr olınmış muʿāleceyi eyleyüp [7.] ve balġamdan olan bu tedbīri eylemek lāzımdur. Mes̱elā rāzyāne toḫmı [8.] ve kerefeş toḫmı, ṭūrīç ḳabuġı, fülfül, ḳurı gül, maṣṭakī, zencebīl. [9.] Bu ẕikr olınan edviyyeleri ki şarābın idüp ve ısıcaḳ ṣu ile [10.] içüp maʿcūnın daḫı terkīb idüp gice ile istiʿmāl eylemek [11.] lāzımdur, zīrā ziyāde nāfiʿdür ve mücerrebdür, ve sāyir dükeli [53b] [1.] ṣovuḳdan istifrāġ eylese ṣumāḳı ṣu ile bir miḳdār kemnūnı saḥḳ [2.] idüp ṣumāḳ[113] ṣuvı birle içseler istifrāġ eylemegi defʿ ide, [3.] ammā ḳuṣmaḳ murād idüp idmese bir miḳdār ṭurp ṭoḫmı dögüp [4.] ṣuyla yāḫūd bal şerbetiyle ya süd ile ḳarışdurup içseler [5.] ne ḳadar maʿdesi berk olursa ḳusalar, v'eger bal ile ṭurbı yeyüp [6.] ve üzerine ılıcaḳ ṣu içseler ṣuṣadur, v'eger bir miḳdār [7.] südi ḳaynatup ve bir miḳdār çörek ḳatup baʿdehu ṣabāḥ aç ḳarına [8.] içseler istifrāġ itdürüp balġamdan ḫalāṣ ola, ammā südi bir pārça [9.] ṣoġudup içseler ziyāde ısıcaḳ içmeseler nāfiʿdür. Eger, bir miḳdār ṭurb [10.] toḫmına ḳoyun südiyle veyāḫūd bir miḳdār sirke ile ḫalṭ idüp baʿdehu [11.] ṣabāḥdan ḥammāma varup ısıcaḳ yerde aç ḳarına içseler fī'l-ḥāl ḳuṣdura, [54a] [1.] v'eger bir miḳdār ṭuraḳ otın siyāh üzümle ḳaynatup [2.] baʿdehu ṣuyın ḥammāmda ziyāde içseler istifrāġ küllī eyledügden [3.] ṣoŋra on yıllıḳ bahaḳ zahmetin

---

112 ح (ha) ile hatalı yazılmış.

113 ṣāmāḳ biçiminde hatalı yazılmış.

defᶜ ider, velikin ḳuṣdu- 4. –ḳdan ṣoŋra bir miḳdār ṣovuḳ ṣuya sirke ḳatup ve anuŋla aġzın 5. burnın yuyalar ki başına çıḳmaḳa ḳomayalar, mücerrebdür. Eger, ziyāde- 6. –siyle ḳatı idim dirseŋ bir miḳdār penpeyi gül ṣuvı ile ışladup 7. gözlerinüŋ üzerine baġladuḳdan ṣoŋra ḳolların bir 8. ġayrī nesne ile baġlayup ᶜaẓīm-i istifraġ küllī eyleye, 9. baᶜdehu bir miḳdār gülāb ile alma şarābın ālūde idüp 10. içeler, nāfiᶜdür, ammā baᶜżılar dimişlerdür ki bir miḳdār 11. gülbeşekeri ziyādece maṣṣakī birle ḫalṭ idüp yeseler [54b] 1. ziyāde fā'ide bula demişler ve daḫı balġamı olan ādem kendüsin 2. riyāżetden ve ṭaᶜāmdan ol ḳuṣa, ammā ıssı mizāclı[114] olan 3. ādemler evvel bir miḳdār ṭaᶜām yeyüp ve şarāb içüp baᶜdehu 4. ḳuṣalar ve daḫı her kim bir miḳdār ṭurbı muḥkem dögüp ṣuyın 5. alup baᶜdehu ḥammāma varup ṭurpuŋ ṣuyından birḳaç fincān 6. içseler fī'l-ḥall ḳay etdüre ve balġamı ve aġızdan aḳan ḳara ṣuyın 7. defᶜ ide. Eger evvel ṭaᶜām yeyüp ṣoŋra ḳay eylemek murād iden 8. ādem gerekdür ki ṭuzsuz erişte şōrbāsı gibi ve yine ṭuzsız 9. baş paça gibi şeyler yeyüp üzerine ziyāde ılıcaḳ içdikde 10. derhāl ḳay ide, ammā laṭīf ġıdālar ve fürūc-ı kebīre yeyüp iki 11. üç güne dek ekşilerden ḥaẕer ideler.

[55a] 28. Bāb: Göz (55A) 1. Aġrılarınuŋ ᶜİlācın Beyān İder:

İmdi gözi aġrıyan ādem 2. bir pāre ṣumaḳ [birle] ve bir miḳdār gül ṣuvı ezüp baᶜdehu sürme gibi göze 3. çekseler ḫōş ola, aġrısın defᶜ ide, v'eger ḳızıl aġaç yapraġın 4. yaş iken birḳaç kerre göze çekseler ḫōş ola ve daḫı kerefes 5. ve benefşe dögüp gözi üzerine ursalar bi-iẕni'llāh şifā bula, 6. v'eger bir miḳdār paḳlayı muḥkem

[114] مزجلی (mezcli) biçiminde hatalı yazılmış.

dögüp elekden geçürüp sürme 7. gibi göz[e] çekseler nāfiʿdür ve māddeyi sovuḳluḳdan ḫalāṣ eyleye 8. ve göze ṣu enmeye, defʿ ide. Eger, bir miḳdār ḫardalı bir miḳdār bal ile 9. ve ṣu ile ḳarışdurup sürseler ḳabaḳ ḳanluluğın ve ḳan olmaḳın[115] defʿ ide, 10. v'eger bir miḳdār kişnīc ṣuvı birle gül ṣuyın maʿan ḳarışdurup 11. göze çekseler göz olan ḳabarcuğı defʿ ide, v'eger taʿalluḳ teresin [55b] 1. muḥkem dögüp aḳanın göze çekseler aḳın gidere v'eger kendene 2. yaprağın ve çiçegin muḫkem dögüp şişmiş göze ursalar defʿ ide, 3. v'eger ḳırlanḳıç beynisin bir miḳdār balıla ḫalṭ idüp göze çekseler 4. aḳlığın defʿ ide, v'eger gelincik çiçegin dögüp ṣuyın göze 5. çekseler aḳlığın defʿ ide. Ḫuṣūṣa bu ʿillet küçük oġlancuḳlara 6. vāḳıʿ olursa aŋa daḫı yine bu çiçegi etmeyüp velikin bir miḳdār 7. ṣumāḳ [ve] ṣu alup baʿdehu elli dirhem ṣu ile bişürüp ṣumaḳuŋ 8. ḳuvveti ṣuya çıḳduḳda baʿdehu ol ṣudan ḳanı olan göze ṭamzursalar 9. ḳanın defʿ ide, v'eger aḳ sūsen muḥkem dögüp ṣuyın bir bezden 10. süzüp alalar, baʿdehu ol ṣu berāberi gülāb ḳoşup aḳ 11. düşmiş göze ṣıksalar ġāyetle nāfiʿ ve mücerrebdür, v'eger keklik ödin [56a] 1. bulup ve berāberi misk ile ve bir dāne delüksüz incü[y]i daḫı[116] 2. saḥḳ idüp cümlesin ḳoşup göze çekseler gözde olan 3. aḳlığı defʿ ide, ḫalāṣ ola, v'eger ṣığır poynuzın yüzik idüp 4. götürseler gözde olan ağı defʿ ide, v'eger noḫūd-ı mezīd dögüp 5. göze çekseler ẓaʿīf olmış göziŋ nūrın ziyāde ide, v'eger 6. keklik ödin ve sağ gözin süd ile ḳaynatup göze çekseler 7. gice gündüz gibi göre, ziyāde nāfiʿdür, v'eger çiçegi ile ebem gömeci- 8. –nüŋ budaḳların azacuḳ ṭuz ile çigneyüp göze çekseler gözde 9. olan nāṣır etleri gidere, v'eger gözi

[115] almaḳın biçiminde hatalı yazılmış.
[116] ikinci satırda tekrar edilmiş.

mōrılanup ṭaşra dökülürse [10.] mücerrebdür ve nāfiʿdür, v’eger bir kes ṣuyın çıḳarup ḳaranlıḳı olan [56b] [1.]göze çekseler defʿ ide, v’eger yaş aḳan göze nişāstayı sürme [2.] gibi çekseler defʿ ide, v’eger bir pārçe zifti yaḳup gözlerin [3.] altına tarṭsalar yaşın ḳaṭʿ ide, ammā göz ağı güneşde [4.] yörümekden oldı ise afyūn mühri ḳoḳlayup bir pāre [5.] gözine dutsalar, bi-iẕni’llāh defʿ ide, v’eger göze aḳ düşüp [6.] veyāẖūd ḳara ṣu inüp yāẖūd ṭonuḳ olsa ʿilācı budur [7.] ki bir iki dāne çaylaḳ beynisini penbeye alup ẖıfẓ idüp [8.] baʿdehu vaḳt-ı ḥācetde bir ḳaşuḳ içinde ezüp ṣuyın ol żaʿīf [9.] olan göze ṭamzursalar birḳaç böyle etseler defʿ ola ve daẖı [10.] ayu ḳanın ḳıl bitin göze çekseler ġayrī ḳıl bitürmeye, v’eger [57a] [1.] bir miḳdār rāzyāneyi muḥkem ḳay[n]atup ve ṣuyın çıḳarup [2.] baʿdehu ol ṣuvı daẖı muḥkem ḳay[na]tup bal gibi olduḳda mildānile [3.] göze çekseler ziyāde ẖōş eyleye, v’eger balı göze çekseler [4.] nūrın ziyāde eyleye, v’eger bir miḳdār darcīn muḥkem dögüp [5.] ve elekden geçürüp göze çekseler ẓulmāṭın defʿ ide, v’eger [6.] şekeri dögüp göze çekseler ḳarasın defʿ idüp çilā vire, [7.] v’eger ḥayy-i ʿālem yaprağın dögüp göze çekseler gözde olan çıbana [8.] ursalar ẖalāṣ ide, v’eger it üzümi yaprağın bişürüp [9.] göz olan it dirsegine ursalar nāfiʿdür, v’eger yumurta ağıyla [10.] ḳız emzürden ʿavrat südiyle ḳoşup ursalar ziyāde nāfiʿdür, [57b] [1.] ammā her vaḳt gözi ağrırsa bunuŋ ile sākin idüp [2.] baʿdehu tezce tezce ılıçaḳ ṣu birle yuyup ġaflet etmeyeler, [3.] ziyā[de] nāfiʿdür. Eger, göz ağrısınuŋ ṣoŋında aḳ düşmek [4.] vāḳiʿ oldıysa dimāğı ḳan almaḳ birle ve müshil birle [5.] tenḳiye idüp ve baʿżen mücerreb devā eyleyeler. Eger, vāḳiʿ olan [6.] aḳ yoġısa bu ẕikr olan muʿālece cā’izdür, velikin ḳalıŋ [7.] olmış ise aŋa ʿilāc kār eylemez, hemān yoḳ yere zaẖmet [8.]

çekmeyeler, v'eger ḳatlu göz aġrısına [bir] direm ḳızıl noḫūdı 9. bir miḳdār alup ve noḫūdı sehilce āteşde ḳavurup baᶜdehu 10. dögüp elekden geçürüp ve üç direm yüzerlik toḫmı daḫı [58a] 1. ḳavurup dögüp ve elekden geçürüp birbirine ḳoşup 2. bir miḳdār gül ṣuvı birle yoġurup baᶜdehu iki pārçe penbe- 3. –nüŋ üzerine sürüp ve gözlerinüŋ ḳapaḳları üzerine 4. ḳoyup bir pārçe bez ile baġlayup gice çalḳoyun ṣabāḥa 5. dek yatup ve ṣabāḥ namāẕı vaḳtında çözüp gideler, v'eger 6. bir defᶜada gitmezse yine bir yāḫūd iki defᶜa ideler, bi-iẕni'llāh 7. ḫalāṣ ola, ziyāde nāfiᶜdür ve daḫı göz aġrısınuŋ sebebi ḳan 8. ġālib olmaḳdan ise ve ᶜalāmeti göz ḳızarup ve şişüp 9. ṭamarları ṭolu ṭolu olup ḳabaḳları yapışup ve ṣançımaḳdan[dur]. 10. İmdi ᶜilāc [budur]: Evvel ḳīfā[l] ṭamarlarından ḳan alup baᶜdehu [58b] 1. eŋseden yāḫūd baldırdan ḥacāmat iderler. Eger, ṣaġ gözi 2. aġrırsa saġ elinden [ḳan] alup v'eger ṣol gözi aġrırsa 3. ṣol elinden ḳan alalar, bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola, 4. v'eger göz aġrısı ṣafrā ġālib olmaḳdan ise anuŋ daḫı 5. ᶜalāmeti göz ḳızıl olup ve ṣarılıġa daḫı mā'il olur 6. ve hem ıssı olup ṣancup ve kabaḳları birbirine yapışa. İmdi 7. [anuŋ ᶜilācı] budur ki, evvel ṣāfrayı isḥāl idüp aŋa göre muᶜālece ideler, 8. bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola, v'eger göz aġrısı balġamdan ve balġam ġālib 9. olmaḳdan ise ᶜalāmeti oldur ki gözlerinüŋ rengi aḳ olup 10. ve aġrısı az olup likin ḳabaḳları birbirine yapışa. İmdi, bunuŋ [59a] 1. daḫı ᶜilācı, balġamı ishāl idüp aŋa göre ᶜilāc eylemek gerekdür, 2. tā kim ḫalāṣ ola ve daḫı her kim ṣoġan ṣuyın göze çekse 3. sibb, körlügin defᶜ ide ve daḫı her kim hüdhüd ḳanın ḳıl biten 4. göze çekseler ġayrī bitürmeye velākin baᶜżı göz aġrısı 5. ısıcaḳdan olmış ise aŋa göre daḫı birḳaç defᶜa ṣıġır etin 6. tāz[e] tāze ursalar gözüŋ ḥarāretin ve

ḳanın ve aġrısın defʿ ide, 7. ammā ṣovuḳdan yāḫūd yelden aġrımış göz aġrısına birḳaç 8. kerre bal ursalar ḳanın ve şişlerin ve aġrısın defʿ ider, 9. likin ḳıl biten göze ibtidādan ḥabb-ı ḳūḳıyā ile tenḳiye-i 10. dimāġ idüp baʿdehu gözüŋ ḳabaḳın çevirüp ve çınbız [59b] 1. ile ḳılların yolup ve baʿdehu muʿālece ideler, nefʿin bulur. 2. İmdi bir miḳdār ṣabr-ı usḳuṭūrī ve keçi ödi ve gögercin ḳanın 3. maʿan maḫlūṭ idüp süreler, eger olmazsa ḳoluŋ birin çuvalduz 4. ile daġlayup yāḫūd ṣındu ile müşeyyed eyleyeler, bi-iẕni'llāh 5. ḫalāṣ ola, mücerrebdür.

29. Bāb: 6. Uyumaḳ ve Uyumamaḳ Aḥvālin Beyān İder:

İmdi bir kimsene gice 7. benefşe yaġın başına sürseler uyḫu getüre, gül yaġın 8. daḫı keẕālik uyḫu getüre ve daḫı Tebbet ve ʿAmme-yi Şerīfe sūresin oḳuyup 9. yatsalar eger ṣaġ v'eger ṣayru olsun uyḫusı gelüp uyuya, 10. v'eger ḫāşḫāş[117] dögüp bir pāre ṣuyla maḫlūṭ idüp [60a] 1. iki ṭopuḳlarına sürseler uyḫusı gele, v'eger ṭavuḳ yüregin[118] 2. bir beze baġlayup ziyāde uyḫusı olan ādemiŋ boynına 3. baġlasalar uyḫusı gelmez ola, v'eger yengeç gözini getürseler 4. uyumaya. Eger ṣol gözini getürseler uyuya. Eger ḳurdıŋ 5. ṣaġ gözine getürse uyumaya ve ṣol gözini getürseler 6. uyuya ve daḫı tilki yaġın alnına sürseler uyḫusı gelmeye, v'eger 7. bülbülüŋ tügün daḫı getürseler uyumaya. Eger bayḳuş öldürüp 8. ve gözünüŋ ikisin çıḳarup ṣuya bıraġalar. Biri ṣuya batup 9. biri batmaya. İmdi, ol batmayan gözi götüren ādem aṣlā

---

117 ح (ha) ile hatalı yazılmış.

118 يويارکين (yüyergin) biçiminde yazılmış.

uyumaya 10. ve ol batanı getürseler uyḫusı ola, v'eger bir ḫastanuŋ [60b] 1. rāḥatlıġı[119] olmayup uyumazsa bir iki aḳçalıḳ marūlı alup 2. yaṣduḳı altına ḳoyup ve bir miḳdār marūl ṣuyın çıḳa- 3. rup elin yüzin yuṣalar rāḥat olup uyuya 4. ve daḫı ṣıġır ḳavuġın ḳoyununa ṣoḳup getürse aṣlā 5. uyḫusı gelmeye, mücerrebdür.

30. Bāb: 6. Ḳulaḳ Aġırlıġın ve Saġırlıġın[120] ʿİlācı Beyānındadur:

İmdi her kim 7. bābūnec yaġın ḳulaġına ṭamzursalar aġrısın defʿ ide, 8. v'eger ve gül yaġın ṭamzursalar ıssıdan olan ḳulaḳ aġrısına nāfiʿdür 9. ve daḫı her kim sirkenüŋ buḫārına ḳulaġın tutsa çıŋıltusın defʿ ide. 10. Eger, acı bādem yaġın ḳulaḳ gürültüsine ṭamzursalar defʿ ide. Eger, bir pāre [61a] 1. afyūnı ṣuda ezüp ḳulaġı gürleyenüŋ ḳulaġına bir ḳaç[121] ṭamla 2. ṭamzursalar nāfiʿdür, v'eger şāhīn ödin ṭurb ṣuvı birle 3. ḳulaġına ṭamzursalar ṣaġırlıġın defʿ ider ve daḫı gelincik çiçegi 4. ṣuyın alup baʿdehu bir pāre aḳ günlük ḳatup her merhem gibi olduḳda 5. ḳulaġa ursalar içinde pāre olup iriŋ çıḳara nāfiʿdür, 6. v'eger bir ekşi nār çekürdegin balıla bişürüp ḳulaḳda olan 7. çıbana ursalar ḫōş ide. Eger, ḳulaḳdan ḳan gelse bir miḳdār 8. ḳoruḳ ṣuyın beyāż bal mūmı ile maḫlūṭ idüp ḳulaġa 9. ursalar nāfiʿdür. Eger, ṭavşan yaġın bir pāre penpeyile 10. yaḳup ve ṣoḳup ḳulaġa, bir sāʿat ḳadarı ṭurduḳda çıḳart- 11. – salar dutılması defʿ ola ve aḳ ṣoġan ṣuyın ṭudulmasına ṭamzursalar [61b] 1. nāfiʿdür. Eger, ḳulaḳdan iriŋ gelürse üç dirhem cüllāb ile 2. bir dirhem ṭatlu bādem yaġın

---

[119] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[120] sa'ır biçiminde yazılmış.

[121] bir çaḳ biçiminde hatalı yazılmış.

maḫlūṭ[122] idüp bir pāre eski penpe ile 3. ḳulaġa dürtseler ḫōş ide ve ḳulaḳ ṭutılması ve ṣancusı ve 4. aġrısı olsun nāfiʿdür ki bir miḳdār deŋiz ṣuyın ḳaynatup 5. bir dutılmadıḳ bardaḳ içine ḳoyup baʿdehu ḳulaġı ol ṣuyuŋ 6. buġına tutup içerüye tes̱īr eyledükde bi-iẕni'llāh cümlesinden 7. ḫalāṣ ola, mücerrebdür, v'eger ṣaḳṣaġan beynini bir pāre balıla 8. maḫlūṭ idüp eşitmez olan ḳulaġa ḳosalar bi-iẕni'llāh ḫalāṣ 9. ide, v'eger buzaġı bevlini ḳulaḳ ṣancusına ṭamzursalar ḫōş ide, mücerrebdür.

10. 31. Bāb: Ḫafaḳānuŋ Yürek Oynamasıdur ʿİlācın Beyān İder:

11. İmdi her kim oġul otunuŋ yapraġın yaş iken istiʿmāl eylemek [62a] 1. ve ḳoḳlamaḳ ve şarāb içmek yürek oynamasına ziyāde nāfiʿdür 2. ve gül ṣuvı içmek ve sürinmek ve ḳoḳlamaḳ nāfiʿdür ve daḫı ḫafaḳān 3. didükleri bir ʿilletdür żaʿiflikden[123] ḥāṣıl olup tez tez ṣuṣamaḳ 4. ve ḳabż olup nefesi serīʿ olup gögsi daralmaḳdur ve daḫı 5. ziyāde ḳasāvet[124] çekmekden olup ve ṣovuḳ hevālardan daḫı 6. kendüye ḫōş gelür. İmdi ʿilācı budur ki şarāb-ı ḫummāż[125] 7. ve şarāb-ı tuffāḫ ve şarāb-ı nīlūfer ve şarāb-ı verd-i ṭarī ve şarāb-ı 8. rummān ve şarāb-ı ṣandal içüp ve daḫı ṣıġır dili ve gül ṣuvı ve 9. toḫmekān içürüp gök benefşe ve sögüt yapraġı ve ḫıyār, 10. mersīn, gülāb ve kāfūrī ve amrūt. İmdi bu ẕikr olınanı[126] ḳo- 11. –ḳlamaḳ aʿlā ve nāfiʿdür ve ġıdālardan nārdengli ve ḳoruḳlı [62b] 1. ve almalı ṣōrbālar istiʿmāl idüp ve baʿdehu gögsine bir miḳdār 2. ḳūṭūnā luʿābın urup baʿżı āb-ı revān ṣu kenārlarına o- 3. –turup kāh kāh

---

[122] مخلطو biçiminde hatalı yazılmış.

[123] zı ile (ẓaʿīflikden) hatalı yazılmış.

[124] ص (sad) ile hatalı yazılmış.

[125] خماص (ḫummāṣ) biçiminde hatalı yazılmış.

[126] olınana biçiminde hatalı yazılmış.

tefrīḫ-i ḳalb ve ġuṣṣa ve kesāvetin defᶜ ide, 4. v’eger bu ᶜillet ḳan ġalabalıġından ise aŋa şeraḫetle 5. içüreler. Eger bu ᶜillet bürūdetden olmış ise ᶜalāmeti 6. oldur ki ıssı nesneler kendüye ḫōş gelüp ve beŋzi bozardur. 7. İmdi ᶜilācı misk, tuffāḫ şarābın bir miḳdār ᶜud ve reyḥān, 8. ḳaranfil. Lisānü’s̱- s̱evri ṣuvı birle ḳoşup ve bir miḳdār 9. zaġfirān ġonup içüreler ve daḫı bir dirhem tereyaġ yedürüp 10. ve baᶜdehu ᶜūd, reyḥān, ᶜanber, ṭūrunc yapraġın ve kerefes ḳoḳlayup 11. ġıdālardan müferriḥ ṭavuḳ ḳavurması, dārcīn ve ḳaranfil ve zaġfirān [63a] 1. istiᶜmāl idüp ve daḫı balıla fısdıḳ yedüreler, baᶜdehu gögse sūsen 2. yaġın yāḫūd yāsemīn yaġın süreler, bi-iẕni’llāh ḫalāṣ ola.

32. Bāb: 3. Yürek Aġrısı ve Burmasınuŋ ᶜİlācın Beyān İder:

İmdi her kim yürek 4. aġrısı’çun bir pārçe egir çigneseler defᶜ ide, ammā fınduḳ ıssıdur 5. ṣovuḳdan ḥāṣıl olan yürek aġrısına devādur ve daḫı 6. göbek burusı didükleri ᶜillet baġarsuḳdan peydā gelmekden 7. olup ᶜalāmeti baġarṣuḳ ḳuruldayup ṣancumaḳdur. İmdi 8. ᶜilāc budur ki bu ᶜillete evvel ḥuḳne idüp ve ṣovuḳ ṭaᶜāmlardan 9. ḫaẕer ider idüp velikin rafadān yumurṭa yeyüp ḳalye-i keşūr 10. ve şalġam şōrpāsı, bir miḳdār ıssı otlar ile istiᶜmāl ide ve daḫı şu yerine [63b] 1. Şarāb-ı benefşe içüp ve baᶜdehu bir miḳdār kerefes ve toḫm-ı 2. rāzyāne ve anīsōn, egir, maṣṭakī, dārcīn, günlük, cevz-i bevvā 3. bunları muḥkem dögüp baᶜdehu bir miḳdār şeker birle gülenbügīn ile 4. maḫlūṭ[127] idüp istiᶜmāl ideler, ziyāde nāfiᶜdür. Eger, bu ᶜillet ṣafradan 5. gelürse anuŋ daḫı ᶜalāmeti budur ki ziyādesiyle ṣancup ṣuvı 6. çoḳ içüp ve

[127] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

yine ṣafrā gelürse aŋa daḫı ṣovuḳ ṭaʿāmlar 7. virüp likin bir miḳdār ḳaṭūnā ve toḫm-ı reyhān ve lisānü'l-ḥamel ve toḫme- 8. –kān. Bunları ṣuyla çalḳayup süzüp baʿdehu şeker birle ṣu 9. yerine virüp içüreler, velikin ḫayyü'l-ḥamd şarāb[ın]dan nīlūfer aʿlādur 10. ve daḫı her kim ṭurup toḫmın yeseler yürek aġrısın defʿ ide. Eger, [64a] 1. bir kimsene gülenbügīn ile bir miḳdār [ṣuvı?] ziyāde ḳaynatup 2. ve ısıcaḳla içseler ziyāde nāfiʿdür ki ḳuvvet virüp ve 3. içerüsin pāk eyler ve daḫı aġaç ḳavın[ı] gerçe ṣovuḳ durdurması[na] 4. ve [ḳarın] ḳuruldamasına yeseler ziyāde nāfiʿdür ve daḫı yürek yellenmesi 5. içün bir miḳdār toḫm-ı rāzyāne ve bir miḳdār anīsōn daḫı dögüp 6. ṣuyla ḳaynatup ṣovuduḳdan ṣoŋra bir miḳdār şeker ile birḳaç ṣabāḥ 7. içseler ziyāde nāfiʿdür.

33. Bāb: Yürege Ḳuvvet Virenleri [ve] 8. Żaʿīf Ḫastalarıŋ[128] ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim benefşe perverdesin 9. veyāḫūd murabbāsın istiʿmāl etseler yürege ḳuvvet vire, v'eger kim almanuŋ 10. ḳabuġı ṣuyın ve için çıḳarup dört parçe idüp ṣuya ḳoyup [64b] 1. baʿdehu bir miḳdār şekeri anuŋ ile maʿan ḳaynatup tā ki ḳıvama 2. gelmelü olduḳda muḳaddem almayı ışladuḳları ṣuyun daḫı ḳatup 3. ve bir miḳdār misk daḫı ḳatup içdüklerinde ol mertebe yürege 4. ḳuvvet vire ki ża[ʿī]f olınmaya, daḫı ayu şarābı ve ʿanber ve ʿūd 5. daḫı nāfiʿdür ve her kim Sūre-i Fātiḥa'yı bir dāne pāk ābū 6. üzerine yazup pāk ṣuyla yuyup içse[l]er insā- 7. –nuŋ ḳal[b]inde aṣlā ġam ve ḳasāvet ḳomaya, daḫı bir ġayrī ʿillet ve aʿżā 8. ditremesin defʿ

---

128 ح (ha) ile hatalı yazılmış.

ide, v'eger bir ḫasta ġāyetle żāʿīf olsa ferāḫ 9. şōrbāsın yedürüp ve ḳoyun etinüŋ ḳaraca yerinden alup baʿdehu[129] 10. ufacuḳ noḫūd ḳadarı ṭoġrayup bir miḳdār ṣaḳız ve ʿūd [65a] 1. ve ṣandal ḳatup ve bir dāne eski degül yeŋice çölmek ḳoyup aġzını 2. arpa ḫamurı birle ṣuvayup yap yap ḳaynatup ve kāhi[l]ce biraz 3. çalḳayalar, ḳoḳusı temām çıḳup ve ol çölmekden çıḳarup ṣuyın 4. ṣıkup bir dirhem gilermenī ile bir dirhem dögülmiş çülnār ḳatup 5. ol ḫastaya içüreler, ġāyetle nāfiʿdür, v'eger bir ḫastanuŋ u- 6. –yḫusı gelmese burnına bir pāre benefşe yaġın sürseler ve el 7. ile burnın ovalayalar, ammā yanında bir ādem ṭurmayup ve sö[y]- 8. –leşmeyeler kim aḳar ṣu üzerini ula[ya] nāfiʿdür ve daḫı cümle ḫastalıḳ- 9. –larda ziyāde açlıḳdan ve ṣusuzluḳdan ve ġuṣṣadan ve ziyāde uyḫudan 10. ve uyumamaḳdan ḫaẕer ideler, ġayet mücerrebdür.

(65B) 1. 34. Bāb: ʿAḳl Zā'il Olmasınuŋ ʿİlācın Beyān İder:

İmdi 2. her kim yarpuz ṣuyın bir miḳdār sirke ile maḫlūṭ idüp 3. burnına ṭamzursalar ʿaḳla nāfiʿdür. Eger, güllābı içseler 4. ve sürünüp ḳoḳlamaḳ daḫı nāfiʿdür, ammā iblīs ṭırnaġı 5. tütsi etseler nāfiʿdür ve daḫı nārenc ḳabuġın ḳoḳlasalar 6. ʿaḳla nāfiʿdür ve birḳaç ṣabāḥ gül ṣuyın içseler unutsaḳı 7. defʿ idüp ve yürek oynamasından defʿ ide, mücerrebdür.

8. 35. Bāb: Yürege Feraḥ ve Ḳalbe Ṣafā Viren Şeyleri Beyān İder:

İmdi 9. her kim ṭūrunc yese yürege feraḥ vire. Eger, lisānü'ṡ-ṡevr ṣuyın 10. içseler yürege feraḥ virüp ve ḳorḳuyı defʿ ide. Eger, zaʿfirān [66a] 1. yeseler yürege

[129] alttaki satırda tekrar edilmiş.

ferah̠ ve ḳalbe ṣafā virür, likin ziyā[de] yeseler fenādur, 2. hemān bir dirhem istiʿmāl ideler ve daḫı herbār[130] bıldırcın etin 3. yeseler ḳalbe feraḥ ve yürege ḳuvvet vire, anı daḫı ziyāde yeseler teşennüc 4. eyler, ḫaẕer ideler ve her kim naʿne ṭaʿām üzerine eküp yese nāfiʿdür. 5. Yāḳūt üç dürlü olup biri ṣarı ve biri kehl ve biri ḳızıl 6. olur. Bunlar ki birisinden ḫātim idüp getürseler ḳalbe feraḥ vire, 7. ṣafā virüp ve ṭaġūndan daḫı āmīn ola, mücerrebdür ve nāfiʿdür.

8. 36. Bāb: ʿAḳl Zā'il Olmasınuŋ ʿİlācı Beyānındadur:

İmdi her kim 9. dārcīn yemegi muʿtād idinse ʿaḳlı ziyāde ola ve daḫı gül yaġın [66b] 1. ısıcaḳ idüp başına sürseler ʿaḳlı ve fehmi ziyāde eyleye 2. ve daḫı zencebīl ve günlük ve ḫardal yemek ʿaḳlı ziyāde ider ve daḫı 3. hüdhüd ṭırnaġın ve burnın ve beynisin başında getürse 4. ʿaḳlı ve fehmi ziyāde ola ve her kim beyāż[131] ṭurb toḫmın bir miḳdār 5. alup baʿdehu bir miḳdār bal ile ḳaynatup ve bir gice ayaza ḳo- 6. -yup ṣabāḥ içseler yetmiş iki dürlü devā olup ʿaḳlı 7. ve fehmi ziyāde eyleye. Her kim rāvend-i çīnī ile bir miḳdār gül[enbüg]ini? 8. maʿan istiʿmāl iderlerse dimāġda ḥāṣıl olan ʿilletlere devādur, 9. ve ḳulınca ve eski ıssımaya ve ḳasuḳ yaruġına ve ṣılaḳ şişine ve sā'ir 10. nice dürlü marīżlere fā'idesi bī-nihāyedür.

37. Bāb: Ẕātü'l- cenb[132] [ve sā'ir ṣancular ʿilācın beyān ider:]

[67a] 1. [ẕātü'l-cenb] ve bundan ġayrī bir dürlü ʿillet vardur, aŋa ẕātü'r-riye 2. dirler. Ol daḫı ıssı veremdür, cānevi arasında olur. 3. Sebebi ḳan yāḫūd ṭuzlı

---

[130] حربار biçiminde hatalı yazılmış.

[131] beyāẓ biçiminde hatalı yazılmış.

[132] bu kısımdan sonra bir varağın kopmuş olduğu düşünülmektedir.

balġamdur. ʿAlāmeti daḫı gevdeyi ziyāde 4. ḳaşıyup gögsi aġrıyup aġrı yine arḳaya çıḳmaḳdur. 5. İmdi bu marīżleriŋ ʿilācından taḳṣīr eylemek cā’iz degüldür, 6. zīrā müşkil marīżdür ve ʿilācı budur: Ol aġrıyan cānibden 7. ḳīfālden ḳan alup ve ṭabīʿati ḥuḳne-i leyyinet ile teleyyün idüp ve 8. gögsini herbār bādem yaġıyla yaġlayalar, ammā bir pāre mūm[ı] yaġıla 9. ḳoşup sürseler nāfiʿdür ve daḫı şarāblardan benefşe ve nīlūfer 10. ve rummān şarābın virüp daḫı ḫulüv, ḫaṭmī ve buyan dibi ıṣlanmış 11. ola. Luʿābın çıḳarup ve bir miḳdār nebāt[133] şekeri ile ḫalṭ idüp 12. içüreler ve daḫı bu marīżlerde ziyāde ishāl[134] olmaḳdan ḥaẕer ideler, [67b] 1. v’eger ishāl var ise şarāb-ı ḫaşḫāş ve şarāb-ı ās, 2. ve şarāb-ı ṣandal ishāli ṭutmaḳ gerek ve baʿdehu ġıdālardan 3. birḳaç gün evvel şeker ile bādem ḥarīresin virüp ṭatlu bādem 4. yaġın ḳatalar, zīrā yedi günden ṣoŋra ḳuvveti żaʿīf ola 5. gerekdür. Ol maḥalde daḫı ferūḥ ṣōrbāsın virüp temām ḥarāretden 6. defʿ olduḳda yine tekrār ferūḥ ṣōrbāsıyla nīm-şerbet, yumurta 7. yedürüp ve ṭatlu ṣulu muʿtedil ḥammāma ḳoyup ve gögsini daḫı ṣovuḳdan 8. ḫaẕer ideler ve daḫı ṣancu bir ġāyrı ʿilletdür. İmdi anda daḫı ṣancu 9. her ḳanḳı cānibde olursa ol cānibde bāselīḳ ṭamarından ḳan alup 10. baʿdehu bir miḳdār tereyaḳ ve berşaʿişā vireler tā ki defʿ ola. 11. **Nevʿ-i diger:** Ṣancu içün bir miḳdār kemmūnı ve beyāż günlük ve dārcīn 12. daḫı muḥkem saḥḳ idüp ve bir miḳdār ṣu ile ḳaynatup içüreler, 13. defʿ ola ve daḫı ṭavşan etin ve yaġın ve ḳavurma idüp [68a] 1. yāḫūd şōrbāsın bişürüp içürseler żātü’l-cenb içün 2. ziyāde nāfiʿdür, velikin ṭavşanı yemek lāzīm

---

[133] نوبات (nūbāt) biçiminde hatalı yazılmış.

[134] isḫāl biçiminde hatalı yazılmış.

geldükde evvel boġaz- 3. –layup aṣa ḳoyup temām ṣuvı ve ḳanı çekildükde iki üç günden 4. ṣonra yeseler maʿdeye ḳuvvet virüp haẓm[135] olınur, nāfiʿdür.

5. 38. Bāb: Bere Ḳankı Ṣarılıḳ Zaḥmetidür [ve] ʿİlācın Beyān İder:

6. İmdi her kim ṣarılıḳ içün buḫūr-ı meryem içseler defʿ ide, 7. ammā üç dirhemden ziyādesin içmeyüp içdügi zemānda daḫı şeker 8. yāḫūd bal şerbeti idüp daḫı tenhā ve ısıcaḳ yerde içüp oturup 9. baṣdıralar, tā ki terletüp defʿ ola ve daḫı kāsnīyi ḳurı encīr ile 10. yeseler defʿ ide. Eger, ḫıyārşenbeyi ḳızıl üzüm ṣuvı birle içseler 11. defʿ ide, v'eger yedi dāne çörek otun bir sāʿat ḳadarı ʿavrat 12. südiyle ışladup baʿdehu süzüp burnına ṭamzursalar ġāyetle nāfiʿdür [68b] 1. ve daḫı it üzümin bir yanına daḳup götürseler ṣarılıġa nāfiʿ 2. olup ol ādemi it ışırmaya ve urmaya nāfiʿdür ve daḫı 3. keklik beynisin şarāb ile içseler ṣarılıġı defʿ ide. Eger, 4. bāliġ olmadıḳ oġlan südügini içürseler nāfiʿdür veyāḫūd 5. kendü südügüni içürseler nāfiʿdür. Eger aḫşam yatacaḳ vaḳt 6. ayaġın pāk yuyup baʿdehu bir miḳdār ḳaṭrānı dabanına sürüp 7. taḥammül idebildükce yana ṭabanın āteşe ḳarşu dutup ḳızdursalar 8. bi-iẕni'llāh defʿ ola ve bu marīżde olan ādem kendüsin ṣovuḳdan 9. ṣaḳınup ḫaẕer ideler ve daḫı ṣu içdügi kāseye bir altun bıraġup 10. ṣuyın içeler ve daḫı dāyim noḫūd ṣuyın içüreler, v'eger üç dāne dirice 11. balıġı ṣudan dutup bişürüp aç ḳarına yeseler ṣarılıġı defʿ ider, 12. v'eger bir dirhem zaġfirānı, birḳaç ḳaşuḳ yoġurda ḳatup üç [69a] 1. ṣabāḥ aç ḳarına yeseler ṣarılıġı defʿ ide. Eger, bir ġayrī ādem 2. tersini kendü

135 ح (ha) ile hatalı yazılmış.

bilmedin bir miḳdār ezeler ve ṣu ile ḳarışdurup 3. içürseler ṣarılıġı defᶜ ide ve ḳaz ödin bütünce yutsalar[136] 4. defᶜ ide.

39. Bāb: Öksürük ᶜİlācı Beyānın[da]dur:

5. İmdi her kim her ṣabāḥ üç dāne encīri yarup çam ṣaḳızın do- 6. –ldurup ve āteşde bişürüp yeseler defᶜ ola. Eger, mersīn şarābın 7. içseler defᶜ ide. Eger, ebem gömecini yaġıla bişürüp yeseler ḳurı 8. öksürügi defᶜ ide. Eger, lisānü'ṡ-ṡevri bişürüp yeseler 9. defᶜ ide, daḫı benefşe şarābın içseler nāfiᶜdür eski öksü- 10. –rüge, ammā yaş öksürüge murabbāsın yeseler nāfiᶜdür, velikin[137] [69b] 1. ḳan veyā balġam gelen öksürüge rāvend-i[138] cīn içmek 2. nāfiᶜdür. Eger, bir pāre şāp dögüp ıssı ṣu ile içseler defᶜ 3. ide, v'eger bir miḳdār keten toḫmın muḥkem dögüp bir miḳdār balıla ḳarı- 4. –şdurup ṣabāḥ ve aḫşam yeseler ziyāde nāfiᶜdür. Eger, ḳan 5. gelürse daḫı defᶜ ide. Eger öksürük, balġam yāḫūd iriŋ gelürse 6. aŋa gerekdür ki bir persiyāvşān[139] ki baldırıḳara dirler, andan 7. bir miḳdār alup ve bir iki çölmege ḳoyup üzerine bir miḳdār 8. ṣu ḳoyup aġzını ḳapayup muḥkem ḳaynatup temām ḥall olduḳda 9. üç [gün] her ṣabāḥ [yeyeler] bi-iẕni'llāh defᶜ ide, ziyāde nāfiᶜdür ve daḫı eger, 10. labada yapraġınnuŋ toḥmın birḳaç [dāne] yutsalar nāfiᶜdür. Eger birḳaç 11. ṣoġanı bişürüp yeseler nāfiᶜdür ve daḫı öksürügi küllī olan [70a] 1. ādem kendüsin ısıcaḳ ṭutmaḳ gerekdür. Tedebbür olan muᶜāleceleriŋ 2. nefᶜī ṭāhir ola. Eger, bir miḳdār ḳaranfil ve

[136] alt satırda aynı söz tekrar edilmiş.
[137] aynı söz arka sayfada tekrar edilmiş.
[138] رواند (revānd) biçiminde hatalı yazılmış.
[139] ب (be) ile yazılmış.

zencebīl ve cevz-i bevvā , 3. bunlarıŋ her birinden kifāyet ḳadar berāberce alup dögüp 4. bir çanaḳ bekmez ile vāfir ḳaynatup baᶜdehu aḫşam yatacaḳ vaḳtın 5. ısıcaḳ bir miḳdār ziyādesiyle içüp muḥkem örtünüp yatsalar bi-iẕni'llāh 6. defᶜ ola, v'eger bir miḳdār büberi bekmez ile ḳaynatup yatacaḳ vaḳtın 7. ısıcaḳla içüp ve örtünüp yatsalar şifā bula. Eger, ebem gömeci devşü- 8. –rüp[140] bir miḳdār sāde rūġān ile bişürüp yeseler öksürügi 9. ne ḳadar eski olursa bi-iẕni'llāh defᶜ ola ve daḫı öksürügüŋ 10. bir dürlüsini olur. Ḳurı öksürüp ṣancusı daḫı olup ṣol 11. memesinüŋ üstinde olur. İmdi anuŋ içün evvel baselīḳ ṭamarından 12. ḳan alup baᶜdehu şarāb-ı zūfā, şarāb-ı ᶜunnāb, [şarāb-ı] benefşe daḫı [70b] 1. içürüp bir miḳdār keçi südini ısıcaḳ idüp içüreler ziyā[de] nāfiᶜdür 2. ve daḫı ziyāde mübtelā olan ādem eşek südin içerse defᶜ ide. Eger, 3. birḳaç baş ṣarmıṣaġı ocaḳda bişürseler ve baᶜdehu ḳabuġın 4. ṣoyup ısıcaḳla yeseler nāfiᶜdür, ġaflet olınmaya.

40. Bāb: 5. Ṭalaġı Olanlarıŋ ᶜİlācın Beyān İder:

İmdi her kim deŋiz köpügin 6. bir miḳdār gül yaġıyla ve mūm ile ḳarışdurup ṭalaḳ üzerine [sürse] aġrıyı sākin 7. ide. Eger bir miḳdār sögüt yapraġın muḥkem dögüp ṭala[ḳ] üzerine 8. ursalar yāḫūd yapraġınuŋ ṣuyından bir dirhem içseler aġrısına 9. nāfiᶜdür. Egir yemek ṭalaḳ sancusına nāfiᶜdür ve acı bādem yaġın 10. içseler nāfiᶜdür, v'eger aḳ ṣoḳan yaġın ṭalaḳ şişine ursalar 11. nāfiᶜdür, v'eger çigdemi dögüp bir miḳdār balıla ḳarışdurup ṭalaġı 12. büyük olan ādemiŋ ṭalaġı üzerine ursalar nāfiᶜdür. Eger bir miḳdār [71a] 1. ṭurup toḫmın bir miḳdār ṣarp sirke ile bişürüp

[140] bişürüp olmalı.

ṭalaḳ şişine [2.] ursalar ḥall idüp defᶜ ide. Diger: Ṭavşan baġarsuġın bişürüp [3.] sirke ile yeseler nāfiᶜdür. Diger: Siyāh noḫūdıŋ ṣuyın herbār bir [4.] ḳaç gün içseler ṭalaġa nāfiᶜdür. Diger: Rāvend-i[141] ṭavılı sirke ile [5.] yoġurup ṭalaḳ üzerine ursalar defᶜ ide. Ṭalaġı olan ādem [6.] süd ve ḫūrmā yemek żarardur, ḫaẕer ideler velikin bir miḳdār büberi [7.] dögüp bir miḳdār sirke ile ḳarışdurup ṭalaġa ursalar yāḫūd [8.] içseler ṭalaḳ veremin defᶜ ide, v'eger tiklinüŋ ṭalaġın insān ṭalaġı [9.] üzerine ursalar maḥv ide ve defᶜ ide. Eger, bir miḳdār bögürtlen yāḫūd [10.] kökini dögüp bir yeŋi çölmege ḳoyup ḳaynatup üç güne dek [11.]her ṣabāḥ aç ḳarına içseler ḫalāṣ ide, ammā köki olsa ziyāde nāfiᶜdür. [71b] [1.] Eger, ṣarmısaġı bir pāre ṭuz birle dögüp ve birḳaç defᶜa ṭalaḳ üzerine [2.] ursalar maḥv eyleye, ammā bu ṭalaġuŋ şişmesi ve büyümesi sevdādandur [3.] ve daḫı ḳuruldayup sākin olursa anuŋ ᶜilleti yeldendür, v'eger ṭalaġuŋ üz- [4.] -erine başıcaḳ aġrırsa ol daḫı demdendür ve ikisinüŋ sebebi ᶜilleti sevdādandur [5.] ve daḫı bu marīżüŋ ᶜilācı hemān bi-ᶜaynihi istisḳā ᶜilācı gibidür, az içüp [6.] ġıdāyı az yeyüp sevdāyı ziyāde iden şeylerden ḫaẕer ideler. Mes̱elā mercimek [7.] ve baṣdırma ve bādilcān ve ṣıġır eti ve sā'ir ṭuzlı ṭaᶜāmlardan behrīz üzre [8.] olup likin sirke içinde ışlanmış encir yemek nāfiᶜdür. Eger, bu ᶜillet [9.] yelden ise bir miḳdār ebem gömeci kökin cemīᶜ idüp gölge yerde ḳurudup [10.] baᶜdehu dögüp bir miḳdār balıla ḳarışdurup üç gün ṣabāḥ aç ḳarına [11.] yeseler ṭalaġı eridüp maḥv eyleye. Eger sögüt aġacı kökin ḳurudup [12.] dögüp bir dāne it ḳafasın bulup anı daḫı dögüp un gibi olduḳda [72a] [1.] bir miḳdār esrār alup mecmūᶜın birḳaç dāne yumu[r]ta aġıyla ḳarışdurup [2.] merhem

[141] revānd biçiminde hatalı yazılmış.

gibi olduḳda bir pārçe bez üzerine yaḳı idüp evvel ṭalaġuŋ üzerine [3.] bal sürüp ve üzerine bu ẕikr olınan yaḳıyı yapışdurup yedi güne [4.] dek ṭalaġuŋ üzerine ṭura, tā kim ʿacāyib göre, maḥv olup ḫalāṣ [5.] olalar, ṭalaġuŋ ıssıması olup başı ve cigeri aġrıyan olur, aṣlā süd [6.] yemekden ḥaẕer ideler, ammā bir miḳdār ṣarmısaḳ yapraġın bir miḳdār sirke [7.] ile ḳaynatup etmek üzerine ḳoyup baʿdehu ṭalaġuŋ üzerine ur- [8.] – duḳlarında bi-iẕni'llāh maḥv eyleye, mücerrebdür.

41. Bāb: Ḳulunc Olanlaruŋ ʿİlācın [9.] Beyān İder:

İmdi her kim ḳur[d]uŋ boḳın balıla ḳarışdurup yeseler ḳuluncı [10.] defʿ ola. Hüdhüd etin ya ṣōrbasın bişürüp yeseler nāfiʿdür, ziyāde ḳulıncı [11.] olan ādem bir miḳdār ṭuraḳ otı kökin dögüp ṣuyın çıġarup içseler [72b] [1.] defʿ ide ve daḫı ḳulınc olan ādem amrūd, baḳla, çügündür yemekden ḥaẕer ideler, [2.] nedāmetdür, ammā eger ebucehl ḳarpūzınuŋ içine fetil idüp götürseler ḳulıncı defʿ ider. [3.] Eger ṣıġır ödini ḫurmāya[142] ḳatup üzerine ursalar aġrısın ḫōş ide. Eger, ḫorōz[143] [4.] etin ṭuzlu ṣu ile muḥkem ḳaynatup ve müḥerrā bişürüp yeseler nāfiʿdür. [5.] Eger, ḫaṭmenüŋ[144] üç dirhemin yeseler ḳulıncı defʿ idüp ve ḥayż yaġın daḫı [6.] içe. Eger, bir miḳdār maṣṭakī dögüp baʿdehu iki ol ḳadar şeker ḳatup [7.] birḳaç gün yeseler ḳulınc renci[145] zā'il ola. Eger iki ḳaşuḳ ḥennā[y]ı [8.] iki ḳaşuḳ ṣuyla yoġurup baʿdehu bir ḳaşuḳ aḳ nefti ol ḥennāya [9.] ḳoşup ḳulıncı olduġı yire sürseler bir yumurta bişiminden ziyādece [10.]

---

[142] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[143] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[144] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[145] زنجی (zenci) biçiminde hatalı yazılmış.

durduḳda yanġusı sākin olup ve uyuşur gibi olur, baʿdehu azacuḳ [11.] daḫı durup baʿdehu sile, maḥv ola mücerrebdür, ġaflet olınmaya.

[73a] 42. Bāb: [1.] Müshil Olan Şerbetleri Beyān İder:

İmdi müshil-i laṭīf ziyāde [2.] nāfiʿdür, zīrā insānda olan cümle ṣafrāyı ve balġamı sürüp pāk eyleye. Sināmeki, [3.] beş dirhem, gül-i sürḫ beş dirhem, incās beş dirhem. Bu meẕkūr şeyleri [4.] kifāyet ḳadar alup bir miḳdār ṣāfī ṣuyla ḳaynatup ve ol ḳaynamış [5.] ṣuyuŋ içine yedi dirhem eftīmūn ḳatup baʿdehu muḥkem ḳaynatup [6.] ṣıġup yabāna ata ve ol ṣuyuŋ içine yigirmi dirhem zencebīn ile yigirmi [7.] dirhem demür hindī ḳoyup ve muḥkem ezüp bir bezden süzüp baʿdehu [8.] aç ḳarına bir cümle birden içüp öyleye dek bir nesne yemeyeler, tā ʿacāyib göreler. [9.] Nev-i diger: Linet içüp ziyāde nāfidür. Gül-i sürḫ iki dirhem, rāvend bir dirhem,[10.] ʿunnāb üç dirhem, zencebīl beş dirhem. Bu meẕkūr edviyyeleri[146] rāvend ile [73b] zencebīli dögüp ve ʿunnāb ile güli dögüp baʿdehu bir tencereyi ṣu [2.] ile yarısına dek doldurup ve iki dirhem ḳulḫarir-i sedāb didükleri [3.] eczādan alup ḳatalar, baʿdehu ol ḳadar ḳaynadalar ki eczālarıŋ ḳuvveti [4.] ol ṣuya çıḳa, baʿdehu fincān ile ṣabāḥ aḫşam birer ikişer fincān ḳahv[e] [5.] yerine içdüklerinde niçe fā'ide bulalar ve daḫı Ḥażret-i Resūl'dan menḳū- [6.] –ldur ki bir ādem ishāl olmaḳ murād eylese beş dirhem sināmeki, beş dirhem [7.] ḳabaḳ şekeri, bir dirhem rāzyāne, bu meẕkūr eczāları muḥkem dögüp yine [8.] cümlesin bir yere ḳoşup büyücek ḥablar idüp her ṣabāḥ birer mıs̱ḳāl istiʿmāl [9.] ideler, ziyāde nāfiʿdür ve bir miḳdār ishāl daḫı ider, ammā

[146] edʿiyye biçiminde hatalı yazılmış.

sināmekinüŋ aʿlāsı [10.] ola mücerrebdür ve daḫı müshil içün iki dirhem ḳarīḳūnı dögüp [11.] bir miḳdār līmūn ṣuyı[y]la ḥabb gibi yutsalar on maḥale degin sürer. Eger, ṣaġırluġı, [74a] [1.] v'eger sevdā[s]ı, v'eger balġāmı olsun sürüp pāk ider, ve hem bu [2.] ġārīkūnı yalıŋuz içmek ḳorḳusuzdur. Eger bel aġrısına, v'eger diz [3.] aġrısına, v'eger sāyir ʿilletlere ziyāde nāfiʿdür ve daḫı ziyāde ishāl olmaḳ [4.] isteyenler bir miḳdār ḫıyārşenbe ve demür hindī içseler ṣafrāyı daḫı ishāl ide, [5.] ziyāde nāfiʿdür ve daḫı ḳabż olan ādeme müshil virmeden ḫaẕer [6.] ideler, zīrā baġarsıḳın çatladır, helāk eyler, ammā ʿilācı evvel ṣāf idüp [7.] baʿdehu bir miḳdār būre ve bir miḳdār deŋiz ṣuvı ve kemnūn ve ʿırḳ ṣābūn, bunları [8.] berāberce alup ve muḥkem dögüp ṣoŋra bir pāre aḳ ḥalvā ile ḳarışdurup [9.] orta barmaḳ ḳadar şaḳ idüp ṣovuḳdan ṣoŋra bir pāre daḫı istiʿmāl ideler, [10.] ammā ne ziyāde ısıcaḳ günlerde ve ne ziyāde ṣovuḳ günlerde müshil içmeyeler [11.] veyā ḫūṣūṣa ki yigirmi gün şiʿrā-yı yemenī doġmazdan muḳaddem [olup] veyāḫūd [12.] mu'aḫḫar olmış ola, ġāyet fenā virmezdür ḫaẕer idüp ḥattā evvel günlerde ḳan [74b] [1.] aldırup yāḫūd ḥacāmat etdirmeden daḫı ḫaẕer idüp meger ki ġāyet [2.] iḳtiżā olmış ola ve yine ol günlerde cimāʿ etmeyeler ki ʿayn-ı nedāmetdür, [3.] ziyāde ḫaẕer üzre olalar veyā ḥuṣūṣ-ı[147] eyyām yāḫūd şol ādemiŋ ġuṣṣası [4.] ve ḳasāveti ziyāde olup yāḫūd şāẕuluġı[148] ziyāde olup veyāḫūd [5.] bir mühim işinüŋ endīşesi olmış ola. Ol maḥallerde müshil içürmeyeler, [6.] nedāmetdür, ammā eger müshil içüp kendüye żaʿīf mütevellī olursa [7.] bāzūların ve paldırların ve dizlerin

[147] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[148] ze (ز) ile yazılmış.

daḫı bağlayup baʿdehu şarāb-ı ṣandal [8.] ve şarāb-ı tuffāḥ ve şarāb-ı sefercel virüp baʿdehu bir miḳdār ḳurımış ḳaṭūnā [9.] ile bir miḳdār reyḫān toḫmın eşribeler ile ḳarışdurup içüreler, ziyāde [10.] nāfiʿdür. İmdi bu ẕikr olınan minvāl üzre ʿamel eyleyeler, ziyādeler ile [11.] fā'ideleri olınmışdur, velikin her şey'i yazılduğı üzre ʿamel eylemeden ġāfil [12.] olmayalar, her şey'e sebeb viren Allāh'dur, ġaflet olınmaya.

(75A) 43. Bāb: [1.] Sehli Ḳabż İden Şeyleri Beyān İder:

İmdi her kim ḳabż [2.] olmaḳ içün ḳoyunuŋ cigerinden büryān idüp yeseler ḳabż eyleye [3.] ve daḫı bir ādem ziyāde ishāl olsa bir miḳdār encīr yaprağın muḥkem [4.] ḳaynatup baʿdehu ısıcaḳ iken iki ayaḳlarını ṭopuḳlarına dek ol ṣuya [5.] ṣoḳup temām ṣovuyınca[ya dek] dursalar bi-iẕni'llāh sākin ola, v'eger iki [6.] ayaḳların dizlerine ṣu çıḳar olursa otuz ḳırḳ gün ḳabż ider, [7.] nāfidür ve daḫı ishāl olan ādem tavuḳ kebābı ve gögercin etin ve [8.] serçe etin ve ḳatı bişmiş yumurta ve ṣumāḳ ṣuvı birle bişmiş [9.] paça yeyüp ve sāyir yağlıdan ve ṣovuḳ ṣulu yemişden ve ṭaʿāmlardan [10.] ḫaẕer ideler ve daḫı her ṭaʿām yedükden ṣoŋra üzerine ḳabż [idecek] şerbetlerden ki, [11.] şarāb-ı sefercel-i ḫām ve şarāb-ı ṣandal ve şarāb-ı lisānü'l-ḥamd ve şarāb-ı verd-i ṭarī [12.] ve şarāb-ı tuffāḥ ve şarāb-ı ās ve şarāb-ı ḥummāż içüp ẕikr olınan [75b] [1.] üzre istiʿmāl ideler. Eger, bir ādemiŋ ishāli olup gezer ṣancusı [2.] yoḳ ise aŋa yoġurt ayranı içüreler, v'eger ṣancusı var ise [3.] bir dāne demüri muḥkem ḳızdurup ve yoġurdı ayran idüp [4.] dağlayup çalḳayup içürseler defʿ ola ve daḫı birinc ṣōrbāsın [5.] ṣumāḳ ile bişürüp yedürseler ol daḫı ḳabż ider, nāfiʿdür.

[6.] 44. Bāb: İnsānuŋ İçinde Olan Ḳurt ve Ṣoġulcan ve Yılan Defʿini [7.] Beyān İder:

İmdi eger, zūfāyı bir miḳdār balıla yeseler insānuŋ [8.] ḳarnında olan ḳurdı düşüre, v'eger ṭoḳsan dirhem zeytūnı [9.] bir miḳdār şarābla bişürüp içseler yürekde olan ḳurdı [10.] cümle ḳıra. Eger, bir miḳdār çörek otın yeseler yāḫūd yaḳı idüp [11.] ḳarnına ursalar cümle ḳurdı helāk ide. Eger, ṣarmısaḳı bişürüp [12.] yeseler ḳurdı ḳıra. Eger, çeftālū yaprağın dögüp göbegine ursalar, [76a] [1.] v'eger şeftālū yaprağın yāḫūd çiçegin dögüp ṣıḳup [2.] ṣuyun içseler içerüde olan ḳurdı ve yılanı ve ṣoġulcanları [3.] daḫı ḳıra, hel[ā]k ide. Eger, küçük maʿṣūmuŋ ṣoġulcanı olsa ʿilācı [4.] yine ṣoġulcan otunı bal ile yeseler düşürüp defʿ ide. Eger, [5.] yigirmi dirhem çörek otıyla yedi dirhem ṣaburı başḳa başḳa [6.] dögüp elekden geçürüp baʿdehu bir dāne ṣığır ödiyle yoġurup [7.] göbegine ursalar cümle ṣoġulcanı düşürüp ḫalāṣ ide ve daḫı ādemiŋ [8.] içinde ḳurı ṣoġulcanı olmaḳ müteʿarriż balġamdan olup ʿalāmeti [9.] ṣalyaları aḳup yüregi ḳaynamaḳ ve uyḫuda beliŋlemek ve ṭaʿā[m] yedü- [10.] –kde göŋli dönmek. İmdi bu ẕikr olınan muʿāleceleri idüp bi-iẕni'llāh [11.] ḫalāṣ ola, mücerrebdür.

45. Bāb: [Göbek] Düşmesi ve Sāyir Aġrılar Devāsı Beyānındadur:

[76b] [1.] İmdi her kim on dirhem şekeri yigirmi dirhem ṣarı yaġla ezüp [2.] içseler göbegi düşene ziyāde nāfiʿdür, v'eger bir miḳdār domalanı alup [3.] ve ḳurıdup daḫı muḫkem dögüp bir pāre mūm ile göbek çıḳduġına [4.] ideler, nāfiʿdür. Eger göbekde ṣu olsa ʿuşşāḳ çadırından fınduḳ ḳādarın [5.] aç ḳarına üç sabāḥ yeseler defʿ ide. Eger, bir miḳdār anīsōnı dögüp [6.] ve bir miḳdār yanmış şab ḳatup ve sirke ile yoġurup göbek [7.] üzerine yaḳı idüp ursalar ṣuyun çeküp alur, nāfiʿdür.

[8.] 46. Bāb: İç Aġrısı ve Ḳarın Aġrısı ʿİlācın Beyān İder:

İmdi [9.] her kim bir miḳdār ṣarmısaġı dögüp ve bir miḳdār ve bezr yaġ[ı][149] içine [10.] ḳoyup üç dāne yumurtayı çalḳayup üzerine ḳoyup temām [11.] ḳayġana gibi bişürüp yeseler bi-iẕni'llāh iç aġrısın defᶜ ide. [77a] [1.] Eger bir miḳdār ḳızıl behmeni dögüp birḳaç gün rafadān yumurta [2.] üzerine yine eküp yeseler nāfiᶜdür, likin birḳaç gün [3.] et yemeyüp yaġlılar[da]n perhīz ideler, mücerrebdür. Eger, dest-i meryem [4.] ile iki ḳarındaş ḳanın muḥkem dögüp baᶜdehu rafadān yumurta üzerine [5.] eküp içseler ve defᶜ ide. Eger, siŋirlüce yapraġınuŋ kökin ve yapraġın pāk [6.] yuyup dögüp ṣuyın çıġarup baᶜdehu birḳaç gün her sabāḥ üçer ḳaşuḳ [7.] içseler yürekden ḳan gidene ġāyetle aᶜlādır. Eger, bir miḳdār çam ṣaḳızın [8.] dögüp baᶜdehu bir miḳdār ṣıġır yaġıyla ḳaynatup ṣabāḥdan aç ḳarına [9.] içseler ziyā[de]siyle acı geçer, ādem[e] nāfiᶜdür. Eger mersīn toḥmın ziyāde ishāl olan [10.] ādeme yedürseler ḫalāṣ ide. Eger bir miḳdār paḳlayı ṣuyla ve sirke ile bişürüp [11.] baᶜdehu ḳabuġıyla yeseler ḳabż ide. Eger keçi boynuzın dögüp bir miḳdār beyāż [12.] ketāvūn? ile ve bir miḳdār ṣumāḳ ve ısıcaḳ ṣu ile ḳarışdurup içseler [77b] [1.] ziyāde jevri olan ādemiŋ jevrini defᶜ ide ve daḫı siŋirli[ce] yapraġınuŋ [2.] toḫmın ishāli ḳabż etmesine ġāyet nāfiᶜdür, zīrā bir ādemden mervīdür ki, [3.] giçede ve gündüzde ḳırḳ elli defᶜa çıḳdım velikin birḳaç gün ṣabāḥdan ẕikr [4.] olınan toḫmı rafadān yumurta ile iki defᶜa içdim, üçünci defᶜada [5.] bi-iẕni'llāh şifā buldum dimişler dir. Bu muᶜālece ile ᶜamel eylemeden [6.] ġaflet olınmaya ve daḫı her kim turup toḫmın bir miḳdār balıla ḳaynatup [7.] yeseler göbekden ḳasuḳa varınca her ne renci var ise ḫalāṣ ide. Eger, [8.] pirinci yumadın ve

---

[149] برز يا غ (berz yaġ) biçiminde hatalı yazılmış.

ṭuzsuz ṣumāḳ ile bişürüp yeseler [9] iç aġrısın defʿ ide. Eger, peksimedi yoġurup ayranına ṭoğrayup [10] yeseler nāfiʿdür, likin bu ʿillete mübtelā olan ādem[e] her ne ḳadar ʿilāc etseler [11] çāre olmaz, yine kim berhīz olmaduḳça ve sā'ir marīżlerde daḫı perhīz lāzīmdur. [12] Eger, bir miḳdār maṣṭakī ṣaḳızın ṣu ile ḳaynatup birḳaç gün içseler [78a] [1] iç aġrısına nāfiʿdür. Eger, bir alma ḳadar diş zifti gül yaġıyla ve bir miḳdār [2] sirke ile ocaġa ḳarşu muḥkem ḳızdurup yoġurup ḫamur gibi olduḳda [3] yaṣṣılayup iki küregüŋ arasına yapışdurup baġlasalar ve birḳaç gün [4] öyle baġlu du[r]sa bi-iẕni'llāh iç aġrısın defʿ ide.

47. Bāb: [5] Sidük Ṭuṭılması ve Dutılmamasınuŋ ve Bel Ṣovuḳluḳunuŋ [ʿİlācın] Beyān İder:

[6] İmdi her kim gögercin boḳın ṣuyla ḳaynatup sidügi ṭutılan ādem [7] [içüp] geyirüp otursa bi-iẕni'llāh sidügi yolı açıla. Eger, ḫaṭmenüŋ [8] toḫmın bir miḳdār şarāb ile bişürüp aç ḳarına içseler sidügi yolı açıla. [9] Eger acı bādem yaġın bir miḳdār balıla ve bir miḳdār gül yaġı ḳatup sürseler [10] sidügi yolı açıla. Eger sögüt aġacı çürügünden çıḳan ḳurdı iki pāre [11] idüp bir iki ḳaşuḳ ṣu ile ezüp içürseler fi'l-ḥāl açıla, ammā eger cümlesin [78b] [1] bir oġurdan içecek olursa iki üç gün aṣlā sidügi durmaya daḫı dā'imā [2] selisü'l-bevl olan ādem gerekdür ki ıssı otlar maʿcūnın yeyüp daḫı gülbeşeker istiʿmāl [3] idüp ve sāyir ṭaʿāmına daḫı ṣumāḳ ile ḳoruḳ ṣuyın ḳatup yeyeler ve [4] ekşilerden ve ṭuzlu şeylerden ve ṣuvı ziyāde içmekden perhīz üzre olalar. [5] Eger, ḫorōsuŋ ḳursaġın döşege işeyen oġlana yedürseler bir daḫı işemeye, [6]

bā-ḥuṣūṣ ki ṣāfī beyāż[150] ḫorōs ola, ziyāde nāfiᶜdür. Eger reyḥān ṣuyın māżī [7.] ile üç gice maḫlūṭ idüp içseler hergiz döşege işemeye. Eger bir miḳdār [8.] bir mıs̱ḳāl ṭuraḳ otı ṣuyın oġlānıŋ ṭaᶜāmına ḳatup yedürseler ġayrī [9.] döşegine işemeye. Eger, bevli ṭutılan ādem bir pāre miski ẕikrine ṣoḳsa fī'l-ḥāl [10.] açıla. Eger, bir ādem tez tez ṣu döker olsa bir pārçe mūmıya ki üç arpa aġırı [11.] olmış ola, ezüp içürseler ziyāde nāfiᶜdür ve daḫı bil ṣovuḳluġına uġrayan [12.] ādem zencebīl maᶜcūnın ṣabāḥ aḫşam yeseler ḫalāṣ ide. Eger, sidügi yolında [79a] [1.] ḳum olup ve bevli acı acı gelse ve bir bir ṭamlasa birḳaç dāne ṭurbı [2.] bir miḳdār süd ile bişürüp baᶜdehu üç defᶜa yedürseler bi-iẕni'llāh açılur, [3.] ḫalāṣ ola, v'eger yine sidügi durmayup herbār ṭamlasa bir miḳdār buġdāy ṣuvıyla [4.] üç gün üç giçe ıṣladup baᶜdehu ḳurudup daḫı vaḳt ve vaḳt yeseler [5.] bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola, mücerrebdür.

48. Bāb: Ḥayāsında Ṭaş Olanın [6.] Devāsın Beyān İder:

İmdi her kim bir miḳdār naᶜneyi dögüp bir miḳdār ḳızıl [7.] üzüm ile ḳoşup merhem gibi olduḳda ḥayād[a] eger ḳızıl reng varısa gevde [8.] ṭarafından ḳan alup baᶜdehu bu merhemi daḫı şiş üzerine ursalar bi-iẕn- [9.] -illāh şifā bula. Eger, bir miḳdār reyḥānı dögüp baᶜdehu ḫayāda olan şiş üzerine [10.] ursalar defᶜ ide ve daḫı ẕekerde şiş olup ıssı olursa bāselīḳ ṭamarından ḳan [11.] alup baᶜdehu sirke ile ıṣlanmış yumu[r]ta aġın ve gül yaġıyla ve bir pāre nişāstayı [12.] dögüp merhem gibi olduḳda bir pārçe bez üzerine sürüp ḳasuġa baġlasalar [79b] [1.] ḫalāṣ ola, mücerrebdür. Eger ādemiŋ ẕikrine mürdārlıḳ oluşsa sebebi ᶜavratdan [2.] yāḫūd mürdārlıḳdan ḥāṣıl olur.

[150] beyaẓ biçiminde hatalı yazılmış.

ʿİlācı budur ki ibtidā ẓuhū[r] eyle- 3. -dügi gibi hemān kendününŋ sidügi ile yuyup sirke merhemin ursalar 4. ḫalāṣ ola. Eger bir ādemiŋ ẕikrinde şiş olup ʿilācından ʿāciz ḳalsalar 5. ḫurmā çekürdegiyle ve toḫmı berāberce dögüp yumşaḳ olduḳda bir pāre 6. sirke ile ḳarışdurup ve yaḳı eyleyüp şiş olan yere sürseler veyāḫūd 7. ursalar bi-iẕni'llāh şifā bula, mücerrebdür. Eger ḥayāda, v'eger sā'ir yerde 8. olan şiş muʿālecesi budur ki vāfir ziyādesiyle ṣu teresini cemīʿ idüp 9. baʿdehu bir dāne büyük ḳazanuŋ içine vāfir ṣu ḳoyup ḳaynatup 10. baʿdehu ısıcaḳla içine girüp ḳuşağına dek yāḫūd boġazına dek 11. olsun girüp otursalar bi-iẕni'llāh cümle aʿżāsında olan şeylerden, 12. sā['ir] ʿilletlerden daḫı müberrā olup şifā bula, ammā bir miḳdār zeyt yaġıyla [80a] 1. ṣalluta idüp yedürseler şifā bula, daḫı ṣuya girdükde yine, 2. ot ile ṣuvı [içinde] bir fürūç ṣoldurup, baʿdehu girüp ve ṣoŋında 3. ṣovuḳdan ve ṣovuḳ ṣu içmekden ziyāde ḫaẕer idüp ṣaḳınalar, ziyāde 4. mücerrebdür.

49. Bāb: Maḳʿadda[151] Olan Bevāṣīr Zaḥmeti ʿİlācın Beyān [İder:]

5. İmdi her kim bevāṣīr zaḥmeti içün ḳoyun boġa[z]landuġı gibi ısıcaḳla 6. uyaŋından barmaḳ gibice kesüp maḳʿad içinde ṣāf gibi götürseler şifā bula. 7. Eger, bir pārçesin maḳʿad ṭaşrasına urup biri ṣovuçaḳ ve biri daḫı ısıcaḳ 8. idüp urup birḳaç defʿa böyle eyleseler bevāṣīrüŋ cümle çirkin 9. ṣuların çeküp ala, ḥattā ol uyaŋın pārçesin ḳoparup kelbe virseler 10. aġulı olduġı [içün] ecelden yemeye, ziyāde mücerrebdür ve daḫı her kim beş dirhem aġu 11. aġacı yapraġın dögüp tencereye ḳoyup üzerine otuz dört yāḫūd 12. otuz dirhem zeyt yaġın ḳoyup temām ḳaynatup

[151] مقعلريه (maḳʿalarda) biçimindehatalı yazılmış.

baʿdehu süzüp [80b] 1. ṣāfī yaġıla bir fetil peydā idüp baturup maḳʿadında ṣāf gibi götürse- 2. –ler nāfiʿdür. Eger, bevāṣīr maḳʿaduŋ ṭaşrasında olmış ise tekrār 3. bir daḫı ideler, ġayrī bir ʿilāca muḥtāc olmaya, ziyāde mücerrebdür ve daḫı 4. gebre otunuŋ bir ḫāṣṣası budur ki bevāṣīri olan ādem yatsu 5. namāzı vaḳ[tı]nda gebre otu biten yere varup atası ve anası ve kendi 6. eẕānı ẕikr idüp eyde kim yā gebre otı filān ḫatunuŋ oğlınuŋ bevā- 7. –ṣirisin deyüp gide ve baʿdehu yine seḥer vaḳtında ol gebre otunıŋ 8. üzerine gelüp eyde kim sen filān ḫatunuŋ oğlunuŋ bevāṣiri- 9. –sin deyüp ḳoparup beyāne ata, velikin demür ālet ile ḳopar- 10. –mayup bir ġayrī nesne ile ḳoparup yerinden ayırduḳda bi-iẕni'llāh 11. kendiŋ daḫı bevāṣiri ḳopup ḫalāṣ ola, nice kerre tecrübe olınmışdur 12. ve daḫı bir miḳdār enār ġabuḳı ḳaynatup baʿdehu bevāṣiri olup ve maḳʿad 13. ṭaşra[sına] çıḳan küçük oğlancuḳları, ol ṣuyuŋ içinde otursalar [81a] 1. ḫalāṣ ola, v'eger ḫınzīr odın alup ḳurudup vaḳt-ı ḥācetde 2. ağız ṣuvı birle ıṣladup bir pāre penpe üzerine ḳoyup maḳʿad 3. zaḥmeti üzerine ursalar ġāyet nāfiʿdür. Eger, insān ḳılını yaḳup ṭaşra 4. maḳʿad ekseler içerüd[e] rāz ide ve daḫı marṣama toḫmı yigirmi dirhem, deve diken[i] toḫmın 5. yigirmi dirhem, ṭobalaḳ yigirmi dirhem, egir yigirmi dirhem bu eczāları ʿadedince 6. alup muḥkem dögüp baʿdehu üç edviyye ağırı baluŋ kefi alınduḳdan 7. ṣoŋra bir pāre ṣovutup eczāları ḳoyup maʿcūn idüp baʿdehu ziyāde 8. bevāṣire mübtelā olan ādem birḳaç gün ṣabāḥ ve aḫşam yeseler ḫalāṣ 9. ola ve daḫı düpüri çıḳan ādem bir miḳdār istiridye ḳabuğın muḥkem yaḳup 10. dögüp elekden geçürüp baʿdehu bir ādem daḫı avuçuna doldurup ve 11. maḳʿaduŋ üzerine ḳoyup pür-zemān ṭurduḳdan ṣoŋra murādı ḥāṣıl olup 12.

ziyāde nāfiʿdür. Bir miḳdār marṣamayı dögüp ṣuyın çıḳarup üç gün birer 13. ḳaşuḳ içseler bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola.

[81b] 50. Bāb 1. Süst Endāmlar Devāsın Beyān İder:

İmdi her kim zeytūn yağın 2. burnına ṭamzursalar beden süstluğın defʿ ide. Eger bir pāre 3. ḳızıl boyayı bal şerbeti ile ḳoşup içseler süstlıḳ zā'il ola ve bu 4. ʿillet eger ḳasāvetden olur demişler, ḥikmet kitāblarında buyurmışlardur: 5. "Bir sāʿatlik ḳasāvet[152] bir yıllıḳ ṭāḳata żarardur.". İmdi her kim bir 6. miḳdār ṭurpı dögüp ṣuyın çıḳarup bir miḳdār kefi alınmış balıla 7. ḳaynatup ağıda. Miṡāl olduḳda endürüp her gün aç ḳarına 8. yeseler cümle aʿżāda olan siŋirleri müstaḥkem idüp balġamı ḳaṭʿ idüp 9. ve bedende ziyādelere ḳuvvet virüp ve yürekde olan yeller[i] dağıdup ve beden 10. süstluğın defʿ ide ve her kim serçe etin yeseler ishāli ḳabż ide, velikin 11. fālice ve laḳva ve beden süstluğına ve cümle istisḳāya fā'idesi olup cimāʿ 12. daḫı ziyāde muḳavvīdür ve daḫı ṣığırcuḳ eti buŋa yaḳındır, ammā anı iki üç gün 13. ḥab idüp yeyeler nāfiʿdür ve daḫı zeytūn yağı sürinmek süst endāmlara [82a] 1. ve daḫı mafaṣıl ağrılarına ziyāde mücerrebdür, ġaflet olınmaya.

51. Bāb: 2. Ḥayāda ve Ẕekerde Olan ʿİlletleri Beyān İder[153]:

İmdi her kim bir miḳdār 3. naʿneyi dögüp ve bir miḳdār ḳızıl üzüm daḫı dögüp baʿdehu birbirine 4. maḫlūṭ idüp merhem gibi idüp ḥayād[a] ḳızıl rengi var ise gevde ṭamarından 5. ḳan alup ve bu merhemi şiş üzerine ursalar şifā bula. Eger bir miḳdār 6.

---

[152] قصّاوت (ḳaṣāvet) biçiminde yazılmış.

[153] Bu bap içindeki kısım 44. bap içinden "ḥayāsında ṭaş olanın devāsın beyān ider" alınmış.

reyḥān[154] dögüp baʿdehu ḥayāda olan şiş üzerine ursalar defʿ ola. 7. Eger ẕeker şiş olup daḫı ıssı olursa bāselīḳ ṭamarından ḳan alup 8. baʿdehu sirkede ıṣlanmış keşīde yumurta ağın, gül yağın ve nişāstayı muḥkem 9. saḥḳ idüp temām merhem gibi olduḳda bir pārçe beze sürüp baʿdehu ḳaṣuğına 10. bağlasalar defʿ ola nāfiʿ ve mücerrebdür.

52. Bāb: Ġuṣṣa ve Ḳasāvet Zā'il Olma- 11. –sın Beyān İder:

İmdi her kim burnūs ḳarnındağı ṭaşı bulduḳda yu- 12. –yup ve ol ṣuvı içseler ġuṣṣa ve ḳasāvetin defʿ ide. Eger rās şarābın [82b] 1. içseler ġuṣṣayı defʿ ide. Eger pūzīnenüŋ ḳurusın saḥḳ idüp 2. şeker ile yeseler ḳasāvet defʿ ola. Eger ve göŋül darlığın defʿ ide 3. ve daḫı zaʿfirān-ı müferriḥ dimişlerdür. İmdi her kim iki dirhem içseler 4. ʿaẓīm ve feraḥ bulalar. Yarım dāne cevz-i bevvāyı bir dāne arpa ile 5. çigneyüp feraḥ vire. Eger birḳaç dāne ṭarı ile ḳaranfili çigneseler feraḥ 6. vire.

53. Bāb: Bil Aġrılarınuŋ ʿİlācı Beyānındadur:

İmdi her kim bir miḳdār 7. yüzerligi bişürüp ṣuyın içseler bil ağrısına nāfiʿdür. 8. Bir miḳdār paḳlanuŋ ḳabuğın çıḳarup muḥkem saḥḳ idüp kifāyet 9. miḳdārı yumurtanıŋ ṣarusıyla maḫlūṭ idüp bulamaç olduḳda 10. bir pāre ḳalıŋ ḫām bez astār üzerine yaḳı idüp beline bağlasalar 11. ziyāde mücerrebdür ve daḫı gebre [o]dınıŋ kökin un olduḳda bir pāre arpa unı 12. ile ṭartup berāber olduḳda maḫlūṭ idüp ḫamur gibi ideler. [83a] 1. baʿdehu iki ṭabanı altına ḳınā ki urduḳlarında bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola. 2. Eger, bu ʿillet dizde yāḫūd uyluḳda yāḫūd ayaḳda olursa hemān 3. bu

---

[154] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

muʿāleceyi ideler, ammā bu zaḥmet saġ ṭabanı altına vireler, ġāyet [4.] nāfiʿdür ve daḫı eger bir kişi bir nesneden biri aġrısından kötürüm [5.] olsa aŋa daḫı muʿālece yuddursa ki evvel bir dāne çuḳur ḳazup [6.] ve yine ḳum döşeyüp üzerine āteş yaḳalar, şöyle ola kim [7.] ḳum ve çuḳur daḫı ḳızara, baʿdehu āteş giderüp yerine ḳara yosun [8.] döşeyüp baʿdehu kötürüm olan ādemi getürüp çuḳuruŋ içine [9.] ḳoyup yaturalar ve ol ḳara yosūn didükleri ot ile ol ādemiŋ [10.] üzerine oturup ve baṣıdırup oturalar ve ol ādem çuḳuruŋ [11.] içinde yatup uyuya. Ol ḳadar ṣabr ideler kim çuḳuruŋ issiligi defʿ [12.] olduḳda çıḳarup şöyle ola kim anadan ṭoġmış gibi olup bi-iẕni'llāh [13.] şifā bula. Eger on dirhem defne yapraġı, yüz dirhem zeyt yaġın bir çölmege [83b] [1.] ḳoyup ol ḳadar ḳaynatalar ki yapraġuŋ ḳuvveti yaġa çıḳa ve enidürüp [2.] ḥıfẓ ide, vaḳt-ı ḥācetde āteşe ḳarşu beline sürseler bi-iẕni'llāh şifā bula, [3.] velikin ṭaʿām yemek lāzım geldükde isfanāḫ yeyeler, zīrā isfanāḫ daḫı bel [4.] aġrısına nāfiʿdür ve daḫı belesān yaġı sürseler balġamī marīżlere nāfiʿdür [5.] ve daḫı yelden olan bil aġrısına ziyāde nāfiʿdür, ġaflet olınmaya. Eger [6.] bir ḳara çörek otın muḥkem saḥḳ idüp elekden geçürüp [7.] ve bir miḳdār kemnūn ḳatup ḳarışdu[ru]p ḳınā gibi olduḳda ḥammāma varup [8.] yüzinḳoyu yatup belüŋ aġrıyan yerine sürüp vāfir ziyādesiyle [9.] yatup dirildükden ṣoŋra ṭaġılur gider. Hemān ısıcaḳla yunup çıḳalar, [10.] velikin ṣovuḳ ṣu içmeden ḥaẕer ideler, kendüsin ṭon[ad]alar, bi-iẕni'llāh ḫalāṣ [11.] olup.

54.Bāb: ʿIrḳu'n-nisā ki Nıḳrīż Zaḥmetinedür, ʿİlācın Beyān İder:

[12.] İmdi her kim bir buçuḳ mıs̱ḳal yüzerlik toḫmın bütünce aġzına ḳoyup ve [13.] yine ṣu ile çalḳayup yutsalar ʿırḳu'n-nisāya, vacaʿ-ı mafāṣıla ziyāde nāfiʿdür. [14.] Eger

on iki giçeye dek istiʿmāl iderlerse nece fā'idesin bulalar, ġāyetle nāfiʿdür, [84a] [1.] v'eger ḫardalı saḥḳ idüp ve bir miḳdār bal ile maḫlūṭ idüp bir pārçe [2.] bez üzerine sürüp nıḳrīżüŋ üzerine ursalar bi-iẕni'llāh şifā bula. [3.] Eger, sināmekiyi bir [baş]ḳa gün istiʿmāl eyleseler nāfiʿdür, v'eger ḳurdıŋ ilkin [4.] eridüp āteşe ḳarşu sürseler nāfiʿdür, v'eger yumurta aġın sür- [5.] –seler nāfiʿdü[r}. Eger bir kişinüŋ yan başı aġrıyup ṣançusa beş dirhem [6.] ṭurb toḫmı ve on dirhem ṭuraḳ otı, bir miḳdār ṣu ile ḳaynatup [7.] ve süzeler, baʿdehu bir dāne nīm kāseniŋ içine ḳoyup bir ḳaşuḳ bal ve bir pāre [8.] ṭuzsız yavan erişte şōrbāsı bişürüp ol ṣabāḥ bir fincān evvel [9.] şōrbādan içüp ve bir miḳdār kendüyi çalḳayup istifrāġ idüp [10.] birḳaç gün ṣabāḥdan bir mıs̱ḳāl maʿcūn-ı sūrincān[155] istiʿmāl idüp [11.] üzerine ot görmedik bal şerbetin içüp ve yeseler ġıdāsı daḫı ġaliye ve [12.] rafadan yumurta ola. Eger żaʿīf degül ise sāḳıd ṭamarından ḳan alalar, [84b] [1.] iḥtiḳāna ziyāde nāfiʿdür, v'eger sākin olmazsa dügün urup eşideler [2.] ve daḫı ʿırḳu'n-nisā didükleri yan başından dize inen aġrıya dirler, [3.] ṭopuġına varınca zaḥmeti ʿaẓīm olur. İmdi diz altından yāḫūd [4.] ṣāḳından ḳan alalar bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola ve daḫı ʿırḳu'n-nisā [5.] içün birer miḳdār ṣabr-ı usḳuṭūrī ve ṣarı helīle ve aḳ sūrincān [6.] bunları alup ve dögüp elekden geçürüp baʿdehu ḥabb eyleyüp [7.] beş altı gün istiʿmāl eyledüklerinde inşāu'l-lāh ḫalāṣ ola ve daḫı [8.] ayaḳlarında şiş olup aġrırsa anuŋ ʿilācı budur ki ayaḳlarınuŋ [9.] ṭırnaḳların bir giçe kesüp ve baʿdehu bir vaḳiyye ḳınna ve bir vaḳıyye sināmeki [10.] saḥḳ idüp v'eger iki dāne ṣıġır ödiyle maḫlūṭ idüp baʿdehu ayaḳları- [11.] –na ve barmaḳlarına üç defʿa gice ile urup ve

[155] سوزنجان.(sūzincān) biçiminde hatalı yazılmış.

ṣabāḫın[156] yuyalar, bi-iẕn- 12. –illāh ḫalāṣ ola. Eger, bir miḳdār sināmekiyi cevz ḳadarı zift ile [85a] 1. ve bir pāre ṣu ile ḳaynatup baᶜdehu ḳına ile ḳarışdurup ayaḳlarınuŋ 2. ṭırnaḳlarını daḫı kesüp bir geçe, üç giçe, üç giçe uralar, mücerrebdür.

55. Bāb: 3. Nıḳrīż ve Kötürüm Olanlarıŋ Devāsın Beyān İder:

İmdi her kim ziyāde 4. acı peynür ki ḳoḳmış olup ve ḳurt daḫı düşmiş ola, ufacuḳ 5. doġrayup baᶜdehu bir ṭaş dübek içinde dögüp ve bir dāne ḫınzīr 6. içegin müḥerrā olınca bişürüp ve ṣuyın süzüp ol ṣudan az az 7. ol peynürüŋ içine ışıcaḳla ḳatup merhem gibi olduḳda nıḳrīż 8. zaḥmeti olan yerlere ursalar ḫalāṣ ide. Eger, ḥayy-i ᶜalem yapraġın dögüp 9. ursalar nāfiᶜdür. Eger bir miḳdār ḳızıl üzüm ve paḳla unı ve kemnūn 10. ve çāvşīr alup muḥkem saḥḳ idüp nıḳrīż üzerine ursalar 11. nāfiᶜdür, v'eger, rāvend-i ṭavılı ṣu ile nıḳrīż içün içürseler defᶜ ide. [85b] 1. Eger bir miḳdār şalġamı nıḳrīż üzerine ursalar ḫalāṣ ola, v'eger yarasayı 2. ṭutup başın bir baḳır ḳab içine zībaḳ yaġıyla müḥerrā olınca bişürüp 3. baᶜdehu süzüp nıḳrīż ve eski ḳulınca ursalar ġāyetle nāfiᶜdür. Ayu derisini 4. ādeme döşek eyleseler ġāyetle nāfiᶜdür. Eger bir miḳdār ṣarp sirke ile 5. gebreyi ḳarışdurup ısıcaḳla urduḳlarında ve nıḳrīż didükleri barmaḳlar- 6. –da olur ve ṣızılar ve daḫı ṭalaḳ üzeri şişüp ve ıssıması daḫı olur. 7. İmdi gerekdü[r] ki saġ ve ṣol yanında olan bāselīḳ ṭamarlarından ḳan alup 8. baᶜdehu bir miḳdār havlān-ı hindī ve zaġfirān ve afyūn, bādem yaġı ve ḳaz yaġı 9. ve bir pāre mūm, aḳ ola, eridüp ve cümlesin daḫı muḥkem saḥḳ idüp süreler. 10. Eger,

---

[156] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

teni renginde olursa aŋa bir miḳdār ferfiyūn ve banc[157] yağın sürüp 11. ve ayağın ıssı şığır boḳuna ṣoḳalar, velikin meyvā ḳısmından berhīz üzre 12. olup nihāyet tereyağıla pirinc merīresin veyāḫūd bādem [ya]ġıyla bişürüp daḫı maʿcūn-ı **[86a]** 1. sūrıncān ve şarāb-ı benefşe içün ḥaḳḳına ideler, bi-iẕni'llāh ḫalāṣ 2. ola ve daḫı devāl[ī] dirler bir ʿillet vardur baldırda olur. Baldırda olan 3. ṭamarlarıŋ gök ve yoġun ve dolaşuḳ olur. İmdi anuŋ ʿilācı budur ki, 4. evvel ṭamarından ḳan alup daḫı dizinden ṭopuġına varınca muḥkem ṣarsalar bi-iẕn- 5. –illāh ḫalāṣ ola ve daḫı ayaḳ aġrısı baʿżıların ökçesi daḫı aġrır. Anuŋ'çun 6. daḫı gerekdür ki ısıcaḳ ḥammāma varup aġrıyan ayaġa şu dökmekden bir pāreçük 7. bil[e] sürüp ve üzerine ḳara zernīḫ eküp ve ısıcaḳ yerde vāfir otu- 8. –rup baʿdehu çıḳsalar bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola ve daḫı bir ādemiŋ aʿżāsında 9. bir yeri ṣızlasa aŋa daḫı devā budu[r] ki iki ḳaşuḳ ṣu ile ḳınayı yoġurup 10. ve bir ḳaşuḳ beyāz[158] neft yağıyla ḳarışdurup ol ṣızlayan yere urup 11. bir yumurta bişimi ḳadar du[rdu]ḳda bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola, velikin ṣovuġa ve rūzi- 12. gāra ḳarşu olmaya mücerrebdür. Eger, māyıs ayında veyāḫūd güz ayında **[86b]** 1. ziyāde şıġır tizegin cemīʿ idüp, ammā tāzesi ola, bir büyük 2. ādem oturcaḳ [ḳa]dar, fuçuya doldurup şöyle ola ki ādem otur- 3. –duġı zemānda boġazına çıḳa, baʿdehu ol tersiŋ içine vāfir ṭuz 4. veyāḫūd deryā ṣuvı ile muḥkem ḳarışdurup ayran gibi olduḳda kü- 5. –türüm olan ādem anuŋ içine girüp oturduḳda boġazına 6. varınca gömüle, taḥammül[159] idebildügi ḳadar ziyādesiyle oturup baʿdehu 7. bir ot vardur ki nāmına ḳoḳar otı

---

[157] banc<benc<beg: Banotu.

[158] beyāż biçiminde yazılmalıydı.

[159] خ (hı) ile hatalı yaılmış.

dirler, ve ol otdan muḳaddem 8. ziyādeler ki ḫāṭır[160] olmış ola, hemān tersden çıḳduġı gibi ol otuŋ 9. üstüne yatup ve üzerine daḫı ol otdan örtüp[161] ve baʿdehu 10. yorġanlar ile muḥkem örtüp terleyeler, baʿdehu fī'l-ḥāl ısıcaḳ ṣu ile yıḳayup 11. ve ziyādesiyle esbāb geyüp oturalar, likin ṣovuḳdan ve ṣovuḳ ṣu içmekden ḫaẕer 12. ideler, bi-iẕni'llāh cümle ʿilletlerden müberrā olalar, ziyāde nāfiʿdür ve mücerrebdür, [87a] 1. ve daḫı birden çıḳan ili çıḳara gerek, nāfiʿdür, zīrā balġamı teclīl 2. idüp uyuzı ve giciyigi ve aʿżā ditremesin defʿ idüp kötürüm 3. olan kimsenelere ziyāde nāfiʿdür, velikin anda çoḳ oturınca insā- 4. –nuŋ başın aġrıdur, ġaflet olınmaya.

56. Bāb: Diz ve Ayaḳ Aġrıların Beyān İder:

5. İmdi her kim çörek otun dögüp bir miḳdār gül yaġıyla diz aġrısına sürseler 6. defʿ ide. Eger, benefşe yaġın ayaḳ aġrısına sürseler defʿ ide. Eger tilki yaġın 7. diz ve ayaḳ aġrısına sürseler nāfiʿdür. Eger, dizde ve ayaḳda gezer bil olsa 8. bu eczāları maʿcūn idüp ibtidā güni bir dirhem yeyeler ve ikinci gün iki dirhem 9. iki dirhem yeyüp bu minvāl üzre altı güne dek bir dirhem tiriti idüp 10. yeye. Eger, ziyāde ḳalursa anı daḫı yeyeler, bi-iẕni'llāh cümle ṣızılardan ḫalāṣ ola. 11. Ol maʿcūn budur: Sūrıcān beş dirhem, şeker beş dirhem. Bunları ʿadedince 12. alup maʿcūn idüp yeseler ziyāde nāfiʿdür. Eger aḳ sūrıcānı bir mıs̱ḳāl alup [87b] 1. dögüp ve anuŋ berāberi şeker ve sehilce zaġfirān ḳarışdurup içseler cümle 2. yürekde olan balġamı ve sāyir

---

[160] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[161] oturup biçiminde yazılmışsa da örtüp biçiminde okumak anlamın tamamlanması için yerinde olacaktır.

aḫlāṭları daḫı ishāl idüp ve daḫı diz ve ayaḳ [3.] aġrılarına ziyāde mücerrebdür, ve daḫı ḳabaḳ yaġın diz ve ayaḳ aġrısına sürseler [4.] bi-iẕni’llāh defʿ ola, mücerrebdür.

57. Bāb: Vacaʿ-ı Mafāṣıl ve Bil [5.] Ṣızıları ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim ḳaplubaġa ḳanın alup [6.] vacaʿ-ı mafāṣıla sürseler defʿ ide. Eger sināmekiyi daḫı istiʿmāl etseler defʿ ola [7.] ve daḫı ayu yaġın ve ṣaḳa ḳuşı yaġın bir barça alup ve eridüp baʿdehu [8.] ḳış[ın] āteşe ḳarşu ve yazın güneşe ḳarşu üç defʿaya dek sürseler [9.] cümle aʿżāda olan ṣız[ıyı] defʿ ide, bi-iẕni’llāh ḫalāṣ ola ve daḫı her kim [10.] üç günde bir dirhem ṣabr yeseler bendükşeler aġrısın defʿ ide, v’eger ḳara [11.] çörek otın dögüp ve bala ḳarışdurup günde bir dirhem ḳadarı [12.] ṣabāḥ aç ḳarına yeseler cümle ṣızıları defʿ ide. Eger, iki bölük rāsenlılıḳ [88a] [1.] ṭaşıla ve bir bölük şāh-dāne [ve] günligi alup dögüp elekden geçürüp [2.] baʿdehu bir ṭopraḳ çanaḳ içine ḳoyup ve üzerine ziyāde ṣarp [3.] sirke ḳoyup ḳarışdurup bulamaç gibi olduḳda bir pārçe üstüpünüŋ [4.] üzerine ṣıvayup ve aġrıyan yerine muḳaddem bir sehilce yufḳacuḳ üstüpünüŋ [5.] uzun döşeyüp anuŋ üzerine bu edviyyeyi üstüpüsiyle yapışdurup [6.] temām iki üç gün ṭurduḳda bi-iẕni’llāh ṣızıları defʿ ola. Eger, ol [7.] yerden gidüp bir ġayrī yere varursa aŋa daḫı bu minvāl üzre eyledüklerinde [8.] ḫalāṣ ola, mücerrebdür. Eger bir ḳaç dāne ṣoġanı ṣarı yaġla büryān idüp [9.] ve bir miḳdār şeker ile maʿan istiʿmāl etseler ḥayāda olan muḫālif yelleri [10.] maḥv idüp ḫalāṣ eyle[ye], ziyāde mücerrebdür.

58. Bāb: Ṭırnaḳlar İçinde Olan Çıḳan 11. Ḳurluḳan ʿİlācın Beyān İder:

İmdi Şam'uŋ aḳa ṭuran ṣaḳızın 12. alup ṭırnaġa sürüp ursalar ol kör ve yaramaz olan ṭırnaġın sürüp[162] [88b] 1. çıḳarup yeŋiden tāze ṭırnaḳ bitüre, mücerrebdür. Eger bir ādem yayan, 2. yörümekden, mafāṣıl aġrısı olsa ʿilācı budur ki, elinüŋ ve ayaḳlarınuŋ 3. ṭırnaḳların her ne aṣl yaġ olursa olsun yaġlasalar bi-iẕni'llāhlar der- 4. -ḥāl ḫalāṣ ola. Eger yaġ bulınmasa dize dek olursa dize dek ṣovuḳ 5. ṣuya ṣoḳup ve anda daḫı dizinden ġayrī yere doḳundurmaya, fī'l-ḥāl 6. sıḥḥat bula ve daḫı el ve ayaḳ çatlamasına şiḳāḳ dirler. İmdi ol ʿillet 7. aʿżāda ḳan göyünmekden olur ve sevdādan ḥāṣıl olur. İmdi gerekdür ki 8. anı maṭbūḫ-ı eftīmūn ile ishāl idüp ve baʿdehu bir miḳdār ḫaṭmī yapraġın 9. ve pazu[nu]ŋ yapraġın ve bir miḳdār kepek ile cümle birbirinden kifāyet ḳadarı 10. şarāb ile muḥkem ḳaynatup baʿdehu elini ve ayaḳlarını şöyle yuya kim ḳızara, 11. baʿdehu bir miḳdār merhem[163]-i kāfūrī urup ḫōş ideler. Her kim tilkinüŋ iç yaġıyla 12. ellerin ve ayaḳların ve siŋirlerin yaġlayup ovarsa yayan yörüyen ādem hergiz [89a] 1. yorulmaḳ bilmez, ziyāde nāfiʿdür, ġaflet olınmaya.

59. Bāb: 2. Semüz ve ʿAruḳ[164] Olmaḳ ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim ṣıġır ödinden çıḳan 3. ḫaraza ṭaşınuŋ iki çekürdegin ezüp ḥammām içinde yāḫūd ḥammāmdan çıḳduġı 4. gibi içüp üzerine semüz ṭavuḳ etin şōrbāsın yeseler semüz ola, zīrā 5. bu aḥvāli Mıṣr ḫatunları çoḳ iddüklerinden mülāḥḥam olurlar. Eger, ay yeŋisinde 6. bir dirhem içseler bunı ziyāde mülāḥḥam ve

---

[162] arka sayfada tekrar edilmiş.

[163] herīm biçiminde yazılmışsa da bu sözcüğün ilgili tamlamayı oluşturmadığı gibi anlamı da tamamlamadığı düşünülerek merhem biçiminde okunmuştur.

[164] ʿāruḳ biçiminde (ayın) ile yazılmış.

semüz eyleye ve daḫı tereyağın bedene [7.] sürseler semürdür, v'eger ḳurşundan yüzük idüp bedeni naḳş idüp [8.] arıḳlada. Her kim bir dirhem şeker birle birḳaç gün yeseler bi-iznillāh-i taʿālā [9.] ol ādem ol yerde[165] ḫastalıḳ görmeye ve daḫı bir ādem aruḳ olmaḳ içün [10.] bir dāne ḳōzuŋ için çıḳarup ṭartalar, baʿdehu yine anuŋ ağırınca dögilmiş ṭuz [11.] ḳatup maʿan saḥḳ idüp baʿdehu her ṣabāḥ birḳaç gün yeseler aruḳ ve ḫafīf ola [12.] ve daḫı her kim birḳaç dirhem rāzyāne [ve] kāfūrı bal mūmı ile maḫlūṭ idüp [89b] [1.] birḳaç gün ṣabāḥ aç ḳarına fınduḳ ḳadar yeseler nāfiʿdür.

60. [2.] Bāb: Isıtma ʿAlāmetlerin ve ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim sikencübīn [3.] ile şarābı maḫlūṭ idüp içseler ısıtmayla ġāyet nāfiʿdür ve daḫı benefşe [4.] şarābın ve nīlūfer şarābın içürseler ısıtmaya nāfiʿdür. Eger bir dirhem maʿdanos [5.] toḫmın dögüp ısıtmaya dutmaḳı gibi ṣu ile ezüp içürseler nāfiʿdür. Her kim kere- [6.] fes toḫmın ḳaynatup ṣuyın içseler ḳarnında olan şiş ve ḳulınc [7.] ve rıbʿ ṣıtmasına ziyāde nāfiʿdür. Kendüncesin bağlayup bir penbe[166] bir ip [8.] ile aṣa, ḳavisler defʿ ide ve daḫı dīvār yapusında olan kemük bir pārecigin [9.] bulup tütsi virseler mücerrebdür ve daḫı rıbʿ ısıtması ṭutan kimsenüŋ [10.] üzerinden kendü bilmedin üç dāne siŋegüni ṭutup başların ḳoparup [11.] birḳaç dāne ḳızıl üzüm içine ḳoyup yedürseler defʿ ide. Her kim ağır [12.] ḫastaluġa uġrarsa ḳavun çekirdegin ṣu ile ışladup ve saḥḳ idüp [90a] [1.] ṣuyın alup içürseler nāfiʿdür ve ḳārpūz ṣuvı içmegüŋ daḫı nāfiʿdür [2.] ve daḫı rıbʿ ısıtmasına uġrayan ādem bir dāne erünbüçeki ṭutup [3.] boynına aṣa ḳoyalar defʿ ola, v'eger bir pāre ṭebāşīri ṣu ile ezüp [4.] içürseler ıssıdan

---

[165] yelde biçiminde hatalı yazılmış.
[166] penne biçiminde hatalı yazılmış.

olan ısıtmaya ve ṣusuzluġa ve ṣafrādan olan ṭarluġa ve ġussaya [5.] menfaʿati ziyādesiyle ḥāṣıl olup ve rūḥa daḫı feraḥ vire. Eger, örüm- [6.] –cegi bir pāre beze baġlayup ṣol ṭaluġına baġlasalar ısıtmayı defʿ ide. [7.] Eger bir dāne baş bitin bir dāne paḳlayı delügine ḳoyup rıbʿ ısıtması [8.] olan ādem bilmedin yeseler nāfiʿdür. Ziyāde eski ısıtması olan ādem yabān [9.] kirpisinüŋ etinden bir miḳdār yeseler ziyāde nāfiʿdür.

61. Bāb: [10.] Cüẕẕām Zaḥmetinüŋ ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim zebercedi ḳazıyup [11.] içseler cüẕẕam rencinden āmīn ola. Eger hüdhüd gözin getürse cüẕẕām rencinden [90b] [1.] āmīn ola. Egerçe ʿillet ẓāhir oldıysa daḫı ḫalāṣ ola. Eger çuḳluḳ etin [2.] bişürüp birḳaç defʿa yeseler nāfiʿdür, v'eger ʿaṣfūr toḫmın ile [3.] bir dāne ṭavuḳı on iki gün besleyüp baʿdehu ḳarnın yarup yaġın çıḳ[ara]lar, [4.] eridüp cüẕẕām olan ādemiŋ başına sürseler ḫalāṣ ola, v'eger hüdhüd [5.] ḳuşın bütünü[y]le kendenede getürse cüẕẕāmdan ḫalāṣ [ola]. Eger, bir dāne efʿā [6.] yılanın tutup daḫı başıyla ḳuyruġı ṭarafından birer ḳarış miḳdārı kesüp [7.] yabāna atup bāḳī ḳalan yerini ṭuz ile ve zeyt yaġıyla ve kendine ile [8.] ṣu ile bişürüp yeseler bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola.

62. Bāb: [9.] Bahaḳ ve Ḳurdeşeni ve ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim encīr yapraġın [10.] saḥḳ idüp aḳ bahāḳ olan ādeme ursalar defʿ ide, v'eger ḫaṭme toḫmın sirke [11.] ile saḥḳ idüp üzerine sürseler bahaḳ acısın defʿ ide. Eger çörek [91a] [1.] otın sirke ile maḫlūṭ idüp bahāḳ üzerine yaḳı etseler ḫalāṣ ide. [2.] Eger, ḳızıl boyayı bir miḳdār sirke ile maḫlūṭ idüp yaḳı idüp aḳ [3.] bahaḳ olan ādeme

ursalar ḫalāṣ ide. Eger lapada kökin muḥkem saḥḳ 4. idüp ve üzerine ṣarp sirke daḫı ḳoyup bir miḳdār dura, baʿdehu 5. bahaḳ olan kimsenenüŋ aʿżāsına sileler, bi-iẕni'llāh defʿ ola. Eger 6. yüzerlik[167] [ve] gelüncik çiçeginüŋ [to]ḫmın bir dirhem ḳadarı ʿale'ṣ-ṣabāḥ ṣovuḳ ṣu ile 7. içseler şifā bula. Eger, bir miḳdārı kükürd ve ṣıçan otın, bir miḳdār sirke ile 8. maḫlūṭ[168] idüp aḳ bahaḳ üzerine sürseler defʿ ide. Eger ṭuraḳ 9. otın ḳara üzüm ile ḳaynatup ṣuyundan alup ḥammāma varup bir miḳdār 10. ziyādece içüp istifrāġ eylese bi-iẕni'llāh on yıllıḳ bahaḳı defʿ ve sāyir 11. nice dürli derde devā ola, ziyāde nāfiʿ ve mücerrebdür ve bā-ḫuṣūṣ ḳurdeşen içün 12. daḫı mücerrebdür. Ṣarb sirkeyi içüp istifrāġ idüp ve daḫı aʿżāsına sürseler defʿ ide, [91b] 1. v'eger bir dāne ayva aġacınuŋ dibine işeyüp ve palçıġın ḳarışdurup 2. baʿdehu ḳurdeşin olan yerlerine hep sürseler defʿ ide, v'eger siyāh 3. olan bahaḳa daḫı bir iki defʿa līmūn sürseler bi-iẕni'llāh defʿ ide.

4. 63. Bāb: Elde ve Ayaḳda Olan Güller ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim 5. kendene toḫmın dögüp sigil üzerine ursalar defʿ ide, v'eger serçe 6. boḳın ādem tükürükiyle ezüp baʿdehu sigilleri bir pāre ḳazıyup ursalar 7. defʿ ide. Eger, bir pāre eski penpeyi fetīl idüp yaḳup sigili daġlasalar 8. ḫalāṣ ide. Eger, bir miḳdār noḫūdı dāne dāne alup baʿdehu yek olanda 9. ol noḫūdları yek bir dānesin sigil üzerine ḳoyup ve bāḳī ḳalan noḫūd- 10. –ları bir eski beze ḳoyup ardına atsalar cümle sigilleri düşürüp ḫalāṣ ide. 11. Ṭavşan boḳın cümle aʿżāsına tütsi virse cümle sigilleri defʿ ide. 12. Eger, it üzüminüŋ her bir dānesin bir sigil üzerine ṣıḳup ṣuyın

[167] -yü hecesi üst satırda da yazılmış.

[168] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[92a] 1. sürseler bir gün bir gice durduḳda defʿ ola, ammā eger gitmezse üç güne dek 2. gene süreler, lā-büd gide, defʿ ola, v'eger bir iki dāne bādincān saḥḳ idüp 3. sigil üzerine ursalar defʿ ide, mücerrebdür, ammā birḳaç defʿa etmek gerekdür ki, 4. ḫalāṣ ide. Eger birḳaç dāne ṣoġanı ṭuz ile maʿan dögüp sigil üzerine 5. ursalar defʿ ide. Eger, bir ḳaç dāne çekürge ayaḳların dögüp sigiller üzerine 6. ursalar defʿ ide, ziyāde nāfiʿdür.

64. Bāb: ʿAvrat Doġurmaġı ve Ḳışır Ḳalmaġı 7. ve Sevdā[s]ı Azuçuḳ Olması ʿİlācın Beyān İder:

İmdi eger bir ʿavrat ḥamlde 8. elem çekse çoḳmarı uyluġına baġlasalar derḥāl cümlesin vażʿ ide. Eger iki 9. dirhem zaġfirān yedürseler tiz ḥemān vażʿ ide. Eger, ḥamlde ziyā ṣarplansa bir miḳdār 10. yaş kişnīci uyluġına baġlayup aṣa ḳosalar fī'l-ḥāl vażʿ-ı ḥaml ide, v'eger 11. bir pāre lādeni tütsi virseler ṣovuġın düşüre. Eger ʿavrat ṣaçı ile er ādem 12. saçın maʿan bir yerden tütsi virseler ḥaml tiz vażʿ ide, ammā eger, müddet temām [92b] 1. olmadıysa tüşürür, ḫaẕer ideler. Eger aṭ boḳın tütsi virseler tiz 2. vażʿ ide. Eger oġlan olmış olursa daḫı ḥāmile ʿavrata ḳoruḳ 3. şarābın veyāḫūd ṣuyın içürseler maʿdesin ḳavī idüp oġlan daḫı muḥkem 4. dutup düşürtmeye, ammā ḳoruḳ bulınmazsa daḫı ekşi alma ṣuvı daḫı 5. aʿlādur. Eger, ebem gömeci yapraġıyla kökin maʿan bişürüp baʿdehu ṣuyın 6. südi olmayan ʿavrata içürseler südi ziyāde ola ve daḫı bir ʿavratuŋ ḥayż 7. ḳanı ziyādesiyle aḳup durmasa bir miḳdār pirinci ḳavurup ve dögüp baʿdehu 8. bir miḳdār yoġurup ayranıla içürseler bi-iẕni'llāh sākin ola, ammā 9. eger ʿavratuŋ ḳanı baġlanup aḳmaz olsa bir miḳdār ṣarmısaḳ sapın kendüye

10. getürse açıla dimişler. Üç ide. Bir iden erkek oğlan nişānıdur 11. dimişler, ammā dört ide, bir cimāʿ eylese ḳız ola dimişler Allāhü'l ʿalem eger, bir ʿavrata 12. ḳırlanḳıç ḳanın kendü bilmedin içürseler cimāʿ hevesi kār olmaya. Eger bir ʿavratuŋ 13. südi kesilse birḳaç dāne ayva balıla bişürüp memesi üzerine ursalar [93a] 1. südi gele. Eger yüklü ʿavrat [ḥayż]? görmez olsa ʿalāmeti oldu[r] ki göŋli 2. döner ve maʿdesi ağrır ve iştihāsı daḫı az olur. İmdi aŋa ʿilāc budur ki 3. şarāb-ı tuffāḥ vireler, velikin şerbet içinde ʿūd ve misk ve cevz-i 4. bevvā daḫı ḳatalar ve daḫı herbār ḫōş ḳoḳulu şeyler ḳoḳlayup ve ṣaḳız 5. çigneseler nāfiʿdür ve ġıdāsı oğlaḳ eti yāḫūd erkek şişek eti ve enār 6. ṣuvı birle maḫlūṭ idüp birle vireler ve daḫı naʿne ve de ṭarḫū[n] ḳoḳlayup 7. daḫı alma ve ayva ve amrūt ve enār istiʿmāl idüp ve giçe yatduğı zemānda 8. bir miḳdār gülbeşeker ve turunc ḳabuğı maʿcūnın yeyeler, velikin anı daḫı 9. çoḳ yemeyeler tā ki s̱aḳīl olmaya ve daḫı acı ṭatlu ġalaṭ ṭaʿāmlardan ḫaẕer 10. idüp ve ḳan aldurmadan ve müshil-i şerbet daḫı içüreler. Şeftālū mis̱āli meyvelerden 11. ve ḥammāmdan ḫaẕer ideler, likin tereyağ, fārūḳ ve miskli maʿcūn ve sāyir müferri- 12. -ḥātlardan kāh kāh istiʿmāl idüp ve ṭabīʿati ḳabż olmağa ḳomayup 13. ve yörüdügi zemānda yap yap yörüyüp segirtmekden bi-ġāyet ḫaẕer ide [93b] 1. ve daḫı oğlan dünyāya geldükde cigere müferriḥ ve laṭīf ġıdālar yeyüp likin 2. zinhār ferūḥ gibi tiz ve ġaliẓ yemeyeler, zīrā marāż-ı istisḳā ḥāṣıl olur 3. ve çiger şişer, baʿdehu ḳurtılmağa çāre yoḳ[t]ur, ġaflet [olınmaya] ve daḫı bir ölmiş 4. ʿaḳāribi bir pāre beze bağlayup oğlan tüşüren ʿavratuŋ boynına 5. aṣa ḳoyalar bir daḫı düşürmeye. Eger etüŋ ṭırnağın doğurmayan ʿavratuŋ 6. başı altına tütsi virseler fī'l-ḥāl doğura. Nevʿ-i diger: Eger

aṭuŋ ṭırnağın [7.] fercine tütsi virseler oğlanı düşüre. Eger bir oğlan ʿavratuŋ ḳarnında [8.] ṣarplanup çıḳmasa bir miḳdār keşūr toḫmın āteşe ḳoyup ʿavrat anuŋ tütüni [9.] üzerine otursa fī'l-ḥāl tüşüre. Eger bir ʿavrat doğurmazsa bir pāre mıḳnāṭıs [10.] ṭaşın ṭutsa derḥāl doğura. Eger keşūr toḫmın yüklü ʿavratuŋ altına [11.] tütsi virseler ḳarnındaki oğlan ölmiş olursa düşüre. Eger dilerse ne kim [12.] ʿavratuŋ ḳarnındağı ḳız mıdur yāḫūd oğlan mıdur bilesin, ol ʿavratuŋ [13.] memesinden bir ḳaşuḳ içine süd ṣağup bir çanaḳ içine bir pāre ṣu ḳoyup [14.] ol südi çanaḳda olan ṣuya ṭamzuralar, göreler kim süd ṣuyın dibine [94a] [1.] enerse ḳızdur. Eger enmeyüp üzerinde ṭurursa oğlandur dimişler [2.] ve daḫı eger gök gözlü oğlanı ġara yağız ʿavrata emzürseler göz- [3.] –inüŋ mā'īligi siyāhlıġa tebdīl olur ve daḫı ʿavrat memesi ağrımaḳ muḫalif [4.] ġıdālardan olup yāḫūd ummaḳdan olur ve ʿilācı budur ki evvel ekḥel [5.] ṭamarından ḳan alup ve daḫı ṭatlu ṭaʿām yemeyüp hemān mercimek ṣōrbāsı[y]- [6.] –la erişte ṣōrbāsınuŋ içine ḳadın ṭuzluğı didükleri edviyyeden bir pāre [7.] tereyağın maḫlūṭ idüp yedüreler ve baʿdehu birḳaç gün ʿale'ṣ-ṣabāḥ [8.] benefşe şarābı içüreler, ġāyet nāfiʿdür. ʿİlāc-ı nevʿ-i diger: Yine ekḥel ṭamarından [9.] yāḫūd bāselīḳ ṭamarından ḳan alup baʿdehu yine ḳadın ṭuzluğı ile maʿan [10.] mercimek ve erişte ṣōrbāsın vireler ve daḫı cevelān-ı hindī didükleri eczāyı bir [11.] miḳdār süd ile ezüp baʿdehu yine şiş olan memesi üzerine sürseler defʿ [12.] ide. Eger bundan fā'ide olmazsa yumşaḳ yaḳıçuḳlar uralar tā ki cirāḥat [13.] bir yere cemīʿ olup ve altı yanından neşter ile deşüp ve fetīl idüp [94b] [1.] bal ile ve yumurta ṣarusıyla bulayup ṣoḳalar ve yara ağzına [2.] bir dāne kelem yaprağın āteşde ḳızdurup memesi üzerine urup [3.] muḥkem yağlayalar, nāfiʿdür ve

bundan ġayrī yine yumurta aġıyla gül yaġın [4.] daḫı nāfiʿdür. Eger bir ʿavratuŋ memesi sişüp çürümiş olsa [5.] aŋa maraż-ı sulṭān dirler. Bir ʿilletdür ki buḫārdan ḥāṣıl olur. Nişānı [6.] budur ki delinür, daḫı cirāḥatlanur ve ḳoḳar ve ṣarı ṣular aḳar. İmdi [7.] anuŋ ʿilācı yaranuŋ üzerine zernīḫ eküp ve çevre yanında ḳuru [8.] kili süreler ve baʿdehu birḳaç günden ṣoŋra murdār iligi bir pāre şeker ile [9.] ezüp uralar, ṣancusı kesile, baʿdehu merhem-i ḫanāzīr ki ṭuzsuz ḫınzīr [10.] yaġın maḫlūṭ idüp uralar, velikin ṣu ṭoḳundurmayalar ve ḥaẕer ideler, [11.] günde iki defʿa eski penpe ile merhemin tebdīl ideler, ammā evvel yarayı yuyup [12.] pāk idüp temām cirāḥat ḳalmayup şöyle ki yara ḳızıl olınca oġup [95a] [1.] eger çürük et ḳalursa bir miḳdār isfenker urup isfenker ile [2.] zencār merhemin urup tā kim çürük etler gidüp yara düz olıncaya dek [3.] bu muʿāleceyi eyleyeler ve daḫı bu marīżüŋ ibtidā ġıdāsı bilüç ile nārdeng [4.] şōrbāsı yāḫūd pirinc ile erişte şōrbāsın bişürüp yedüreler ve daḫı [5.] ṣu yerine enār şarābın virüp bāḳī-yi muḫālif ġıdālardan ḫaẕer ideler [6.] ve daḫı ʿavrat dört aylıḳa dāḫl olduḳda dā'imā ayva yeyüp [7.] ve ḳoḳlamaḳ gerek tā ki dünyāya gelicek, vücūd-ı laṭīf ve maḥbūü'l-ḥulḳlı ola [8.] ve daḫı bir ʿavrat bir dirhem eksücük çörek otun içseler ḫayż [9.] yörüyüp ve ḳarındaḳı oġlan eger diridür, v'eger ölidür āsānlıḳ [10.] ile dünyāya getüre ve yine oġlan ṣoŋın daḫı āsānlıḳ ile çıḳara, [11.] ziyāde mücerrebdür.

65. Bāb: Gicik ve Çiçek ve Ḳızamuḳ ʿAlāmetlerin ve ʿİlācın Beyān [İder]:

[95b] [1.] İmdi her kim ḥācılar kükürdin ṣabāḥ birḳaç dāne [2.] rafadān yumurta ile yeseler giciyigi olan ādeme nāfiʿdür, ammā birḳaç [3.] zemān yeseler içerüden

maraż ḳatʿ eyler, mücerrebdür. Eger birḳaç aḳ ṣoġa- [4.] –nı ortasından bölüp ve müḥerrā bişürüp baʿdehu üç dört defʿa [5.] e[t]meksüz yeseler ol daḫı ḫalāṣ ide, v'eger bir miḳdār şāhtere [6.] alup ṣuyın çıḳarup şol giciki ṣafrādan olup göyünmiş [7.] ola, sürseler defʿ ide. Eger bişürüp ṣuyın içseler şerbeti beş [8.] dirhemden on dirheme degürür, likin bir pāre demür hindī daḫı ḳatsalar ziyāde [9.] nefʿī-yi ḥāṣıl ola, velikin bir miḳdār ḥennā[y]ı ṣu ile ezüp ayran gibi olup [10.] ve bir gice ayaza ḳoyup ṣabāḥ gelen ṣuyından bir ḳaşuḳ içseler giciki defʿ [11.] ide, likin cehd idüp istifrāġ eylemeyeler, birḳaç gün yevmiye içseler [12.] ziyāde nāfiʿdür, ḫalāṣ ide. Eger bir miḳdār ṣābūn berāberi ṭuz ḳatup [96a] [1.] muḥkem ḳarışdurup ḥammām içinde gicike sürseler defʿ ide. Eger yarpuzı [2.] sirke ile maḫlūṭ idüp gevdesine sürseler defʿ ide. Eger beş dirhem [3.] kükürd, beş dirhem bayaġı ḳōz içi ve beş dirhem çörek otı, [4.] bunları dögüp ve bir miḳdār ḳuyruḳ yaġıyla ḳarışdurup baʿdehu [5.] ḥammāma varup gevdesine sürseler defʿ ide, mücerrrebdür. Eger bir pārçe [6.] ṭuzı zeyt ve sirke ile ḳarışdurup gicik olan ādemiŋ aʿżāsına [7.] sürüp temām terleyince durduḳlarında ḫalāṣ ide. Boyacılarda [8.] olan ḳara boyanuŋ köpügin alup anı daḫı ḥammāmda sürünüp [9.] ḥammāmda ziyādece ṭurup defʿada gitmezse bir daḫı eyleseler bi-iõni'llÀh [10.] ḫalāṣ ola. Eger gicik[i] berk ile kese ile oġup baʿdehu boyayı süreler, [11.] defʿ ola. Eger bir miḳdār kükürdi dögüp bir miḳdār yoġurut [12.] ile ḳarışdurup yeseler giciki defʿ idüp ḫalāṣ bulalar, ziyāde nāfiʿdür.

(96B) [1.] **66. Bāb: Uyuz ve Kel ve Firenk Zaḥmeti ʿİlācın Beyān İder:**

2. İmdi her kim siyāh noḫūduŋ ṣuyın içerse uyuzı defʿ ola. Eger 3. bir miḳdār ḫardalı sirke ile ḳarışdurup uyuza sürseler defʿ ide. 4. Eger deŋiz köpügin bir miḳdār gül yaġıyla ḳarışdurup uyuza sürseler 5. defʿ ide. Eger üç gün her ṣabāḥ birer dirhem ṣabr yeyüp yāḫūd 6. ısıcaḳ ṣu ile içseler uyuzı defʿ idüp nice dürlü derde 7. devādur. Eger nuşādır acı yaġıla ḳarışdurup uyuza sürseler 8. defʿ ide. Eger ḫınzīr odın bir miḳdār bal ile ve büber ile ḳarışdu[rup] 9. baʿdehu küllī başına sürseler kelini defʿ ide ve ḳılın daḫı bütüre, mücerrebdür. 10. Eger bir dāne ḳurt beynisin bir pāre acı yaġ ile ḳarışdurup maʿade 11. kel başı terāş idüp baʿdehu sürseler ḫalāṣ ola. Eger firenk zaḥmetine 12. mübtelā olan ādem eger er, v'eger ʿavrat; er ādem ise erkek ṣıġır 13. ödi, ʿavratuŋ dişi ṣıġır çıḳa, üç dāne ṣıġır ödin her ṣabāḥ [97a] 1. üç güne dek günde birer dāne ṣıġır ödin içseler bi-iẕni'llāh 2. ḫalāṣ ola. İkisi daḫı bir miḳdār ishāl iderse bir pāre ısıcaḳ 3. şōrpā içüreler, şifā bula. Nevʿ-i diger: Firenk zaḥmeti içün 4. züyū[t] yigirmi beş dirhem, maṣṣakī dört dirhem, şeker on beş dirhem, 5. ṭūrunc ḳabuġı dört dirhem, ṣarmaşıḳ toḫmı dört dirhem bu edviyyeleri 6. alup züyūtı bir iki çanaġa ḳoyup ve bir miḳdār līmūn ṣuvı ile 7. öldürüp bāḳī edviyeleri muḥkem dögüp ve elekden geçürüp ve bir miḳdār 8. buġday unıyla ḳoyup ufacuḳ ḥablar idüp ṣabāḥ altı dānesin ve aḫşam 9. beş dānesin yeseler bi-iẕni'llāh şifā bula ve ḳaṭʿā zaḥmet çekmeyüp 10. bedene ḳuvvet virüp ve beŋzi ḫūb[169] ve mücellā eyle[r], likin muʿālece ṣoŋında 11. perhīz eylemeden ġāfil olmayalar, ziyāde nāfiʿdür ve daḫı kel başa merkeb ṭırnaġın 12. yaḳup ve bir miḳdār baġ çubuġın daḫı yaḳup külin eleyüp bir

[169] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

mikdār [97b] 1. zeyt yağıyla ḳarışdurup üç gün yumaya, tāze terāş olup ve ḥammāma va- 2. –rup bu merhemi daḫı terāşdan ṣoŋra başına sürüp üç güne dek eyledükler[inde] 3. hem kelleri gidüp ve hem ḳıl bitürüp ḫalāṣ eyleye, mücerrebdür. Eger başı 4. kel olan ādem ḥammāma varup muḥkem terāş olup başın ṣābūn ile yuyup 5. baʿdehu bir miḳdār aṭ yağıyla yine başın muḥkem ovup ve süreler, ḫalāṣ ola. Nevʿ-i 6. diger: Firenk içün bir dāne ḳaplubağayı boġazlayup ve ısıcaḳla ḳanın 7. içürseler ḫalāṣ ola ve daḫı firenk zaḫmetine bir dāne kiprinüŋ kendüsin bulu[p] 8. ve bıçaḳ ile boġazlayup için çıḳarup pāk idüp muḥkem bişürüp 9. bismi'llāh deyüp her aʿżāsın[170] ḳoparup yemege başladuḳda bu pārçesi ḳol 10. [ḳırıl]masına devā olsun ve bu pārçesini filān derde devā olsun deyüp 11. yeyebildügi ḳadar yeyüp ḳalanın ḫıfẓ idüp tekrār gene yeyeler ve cümle kemüklerin 12. bir yere cemīʿ idüp gömeler, bi-iẕni'llāh tecrübelüdür, derde devā olur, mücerrebdür, 13. ġaflet olınmaya.

67. Bāb: Beden-i İnsānda Peyda Olan Temregü ʿİlācın Beyān İder:

[98a] 1. İmdi her kim temregüye ḳalem cengārı sirke ile ḳarışdurup sürseler defʿ ide. 2. Eger bir pāre ḳaṣnıyı sirke ile ezüp sürseler defʿ ide. Eger tāze, yumşaḳ etmegi 3. bir pāre ṭuzlu su ile maḫlūṭ idüp eski eski temregüye sürseler defʿ ide. Eger, 4. bir miḳdār ḫardalı sirke ile dögüp sürseler defʿ ide. Eger gelincik çiçegin 5. yaş ḳōz ḳabuġıyla saḥḳ idüp sürseler defʿ ide. Eger sögüt aġacın 6. yaḳup külin sirke ile ḳarışdurup bedende ẓāhir olmış temregüye 7. sürseler defʿ idüp ve sāyir temregüye beŋzemez nesnelere daḫı nāfiʿdür, 8. velikin temregüsi olan ādemler yoġurt

[170] aʿẓāsın biçiminde hatalı yazılmış.

yemekden ve fülfül-i kebīr yemekden ḫaẕer 9. ideler ve daḫı her ḳanḳı ig olursa olsun i[l]k çehārşenbe günin gözleyüp 10. ol gün ne şekl olursa olsun gelüp işedügi gibi fī'l-ḥāl ol sidügi 11. temregüye sürseler nāfiᶜ dür, velikin sidük vaḳtin ide ki kefāreti bu murdār 12. olsun deyüp ardına baḳmadın ziyāde mücerrebdür. Eger kendüsin sidügi 13. ile bir pāre ḳınāyı ḳarışdurup temregüsine sürüp bir gice durduḳda nāfiᶜ dür. [98b] 1. Eger temregüyi muḳaddem bir miḳdār terāş idüp baᶜ dehu bir pārçe kükürdi 2. yine bir pārçe sirke ile ḳarışdurup sürseler defᶜ ola, v'eger açıḳmış 3. ādemiŋ tükürügün birḳaç defᶜ a temregüye sürseler defᶜ ide, v'eger bir pārçe 4. günlügi dögüp bir miḳdār sirke[171] ile ḳarışdurup sürseler defᶜ ide, mücerrebdür.

5. 68. Bāb: Ṣafrāyı Defᶜ İden Muᶜ āleceyi Beyān İder:

İmdi her kim ḳoruḳ 6. pestilin yeseler ṣafrāyı defᶜ ider ve daḫı ḫıyārşenbeyi demür hindī ile içseler 7. ṣafrāyı defᶜ ide. Eger ekşi ve ṭatlu enārı ṣıġup şerbetlen içseler 8. aᶜ lādır ve daḫı buçuḳ dirhem maḥmūre ve bir dirhem maṣṭakīyi muḥkem saḥḳ idüp 9. ve aġzına ḳoyup bir miḳdār ṣu ile aġızda çalḳayup yutsalar ṣafrāyı 10. muḥkem boza. On, on beş ve yigirmi defᶜ a icābet etdüre, ammā eger mizācı 11. żaᶜ īf ise az yesünler, ziyāde nāfiᶜ dür.

69. Bāb: Sevdāyı Defᶜ İden Muᶜ ā- 12. –leceyi Beyān İder:

İmdi her kim zurunbāṭ istiᶜ māl eyleseler sevdāyı defᶜ ide. 13. Eger ġaz boḳun yeseler sevdāyı defᶜ ide. Eger bir ḳoca ḫorōzuŋ şōrbāsın [99a] 1. bir miḳdār besfāyic ve ṭuraḳ otı ile yeseler ishāli defᶜ ide ve daḫı 2. sevdā[s]ı olan kimseneler kelem

[171] şirke biçiminde yazılmış.

yemekden ve bādincān ve baṣdırma ve ṣığır eti [3.] ve peynür yemekden perhīz ve ḫaẕer ide v'eger lisānü's̱-s̱evr ṣuyın [4.] her ṣabāḥ birḳaç gün içseler nāfiʿdür ve daḫı herbār kişt[172] ile [5.] şeker yemek nāfiʿdür ve daḫı eftīmūnuŋ dört dirhemin bal ile maḫlūṭ[173] [6.] idüp daḫı bir pāre ṭuz ve azacuḳ sirke ile ḳarışdurup içseler [7.] nāfiʿdür, balġamı ve ḳatı olan sevdāyı ishāl idüp, v'eger ṣığır eti [8.] var ise istifrāġ etdi[r]üp ve māliḥulyāsı olanlara ziyāde nāfiʿdür, [9.] ve daḫı her kim [bir?] mıs̱ḳāl üzerlik ıṣladup ṣuyın içseler sevdāyı defʿ [10.] idüp olan ḳanı daḫı ṣāfī eyleye, v'eger ḳaranfili dögüp sevdā[l]ı ādemleriŋ [11.] ṭaʿāmına ḳatsalar nāfiʿdür, daḫı bu sevdānuŋ ṭabīʿati bārid ü yābisdür, yaʿnī [12.] ṣovuḳ ve ḳurı, ġalīẓ ve ziyāde ısıcaḳ, ṭuzlu şeylerden ḥāṣıl olup **[99b]** [1.] ve gözlerinde sevdāvī marīżler çoḳ olur. İmdi bu ʿilletden marīż [2.] olan kimseneye gerekdür ki keçi eti ve ṣığır eti yemeyeler ve bāḳī ḳalan etler [3.] daḫı ġalīẓ olan ṣafrāyı ve sevdāyı defʿ idüp ve balġamı ziyāde eyler [4.] ve daḫı zeytūn yemek ve bādincān yemek ve daḫı sevdā[v]ī marīżler ziyāde [5.] idüp ve başa göze ziyānı vardur ve daḫı sevdādan olan baş [6.] aġrısınuŋ ʿalāmeti beş dürlü olup biri vesvese-i fāsid ve tebaḫ-ı [7.] endīşeden olur ve ikinci uyḳusızlıḳdan olur ve üçünci beŋzi [8.] taġayyür olmaḳdan ve ġayrīsi gene buŋa göredür. İmdi ʿilācı budur ki [9.] sevdāyı ishāl iden ecẕālardan maṭbūḫ-ı eftīmūn ve daḫı ḥab-ı lā- [10.] -civerd ve yine ḥabb-ı eftīmūn virüp ve daḫı bir miḳdār līmūn şarābın ṣovuḳ [11.] ṣu ile ezüp içüreler ki ṣafrāyı ḳaṭʿ idüp ve ḳan ġalebesin [12.] sākin idüp daḫı sevdādan olan göŋül darlıġın ve baş dönmesin ve

[172] kişter biçiminde yazılmış.

[173] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

daḫı[174] **[100a]** [1.] ḫafaḳānuŋ hep ṣıtmadan olmış ola, defʿ idüp ve yürege daḫı [2.] ḳuvvet virüp çigeri tāzeler ve daḫı merhem kim dört dirhem yāḫūd yedi dirhem [3.] sināmeki ḳaynatup içseler yürekde ve aʿżāda olan ʿilletlere ve daḫı [4.] ṣafrā[v]ī ve sevdā[v]ī ve ġayrī ḥıltlara ziyāde fā'idesi olup ve nıḳrīż [5.] ve ʿırḳu'n-nisāya ve mafāṣıllar aġrılarına ve sevdā[v]ī fikrlere ve teşennüce ve ḳıl dökül[mesi]ne [6.] ve uyuza ve gicike ve uçuġa nāfiʿdür ve her kim hemān üç dirhemin yapra- [7.] –ġıyla maʿan saḥḳ idüp içseler bu ẕikr olınan marīżlere fā'idesi [8.] olup ve sāyirince derde devādur, nāfiʿdür.

70. Bāb: Balġamı Defʿ İden [9.] Muʿāleceyi Beyān İder:

İmdi her kim iki dirhem zencebīli saḥḳ idüp şu [10.] ile içseler balġamī ḫılṭların defʿ ide, v'eger bir buçuḳ dirhem yüzerlik toḫmın [11.] aġzında çalġayup yutsa gögsinde olan balġamı defʿ ide, v'eger [12.] maṣṭakī ṣaḳızın ziyāde çigneseler başda olan balġamı defʿ ide ve maʿdeyi [13.] ḳuvvetlü ve cigeri tāze ide ve daḫı her kim balġam içün yüzerlik **[100b]** [1.] dört dirhem, dört dirhem cevz unı, dört dirhem ṣoyılmış bādem, [2.] on dirhem bunları muḥkem dögüp kifāyet ḳadarı bal ile maʿcūn [3.] idüp yeyeler, velikin ṣabāḥ ṣabāḥ yeyüp ġayrī nesne yemeyeler. Bir miúdÀr [4.] ishāl idüp ziyāde fā'ide bulalar ve daḫı balġamuŋ ṭabīʿati bāridī [5.] vü ṭabdur ki ġalīẓ ġıdālardan ḥāṣıl olurlar, velikin balıḳ ve yoġurt [6.] ve yaş meyvelerden ḥāṣıl olur. İmdi ḥabbü'l-mülūküŋ yapraḳları [7.] ucından üçer dānesin yudsalar ve üzerine bir miúdÀr

---

[174] sonraki varakta tekrar edilmiş.

ṣovuḳ ṣu [8.] içseler balġamı ve ṣafrāyı defᶜ ide, daḫı ishāl idüp ziyāde fā'ideler göreler.

[9.] 71. Bāb: Et Kesilmesi ve Yırtılması ᶜİlācın Beyān İder:

İmdi her kim bir [10.] miúdÀr mūmıyā içmek veyā sürinmek veyāḫūd ḥaḳḳına eylemek, kemük [11.] ḳırılmasına ziyāde nāfiᶜdür ve daḫı ḳara aġaç kökin ḳabuġıyla maᶜan ufacuḳ [12.] doġrayup baᶜdehu bir çölmege ḳoyup şol ḳadar ḳaynata ki ṣuvı [13.] yalım gibi olduḳdan ṣoŋra ḳırılmış ve berelenmiş kemükler üzerine bir dirhemin [14.] üçer üçer defᶜa ursalar bitüp ḫalāṣ ola ve daḫı rāvendüŋ dişisinden [101a] [1.] bir dirhemin ṣu ile içseler eti kesilmiş veyāḫūd urulmış [2.] ve ikisi uġramış olan kimseneye ziyād[e] nāfiᶜdür.

72. Bāb: Âteş [3.] Yanuġı ᶜİlācın Beyān İder:

İmdi her kim ebem gömecini yapraġıyla maᶜan [4.] saḥḳ idüp ve bir miḳdār zeyt yaġıyla ḳarışdurup baᶜdehu yanuḳ olan [5.] yere ursalar nāfiᶜdür, v'eger bādem sacın yaḳup, v'eger yumurta [6.] aġın sürseler nāfiᶜdür, v'eger ḥaṭme yapraġın bir miḳdār zeyt [7.] yaġıyla ḳarışdurup yaḳı gibi idüp od yanuġına ve aġulu cānavar [8.] ṣoḳduġı yerlere ursalar fā'ide ide, v'eger gül yaġıyla yumurta aġın [9.] derḥāl yaḳı idüp baᶜdehu isfīdāc merhemin ursalar nāfiᶜdür.

[10.] 73. Bāb: Ḳuduz Ṭalayanuŋ ᶜİlācın Beyān İder:

İmdi her kim [11.] ḫām encīri dögüp bir pāre bal ile ḳarışdurup ḳuduz ṭaladuġı [12.] yiriŋ üzerine ur[sa] defᶜ ide. Eger bir miḳdār ḳaṣnıyı ursalar nāfiᶜdür, [101b] [1.] v'eger ḫınzīr odından bir deng ḳadarı içürseler ḫalāṣ ide. [2.] Eger demürcilerde

demü[r] ṣuvı vardur, ṣuvarduġı ṣudan içürseler 3. ẖalāṣ ola ve daẖı ḳuduz gelüp her kime doḳunursa ol ādem yedi 4. günden ṣoŋra māliḫulyāya mübtelā olup ve yabāna söyleyüp 5. ve aydı[n]lıḳdan ḳaçup fāsid fikrler ider. Her kimi görürse yine gelüp 6. ḳıyās ider. İmdi ḥabs[175] idüp evvel kelbi öldürüp çigerini çıḳa- 7. –rup ol ṭaladuġı ādeme yedüreler, nāfiʿ dür ve daẖı siŋirli[ce] yapraġı ḳu- 8. –duz ṭaladuġı yire ursalar nāfiʿ dür, ziyāde tecrübe olınmuşdur.

9. 74. Bāb: Ṣaç ve Ṣaḳal Boyamaġı Beyān İder:

İmdi her kim bir vaḳiyye 10. gelincik çiçegin ve bir vaḳiyye yaş ḳōz ḳabuġın alup baʿ dehu bir ṣırçalu 11. ḳaba ḳoyup ve zibil içine gömüp temām iki hefde[176] durduḳdan ṣoŋra 12. çıḳarup aḳ olmış ṣaça ve ṣaḳala sürseler ġāyet siyāh ide. Nevʿ -i diger: 13. Bir vaḳiyye şaḳāyıḳ çiçegine dört dirhem saḥḳ olmış rāstuẖ ṭaşın ḳatup [102a] 1. aġzını muḥkem baġlayup ve ziyāde zibi̅l içine gömüp üç hefteden[177] 2. ṣoŋra çıḳarup göreler ki ol şaḳāyıḳ ṣu olmış ola. İmdi her kim o[l] ṣudan 3. ṣaçı ṣaḳalı aġırmış ādemler ṣaçına ṣaḳalına sürseler ziyāde siyāh ola. Eger[178] 4. bir miḳdār bögürtlen budaḳların daẖı yapraġıyla maʿ an ḳaynatup 5. bişürüp aḳ olan ṣaça ṣaḳala süreler.

75. Bāb: Ṭāġūn, Ḳabarcuḳ ve Yanıḳara 6. ʿ İlācın Beyān İder:

İmdi her kim yedi günde yedi kerre ḳaşın ṭarayup 7. ve ṭaraduḳça bir kerre Ṣalāt-ı Şeri̅f getürse ol kimsene içinde[ki] 8. vebādan ami̅n ola. Her kim ṭāġūn

[175] ḥabṣ biçiminde sad ile yazılmış.

[176] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

[177] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

[178] alt satırda tekrar yazılmış.

vaḳtlerinde yāḳūt getürse ṭāġūn [9.] şerrinden amīn ola ve daḫı bir ādemde ḳabarcuḳ olsa anı söyündürmek [10.] içün bir miḳdār ṭavuḳ boḳın bir pāre zaġfirān ve yumurta aġıyla [11.] ḳarışdurup baʿdehu ḳabarcuḳ üzerine ursalar söyündürüp ḫalāṣ ide [12.] ve daḫı eger, bir kimsenede yine bir başsız şiş peydā olsa ve ṭaş gibi ḳatı [13.] olup anı deşmek murād eyleseler gerekdür ki bir miḳdār sümükli böcek [102b] [1.] cemʿ idüp ve muḥkem ḳabuġıyla maʿan dögüp baʿdehu bir pāre penpe [2.] veyā üstübü üzerine ṣuvayup ol şiş üzerine yapışdurup bidmeyüp [3.] ṣabāḥdan ikindüye degin durup baʿdehu tekrār tāze [sümükli] böcekleri daḫı cemīʿ [4.] idüp ve muḳaddem degişdürüp ve yeŋiden urup ṣabāḥa dek durup [5.] baʿdehu bir daḫı eyledüklerinde ki baş virüp dişlü yāḫūd ol [6.] yerden ġayrī yerde daḫı peydā olursa aŋa gene bu muʿāleceyi ide, bi-iẕni'llāh [7.] ḫalāṣ ola ve daḫı yanıḳara içün bir iki dāne köpek yavrucuḳların öldü- [8.] –rüp ve ḳarnın yarup ısıcaḳla üzerine baġlasalar nāfiʿdür, velikin birḳaç [9.] defʿa eylemek gerekdür kim ḫalāṣ ola ve bu ʿilleti söyündürdükden ṣoŋra [10.] üzerine murdār ilik urup ve cerḥ-i timār idiver, şifā bula ve daḫı ṭāġūn [11.] zemānında ṭuraḳı ḳoḳlamaḳ ziyāde nāfiʿdür ve daḫı ṭarḫūnuŋ ṣuyın [12.] çıḳarup vebā olduġı eyyāmlarda içseler defʿ ola, v'eger ṭīn-i maḫtūnı [13.] saḥḳ idüp ve ṣuda ışladup içseler vebāyı defʿ ide, mücerrebdür, ġaflet olınmaya.

[103a] [1.] 76. Bāb: Çıbanlar İçinde Olan ve Bedende Olan Şişler ʿİlācın Beyān İder:

[2.] İmdi her kim buḫūr-ı meryemüŋ bir pārçesin ufacuḳ çıbanları üzerine [3.] sürseler defʿ ide. Eger birḳaç dāne encīri ṭuz ve sirke ile ḳarışdu- [4.] –rup çıbanlara sürseler defʿ ide. Eger birḳaç dāne ṭobalaġı saḥḳ [5.] idüp oŋulmaz çıbanlar üzerine

ṣaçsalar bitüre, ḫalāṣ ide, v'eger 6. bir pārece mertesingi saḥḳ idüp baʿdehu çıbanları üzerine ekseler cümle 7. çürümiş ve ziyāde nāṣırları, etleri yeyüp yeŋiden tāze et bitürüp 8. ḫalāṣ ide. Eger bir pāre ḫamurı[179] bir pāre ṭuz ile maḫlūṭ idüp ölme- 9. –miş çıyanlar üzerine ursalar kemālin buldurup ve ağızların daḫı 10. açа. Eger bir pāre ṣığır yağın eridüp penpe ile çıban üzerine 11. ursalar şişin alup ve çıbanı eyü ide, v'eger kimsenede bir nesne 12. çıḳup daḫı dişleyüp zaḥmet çekseler ʿilācı budur ki bir dāne yumurta [103b] 1. ṣarusıyla yine evvel ḳadar ekşi ḫamur ve bir pāre zeyt yağıyla berā- 2. –ber idüp ve cümlesin bir çanaḳ içinde muḥkem çalḳayup bir pārçe 3. bez üzerine sürüp ve ol çıbanuŋ üzerine iki üç defʿa ursalar 4. hem şişin alup daḫı yarayı deşüp ḫalāṣ ide, mücerrebdür.

5. 77. Bāb: Fālice ve Sekteyi Beyān İder:

İmdi her kim on bir dāne kendene 6. toḫmın ṣu ile içseler fālice[ye] ziyāde nāfiʿdür. Eger rāvendi içseler 7. veyāḫūd saḥḳ idüp ekseler ol daḫı mücerrebdür. Eger tilkinüŋ etin 8. yeseler cüẕẕam ve fālice ve laḳvaya ziyāde nāfiʿdür ve daḫı eger keklik etin 9. yeseler süst endāmı defʿ idüp cimāʿ şehvetin ziyāde ide ve ṭaʿām 10. hażm[180] olur ve isti[s]ḳāya nāfiʿdür ve gevdeyi daḫı ısıcaḳ ṭutup maʿdeye 11. ḳuvvet virüp ve sāyir niçe menfaʿatlerine behāyadur, velikin kebūter etinüŋ 12. ḫāṣṣası böyledür, ammā anı bir miḳdār ḳoruḳ ṣuvı ile ve kişnīc ile yeseler [104a] 1. deŋlimizce muvāfıḳdur ve de bu sekte didükleri bir ʿilletdür ki 2. dimāğdan inüp

---

[179] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[180] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

gelür, yüregi ḳaplar ve ādem kendüden gidüp gögerür, 3. zīri cān içerüde ḳıṣılu[r]. İmdi ʿilācı budur ki ol maḫalde tezce ḳan 4. alalar, ḳīfal ṭamarından yāḫūd ekḥel ṭamarından ola, v'eger geç ḳalursa aġzına 5. ābū dutup göreler ki eger ābū jeng ṭutarsa fī'l-ḥāl ḳan 6. alalar tā kim ḫalāṣ ola, zīrā bu ʿilletüŋ bir adı merg-i müfācātdur, 7. biŋde bir ādem ḫalāṣ olmaz, ḫaẕer ideler ve daḫı fālice bir ġayrī ʿilletlerdür, 8. başdan iner dökülür ve bir yanı dutup el ve ayaḳ ḥareket[süz] 9. olur, kāhil olur ki yanı daḫı dutulup erlikden daḫı ḳalur. 10. İmdi anuŋ ʿilācı budur ki ibtidādan mutavassıṭ ḥaḳḳına idüp 11. ve baʿdehu ayāric-i fayḳara birle dimāġın tenḳiye idüp ve semüz [ot] ve ṭavuḳ 12. ile ısfanāḫ müzevveresin yedüreler velikin ekşi ve ġalīẓ [104b] 1. ṭaʿāmlar[181] virmeyüp ammā bir miḳdār kerefes ve usṭumdūs ve afyūn 2. ve rāzyāne toḫmı ve buyan. Bunları muḥkem ḳaynatup süzüp ve bir 3. miḳdār gülenbügīn şerbet[i] ile ḳarışdurup ṣabāḥ ṣabāḥ içü- 4. –rüp ve üç günde bir ḥammāma iletüp cümle gevdesine ferfiyūn yaġın 5. ve bābūnec yaġın ve çörek otı gibi fā'ideli şeyleri süreler, bi-iẕn- 6. –illāh şifā bula ve daḫı şikest olan iblīs ṭırnaġın tütsi virseler 7. ḫalāṣ ola ve daḫı ördek ve ṭavuḳ yaġın süst olan 8. endāmlara sürseler defʿ ide ve daḫı her kim fālice ve laḳva ve raʿīşeye 9. belādır maʿcūnın yeseler defʿ ide, mücerrebdür.

78. Bāb: Laḳva ve Raʿīşeye 10. ʿİlācın Beyān İder:

İmdi her kim bir miḳdār ḫaṭmenüŋ dibin ḳaynatup 11. bir pāre ṣarāb ile ḳarışdurup baʿdehu başı ditreyen kişiye içürseler ḫalāṣ 12. ide. Eger ṣarı ṣabr didükleri edviyyeyi alup baʿdehu mercimekden böyücek [105a] 1. yudsalar başınuŋ ditremesin

[181] (104 A-12)'de ṭaʿām biçiminde yazılmış ve burada tekrar edilmiş.

defʿ ide, ammā eger ol deŋlü fā'ide 2. itmezse daḫı böyücek yedürseler ḫalāṣ ola ve daḫı bu raʿşa 3. didükleri bir ʿilletdür ki balġamīdür, el ve baş ditrer, eks̱er iḫtiyārlarda[182] 4. çoḳ olur, zīrā ki ḳuvvet-i ġalīżi eksilüp ve bürūdeti ziyāde 5. olup ve ziyāde şarāb içmekden [olur], ammā bu ʿilāc, fālic ilācı gibidür. 6. Bir dirhem tiryāḳ-ı fārūḳ virürler ise nāfiʿdür ve daḫı laḳva didükleri 7. bir ʿilletlerdür, başdan nāzīl olup çeŋenüŋ siŋiri daḫı dögülüp 8. ḥareketi ġayrī olup ve ġayrī daḫı egilür ve eks̱er ṣaġ yanında olup 9. ve gülücek aġzı ḳulaġına gider ve o[l] yaŋa gözi daḫı egilür. İmdi 10. ʿilācı budur ki ibtidā ol ādemi bir tenhā odaya ḳoyup Dımışḳī 11. āyīneye baḳduralar. Eger aġzı gözi doġrılmaz ise bir miḳdār rāzyāne 12. yapraġın ḳaynatup bir miḳdār şarāb ile ḳarışdurup ve bir dāne kiremidi [105b] 1. daḫı ḳızdurup ol ṣuya bıraġalar, ve ol ādemiŋ başın yuduyup tā kim 2. ol buġ ile terledeler, baʿdehu yine burnına bir pāre süd dökeler ve bir dāne 3. cevz-i bevvānuŋ ḳabuġın bulup çeŋesinüŋ egri yanına dutalar ve baʿdehu gelen 4. tükürük ile tüküreler, baʿdehu bir miḳdār maṣṭakī ṣaḳızın, ve ʿāḳırḳarḥā[183] ve mevīzec 5. ve darcīn. Bunlaruŋ her birinden üçer dirhem alup ve on dirhem şeker şerbeti 6. idüp baʿdehu bu edviyyeleri daḫı şerbet içine ḳatup ḳarışdurup baʿdehu 7. ol ādemiŋ aġzına bir ḳaşuḳ ḳoyup bir laḥẓ aġzında dutup girü 8. tüküre. Bu üslūb üzre her gün ṣabāḥ ṣabāḥ ideler, bi-iẕni'llāh şifā bula, 9. ġāfil-i mübāş.

79. Bāb: [Ṣıraca Aḥvālin ve ʿİlācın Beyān İder]:

---

182 ح (ha) ile hatalı yazılmış.

183 خ (hı) ile hatalı yazılmış.

İmdi her kim gün çiçegi ki āsumānī renglü [10.] ola, yine güneşe ḳarşu döner. Ol çiçek erkekli dişili olur. Erkeginüŋ [11.] bir dipi olur ve dişisinüŋ daḫı birḳaç çatalı olur. Erkegini erkek [12.] sıraca içün ve dişisini dişi ṣıraça içün gerekdür. Ḳanḳı gün [13.] olursa ʿale'ṣ-ṣabāḥ gün doġarken varup ol ṣıraçalu ādemiŋ yanına, [106a] [1.] çiçek dibin ḳazup bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm diyü[p] keseler, baʿdehu bir [türbeden] [2.] siyāh üzümi geçürüp eydeler ki ne vaḳtin bunuŋ dipleri ḳurursa [3.] filān kişinüŋ ṣıracası şöyle ḳurusun diyeler, bi-iẕni'llāh ziyāde [4.] nāfiʿdür.

80. Bāb: Ḳarınca, Çekürge, Püre, Bit, Ṣıçan ve Dürlü Yaġmur Beyān İder:

[5.] Her kim bir pāre bezi ṣarp sirke ile ıṣladup evde aṣa. Cümle ḳuşlar, cümle siŋekler [6.] ol [e]vden ḳaçalar. Eger deveniŋ ḳuyruġından birḳaç dāne ḳıl alup evde [7.] bir aġaca baġlasalar, ol evden sivrisiŋekler ḳaçup gideler. Eger ḥayż [8.] görmiş ʿavrat başın açup dursa ol ḥīnde ol yere ṭolu yaġmaya, [9.] v'eger enār ḳabuġın ṣu ile ıṣladup ve ḳaynatup ol ṣuvı tarlaya [10.] bir bir ṣaçsalar[184] cümle çekü[r]ge anuŋ ḳorḳusından helāk ola. Enār ḳabuġın [11.] tarlaya aṣa, ḳuşlar, cümle çekürge ḳaçup aṣlā tarlaya mażarrat etmeyeler ve daḫı [12.] bir pāre ḳaṭrānı ḳarınca delügine ḳosalar artuḳ çıḳmaya. Eger ṭoŋuzıŋ [106b] [1.] derisin evd[e] tütsi virseler cümle sinekler ḳaçalar. Eger merkebüŋ südüni bir [2.] miḳdār kemnūn ile ḳarışdurup bir yoġun aġaca sürüp [3.] eviŋ ortasına dikseler cümle püre ol aġacuŋ üzerine cemīʿ ola. [4.] Tilki yaġın bir aġaca sürüp cemīʿ püreler ol aġaca çıḳaralar. Diger: [5.] Mürtezengi dögüp peynüre ḳatsalar ṣıçan olan yere ḳosalar cümle sıçanlar kır[ılur]. [6.] Eger, atuŋ bütün ṭırnaġın bulup

[184] ṣaçılsalar biçiminde hatalı yazılmış.

eviŋ işigi altına göme- 7. -ḳosalar ol evden ṣıçanlar ḳaçup gideler. Eger ḳoyunuŋ ödini ḥammāmda 8. gevdesine sürseler esbābına bit düşmeye. Eger yüzerligi yumşaḳ dögüp 9. bir miḳdār şırlağın yağıyla ḳaynatup cemīʿ-yi bedenine başdan aya- 10. –ġa varınca sürseler aṣlā bit ḳalmayup ḳırıla. Eger çügündüri ḳaynatup 11. ṣaçına ṣuyın ṣaçsalar başda olan sirke ve bit ḳırılup defʿ ola. 12. Eger ṭuruncı arpa buġday içine ḳosalar aŋa bit düşmeye. Eger merkeb ṭırnağın 13. bir evde tütsi virseler ağulu canāvarlar ol evde maḫv ola. Eger kelb ṭırnağın [107a] 1. bir evde tütsi virseler ol eve cāẕūluḳ kār ḳılmaya. Eger ḳurdıŋ 2. kemüklerin bir avlınuŋ eṭrāfına ṣaçsalar ol avlıya ḳurd gelmeye. Eger 3. yılan dirisin esbāb arasına ḳosalar güve düşmeye. Eger yaġmur yaġar- 4. –ken ṣu yere enmezden evvel bir ṭava içine ḳoyup yere ṭoḳındurmadın 5. ḳaynatup bir yumurta ḳabuğına ḳoyup yere gömeḳosalar bi-emru'-llāh 6. yaġmur sākin ola.

81. Bāb: ʿAvrat Ḥāmile Ḳalması ve Ḳalmaması ve Bikrlikleri 7. ve Yüklü[lü]gi ʿİlācın Beyān ider:

İmdi her kim ʿūd-ı hindī ve [a]mrūd 8. yaprağı ve ḫurmā yaprağı, bunlardan buçuḳar dirhem alup ve bir deng misk, cümle- 9. –sin bir yerden dögüp bir beze bağlayup bir miḳdār ġayet keskin şarāb 10. içine ḳaynadalar tā kim edviyyeleriŋ ḳuvveti şarāba çıḳa, baʿdehu süzüp bir şīşe 11. içine ḳoyup ḥıfẓ idüp vaḳt-i ḥācetde yüklü olayın dise mücevvereti 12. bir miḳdār nūş ide, hemān bayağı gibi, ḳız oğlan gibi olup bu muʿālece- 13. –niŋ ḳuvvetinden raḥimüŋ cāzibesi muḥkem olup seddisi açılup ve menī [107b] 1. maḳāmına varup ʿavrat bi-iẕni'llāh tecrübe olınmuşdur.

Eger iki dirhem [2.] boḳın bir ʿavrat getürüp yāẖūd tütsi virüp duẖānı fercine [3.] girdükde ol ʿavrat ʿömrinde ḥāmile olmaya ve daẖı fīlüŋ bevlin içseler [4.] ḥāmile ola. Eger ḳanḳı ḳızıŋ bikri bozılı olsa kendi bevlinden [5.] bir miḳdār balıla maẖlūṭ idüp fercine ḳosa yine bitüp bayağı gibi [6.] ola. Bir er ādem yetmiş yaşına varduḳda degmede oğlu ḳızı olmaz. Temām [7.] yetmiş[e] dek ol derdin ḳılmaz iẕn-i ḥaḳla, likin ʿavrat yaşına varınca [8.] oğul ḳız ider, ammā elliden ziyāde geçdükde olmaz ve daẖı ʿavratuŋ [9.] oğlı ḳızı olmasa bir miḳdār benefşeyi dögüp ṣuyın çıġa- [10.] -rup bir fetil idüp ol ṣuvı bölüşdürüp fercine ṣoḳup [11.] ḥalāliy[l]e cimāʿ eylese derḥāl ḥāmile ḳala. Eger bir dāne ṣararmış [12.] ẖıyār toẖmıyla ve bir buçuḳ ḳadarı çiriş ve yumurta ṣarusın ḥamd ezüp [13.] ʿavrat içün cimāʿ eyledügi gibi yüklü mücerrebdür ve daẖı evlād[185] [108a] [1.] olmaḳ erden midür ʿavratdan mıdur bilmek [2.] murād olınsa ṭarīḳi budur: Bir dāne pāk çanaġa bir miḳdār ṣu ḳoyup [3.] baʿdehu er kişi o çanaġuŋ üzerine calḳ ura, göre ki şehvet [4.] ağır olup ṣuyuŋ dibine inerse ʿavratdandur. Eger şehvet ṣuyuŋ [5.] üzerine ḳalup yāẖūd belürsüz olup hemān ṣu gibi olursa [6.] ʿillet erdendür, anlar, tecrübe [olınmışdur], daẖı bu ki er ile ʿavrat maʿan bir ḳa- [7.] –zılmış ṭopraġuŋ üzerine başḳa başḳa tebevvül ideler. Her ḳanḳı- [8.] –sınuŋ ṭopraġı tez ḳurursa ʿillet anuŋdur, aŋa göre muʿā- [9.] –lece ideler. Eger bir ādemiŋ ẕikri küçük olup ʿavrat uzun [10.] boylu olsa ol er ʿavrata duruşın cimāʿ edemez, zīrā ẕikr küçük [11.] olmaḳ ḥasebiyle şehvet yerine düşmez, zīrā ʿavrat küçük olup [12.] er uzun olsa ol daẖı anuŋ gibidür. ʿAvrat ḥāmile olmamasınuŋ [108b] [1.] bir vechi daẖı budur: Eger, bir pāre büber ile ṣarı

[185] sonraki varakta tekrar edilmiş.

kükürdi başḳa [2.] başḳa dögüp başḳa başḳa bala ḳarışdurup sürseler ziyāde [3.] ola ve ḳavī ide, mücerrebdür. Eger bir ʿavrat bir dirhem zaġfirān yese, [4.] yeyene dek [ġayrī] ḥāmile olmaya. Eger bir dirhem ḳara boyayı yese ʿömrinde hergiz ḥāmile [olmaya]. [5.] Eger bir ʿavratuŋ südi kesilse bir miḳdār ḳısraḳ südin içse ʿavratuŋ [6.] südi ziyāde ola, mücerrebdür.

82. Bāb: Teşennüc ve Siŋir Büzülmek Aḥvālin Beyān [İder]:

[7.] İmdi her kim rāvend-i ṭavılī sirkengübīn ile içseler ziyāde nāfiʿdür. [8.] Eger sināmeki yeseler nāfiʿdür. Şerbetin dört dirheminden yedi dirheme dekdür. [9.] Eger ḳaz boḳu ve dār-ı fülfül yemek teşennüce nāfiʿdür. Eger yonca dikenin [10.] ḳaynatup ṣuyın içseler teşennüce nāfiʿdür ve ishāl daẖı ḳaṭʿ ider. [11.] Eger bir ādemiŋ siŋirleri büzilse bir miḳdār kenger yapraḳların yaḳı idüp [12.] büzildügi yere ursalar defʿ ider. Eger bir miḳdār yalı[n]çaḳ ẖurmā ile [bir] dāne [109a] [1.] ṣoġulcanı havānda[186] dögüp siŋiri büzüldügi ve ki yere ursalar [2.] bi-iẕni'llāh ziyādesiyle defʿ ide, ġaflet olınmaya.

83. Bāb: [3.] Işırḳu Aḥvālin beyān ider:

İmdi her kim bir miḳdār ışırġan dikenin dögüp [4.] temām un gibi olduḳdan ṣoŋra üzerine bir pāreçik bal sürüp bu [5.] masḥūḳ ışırġanı ekseler ışırġuya ziyāde mücerrebdür. Eger bir miḳdār [6.] ḥayvārı muḥkem dögüp bir pāre sirke ile ḳarışdurup ezüp ışır- [7.] –ġuya ursalar ziyāde nāfiʿdür ve ıssı olan şişleri defʿ ider, [8.] mücerrebdür. Eger bu ʿillet ẓāhir olduḳı gibi bir ḳız emzüren ʿavrat [9.] südiyle bir pārçe aşu[y]ı ezüp fī'l-ḥāl üzerine sürseler defʿ ide. [10.] Eger bir miḳdār ḳaz boḳın tükürük ile merhem

[186] hı (ح) ile hatalı yazılmış.

gibi idüp bir pāre penpe [11.] ile tāze tāze ursalar ziyāde nāfiʿdür, velikin bir pāre ısıcaḳ ṣu ile [12.] yoġurup ursalar mücerrebdür.

(109B) [1.] 84. Bāb: İnsānuŋ Yüksek Yerden ve Atdan Düşmesi ʿİlācın Beyān İder:

[2.] İmdi her kim bir dāneçik yumurtayı ḳarışdurup içseler yüksek [3.] yerden düşene nāfiʿdür, zīrā ḳan işedüp ṣol yanından çıḳup [4.] şifā bula. Diger: Birḳaç dāne yumurtanuŋ aġın alup bir miḳdār [5.] ʿırḳī ṣābūnın yufḳa doġrayup, ve el ile muḥkem çalḳ[ay]u[p] merhem gibi olduḳda [6.] bir pārçe mermer daşın un gibi idüp muḳaddem merhemi bir üstübünüŋ üzerine [7.] sürüp üzerine mermer ṭaşın bir miḳdārın ekūp yaralanmış yerüŋ [8.] üzerine yaḳı idüp ursalar ziyāde nāfiʿdür, likin yara olan [9.] yer ne ḳadar var ise yaḳıyı daḫı ol deŋlü büyücek idüp uralar, [10.] bi-iẕni'llāh şifā bula, v'eger birḳaç dāne yumurtanıŋ aġın üç arpa [11.] aġırı mumiyā ile ezüp içürseler mücerrebdür.

85. Bāb: [12.] Daralmak ve Māyıs Ayında Ota Girmek ʿİlācın Beyān İder:

İmdi [13.] her kim māyıs ayında ota girmek murād eylese ziyādesiyle ṣıġır tezegin [110a] [1.] cemīʿ idüp tāzesi ola. Bir fuçuya doldurup ādem otur- [2.] –duġı zemān boġazına çıḳa. Ol tersiŋ içine vāfir ṣu ṭoldurup [3.] ya deryā ṣuvı ḳatup muḥkem ḳarışdurup ayran gibi olduḳda [4.] içine girüp boġaza dek çıḳa, ṭāḳat getürebildügi ḳadar otura, [5.] baʿdehu bir miḳdār ḳoḳar otdan cemīʿ idüp fuçudan çıḳduġı gibi ol [6.] [o]tuŋ üzerine yatalar, muḥkem terleyeler, baʿdehu ısıcaḳ ṣu ile yunup ve ziyāde [7.] esbāb geyüp oturalar ve ṣovuḳ ṣuda ḫaẕer ideler, bi-iẕni'llāh şifā [8.] bulup anadan ṭoġmış gibi ola ve niçe dertlere devā ola, ziyāde nāfiʿdür. [9.] Nev-i diger: Bir dāne

maḳbere gibi çuḳur ḳazup ve içine vāfir ḳurı ṣığır 10. tezegin doldurup āteş urup temām yanmaġa başladuġı gibi üzerine 11. bir pāre ṣu urup buġ olduḳda ol [bu]ġuŋ üzerine vāfir otlaḳ döşeyüp 12. ʿilletlü olan kimseneyi gömülükcek üzerine yatup ve üzerini otlaḳ [110b] 1. ile örtüp ve ġayrī kebeler ile örtüp temām ṭāḳat getüre- 2. – bildügi ḳadar içinde yatup ve muḥkem terleyüp [a]mmā ne ḳadar çoḳ yutarsa 3. ol ḳadar fā'idedür, baʿdehu ḳalḳup esbābını geyüp oturalar, likin 4. ṣovuḳdan ve ṣovuḳ ṣu içmekden ḫaẕer ide. Meger kim ısıcaḳ ṣu ile benefşe 5. şarābın yāḫūd ṭatlu erik ṣuyın virüp ve bir dāne tavuḳ ṣōrpāsını 6. ḥāżır ola virüp istiʿmāl idüp şifā bula, ġāyet mücerrebdür.

7. 86. Bāb: Yılan ve Çıyan ve ʿAḳreb Ṣoḳanuŋ ʿilācın beyān ider:

İmdi 8. her kim iki dirhem demür dikenin yılan ṣoḳmış ādeme içürseler mażarratın 9. defʿ ide. Eger tereyaġı yāḫūd bir ḫorōs yarup ısıcaḳ iken birḳaç 10. kerre ursalar defʿ ide. Eger insān ḳarnından bir azaçuḳ ṣuyı[187] bıraġup, 11. ol ṣudan, ṣoḳulan ādemiŋ ḳarnına sürseler teriye aġu kār ḳılmaya. 12. Eger bir pāre naġneyi çigneyüp ʿaḳreb ṣoḳan yere ursalar nāfiʿdür. [111a] 1. Eger bir pāre ṣığır tezegin sirke ile ālūde idüp sürseler nāfiʿdür. 2. Eger bir baş ṣarmısaġı dögüp yılan ve çıyan zaḥmetine ursalar defʿ ide. 3. Eger bir pāre oġul otı evde ḳosalar aġulu canāvār kār ḳılmaya.

4. 87. Bāb: Ḳan Tüküren ve Ḳan İstifrāġ Eylemek ʿİlācın Beyān İder:

5. İmdi her kim ṭavşan māyesin ḳan tüküren ādeme içürseler ziyāde 6. nāfiʿdür. Eger bir dāne tavuḳ yumurtasına bir pāre ḳatup ḳan 7. istifrāġ iden ādeme içürseler

[187] 'ṣuya' yazılmışsa da ṣuyı biçiminde okunması anlam bütünlüğü açısından yerinde olacaktır.

ziyāde nāfiʿdür. Eger ḫaṭme toḫmın bişürüp [8.] içürseler nāfiʿdür. Eger enār çekirdegin güneşde ḳurudup yaġmur [9.] ṣuvı birle ḳarışdurup içürseler nāfiʿdür. Eger şekerli yapraġınuŋ [10.] ṣuyın içseler nāfiʿdür. Eger üç deng mūmıyā içseler defʿ ide, mücerrebdür.

[11.] 88. Bāb: Küçük Maʿṣūmlara Göz Degmesinüŋ ve Sāyir Ḫastalıḳların [12.] [ʿİlācın] Beyān İder:

İmdi küçük maʿṣūmlaruŋ ḳarnınuŋ eṭrāfına bir miḳdār [111b] [1.] ṣandal yāḫūd kāfūrī ṣuyın ziyādece sürüp ḳırḳ[188] günlük [2.] içürseler ġāyet nāfiʿdür. Eger oġlaḳ māyasın varısa südile [3.] ḳarışdurup içürseler nāfiʿdür, v'eger ṭoḳuz dişin göz degmemek [4.] içün maʿṣūmlar boynına olsun büyük ādem olsun getürsünler [5.] yavuz naẓardan ve cāẕūluḳ şerbetinden āmīn ola. Eger bir maʿṣūmuŋ [6.] ḳaṣuġında ṭaş peydā olsa ʿavrat südine bal ile ḳarışdurup [7.] içürseler ḫalāṣ ola. Eger küçük maʿṣūmlarda uçuḳ dirler bir [8.] ʿillet vardur, darılur ve ḥarāreti ziyāde olup ʿaḳlı zā'il olur, [9.] ve beŋzi ve gözi ṣaru olup istifrāġ idicek ṣafrā ḳuṣar. İmdi [10.] ʿilācı budur ki küçük oġlancuḳlarda olursa aŋa evvel bir miḳdār [11.] līmūn şarābın ısıcaḳ içürüp baʿdehu bir miḳdār lisānü's-s̱evr ṣuvı [12.] birle buyan dibin ḳaynatup ve bir pāre terencübīn ḳarışdurup [112a] [1.] içüreler, bi-iẕni'llāh şifā bula. Eger bir ḫorōs ḳanın içürseler nāfiʿdür. [2.] Eger rāvendüŋ dişisin bir pāre ṣu ile ezüp içüreler nāfiʿdür.

3. 89. Bāb: Yürekde Olan Ḥarāret Defʿin Beyān İder:

[188] ḳurṣ biçiminde hatalı yazılmış.

İmdi her kim şāhtereyi 4. ṣu ile bişürüp ol ṣudan aġzına maẓmaẓa eyleseler dilde ve aġızda 5. olan ḥarāreti defʿ ide. Eger bir miḳdār ḳavun ve ḳarpūz ve ḳabaḳ çekürdegin 6. dögüp bir pāre ṣu ile ṣıkup südin çıḳarup bir miḳdār şeker ālūde 7. idüp her ṣabāḥ aç ḳarına içseler içerüde olan ḥarāreti defʿ ide, 8. v'eger lisānü'ṣ-ṣevr ṣuyın içseler maʿdeyi ve cigeri ṣovuḳ dutup nice 9. menfaʿati ẓāhir olmışdur. Eger ziyāde çoḳdan dürmiş güli bir miḳdār sirke 10. ile yoġurup ḥastanuŋ yüregi üzerine ursalar ḥarāretin derḥāl sā- 11. kin ide. Eger gebre didükleri eczāyı bir miḳdār ṣu içinde ıṣladup ol 12. ṣudan içürseler ḥarāreti defʿ idüp gevde[de] olan issiligi ve ṣusuzluġı [112b] 1. ḳatʿ idüp nāfiʿdür.

90. Bāb: Dilcük ve Ḫunnāḳ ve Boġaz Dişi ʿİlācın 2. Beyān İder:

İmdi her kim barmaġın tükürük ile ıṣladup bir pāre saḥḳ 3. olmış nuşādıra baṣup dilcük olduġı yere bir gice baṣalar, mücerrebdür. 4. Eger bir pāre şāb ile bir pāre büberi maʿan saḥḳ idüp bir maṣura ile dilcük 5. olduġı yere üfürseler defʿ ide. Eger üç dāne fülfülı dögüp bir 6. miḳdār eflāḥ ṭuzın ḳarışdurup dilcüge degürseler defʿ ide ve daḫı 7. bir miḳdār fülfülı dögüp balıla ḳarışdurup dimāġa sürseler ḫunnāḳa 8. nāfiʿdür.

91. Bāb: Kābūsı ki Aġır Başmaḳdur, ʿİlācın Beyān İder:

9. İmdi her kim insānı aġır baṣmanuŋ sebebi ziyāde ṭaʿām yeyüp ṭoḳ 10. yatmaḳdan, buḫār başa çıḳmaḳdan olup ʿalāmeti oldur ki uyurken 11. öyle ṣanur ki üstüne aġır baṣar ve çaġırmaġa ḳaṣd eyledükce çaġıramaz 12. ve aġırlıġı defʿ olıcaḳ tez uyanur, likin bu ʿillete şöyle olursa 13. ṣarʿī ve sekteye döner. Ṣarʿī didükleri ʿillet

düşüp aġzı köpür[d]ür [113a] 1. ve sekte didükleri hemā[n] bir nevᶜ olur. İmdi bunuŋ ᶜilācı ḳan alup 2. eger gözlerinüŋ ṭamarları ḳızıl olursa aŋa müshil-i şerbet içürüp 3. ve başına ıssı yaġlardan ki ṣūsen[189] yaġı ve acı bādem yaġı muḥkem sürüp baᶜdehu 4. ḫāliṣ miski çoḳ ḳoḳladalar.

92. Bāb: Ṣaç ve Ṣaḳal Dökilmesi ve Yeŋiden 5. Ḳıl bitürmesi ᶜİlācın Beyān İder:

İmdi her kim benefşe yaġın ṣaç 6. dökilmiş yere sürseler yeŋiden ṣaç bitüre. Eger sinegi yeseler ḳıl bitüre. 7. Eger ḫaṭme[190] ile başın yuysalar ṣaçlar idüp dibin muḥkem idüp ve dökilmiş 8. ḳılların yeŋiden bitüre. Eger ayunuŋ iç yaġın ṣıḳla sürseler dökilmeden 9. menᶜ idüp ve dökilmişler daḫı bitüre. Eger bir miḳdār ṣoġanı dögüp 10. balıla ḳarışdurup ḳıl bitmez yerlere birḳaç kez sürseler ḳıl bitüre. Eger 11. ṭavşan yaġın ḥammāma varduḳça yedi defᶜaya dek başına sürseler ḳuvvā ḳılları 12. defᶜ ide. Eger kel[b]üŋ ödini her ne yere sürseler ḳıl bitürmeye.

13. 93. Bāb: Nabż ve Ḳārūre ve Ḫastanuŋ ve Yavuz ᶜAlāmetlerin Beyān İder:

[113b] 1. İmdi ḫastanuŋ eyü ᶜalāmetleri budur ki ṣayruluġına taḥammül[191] ide 2. ve ḳuvveti beŋzi ḫōş olup ve ṭaᶜāma iştihāsı ġālib ola ve uyḫuda 3. ṣaġluġında nice yatursa ḫastaluġında öyle yata ve ᶜaḳlı başında olup 4. muᶜālece eyledükçe ḫōş ola, ammā yavuz ᶜalāmeti budur ki dem-be-dem ṭarılur 5. ve yatduġı yerden ṣıçrar ve nefesi dem-i tevātür olup ᶜaḳlı miḫyaṭ [gibi] 6. olmaḳlıḳ mevte delāletdür ve daḫı ıssı

---

[189] ṣuyın biçiminde hatalı yazılmış.

[190] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[191] خ (hı) ile hatalı yaılmış.

marīżlerde el ayaḳ ṣovumaḳ 7. ve ishāl olup ḫastalıḳ ṣoŋına ḥammāma varmaḳ yaramazdur ve daḫı 8. bir ḫasta çirkin rāyiḫa virür olsa ḫılṭlar fāsid olmasına delīldür 9. ki zīrā ayu deŋli ḳuvvet ve ṭaʿām-ı iştihāsı daḫı sāḳıṭ olup 10. mevte delāletdür. Ḳaçan ḫasta nefes virüp alduḳça bed rāyiḫa virüp 11. ve nabż daḫı belürmeyüp yāḫūd ziyāde żaʿīf olsa ol daḫı mevte 12. delīldür, v'eger dā'imā döşekden ayrılup ayağı yerine varsa ol daḫı 13. delā'il-i mevtdür. Eger bir ḫasta da'imā [a]ġırḳası üzerine yatup aġzı [114a] 1. açuḳ olup ayaḳları bükilmek [mevte?] delāletdür. Eger bir er ḳarnı üzerine 2. yatursa ḳarnındaki aġrıdandur yāḫūd ʿaḳlı yoḳluġına delālet 3. ider. Eger nabż uzun olup tez tez atup bevli ḳızıl yāḫūd 4. renginde olup ve gevdesi ısıcaḳ ise ḳan ġalebesine delīldür. Ol 5. maḥalde ḳan alup baʿdehu bir miḳdār şarāb-ı ʿunnāb virüp ve arpa 6. luʿābı vireler. Eger nabż dutulup ziyādesiyle tez ve ḳatı olup ve bevli 7. ṣarı, ṭūrunc ve zaġfirān renginde olup gevdesi ısıcaḳ ve aġzı bād dutup 8. başı aġrıyup ve mecāli olmaz ise ol maḥalde bāṣelīḳ ṭamarından ḳan alup 9. ve ṣovuḳ şerbet virüp ve içerüsin ḳabż olmaya ḳomayup ḳadın 10. ṭuzluġı ile cevāb vireler. Eger ḫastanuŋ ʿilleti balġamdan ise 11. anuŋ ʿalāmeti nabż süst ve kāhil olur ve anuŋ gibinüŋ bevli aḳ olur. 12. Andan ḳan almayalar ve ıssı ġıdālar vireler, vaḳtā ki nabż kesiklenüp[192] [114b] 1. bevl geç geç gelüp siyāh renginde olup ġalīẓ olursa ol maḥalde 2. laṭīf şerbetler ve laṭīf ġıdālar virüp ve üç günde bir ḥammām 3. eyle, ammā çoḳ eglendürmeyeler, bi-iẕni'llāh şifā bula. Eger bir kimsene 4. ṣıḳılup ve dişlerin birbirine ursa yāḫūd döşeginden ḳalḳup 5. kemük ıssısa ʿilācı budur ki ṣabāḥ ṣabāḥ

---

[192] كسل لنوپ (kesellenüp) biçiminde hatalı yazılmış.

bir gice gün şeker şerbeti 6. yāḫūd bal şerbeti içürüp ġıdāsı ṭatlu ve ter niʿmetler ola. Eger bunuŋla 7. gitmezse bir ölmiş ādemiŋ babucıyla ol ādem uyuyup ya- 8. –turken ve ṣıḳılurken ol babuc yanıyla aġzına ursalar bu 9. ḫūydan kesilesün diyeler, bi-iẕni'llāh mücerrebdür. Eger bir kimsenenüŋ nabżın 10. tutmaḳ isteseler ol nabż tutacaḳ kimsene[ye] ġażab gel[me]miş ola. Bir 11. nesneden ḳorḳmış veyāḫūd sinmiş olmayup açlıḳdan żaʿīf ve 12. ṣovuḳluḳdan s̱aḳīl olmamış ola ve ziyāde ḥareket etmemiş ola. Bu cümle 13. aḥvāller yerlü yerinde olduḳda nabż daḫı tutup her ne minvāl üzre [115a] 1. ise[193] maʿlūm olup aŋa göre muʿālece ideler. 2. Eger bu ẕikr olınan aḥvālleriŋ 3. bircegi [olursa] ḫasta debelünür. Nabż yoḳlıyan kimsene ne nabż bulabilir 4. ve su'āl üzre ḥareket eyledügini bilür. Cümle her ne söylerse yalan söyler. ʿİtiḳad 5. etmeyeler. Eger ḳārūreye baḳmaḳ lāzım geldükde aŋa daḫı gerekdür ki bir gün muḳaddem zaġfirān vire 6. ve ṣalluta gibi şeyler yemeyeler, zīrā zaġfirān bevli ṣarı gösterür ve teri ṣalluta [gibi] yaşıl 7. gösterür. Ḳārūreçik ṣabāḥdan bir nesne yemiş ve daḫı ṣu içmemiş ola. Evvel 8. bevl eylemekde baḳmaḳ gerek. Baḳduran kimsene ḳatı ṣusız ve ḳatı aç 9. ve ḳatı uyḫusız ve ġaẓaba gelmemiş ola, baʿdehu üç sāʿatden ṣoŋra 10. ḳārūreye baġalar ve ḳārūreyi depredüp göreler ki rengi ṭūrunc ḳabuġı gibi 11. olup ne ḳatı ġalīẓ ve raḳīḳ olmayup hemān muʿtedil olup ve ṣāfī ise 12. ḫılṭ bişdügine delīldür. Eger ḳızıl olup ve bulanuḳ olursa sevdāya 13. delīldür. Bozaruḳ olursa ol balġam ġalabalıġına delīldür, likin [115b] 1. ḳatı ḳızıl ve ḳatı siyāh olup raḳīḳ ve ṣāfī olursa ol sevdā ġalabalıġına- 2. –dur. Eger ḳatı ṣarı ve raḳīḳ olursa

[193] bu kısım sonraki varağın birinci ve ikinci satırında tekrar edildikten sonra üzeri çizilmiş.

ṣafra ġalabalıġındandur. Her ne ḳadar ḳa- [3.] –rūre ṣaru ya ḳızıl olsa ol ḳadar ḥarārete delīldür ve her ne ḳadar [4.] aḳluġa mā'il olsa bürūdete delālet ider.

94. Bāb: Ḫastalik Ne Sebebden [5.] Ḥāṣıl Olduġı [ve] ʿİlācın Beyān İder:

İmdi eger ḫastalık ḳan ġālib olmaḳdan [6.] ise ʿalāmeti oldur ki uyḫu ziyād[e] olup ve ziyāde esnemek ve ḳan alacek [7.] yerler gicişür ve gevde aġır olup ve aġzı yarı ṭatlu olup ve burnı [8.] ḳanayup ve çıpanlar çıḳup ve beŋzi dili ḳızıl olup düşinde ḳızıl nesne- [9.] –ler görmek, ḥavās-ı mükedder olup ve çoḳ zemān ḳan almamaḳdan ve zemānında [10.] ḳan aġmaḳdan olur. Ṣafrā ġālib olmasınuŋ ʿalāmeti budur ki aġzı [11.] yarı acı olup beŋzi ve gözi ṣarı olup göŋli döner ve düşinde ṣarı [12.] şeyler ve ıssı nesneler görüp ve bevli daḫı ṣarı olmaḳdur ve balġam ġālib [13.] olmanuŋ ʿalāmeti budur ki aġzı yarı çoḳ olup ve haẓmı[194] żaʿīf olur. [14.] Gevdesi aġır ve süst olup az ṣuṣar ve ziyāde kehl olup düşinde ṣular [15.] ve yaġmurlar ve ṣovuḳlar görüp gevdesi ṣovuḳ ve bevli ġalīẓ ve aḳ olmaḳdur **[116a]** [1.] ve sevdā ġālib olmanıŋ ʿalāmeti budur ki insān aruḳ olup [2.] gevdesi ve beŋzi siyāh olur. İştihāsı ḳavī olup uyḫusı gelmez [3.] ve fāsid fikrler idüp ḳanı siyāh ve ġalīẓ olup gevdesinden ziyāde [4.] ve düşinde ulvī ve ḳorḳular yerler ḳaraŋuluḳ ve uçurum görüp bevli [5.] ḳızıl ve ḳaramturaḳ olur. Bunlarda ġaflet olınmaya.

95. Bāb: [6.] Buḥrānın Bilmek Beyān İder:

İmdi buḥrān didükleri bir māddedür ki mādde ile [7.] ṭabiʿat mücādele eyledügine derler. Ṭabīʿat māddeye ġālib olursa ḫasta [8.] daḫı ṣıḥḥat bulur, likin

---

[194] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

mādde ṭabīʿat üzerine ġālib olursa ḫasta **9.** –lā-büdd-i ḳuvvet olur. İmdi bu buḫrān ve ḳatı yaḳın olıcaḳ ḳıyās ile **10.** maʿlūm ola ki mes̱elā az az bevl eyleyendür. Burun ḳāḫ duru [ve] terlidür[195] **11.** Gice olduḳda deŋli ḫastalıḳlar ḳatı ve ziyāde olur, zīrā maḥṣūṣāta **12.** meşġūl olınmayup maraża menvīce olur ve daḫı buḫrān günleri bunlar- **13.** –dur ki ẕikr olunur: 3 4 5 6 7. Tā kim yigirmi yedinci ve ḳırḳıncıya **14.** varıncayadur. Buḫrānuŋ ihdāsı budur: 4 7 31 37 veyāḫūd ḳırḳda ola. [116b] **1.** Nāḳış buḫrān oldur ki 3 5 9 13 veyāḫūd on yedide **2.** ola ve yavuz buḫrān oldur ki mes̱ela: 4 7 8 10 12 14 19 **3.** ola. İmdi Buḳrāṭ ḥekiminden menḳūldur ki ḳırḳ günden ṣoŋra olan **4.** buḫrāna iʿtibār olmaz, zīrā buḫrān içün aḥvālleri behāyadur, **5.** likin biz muḫtaṣar eyledik.

96. Bāb: Yaz Günlerinde ve Ḳış Günlerinde ve 6. Güzde İstiʿmāl Etmek Gerek Anı Beyān İder:

İmdi bedenim tandur [gibi] [ı]ssı olsun **7.** deyen ādem ilk yazda ḳan alup ve müshil içüp ḳatı eylemek **8.** gerekdür, ammā çoḳ ḥaraket eylemeyüp ve ḥammāma çoḳ varmaḳ gerekdür **9.** ve gevdeyi ḳızdurur şeyler yemeyüp ammā erik ve ḫıyār ve ḳarpūz istiʿmāl **10.** idüp ṣoŋna sükkerī sirkencübīn içmek lāzımdur ki menʿafī olmaya. **11.** Eger ḳatı eylemek lāzım gelürse hemān etmek gerekdür, velikin ıssı ṭaʿāmlar- **12.** –dan ḫaẕer idüp ve gözin ḥammāma[196] muḳayyed olmayup ve ṣovuḳ ṣuya girmeyüp **13.** ve ziyāde ṣovuḳ ṣu içmeyeler ve giçe ile başın açuḳ dutmayup ve meyvelerden **14.** ziyāde yemeyüp ve muʿtedil olan ḥammāmlardan girüp ḳatı iklimden ḫaẕer ideler

[195] terleyendür biçiminde hatalı yazılmış.
[196] cimāma biçiminde hatalı yazılmış.

[117a] 1. ve daḫı ḳış günlerinde ısıcaḳ dutan ıssı şeyler geyüp ve ġalīẓ ġıdālardan 2. her ne yese, varsama ve pürinc ve keşūr ve şalġam ve sāyir ıssı otlar ḳoyalar 3. ve kebāb yeyüp likin ḳatı ik[l]imden ve ekşi şeylerden ḫaẕer ideler. Rivāyetdür ki 4. her kim yay faṣlınuŋ ibtidā günlerinde her gün bir dirhem rāzyāne toḫmı, bir dirhem 5. şekeri ḳarışdurup yeseler ol sene içinde ol ādem ḫastalıḳ görmeyüp 6. ve tabīb-i muḥtāc olmaya dimişler, likin yay faṣlınuŋ ṭabīʿati ḫār-yā-bisdür zīrā 7. ṣafr[ā]yı çoḳ olup hażm[197] żaʿīf olur, ḳuvvet daḫı żaʿīf olur. Ṣafrā ıssımayalar ziyāde 8. olur, iştihā az olur, ıssı marīżler çoḳ olur, ammā gözin sevdāçuḳ olup ve 9. ṭalağı büyük olur ve daḫı ḳış aylarında balġamī marīżler ki zükām ve nāzile ve 10. öksürük ve bel ağrıları çoḳ olur ve daḫı şöyle maʿlūm ola ki ıssı hevā[198] 11. insānuŋ beŋzin ṣarardur ve ḳuvveti żaʿīf eyler, ammā ṣovuḳ hevālar bedeni ḳavī 12. idüp ve dimāğı żaʿīf itmez ve daḫı ḥı[f]ẓı[199] ḳavī idüp beŋzi ḫūb ve ḳırmızı 13. idüp ziyāde nāfiʿdür.

97. Bāb: Pīr, İḫtiyār Âdemler Ne Vech Üzre ʿAmel 14. Etmegin Beyān İder.

İmdi ḳoca olan ādemlere lāzīmdur ki meyve yedükleri zemān [117b] 1. ardınca sirkencübīn yeyeler ki ol meyve ziyān eylemeye, daḫı iḫtiyār kişilere gerekdür 2. ki yemek yemezden muḳaddem bir miḳdār yörüye, gevdesi ḳızup yemege mübāşeret ideler 3. ve anda daḫı cümleden muḳaddem şōrpālu ṭaʿām yeyeler, bağarṣuḳdaki bağlanmaya, baʿdehu 4. et yeyeler ve ḳavunı ṭaʿām üzerine yeyeler,

---

[197] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[198] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[199] ha ve dad ile hatalı yazılmış.

ṣuṣamaya ve her gevdedeki çirgi ve bevl [5.] yolında ne var ise sürüp ve ṭaʿām aġırlıġın maʿdeden defʿ ide ve ü- [6.] zümi gene ṭaʿāmdan evvel yeyeler, gözlerine żarar[200] eylemeye. Eger ṭaʿāmdan ṣoŋra üzerine [7.] yerlerse gözlerine ziyān ider, ḫaẕer ideler ve ısıcaḳ günde yaş üzüm yemek ziyāde [8.] ṣıtma getürür, zīrā yaş üzüme künūzu't-toḫmī dimişlerdür, yaʿnī ṣıtma ḫaẕīnesi dimek [9.] olur. Eger hīç yemeseler daḫı ʿalādur. Eger ṭatlu ḳavun ve enār ve encīr yemek balġamlu [10.] ādemlere nāfiʿdür ve ziyāde eskiden öksürügi olan kimsene her laḥẓa ḳurı [11.] üzüm yemek muʿrād eylese öksürügi defʿ ide ve daḫı gevdesi aġrıyan ādem [12.] rāzyānenüŋ yaş yapraġın yāḫūd toḫmın bişürüp içseler aġrıyı defʿ ide [13.] ve ġalīẓ ḫılṭları aġıdup ve süst açar ve bevl yolın pāk ider. Eger bir miḳdār [14.] balı ḳaynatup kefin alup baʿdehu mūmı eridüp yeseler insānı ishāl eyleye [118a] [1.] ve ḳoca ādemlere ziyāde nāfiʿdür, ġaflet olınmaya.

98. Bāb: [2.] Envāʿi Müferriḥ Maʿcūnların Beyān İder:

İmdi bu maʿcūnlar insāna nāfiʿdür, [3.] zīrā ṣaḳalı geç aġardur ve maḥbūbluġı ziyāde idüp ʿaḳl-ı kāmil ider. Bevāṣire [4.] ve balġama ve cüẕẕāma vire, ḳana ve nāzileye ziyāde nāfiʿ olup ve sāyir nice dürlü [5.] nāfiʿdür. Emlec yigirmi altı mıs̱ḳāl, şūnīz altı mıs̱ḳāl, kebābe altı mıs̱ḳāl, [6.] misk altı mıs̱ḳāl, suʿūd altı mıs̱ḳāl, ḳāḳūle altı dirhem, palaṭōr altı dirhem, [7.] cevz-i bevvā altı dirhem, kündür altı dirhem, fülfül-i ebyaż on dirhem, zencebīl [8.] on dirhem, besfāyic on dirhem, ḳabana on dirhem, ḫīrlu on dirhem, [9.] nūş yarım dirhem, anīsōn on dirhem, renc-i cünād? iki dirhem, helīlīc

[200] żarār biçiminde ikinci hece ünlüsü uzun olarak yazılmış.

yigirmi altı 10. dirhem, helīlec-i esved yigirmi altı dirhem. İmdi bu ẕikr olınan edviyyeleri ḥesābınca 11. alup aŋa göre bal alup ḫalt idüp müferriḥ maʿcūnlar iderler ve isterlerse ḥab 12. ide. Üç gün ʿale'ṣ-ṣabāḥ etdüklerinde nice fā'ideler bulalar, ġāyet mücerrebdür. 13. **Nevʿ-i diger:** Bu ki maʿcūn-ı tevekkülī dirler, imdi bir maʿcūn tenḳiye-i dimāġ [118b] 1. içün ġāyet aʿlādur, velikin bunı ʿamele getürdükden ṣoŋra bir giçe 2. yemeyeler, birḳaç gün geçdükden ṣoŋra gene bir daḫı yeyeler. İmdi evvel mertebede 3. fā'idesi budur ki insānda olan balġamı ve sevdāyı, ṣafrāyı ishāl idüp 4. ṭaşra sürer ve ḳalbi pāk idüp nice marīżlere ziyāde nāfiʿdür ve mücerreb 5. olduġı ecelden ḥükemā buŋa **maʿcūn-ı tevekkülī** deyü nām virmişlerdür. 6. Türbüd sekiz mıs̱ḳāl, kerefes bir mıs̱ḳāl, zencebīl bir mıs̱ḳāl, ʿāḳırḳarḥā bir mıs̱ḳāl[201], 7. misk bir mıs̱ḳāl maʿcūn, dört mıs̱ḳāl. İmdi bunları 8. cümle dögüp ve elekden geçürüp kifāyet ḳadar bal ile maʿcūn idüp 9. yeyeler, mücerrebdür. **Nevʿ-i diger: Terkīb-i maʿcūn-ı zencebīl budur:** İmdi 10. bu maʿcūnuŋ[202] fā'idesi çoḳdur. Bil aġrısına ve ṣovuḳluġına, selesü'l- bevle ve 11. ṣızılara ve sāyir dertlere devādur, ammā edviyyeler pek ġayet aʿlāsı gerekdür. 12. Zencebīl yigirmi beş dirhem ḳabuġı çıḳmış bādem, yigirmi beş dirhem ḳaranfil, 13. dört dirhem dārcīn, dört direm maṣṭakī, altı dirhem cevāriş günlügi, 14. beş dirhem zaʿfirān, bir dirhem bunlarıŋ cümlesin muḥkem dögüp ve elekden geçü- 15.-rüp üç edviyyeyi aġırı balı ḳıvām[ın]a getürüp ve bir pāre ṣovutup eczāları [119a] 1. ḳatup maʿcūn idüp baʿdehu bir dirhem yāḫūd iki dirhem istiʿmāl iddüklerinde 2. nice fā'ideler bulalar. **Nevʿ-i diger: Terkīb-i maʿcūn-ı cevāriş:** İmdi

---

201 alt satırda tekrar edilmiş.
202 maʿcūna biçiminde yazılmış

bu maʿcūn 3. insāna ziyāde nāfiʿdür ve bedene ḳuvvet virür ve ḳalbe ṣafā virür. Zencebīl 4. beş dirhem, ḳirfa beş dirhem, cevz-i bevvāī beş dirhem, besbāse beş dirhem, 5. dār-ı fülfül beş dirhem, afyūn dört dirhem. Bunları dögüp elekden 6. geçürüp eger cevāriş iderlerse şeker ile maẖlūṭ ideler. Eger ġayrī 7. maʿcūn iderlerse bal ile ālūde idüp istiʿmāl ideler. Nevʿ-i diger: **Terkīb-i 8. nisyān:** Bu maʿcūn unutsaḳlıġı defʿ idüp ve ḳalbi keşān idüp 9. ve sāyir ḫāṣṣası bī-nihāyedür. Ḳaranfil otuz dirhem, günlük ẖāliṣ otuz 10. dirhem, yüzerlik toẖmı otuz dirhem, şeker otuz dirhem. İmdi bunları 11. muḥkem saḥḳ idüp ve maʿcūn idüp her ṣabāḥ üç direm yeseler unu- 12. –tsaḳlıġı defʿ idüp nice fā'ideler bulalar. **Nevʿ-i diger: Tertīb-i maʿcūn-ı nā-ṭırfıl 13. beyānınadur:** Bu maʿcūnuŋ fā'idesi bī-nihāyedür, zīrā maʿdeyi ḳavī idüp 14. ve ṭaʿāmı haẓm[203] itdürür, buẖārı dimāġa çıḳmaġa ḳomaz ve zihni ziyāde [119b] 1. idüp unutsaḳlıġı defʿ idüp ve siŋirleri ḳavī idüp ṣovuḳdan olan 2. marīżlere ve balġama nāfiʿdür ve geç ḳocaldur ve gözünüŋ nūrın ziyāde 3. idüp bevāṣir zaḥmetine ve sāyir nice zaḥmetlere ve marīżlere nefiʿī-yi bi-nihāyedür. Ṣa- 4. –rı helīle on dirhem balıla on dirhem emlec on dirhem. İmdi bu edviyyeleri 5. muḥkem saḥḳ idüp elekden geçürüp baʿdehu beş direm eftīmūn ile bir miḳdār 6. bādem yaġıyla eftīmūnuŋ siyāhlıġın oġup giderüp edviyye aġırı kefi 7. enmiş bal ile maʿcūn idüp bir çīnī ḥoḳḳaya ḳoyup ḥıfẓ ide. İstiʿmāl 8. eyledüklerinde nice fā'idesin bulalar. Eger sāyir maʿcūnları daẖı bu minvāl üzre ḥoḳḳaya 9. ḳoyup arpa içinde ḥıfẓ etseler, seneye dek menfaʿati zay olmaya ve daẖı 10. ishāl içün olan maʿcūnları ve şerbetleri

---

[203] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

gündüzin istiʿmāl eyleyüp [11.] ve şerbetleri yine ẕikr olan minvāl üzre ḫıfẓ idüp nice müddet ola ki fā'idesi [12.] żāyiʿ olmaya. **Nevʿ-i diger: Terkīb-i maʿcūn-ı nādirī beyānındadur:** Bu maʿcūn daḫı [13.] ġāyetle müferriḫdür. Ṭaʿāma haẓm[204] etdürür ve bedenüŋ żaʿafın[205] defʿ idüp ve nisyānı [14.] ḳaṭʿ ider ve menīyi ziyāde idüp ve buḫārı defʿ idüp imtilā[y]ı ḳaṭʿı ider. Bevl [15.] yolın pāk idüp ṣafā virür ve cimāʿ ziyāde ḳuvvet virür, ziyāde nāfiʿdür. [120a] [1.] Besbāse bir dirhem, ḫūlincān bir direm, ʿāḳırḳarḥā[206] yarım direm, anīsōn [2.] beş dirhem, çörek otı bir dirhem, cevz-i bevvā beş dirhem. İmdi bu [3.] edviyyeleri alup başḳa başḳa dögüp elekden geçürüp üç edviyye [4.] ağırı kefi alınmış balıla idüp yedüklerinde nice fā'ideler bulalar. **Nevʿ-i diger:** [5.] **Terkīb-i maʿcūn-ı ekber beyānındadur:** İmdi bu maʿcūn yetmiş dürli derde devā [6.] olduğı içün maʿcūn-ı ekber deyü nām virmişlerdür. İmdi her kim buŋa [7.] müdāvemet iderse yüz yaşından geçüp āḫire irince bi-iẕni'llāh ol ādem [8.] aṣlā renc görmeyüp ṣaç ṣaḳalı geç aġara ve cimāʿ ḳuvveti ve iştihā virüp [9.] bedenine elem ve żaʿaf virmeyüp sāyir nice dertlere marīżlere fā'idesi bī-nihāye- [10.] –dür ve edviyyeler kemāliyle ḫāṣların ʿadedince alup ziyāde dükeli ile mübāşer[et] [11.] ideler, cevz-i ḫūrde on mıs̱ḳāl, fülfül-i ebyaż on mıs̱ḳāl, ʿāḳırḳarḥā[207] on [12.] mıs̱ḳāl, ḳaranfil on mıs̱ḳal, zencebīl on mıs̱ḳāl, şaḳāḳul on mıs̱ḳāl, helīlec [13.] on mıs̱ḳāl, lisān-ı ʿaṣafūr on mıs̱ḳāl, ʿūdü's-ṣālib on mıs̱ḳāl, sünbül-i hindī [120b] [1.] on mıs̱ḳāl, aḥmerü'l-faḳr

---

[204] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

[205] zı ile hatalı yazılmış.

[206] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

[207] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

yemişi (10 direm), kene-i ebyaż (10 direm), toẖm-ı reyẖān (10 direm), ḥelyūn (10 direm), toẖm-ı tere (10 direm), **2.** toẖm-ı ṣoġan, (10 direm) toẖm-ı kerefes, (10 direm) çörek otı. İmdi bu edviyyeleri on dört eczāsı **3.** otuz mıs̱ḳāl ve altı eczāsı onar dirhem üzerine alup cümlesin muḥkem dögüp **4.** elekden geçürüp ve üç edviyye aġırı kefi alınmış balı bir miḳdār ṣovudup edviyye- **5.** –leri ḳatup ve muḥkem ālūde idüp bir şırçalu ḳap içine ziyāde ḥıfẓ idüp **6.** ṣabāḥ aẖşam cevz ḳadarı yeyüp nice fā'idelerin göreler. **Nevᶜ-i diger: Maᶜcūn güçle- 7. -büken güçlebüken:** Yüz direm zencebīl, on direm ḳaranfil, beş dirhem dārcīn, **8.** sekiz dirhem besbāse, sekiz dirhem cevz-i bevvā , on dirhem ᶜūd-ı belesān, on **9.** dirhem anīsōn, on direm maṣṭakī, beş dirhem asārūn, [?] on dirhem. İmdi **10.** bu cümleden muḳaddem güçlebüken bir defᶜa ṣıġır südiyle ḳaynatup üzerinde **11.** olan ḳabuġı ṣoyılınca ḳaynata ve ġabuḳı ṣovutup gölgede iki üç gün ḳurudup **12.** turbı eyd ü ḥırād idüp ve edviyyeleri muḥkem dögüp saḥḳ idüp üç [edviye] aġırı balı **13.** kemāliyle ḳıvāma getürüp edviyyeleri ḳatup ālūde idüp istiᶜmāl ideler, bu insānuŋ [121a] **1.** beŋzin ṣāfī ḳırmuzı gül gibi idüp saçı inzāl eyler ve mey gibi virür, bu maᶜcūnı Yaᶜḳūb **2.** ḥükm peydā idüp Meḥemmed Ġāzī[208] H̱ān ḥażretleri istiᶜmāl idüp ziyāde fā'idesin bulup ṣafā **3.** ve sürūr eyleyüp defᶜatle tecrübe olınmuşdur. **Nevᶜ-i diger: Terkīb-i maᶜcūn-ı müferreḥāt 4. budur:** İmdi Ḥażret-i Resūl ᶜAleyhi's-Selām'uŋ ṭoḳuz ẖatunı var idi. Bir gün mübārek **5.** H̱āṭır-ı Şerīflerine geçmiş ki ᶜacebā cimāᶜ ḳuvveti virür bir nesne olsa ki istiᶜmāl eylesek **6.** didüklerinde fī'l-ḥāl Cebrā'il ᶜAleyhi's-Selām nāzil olup eytdi ki Muḥammed Ḥaḳḳ Celle ve ᶜAlī

[208] kaf'la hatalı yazılmış.

Ḥażretleri 7. saŋa selām ḳılup buyurdılar ki ben bu cihāna ḥikmet üzerine yaratdım. İmdi sen daḫı 8. bir nice edviyyeler istiʿmāl eyle tā kim cimāʿ ḳuvveti virüp ve nice dürlü dertlere fā'idesi olup 9. ve her kim bu maʿcūnı bir hefte istiʿmāl ideler, ol sene ṭabībe muḥtāc olmayup imenlik 10. üzre ol deyü edviyyeleri beyān buyurmışlardur, zīrā muḳavvīdür. Cevz-i bevvā dört 11. direm, dārcīn dört direm, kebābe dört dirhem, maṣṭakī bir direm, ḫūlicān dört dirhem, 12. dār-ı fülfül üç dirhem, besbāse üç dirhem, şaḳāḳul[209] üç dirhem, fülfül-i ebyaż beş 13. [dirhem], zaġfirān beş dirhem, ḳaranfil dört dirhem, ʿaḳırḳarḥā iki dirhem, ʿūd-ı ḫāliṣ iki dirhem, 14. misk iki deng, mesbūḳü'l-ʿārifīn on dirhem. Bu edviyyeleri ʿadedince alup [121b] 1. muḥkem dögüp eger mesbūḳü'l-ʿārifīn bulınmazsa on beş dirhem saʿleb 2. ola, yāḫūd on dirhem zarnab[210] ola. İki edviyye aġırı balı ḳıvāma getürüp maʿcūn 3. ideler. Ṣabāḥ ve aḫşam istiʿmāl ideler. **Nevʿ-i diger: Terkīb-i maʿcūn ṭuzlu 4. balġamī budur:** Sināmeki yüz dirhem, günlük yigirmi beş dirhem, rāzyāne toḫmı yigirmi beş 5. dirhem, çörek otı yigirmi beş dirhem, rāvend on iki direm, maṣṭakī on üç direm. 6. Bu edviyyeleri başḳa başḳa dögüp elekden geçürüp ecz[ā] dögüldükden ṣoŋra ʿadedi- 7. –nce kāmil olmaḳ lāzīmdur, baʿdehu bir vaḳiyye balı kemāliyle ḳıvāma getü[rü]p barmaḳ 8. doyar ḳadar olduḳda edviyeleri ḳatup maʿcūn idüp bir dāne ṭutılmadıḳ 9. ḳavanozuŋ içine ḳoyup ziyādesiyle ḥıfẓ ide. Eger ḳarındaşı yāḫūd pederi bir barmaḳ 10. ḳadar isterse virmeyüp hemān kendüsi ḳırḳ gün olınca yeyüp likin şöyle vezn eyleye 11. kim ḳırḳ gün temām olduḳda maʿcūn daḫı tükene, velikin bu maʿcūnı

---

209 Üçüncü hece vokali uzun verilmişse de (şaḳāḳūl) bir varak önce verilen yazım daha doğrudur.

210 safran.

yeyen ādem ḳırḳ güne [12.] dek berhīz ekşilerden ve ṭuzludan ve cimāʿdan ve ḳırḳ gün temām olınca cümle aʿżāsında [13.] olan ṭuzlu balġamdan bi-iẕni'llāh ḫalāṣ olup anadan ṭoġmış gibi olur. Çoḳ [14.] tecrübe olınmışdur, ġaflet olınmaya.

99. Bāb: Envāʿ-i Müferriḥ Ḥablar Terkībin Beyān İder:

[122a] [1.] **Ḥabb-ı şibyār budur:** İmdi bu ḥabb ādemiŋ başında olan ʿilletleri eridüp [2.] pāk idüp ve yüregin ḳuvvetlendürür ve cümle ʿilletleri aşaġı endürüp ishāl [3.] idüp ve nice dertlere nāfiʿ ve mücerrebdür. Ṣabr-ı usḳuṭūrī on dirhem, ḳızıl gül [4.] yapraġı on dirhem bu edviyyeleri başḳa başḳa dögüp elekden geçürüp baʿdehu [5.] cümlesin bir yere cemīʿ idüp kifāyet ḳadar gülāb ile ḳarışdurup noḫūd ḳadar, [6.] yāḫūd büyücek ḥablar idüp gölgede ḳurutup vaḳt-i ḥācetde gice beş dāne [7.] yāḫūd on dānesin yedüklerinde bir miḳdār sürüp fā'idesin bulalar, mücerrebdür. [8.] **Nevʿ-i diger, Terkīb-i ḥabb-ı Sulṭān Selīm Ḫān:** Ḳaranfil beş dirhem, zencebīl beş direm, dārcīn [9.] beş dirhem, maṣṭaḳī beş direm, şeker-i nebād on dirhem, nişāsta beş direm, zaġfirān [10.] üç dirhem, günlük beş dirhem, żamḳ-ı ʿarabī beş direm, afyūn beş direm, bupan balı [11.] [beş] dirhem, [beş direm] misk, bir çekirdek. İmdi ḳurı olan edviyyeleri ikisin bir yerden dögüp [12.] ve yaş olanları başḳa başḳa dögüp elekden geçürüp cümlesin bir yere ḳatup kifāyet [13.] ḳadar gülāb ile ḳarışdurup ḥablar idüp istiʿmāl eyledüklerinde nice fā'idesin bulalar. [122b] [1.] **Nevʿ-i diger: Tertīb-i ḥabb-ı ḳūḳıyā beyānındadur:** Bu ḥabb daḫı başdan inen [2.] marīżlere ziyāde nāfiʿdür velikin sevdā[l]ı olan ādem ʿamele götürürlerse beş [3.] dirhem eftīmūn ḳatup istiʿmāl eyledüklerinde ziyāde fā'idesin bulalar, zīrā [4.] meşhūr ḥablardandur. Ayārīc-i fayḳara on dirhem, toḫm-ı

ḥanṭal üç direm, 5. maḥmūre üç dirhem, türpüd-i ebyaż beş direm, usṭudūs beş direm, an[nları] muḥkem 6. dögüp elekden geçürüp kifā[yet] ḳadar kerefes ṣuvı birle baldırıḳara ḳarışdurup 7. ḥablar idüp yatıcaḳ vaḳt dört beş dānesin yudalar, nice fā'idelerin göreler. 8. **Nev-i diger[211]: Terkīb-i ḥabb-ı ayārīc-i fayḳara beyānındadur:** Bu ḥab insāna 9. ziyāde nāfiᶜdür, zīrā cümle başdan nāzīl olan ḫılṭları sürüp 10. ve ishāli olanı ḳabż ider ve nice ᶜilletlere nāfiᶜdür ve meşhūr ḥablardur. 11. Maṣṭakī iki dirhem, zaġfirān iki direm, sünbüle iki direm, ḥabb-ı belesān iki dirhem, ᶜūd-ı belesān 12. iki dirhem, türbüd-i ebyaż iki dirhem, gül-i surḫ iki direm, asārūn iki dirhem, selīḫe iki direm, 13. dārcīn iki dirhem, ṣabr-ı usḳuṭūrī yarım dirhem. İmdi bunları dögüp kifāyet [123a] 1. ḳadar kerefes ṣuvı birle yāḫūd çıŋ balıyla ḳarışdurup ḥablar idüp gice 2. olıcaḳ birḳaç dānesin yudup üç giceye varınca istiᶜmāl idüp çoḳ 3. yemeyeler, lāzım gelürse birḳaç gün ṣoŋra yeyüp likin yoġurtdan ve sāyir ekşilerden 4. ḫaẕer idüp nice fā'idesin bulalar. **Nevᶜ-i diger: Terkīb-i ḥabb-ı cāmiᶜ beyānındadur:** 5. Bu ḥabb-ı cāmiᶜ daḫı insāna ġāyetle nāfiᶜdür, zīrā ṣafrāyı ve sevdāyı ve balġamı cümle 6. dimāġda olan ḫılṭları çeküp endürüp boġaz aġrısına ve ḳulaḳ ṣaġırlıġına 7. ve ḫışmlu olan ādemlere ve bevāṣīr zaḥmetine ziyā[de] nāfiᶜdür. Başdan aḫlaṭları pāk 8. idüp ḫalāṣ ider. Ayārīc on dirhem, ṣarı helīle yedi direm, belīle yedi direm, 9. maṣṭakī iki dirhem, anīsōn iki direm, ᶜunṣāre-i efsentin iki dirhem. İmdi bu edviyeleri 10. helīle ile belīlenüŋ çekirdeklerin çıḳarup muḥkem dögüp saḥḳ idüp kifāyet 11. ḳadarı ısıcaḳ ṣu ile ḥablar idüp, şerbeti iki dirhemdür, gice ile yutup nice fā'idesin 12. bulalar.

---

[211] dir ki biçiminde hatalı yazılmış.

100. Bāb: Envāʿi Eşribeler Bişürmek Terkībin Beyān İder:

İmdi sirkencübīn, 13. ṣafrāvī ādemlere ziyāde nāfiʿdür, zīrā ıssıları açar ve ṣusuzluġı daḫı keser. Eger bunı [123b] 1. peydā idimedin ādem gerekdür ki istedükleri ḳadar şekeri alup ve bir tencereye ḳoyup 2. ve üzerine bir miḳdār sirke ḳoyup biraz içeler, baʿdehu bir miḳdār cüllāb ideler 3. yāḫūd ṣāfī ṣu ḳatup ve ḳaynatup kefin alalar, likin āteşi ziyāde enmeyüp 4. ve tez tez yoḳlayup ve lāzīm geldükde bir pāre sirke ḳatup vaḳt-ı ḥācetde nūş 5. ideler, ammā baʿżı kimsene bir miḳdār belīle bişürüp her kişiye mizācına göre ideler. 6. Eger ṣu yerine gāvzubān ṣuvı birle bişürseler sevdā[v]ī kişilere ziyāde nāfiʿdür. 7. Bā-ḫuṣūṣ ṣafrādan ḳanı göyünmiş ādemlere ġāyetle[212] mücerrebdür ve sirkeye vezn 8. ḳomaduġında bāʿiṡ gūne gūne olup kimi kesgün ve kimi yumşaḳ olur. 9. Öyle olsa veznde rast gelmez. Hemān ẕikr olınan minvāl üzre bişürmek 10. mübtedī olanlara āsāndur. **Nevʿ-i diger: Terkīb-i şarāb-ı līmūn beyānındadur:** 11. İmdi bu līmūn şarābı ıssı ve żaʿīf maʿdelü ādemlere muvāfıḳdur ve hem istifrāġ idenlere 12. ve ishāl ve ḥarāreti olanlara ziyāde nāfiʿdür. Bunı ʿamele getürmenüŋ şarṭı budur: Meṡelā 13. üç yüz direm şeker ezüp ve iki dāne yumurṭa aġın ḳatup ʿādet üzre [124a] 1. kefin alup pāk idüp ḳıvāma getürüp ḥattā cevāriş ḳıvāmına geldükde 2. illerünce süzülmiş līmūn ṣuyın ḳıvāma gelmiş şekere ḳatup azacuḳ 3. āteş üzerine yap yap yedirüp eger bir miḳdār gülābı ol şeker ile maʿan ḳayna- 4. –tup ḳıvāma getürürlerse daḫı aʿlādur ve līmūn ṣuyın şekere virür, āteşin 5. şöyle ideler ki ḳaynamada tā kim ṣuvı yoġ olup hevāya gidüp ve şarāb-ı 6. līmūn daḫı

[212] yāyetle biçiminde hatalı yazılmış.

ḳıvāma gele, baʿdehu endürüp ḫıfẓ ide lāzīm olduḳda nūş-i ān ṣuya [7.] ideler, baʿdehu ekşi şeyler ile olan nesneleriŋ suyın bişürmede ḫaẕer ide- [8.] –ler, çaldu mılar hemān, faḳaṭ kömür üzerine bişürüp ve baḳır ḳap içinde [9.] bişürmeyeler ve daḫı līmūn şarābına ġayetle mükerrer ve ḫāliṣ şeker alup kemāliyle [10.] ʿamele getüreler, nāfiʿdür. **Nevʿ-i diger: Māu'l-ʿaṣl beyānındadur:** İmdi bunuŋ [11.] ʿameli budur: Bir vaḳiyye bala beş vaḳiyye ṣu ḳatup ve ḳaynatup kefin alalar, baʿdehu [12.] bir miḳdār dārcīn ve anisōn ve rāzyāneyi saḥḳ idüp bir pāre beze bağlayup [13.] baluŋ içine bıraġup maʿan ḳayantup ve kemālin bulduḳda endirüp ḫıfẓ [124b] [1.] ideler, baʿdehu merṭūb ve meflūc ve balġamı olanlara içürdüklerinde nice fā'ide- [2.] –sin bulalar. **Nevʿ-i diger: Terkīb-i cüllāb beyānındadur:** Meẕelā yüz [3.] dirhem şekere üç yüz dirhem güllā[b] ḳatup ve ḳaynatup kefin alup [4.] ḳıvāma getüreler, baʿdehu endürüp ḫıfẓ idüp vaḳt-ı ḥācetde ṣovuḳ [5.] ṣu ile ezüp içdüklerinde niçe ṣafālar kesb ide, ġāyet ʿalādur, ammā [6.] eger ṣuya bunuŋ bir dürlüsi daḫı olur. Evvel şekeri bir miḳdār ṣu ile ezüp [7.] ḳaynatup ḳıvāma gelmelü olıcaḳ üç şeker ḳadar gül ṣuyın daḫı ḳatup [8.] ve yine ḳaynatup tekrār ḳıvāma getürüp ḫıfẓ ideler, nāfiʿdür. **Nevʿ-i diger:** [9.] **Şarāb-ı mersīn beyānındadur:** İmdi bu mersīn şarābı ishāl olanlara ve ö- [10.] –ksürüge ve içinden ḳan gidene ve ziyāde ṣu zay olanlara mücerrebdür [11.] ve ḳatı etmegi menʿ idüp maʿdeye ḳuvvet virüp ve ṣusızlıġı, cürāb-ı ḥarāreti keser ve kü- [12.] –çük maʿṣūm [uçuḳına?] ziyāde nāfiʿdür, zīrā eşribeler içinde bundan ziyāde [13.] fā'idelü eşribe olup meẕelā mersīn toḫmından altı dirhem alup nīm-küft idüp [125a] [1.] ṣu ile ıṣladup ve ḳaynatup bişüreler. Birbirinden süzüp iki [2.] yüz dirhem ḳadar şeker ḳatup ḳaynatup ve

kemāliyle ḳıvāma getürdükde [3.] endürüp ḫıfẓ idüp vaḳt-ı ḥācetde nūş ideler, ġāyet nāfiᶜ dür. [4.] **Nevᶜ-i diger: Şarāb-ı naᶜne beyānındadur:** İmdi bu şarāb-ı naᶜne göŋül dönmesin [5.] unçḳuraḳa ziyāde nāfiᶜ dür. Terḳībi meṡelā böyledür: Bir miḳdār ṭatlu ve ekşi [16.] enār ṣuvı istedükleri ḳadar alup ve bir dutam naᶜneyi ḳatup bir baṭman ṣuya [7.] iki baṭman şeker ḳatup ve ḳaynatup temām ḳıvāma geldükde endirüp [8.] ḫıfẓ ideler. **Nevᶜ-i diger: Terkīb-i şarāb-ı ṣandal beyānındadur:** İmdi bu [9.] daḫı yüregi ḳuvvetlendürür ve gögüs[213] aġrıların[214] defᶜ ide ve sāyir fā'idesi [10.] bī-nihāyedür. Terkīb budur. Lāzīm olduġı ḳadar törpülenmiş [11.] beyāẓ ṣandalı bir pāre keten bezi içine ḳoyup kifāyet ḳadar ṣu ile [12.] ḳaynatup içe, ziyāde nāfiᶜ dür. **Nevᶜ-i diger: Şarāb-ı dūt:** İmdi ṭūt [13.] ḫafaḳāna[215] ve sāyir niçe ᶜamellere fā'ide ider. Terkībi budur: Beş vaḳiyye **[125b]** [1.] yāḫūd birer ṭal dūt ṣuyına üçer ṭal şeker ḳatup ḳaynatup temām [2.] ḳıvāma geldükde vaḳt-ı ḥācetde nūş etdüklerinde ziyāde nāfiᶜ dür.

[3.] 101. Bāb: Envāᶜi Edviyelerden Yaġlar Çıḳarmasınuŋ Terkībin Beyān İder:

[4.] İmdi toḫmī edviyelerden yaġ çıġarmasınuŋ şarṭı budur: Meṡelā yaġı lāzīm olan [5.] edviye toḫmından murād olınan ḳadar alup ve baᶜdehu yumşaḳ dögüp ṣuda [6.] ışladalar ve baᶜdehu ḳaynatup süzüp kifāyet ḳadar şırlaġın[216] yaġından yāḫūd [7.] zeyt yaġından ḳatup yine temām ṣu maḥv olınca ḳaynatup ammā ṣuyı ḳalma- [8.] duġın andan ideler. Bir pāre penpe ṣarup yaġa baturup āteşe dutalar. [9.] Eger çözilürse ṣuvı vardur, aŋa göre ṣu ḳalmayınca ḳaynatup kemālin [10.] bulduḳda endirüp ḫıfẓ ideler ve

---
[213] güneş biçiminde hatalı yazılmış.
[214] aġrıraların biçiminde hatalı yazılmış.
[215] ha ile yazılmış.
[216] susam.

daẖı gül ve benefşe ve nīlūfer yağın [11.] çıḳarmaḳ lāzım gelürse terkīb budur: Ḳırḳ dirhem çiçege yüz dirhem şırlağın [12.] yağın ve ṭatlu bādem yağın ḳatup yigirmi günden ziyāde güneşli yerde tertīb [13.] idüp temām çiçekler daẖı ḥall olup perverde olduḳda ṣıḳup ve süzüp [14.] yağın alup ḫıfẓ ideler, vaḳt-i ḥācetde lāzīm olan yerlerine süreler [126a] [1.] ve fā'idesin bulalar, likin eger bādem ve fıstuḳ ve ḳabaḳ çekürdegi yağın [2.] çıḳarmaḳ lāzım gelürse anlarıŋ ḳabuğın çıḳarup dögüp üzerine kāhilce [3.] ılıcaḳ ṣu ṣaçup ve el birle ṣıḳup yağın çıḳaralar yāẖūd bir pāre bez [4.] içine ḳoyup bağlayup baʿdehu her bir devā içün yağ ḳaynatduḳlarında [5.] ol yağdan bir pāre buyanı[217] ḳatup bir miḳdār ḳaynatsalar bu daẖı ancalayın olur, [6.] nitekim ferfiyūn yağın çıḳaralar, nice dürlü derde devā olur.

102. Bāb: [7.] Envāʿi Merhemler Terkībin Beyān İder:

İmdi bu merheme **merhem-i mıṣrī** [8.] dimişlerdür ki ḳulaḳdan aḳan iriŋe ve ḳulaḳ içinde yaralar ve sā- [9.] –yir ʿilletlere ziyāde nāfiʿdür. Jengārī iki dirhem, sirke yedi dirhem, ṣāfī [10.] bal sekiz dirhem, sirke[218] ile bala ḳarışdurup ḳaynatup jengārı muḥkem [11.] dögüp bal ġalīẓ olduğı gibi jengārı içine ḳatup ālūde [12.] idüp lāzīm olan yaralara uralar. **Terkīb-i merhem-i ḳaṣāb:** Bu merhem [126b] [1.] bıçaḳ ve ḳılıç ve oḳ yarasına ziyāde nāfiʿdür. Zeyt yağı bir vaḳiyye, mevz? [2.] elli direm, çam ṣaḳızı yigirmi dirhem, şamaẖī ṣaḳızı elli dirhem, ḳaṣnı yigirmi [3.] direm, ṭavşan yağı yigirmi dirhem, günlük on dirhem, terementī[n] yigirmi dirhem, [4.] zerdecū[b] beş direm, yumurta üç dāne, bükrük yağı yigirmi dirhem. [5.] Bu eczāları muḥkem saḥḳ idüp üç

[217] buyağa biçiminde hatalı yazılmış.
[218] şirke biçiminde yazılmış.

dāne yumurta ṣarusıyla maḫlūṭ[219] [6.] idüp lāzīm olınan yaralara ursalar baʿdehu şifā bula. **Terkīb-i merhem-i** [7.] **cenkār.** Bu merhem daḫı naṣırlanmış etleri yeyüp yeŋiden tāze tāze [8.] et bitürüp ve tāze tāze oŋalavir[ür], ziyāde nāfiʿdür. Cengār on [9.] beş direm, lāden on direm, anzīrūt on dirhem, rūġan-ı zeyt [10.] iki yüz direm, bal mūmı yigirmi beş dirhem, ṣaḳız-ı çam on dirhem, şeb-i yemenī [11.] bir dirhem. Bu cümleyi muḥkem saḥḳ idüp birbirine maḫlūṭ[220] idüp merhem[221] [12.] eyleyüp naṣırlanmış yaralara ursalar naṣrını yeyüp ve yara [13.] oŋalda. **Terkīb-i merhem-i ḳurre:** Bu merhem kel olan başa ve ḳıl bitmeyen [127a] [1.] yerlere ziyāde nāfiʿdür. Ḳaṣnı yigirmi dirhem, çam ṣaḳızı yigirmi direm, [2.] günlük yigirmi direm, terementin yigirmi direm, ḳaṭrān yigirmi dirhem, [3.] çerāḳ mūmı yigirmi dirhem, reft yigirmi dirhem, şamāḫī ṣaḳızı yigirmi [4.] dirhem. Bu eczāları muḥkem saḥḳ idüp bir vaḳiyye yaġıla maḫlūṭ [5.] idüp merhem idüp lāzīm olan yerlere sürdükde fā'idesin bulalar. [6.] **Terkīb-i merhem-i firenk:** Firenk uyuzı olanlara ġāyet nāfiʿdür. Acı yaġ [7.] yüz dirhem, cünnār beş dirhem, ḳara boya beş direm, şeb-i yemenī beş [8.] dirhem, ḳalye ṭaşı üç dirhem, sülümen iki dirhem. Bu eczāları muḥkem [9.] saḥḳ idüp üç dirhem ḳalye ṭaşı ve iki dirhem sülümen ṭaşın maḫlūṭ [10.] idüp baʿdehu acı yaġıla merhem idüp lāzīm olan frenk zaḥmeti içün [11.] ziyāde nāfiʿdür. Terkīb-i sehil: Bu merhem ṣıraca içün ve cüẕẕām yaraları [12.] içün ziyāde nāfiʿdür. Sehil altı dirhem, sirke, ḳoruḳ, mürdeseng on beş [13.] dirhem, cengār biş dirhem. Bunları ʿadedince evvel bal ile

---

[219] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[220] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[221] alt satırda tekrar edilmiş.

sirkeyi tencereye [127b] [1.] ḳoyup ḳaynatup temām ḳıvāma geldükde ṣoġudup mürteseng ile [2.] cengārı ḳatup yoġurup merhem idüp lāzīm olan yerlere süreler, [3.] nāfiʿdür. **Terkīb-i merhem-i Ḳaṭʿār:** Bu merhem yaraların̡ üzerini çıḳarup [4.] ve çürük etlerini yeyüp ve yen̡iden tāze etler bitüre. Ökçe ve taban [5.] yaruġına ziyāde nāfiʿdür. Zeyt yaġı yüz dirhem, mürdeseng yigirmi beş [6.] direm, zāc-ı ḳīrbāz on dirhem. Bunları mürdeseng merhemi gibi idüp [7.] lāzīm olınan yerlere süreler, nāfiʿdür. **Terkīb-i bācī-i siyāh-ı mücerreb:** [8.] Bu yaġı siyāh bel aġrısına ve ufanuḳ ve çıḳuḳ olan yerlere ve şişmiş [9.] ve yaralanmış yerlere [ursalar] ziyāde nāfiʿdür. Nice kerre tecrübe olınmışdur. Tirementīn [10.] beş dirhem, cihetī on dirhem, lā? on dirhem ḳudus ḥayāsı beş [11.] dirhem, bu mu[ʿale]ceyi cümle muḥkem saḥḳ idüp cümlesin bir yere ḳatup yaḳı idüp [12.] lāzīm olan yerlere uralar, nāfiʿdür.

103. Bāb: Tedbīr-i Envāʿi Muʿāleceyi Beyān [13.] İder:

Buḥrān nevbeti zemānında ḫastaya ġıdā virmemek gerekdür. Meger ki [128a] [1.] ziyāde ḳanı żaʿīf ola ve daḫı den̡li ḫastalıḳlarda sevünmek ve gön̡li sevdü- [2.] –gi kişiyi görmek ve sāyir den̡li ḫōş ḳoḳu[lu] şeyler ḳoḳlamaḳ, elḥān-ı ṣadālar [3.] işitmek, cümlesi aʿlādır her ḳaçan kim ḫasta ṣovuḳdan şikest olsa an̡a ṣovuḳ [4.] ġıdālar virüp ve ṣovuḳ şerbetler virüp ve daḫı ṣovudıcı muʿāleceler eylemek gerekdür. [5.] Eger ısıcaḳdan şikest olmış ise ıssı ġıdālar ve ıssı devālar eylemek lāzīmdur. [6.] Eger ḳan ġālib olmaḳdan ise hemān ḳan almaḳ gerek. Eger ḳuvveti taḥammül [7.] eylerse ḥacāmat itmek nāfiʿdür. Eger ḳuvveti żaʿīf olursa ṣovuḳ eşribeler [8.] içürmek gerekdür ve eşribelerden şarāb-ı ḥummāż ve şarāb-ı līmūn ve şarāb-ı [9.] demr-i hindī ve şarāb-ı

sirkencübīn içüreler, cümle nāfiᶜdür, ammā eger ṭabīᶜati [10.] ishāl üzre olursa aŋa daḫı şarāb-ı āteş ve şarāb-ı sefercel az az içüreler ki [11.] ḳabż üzre ola, v'eger yine ṭabīᶜati ḳabż üzre olursa aŋa daḫı şarāb-ı nīlūfer [12.] içüreler, likin eger gögsi yāḫūd siŋirleri ḳabż olup veyāḫūd öksürük [13.] olursa [ol] maḥalde[222] …………………………[223] virüp baᶜdehu müshil daḫı virüp [128b] [1.] ve aŋa göre yine muᶜālece ideler, bi-iẕni'llāh şifā bula.

104. Bāb: [2.] Muḳavviyātdan Olan Şeyleri ve Bağlu Kişileri Beyān İder:

İmdi her kim keşū- [3.] –rı āteşde bişürüp yeseler muḳavvīdür. Eger maᶜcūn almasıŋ [4.] yeseler muḳavvīdür ve daḫı cimāᶜı ziyān iden şeylerden ḫaẕer eylemek gerek. Meẟelā [5.] toḫme olmadan ve ṣovuḳ ṣu içmeden ve çoḳ ḳan almaḳdan ve kemmūn ve mercimek [6.] ve sāyir ekşi ve ṭuzlu marūl yemek bu cümle cimāᶜa ziyāndur, ammā cimāᶜa [7.] nāfiᶜ olan ġıdālar ḳoyun eti ve paḳla ve kebāb yeyeler, cimāᶜa nāfiᶜ olup [8.] fā'idesin göreler. Bir kimsene bağlu olup cimāᶜa kādir olmasa çay [9.] baluğı ağzına bevl idüp gīr ü çāy ṣalıvireler, bi-iẕni'llāh bağı açıla [10.] ve her büber ile kükürdi dögüp bir miḳdār balıla ḳarışdurup [11.] sürseler ziyāde büyük eyleye. Eger ḫūlicānuŋ[224] bir pāresin cimāᶜ iderken [12.] ṭutup cimāᶜ eyleseler ol deŋlü ṣafā vire ki olmaz. Eger bir dirhemin yumşaḳ [129a] [1.] dögüp baᶜdehu buçuḳ mıẟḳāl südile aç ḳarına içseler cimāᶜa [2.] muḳavvīdür ve ṣafā virür. Eger iki dirhem ṭurup toḫmın yaġ ile ḳaynatup [3.] ẕikre sürseler ziyāde muḳavvīdür, ġaflet olınmaya.

---

[222] خ (hı) ile hatalı yazılmış.

[223] Metnin bu bölümü nemden dolayı oldukça silik olduğu için okunamamaktadır.

[224] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

105. Bāb: [4.] Ḳan Aldurmaḳ Aḥvālin Beyān İder:

Şöyle maᶜlūm ola ki ḳan almaḳ [5.] lāzim gelürse ṣovuḳ mizaçlı ādemlerden ṣovuḳ günlerde ḳan almayalar ve daḫı [6.] bir ādem on dört yaşına varınca ḳan aldurmayup ve altmış yaşından [7.] ṣoŋra ḳan aldurmaḳdan ḫaẕer ideler ve daḫı ḳan aldurup ādem ḳan [8.] aldurduḳdan ṣoŋra ṭuzlu yemeye ve daḫı yaz günlerinde ḳanı ṣabāḥ [9.] ve ḳış günlerinde, ḳuşluḳ zemānında ḳan aldıralar. Eger ḳanı siyāh gelürse [10.] tā rengi dönüp al olınca aḳıdalar ve daḫı ziyāde pir kişilerden ve küçük [11.] oğlancuḳlardan ḳan almayalar. Ġuṣṣalu ve ḳażaba gelmiş yāḫūd cimāᶜ eylemiş [12.] veyā ḥammāme girmiş ya ishāl olmış ya ziyāde żaᶜif olmış ādemlerden [13.] ḳan almayalar, zirā muḫāṭaradur. İmkān ola, eceli gelmiş ola ve daḫı bir kimsene- [14.] –ler, büyük 16 güninde yāḫūd 17 yāḫūd 18 yāḫūd 19 [15.] yāḫūd 22 yāḫūd 23 yāḫūd 24 yāḫūd 25 yāḫūd 26 yāḫūd 27 [129b] [1.] yāḫūd 28. İmdi her ayuŋ yigirmi ṭoġuzından on altısına varınca ḳan [2.] aldırmadan ḫaẕer ideler ve daḫı ḳulaḳ ardında olan ṭamar ki vardur, aŋa [3.] ḫulḳü'l- iẕn dirler. Eger andan ḳan aldırsalar unutsaḳlığı defᶜ ider [4.] ve ḳulaḳ içinde olan başın bürūdetleri defᶜ ide ve daḫı iki duraġuŋ [5.] orta yerinde iki ṭamar vardur, ᶜırḳü'ş-şefeteyn dirler. Eger andan ḳan aldursa [6.] diş etlerin muḥkem eyleye ve dudaḳ yarılmasın daḫı defᶜ ide ve [7.] daḫı cumᶜaertesi ve pencşenbe günlerinde ḳan aldurmayalar, zirā bir [8.] ᶜillet vardur ki aṣlā ḳan durmayup ṣoŋra ādemi helāk ide, mücerrebdür.

[9.] 106. Bāb: Ḫaṣhā Müfredāt-ı Edviyyātı Beyān İder:

İmdi her kim [10.] dār-ı fülfül yeseler ıssıdur, ḳurıdur likin bağrı ṣovuḳ ḫılṭlardan [11.] pāk ider ve daḫı fālic ve laḳva ve endām süstluğına nāfiʿdür. Yelleri şūr [12.] çıḳarur, ammā çoḳ yeseler başın ağrıdur. Zaġfirān müferriḥdür maʿdeye [13.] ḳuvvet virür. Misk ıssıdur, ḳurıdur likin ḫāliṣ dimāġı ḳavī [14.] idüp göze ḳuvvet virüp göŋli şād eyler ve yürege ditremesin [15.] defʿ idüp ve sevdādan olan mariżlere nāfiʿdür, ammā eger anı bir ḳırāṭ **[130a]** [1.] besler ağuların tereyağıdur, likin ıssı dimāġlı kişilere ḳoḳusı [2.] ziyāndur ve daḫı günlük ıssıdur, ḳurıdur likin ḫıfẓa fā'ide idüp [3.] fehmi arturur ve zihni ḳavī idüp cerb idüp ılıcaḳ şu ile [4.] içseler gözi nūrlandurur ve żaʿafın giderür ve daḫı ḳavun yemek [5.] çoḳ ıssıma getürür ve ḳārpūz geç hażm[225] olur, ammā cigeri tāzeler ve daḫı [6.] şāhtere ṣafrāyı sevdāyı ishāl idüp uyuzı ve giciyi defʿ idüp [7.] o[l] bevl yolın açar, demür hindī ṣovuḳdur, likin ṣıtma dutan ādemlere nāfiʿdür [8.] ve daḫı ishāl eyler ve istifrāġ idüp ṣusuzluğı keser ve daḫı ḫūlicān [9.] ıssıdur, ḳurıdur likin yürek ağrısına ve ḳulınca nāfiʿdür ve maṣṭakī [10.] şaḳızı ıssıdur, ḳurıdur maʿdeye ḳuvvet virüp ve zihni pāk idüp [11.] ishāl olmaġa yardım idüp balġamı sevdāyı dimāġdan enidirüp ḫalāṣ eyler, nāfiʿdür. [12.] Eftīmūn ıssıdur, ḳurıdur likin ḳavī balġamlara gevdeden endürüp fālic [13.] ve laḳva ve ṣarʿ rençlerine nāfiʿdür ve sevdā ve mālīḫulyāya ve nāfiʿdür.

---

[225] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

14. 107. [Bāb] İnsāna Nāfiʿ Eşribeleri Beyān İder:

İmdi her nesne şerbeti ṭabīʿati hemān 15. yine kendi gibidür. İmdi her dürlü eşribeleri bişürmekde ġāyetle budur ki mes̱elā[226] [130b] 1. alma gibi, ayva gibi, enār gibi, şāhtere gibi ve līmūn ve ḥummāż[227] ve ḳoruḳ 2. ve ot gibi olan şeyleriŋ cümle muḳaddem saḥḳ idüp ve ṣıḳup ṣuyın 3. alup ḳaynatup kefin alduḳdan ṣoŋra baʿdehu şeker ile yāḫūd balıla 4. yine ḳaynatup kemāliyle ḳıvāma getürmekdür, ammā dibler gibi toḫmlar gibi 5. benefşe, nīlūfer ve gül ve ḫaşḫāş ve cırcır ve ʿunnāb ve demür hindī 6. gibi olan şeyleri muḳaddem ṣu ile şöyle ḳaynatup ḳuvveti ṣuya çıḳduḳda 7. bal ile yāḫūd şeker ile ḳıvāma getürüp ʿamel ideler, ammā şöyle gerekdür ki 8. ıssı marīżler şerbetin şeker ile bişürüp ve ḳabż idecek şerbetleri 9. bal ile bişürüp likin her bişürdüklerinde vaḳt balı ol ḳadar ḳatmayalar 10. ki ol şerbe[ti] bişürdükleri nesnenüŋ ṭāʿmı[228] ve ḳoḳusı bellü ola ve dükeli 11. şerbetleri ṣuda çalḳanmış yumurta ağıyla arıtmaḳ gerekdür ki ziyāde ṭatlu 12. olmayup ḳarārınca ola ve daḫı ḳış başı şerbetleriŋ ḳıvāmı ter gerek, 13. ammā yazın bişenüŋ ḳıvāmı ġalīẓ gerekdür. Ekşimeye ve ṣovuḳ şerbetlere 14. ṣovuḳ ile gāvzubān yāḫūd nīlūfer ṣuvı birle ideler, cā'izdür, v'eger eks̱er 15. şerbetleriŋ miḳdārı yigirmi beş dirhem olup likin gül şarābın bir miḳdār [131a] 1. ziyādece ḳaynatup ve benefşe şarābın andan az ḳaynatmayalar m………[229] 2. āteş ile āheste ḳaynatup kemāle getüreler, ṣafra getürmek murād ider- 3. –lerse şekere gice ile çiçek ṣuyın ḳuruduḳdan ṣoŋra yine gice ile ol deŋlü

[226] varak arkasında tekrar edilmiş.
[227] (hı) ve (sad) ile hatalı yazılmış.
[228] ṭāmʿı biçiminde hatalı yazılmış.
[229] Varak uçundan kopuk olduğu için burayı okuyamadık.

ḳarışdu[ralar] 4. ki ḥalvācıda ve ḳarışdurduḳu gibi ola, baʿdehu birik olup ne yere isterler- 5. –se getüreler, bunuŋ ʿameli daḫı böyledür. Mes̱elā meyḫōş enār ki dānesi 6. ḳızıl olup kemāliyle olmış ola. Kifāyet ḳadarı alup ağaç bıçaḳ 7. ile kesüp dānesin birbirinden ayırup ve ṣuyın ṣıḳup ve süzüp 8. ṣāfī[230] olduḳda iki vaḳiyye enār ṣuyın iki vaḳiyye şeker ve bir vaḳiyye 9. ṣuya yine ve bir vaḳiyye şeker ḳoyup ḳaynatup kefin alup içine bir pāre 10. naʿne ḳatup ḳıvāmın bulduḳda endirüp vaḳt-ı ḥācetde istiʿmāl 11. etdüklerinde nice fā'idesin bulalar, mücerrebdür.

108. Bāb: İnsāna Nāfiʿ Şayaḳlar 12. Aḥvālin Beyān İder:

İmdi ishāl içün ziyāde nāfiʿdür, kelb bo- 13. ḳınuŋ beyāzın bulup muḥkem saḥḳ idüp ince bezden geçürüp bir miḳdār 14. ve yine bir pāre beze bağlayup aşağıdan şāf gibi idüp iki üç kerre [131b] 1. naʿne getürseler ishāli ḳaṭʿ idüp ḫalāṣ ide, mücerrebdür, v'eger 2. ………[231] ḳabuğın yaḳup ve elekden geçürüp anı daḫı şāfī gibi 3. eyleseler ishāli ḳaṭʿ ide. Eger enār ġapuğın bişürüp maḳʿadı 4. ṭaşra çıḳan ādemler ṣuyına otursalar ishālin ḳabż ide. Eger marṣamayı 5. dögüp ṣuyın çıḳarup üç gün birer ḳaşuḳ içseler nāfiʿdür.

6. 109. Bāb: İnsāna Nāfiʿ ve Żarar Olan Cimāʿ Aḥvālin Beyān İder:

İmdi 7. cimāʿ ne vechle oluçaḳ insāna żarar eylemeye denilürse maʿlūm ola ki 8. ayağı üzre cimāʿ eylemek żarardur. Bu minvāl üzre olan cimāʿda 9. dört dürlü maraż ḥāṣıl olup beden-i insāna ne elem virür ol 10. marażuŋ biri ḥafaḳān ve ẕātü'l-cenb ve ʿırḳu'n-nisā ve nıḳrīż. Bu 11. marażlar ayaḳ üzre cimāʿ iden ādemlerde ẓāhir

---

230 sāfī biçiminde hatalı yazılmış.
231 Varak uç kısmından yırtık olduğu için burasını okuyamadık.

olur, ziyāde ḫaẕer 12. ideler, daḫı eyegü üzerine yaturken cimāʿ eylemenüŋ żararı budur ki 13. yürek ve bögrek ve ciger aġrılarına uġradup daḫı ḳulınç ve selesü'l-bevle 14. mübtelā ider. Ḫuṣūṣa[232] ki saġ yanı üzerine yatup ʿavrat daḫı üzeriŋe 15. çıḳa, ġāyetle żarardur, mes̱āne renci getürüp ve bevli dutulur ve kāh kāh [132a] 1. mes̱āne bevli ṣancup ve baʿżısınuŋ ḳan gelüp ol z[emān żarar] 2. eyler. İmdi bu minvāl üzre olınan cimāʿdan ḫaẕer idüp 3. hemān ʿādet-i ḳānūn üzre cimāʿ eylemedin ġāfil olmayalar, tā ki ẕikr 4. olınan marīżlere mübtelā olmaḳdan ḫalāṣ bulalar, zīrā andan 5. insāna żarar gelmeyüp ve ṣafāsı daḫı ziyāde olur, mücerrebdür.

6. **Temmetü'l-kitāb bi-ʿavnü'l-llāhü'l-mülkü'l-vehhāb**

7. **Bāb:** Ḳulaḳ aġrısı'çün yumurṭayı ısıcaḳ külde bişürüp 8. ṣarusını çıḳarup emmelü, beyāżını ṣıḳmalu, ṣuyun ḳulaġa ṣaçu 9. ṭamẓurmalu, tecribe olınmışdur.

Bāb: Yumurta ḳabuḳını 10. yaḳup dögüp dülbendden geçürüp ……… gibi ḳanı durmayan 11. buruna çekesiz, defʿ ola.

Bāb: Mayāṣūr içün arduc aġacın 12. azuçuḳ[233] gene doġrayup ḳazana ḳoyup ḳaynatup ṣuvı ḳızarur. 13. Ṣovudup birḳaç gün içesin, mayāṣūrı defʿ ider, ḥarāreti daḫı defʿ [eyler].

[132b]

………	rāvend-i çīnī	günlik	rażyāne
direm	direm	direm	direm

[232] ح (ha) ile hatalı yazılmış.

[233] uçuḳ biçiminde hatalı yazılmış.

5	5	5	5
üzerlik	çörek otı	anīsōn	kemyūn
direm	direm	direm	direm
5	5	24	24
zencebīl	ṣaḳız	egir	marṣaẖī
direm	direm	direm	direm
24	24	3	2
şeker	………		
direm	direm		
50	230		

Uş bu eczāları içücek seḥiv olın[may]a.

ẖıyārşenpe	ḳudret ḥalvāsı	ṭos şekeri
direm	direm	direm
10	10	10

Uş bu eczāları ceẕbe içine ḳoyup altı filcān ṣu ḳoyup üç filcān ḳalana ḳadar ḳaynatup içe.

IV. GENEL DİZİN

A

āb: < Far. Su.

ā. -ı revān 62b/2.

ābū: < Far. Hastanın ağzına sokularak bademcikler, boğaz vb. görmek için kullanılan küçük ayna?.

ā. 64b/5, 104a/5.

ʿacāyib: <Ar. Şaşkınlık verici, şaşırtıcı, hayrete düşürücü.

ʿa. 72a/4, 73a/8.

ʿacebā: < Ar. Acaba.

ʿa. 121a/5.

acı: 1) Acı. 2) Ağrı.

a. 77a/9

a. acı 79a/1

a. olup 52b/11, 115b/11

a. peynür 85a/4

a. ṭatlu 93a/9

a. yaġ 96b/10, 127a/6

a. yaġıla 46a/8, 96b/7, 127a/10.

acı-: Acımak, ağrımak.

a. -r 27b/10.

ʿāciz: < Ar. Çaresiz, güçsüz.

ʿā. ḳalsalar 79b/4.

acı bādem: Acı badem (Amygdalus amara).

a. bādem yaġı 113a/3

a. bādem yaġın 60b/10, 70b/9, 78a/9.

ʿacz: < Ar. Acizlik, güçsüzlük.

a. 34a/6.

aç : Aç, tok olmama durumu.

a. 14b/7, 16a/2, 21a/1, 30a/1, 44a/9, 48b/9, 49b/11, 50a/3, 51a/11, 51b/4, 53b/7, 53b/11, 68b/11, 69a/1, 71a/11, 71b/10, 73a/8, 76b/5, 77a/8, 78a/8, 81b/7, 87b/12, 89b/1, 112a/7, 115a/8, 129a/1

a. olmaḳdan 48a/7.

aç- : Açmak, çözmek, sökmek.

a. -ar 117b/13, 130a/7

a. -a 50a/11, 50b/1, 50b/6, 103a/10

a. -up 35a/7, 106a/8

a. -mayalar 46b/4

a. -amaz olup 9b/8.

açıḳ-: Acıkmak.

a. -mış ādemiŋ 98b/2-3.

açıl-: Açılmak, ferahlamak.

a. -a 51a/12, 78a/7, 78a/8, 78a/10, 78a/11, 78b/10, 92b/10, 128b/9

a. -up 50b/4, 50b/7, 107a/13

a. -ur 45b/10, 79a/2.

açlıḳ: Açlık.

a. -dan 65a/9, 114b/11.

açuḳ: Açık.

a. 116b/13

a. olup 114a/1.

ad: Ad, isim.

a. -ı 104a/6.

ʿaded: < Ar. Adet, sayı.

ʿa. -i 21b/2

ʿa. -ince 10b/1, 31a/9, 32a/7, 81a/5, 87a/11, 120a/10, 121a/14, 121b/6-7, 127a/13.

ādem: < Ar. İnsan.

ā. 7b/10, 14a/6, 14a/7, 15b/1, 17b/11, 19b/5, 19b/9, 24a/4, 26b/6, 27a/5, 30a/4, 30b/1, 33b/6, 35a/6, 36b/4, 38a/5, 38a/7-8, 38b/1, 38b/9, 39b/9, 44b/2, 49a/11, 54b/1, 54b/8, 55a/1, 60a/9, 68b/8, 69a/1, 70a/1, 70b/2, 71a/5, 72a/11, 72b/1, 73b/6, 75a/7, 78a/6, 78b/2, 78b/9, 78b/10, 78b/12, 80b/4, 81a/8, 81a/9, 83a/10, 86b/2, 86b/2, 86b/5, 88b/12, 89a/9, 89a/9, 90a/2, 90a/8,

90a/8, 91b/6, 96b/12, 97b/4, 101b/3, 104a/2, 104a/7, 110a/1, 111b/4, 114b/7, 116b/7, 117a/5, 117b/11, 120a/7, 121b/11, 122b/2, 123b/1, 129a/7

ā. -iŋ 1a/12, 1b/1, 1b/3, 11b/2, 12b/7, 16b/9, 17b/9, 18b/9, 25a/10, 26b/1, 27a/3, 28b/2, 33a/1, 35b/9, 36b/3, 36b/8, 38b/6, 39a/3, 40a/5, 42b/5, 44a/8, 46a/4, 51b/1, 60a/2, 70b/12, 74b/3, 75b/1, 76a/7, 77b/1, 79b/1, 83a/9, 86a/8, 90b/4, 96a/6, 98b/3, 105b/1, 105b/7, 105b/13, 108a/9, 110b/11, 114b/7, 122a/1

ā. -i 18b/3, 68b/2, 83a/8, 105a/10

ā. -e 77a/9, 77b/10

ā. -de 17a/9, 23b/4, 74a/5, 77a/10, 85b/4, 90b/10, 91a/3, 95b/2, 101b/7, 102a/9, 110b/8, 111a/5, 111a/7

ā. -den 77b/2

ā. -dür 16b/8

ā. -ler 6a/8, 6b/6, 17a/1, 21a/4, 54b/3, 98a/8, 102a/3, 117a/13, 131b/4

ā. -lere 17a/2, 117a/14, 117b/10, 118a/1, 123a/7, 123a/13, 123b/7, 123b/11, 130a/7

ā. -lerde 131b/11

ā. -lerden 129a/5, 129a/12

ā. -leriŋ 99a/10.

ʿādet: < Ar. Alışkanlık, usul, görenek, âdet.

ʿā. -i ḳānūn 132a/3

ʿā. üzre 123b/13.

afyūn: < Ar. < Grk. (efyūn) Haşhaş bitkisinin sütünden elde edilen uyuşturucu bir madde, afyon.

a. 12b/2, 17a/6, 20a/7, 85b/8, 104b/1, 119a/5, 122a/10

a. mühri 7b/9, 56b/4

a. -ı 10b/7, 61a/1.

aġ-: (bkz. aḳ- II)

a. -maḳdan 115b/10.

aġaç (c): Ağaç.

a. 22b/1

a. bıçaḳ 131a/6

a. ḳavını 64a/3

a. -uŋ 106b/3

a. -a 106a/7, 106b/2, 106b/4, 106b/4

a. -dan 14a/2

a. -ınuŋ 15b/4

a. -ın 41a/8

a. -ından 31b/11.

aġar-: Ağarmak.

a. -a 120a/8.

aġardıl-: Ağardılmak.

a. -ması 35b/3.

aġart- (d): Ağartmak.

a. -ur 118a/3

a. -alar 32b/8.

aġıd-: Akıtmak.

a. -a. 81b/7

a. -up 117b/13.

aġır: Ağır, insan bedeni üzerinde olan ağırlık hissi; zayıf, halsiz olma durumu.

a. 89b/11, 112b/11, 115b/14

a. baṣmaḳdur 6a/2, 112b/8 (Karabasana uğramak)

a. baṣmanuŋ 112b/9

a. olup 108a/4, 115b/7

a. -ı 78b/10, 81a/6, 118b/15, 119b/6, 120a/4, 120b/4, 120b/12, 121b/2

a. -ına 35b/10

a. -ınca 89a/10.

aġırḳa: Arka, sırt.

a. -sı 113b/13.

aġırlıḳ (ġ): Ağırlık.

a. -ı 112b/12

a. -ın 117b/5.

aġır-: (bkz. aġar-)

a. -mış 102a/3.

aġ(ı)z: Ağız.

a. 30a/3

a. ḳoḳusı 36a/1

a. ṣuvı 81a/2

a. -ı 112b/13

a. -da 1b/5, 2a/1, 29b/9, 29b/11, 30a/9, 34b/5, 98b/9, 112a/4

a. -dan 1b/4, 29b/5, 30a/2, 54b/6

a. -ı 30a/3, 39a/5, 52b/11, 105a/9, 105a/11, 113b/13, 114a/7, 115b/7, 115b/10, 115b/13

a. -ı yarı çoḳ olup 115b/13

a. -ını 26b/8, 32b/3, 35a/6, 65a/1, 69b/8, 102a/1

a. -ın 27a/5, 54a/4

a. -ına 32b/8, 44a/8, 83b/12, 94b/1, 98b/9, 104a/4, 105b/7, 112a/4, 114b/8, 128b/9

a. -ında 30a/4, 34b/4, 50a/4, 100a/11, 105b/7

a. -ından 29b/6

a. -ların 103a/9.

aġrı : Ağrı, hastalık; eski tıpta iltihabın dört klasik belirtisinden biri.

a. 11a/3, 11a/6, 34b/4, 67a/4,

a. -yı 47a/7, 50a/9, 70b/6, 117b/12

a. -ya 84b/2

a. -dandur 114a/2

a. -sı 58b/10, 61b/4

baş a. -sı'çün 7a/3, 10b/4

ḳarın a. -sı 3b/5, 76b/8

a. -sın 33b/5, 51b/5, 51b/7, 55a/3, 59a/6, 59a/8, 60b/7, 72b/3

a. -sına 70b/8

a. -sından 83a/4

a. -lar 3b/1, 76a/11

a. -lara 53a/6

a. -ları 3b/4

a. -larınuŋ 55a/1

a. -larına 44a/11, 44b/3, 87b/3.

aġrı-: Ağrımak, ağrı hissetmek.

a. -r 9b/8, 27b/10, 35b/8, 86a/5, 93a/2

a. -sa 31b/2

a. -yup 8a/8, 41a/7, 67a/4, 84a/5, 114a/8

a. -yan 7a/4, 8b/10, 10b/7, 30a/3, 31b/4, 31b/5, 31b/8, 31b/9, 32a/1-2, 32a/4, 33b/5, 33b/6, 33b/9, 34a/1, 34b/10, 35a/6, 38a/7, 45a/5, 55a/1, 67a/6, 72a/5, 83b/8, 86a/6, 88a/4, 117b/11

a. -mış 59a/7

a. -rsa 9a/9, 57b/1, 58b/2, 71b/4, 84b/8

a. -maḳ 94a/3.

aġrıt- (d): Ağrıtmak.

a. -ur 7b/2, 87a/4, 129b/12.

aġu: Zehir, ağı.

a. 110b/11

a. -ların 130a/1.

aġu aġacı: Zakkum ağacı (Nerium oleander)

a. yapraġın 80a/10-11.

aġulı: (bkz. aġulu)

a. 80a/10.

aġulu: Zehirli.

a. cānavar 101a/7, 111a/3

a. cānavarlar 106b/13.

āheste: Yavaş, yavaş yavaş.

ā. 131a/2.

āḫir: < Ar. Son.

ā. -e 120a/7

ā. -inde 19a/10.

aḫlāt: < Ar. Karışım, besinlerin insan bünyesinde dönüştükleri dört ana karışım (ḳan, balġam, ṣafrā, sevdā).

a. 30b/1

a. -ları 87b/2, 123a/7.

aḥmerü'l-faḳr yemişi: < Ar. İçine türlü yemişler katılarak hazırlanan bir yiyecek?.

a. 120b/1.

aḫşam: Akşam.

a. 21a/8, 40b/8, 68b/5, 69b/4, 70a/4, 81a/8, 97a/8, 121b/3

a. -a 40b/7-8

a. -dan 20b/6.

aḥvāl: < Ar. Durumlar, haller.

a. -i 89a/5

a. -e 17b/10-11

a. -in 5a/9, 5b/3, 5b/5, 6b/7, 7a/2, 59b/6, 105b/9, 108b/6, 109a/3, 129a/4, 131a/12, 131b/6

a. -ler 2b/4, 114b/13

a. -leriŋ 115a/2

bu a. -leri itmek 21a/2

a. -leri 116b/4

a. -lerin 2b/5.

aḳ (ġ) : Ak, beyaz, göz akı; katarakt.

a. bahaḳ 90b/10, 91a/2-3, 91a/8

a. düşüp 56b/5

a. düşmiş 55b/10-11

a. düşmek 57b/3

a. günlük 61a/4

a. ḥalvā 74a/8

a. ise 45a/1

a. olur 114a/11

a. ola 85b/9

a. olup 58b/9

a. olan 102a/5

vāḳiʿ olan a. 57b/5-6

a. olmış 101b/12

a. olmaḳdur 115b/15

a. ṣoġan 61a/11

a. nefti 72b/8

a. ṣoġanı 95b/3-4

a. ṣoḳan yaġın 70b/10

a. sūricānı 87a/12

a. sūrincān 84b/5

a. sūsen 55b/9

Şam'uŋ a. -a ṭuran ṣaḳızın 88a/11

gözde olan a. -ı 56a/4

a. -ın 55b/1, 109b/10

a. -ıyla 57a/9, 94b/3.

aḳ- : Akmak.

ṣarı ṣular a. -ar 94b/6

a. -up 37a/6, 76a/9, 92b/7

a. -an 28b/8, 29a/6, 54b/6, 56b/1, 126a/8

a. -anı 29a/4

a. -anın 55b/1

a. -ar ṣu 65a/8

a. -arsa 45a/2

a. -maz olsa 92b/9.

ʿaḳārib: (bkz ʿaḳreb)

ʿa. -i 93b/4.

aḳçalıḳ: Akçelik.

bir a. 20b/8, 20b/8.

ʿāḳırḳarḥā: < Ar. Pireotu, nezle otu (Anayciclus pyrethrum).

ʿā. 8b/5, 17a/6, 32a/5, 105b/4, 118b/6, 120a/1, 120a/11, 121a/13

ʿā. -yı 31b/6, 33b/7.

aḳıt- (d): Akıtmak.

a. -alar 25a/7, 46b/5, 129a/10

a. -up 43a/4

a. -mayup 46b/6

ʿaḳīḳ: < Ar. Çoğu kere kırmızı renkte olan bir cins değerli taş, akik.

ʿa. 35b/4.

ʿaḳl: < Ar. Akıl.

ʿa. 3a/1, 3a/3, 65b/1, 66a/8

ʿa. ḳarışuḳına 15a/5

ʿa. -ı 13b/8, 66b/1, 66b/2, 66b/4, 111b/8, 114a/2

ʿa. -ı kāmil ider 118a/3

ʿa. -a 65b/3, 65b/6

ʿa. -ı 12a/3, 66a/9, 66b/6

ʿa. -ı başında olup 113b/3

ʿa. -ı ḳarışuḳ 15a/8

ʿa. -ı miḫyaṭ [gibi] olmaḳlıḳ 113b/5-6

ʿa. -ı zā'il olduḳça 19a/10

ʿa. -ın 12b/7.

aḳlıḳ (ġ): Aklık, beyazlık.

a. -ı 56a/3

a. -a 115b/4

a. -ın 55b/4, 55b/5.

ʿaḳreb: < Ar. Akrep.

ʿa. 5b/6, 110b/7, 110b/12.

al : Al, kırmızı.

a. olınca 129a/10.

al-: Almak.

a. -ur 76b/7

a. -a 80a/9

a. -alar 25a/11, 55b/10, 104a/4, 104a/6, 123b/3, 124a/11

a. -up 9b/4, 10b/1, 11b/1, 15a/2, 17a/7, 18b/8, 20a/9, 20b/7, 21a/7, 21b/2, 24b/5, 25a/9, 25b/6, 29a/1, 30a/8, 30b/8, 31a/9, 32a/1, 32a/8, 32b/8, 38b/7, 40b/2, 41a/10, 43a/12, 45b/1, 49a/4, 50b/5, 54b/5, 55b/7, 56b/7, 57b/9, 60b/1, 61a/4, 64b/9, 66b/5, 69b/7, 70a/3, 72a/1, 73a/4, 73b/3, 74a/8, 76b/2, 81a/1, 81a/6, 84b/6, 85a/10, 87a/12,

87a/12, 87b/5, 87b/7, 88a/1, 88a/12, 90a/1, 91a/9, 91b/8, 95b/6, 96a/8, 97a/6, 101b/10, 103a/11, 103b/4, 104b/12, 105b/5, 106a/6, 107a/8, 109b/4, 117b/14, 118a/11, 118a/11, 120a/10, 120a/3, 120b/3, 121a/14, 123b/1, 124a/1, 124a/9, 124b/13, 124b/3, 125a/6, 125b/14, 125b/5, 130b/3, 131a/6, 131a/9

a. -duḳdan ṣoŋra 130b/3

a. -duḳça 113b/10

a. -amaz 49b/2.

aʿlā: < Ar. (daha, pek, en) yüksek, iyi, uygun.

a. 62a/11

a. -sı 73b/9, 118b/11

a. -dır 77a/7, 98b/8, 128a/3

a. -dur 21a/3, 24a/10, 24a/10, 26b/5-6, 44b/7, 47b/2, 63b/9, 92b/5, 118b/1, 124a/4.

ʿalā: (bkz. aʿlā)

ʿa. -dur 117b/9, 124b/5.

alaca: Alaca, alacalı.

a. 18b/6, 18b/7

a. -sı 18b/7, 18b/8.

ʿalāmet: < Ar. Belirti.

ʿa. -i 8b/8, 9b/7, 15b/4, 17b/8, 19b/6, 20a/1, 22b/3, 27b/2, 30b/1, 39a/4-5, 52a/2, 52a/9, 53a/2, 58a/8, 58b/5, 58b/9, 52b/10, 62b/5, 63a/7, 63b/5, 67a/3, 76a/8, 93a/1, 99b/6, 112b/10, 113b/4, 114a/11, 115b/6, 115b/10, 115b/13, 116a/1

ʿa. -leri 113b/1

ʿa. -lerin 4b/5, 6a/4, 89b/2, 95a/11, 113a/13

ʿa. -lerinden 4a/9, 17b/10.

aldur-: Aldırmak.

a. -salar 29b/9

ḳan a. -madan 93a/10.

ālet: < Ar. Alet, araç.

ā. 80b/9.

ʿale'ṣ-ṣabāḥ: < **Ar.** Sabahleyin, erkenden.

ʿa. 91a/6, 94a/7, 105b/13, 118a/12.

al(ı)n: Alın.

a. ṭamarından 22a/6

a. -ına 10a/7, 10b/8, 29a/3, 29a/9, 29b/1, 60a/6

a. -ından 7b/7, 40a/9.

alın-: Alınmak, bir şey için bir yerden alınmak.

baluŋ kefi a. –duḳdan ṣoŋra 81a/6-7

kefi a. -mış bal 51b/4

kefi a. -mış balı 120b/4

kefi a. -mış balıla 81b/6, 120a/4.

Allāh: < Ar. Allah, Tanrı.

A. -dur 74b/12

Allāhü'l ʿalem: < Ar. Dua sözü.

A. 92b/11.

alma: Elma.

a. 28a/9, 52a/5, 78a/1, 93a/7, 130b/1

ekşi a. ṣuvı 92b/4

a. şarābın 54a/9

a. -nuŋ 64a/9

a. -yı 43b/13, 64b/2.

almalı: Elmalı.

a. şōrbālar 62b/1.

alt: Alt.

a. –ı 23b/10

a. -ına 56b/3, 60b/2, 83a/1, 83a/3, 93b/6, 93b/10, 106b/6

a. -ında 14a/6, 30b/6, 46b/4

a. -ından 34a/5, 38b/7, 41b/6, 84b/3.

altı: Altı.

a. 87a/9, 94a/13, 97a/8, 118a/5, 118a/5, 118a/6, 118a/6, 118a/6, 118a/6, 118a/7, 118a/7, 118b/13, 120b/3, 124b/13, 127a/12, 132b/17

a. yedi günde 45b/10.

altmış: Altmış.

a. 129a/6.

altun: Altın.

a. 68b/9.

ālūde: < Far. Bulaşık, bulaşmış.

ā. idüp 9b/5, 12a/9, 20b/9, 37b/10-38a/1, 39a/2, 43b/7, 54a/9, 111a/1, 112a/6-7, 119a/7, 120b/5, 120b/13, 126a/11-12.

ʿamel: < Ar. Etki, kullanım, işlem.

ʿa. etmegin 117a/13-14

ʿa. eyleyeler 74b/10

ʿa. eylemeden 74b/11, 77b/5

ʿa. eylemek 6a/8

ʿa. ideler 33a/2, 130b/7

ʿa. -e 118b/1, 122b/2, 123b/12, 124a/10

ʿa. -i 124a/11, 131a/5

ʿa. -lere 125a/13.

āmīn: < Ar. Amin.

ā. ola 66a/7, 90a/11, 90b/1, 102a/8, 102a/9, 111b/5.

ammā: < Ar. Ama, fakat.

a. 7b/4, 10b/11, 10b/9, 12a/2, 12b/1, 12b/11, 14a/10, 15b/8, 16a/2, 17a/2, 18a/8, 18b/2, 21b/3, 21b/6, 22a/10, 22a/2, 22a/4, 22b/12, 23b/4, 25b/1, 26a/8, 27b/5, 28a/4, 30b/10, 33b/5, 34a/8, 36a/8, 37a/4, 39b/5, 44a/1, 44b/1, 44b/4, 46a/7, 46b/10, 46b/3, 47b/6, 53a/5, 53b/3, 53b/8, 54a/10, 54b/10, 54b/2 , 56b/3, 57b/1,

59a/7, 63a/4, 65a/7, 65b/4, 67a/8, 68a/7, 69a/10, 71a/11, 71b/2, 72a/6, 72b/2, 73b/9, 74a/6, 74b/6, 78a/11, 79b/12, 81b/12, 83a/3, 86b/1, 92a/1, 92a/12, 92a/3, 92b/11, 92b/4, 92b/8, 94b/11, 95b/2, 98b/10, 103b/12, 104b/1, 105a/1, 105a/5, 107b/8, 110b/2, 113b/4, 114b/3, 116b/8, 116b/9, 117a/11, 117a/8, 118b/11, 123b/5, 124b/5, 125b/7, 128a/9, 128b/6, 129b/12, 129b/15, 130a/5, 130b/13, 130b/4, 130b/7.

amrūd: Far. Armut.

a. 23b/8, 52a/6, 72b/1.

a. yaprağı 107a/7-8

amrūt: (bkz. amrūd)

a. 62a/10, 93a/7.

āmūḫte: < Far. İyice bir birine karışmış, iç içe geçmiş.

ā. olduḳda 22a/7.

an: An.

a. -da 125b/8.

ana: Anne.

a. ṣuyın 12a/8

a. süti 7b/5

a. -dan ṭoġmış gibi olur 121b/13

a. -dan ṭoġmış gibi ola 110a/8

a. -dan ṭoġmış gibi olup 83a/12

a. -sı 80b/5.

aŋa: Ona.

a. 11a/4, 12b/8, 13b/10, 17b/3, 18a/9, 19b/8, 25a/5, 33a/2, 37a/7, 39b/7, 40a/4, 43b/6, 43b/8, 44b/8, 46a/11, 49a/8, 51a/1, 55b/6, 57b/7, 58b/7, 62b/4, 63b/5, 67a/1, 69b/6, 75b/2, 83a/5, 85b/10, 86a/9,

88a/7, 93a/2, 94b/5, 106b/12, 108a/8, 111b/10, 113a/2, 115a/1, 115a/5, 118a/11, 120b/6, 125b/9, 128a/3, 128a/10, 128a/11, 129b/2

a. göre 59a/1, 59a/5, 128b/1.

ancalayın: Öyle.

a. 126a/5

anda: Orada, o vakit.

a. 18a/1, 46b/2, 67b/8, 87a/3, 88b/5, 117b/3.

andan: Ondan, sonra.

a. 52a/1, 69b/6, 114a/12, 129b/3, 129b/5, 131a/1, 132a/4

a. ṣoŋra 46b/4.

anı: Onu.

a. 16b/5, 21a/10, 24b/6, 33a/2, 43b/2, 45a/1, 52b/9, 66a/3, 71b/12, 81b/12, 87a/10, 88b/8, 93a/8, 96a/8, 102a/9, 102a/13, 103b/12, 116b/6, 129b/15, 131b/2.

anıŋ: (bkz. anuŋ)

a. 24b/4

a. çun 50b/8.

anīsōn: < Rum. Anason (Pimpinella anisum).

a. 21a/6, 43b/9, 47b/4, 51b/2, 52b/1, 52b/6, 63b/2, 64a/5, 118a/9, 120a/1, 120b/9, 123a/9, 124a/12, 132b/4

a. -ı 48a/10, 76b/5.

anlar:

a. 17a/3, 43a/6, 108a/6

a. –ı 122b/5

a. -ıŋ 126a/2.

anuŋ: Onun.

a. 3a/5, 4a/9, 6a/2, 9a/4, 10b/6, 11a/8, 14a/3, 18b/2, 20a/2, 24b/3, 26a/2, 28a/1, 30b/7, 44b/10, 45a/1, 45b/2, 46a/6,

49a/1, 52b/10, 53a/2, 58b/4, 63b/5, 64b/1, 70a/11, 71b/3, 84b/8, 86a/3, 86b/5, 87b/1, 88a/5, 89a/10, 93b/8, 94b/7, 104a/10, 106a/10, 108a/12, 114a/11, 114a/11

a.’-çun 86a/5

a. -dur 108a/8

a. -la 14a/5, 43b/11, 54a/4.

ʿanber: Ar. Amber çiçeği (Geum urbanum)

ʿa. 62b/10, 64b/4.

anuŋ: Onun.

a. 58b/7.

anzīrūt: < Far. Gözotu (Astragalus Sarcocololla).

a. 126b/9.

ar-: Yorulmak.

a. -maḳdur 39a/6.

ara: Ara, iki şeyin arası.

a. -sına 78a/3, 107a/3

a. -sında 67a/2.

ard: Art, arka.

a. -ına 46b/1, 91b/10, 98a/12

a. -ında 129b/2

a. -ından 41b/3

a. -ınca 117b/1.

arduc: Ardıç ağacı (Juniperus).

a. aġacın 132a/11

arı: Arı.

a. ṣoḳanuŋ 5b/6.

arıḳlat (d)-: Zayıflatmak.

a. -a 89a/8.

arıt- (d): Arıtmak.

a. -alar 10a/10

a. -maḳ 130b/11.

ʿārıż: < Ar. Vaka, vaki olan şey

ʿā. ider 23a/2

ʿā. olsa 19b/9

a. olan 17b/11

ʿā. oldıysa 9b/6.

arḳa: Arka, sırt.

a. -ya 67a/4

a. -sı 36a/9.

arpa: Arpa (Hordeum).

a. 78b/10, 82b/4, 106b/12, 119b/9

a. ḫamurı 65a/2

a. luʿābı 114a/5-6

a. unı 25b/5, 82b/11

a. unu 23a/7

a. ununı 23a/9

a. -yı 46a/9.

artuḳ: Fazla.

a. 106a/12.

artur-: Artırmak, çoğaltmak.

a. -ur 130a/3.

aruḳ: Zayıf, güçsüz; hastalıklı.

a. 89a/2, 89a/9, 89a/11

a. olup 116a/1

a. olmasınıŋ 4a/8.

aṣ-: Asmak.

a. -a 89b/8, 90a/3, 106a/5, 106a/11

a. -alar 17a/10, 19a/2, 29b/1

a. -a ḳosalar 92a/10

a. -a ḳoyalar 90a/3, 93b/5

a. -a ḳoyup 68a/3.

aṣlā: < Ar. Asla, hiçbir biçimde.

a. 15a/7, 17b/4, 26b/4, 33b/6, 36a/8, 60a/9, 60b/4, 64b/7, 72a/5, 78b/1, 106a/11, 106b/10, 120a/8, 129b/9.

aṣma: Asma; belirli bir tür üzüm veren bitki (Vitis).

a. yaprağın çubuğın 43a/11.

āsān: < Far. Kolay.

ā. olur 22a/3

ā. -dur 123b/10.

āsānlıḳ: < Far. Kolaylık.

ā. 95a/9, 95a/10.

asārūn: < Grk. Kediotu, asaron (asarum europaeum).

a. 120b/9, 122b/12.

ʿaṣfūr: < Ar. Yalancı safran, uspur (Carthamus tinctorium).

ʿa. toẖmın 90b/2

astār: < Far. (āster) Astar.

ẖām bez a. 82b/10.

āsumānī: < Far. Açık mavi.

ā. renglü 105b/9.

aş: Yemek.

a. -lar bişürmek 6b/2.

aşaġa: Aşağı, alt.

a. 8b/1, 41b/2, 41b/8.

aşaġı: (bkz. aşaġa)

a. 22b/4, 122a/2

a. -dan 131a/14.

aşu: Aşı.

a. -yı 109a/9

at : At.

a. 28b/9

a. derisinüŋ 9a/10

a. ḳoşmayup 18a/3

a. ḳılıyla 27b/8

a. boḳın 92b/1

a. yaġıyla 97b/5

a. -uŋ 93b/6, 106b/6

a. -dan 5b/4, 109b/1.

at-: Atmak.

a. -salar 91b/10

yabāna a. -a 73a/6, 80b/9

ṭamarları daẖı tez tez a. -a 9b/9

nabż uzun olup tez tez a. -up 114a/3

yabāna a. -up 18b/8, 90b/7

ṭamarları daẖı tez tez aṭa. y. -a ata 73a/6, 80b/9.

ata: Baba.

a. -sı 80b/5.

ataş: (bkz. āteş)

a. 36b/6.

āteş: < Far. Ateş, ısı.

ā. 5a/2, 15b/5, 15b/8, 83a/6, 83a/7, 110a/10, 124a/3, 131a/2

ā. yanuġı 101a/2-3

ā. -e 37a/4, 43a/12, 68b/7, 83b/2, 84a/4, 87b/8, 125b/8

ā. -e ḳoyup 93b/8

ā. -de 57b/9, 69a/6, 94b/2, 128b/3

ā. -te 15b/1

ā. -den 36b/7

ā. -i 123b/3

ā. -in 124a/4.

āvāz: < Far. Ses.

ā. 13a/6

ḫūb-ā. 22b/2

ā. -ı aça 50b/5-6

ā. -ı açıla 51a/12

ā. -ı açılup 50b/6-7, 51a/6.

avlı: < Rum. Avlu.

a. -ya 107a/2

a. -nuŋ 107a/2.

avuç: Avuç.

a. -una 81a/10

ʿavrat: < Ar. Kadın.

ʿa. 4b/4, 92a/6, 92a/7, 92a/11, 93a/1, 93b/8, 93b/9, 94a/3, 95a/6, 95a/8, 96b/12, 106a/8, 107a/6, 107b/1, 107b/2, 107b/3, 107b/7, 107b/13, 108a/6, 108a/9, 108a/11, 108a/12, 108b/3, 131b/14

ʿa. südin 13a/2

ʿa. südine 111b/6

ʿa. südiyle 26a/6, 57a/10, 68a/11-12, 109a/8-9

ʿa. -uŋ 92b/6, 92b/9, 92b/12, 93b/4, 93b/5, 93b/7, 93b/10, 93b/12, 93b/12, 94b/4, 96b/13, 107b/8, 108b/5, 108b/5

ʿa. -a 92b/2, 92b/6, 92b/11, 94a/2, 108a/10

ʿa. -dan 79b/1, 108a/1

ʿa. -dandur 108a/4

ʿa. -lar 5b/2.

ay: Ay, yılın on iki bölümünden her biri; Dünya'nın uydusu.

iki a. 26b/10

a. 14b/3, 19a/10, 26b/9

a. yeŋisinde 89a/5

a. -uŋ 129b/1.

ayaḳ (ġ): Ayak.

a. 14a/7, 87b/2, 88b/6, 104a/8

a. aġrısı 86a/5

a. aġrısın 4a/5

a. aġrısına 87a/6, 87a/7, 87b/3

a. aġrıların 87a/4

a. ṭāşıyla 20b/5

a. üzre 131b/11

a. -ıŋ 37a/5

a. -ı 37a/3

a. -a 86a/6

a. -da 4b/3, 83a/2, 87a/7, 91b/4

a. -dan 8b/1

a. -ı 113b/12, 131b/8

a. -ı ucına 16b/5

a. -ınuŋ 19a/3

a. -ın 68b/6, 85b/11

a. -ına 41b/7

a. -ları 36b/8, 114a/1

a. -larınuŋ 84b/8, 85a/1, 88b/2

a. -larını 23b/10, 36b/9, 75a/4, 88b/10

a. -ların 20b/4, 22a/10, 75a/6, 88b/12, 92a/5

a. -larına 39a/3, 84b/10-11

a. -larında 84b/8

a. -larıŋuz 8a/9.

ayārīc: < Ar. < Grk. İlaç olarak kullanılan bir grup macuna verilen genel ad.

a. 123a/8

a. -i fayḳara 9a/7-8, 12b/9, 18a/7, 46a/6, 104a/11, 122b/4

a. -i ḥu[ne]yn 25b/10.

ayaz: Ayaz, soğuk hava.

a. -a 32b/5, 66b/5, 95b/10.

aydınlıḳ: Aydınlık, ışık.

a. -dan 101b/5.

ay(ı)r-: Ayırmak.

a. -up 11a/9, 131a/7

a. -duḳda 80b/10

a. -mayup 36a/4.

āyine: < Far. Ayna.

ā. 64b/5, 104a/5, 104a/5.

aylıḳ: Aylık.

dört a. -a 95a/6.

ʿayn: < Ar. Göz.

ʿa. -ı nedāmetdür 74b/2.

ayran: Ayran.

a. 86b/4, 95b/9

a. gibi olduḳda 110a/3

a. idüp 75b/3

a. -ına 77b/9

a. -ıla 92b/8.

ayrıl-: Ayrılmak.

a. -up 113b/12.

ayu: Ayı.

a. 16a/8, 19a/7, 64b/4, 113b/9

a. derisini 85b/3

a. ḳanın 56b/10

a. yaġın 87b/7

a. -nuŋ 113a/8.

ayva: Ayva (Cydonia vulgaris).

a. 23b/8, 43b/9, 48a/2, 52a/6, 92b/13, 93a/7, 95a/6, 130b/1

a. aġacınuŋ 91b/1

a. şarābın 37b/5-6

a. -yı 37b/7.

az : Az, yetersiz.

a. 4b/4, 21b/3, 52a/10, 71b/5, 71b/6, 98b/11, 115b/14, 131a/1

a. az 39a/6, 85a/6, 116a/10, 128a/10

a. olur 93a/2, 117a/8

a. olup 58b/10.

az-: Azmak, tehlikeli duruma geçmek.

a. -up 25a/4.

aʿżā: < Ar. Organlar, uzuvlar.

a. 2a/2, 36b/1, 64b/7, 87a/2

a. -da 81b/8, 87b/9, 88b/7, 100a/3

a. -sın 36b/3, 97b/9

a. -sına 38a/2, 91a/5, 91a/12, 91b/11, 96a/6

a. -sında 4b/7, 79b/11, 86a/8, 121b/12.

azacuḳ: Azıcık, çok az, biraz.

a. 18b/7, 56a/8, 72b/10, 99a/6, 124a/2

a. olması 92a/7.

ʿaẓīm: < Ar. Büyük, çok, güç.

ʿa. ve feraḥ bulalar 82b/4

ʿa. -i istifraġ 54a/8

ʿa. olur 84b/3.

azuçuḳ: (bkz. azacuḳ)

a. 132a/12

B

bāb: < Ar. Bölüm, kısım.

b. 1a/10,1a/11,1a/12, 1a/3,1a/4, 1a/5,1a/6,1a/7,1a/8,1a/9,1b/1,1b/2,1b/3,1b/4, 1b/5,1b/6,1b/7, 2a/1, 2a/10, 2a/2, 2a/3, 2a/4, 2a/5, 2a/6, 2a/7, 2a/8, 2a/9, 2b/1, 2b/2, 2b/3, 2b/4, 2b/5, 2b/6, 2b/7, 2b/8, 2b/9, 3a/1, 3a/2, 3a/3, 3a/4, 3a/5, 3a/6, 3a/7, 3a/8, 3a/9, 3b/1, 3b/10, 3b/2, 3b/3, 3b/4, 3b/5, 3b/6, 3b/7, 3b/8, 3b/9, 4a/1, 4a/2, 4a/3, 4a/4, 4a/5, 4a/6, 4a/7, 4a/8, 4a/9, 4b/1, 4b/10, 4b/2, 4b/3, 4b/4, 4b/5, 4b/6, 4b/7, 4b/8, 4b/9, 5a/1, 5a/10, 5a/2, 5a/3, 5a/4, 5a/5, 5a/6, 5a/7, 5a/8, 5a/9, 5b/1, 5b/2, 5b/3, 5b/4, 5b/5, 5b/6, 5b/7, 5b/8, 5b/9, 6a/1, 6a/2, 6a/3, 6a/4,

6a/5, 6a/6, 6a/7, 6a/8, 6a/9, 6b/1, 6b/2, 6b/3, 6b/4, 6b/5, 6b/6, 6b/7, 6b/8, 6b/9, 7a/1, 7a/2, 11b/8, 16a/5, 19a/5, 19b/2, 22b/4, 23a/2, 24a/7, 25a/1, 26b/1, 27a/3, 28b/2, 29b/5, 30a/2, 31b/1, 35b/2, 36b/1, 38a/3, 42b/3, 44a/10, 45a/7, 47a/1, 48a/1, 48b/6, 50a/8, 50b/4, 51b/5, 54b/11, 59b/5, 60b/5, 61b/10, 63a/2, 64a/7, 65b/1, 65b/8, 66a/7, 66b/10, 68a/5, 69a/4, 70b/4, 72a/8, 73a/1, 75a/1, 75b/6, 76a/11, 76b/7, 78a/4, 79a/5, 80a/4, 81b/1, 82a/1, 82a/10, 82b/6, 83b/11, 85a/2, 87a/4, 87b/4, 88a/10, 89a/1, 89b/2, 90a/9, 90b/8, 91b/4, 92a/6, 95a/11, 96b/1, 97b/13, 98b/11,98b/5,100a/8,100b/9,101a/10,101a/2,101b/9,102a/5,103a/1,103b/5,104b/9,105b/9,106a/4,107a/6,108b/6,109a/2,109b/1,109b/11,110b/7,111a/11,111a/4,112a/3,112b/1,112b/8,113a/13,113a/4,115b/4,116a/5,116b/5,117a/13,118a/1,121b/14,123a/12, 125b/3, 126a/6,127b/12, 128b/1,129a/3,129b/9,130a/14, 131a/11,131b/6,132a/11,132a/7, 132a/9.

babuc: < Far. (pāpūş) Pabuç.

b. 114b/8

b. -ıyla 114b/7.

bābūnec: < Ar. bābūnec < Far. bābūne. Papatya.

b. 60b/7

b. yaġın 104b/5.

bād dut-: Ağzın içinde ince, yarı yoğun, kokusu olan bir tabaka oluşmak.

b. -up 114a/7.

bādem: < Far. bādām. Badem (Amygladus communis).

b. 30b/7, 50a/2, 50b/2, 100b/1,

acı. b. yaġı 113a/3

acı b. yaġın 60b/10, 70b/9, 78a/9.

18b/12, 126a/1

ṭatlu b. 47b/2

b. sacın 101a/5

b. ḥarīresin 67b/3

b. içi 51a/3

b. yaġı 44b/7, 50b/11, 85b/8

b. yaġın 11a/6, 20a/4, 24a/4, 49b/5

ṭatlu b. yaġın 38a/7, 39b/1, 61b/2, 67b/3-4, 125b/12

b. yaġıyla 13a/3-4, 20b/8-9, 39b/4, 48a/9-10, 67a/8, 85b/12,119b/6.

bādilcān: (bkz. bādincān)

b. 71b/7

bādincān: < Far. Patlıcan.

b. 92a/2, 99a/2, 99b/4.

bādişnām: < Far. bādişfām/ bādişḳām/ bādişnām. 1. hintinciri, firavuninciri, frenkinciri. 2. Yüzdeki kızarıklıklıklar, yüz kızarıklığı.

b. 25a/5, 46a/4.

bādrencūrik: < Far. Oğul otu (Melissa officinalis), krş. oġul otı.

b. 24b/2.

baʿde'l-terāş: Başı tıraş eder gibi, bir merhemi baş derisi üzerine yayarak sürme, uygulama.

b. 42b/7

baʿdehu: < Ar. Ondan sonra.

b. 8a/1,8a/4, 9a/5, 9b/1, 9b/2, 10a/1, 10a/6, 10a/9, 10b/10, 10b/3, 11a/10, 11b/7, 13a/4, 13a/6, 14b/6,14b/7, 16b/4, 16b/5, 16b/8, 17a/8, 18b/8, 20a/10, 20a/3, 20b/10, 20b/4,

20b/8, 22a/10, 22a/2, 22a/6,
23a/10, 23a/8, 23b/6, 24b/6,
25a/7, 25b/4, 25b/8, 26a/3,
26b/4, 26b/8, 27b/4, 28a/1,
28a/10, 29b/1, 30a/10, 30b/4,
31b/11, 32a/8, 32b/7, 32b/8,
33a/6, 34a/4, 34a/5, 34a/8,
34b/10, 35a/5, 35b/8, 36b/9,
37b/10, 38a/1, 38b/10, 39a/2,
39a/7, 39b/5, 40a/7, 40b/4,
40b/8, 41a/9, 41b/4, 42a/7,
42a/9, 43a/11, 43a/4, 43a/7,
43a/8, 43b/1, 43b/12, 43b/13,
43b/9, 44a/2, 44a/4, 44a/4,
44a/7, 45a/3, 45b/10, 45b/7,
45b/8, 46a/6, 46b/2, 46b/6,
49a/4, 50a/2, 50a/5, 51a/8,
51b/3, 52a/6, 53b/10, 53b/7,
54a/2, 54a/9, 54b/3, 54b/5,
55a/2, 55b/10, 55b/7, 55b/8,
56b/8, 57a/2, 57b/2, 57b/9,

58a/10, 58a/2, 59a/10, 59b/1,
61a/4, 61b/5, 62b/1, 62b/10,
63a/1, 63b/1, 63b/3, 63b/8,
64b/1, 64b/9, 66b/5, 67b/10,
67b/2, 68a/12, 8b/6, 70a/12,
70a/4, 70b/3, 71b/10, 72a/7,
72b/10, 72b/11, 72b/6, 72b/8,
73a/5, 73a/7, 73b/1, 73b/3,
73b/4, 74a/7, 74b/7, 74b/8,
75a/4, 76a/6, 77a/11, 77a/4,
77a/6, 77a/8, 79a/11, 79a/2,
79a/4, 79a/8, 79a/9, 79b/10,
79b/9, 80a/12, 80a/2, 80b/12,
80b/7, 81a/10, 81a/6, 81a/7,
82a/3, 82a/6, 82a/8, 82a/9,
83a/1, 83a/7, 83a/8, 84a/7,
84b/10, 84b/6, 84b/9, 85a/1,
85a/5, 85b/3, 85b/8, 86a/8,
86b/6, 86b/10, 86b/3, 86b/9,
87b/7, 88a/2, 88b/10, 88b/11,
88b/8, 89a/10, 89a/11, 90b/3,

91a/4, 91b/2, 91b/6, 92b/7, 91b/8, 92b/5, 93b/3, 94a/11, 94a/7, 94a/9, 94b/8, 94b/9, 95b/4, 96a/4, 96a/10, 96b/11, 96b/9, 97b/5, 98b/1, 100b/12, 101a/4, 101a/9, 101b/10, 102a/11, 103a/6, 104a/11 104b/11, 104b/12, 105b/2, 105b/3, 105b/4, 105b/6, 105b/6, 106a/1, 107a/10, 108a/3, 110a/5, 110a/6, 110b/3, 111b/11, 113a/3, 114a/5, 115a/9, 117b/3, 117b/14, 119a/1, 119b/5, 120b/1, 120b/3, 120b/5, 121b/7, 122a/4, 123b/2, 124a/11, 124a/6, 124a/7, 124b/1, 124b/4, 125b/5, 125b/6, 126a/4, 126b/6, 127a/10, 128a/13, 129a/1, 12a/5, 12b/9, 130b/3, 131a/4.

baġ (I): Bağ, erkeğin cinsel güç yitimi, iktidarsızlık.

b. -ı 128b/9.

bāġ (II): < Far. Bağ, üzüm bağı.

b. -larda 14a/10.

bāġ çubuġı : < Ar. + T. Asma fidesi.

b. .-ın 97a/12

baġarşuḳ (ġ): Bağırsak.

b. 63a/7

b. -daki 117b/3

b. -dan 63a/6

b. -ın 71a/2,74a/6.

baġla-: Bağlamak.

b. -salar 18b/10, 60a/3, 78a/3, 79a/12, 82a/10, 82b/10, 90a/6, 92a/8, 106a/7, 120b/8

b. -yalar 10a/7,14b/9, 28a/5, 41a/3, 41b/4

b. -yup 14b/8, 24b/5, 27b/9, 34a/6, 41a/4, 43b/13, 44b/11, 54a/8, 58a/4, 60a/2, 74b/7,

89b/7, 8a/3, 90a/6, 92a/10, 93b/4,102a/1, 107a/9,124a/12, 126a/4, 131a/14

b. -duḳdan ṣoŋra 54a/7

baġlan-: Bağlanmak, durmak.

b. -up 92b/9

b. -maya, 117b/3.

baġlu: Bağlı; iktidarsız.

b. 6b/6, 78a/4, 128b/2

b. olup 128b/8.

baġır: Karaciğer.

b. -ı 129b/10.

baġur-: Bağırmak.

b. -duġı 50b/1.

bahaḳ: < Ar. Cildin rengini bozup beyaz benekler ve lekeler yapan hastalık, abraşlık hastalığı.

b. 4b/2, 23a/1, 90b/9, 91a/1

aḳ b. 90b/10, 91a/2-3, 91a/8

b. acısın 90b/11

b. olan 91a/5

b. zahmetin 54a/3

b. -ı 91a/10

b. -a 91b/3.

baḫş: < Ar. Bölüm, kısım.

üç b. -da 10b/2.

bā-ḫuṣūṣ: < Far.+ Ar. Hususiyle, özellikle, hele.

b. 78b/6, 91a/11, 123b/7.

bāʿis̱: < Ar. Sözü edilen.

b. 123b/8.

baḳ-(ġ): Bakmak.

b. -alar 115a/10

b. –ıcı 18a/2

b. madın 98a/12

b. -maḳ 115a/5, 115a/8.

baḳdur: Baktırmak.

b. -alar. 105a/11

b. -an 115a/8.

bāḳī: < Ar. Kalan, arta kalan.

b. 90b/7, 91b/9, 97a/7, 99b/2

b. -yi muḫālif 95a/5.

baḳır: Bakır.

b. ḳab 85b/2, 124a/8.

baḳla: < Ar. bāḳilā. Bakla (Vicia faba)

b. 72b/1

b. -nuŋ 44a/6

bal: Bal.

b. 14a/9,16a/4, 27a/10, 30a/4, 38a/10, 44a/3, 47a/7, 50a/1, 51a/3, 51b/4, 53b/5, 55a/8, 57a/2, 59a/8, 66b/5, 72a/3, 76a/4, 84a/1, 84a/7, 94b/1, 96b/8, 99a/5, 100b/2, 101a/11, 109a/4, 111b/6, 118a/11, 118b/8, 119a/7, 119b/7, 126a/11, 127a/13, 130b/7, 130b/9

b. -ıla 38b/1, 49a/4, 51a/10, 55b/3, 61a/6, 61b/7, 63a/1, 69b/3, 70b/11, 71b/10, 72a/9, 75b/7, 77b/6, 78a/9, 81b/6, 92b/13, 107b/5, 112b/7, 113a/10, 119b/4, 120a/4, 128b/10,130b/3

b. mūmı 61a/8, 89a/12, 126b/10

b. mūmına 34b/9, 35a/4

b. pālūzesin 13a/3

b. ṣuvı 51a/2

b. ṣuyın 49a/5-6

b. şerbeti 68a/8, 81b/3, 114b/6

b. şerbetin 84a/11

b. şerbetiyle 50a/10, 53b/4

beyāz b. 31b/2

b. -uŋ 81a/6,124a/13

b. -ı 57a/3, 117b/14, 118b/15, 120b/12, 120b/4, 121b/2, 121b/7, 130b/9

b. -a 87b/11, 108b/2, 124a/11, 126a/10

b. -ıyla 50a/2.

baldır: Baldır; krş. paldır.

b. da 86a/2, 86a/2

b. -dan 38b/7-8, 58b/1.

baldırıḳara: Nemli yerlerde yetişen birçok eğrelti otu türünün ortak adı, karabaldır (Aspelinum adianthum-nigrum).

b. 69b/6, 122b/6.

balġam: < Ar. Balġam < Grk. Plegma. **1.** Eski Tıp anlayışına göre bünyeyi oluşturan dört ana öğeden biri. 2. Balgam.

b. 58b/8, 69b/1, 69b/5, 100a/13, 115a/13, 115b/12

b. -uŋ ṭabīᶜ ati 100b/4

b. -ı 8b/3, 8b/5, 8b/7, 22b/9, 29b/11, 47a/8, 47a/9, 47b/1, 49a/5, 4b/10, 51a/3, 54b/1, 54b/6, 59a/1, 73a/2, 74a/1, 81b/8, 87a/1, 87b/2, 99a/7, 99b/3, 100a/8, 100b/8, 100a/11, 100a/12, 118b/3, 123a/5, 124b/1, 130a/11,

b. -a 118a/4, 119b/2

b. -dan 17b/2, 39a/4, 49a/1, 51a/1, 53a/7, 53b/8, 58b/8, 76a/8, 114a/10, 121b/13

b. -lara 130a/12

b. -dur 9a/3, 49b/2, 67a/3.

balgāmī: < Ar. + Grk. Bünyeyi oluşturan dört ana öğeden balgamla ilgili, plegmatik.

b. ḫalṭların 100a/10

b. marīżler 117a/9

b. marīżlere 83b/4

b. -dür 105a/3.

balġamlu: < Ar. + Tr. **Balgamlı.**

b. ādemlere 117b/9.

balıḳ: Balık.

b. 100b/5

b. 68b/11.

bāliġ: < Ar. Büluğa ermiş.

b. olmadıḳ 49b/7, 68b/4.

balḳam: (bkz balġam)

b. dan 7a/9.

banc: Ban otu (Hyoscyamus niger)

b. yağın 85b/10.

bardaḳ: Bardak.

b. 61b/5.

bārid ü yābis: < Ar. Soğuk ve kuru, soğuk ve kuru özelliğe sahip.

b. –dür 99a/11.

bāridī vü ṭab: Soğuk özelliğe sahip.

b. 100b/4-5.

barmaḳ: Parmak.

b. 80a/6, 121b/9

b. doyar ḳadar olduḳda 121b/7-8

b. -ın 112b/2

b. –ını 41b/3, 48a/6

b. -ına 19a/4

b. -larına 84b/11

b. –larda 85b/5-6

orta b. 74a/9.

baṣ-: Basmak.

b. -ar 112b/11

b. ṣalar, 112b/3

b. -up 41b/8, 112b/3

b. -ıcaḳ 71b/4.

b. -duḳda 41b/4

baṣdır-: Basdırmak.

b. -dıralar 68a/9

b. -ıdırup 83a/10.

baṣdırma: Pastırma.

b. 71b/7 , 99a/2.

bāselīḳ: < Ar < Gr. Şah damarı; krş. baş ṭamarı.

b. ṭamarından 67b/9, 70a/11, 79a/10, 82a/7, 94a/9, 114a/8

b. ṭamarlarından 85b/7.

baş: 1. Baş, kafa, tepe, üst.

b. 8a/8, 12a/5, 22a/6, 54b/9, 105a/3,

b. aġrısı 1a/3, 7a/3, 7b/10, 7b/7, 8a/5, 8b/7, 9a/3, 9b/3, 9b/6, 10b/4, 11a/6-7,

b. -ında 8b/5, 8a/6, 66b/3,122a/1

b. -ından 23b/6, 27b/2

b. -ıyla 90b/6

b. -ların 89b/10

b. -larına 41a/3

b. -sız 102a/12

2. Tane, adet.

b. 19b/1, 70b/3, 111a/2.

b. ṭūrunc ḳabuġı. 25b/5

başdur-: Örtmek, bir yüzeyin üzerini örtecek şekilde bir şeyi o noktaya bastırmak.

b. -alar, 26a/5.

başḳa: Başka.

b. 84a/3

b. başḳa 76a/5, 42a/4-5, 108a/7, 108b/2, 120a/3, 121b/6, 122a/12, 122a/4, 108b/1-2.

başla-: Başlamak.

b. -dıysa 37a/7

b. -duḳda 97b/9

b. -duġı 110a/10.

bat-: Batmak.

b.up 60a/8

b. -anı 60a/10

b. -mış 20a/2

b. -maya. 60a/9

b. -mayan 60a/9.

baṭman: < Far. İki ile sekiz okka arasında değişen bir ağırlık ölçüsü.

b. 45a/10, 45b/1, 125a/6, 125a/7.

batur-: Batırmak.

b. -up 50b/6, 80b/1, 125b/8

bayaġı: Bayağı.

b. 17a/9, 33a/8, 33b/1, 96a/3, 107a/12

b. gibi ola. 107b/5-6.

bayıl-: Bayılmak.

b. -maġa 44a/4.

bayḳuş: Baykuş.

b. 60a/7.

baʿżı : < Ar. Bazı, birtakım.

b. 12b/1,13a/5, 25a/3, 32b/9, 59a/4, 62b/2, 123b/5

b. -nuŋ 33a/1

b. -sınuŋ 132a/1

b. -lar 54a/10

b. larıŋ 86a/5.

baʿżen : < Ar. Bazen, ara sıra.

b. 57b/5.

bāzū: < Far. Pazı, kolun omuz ile dirsek arasındaki bölümünde bulunan, şişkince kas kitlesi.

b. sında 15a/11

b. -ların 74b/7.

bed: < Far. Kötü, çirkin, rahatsızlık verici.

b. 1b/4, 29b/5

b. rāyiḥayı 29b/11, 30a/2

b. rāyiḫa virüp 113b/10.

beden: < Ar. Beden, vücut, gövde.

b. süstluġın 81b/2, 81b/9-10

b. süstluġına 81b/11

b. -i insāna 131b/9

b. -i insānda 97b/13

b. -üŋ 119b/13

b. -i 89a/7, 117a/11

b. -e 89a/6, 97a/10, 119a/3

b. -de 5a/5, 81b/9, 98a/6, 103a/1

b. -im 116b/6

b. -ini 16b/4

b. -in 30b/3

b. -ine 120a/9.

behāya: < Ar. Sınırlı, az.

b. -dur, 103b/11, 116b/4.

behrīz: (bkz. pehrīz; berhīz)

b. 71b/7

bekçe: Pekçe, iyice.

b. 49b/2.

bekmez: Pekmez, genellikle üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi.

b. 70a/4, 70a/6.

bel: (bkz. bil)

b. aġrısına 74a/2, 83b/3-4

b. aġrıları 117a/10

b. aġrılarınıŋ 4a/2

b. -üŋ 83b/8

b. -ine 82b/10, 83b/2.

bel ṣovuḳluḳu: (bkz. bil ṣovuḳluġı)

b. -nuŋ 78a/5.

belādır: Beladır ağacı, mürekkep ağacı (Semecarpus anacardium).

b. maʿcūnın 104b/9.

belesān: < Ar. Pelesenk ağacı (Commiphora opobalsamun) ve bundan elde edilen yağ.

b. yaġı 44b/4, 83b/4.

belīle: < Far. Belile otu (Bellerica myrobalan).

b. 123a/8, 123b/5

b. -nüŋ 123a/10.

beliŋle: Korkmak, ürpermek.

b. -mek 76a/9.

belki: < Ar. + Far. Belki, ya … ya.

b. 39b/9.

bellü: Belli.

b. -ola 130b/10.

belür- Belirmek, krş ʿalāmet.

b. -meyüp 113b/11.

belürsiz: Belirsiz, belli olmayan.

b. 16b/6, 108a/5

b. eyleyeler 16b/4.

beŋ: Benek.

b. -süz 45a/10.

ben: Ben, teklik birinci kişiyi gösteren söz.

b. 121a/7

b. -i 16b/9, 17a/3.

bendükşe: < Far. Eklem.

b. -ler aġrısın 87b/10

benefşe: < Far. Menekşe, mor renkli, güzel kokulu bir çiçek (Viola tricolor).

b. 10a/2, 23a/5, 25b/5, 49a/3, 50b/8, 55a/5, 64a/8, 67a/9, 89b/3, 110b/4, 125b/10, 130b/5

b. şarābı 39a/10, 94a/8

b. şarābın 69a/9, 131a/1

b. yağı 7b/2, 44b/5

b. yağın 22a/8, 27a/4-5, 30a/10, 39a/10, 59b/7, 65a/6, 87a/6, 113a/5

b. yağıyla 8b/10

b. -yi 28a/1, 107b/9.

beŋze-: Benzemek.

b. -r 14a/8, 14a/9

b. -mez 98a/7.

beŋ(i)z: Beniz, yüz, yüz rengi.

b. -i 24a/9, 24b/1, 24b/10, 97a/10, 117a/12

b. -i 19b/7, 19b/7, 22b/3,62b/6, 99b/7, 111b/9, 113b/2, 115b/11, 115b/8, 116a/2

b. -in 117a/11, 121a/1.

berāber: < Far. Beraber, bir arada, birlikte, eşit miktarda.

b. 23a/6, 82b/12, 103b/1-2

b. -ce 70a/3, 74a/8, 79b/5

b. -i 55b/10, 56a/1, 87b/1, 95b/12.

bere: Bere.

b. 68a/5.

berelen-: Berelenmek.

b. -miş 100b/13.

berhīz: < Far. Diyet, perhiz, sakınma; krş. perhīz, behrīz.

b. 121b/12

b. ideler 49b/1

b. olmadukça 77b/11

b. üzre ola 52b/9

b. üzre olup 85b/11-12.

beri: Beri, geri, bir şeyin ardı.

b. 41b/5

b. -sine 41b/8

b. -sinde 22a/3.

berk: 1. Berk, katı, sağlam, sıkı.

b. 41b/7, 44b/11, 96a/10

b. idüp 33a/5

2. Peklik, kabız olma durumu.

b. olursa 53b/5

b. olup 21b/5.

berkişdir-: Sağlamlaştırmak.

b. -ür, 33a/3.

berşaʿişā: < Ar. Bir tür macun.

b. 67b/10.

berü: (bkz. beri)

b. 17b/1.

besbāse: < Ar. Küçük hindistan cevizi (Myristica fragrans); Krş. cevz-i bevvā.

b. 119a/4, 120a/1, 120b/8, 121a/12.

besfāyic: < Ar. Bespaye, kaya eğreltisi, bir eğrelti otu çeşiti (Polypodium vulgare).

b. 13b/5, 17a/7, 20a/8, 99a/1, 118a/8.

besle-: Beslemek, yetiştirmek.

b. -yüp 90b/3

b. -r 130a/1.

beş: Beş.

b. 43a/4, 51b/2, 51b/2, 73a/10, 73a/3, 73a/3, 73a/3, 73b/6, 73b/6, 80a/10, 84a/5, 87a/11, 87a/11, 95b/7, 96a/2, 96a/3, 96a/3, 97a/9, 99b/6, 118b/14, 119a/4, 119a/4, 119a/4, 119a/4, 119a/5, 119b/5, 120a/2, 120a/2, 120b/7, 120b/9, 121a/12, 121a/13, 122a/10, 122a/10, 122a/10, 122a/11, 122a/11, 122a/6, 122a/8, 122a/8, 122a/9, 122a/9, 122a/9, 122b/2,

122b/5, 122b/5, 124a/11, 125a/13, 126b/4, 127a/7, 127a/7, 127a/7, 127a/13, 127b/10, 127b/10

b. 42a/3

b. altı gün 84b/7

b. altı baṭmān 45a/10.

bevāṣīr: < Ar. Basur.

b. 80b/2

b. zaḥmeti 80a/4, 80a/5

b. zaḫmetin 3b/8

b. zaḥmetine 119b/3, 123a/7

b. -üŋ 80a/8

b. -i 80b/4

b. -e 81a/8, 118a/3

b. -i 80b/11

b.-i olup 80b/12

b. -isin 80b/8-9, 80b/6-7.

bevl: < Ar. İdrar, sidik.

b. 114b/1

b. eyleyendür 116a/10

b. eylemekde 115a/8

b. idüp 128b/9

b. yolın 117b/13, 119b/14-15, 130a/7

b. yolında 117b/4-5

b.-i 115a/6

b. -i 79a/1, 114a/11, 114a/3, 114a/6, 115b/12, 115b/15, 116a/4,

b.-i dutulur 131b/15

b. -i ṭutılan 78b/9

b. -ini 61b/9

b. -in 107b/3

b. -inden 107b/4.

beyān: < Ar. Açıklama, bildirme.

b. buyurmışlardur 121a/10

b. ider, 5b/7, 1a/3, 2a/10, 2a/2, 2a/3, 2a/4, 2a/5, 2a/6, 2a/7, 2a/8, 2a/9, 2b/1, 2b/2, 2b/3, 2b/4, 2b/5, 2b/6, 2b/7, 2b/8, 2b/9, 3a/1, 3a/2, 3a/3, 3a/4,

b. -ındadur 1a/4, 1a/7, 1a/8, 1a/9, 1a/10, 1a/11, 1a/12, 1b/1, 1b/2, 1b/3, 1b/4, 1b/5, 1b/6, 1b/7, 2a/1, 3b/1, 6b/1, 6b/2, 6b/6, 6b/7, 6b/8, 6b/9, 7a/1, 7a/2, 11b/8, 19a/6, 19b/3, 26b/1, 28b/3, 29b/6, 35b/3, 42b/5, 45a/8, 48a/1, 50a/8, 50b/4, 51b/5, 60b/6, 66a/8, 69a/4, 76a/11, 82b/6, 119b/12, 120a/5, 122b/1, 122b/8, 123b/10, 124a/10, 124b/2, 124b/9, 125a/4, 125a/8

b. -dır 44a/11

b. -dur 123a/4.

beyāż: < Ar. Beyaz, ak.

b. 61a/8, 78b/6

b. bal 31b/2

b. günlük 67b/11

b. ketāvūn 77a/11-12

b. mūmı 43a/6

b. ṣandālı 125a/11

b. ṭurb toẖmın 66b/4

b. ide 36a/7

b. sūsen yaġın 44a/12

b. neft yaġıyla 86a/10

b. -ını 132a/8

b. -ın 11a/10, 131a/13.

beyni: Beyin, krş: dimāġ.

b. -sin 55b/3, 66b/3, 68b/3, 96b/10.

beyżā dirme: < Ar. + T.? Baştan kulak ardına kadar inen topak biçiminde benekler.

b. -dür 46a/11.

bez: Bez.

b. 27a/8, 33b/4, 34a/5, 41a/4, 41b/4, 58a/4, 72a/2, 79a/12, 82b/10, 84a/2, 103b/3, 126a/3

b. -iŋ 11a/10

b. -e 15b/6, 60a/2, 82a/9, 90a/6, 91b/10, 93b/4, 107a/9, 124a/12, 131a/14

b. -den 10a/7, 21a/1, 55b/9, 73a/7, 131a/13

b. -i 37b/2, 45b/6, 45b/7, 106a/5.

bezr: < Ar. Keten tohumu.

b. yağı 76b/9

b. yaġınuŋ 42a/6.

bıçaḳ: Bıçak.

b. 32b/6, 97b/8, 126b/1

aġaç b. 131a/6.

bıldırcın: Tavukgillerden, boz renkli, benekli, göçebe kuş (Coturnix).

b. 66a/2.

bıraḳ- (ġ): Bırakmak.

b. -a, 44a/10

b. -alar, 60a/8, 105b/1

b. -up 68b/9, 110b/10, 124a/13.

bī-behāya: Sınırsız, çok.

b. -dur, 15b/9.

bi-ʿaynihi: < Ar. Tıpkı, aynı.

b. 71b/5.

bi-emru'-llāh: < Ar. Allah'ın emriyle.

b. 107a/5.

bi-ġāyet: < Ar. Epeyce, gayetle.

b. 93a/13.

bi-iẕni'llāh: < Ar. Allah'ın izniyle.

b. 8a/5, 9a/8, 10a/7, 10b/3,11b/7, 17a/9, 18b/10, 19b/2, 21a/2, 23b/2, 25b/10, 28b/2, 29b/1, 29b/4, 31a/11, 32b/9, 33a/7, 34a/9, 36a/3, 39a/3-4, 40a/3, 40b/9, 41b/1, 42a/9, 42b/3, 43a/9, 44a/5, 45a/6, 45b/2, 46a/10, 47b/10, 50a/7, 55a/5, 56b/5, 58a/6, 58b/3, 58b/8, 59b/4, 61b/6, 61b/8, 63a/2, 68b/8, 69b/9, 70a/5, 70a/9, 72a/8, 75a/5,

76a/10, 76b/11, 77b/5, 78a/4, 78a/7, 79a/2, 79a/5, 79a/8-9, 79b/11, 79b/7, 80b/10, 81a/13, 83a/1, 83a/12, 83b/10, 83b/2, 84a/2, 84b/4, 84b/11-12, 86a/1, 86a/4-5, 86a/11, 86a/8, 86b/12, 87a/10, 87b/4, 87b/9, 88a/6, 90b/8, 91a/10, 91a/5, 91b/3, 92b/8, 96a/9, 97a/1, 97a/9, 97b/12, 104b/5-6, 105b/8, 106a/3, 107b/1, 109a/2, 109b/10, 110a/7, 112a/1, 114b/3, 114b/9, 120a/7, 120b/6, 121b/13, 128b/1, 128b/9

b. –lar 88b/3

b-i taᶜālā 12b/11, 17a/4, 89a/8.

bismi'llāh: < Ar. Besmele.

b. 97b/9.

bikr: < Ar. Kızlık, bekâret.

b. -i 107b/4.

bikrlik: <Ar. + Tr. Kızlık, bekâret.

b. –leri 107a/6

b. -lerin 5b/2.

bil-: Bilmek.

b. -ür. 115a/4

b. -esin, 93b/12

b. -medin 69a/2, 89b/10, 90a/8, 92b/12

b. -mek 108a/1

b. mek 116a/6.

bil: Bel.

b. aġrısına 82b/7, 83b/5, 118b/10

b. aġrılarınuŋ 82b/6

b. ṣızısı 4a/6

b. ṣızıları 87b/4-5

b. –ınuŋ 3b/6

b. ṣovuḳluġına 78b/11.

bile: Bile, dahi.

b. 24b/6, 86a/7.

bilüç: Tavuğun küçüğü, erginleşmemiş tavuk veya horoz; krş: piliç.

b. 95a/3.

bī-nihāye: < Ar. Nihayetsiz, sonsuz.

b. -dür 16a/2, 66b/10, 119a/13, 119a/9, 119b/3, 120a/9-10, 125a/10.

biŋ: Bin.

b. -de bir 104a/7.

bir: Bir.

b. 7a/3, 8a/2, 8a/8, 8b/4, 9b/3, 11b/2, 12b/5, 13a/4, 13a/5, 13a/6, 13b/10, 13b/5, 13b/9, 14b/4, 14b/7, 14b/8, 15a/10, 15a/10, 15a/10, 15a/10, 15a/6, 15a/8, 15b/4, 15b/6, 15b/7, 16a/11, 16b/1, 16b/1, 16b/4, 16b/5, 17a/10, 18a/6, 18b/2, 18b/8, 19a/9, 19b/1, 19b/5, 19b/9, 20b/8, 20b/8, 20b/8, 20b/9, 21a/10, 21b/1, 21b/1, 21b/9, 22a/11, 22a/3, 22b/1, 22b/12, 22b/7, 22b/8, 24a/11, 24a/6, 24b/5, 24b/5, 24b/7, 26a/1, 26a/10, 26b/6, 26b/7, 26b/8, 27a/4, 27b/7, 27b/8, 27b/8, 28a/4, 28a/5, 28a/9, 28b/6, 30b/1, 30b/6, 31a/4, 31a/8, 31a/9, 31b/8, 32b/6, 33a/9, 34a/5, 34a/7, 35a/1, 35a/5, 36b/3, 36b/4, 36b/8, 37a/5, 38a/1, 38a/5, 39a/3, 40a/5, 40b/4, 41a/5, 41a/8, 41b/3, 41b/4, 41b/6, 42a/9, 42b/2, 42b/5, 42b/9, 43b/8, 44a/2, 44b/8, 44b/10, 45b/1, 45b/4, 45b/6, 46a/4, 46a/10, 46b/10, 46b/5, 46b/9, 47b/8, 48a/3, 48b/10, 48b/3, 49b/2, 51b/1, 55b/9, 56a/1, 56a/10, 56b/4, 56b/8, 57b/8, 58a/6, 59b/6, 60a/10, 60a/2,

71b/10, 71b/9, 72a/1, 72a/11, 72a/6, 72a/6, 72b/6, 73a/4, 73b/11, 73b/9, 74a/4, 74a/7, 74a/7, 74b/8, 74b/9, 75a/3, 75b/10, 75b/7, 75b/9, 76b/2, 76b/5, 76b/6, 76b/9, 76b/9, 77a/1, 77a/10, 77a/11, 77a/12, 77a/7, 77a/8, 77b/12, 77b/6, 78a/1, 78a/8, 78a/9, 78a/9, 78b/7, 79a/2, 79a/3, 79a/6, 79a/6, 79a/9, 79b/12, 80b/12, 81a/12, 81a/9, 81b/5-6, 81b/6, 82a/2, 82a/3, 82a/5, 82b/6, 82b/8, 83b/7, 84a/1, 84a/6, 84a/9, 84b/12, 85a/9, 85b/1, 85b/10, 85b/4, 85b/8, 87a/5, 88a/9, 88b/11, 88b/8, 88b/9, 90a/9, 91a/2, 91a/4, 91a/7, 91a/9, 91b/8, 92a/9, 92b/7, 92b/8, 92b/9, 93a/8, 93b/8, 94a/10-11,

95a/1, 95b/12, 95b/5, 95b/9, 96a/11, 96a/11, 96a/4, 96b/3, 96b/4, 96b/8, 97a/12, 97a/12, 97a/2, 97a/6, 97a/7, 97b/5, 98a/4, 98b/1, 98b/4, 98b/9, 99a/1, 99b/10, 100b/3,100b/9-10, 101a/4, 101a/6, 101a/12, 102a/4, 102a/10, 102a/13, 103b/12, 104b/1, 104b/2-3, 104b/10, 105a/11, 105a/12, 105b/4, 106b/1-2, 106b/9, 107a/9, 107a/12, 107b/5, 100b/7, 107b/9, 108a/2, 108b/5, 108b/11, 108b/12, 109a/3, 109a/5, 109a/10, 109b/4, 110a/5, 111b/10, 111a/12, 111b/11, 112a/11, 112a/5, 112a/6, 112a/9, 112b/5-6, 112b/7, 113a/9, 114a/5, 117b/13, 117b/2, 119b/5, 120b/4, 122a/7,

b. pārece 103a/6

b. pāreçik 109a/4

b. pāreçük 86a/6

b. yerden 107a/9

b. yumurta bişimi ḳadar 86a/11

b. yumurta bişiminden 72b/9

b. –er 8b/6, 20a/3, 21b/2, 25a/7, 25b/6, 25b/8, 31a/2, 32b/8, 41a/10, 49a/4, 50a/2, 81a/12, 84b/5, 90b/6, 97a/1, 11a/2, 125b/1, 131b/5

b. -er dirhem 96b/5

b. -er ikişer 73b/4

b. -er mıs̱ḳḳāl 73b/8.

biraz: Biraz.

b. 23a/7, 65a/2, 123b/2.

birceg: Bir tek, bir teki.

b. -i 115a/3.

biri: Biri, bir tanesi.

b. 10b/2, 18b/6, 60a/8, 60a/9, 66a/5, 66a/5, 66a/5, 80a/7, 80a/7, 83a/4, 99b/6, 131b/10

b. -ŋ 1a/7

b.-i birine 21b/2

b. -in 40b/8, 59b/3

b. -ne 28a/7, 43a/12, 43a/7, 45a/2, 58a/1, 58b/10, 58b/6, 82a/3, 114b/4, 126b/11

b. -nden 21a/7, 70a/3, 88b/9, 105b/5, 125a/1, 131a/7

b. -sinden 66a/6.

birden: Birden, bir defada, ansızın.

b. 73a/8, 87a/1.

bi-resm: < Ar. Âdet olduğu gibi.

b. 10b/8.

birik ol-: Birikmek.

b. -up 131a/4.

birinc: (bkz pirinc)

b. şōrbāsın 75b/4.

birḳaç: Birkaç.

b. 11a/8, 14b/7, 18b/7, 21a/4, 26a/8, 27a/9, 28b/10, 29b/7, 30a/1, 32b/7, 41a/9, 46b/3, 48b/9, 51a/11, 51b/4, 54b/5, 56b/9, 61a/1, 65b/6, 67b/3, 68b/12, 69b/10, 69b/10, 70b/3, 72a/1, 77a/1, 77a/2, 77a/6, 77b/12, 79a/1, 82b/5, 88a/8, 89a/11, 89a/12, 89a/8, 89b/1, 89b/11, 92a/4, 92a/5, 92b/13, 94b/8, 95b/1, 95b/2, 95b/3, 103a/3, 103a/4, 105b/10, 106a/6,109b/10,109b/4,110b/9, 118b/2, 120b/8, 132a/13

b. dānesin 35a/4, 123a/2

b. defʿa 8b/5, 21b/4, 33a/7, 33a/9, 36a/5, 59a/5, 71b/1, 80a/8, 90b/2, 92a/3, 98b/3

b. gün 29b/7-8, 34b/8, 47a/4, 71a/3-4, 72b/7, 77b/3, 78a/3, 81a/8, 84a/10, 94a/7, 95b/11, 99a/4, 123a/3

b. kerre 55a/4, 59a/7-8

b. kez 113a/10

b. ṣabāḥ 64a/6.

birle: İle, aracıyla, birlikte; krş. ile.

b. 17a/11, 22b/7, 23a/9, 25b/9, 30a/9, 37a/8, 37b/10, 48a/4, 48a/5, 48b/6, 51a/2, 51a/5, 53b/2, 54a/11, 55a/10, 55a/2, 57b/2, 57b/4, 57b/4, 58a/2, 61a/2, 62b/8, 63b/3, 63b/8, 65a/2, 68a/10, 71b/1, 75a/8, 81a/2, 89a/8, 93a/6, 93a/6, 104a/11,10a/4,111a/9, 111b/12, 122b/6, 123a/1, 123b/6, 126a/3, 130b/14

b. -m 35b/1.

bismi'llāhi'r-rahḫmāni'r-rahḫīm: <Ar. Besmele sözü.

b. 1a/2, 106a/1.

bişür-: Pişirmek; haltları olgun duruma getirip vücuda zarar vermelerini önlekek.

b. –üp 13a/8, 27a/10, 31b/5, 33b/9, 34b/7, 36b/4, 37b/7, 41b/10, 47a/10, 48b/3, 50b/3, 55b/7, 57a/8, 61a/6, 68a/1, 68b/11, 69a/6, 69a/7, 69a/8, 69b/11, 70a/8, 71a/1, 71a/2, 72a/10, 72b/4, 75b/11, 75b/5, 75b/9, 76b/11, 77a/10, 77b/8, 78a/8, 79a/2, 82b/7, 84a/8, 85a/6, 85b/12, 85b/2, 90b/2, 90b/8, 92b/13, 92b/5, 95a/4, 95b/4, 95b/7, 97b/8,102a/5, 111a/7, 112a/4, 117b/12, 123b/5, 124a/8, 128b/3, 130b/8, 130b/9, 131b/3, 132a/7

b. -ürmekde 130a/15

b. -ürdükleri 130b/10

b. -ürdüklerinde 130b/9

b. -ürmek 123a/12, 123b/9

b. -ürmede 124a/7

b. -ürmeyeler 124a/9.

bit: Bit, parazit; yarım alt kanatlılar grubuna giren, insan veya memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek (Pediculus).

b. 5a/10, 106a/4, 106b/10, 106b/11

b. düşmeye 106b/8, 106b/12

ḳıl b. -in 56b/10.

bit- (d): Oluşmak, meydana gelmek; bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek.

b. -er 14a/6

b. -üp 107b/5

b. -en 59a/3, 59a/9, 80b/5

b. -mez 113a/10.

bit- : Bitmek, sona ermek.

b. -üp 100b/14

b. -meyüp 102b/2.

bitür-: Bitmesini sağlamak, sona erdirmek, tamamlamak, oluşturmak, meydana gelmesini sağlamak..

b. -e 28b/1, 88b/1, 103a/5, 113a/6, 113a/6, 113a/8, 113a/9, 127b/4

b. -eler, 46a/3

b. -üp 43b/4, 97b/3, 103a/7, 126b/8

b. -meye 56b/10, 59a/4, 113a/12

bitürme-: Bitirme.

b. -si 113a/5.

biz: Biz, çokluk birinci kişiyi gösteren söz.

b. 116b/5.

boġaz: Boğaz.

b. 6a/1, 38a/4, 112b/1

b. ağrısı 41b/9

b. ağrısına 123a/6

b. ağrısınuŋ 2a/3

b. -ı 38a/7, 38b/8, 42a/10

b. -a 40a/3, 42a/1, 42b/10

b. -a dek 110a/4

b. -da 2a/4, 42b/4, 45b/4

b. -ı 40a/5-6, 41a/7, 51b/1

b. -ın 46b/7

b. -ına 41a/10, 42b/5, 43b/11, 86b/3, 86b/5, 110a/2

b. -ına dek 79b/10

b. -ında 38a/6.

boġazla-: Boğazlamak, hayvanı boğazını keserek öldürmek.

b. -yup 68a/2-3, 97b/6, 97b/8.

boġazlan-: Boğazlanmak, boğazı kesilerek öldürülmek.

b. –duğı gibi 80a/5

boḳ: Bok, dışkı.

b. -ınuŋ 131a/12-13

b. –ın 72a/9, 78a/6, 102a/10, 107b/2.

boya: Boya; krş. boyaḳ.

ḳara b. 127a/7

ḳara b. -nuŋ 96a/8

b -yı 81b/3, 96a/10

ḳara b. -yı 108b/4.

boya-: Boyamak.

b. -mağı 101b/9.

boyacı: Boyacı.

b. -larda 96a/7.

böyle: Böyle.

b. 36a/5, 36a/5, 56b/9, 80a/8

b. -dür 103b/12, 125a/5, 131a/5

b. idi 14a/5.

boyun: Boyun; krş poyun.

b. -ına 14b/8, 17a/10,18b/9, 19a/2, 60a/2, 90a/3, 93b/4, 111b/4

b. -ında 2a/5

boy(u)nuz: Boynuz.

keçi b. –ın 77a/11.

boz-: Dokunmak, zarar vermek, kötü duruma getirmek.

ṣafrāyı muḥkem b. –a 98b/10-11

b. -up 46a/5.

bozıl-: Bozulmak, kızlığı zarar görmek.

ḳanḳı ḳızıŋ bikri b. -ı olsa 107b/4.

bozart- (d): Bozartmak.

b. -ur 62b/6.

bozaruḳ: Bozarık, bozarmış olan.

b. 115a/13.

bögrek: Böbrek.

b. 131b/13.

bögürtlen: Böğürtlen (Rubus caesus).

b. 35a/10, 43a/10, 51b/9, 71a/9, 102a/4

b. yaprağın 23a/4, 30a/5

b. yaprağıyla 43a/12.

böl-: Bölmek.

b. -üp 95b/4.

bölük: Bölük, parça, kısım.

bir b. 88a/1.

iki b. 87b/12

bölüşdür-: Bölüşdürmek, paylaşdırmak.

b. -üp 107b/10.

böyücek: Büyükçe.

b. 104b/12, 105a/2.

būre: < Far. Boraks.

b. 74a/7.

bu: Bu.

b. 8a/3, 12b/5, 12b/7, 13b/9, 14a/2, 14a/5, 14a/6, 15a/9, 15b/4, 15b/7, 16a/3, 16a/10, 16b/8, 17a/2, 17a/11, 17b/1, 17b/2, 17b/3, 17b/7, 17b/10, 17b/3, 17b/5, 17b/7, 18a/9, 19a/4, 19b/9, 20b/1, 21a/2, 21a/4, 21b/1, 21b/4, 21b/5, 22a/1, 22a/5, 22b/2, 24b/8, 25a/11, 25a/5, 25a/5, 26a/5, 29b/1, 34a/10, 34a/9, 37a/2, 39a/4, 39b/7, 39b/8, 40a/5, 41a/4, 41b/7, 42a/7, 43a/8, 44b/1, 45b/3, 46b/8, 48a/8, 49a/11, 49a/7, 52b/10, 53a/7, 53a/9, 55b/6, 57b/6, 62a/10, 62b/4, 62b/5, 63a/8, 63b/4, 67a/12, 67a/5, 71b/2, 71b/5, 71b/8, 72a/3, 73a/10, 73a/3, 73b/7, 74a/1, 74b/10, 76a/10, 77b/10, 77b/5, 79a/8, 81a/5, 81b/3, 82a/5, 83a/2, 83a/3, 83a/3, 87a/8, 87a/9, 88a/5, 88a/7, 89a/5, 95a/3, 95a/3, 97a/5, 97b/10, 97b/2, 97b/9, 98a/11, 99a/11, 99b/1,100a/7, 104a/1, 104a/6, 105a/2, 105a/5,

27b/2, 27b/4, 28a/1, 29b/2, 30a/8, 30b/2, 30b/3, 30b/7, 31a/7, 39a/6, 40a/4, 40b/2, 41a/7, 41b/3, 45b/5, 46a/6, 49a/2, 52a/11, 52a/3, 52b/11, 56b/6, 58a/10, 58b/7, 62a/6, 63a/8, 63b/5, 67a/6, 79b/2, 79b/8, 80b/4, 84b/8, 86a/3, 86a/9, 87a/11, 88b/2, 93a/2, 94a/4, 94b/6, 99b/8,103a/12, 104a/10, 104a/3, 105a/10, 111b/10, 113b/1, 113b/4, 114b/5, 115b/10, 115b/13, 116a/1, 116a/14, 118b/3, 118b/9, 121a/4, 121b/4, 122a/1, 123b/12, 124a/11, 125a/10, 125a/13, 125b/11, 125b/4, 130a/15, 131b/12

b. -lar 26a/8, 30b/10, 30b/9, 66a/6

b. -laruŋ 105b/5

b. –larıŋ 23a/6, 24a/6, 25b/6, 70a/3,118b/14

b. –ları 10b/1, 118b/7, 119a/10, 17a/7, 20a/4, 20a/89, 21a/7, 25a/8, 31a/3-4, 31a/9, 32a/7, 43b/9, 44a/2, 44a/4, 51a/10, 51b/3, 52b/6, 63b/3, 63b/8,74a/7, 84b/6, 87a/11, 96a/4, 100b/2,104b/2,119a/5,122b/13, 122b/5,127a/13,127b/6

b. -lara 46a/8

B. -larda 116a/5

b. -lardan 29a/11, 49a/4, 107a/8

b. -lardur 116a/12-13.

büber: < Grk. Piper. Biber (Capsicum annuum).

b. 96b/8, 108b/1, 128b/10

b. -i 70a/6, 71a/6, 112b/4.

bucaḳ (ġ): Bucak.

b. -ına 15b/7.

buçuḳ: Buçuk, yarım.

b. 18b/2, 129a/1

b. dirhem 24a/8, 98b/8

b. mıs̱ḳāl 22a/1, 26a/7

b. -ar 107a/8.

budaḳ: Budak.

b. -ların 56a/8, 102a/4.

buġ: **Buğu.**

b. 105b/2

b. olduḳda 110a/11

b. -uŋ 110a/11

b. -ına 61b/6.

buġday: Buğday (Triticum aestivum).

b. 17b/6, 29a/8, 106b/12

b. ṣuvıyla 79a/3

b. unıyla 97a/8.

buẖār: < Ar. Buhar, buğu, başta olan ateşli bir çeşit hastalık; eski tıp anlayışına göre gıdaların hazmından sonra vücutta atık kalan maddeleri, sıvıları gözeneklerden dışarı atamamak sonucu organlarda serbest olarak dolaşıp hastalığa neden olduğuna inanılan yel.

b. 1a/9, 23a/2, 112b/10

b. -ı 13b/1, 23a/5, 23b/2, 23b/7, 119a/14, 119b/14

b. -dan 7a/7, 94b/5

b. -ına 60b/9

b. –dur 12b/5-6.

buẖrān: < Ar. Ateşli hastalıklarda ağırlaşma dönemi, kriz dönemi.

b. 116a/6, 116a/9, 116a/12, 116b/2, 116b/4

nāḳıṣ -ı b. 116b/1

b. nevbeti 127b/13

b. -uŋ 116a/14

b. -a 116b/4

b. -ın 116a/6

b. -lar 6a/6.

buḫūr-ı meryem: < Ar. Devetabanı bitkisi (Cyclamen coum).

b. 68a/6

b. -üŋ 103a/2.

Buḳrāṭ: Hipokrat (MÖ 460-337), günümüz klinik tıbbının kurucusu ve öğretileri 18.yy.a kadar devam eden meşhur antik dönem hekimi.

B. ḥekiminden 116b/3

B.-ı ḥükemātda 47a/9.

bul-: Bulmak.

b. –a 15a/3, 109b/4

b. -alar 37a/1, 83b/14, 100b/4, 119a/12, 119b/8, 122a/13, 122b/3, 123a/4, 127a/5

b. -abilir 115a/3

b. -up 14b/5, 16b/1,16b/4,18b/5, 26a/9, 56a/1, 71b/12, 89b/9, 97b/7, 105b/3, 106b/6,131a/13

b. -dukḳda 82a/11, 131a/10, 124a/13, 125b/10

b. -dum 16b/10.

bulın-: Bulunmak.

b. -up 16b/10

b. -masa 88b/4

b. -mazsa 26a/9, 37a/1, 37b/6, 92b/4, 121b/1.

bula-: Bulamak.

b. -yup 94b/1.

bulan-: Bulanmak.

gemide göŋli b. -up 37b/3

gemide göŋli b. -anuŋ 2a/2, 36b/2.

būlād: < Far. pūlād. Çelik.

b. –a beŋzer12b/6.

bulamaç: Bulamaç.

b. 82b/9, 88a/3.

bulan-: Mide bulantısı olmak.

göŋli b. -up 52b/11.

bulanuḳ: Bulanık.

b. 115a/12.

bulud: Bulut.

b. 12b/6.

burc: < Ar. Burç, Zodyak üzerinde yer alan on iki takımyıldıza verilen ortak ad.

b. -da 14b/4.

burçaḳ: Burçak (Vicia ervilia).

b. toẖmı 50a/4.

buru: sancı

göbek b. -sı 63a/6

bur(u)n: Burun.

b. 27a/7, 27b/6, 27b/9, 29a/2, 116a/10

b. –ı 43a/8

b. -ı aḳmış 29a/4

b. -a 1b/2, 25a/11, 27b/2, 29a/6, 132a/11

b. –da 13b/2, 42b/11

b. -ı 1b/1, 27a/3, 27b/2, 28b/3, 29a/11, 115b/7

b. -ın 27a/5, 54a/5, 65a/7,66b/3

b. -ına 7b/5, 8b/3, 10b/10, 12a/1, 12b/3, 24a/6, 27a/5-6, 27a/6, 28b/4, 28b/5, 28b/8, 29a/1, 29a/7, 65a/6, 65b/3, 68a/12, 81b/2, 105b/2

b. -ında 27b/1

b. -ından 28b/7, 25a/6, 27a/9, 27b/4,43a/3

B. -ını 28b/2

b. -ınuŋ 1b/3, 20a/1, 27a/4, 29b/4, 43a/2.

bur-: Mide sancısı.

yürek ağrısı ve burmasınuŋ b. masınuŋ

2b/8, 63a/3.

burnūs: ?.

b. 82a/11

buş: İşte bu.

b. –dur 12b/9.

buṭ: But, insan vücudunun kalça ile diz arasındaki bölümü.

b. -ları 37a/10.

buyan: Meyan (Glycyrrhiza glabra).

b. 44a/2, 104b/2

b. dibi 49a/3-4, 67a/10

b. dibin 111b/12

b. köki 21a/6

b. -ı 126a/5.

buyur-: Buyurmak, tavsiye etmek.

b. -mışlardur 81b/4

b. -dılar 121a/7.

bükil-: Bükülmek, eğilmek.

b. mek 114a/1.

bükrük: Bir hayvan adı?.

b. yağı 126b/4.

bülbül: < Far. Bülbül (Luscinia megarhynchos).

b. -üŋ 60a/7.

bürūdet: < Ar. Soğukluk, eski tıp anlayışına göre soğuk özellik.

b. 52a/8

b. -e 115b/4

b. -den 48b/10, 51a/1, 53a/6, 62b/5

b. -i 105a/4

b. -leri 129b/4

büryān: Bir çeşit kebap.

b. 88a/8

b. idüp 52b/5, 75a/2

bütür-: Bitirmek, sonlandırmak.

b. - e 96b/9.

buzağı: Buzağı.

b. 18b/9, 61b/9

bütün: Bütün.

b. 35a/1, 45a/1, 106b/6

b. -ce 46b/10, 69a/3, 83b/12

b. -üyle 90b/5

büyü-: Büyümek.

b. -r 44b/9

b. -mesi 71b/2

büyücek: Büyücek, büyüğe yakın.

b. 73b/8, 122a/6

b. idüp 109b/9

büyük: Büyük.

b. 16a/10, 23b/4, 23b/5, 43b/2, 70b/12, 79b/9, 86b/1, 129a/14, 111b/4

b. eyleye 128b/11

b. olur 117a/9.

büzül-: Gerilmek.

siŋirleri b. -se 108b/11

siŋiri b. -dügi 109a/1

b. –dügi 108b/12.

siŋir b.mek 108b/6

C

cā'iz: < Ar. Uygun, yakışık alan.

c. 67a/5

c. -dür, 57b/6, 130b/14.

calḳ: Bütünüyle, tam.

ç. ura 108a/3.

cān: < Far. Can.

c. 104a/3.

cānevi: < Far. + Tr. Kalbin altındaki bölge.

c. 67a/2.

canāvār: < Far. Bit, pire, yılan, fare, akrep vb. insana zarar veren çoğunluğu zehirli hayvan, canlı.

aġulu c. 111a/3

aġulu c. -lar 106b/13.

cānib: < Ar. Yan, taraf.

c.-i erbaʿasın 14b/6, 44b/11

c. -de 8b/10, 11a/7, 67b/9

c. -den 67a/6

c. -ine 45b/7

c. -inde 10b/5.

cāzibe: < Ar. Cinsel uyarılma anı, cinsel doyum.

raḥimüŋ c. -si 107a/13.

cāẕūluḳ: < Far. + Tr. Cadılık, kötülük, büyü.

c. 107a/1

c. şerbetinden 111b/5.

Cebrā'il: < Ar. Cebrail, Allah tarafından peygamberlere vahiy getirmekle görevlendirilen, dört büyük melekten biri.

c. ʿAleyhi's-selām 121a/6.

cedy: On iki burçtan biri, oğlak burcu.

c. burcınuŋ 14b/2.

cehd it- (d): < Ar. Çaba göstermek, çabalamak.

c. -üp 9a/7, 95b/11.

cemʿ: < Ar. Toplam, toplama, toplanma.

c. idüp 102b/1

c. olup 26a/10.

cemāl: < Ar. Yüz, yüz güzelliği.

c. -i 1a/10, 24a/7.

Cemhīrīn: Kullanımı önerilen kişi adı.

c. 29b/2.

cemīʿ: < Ar. Bütün.

c. 106b/4

c. -yi bedenine 106b/9

c. -yi endāmı 14a/6c. idüp 26b/7, 29a/4, 31a/4, 43a/5, 43a/10-11, 44a/6, 71b/9,79b/8, 97b/12, 86b/1, 110a/1, 110a/5, 120b/3-4, 122a/5

c. -i muʿālecelerden 33a/4

c. ola. 106b/3

c. olup 94a/13.

cemīʿen: < Ar. Hep, tekmil, bütün.

c. 31a/4.

cengār: < Far. Jengār. Tıpta kullanılan bir tür pas.

c. 126b/8, 127a/13

c. -ı 127b/2.

cerb: < Far. Çerb. Yağlı.

c. idüp 130a/3.

cerḥ-i timār: < Ar. + Far. Pansuman, yara temizliği ve bakımı.

c. 102b/10.

cevāb: < Ar. Cevap, yanıt.

c. vireler. 114a/10

c. -lar 17a/2.

cevāriş: < Ar. cevāriş < Far. güvāriş. Sindirimi kolaylaştıran bir grup macunun genel adı.

c. 124a/1

c. iderlerse 119a/6.

cevelān-ı hindī: Bir tür tıbbi bitki (krş. havlān-ı hindī).

c. 26a/6, 26a/9, 94a/10.

cevz: < Ar. Ceviz (Juglans regia).

c. 45b/5, 84b/12, 120b/6

c. unı 100b/1

c. -i ḫūrde 120a/11

c. ḳadarın 17a/8

c. -i 40a/8.

cevz-i bevvā: < Ar. + Far. Küçük hindistan cevizi (Myristica fragrans).

c.-i bevvā 29b/7, 39a/2, 42a/10, 63b/2, 70a/2, 93a/3-4, 118a/7, 120a/2, 120b/8, 121a/10

c. -i bevvānuŋ 105b/3

c.-i bevvāyı 42a/8, 82b/4

c. -i bevvāī 119a/4.

cez̲be: < Ar. Cezve, kahve pişirmeye yarayan, saplı, küçük kap.

c. 132b/17.

cırcır: Su teresi, turpgillerden, su kenarlarında yetişen, tereye benzeyen, çok yıllık ve otsu bir bitki (Nasturium officinale).

c. 130b/5.

ciger: < Far. Karaciger.

c. ağrıları 50a/8

c. ağrılarına 131b/13

c. -i 100a/13, 112a/8, 130a/5

c. -e 93b/1

c. -i 72a/5

c. -inden 75a/2.

cihān: < Far. Cihan, dünya, evren.

c. -a 121a/7

cihetī: < Ar. Bir bitki adı ?.

c. 127b/10.

cimāʿ: < Ar. Cinsel birleşme.

c. 7a/2, 81b/11, 92b/12, 119b/15, 131b/6, 131b/7

c. iden 131b/11

c. iderken 128b/11

c. edemez 108a/10

c. etmeyeler 74b/2

c. eylemiş 129a/11

c. eylese 92b/11, 107b/11

c. eyleseler 128b/12

c. eylemedin 132a/3

c. eyledügi 107b/13

c. eylemek 131b/8

c. eylemenüŋ 131b/12

c. ḳuvveti 120a/8

c. ḳuvveti virüp 121a/8

c. ḳuvveti virür 121a/5

c. şehvetin 103b/9

c. -ı 128b/4

c. -a 128b/6, 128b/6, 128b/7, 128b/8, 129a/1

c. -da 131b/8

c. -dan 121b/12, 132a/2.

cin: < Ar. Cin.

c. 15a/3, 15a/7

cinnī: < Ar. Cin, cinler.

c. -lerden 18a/9.

cirāḥat: < Ar. Yara.

c. 94a/12, 94b/12.

cirāḥatlan-: < Ar. + Tr. Yaralanmak.

c. -ur 94b/6.

cumʿaertesi: < Ar. Haftanın altıncı günü, cumartesi.

c. 129b/7.

Cumhur: < Ar. Kullanımı önerilen bir kişi adı.

c. 29b/2.

cüllāb: < Far. gülāb. Gül suyu, gül şerbeti.

c. 20a/6, 39b/8, 61b/1, 123b/2.

cümle: < Ar. Bütün, hep.

c. 8b/6, 9a/8,13b/9, 19a/4, 23b/2, 26b/10, 27a/7, 35a/8, 36a/2, 40a/2, 41b/2, 42a/4, 51a/10, 52b/6, 65a/8, 73a/2, 73a/8, 75b/10, 75b/11, 76a/7, 79b/11, 80a/8, 81b/11, 81b/8, 86b/12, 87a/10, 87b/1, 87b/12, 87b/9, 88b/9, 91b/10, 91b/11, 91b/11, 97b/11, 103a/6, 104b/4, 106a/10, 106a/11, 106a/5, 106a/5, 106b/1, 106b/3, 106b/5, 114b/12, 115a/4, 118b/8, 121b/12, 122a/2, 122b/9, 123a/5, 127b/11, 128a/9, 128b/6, 130b/2,

c. -yi 126b/11

c. -den 117b/3, 120b/10

c. -si 128a/3

c. –sin 11a/2, 15a/10, 20a/9, 21a/7, 21b/3, 22a/1, 34a/7, 43a/7, 56a/2, 73b/8, 78a/11, 85b/9, 92a/8, 103b/2, 107a/8-9, 118b/14, 120b/3, 122a/5, 122a/12, 127b/11

c. -sinden 21b/1, 25b/6, 61b/6.

cünnār: < Far gülnār. Yabani nar ağacı (Punica granatum).

c. 127a/7.

cürāb-ı ḥarāret: < Ar. Isı, sıcaklık.

c. –i keser 124b/11.

cüz'ī̄: < Ar. Az, azıcık, pek az.

c. -ce 12a/2.

cüẕẕam: < Ar. Cüzzam hastalığı. Hansen basilinin sebep olduğu, sinir

sistemi ve deri başta olmak üzere birçok sistem ve organı etkileyebilen bulaşıcı bir hastalık, miskin hastalığı, lepra.

c. 13b/6, 15a/5, 90a/11, 103b/8

c. olan 90b/4

c. rencinden 90a/11

c. yaraları 127a/11

c. zaḥmeti 23a/1-2

c. zaḥmetin 4b/1

c. zaḥmetinüŋ 90a/10

c. -a 118a/4

c. -a döndürdür 24a/3, 25a/4

c. -dan 90b/5

Ç

çaġır-: Bağırmak.

ç. -alar. 14b/10

ç. -amaz 112b/11

ç. -maġa 112b/11.

çal-: Birbirine katıp karıştırmak.

ç. -du mılar 124a/8

ç. -up 23a/6

çalġa-: (bkz. çalḳa-)

ç. -yup 100a/11

çalḳa-: Çalkalamak.

ç. -yalar, 44a/5, 65a/3

ç. -up 22a/7, 63b/8, 75b/4, 76b/10, 83b/13, 84a/9, 98b/9, 103b/2, 109b/5.

çalḳan-: Çalkalanmak.

ç. -mış 130b/11.

çalḳoyun: Yüzüstü.

ç. 58a/4.

çam ṣaḳızı: Çam ağacından çıkarılan reçine, acı sakız, bedük.

ç. 126b/2, 127a/1

ç. -n 69a/5, 77a/7.

çanaḳ: Çanak.

ç. 70a/4, 88a/2, 93b/13, 103b/2

ç. -uŋ 108a/3

ç. -a 28b/6, 35a/5, 97a/6, 108a/2

ç. -da 93b/14.

çāre: < Far. Çare, tedavi yolu.

ç. 93b/3

ç. olmasa 10b/6

ç. olmaz 77b/11

ç. olmazdur 37a/9.

çarşāf : < Far. çāder + şeb. Çarşaf.

ç. 45b/7.

çatal: Bitkinin iki veya daha çok kısma ayrılan her bir kolu, birkilerdeki üreme organları.

ç. -ı 105b/11

çatla-: Çatlamak.

ç. -masına 88b/6.

çatlat- (d): Çatlatmak.

ç. ır 74a/6.

çāvşīr: < Far. Oğlan aşı denilen ve bundan elde edilen tıbbi bir tür zamk.

ç. 85a/10.

çay baluġı: Bir çeşit tatlı su balığı.

ç. 128b/8-9.

çayır: Çayır.

ç. 45b/9-10.

çaylaḳ: Yırtıcılardan, uzun kanatlı, çengel gagalı, küçük kuşları ve fare gibi zararlı hayvanları avlayan, tavuk büyüklüğünde bir kuş (Milvus migrans).

ç. beynisini 56b/7

çeftālū: < Far. şeft + ālū. Gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (Persica vulgaris).

ç. yapraġın 75b/12.

çehārşenbe: < Far. Çarşamba.

ç. 98a/9.

çek-: Çekmek, ilaç sürmek, almak, gidermek.

ç. -se 59a/2

ç. –seler 27a/1-2, 55b/3, 57a/3, 55a/11, 55a/3, 55a/4, 55a/7, 55b/1, 55b/5, 56a/2, 56a/5, 56a/8, 56b/1, 56b/10, 56b/2, 57a/3, 57a/5, 57a/6, 57a/7, 59a/4, 56a/6

ç. -esiz 132a/11

ç. -üp 8a/7, 27a/7, 27b/9, 39b/6, 41b/3, 76b/7, 80a/9, 123a/6

ç. –meyüp 97a/9.

çekin-: Kendine doğru çekmek, koklamak, kokuyu duymak için içine çekmek.

ç. -se 8a/6

ç. -seler 29b/10, 30a/5

ç. -üp 14b/10.

çekirdek (g): (bkz. çekürdek)

ç. 122a/11

ç. -in 89b/12, 123a/10.

çekürge: Düz kanatlılardan, uzun olan art bacaklarına dayanarak uzağa sıçrayabilen, birçok türü olan bir böcek, çekirge (Acridium).

ç. 5a/10, 92a/5, 106a/4, 106a/10, 106a/11.

çekürdek (g): Etli meyvelerin içinde bir veya birden çok bulunan, çoğu sert bir kabukla kaplı tohum, çekirdek.

ç. -i 10a/11, 51a/8

ç. -in 40b/2, 61a/6, 89a/3.

çenār: < Far. İki çeneklilerden, 30 m'ye kadar uzayabilen, gövdesi kalın, uzun ömürlü, geniş yapraklı bir ağaç, çınar ağacı (Platanus).

ç. - uŋ 46a/8.

çenber: < Far. Merkez denilen sabit bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki

noktalar kümesinin oluşturduğu kapalı eğri, çember.

ç. 28a/9.

çeŋe: < Far. çāne. Çene.

ç. 40b/1, 41b/1, 41a/3

ç. ḳaşılmasınuŋ 2a/3, 38a/4

ç. -nüŋ 105b/3, 105a/7

ç. -sinden 40b/7.

çepeçevre: Bütün yanlarını kuşatacak biçimde.

ç. 34a/5.

çerāḳ: < Far. Çerāġ. Ateş tutuşturma ve aydınlatma işlerinde kullanılan parça.

ç. mūmı 127a/3.

çevir-: Çevirmek, döndürmek.

ç. -üp 59a/10.

çevre: Çevre.

ç. 46a/1, 94b/7

ç. -sinden 25b/1.

çeyār-şenbe: (Bkz. çehārşenbe)

ç. 13b/5.

çıban: Çıban, apse (furuncule).

ç. 47a/1, 103a/10

ç. -uŋ 45b/6, 103b/3

ç. -ı 103a/11

ç. -a 57a/7, 61a/7

ç. -ın 45a/9

ç. -lar 103a/1, 103a/5

ç. -lara 103a/4

ç. -ları 103a/2, 103a/6.

çıġar-: **(bkz. çıḳar-)**

ç. up 72a/11, 77a/6, 107b/9-10

ç. -masınuŋ 125b/4.

çıḳ-: Çıkmak, belirmek.

ç. -ar 23b/3

ç. -dım 77b/3

ç. -sa 41b/5, 46a/2

ç. -salar 8a/4, 86a/8

ç. -a 33b/9, 44a/1, 73b/4, 36a/7, 83b/1, 86b/3, 96b/13, 110a/2, 107a/10, 110a/4, 131b/15

ç. –alar 34a/8, 83b/9

ç. -up 16b/9, 44a/5, 65a/3, 103a/12, 109b/3, 115b/8

ç. -duḳda 10a/5, 55b/8, 130b/6

ç. -an 4a/7, 31b/11, 36a/8, 78a/10, 80b/13, 81a/9, 87a/1, 88a/10, 89a/2, 131b/4

ç. -ar olursa 75a/6

ç. -duġı 86b/8, 89a/3,110a/5

ç. -mış 10b/1, 51a/8, 51a/10, 118b/12

ç. -acaḳ 41a/1

ç. maḳa 54a/5, 119a/14

ç. maḳdan 112b/10

ç. –maḳdur 67a/4

ç. -masa 93b/8

ç. -maya. 106a/12

ç. -mazsa 43b/11, 44a/1

ç. -mamaḳ 36b/7.

çıḳıḳ: Çıkık, yerinden çıkmış kemik.

ç. 41b/8

ç. olan 127b/8.

çıḳın çıḳın: Yüzde kısım kısım oluşan benekler, leke izleri.

ç. olur 46a/5.

çıḳır-: (bkz. çaġır-)

ç. -maḳ 51a/4.

çıḳmaḳ: Sivilce.

ç. 1a/11, 25a/1

ç. -a 25a/2

çıḳar-: Çıkarmak.

ç. -ur 129b/12

ç. -a 61a/5, 95a/10

ç. -alar 30b/10, 45a/2, 90b/3, 106b/4, 126a/3, 126a/6

ç. -up 18b/5, 26b/10, 28a/6, 29a/3, 35b/5, 37a/8, 40b/3, 41a/2, 49a/6-7, 50a/6, 56a/10, 57a/1, 60a/8, 60b/2-3, 64a/10, 65a/3, 67a/11, 81a/12, 81b/6, 82b/8, 83a/12, 88b/1, 89a/10, 95b/6, 97b/8, 101b/6-7,

101b/12, 102a/2, 112a/6, 120b/12, 123a/10, 126a/2, 127b/3, 131b/5, 132a/8

ç. -a gerek 87a/1

ç. maḳ 6b/3, 33b/6, 125b/11, 126a/2

ç. -masınuŋ 14a/10, 14b/4, 125b/3.

çıḳart-: Çıkartmak.

ç. -salar 61a/10-11

çınār: (bkz. çenār)

ç. 32a/7.

ç. aġacı yapraġın 31b/4-5

çınbız: < Rum. Cımbız.

ç. 59a/10.

çıŋıltu: Kulak çınlaması, uğultu.

ç. -sın 60b/9.

çıpan: (bkz. çıban)

ç. 1a/9, 23b/3

ç. -lar 5a/5, 115b/8, 115b/8

ç. –ları 23a/2

ç. -lara 23a/3, 23a/4

ç. -larına 27b/1.

çıyan: Çıyan.

ç. 3b/3, 5b/6, 42b/4, 110b/7, 111a/2

ç. gezerinüŋ 2a/4

ç. -lar 103a/9.

çiçek (g): **1.** Çiçek.

ç. 26b/10, 105b/10, 106a/1

ç. ṣuyın 131a/3

ç. -i 55b/6

ç. -e 125b/11

ç. -i 56a/7

ç. -in 55b/2, 76a/1

ç. -ler 125b/13

2. İrinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık, çiçek hastalığı.

ç. 4b/5, 95a/11.

çigdem: Türlü renklerde çiçek açan, çok yıllık, yumrulu bir kır bitkisi, çiğdem çiçeği (Crocus cancellatus).

ç. -i 70b/11.

çiger: (bkz. ciger)

ç. 93b/3

ç. aġrılarınuŋ 2a/9

ç. -i 100a/2

ç. -ini 101b/6

çigne-: Çiğnemek.

ç. -se 8b/6

ç. -seler 29b/12, 63a/4, 82b/5, 100a/12

ç. -yüp 30a/1, 50a/5, 50b/5, 56a/8, 82b/5, 110b/12.

çilā: < Ar. cilā. Parlaklık.

ç. vire 57a/6.

çoḳmar: Topuz, başı topuzlu değnek.

ç. -ı 92a/8.

çōrbā: < Far. şūrbā. Çorba.

ç. 52a/5.

çirg: < Far. Kir, pislik.

ç. -i 117b/4.

çiriş: Çiriş otu (Aspheledus).

ç. 107b/12.

çirkin: < Far. Çirkin.

ç. 19b/10, 29b/9, 80a/8, 113b/8

ç. eyler 46a/5.

çiyne-: (bkz. çigne-)

ç. -yüp 35a/2, 35b/6.

çoḳ (ġ): Çok.

ç. 18a/2, 18b/8, 23b/3, 24a/2, 43a/4, 45a/2, 63b/6, 87a/3, 89a/5, 93a/9,105a/4, 110b/2, 113a/4, 114b/3, 115b/9, 116b/8, 116b/8, 121b/13, 123a/2, 128b/5, 129b/12, 130a/5

ç. olup 117a/7

ç. [olan] 41b/9

ç. olmaġı 4b/4

ç. olur 46b/10, 99b/1, 117a/8, 117a/10

ç. -dur 17a/11, 118b/10.

çoḳdan: Çoktan, uzun süre önce.

ç. 112a/9.

çoḳluḳ (ġ): Çokluk, fazlalık.

ç. -ındandur 7b/7.

çölmek: Çömlek.

ç. 41a/8, 65a/1

ç. -i 32a/8-9, 32b/1

ç. -e 20b/8, 20b/9, 71a/10, 83a/13, 100b/12

ç. -den 65a/3

çörek: Ekmek, yağlı, bazen şekerli ve yumurtalı, gevrekçe bir hamur işi.

ç. 32b/1, 53b/7

ç. -iŋ 32b/2

ç. -i 32a/9

başı ç. –den pāk ide 8b/4.

çörek otı: Çiçekleri sapının ucunda bulunan otsu bir bitki, çörek otu (Nigella damascena) ve bu bitkinin susam iriliğindeki siyah tohumu.

ç. 44a/2, 96a/3, 104b/5, 10b/9, 120a/2, 120b/2, 121b/5, 132b/4,

ç. -n 7b/10, 34b/6, 75b/10, 87a/5, 87b/11, 90b/11-91a/1

ḳara ç. o. -ın 83b/6

ḳara ç. o. -un 27a/8

ç. -yla 76a/5.

çörek otu: (bkz. çörek otı)

ç. -nı 13a/7

ç. -n 68a/11, 95a/8.

çöz-: Düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak, çözmek.

ç. -üp 40b/8, 58a/5.

çözil-: Çözülmek, gevşeyip açılmak.

ç. -ürse 125b/9.

çubuḳ (ġ): **1.** Değnek biçiminde ince, uzun ve sert olan şey, çubuk.

ç. -ı 33a/9

2. Körpe dal.

ç. -[la] 13a/5.

çuḳluḳ: Çulluk kuşu (Scolopax rusticola).

ç. etin 90b/1.

çuḳur: Çukur.

ç. 41b/5, 83a/5, 83a/7, 110a/9

ç. -uŋ 83a/8, 83a/10, 83a/11.

çupuḳ: (bkz çubuḳ).

ç. -[la] 13a/5.

çuvalduz: < Far. Ucu yassı ve eğri, büyük iğne, cuvaldız.

ç. 31b/10, 59b/3

ç. -ı 7. 33a/6, 33a/6.

çügündür: < Far. Pancar (Bera vulgaris-folliora).

ç. 72b/1

ç. -i 47a/9, 106b/10.

çülnār: (bkz. gülnār)

ç. 65a/4.

çün: < Far. İçin.

ç. 7a/3,10b/4, 50b/8, 63a/4, 86a/5, 132a/7

ç. –dür 17b/5.

çürik: (bkz. çürük)

ç. 33a/8, 33b/1

çürü-: Çürümek.

ç. -miş 35b/9, 43b/12, 94b/4, 103a/7

ç. -yüp 36a/1, 37a/7

ç. -mek[e] 37a/7

çürük (g): Çürük.

ç. 95a/1, 95a/2, 127b/4

ç. -ünden 78a/10

D

dā’im: < Ar. Daima, sürekli.

d. 11b/2, 35a/9, 39b/10.

dā’imā: < Ar. Daima.

d. 78b/1, 7b/10, 19b/6, 20a/5, 20b/3, 24b/8, 95a/6, 113b/12, 113b/13.

daban: (bkz. taban)

d. -ına 68b/6.

daġıt- (d): Dağıtmak, gidermek, etkisini azaltmak.

d. -ur 13b/2

d. -up 22b/12, 81b/9.

daġla-: Dağlamak ; krş : ṭaġla-.

d. -salar 31b/10, 91b/7

d. -yalar 33b/1, 33a/9

d. -yup 59b/4, 75b/4.

daġ üzümi: (bkz. mevīzec).

d. 11a/4

daḫı: Dahi, da/de, bile, ve, yine, tekrar, hem.

d. 2a/3, 4b/4,7b/2, 7b/3, 7b/5, 7b/8, 8a/3, 8a/7, 8a/9, 8b/7, 9a/3, 9a/4, 9b/3, 9b/5, 9b/8, 9b/9, 10a/3, 10a/6, 10b/1, 10b/6,11a/2, 11a/5, 11a/6, 11b/1, 11b/4, 11b/10, 11b/10, 11b/4, 12a/11, 12a/3, 12a/7, 12a/8, 12b/1, 12b/5, 12b/6, 12b/7,13a/3, 13a/5, 13a/8, 13b/1, 13b/10, 13b/3, 13b/3, 13b/4, 13b/5, 13b/7, 13b/7, 14a/1, 14a/3, 14a/7,14a/9, 14a/9, 14b/10,15a/8, 15b/10, 15b/11, 15b/3, 16a/4, 16a/9, 16b/1, 16b/4, 16b/5, 16b/5, 16b/8, 17a/1, 17a/3, 17a/7, 17b/10, 17b/2, 17b/3, 17b/5, 17b/6, 18a/2, 18a/5, 18a/5, 18a/9, 18b/1, 18b/2, 18b/7, 19a/5, 19a/9, 19b/1, 19b/10, 19b/5, 19b/7, 20a/5, 20a/7,

55a/4, 55b/6, 56a/1, 56b/9,
57a/2, 57b/10, 58a/7, 58b/4,
58b/5, 59a/1, 59a/2, 59a/3,
59a/5, 59b/8, 59b/8, 60a/6,
60a/7, 60b/4, 60b/9, 61a/3,
62a/2, 62a/4, 62a/5, 62a/8,
62b/9, 63a/1, 63a/10, 63a/5,
63b/10, 63b/5, 63b/6, 64a/3,
64a/4, 64a/5, 64b/2, 64b/3,
64b/4, 64b/5, 64b/7, 65a/8,
65b/4, 65b/5, 66a/2, 66a/3,
66a/7, 66a/9, 66b/2, 66b/2,
67a/10, 67a/12, 67a/2, 67a/3,
67a/9, 67b/12, 67b/13, 67b/5,
67b/7, 67b/8, 67b/8, 68a/7,
68a/8, 68a/9, 68b/1, 68b/10,
68b/2, 68b/9, 69a/9, 69b/11,
69b/5, 69b/9, 70a/10, 70a/12,
70a/9, 70b/2, 71b/12, 71b/3,
71b/4, 71b/5, 72b/1, 72b/11,
72b/5, 73b/10, 73b/5, 73b/9,

74a/3, 74a/4, 74a/5, 74a/9,
74b/1, 74b/7, 75a/10, 75a/3,
75a/7, 75b/4, 75b/5, 76a/3,
76a/7, 76b/3, 77b/1, 77b/11,
77b/6, 78b/1, 78b/11, 78b/2,
78b/3, 78b/5, 79a/10, 79a/4,
79a/8, 79b/12, 80a/1, 80a/10,
80a/7, 80b/11, 80b/12, 80b/3,
80b/3, 81a/10, 81a/4, 81a/9,
81b/12, 81b/12, 81b/13, 82a/1,
82a/3, 82a/7, 82b/11, 82b/3,
83a/4, 83a/5, 83a/7, 83b/3,
83b/4, 83b/5, 84a/11, 84b/2,
84b/4, 84b/7, 85a/2, 85b/12,
85b/6, 85b/6, 85b/9, 86a/2,
86a/4, 86a/5, 86a/5, 86a/6,
86a/8, 86a/9, 86b/9, 87a/1,
7a/10, 87b/2, 87b/2, 87b/3,
87b/6, 87b/7, 87b/9, 88a/7,
88b/5, 88b/6, 89a/12, 89a/6,
89a/9, 89b/3, 89b/8,

122b/1, 123a/13, 123a/5, 124a/4, 124a/6, 124a/9, 124b/6, 124b/7, 125a/9, 125b/10, 125b/13, 126a/5, 126b/7, 128a/1, 128a/10, 128a/11, 128a/13, 128a/4, 128b/4, 129a/10, 129a/13, 129a/5, 129a/7, 129a/8, 129b/11, 129b/2, 129b/4, 129b/6, 129b/7,130a/2, 130a/4, 130a/5, 130a/8, 130a/8, 130b/12, 131a/5, 131b/12, 131b/13, 131b/14, 131b/2, 132a/5, 132a/13.

dāḫl: < Ar. Dahil, erişmiş, ulaşmış.

d. olduḳda 95a/6.

daḳ-: Takmak.

d. -up 68b/1.

damaḳ (ġ): Damak.

d.-a 38a/10

d. –da yübūset olmaḳdan 30a/6

d. -ı 38b/3.

damla: Yuvarlak biçimde, çok küçük miktarda sıvı, damla; krş: ṭamla.

bir iki d. 20b/7.

dāne: < Far. Tane, adet.

d. 18b/5, 27b/8, 43b/9, 56a/1, 68a/11, 68b/10, 69a/5, 72a/1, 76b/10, 82b/4, 82b/5, 89a/10, 89b/11, 95b/1, 96b/13,122a/6, 123b/13,126b/4, 126b/5

d. dāne 91b/8

d. –si 27b/7, 131a/5,

d. -sin 91b/12, 97a/8, 97a/9, 122a/7, 131a/7.

daral-: Daralmak, bunalmak.

d. mak 109b/12

d. -maḳdur 62a/4.

dārcīn: < Far. Defnegillerden, genellikle Asya'nın güneyinde yetişen ve değişik türleri bulunan bir ağaç, tarçın (Cinnamomum) ve bu ağacın baharat amacıyla kullanılan kabuğu.

d. 24b/1, 47a/8, 50a/11, 51b/2, 51b/6, 57a/4, 62b/11, 63b/2, 67b/11, 105b/5,118b/13, 120b/7,121a/11,122a/8,122b/13,124a/12

d. yemegi 66a/9.

dār-ı fulful: < Far.-Ar. Başbiberi, uzun biber (Piper longum).

d. 24b/9, 34b/4, 108b/9, 119a/5, 121a/12,129b/10.

darıl-: (bkz. daral-, ṭarıl-)

d. -ur 111b/8.

daş: Taş; krş: ṭaş.

mermer d. –ın 109b/6.

dayanabil-: Dayanabilmek, direç göstermek.

d. –dügi ḳadar 34a/7-8.

dāyim: (bkz. dā'im)

d. 68b/10.

de-: Demek, söylemek.

d. -rler. 116a/7

d. -mişler 54b/1, 81b/4

d. -yeler 17a/4

d. -yüp 80b/7, 80b/9, 97b/9, 97b/10, 98a/12

d. -yen 116b/7.

debelün-: Debelenmek.

d. -ür. 115a/3.

defʿ: < Ar. Savmak, def etmek.

d. 1b/4, 91a/10

d. etmek 23b/7

d. [eyler] 132a/13

d. eylemek 29b/6

d. ider 7b/1, 13b/1, 13b/3, 13b/7, 15b/11,16a/1, 17a/11, 21a/2, 24b/2, 29b/12, 29b/7, 29b/9, 33b/5, 48b/1, 54a/3, 59a/8, 61a/3, 68b/11, 72b/2, 98b/6, 108b/12, 109a/7, 129b/3,132a/13

d. ide 7a/7, 7b/5,10b/11,11a/3, 11a/5-6, 11a/6, 27a/10, 29b/10,

29b/8, 29b/12, 30a/2, 30a/4, 30a/5, 31b/4, 34b/4, 34b/6, 34b/7, 38a/10-38b/1, 38a/7, 47a/7, 47a/9, 48a/3, 48a/4, 48a/6, 48a/9, 48b/4, 48b/6, 51b/7, 51b/8, 51b/9, 53b/2, 54b/7, 55a/11, 55a/3, 55a/8, 55a/9, 55b/2, 55b/4, 55b/5, 55b/9, 56a/3, 56a/4, 56b/1, 56b/2, 56b/5, 57a/5, 59a/3, 59a/6, 60b/10, 60b/7, 60b/9, 62b/3,63a/4, 63b/10, 64b/8, 65b/10, 65b/7, 68a/10, 68a/11, 68a/6, 68b/3, 69a/1, 69a/3, 69a/4, 69a/7, 69a/8, 69a/9, 69b/2, 69b/5, 69b/9, 70b/2, 71a/2, 71a/5, 71a/8, 71a/9, 72b/1, 76a/4, 76b/11, 76b/5, 77a/5, 77b/1, 77b/9, 78a/4, 79a/10,81b/10, 81b/2, 82a/12, 82b/1, 82b/2, 85a/11, 87a/6, 87a/6, 87b/10, 87b/12, 87b/6, 87b/9, 89b/11, 89b/8, 90a/6, 90b/10, 90b/11, 91a/12, 91a/8, 91b/11, 91b/2, 91b/3, 91b/5, 91b/7, 92a/3, 92a/5, 92a/6, 94a/11-12, 95b/10-11, 95b/7, 96a/1, 96a/2, 96a/5, 96b/3, 96b/5, 96b/8, 96b/9, 98a/1, 98a/2, 98a/3, 98a/4, 98a/5, 98b/12, 98b/13, 98b/3, 98b/4, 98b/7, 99a/1, 100a/10, 100a/11, 100a/12, 100b/8, 101a/12, 103a/3, 103a/4, 104b/8, 104b/9, 105a/1, 109a/2, 109a/9, 110b/10, 110b/9, 111a/10, 111a/2, 112a/5, 112a/7, 112b/5, 112b/6, 113a/12, 117b/11, 117b/12, 117b/5, 120b/13, 125a/9, 129b/4, 129b/6

d. idüp 11b/10, 12a/1, 13b/8, 22b/9, 23b/2, 35b/7, 47b/3,

50a/9, 57a/6, 65b/7, 72b/5, 87a/2, 96a/12, 96b/6, 98a/7, 99a/9-10, 99b/3, 100a/1, 103b/9, 112a/12, 119a/12, 119a/8, 119b/1, 119b/13, 119b/14, 129b/15, 130a/6

d. iden 4b/8, n 4b/9, 4b/10, 98b/5, 98b/11, 100a/8

d. idici 9a/2

d. itmek 23a/5

d. itmegi 5b/9

d. olur 35b/5

d. ola 7a/5, 9a/10, 17a/10, 35b/2, 50b/7, 56b/9, 61a/11, 67b/10, 67b/13, 68a/9, 68b/8, 69a/6, 70a/6, 70a/9, 72a/10, 75b/4, 82a/10, 82a/6, 82b/2, 87b/4, 87b/6, 88a/6, 90a/3, 91a/5, 92a/1, 92a/2, 96a/11, 96b/2, 98b/2, 106b/11, 120b/12, 132a/11

d. olup 19b/4

d. olıcaḳ 112b/12

d. olduḳda 67b/6, 83a/11-12

d. -ini 75b/6

d. -in 112a/3.

defʿa: < Ar. Defa, kere, kez.

d. 23b/1, 58a/6, 77b/4, 79a/2, 94b/11, 98b/10, 120b/9

d. -ya 87b/8, 113a/11

d. -da 96a/9

d. -le 41a/6, 121a/3.

defʿaten: < Ar. Birden, bir çırpıda.

d. 49a/10

defne: < Rum. Yaprakları güzel kokulu ve yaz kış yeşil olan bir ağaç, develik (Laurus nobilis).

d. 45a/5

d. yaprağı 83a/13.

deg-: Değmek.

d. -dükde 35a/8.

degdür-: Değdirmek.

d. -meyüp 36a/8.

degin: Değin, dek; krş. ḳadar, dek.

d. 32b/1, 73b/11, 120b/3.

degişdür-: Değiştirmek.

d. -üp 28a/10, 120b/4

degme: Herhangi bir.

d. -de 107b/6.

degül: Değil.

d. 49b/7, 65a/1, 84a/12

d. -dür 67a/5.

degür-: Ulaştırmak, değdirmek.

d. -ür 95b/8

d. -seler 31b/9-10, 112b/6

d. -medin 19a/1

d. -meye 26a/3.

duḫān: < Far. Duman.

d. -ı 107b/2.

dek: Dek, değin, kadar; krş. degin, ḳadar.

d. 9b/2, 16a/7, 20b/10, 35b/9, 40b/8, 43b/1, 44a/4, 49b/8, 71a/10, 72a/4, 73a/8, 73b/2, 75a/4, 75a/5, 83b/14, 87a/9, 87b/8, 88b/4, 88b/4, 92a/1, 97a/1, 97b/2, 107b/7, 108b/4, 113a/11, 119b/9, 120b/4, 121b/12

d. -dür. 108b/8.

delā'il: < Ar. Delil.

d.-i mevtdür. 113b/13.

delālet: < Ar. Tanıklık, işaret, belirti.

d. ider. 114a/2-3, 115b/4

d. -dür 113b/6, 113b/10, 114a/1.

del-: Delmek.

d. -eler 28a/9

d. -üp 46b/5, 45b/6.

delīl: < Delil, ispat.

d. -dür 113b/12, 113b/8, 114a/4, 115a/12, 115a/13, 115a/13, 115b/3.

delin-: Delinmek.

d. -ür 94b/6.

delinük: Delinmiş.

d. 46b/10.

delük (g): Delik.

d. -ine 29b/4, 33a/7, 90a/7

ḳarınca d. -ine 106a/12

d. –süz 16b/1, 16b/5, 56a/1.

dem: < Far. An.

d. -be-dem 113b/4

d.-i tevātür olup 113b/5

d. dendür 71b/4

d. -i 16a/1.

demür: Demir.

d. 80b/9, 101b/2

d. -i 75b/3.

demür dikeni: Toprak üzerinde yatık olarak bulunan, boynuz biçiminde dikenli çiçekleri küçük ve açık sarı renkli bir tür bitki, demir dikeni (Tribulus terrestris).

d. –n 110b/8.

demür hindī: Baklagillerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağacın (Tamarindus indica) meyvesi.

d. 10a/1, 73a/7, 74a/4, 95b/8, 98b/6, 130a/7, 130b/5.

demürci: Demirci.

d. -lerde 101b/2.

deng: < Far. 3,207 g'lık eski bir ağırlık ölçüsü dirhemin altıda biri.

d. 101b/1, 107a/8, 111a/10, 121a/14

d. -de 18b/2.

denil-: Denilmek, söylenmek.

d. -ürse 131b/7.

deŋiz: Deniz.

d. 36a/2, 36a/7, 96b/4,

d. köpügin 70b/5

d. ṣuvı 74a/7

d. ṣuyın 61b/4.

deŋli: (bkz. denlü)

d. 113b/9, 116a/11, 128a/2

d. ḫastalıḳlarda 128a/1

d. -mizce 104a/1.

deŋlü: Denli, kadar, ölçü ifadesi.

d. 105a/1, 109b/9, 128b/12, 131a/3

depe: Tepe, başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü.

d. -sine 9b/3, 29a/9, 40a/10, 42b/1, 42b/7.

deppe: (bkz. depe)

d. -sine 10b/5.

depret- (d): Kımıldatmak.

d. -üp 115a/10.

derd: < Far. Hastalık, dert.

d. -e 91a/11, 96b/6, 97b/10, 97b/12, 100a/8, 126a/6

d. -i 17b/5

d. -in 107b/7.

derdlü: Hasta, derdi olan.

d. 16a/1-2.

derece: < Ar. Derece, mertebe.

d. -sinde 14b/2.

derḥāl: < Far. Heman, derhal.

d. 7b/9, 16b/9, 29b/2, 33b/9, 36b/5, 54b/10, 88b/3-4, 92a/8, 93b/10, 101a/9, 107b/11, 112a/10.

deri: Deri; krş: teri.

d. -yi 45a/1

d. -ye 19a/1

d. -sine 18b/9

d. -sinden 9a/9.

derle[n]-: Toplanmak, derlenmek, derleme işi yapılmak.

d. -miş 42a/7.

dermān: < Far. İlaç, derman.

d. -ın buldum 17a/3.

dert: (bkz. derd).

d. -lere 118b/11, 120a/9, 121a/8, 122a/3

d. -lere devā ola 110a/8.

deryā: < Far. Deniz.

d. 7a/7

d. ṣuvı 86b/4, 110a/3.

dest-i meryem: < **Ar.** Deve dikeni (Silyum Marianum).

d. 77a/3.

deş-: Deşmek, delmek, yara açmak, kazmak.

d. -üp 94a/13, 103b/4

d. -mek 102a/13.

deşil-: Deşilmek.

d. -ür 26a/10

d. -ürse 39b/7

d. -üp 46b/9

d. -mediyse 27b/7.

devā: < Ar. Deva, çare, ilaç, hastalığı iyileştirmek için uygulanabilecek ilaçlar; hastalığın tedavisinde izlenecek yol.

d. 1a/5, 19a/6, 19b/3, 86a/9, 126a/4

d. eyleyeler 57b/5

d. olur 97b/12, 126a/6

d. olup 66b/6

d. ola 91a/11

d. olsun 97b/10, 97b/10

d. -yı 16a/5

d. -sı 3b/1, 52a/11, 76a/11

d. -sın 1a/6, 2a/1, 2a/10, 2b/6, 3a/7, 4a/4, 4a/5, 4b/2, 5a/2, 5a/3, 5b/2, 79a/6, 81b/1, 85a/3

d. -dur 63a/5, 66b/8, 96b/7, 100a/8, 118b/11

d. -lar eylemek 128a/5.

devāl[ī]: < Ar. Toplardamar genişlemesi, damar hastalığı, varis.

d. 86a/2.

deve: Deve.

d. 41a/3

d. örgüçi yağın 47b/9

d. yüŋin 26a/4-5

d. yüniyle 26a/4

d. -niŋ 106a/6

d. -ler 24a/2.

devlengeç: Yırtıcı bir kuş.

d. 48b/7.

devşür-: Devşirmek, toplamak.

d. -üp 70a/7-8.

deyişdür-: Değiştirmek.

d. -eler, 28a/8.

deyü: Diye.

d. 118b/5, 120a/6, 121a/10.

Dımışḳī: Şamla ilgili, Şam'a ait.

d. āyīneye 105a/10-11.

di-: (bkz. de-)

d. –r 7a/8, 77b/5

d. -rler 11a/4,13b/10,14a/5, 24b/3, 44b/9, 45b/2, 46a/4, 67a/2, 69b/6, 84b/2, 86a/2, 86b/7, 88b/6, 94b/5, 111b/7, 118a/13, 129b/3, 129b/5

d. -mişler 77b/5, 92b/10, 92b/11, 92b/11, 94a/1, 117a/6

d. -mişlerdür 25a/5, 54a/10, 82b/3, 117b/8, 126a/8

d. -se 107a/11

d. -ye. 16b/10

d. -yeler 17a/2, 106a/3, 114b/9

d. -yü[p] 106a/1

d. -dikde 17a/3

d. -dükleri 12b/5, 24b/10, 62a/3, 63a/6, 73b/2, 83a/9, 84b/2, 85b/5, 94a/6, 94a/10, 104a/1,104b/12, 105a/3, 105a/6, 112a/11, 112b/13, 113a/1, 116a/6, 121a/6

d. -rseŋ 54a/6

d. -mek 14a/1, 117b/8.

dībā: < Far. Bir tür ipek kumaş, giysi.

d. -sına 8a/3.

diger: Diğer, diğeri, öteki.

d. 7a/8, 7b/2, 7b/3, 20b/3, 71a/2, 71a/3, 71a/4,106b/4,109b/4.

dik-: **1.** Bir cismi dik olarak durdurmak, dikmek.

d. -seler 106b/3

2. İğneye geçirilmiş iplikle kumaşı tutturmak, dikmek.

d. -üp 47a/1.

diken: Diken.

boġa. d. -in 50a/6

demür d. -in 110b/8

deve d. -[i] toḫmın 81a/4

ışırġan d. –in 109a/3

mürr d. –in 30a/4

yonca d. -in 108b/9.

dil: Dil.

d. 30a/3, 30a/5, 30a/7, 30b/6, 38b/7

d. olup 52a/10-11

d. -i 30b/6, 30a/10

d.-de 1b/5, 112a/4

d. -i 17b/9, 30b/2, 115b/8

d. -inde 17b/9.

dilcük: Bademcik, boğazın iki yanında bulunan badem biçimindeki organlar; bademcikler şişmek veya inmek.

d. 6a/1, 112b/1, 112b/6.

d. olsa 30b/1, 40a/6

d. olduġı yere 112b/3, 112b/4-5.

dile- : Dilemek, arzu etmek.

d. -rse 93b/11

d. -seŋ 33b/7.

dimāġ: < Ar. Beyin; krş beyni.

d. idüp 28a/1

d. -ıŋ 43a/1

d. uŋ 22a/3

d. -ı 10a/10, 12b/9, 25b/10, 57b/4, 117a/12, 129b/13

d. -a 17b/7, 46b/6, 112b/7, 119a/14

d. -da 8b/3, 66b/8, 123a/6

d.-dan 8b/7, 46a/11, 104a/2, 130a/11

d. –ı 24a/3

d. -ın 104a/11

d.-ında 12b/4, 12b/7

d. -ından 27b/10

d. -ıŋıza 8a/8.

diŋ-: Dinmek.

ḳan d.-mese 28b/3

ḳan d.- mesin 28b/2.

dip (b): Dip, kök; krş kök.

d. -i 49a/3, 105b/10

d. -in 104b/10, 106a/1, 113a/7

d. -ine 91b/1, 93b/14, 108a/4

d. -ler 130b/4

d. -leri 106a/2

d. -lerine 35a/8, 35b/4.

direm: < Ar. Okkanın dört yüzde biri değerinde ağırlık ölçüsü, krş dirhem.

d. 32b/2, 57b/8, 57b/10, 118b/13, 119a/11, 119b/5, 120a/1, 120a/1, 120b/7, 120b/7, 120b/9, 121a/11, 121a/11, 121a/11, 121b/5, 121b/5, 122a/10, 122a/10, 122a/11, 122a/8, 122a/9, 122a/9, 122b/11, 122b/11, 122b/12, 122b/12, 122b/4, 122b/5, 122b/5, 123a/8, 123a/8, 123a/9, 123b/13, 126b/10, 126b/2, 126b/3, 126b/4, 126b/9, 126b/9, 127a/1, 127a/2, 127a/2, 127a/7, 127b/6, 132b/11, 132b/11,132b/15, 32b/15, 132b/15, 132b/2, 132b/2, 132b/2, 132b/5, 132b/5, 132b/5, 132b/5, 132b/8, 132b/8, 132b/8, 132b/8.

dirhem: < Ar. Okkanın dört yüzde biri değerinde ağırlık ölçüsü, krş direm.

d. 10a/3, 10a/11, 10a/11, 10a/4, 10a/5, 21a/10, 21b/1, 21b/1,

dirmān: (bkz. dermān)

d. -ın 16b/10.

diş : 1. Diş.

d. 31b/8, 33b/4, 33b/6

d. aġrısı 31b/1

d. aġrısın 1b/6, 34b/1, 34b/6

d. etleri 1b/7, 35a/9, 35b/2, 36a/1

d. etlerini 2a/1

d. etlerin 36a/5, 129b/6

d. etlerine 35b/6, 36a/4

d. -üŋ 33a/5, 33b/8, 34b/10, 35b/4, 36a/8

d. -iŋ 31b/4

d. -i 33b/5

d. -e 31b/5, 31b/9, 32a/2, 32a/4, 33b/3, 34a/1, 34a/1, 34a/1, 35b/5, 36a/7

d. -i 31b/2, 31b/7, 33a/1, 33a/4, 35a/3, 35a/6, 35b/8

d. -in 111b/3

d. -leri 33a/3, 34b/8

d. -lerin 114b/4

d. -lerine 32a/3, 35a/7, 36a/6

d. lerinüŋ 30b/2, 35a/8

2. Tane.

d. 42b/9

[bir] d. zifti 78a/1

3. Şiş, şişlik.

d. 40a/3, 42a/1

d. –i 112b/1.

dişi : Dişi.

d. ṣıġır 96b/13

d. ṣıraça 105b/12

d. -sinüŋ 105b/10

d. -sini 105b/12

d. -sin 112a/2

d.-sinden 100b/14.

dişle-: Dişlemek.

d. -yüp 103a/12.

dişlü: Dişli.

d. 102b/5.

ditre-: Titremek.

d. -r 46b/1, 105a/3

d. -yen 104b/11

ditreme: Titreme.

d. -sin129b/14

aʿżā d. -sin 64b/8, 87a/2

başınuŋ d. -sin105a/1.

divāne: < Far. Divane, deli, kaçık.

d. olanlarıŋ 1a/6

d. olursa 19a/6

d. -lere 19a/6.

dīvār: < Far. Duvar.

d. 89b/8.

diz: Diz.

d. 4a/5, 84b/3, 87a/4, 87a/7, 87b/2, 87b/3

d. ağrısına 74a/2-3, 87a/5

d. -e 84b/2, 88b/4, 88b/4

d. -de 83a/2, 87a/7

d. -inden 86a/4, 88b/5

d. -lerin 74b/7

d. -lerine 75a/6.

doġ-: Doğmak; krş: ṭoġ-.

d. -arken 105b/13

d. -mazdan 74a/11.

doġra-: Doğramak; krş: ṭoġra-.

d. -yup 32a/9, 85a/5, 100b/12, 109b/5, 132a/12.

doġrıl-: Doğrulmak, düzelmek.

d. -maz 105a/11.

doġur-: Doğurmak.

d. -a. 93b/6, 93b/10

d. -mazsa 93b/9

d. -mayan 93b/5

d. -maġı 4b/4, 92a/6.

doḳun-: Dokunmak, sağlığını bozmak.

d. -ursa 101b/3.

doḳundur-: Dokundurmak, temas etmek; krş: ṭoḳundur-.

d. -durmaya 88b/5.

doldur-: Doldurmak; krş: ṭoldur-.

d. –up 32b/1, 69a/5-6, 73b/2, 81a/10, 86b/2, 110a/1, 110a/10.

dolaşuḳ: Dolaşık, karışık, birbiri içine geçmiş.

d. olur 86a/3.

domalan: Toprak içinde yenen bir çeşit mantar (Tuber melanosporum).

d. -ı 76b/2.

dög- : Dövmek, ezmek.

d. –üp 9b/1, 10a/3, 19a/8, 28b/8, 42a/10, 42a/5, 42b/9, 43a/11, 43b/6, 43b/9, 44a/6, 45a/8, 49a/3, 49b/9, 50a/6, 51a/10, 51a/3, 51b/3, 51b/6, 51b/7, 51b/9, 52b/6, 53b/3, 54b/4, 55a/5, 55a/6, 55b/1, 55b/2, 55b/4, 55b/9, 56a/4, 57a/4, 57a/6, 57a/7, 57b/10, 58a/1, 59b/10, 63b/3, 64a/5, 69b/2, 69b/3,70a/3, 70b/11, 70b/7, 71a/10, 71a/7, 71b/1, 71b/10, 71b/12, 71b/12, 72a/11, 72b/6, 73b/1, 73b/1, 73b/10, 73b/7, 74a/8, 75b/12, 76a/1, 76a/6, 76b/3, 76b/5, 76b/9, 77a/1, 77a/11, 77a/4, 77a/6, 77a/8, 79a/12, 79a/6, 79a/9, 79b/5, 80a/11, 81a/10, 81a/12, 81a/6, 81b/6, 82a/3, 82a/3, 82a/6, 84b/6, 85a/5, 85a/8, 87a/5, 87b/1, 87b/11, 88a/1, 89b/5, 91b/5, 92a/4, 92a/5, 92b/7, 96a/11, 96a/4, 97a/7, 98a/4, 98b/4, 99a/10,100b/2, 101a/11, 106b/5, 106b/8, 107a/9, 107b/9, 108b/2, 109a/1, 109a/3, 109a/6,111a/2, 112a/6, 112b/5, 112b/7,113a/9, 118b/14, 118b/8, 119a/5, 120a/3, 120b/1, 120b/12,120b/3, 121b/1,

121b/6,122a/11, 122a/12, 122a/4, 122b/13, 122b/6, 123a/10, 125b/5, 126a/11, 126a/2, 128b/10, 129a/1, 131b/5, 132a/10.

dögil-: Dövülmek, ezilmek.

d. -miş 65a/4, 89a/10

dögül-: (bkz. dögil-)

d. -üp 105a/7.

d. -dükden ṣoŋra121b/6.

dögün: Yakı; dağlamakla açılan yara.

d. urup10b/4

d. uralar 10b/6.

dök- (g): Dökmek; krş: döyük-.

d. -eler 105b/2

d. -er 78b/10

d. -mesinüŋ 1b/3.

dökil-: Dökülmek, düşmek; krş dökil-.

d. -miş 113a/7

d. -mişler 113a/9

d. -mekden 86a/6

d. -meden 113a/8

d. -mesi 113a/4.

dökül-: (bkz. dökil-)

d. -ür 45b/4, 46b/1, 104a/8

d. -ürse 46b/8, 56a/9

d. -mesin 6a/3

d. –[mesi]ne 100a/5.

dön- : Dönmek, dönüşmek.

d. -er 22b/4, 105b/10, 112b/13

d. -üp 129a/10.

dört : Dört.

d. 31a/7, 45b/7, 47b/4, 64a/10, 92b/11, 95a/6, 97a/4, 97a/5, 97a/5, 99a/5, 100a/2, 100b/1, 101b/13, 108b/8, 118b/13, 118b/13, 118b/7, 119a/5, 121a/10, 121a/11, 121a/11, 121a/11, 121a/13

d. beş dānesin 122b/7

d. dört 100b/1

d. dürlü 131b/9

d. şāh̯ idüp 44b/11

d. yanın 33a/5.

döşe-: Döşemek.

d. -yüp 83a/6, 83a/8, 88a/5, 110a/11.

döşek (g): Döşek, yatak.

d. eyleseler 85b/4

d. -e 78b/5, 78b/7

d. -den 113b/12

d. -ine 78b/9

d. -inden 114b/4.

dudaḳ (ġ): Dudak.

d. 129b/6

d. ʿilācın 30a/3

d. -ı 43a/8

d. -da 1b/5, 42b/11

d. -larınuŋ 43a/1.

duḫān: < Ar. Duman.

d. –ı 107b/ 2.

duluŋ: Şakak; göz, alın ve yanak arasında, elmacık kemiğinin üstünde bulunan çukurumsu bölge.

d. -lerine 10b/8

duluŋluk : (bkz. duluŋ)

d. -leri 9a/9.

dur-: Durmak ; krş: ṭur-.

d. -ur 14a/7

d. -sa 42b/5, 78a/4,106a/8

d. -salar 75a/5

d. -a 40b/8, 45a/3, 91a/4

d. -up 20b/10, 26b/9, 44a/4, 72b/11,120b/3, 120b/4

d. -anuŋ 3b/7

d. -duḳda 72b/10, 92a/1, 86a/11, 98a/13

d. -duḳdan ṣoŋra 101b/11

d. -duḳlarında 96a/7

d. -masa 92b/7

d. -maya 78b/1

d. -mayup 18a/1, 79a/3

ḳan d. -mayup 129b/9

d. -mayan 132a/10

d. -durması[na] 64a/3.

duraḳ (ġ): (bkz. ṭuraḳ)

d. -uŋ 129b/4

duru: Duru.

d. 116a/10

duruş: Duruş, ayakta oluş.

d. -ın 108a/10

dūt: < Far. tūt. Dut (Morus); krş. ṭūd, dūt.

d. ṣuyına 125b/1.

dut-: Tutmak; krş: tut-.

d. -ar 52a/11

d. -salar 29b/11, 30a/9, 56b/5

d. –a 43b/11

d. -alar 105b/3, 125b/8

d. -up 17a/10, 47b/2, 68b/7, 68b/11, 92b/3-4, 104a/5, 104a/8, 105b/7, 112a/8

d. -an 15a/3,16b/2,16b/6,17a/9, 18b/9, 117a/1, 130a/7

d. -anı 13b/3

d. -mayup 116b/13

d. -maḳı 89b/5.

dutıl-: **1.** tutuk duruma gelmek; krş dutul-, ṭutıl-.

d. -ması 61a/11

2. Tutulmak, tutma işine konu olmak.

d. -madıḳ 61b/5

d.-mamasınuŋ 78a/5.

dutul-: (bkz. dutıl-)

d. -ur 131b/15

d. -up 104a/9.

dutam: Tutam.

d. 125a/6.

dübek: Dibek.

ṭaş d. 85a/5.

dügün: Düğüm.

d. urup 84b/1.

dükeli: Bütün, hepsi.

d. 53a/11, 120a/10, 130b/10.

dülbend: < Far. ter + bend. İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez, tülbent.

d. -den 132a/10.

dünyā: Dünya, hayat, yaşam.

d. -ya 93b/1, 95a/7, 95a/10

düpür: Kıç, makat.

d. -i 81a/9

dür-: Toplamak.

d. -miş güli 112a/9

dürli: (bkz. dürlü)

d. 18b/7, 91a/11

dürlü: Türlü, çeşitli.

d. 5a/10, 7b/6, 15a/4, 15b/2, 37a/5, 66b/10, 67a/1, 99b/6, 106a/4, 118a/4, 121a/8, 126a/6, 130a/15

d. -si 124b/6

d. -sini 70a/10.

dürt-: Sürmek, ilaç ve merhem gibi şeyler sürmek.

d. -seler 32a/2, 61b/3

d. -eler 31b/8-9.

düş : Düş, rüya.

d. -inde 21b/8, 115b/8, 115b/11, 115b/14, 116a/4.

düş- : Düşmek.

d. -üp 15a/1, 28a/7, 40a/6, 56b/5, 112b/13

d. -ene 42a/10, 76b/2,109b/3

d. -miş 55b/11

d. -mesi 109b/1

d. -me[sin]üŋ 5b/4

d. -mez 17b/8, 108a/11.

düşür-: **1.** Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak, düşürmek; krş: tüşür-.

d. -ür 41b/2,

d. –e 92a/11

d. –üp 91b/10.

2. Vücuttan yavru, çocuk, taş, solucan vb. atmak, düşürmek.

d. -ür 42b/7, 42b/9

d. -e 33b/3, 42b/11, 44a/8, 75b/8, 93b/11, 93b/7

d. -üp 42b/6, 76a/4, 76a/7

d. -en 42b/8

d. -meye 93b/5.

düşürt-: Düşürtmek, düşmesini sağlamak.

d. -meye 92b/4

düz: Düzelmiş, yüzeyinde girinti ve çıkıntı oluşmamış.

d. 95a/2

E

ebem gömeci: Ebegümeci (Malva sylvestris).

e. 70a/7

e. kökin 71b/9

e. yapraġıyla 92b/5

e. -nüŋ 56a/7-8

e. -ni 69a/7, 101a/3

e. -n 30a/1.

ebucehl ḳarpūzı: Kabakgillerden, elma büyüklüğündeki meyvesi çok acı ve iç sürdürücü, ishal yapıcı bir bitki, acı hıyar, acı elma, acı karpuz, it hıyarı (Citrullus colocynthis).

e. -nuŋ 72b/2

ecel: < Ar. Ecel.

e. -i gelmiş ola 129a/13

e. -den 118b/5, 20b/2, 80a/10.

ecẕā: < Ar. Ecza, ilaç ham maddesi, ilaç vb. yapımında kullanılan

bitkilerden veya hayvanlardan elde edilen maddeler.

e. 24b/8, 121b/6

e. -yı 8a/3, 25b/2, 94a/10, 112a/11

e. -dan 73b/3

e. -sı 120b/2, 120b/3

e. -larıŋ 73b/3

e. -ları 25a/11, 73b/7, 81a/5, 81a/7, 87a/8, 118b/15, 126b/5, 127a/4, 127a/8, 132b/13, 132b/17

e. -lardan 99b/9.

edviye: < Ar. İlaç, ilaçlar; bkz. devā.

e. 24b/10, 118b/15, 119b/6, 120b/4, 120b/12, 125b/5

e. -'i 88a/5, 104b/12

e. -den 94a/6

e. -ler 20b/1, 30b/9, 118b/11, 120a/10, 121a/8

e.- leriŋ 107a/10

e. -leri 23a/7-8, 42a/7, 53a/9, 73a/10, 81a/6, 97a/5, 97a/7, 105b/6, 118a/10, 119b/4, 120a/3, 120a/3, 120b/4-5, 121b/2, 120b/2, 120b/12, 120b/13, 121a/10, 121a/14, 121b/6, 121b/8, 122a/4, 122a/11, 123a/9

e. -lerden 6b/3, 18a/7, 20a/6, 30b/8, 32a/5, 125b/3.

efsentin: < Ar. Pelin otu (Absinthum).

ʿunṣāre-i e. 123a/9.

eftīmūn: < Grk. Bağboğan, küsküt, serent (Cuscuta epithimum); krş. eftīmyūn.

e. 18a/8, 20a/7, 73a/5, 119b/5, 122b/3, 12b/10, 130a/12

e. -ı 21a/1

e. -uŋ 99a/5,119b/6.

eftīmyūn: (bkz. eftīmūn)

e. 20b/8.

eger: < Far. Eger.

e. 7b/4, 7b/5, 7b/6, 8b/7, 9a/3, 9a/9, 9b/1, 9b/6,10b/7, 10b/8, 11a/3, 11a/6, 11b/2, 12a/3, 12a/4,12b/3, 13a/7, 13a/9, 15b/5, 16a/10, 16a/10, 16a/8, 16a/9, 16a/9,18a/8, 19a/9, 21b/3, 22a/10, 23b/4, 25b/3, 26a/5, 26a/9, 26b/2, 27a/10, 30b/10, 31b/6, 34a/1,35a/1, 35a/9, 35b/5, 35b/7, 36a/8, 37b/8, 38a/7, 39a/4, 41a/6, 41b/5, 42b/11, 42b/5, 43a/3, 43b/11, 44a/1, 45a/1, 49b/2, 51b/10, 51b/11, 51b/7, 51b/8, 51b/9, 52a/10, 53a/4, 53b/9, 54a/5, 54b/7, 55a/8, 57b/3, 57b/5, 58b/1, 59b/3, 59b/9, 60a/4, 60a/4, 60a/7, 60b/10, 60b/10, 61a/7, 61a/9, 61b/1, 62b/5, 63b/10, 63b/4, 65b/10, 65b/3, 65b/9, 68a/10, 68b/3, 68b/5, 69a/1, 69a/6, 69a/7, 69a/8, 69b/10, 69b/2, 69b/4, 69b/5,69b/9, 70a/2, 70a/7, 70b/12, 70b/2, 70b/7, 71a/9, 71b/1, 71b/11, 71b/8, 72b/2, 72b/3, 72b/3, 72b/5, 72b/6, 72b/7, 73b/11, 74a/2, 74b/6, 75b/1, 75b/10, 75b/11, 75b/12, 75b/7, 76a/3, 76a/4, 76b/4, 76b/5, 77a/1, 77a/10, 77a/11, 77a/3, 77a/5, 77a/7, 77a/9, 77b/12, 77b/7, 77b/9, 78a/1, 78a/10, 78a/11, 78a/7, 78a/9, 78b/10, 78b/12, 78b/5, 78b/6, 78b/7, 78b/9, 79a/7, 79a/9, 79b/1, 79b/4, 79b/7, 80a/7, 80b/2, 81a/3, 81b/2, 81b/4, 82a/12, 82a/5, 82a/7, 82b/1, 82b/2, 82b/5, 83a/13, 83a/2, 83a/4, 83b/14,

, 111b/5, 111b/7, 112a/1, 112a/11, 112a/2, 112a/5, 112a/9, 112b/4, 112b/5, 113a/10, 113a/12, 113a/2, 113a/6, 113a/7, 113a/8, 113a/9, 113b/13, 114a/1, 114a/10, 114a/3, 114a/6, 114b/3, 114b/6, 114b/9, 115a/12, 115a/2, 115a/5, 115b/2, 115b/5, 116b/11, 117b/13, 117b/6, 117b/9, 117b/9, 119a/6, 119a/6, 119b/8,121b/1, 121b/9, 123a/13, 123b/6, 124a/3, 124b/6, 125b/9, 126a/1, 128a/12, 128a/5, 128a/6, 128a/6, 128a/7, 128a/9, 128b/11, 128b/12, 128b/3, 129a/2, 129a/9, 129b/15, 129b/3, 129b/5, 12b/11, 131b/3, 131b/4

e. -çe 90b/1.

egil-: Eğilmek.

e. -ür 19b/10, 105a/8, 105a/9.

egir: < Grk. Kasıkotu, azakeğeri, hazambel (Acorus calamus).

e. 63a/4, 63b/2, 70b/9, 81a/5, 132b/7.

eglendür-: Geciktirmek, oyalandırmak.

e. -meyeler 114b/3.

egretüli: Eğreti olan.

e. 44b/10.

egri: Eğri.

e. 105b/3.

eh: Eh ünlemi.

e. 28b/10.

ek-: Dökmek, serpmek, ekelemek.

e. -seler 35b/10, 81a/4, 103a/6, 103b/7, 109a/5

e. -eler 31a/6, 31a/11, 45b/10

e. -üp 13a/10, 34a/7, 40a/9, 42a/8, 42a/9, 66a/4, 77a/2, 77a/5, 86a/7, 94b/7, 109b/7.

ekḫel: < Ar. Kolun iç tarafındaki ana damar.

e. ṭamarından 94a/4-5, 94a/8, 104a/4.

ekmek: Ekmek; krş: etmek.

e. 14b/9.

eks̱er: < Ar. Çoğunlukla, genellikle.

e. 17b/5, 45b/4, 46b/9, 52a/1, 105a/3, 105a/8, 130b/14.

eksil-: Eksilmek, azalmak.

e. -ü[r] 17b/2

e. -üp 105a/4.

eksücük: Eksik.

e. 95a/8

ekşi : Sirke veya limon tadında olan, ekşi.

e. 12a/9, 27a/10, 38b/9, 39b/3, 40b/10, 42a/2-3, 45b/9, 48b/10, 49a/11, 61a/6, 92b/4, 98b/7, 103b/1, 104a/12, 117a/3, 124a/7, 125a/5, 128b/6

e. -den 30a/7, 51a/4

e. -lerden 54b/11, 78b/4, 121b/12, 123a/3.

ekşi- : Ekşi duruma gelmek, ekşimek.

e. -meye 130b/13.

ekşili: İçinde ekşisi bulunan, ekşili.

e. 44b/4, 52a/4.

el: El; krş: il.

e. 65a/6, 88b/6, 104a/8, 105a/3, 109b/5, 126a/3

e. ayaḳ ṣovumaḳ 113b/6

e. -e 27b/7

e. -de 4b/3, 44b/6, 91b/4

e. -inüŋ 88b/2

e. -ini 88b/10

e. -in 60b/3

e. -inden 58b/2, 58b/3

e. -lerin 20b/4, 88b/12.

elbetde: < Ar. Elbet, elbette.

e. 19b/8.

ele-: Elemek.

e. -yeler 17a/7

e. -yüp 44a/7, 97a/12.

elek: Elek.

e. -den 20a/9, 23a/8, 31a/10, 34a/4, 38b/10, 40b/4, 51a/7, 55a/6, 57a/5, 57b/10, 58a/1, 76a/6, 81a/10, 83b/6, 84b/6, 88a/1, 97a/7, 118b/14, 118b/8, 119a/5, 119b/5, 120a/3, 120b/4, 121b/6, 122a/12, 122a/4, 122b/6, 131b/2.

elem: < Ar. Elem.

e. 120a/9, 131b/9

e. çekse 92a/8

elḥān: < Ar. Nağme, ezgi.

e. -ı ṣadālar 128a/2.

elli: Elli.

e. 55b/7, 126b/2, 126b/2

e. -den 107b/8.

emlec: < Ar. Amlacotu (Phyllanthus emblica).

e. 118a/5, 119b/4.

em-: Emmek.

e. -melü132a/8.

emzür-: Emzirmek.

e. -seler 94a/2

e. -en 13a/2, 26a/6, 109a/8.

emzürd-: Emzirtmek.

e. -en 57a/10.

en-: **İnmek.**

e. -erse 94a/1

e. -miş 42b/8

e. -üp 26a/1, 46a/4, 46a/11

e. -meye 55a/8

e. -meyüp 94a/1, 123b/3

e. -meyince 17b/8

e. -mezden 107a/4

kefi e. -miş bal ile 119b/7.

enār: < Far. Nar (Punica granatum).

e. 31a/1, 37b/7, 39a/1, 93a/7, 117b/9, 130b/1

e. çekirdegin 111a/8

e. ġabuḳı 80b/12

e. ġapuġın 106a/9, 106a/10, 131b/3

e. ḳabuġın 31a/3

e. ṣuvı 93a/5-6, 125a/6

e. ṣuyın 131a/8

e. şarābın 37b/6, 95a/5

ekşi e. çekürdegin 27a/10

ekşi e. göbegin 42a/2-3

ekşi e. ḳabuġın 38b/9

e. -ı 98b/7.

encīr: < Far. İncir ağacı ve meyvasi (Fucis carica) ; krş: ençīr.

e. 21a/6, 49a/2, 51a/2,71b/8, 117b/9

ḳurı e. 68a/9

e. yaprağın 75a/3, 90b/9

e. -i 69a/5, 101a/11, 103a/3.

ençir: (bkz encīr)

e. aġacı 29a/7

e. ḳabuġın 29a/6.

endām: < Far. Organ.

e. süstluġına 129b/11

e. -lara 104b/8.

endir-: (bkz. endür-)

e. -üp 124a/13, 125a/7, 125b/10, 131a/10.

endīşe: < Far. Endişe, tasa, kaygı.

tebaḫ-ı e. -den 99b/6-7

e. -si 74b/5.

endür-: İndirmek; krş: endir-, enidür-, enidir-.

e. –üp 8b/3, 20b/10, 41a/9-10, 81b/7, 122a/2, 123a/6, 124a/6, 124b/4, 125a/3, 130a/12.

enidir-: (bkz. endür-)

e. -üp 130a/11.

enidür-: (bkz. endür-)

e. -üp 11b/5, 53a/5, 83b/1.

envāʿī: < Ar. Tür, çeşir.

e. 6b/2, 6b/3, 6b/4, 6b/5, 118a/2, 123a/12, 125b/3, 126a/7

e. -ı müferraḥ 121b/14.

eŋse: Ense.

e. -de 44b/8

e.-den 9b/10, 11a/7, 39b/6, 58b/1

e. -sine 40b/7, 41a/3

e.-sinde 2a/5, 15a/11, 45a/7

e. siŋirleriniŋ aġrısı 44a/10-11.

er: Erkek; krş: erkek.

e. 96b/12, 108a/10, 108a/12, 108a/3, 108a/6, 114a/1

e. ādem 92a/11, 96b/12, 107b/6

e. kişinüŋ 25a/2

e. -den 108a/1

e. -dendür 108a/6.

erik: Erik ağacı (Prunus Domestica) ve çekirdekli yemişi.

e. 45a/3, 116b/9

e. ṣuvı 10a/4

e. şerbeti 10a/2.

erişte: < Far. rişte. Erişte.

e. şōrbāsı 54b/8, 84a/8

e. şōrbāsınuŋ 94a/6

e. şōrbāsın 94a/10, 95a/4.

erit- (d): Eritmek, erimesini sağlamak.

e. -ür 47a/8

e. -üp 42b/2, 43a/6, 71b/11, 84a/4, 85b/9, 87b/7, 90b/4, 103a/10, 117b/14, 122a/1.

erkek (g): Erkek; krş: er.

e. 96b/12

e. sıraca 105b/10-11

e. -inüŋ 105b/10

e. -ini 105b/10.

erkekli dişili: İki cinsi bir arada bulunan.

e. 105b/10.

erlik: Erkeklik, erkeklik gücü, erkekteki cinsel güç.

e. -den dahı ḳalur 104a/9.

erünbüçek: İnce bir ağ kurarak küçük böcekleri avlayan eklemli bir hayvan (Aranea).

ö. -i 90a/2.

esāsen: < Ar. Esasen, aslında.

e. 13b/9.

esbāb: < Ar. eṡvāb. Esvap, giysi.

e. 86b/11, 107a/3, 110a/7

e. -ını 110b/3

e. -ına 46b/10,106b/8.

eṡer: < Ar. İz, belirti, etki.

e. -i 15a/7.

eski: Eski, çoktan beri olan.

e. 10b/10, 10b/4, 45a/3, 46a/1, 61b/2, 65a/1, 66b/9, 70a/9, 85b/3, 90a/8, 91b/10, 91b/7, 94b/11, 98a/3

e. öksürüge 69a/9-10.

eskiden: Eskiden, geçmişten beri gelen.

e. 8a/5, 117b/10.

esne-: Esnemek.

e. -mek 115b/6.

esrār: < Ar. Hint kenevirinden çıkarılan ve kullanılacak miktara göre uyarıcı, sarhoş edici veya uyuşturucu etkileri olan bir madde, esrar.

e. 72a/1.

eşek: Eşek.

e. 16b/4

e. südin 48b/8-9, 70b/2.

eşit- (d): İşitmek, duymak.

e. -eler 84b/1

e. -mez olan 61b/8.

eşribe: < Ar. Şerbetler, şuruplar.

e. 124b/13

e. –ler 6b/9, 74b/9, 123a/12, 124b/12, 128a/7

e. -leri 130a/14, 130a/15

e. -lerden 52a/3, 52b/2, 128a/8.

et : Et.

e. 5a/1, 18a/4, 27b/5, 33b/6, 37a/6, 77a/3, 95a/1, 100b/9, 103a/7, 117b/4,126b/8

e. yemekden 44b/2

e. -üŋ 93b/5

e. -i 101a/1

keçi e. -i 21a/9, 99b/2

ḳoyun e. -i 128b/7

ṣıġır e. -i 71b/7, 99a/2, 99a/7, 99b/2

ṣıġırcuḳ e. -i 81b/12

ḳoyun e. -inüŋ 64b/9

kebūter e. -inüŋ 103b/11

e. -in 66a/2, 72a/10,72b/4, 103b/7

keklik e. -in 103b/8

ṣıġır e. -in 21a/9, 59a/5

e. -inden 90a/9

e. -ler 99b/2, 95a/2, 127b/4

e. -leri 103a/7, 126b/7

e. -leri 35b/9

e. -lerini 127b/4

e. -lerin 37a/8.

et- (d): Etmek, yapmak; krş. it-.

e. -seler 29a/10, 36a/5, 56b/9

e. -dügük 23a/6

e. -düklerinde 118a/12

e. -meyüp 55b/6, 10b/11

e. -mek 92a/3

e. -mekden 30b/1.

etitdür-: Ettirtmek.

e. -üp 39a/9.

etmek: Ekmek; krş: ekmek.

e. 72a/7, 116b/11

e.-süz 95b/5

e. -i 98a/2, 124b/11.

eṭrāf: < Ar. Etraf, yanlar, taraflar.

a. -ı 43a/1

e. -ına 107a/2, 111a/12.

ev: Ev.

e. -iŋ 15b/7, 106b/3, 106b/6

e. -e 107a/1

e. -de 15a/6, 15a/7, 18a/5, 29a/5, 106a/5, 106a/6, 106b/1, 106b/13, 106b/13, 107a/1, 111a/3

e. -den 106a/6, 106b/7, 106a/7

e. -ine 17b/4.

evlād: Çocuk, evlat.

e. olmaḳ 107b/13-108a/1.

evvel: < Ar. İlk, önce, birinci, ilkin.

e. 7a/3, 9b/10, 10a/9, 14b/5, 22a/2, 23b/4, 25a/10, 25a/6, 26a/2, 27b/4, 28a/1, 30b/7, 44b/9, 54b/3, 54b/7, 58a/10, 58b/7, 63a/8, 67b/3, 68a/2, 70a/11, 72a/2, 74a/12, 74a/6, 83a/5, 86a/4, 84a/8, 94a/4, 94b/11, 101b/6, 103b/1, 107a/4, 111b/10, 115a/7, 117b/6, 118b/2, 124b/6, 127a/13.

eyd ü ḫırād: < Far. + Ar. Toz haline gelecek şekilde iyice kurutmak.

e. idüp 120b/12.

eyegü: Kaburga.

e. 131b/12.

eyle-: Yapmak, etmek.

e. -[r] 12b/5

e. -seler 80a/8, 96a/9, 131b/3

e. –ye 16b/6, 25b/10, 57a/3, 57a/4

e. -yeler 95a/3

e. -yüp 53a/6, 79b/6

e. -dükçe 113b/4

e. -dügini 115a/4

e. -dügden ṣoŋra 54a/2-3

e. -düklerinde 88a/7, 97b/2, 119b/8, 120b/5

e. -mek 59a/1, 120b/9

e. -meden 74b/11, 77b/5

e. -mez 17b/3.

ey(i)t- (d): Söylemek, demek.

e. -ür 15b/3, 15b/7

e. -di 121a/6

e. -e 16b/9, 80b/6, 80b/8

e. -eler 17a/1, 106a/2.

eyü: İyi.

e. 6a/4, 45a/2, 113b/1

e. eyleye 23a/3

e. ide 103a/11.

eyyām: < Ar. Günler.

e. -larda 102b/12.

eẕān: Ar. Ezan.

e. -ı 80b/6.

ez-: Ezmek.

e. -eler 10a/4, 69a/2

e. -üp 10a/6, 11b/5, 17a/11, 22b/7, 26a/4, 26a/9, 26a/6, 26a/7, 48b/1, 52a/7, 55a/2, 56b/8, 61a/1, 73a/7, 76b/1, 78a/11, 78b/11, 89a/3, 89b/5, 90a/3, 91b/6, 94a/11, 94b/9, 95b/9, 98a/2, 99b/11, 107b/12, 109a/6, 109a/9, 109b/11, 112a/2, 123b/13, 124b/5, 124b/6.

F

fā'ide: < Ar. Fayda, yarar.

f. 100b/4

f. bula 54b/1

f. bulalar 73b/5

f. ide 36b/10, 101a/8

f. ider. 125a/13

f. idüp 130a/2

f. itmezse 105a/1-2

f. olmazsa 94a/12

f. -si 15b/9, 21a/3, 66b/10, 118b/3, 118b/10, 119b/11, 119a/13, 120a/9, 125a/9

f. -si olup 81b/11, 100a/4, 100a/7-8, 121a/8

f. -sin 83b/14, 119b/8, 122a/13, 122b/3, 123a/4, 127a/5, 128b/8

f. -sin bulalar 121a/2, 122a/7, 123a/11-12, 124b/1-2, 126a/1, 131a/11

f. -dür 110b/3

f. -ler 119a/12

f. -ler bulalar 118a/12, 119a/2, 120a/4

f. -ler göreler 100b/8

f. -leri 74b/11

f. -lerin 120b/6, 122b/7.

fā'ideli: (bkz fā'idelü)

f. 104b/5.

fā'idelü: < Ar. + Tr. Yararlı.

f. 124b/13.

faḳaṭ: < Ar. Fakat, ama.

f. 124a/8.

fālic: < Ar. Felç, inme; krş fālice.

f. 129b/11, 130a/12

f. ilācı 105a/5.

fālice: (bkz. fālic).

f. 5a/7, 13a/8, 81b/11, 103b/5, 103b/8, 104a/7, 104b/8

f. -[ye] 103b/6.

farḳ: < Ar. Fark.

f. etmez olsa 26b/6.

fārūḳ: < Ar. Keskin, etkili (bkz. tiryāḳ-ı fārūḳ).

f. 93a/11.

fāsid: < Ar. Bozan, bozucu, bozulmuş, çürümüş, çirkin.

f. 13b/3, 101b/5

f. fikrler idüp 116a/3

f. fikrleri 12a/11

f. olmasına 113b/8.

faṣīḥ: < Ar. Açık, anlaşılır.

f. olsa 46b/4

f. olduḳda 12b/2.

Fātiḥa-yı şerīf: Kuran'ın ilk suresi, Fatiha Suresi; krş. Sūre-i Fātiḥa.

f. ş. -i 22b/6.

fehm: < Ar. Anlama, kavrama, kavrayabilme yeteneği.

f. -i 13b/8, 66b/1, 66b/7, 130a/3

f. -i 12a/4, 66b/4.

fenā: < Ar. Kötü.

f. 74a/12

f. -dur 66a/1.

ferāġat: < Ar. Feragat, vazgeçme.

f. idüp 37b/4.

feraḥ: < Ar. Ferah, iç açıcı, gönle rahatlık verici.

f. 3a/2, 65b/8, 66a/1, 66a/3, 82b/5

f. bulalar 82b/4

f. şōrbāsın 64b/8-9

f. vire 65b/9, 66a/6, 82b/5-6, 90a/5

f. virüp 65b/10.

ferc: < Ar. Kadında üreme organının dış bölümü, vulva; krş. fürūc.

f. -ine 93b/7, 107b/2, 107b/5, 107b/10.

ferfiyūn: < Ar. Sütleğen otu ve bundan eldeedilen tıbbi bir zamk, (Euphorbia officinarum).

f. 85b/10

f. yaġın 104b/4, 126a/6.

ferheng: < Far. Bilgi, hüner.

f. olalar 24b/9.

ferīfelek: < Ar. Hurmagillerden kestane büyüklüğündeki yemişi şerit düşürücü nitelik taşıyan Asya bitkisi (Areca catechu).

f. 35a/1.

ferūḥ: < Ar. Ferahlatıcı, ferahlık veren.

f. 93b/2

f. şōrbāsın 67b/5, 67b/6.

fesād: < Ar. Bozukluk.

f. -ından 25a/5.

fetil: < Fitil, genellikle makattan kullanılan bir grup ilaç; kanı durdurmak için kullanılan tampon.

f. 80b/1

f. düzüp 28a/4

f. gibi idüp 35a/4-5

f. idüp 28a/9, 72b/2, 91b/7, 94a/13, 107b/10

f. urup 46b/6

f. -i 28a/6.

fınduḳ: < Far. Fındık, (Corylus maxima).

f. 45b/5, 50b/2, 51a/9, 63a/4, 76b/4, 89b/1

f. aġacın 31b/11

f. yaġın 47a/4.

fısdıḳ: (bkz. fıstuḳ).

f. 63a/1.

fıstuḳ: < Ar. Fıstık, (Pistacia vera).

f. 126a/1.

fikr: < Ar. Fikir, düşünce.

f. ler 101b/5

f. -lere 15a/4

sevdāvī f. -lere 100a/5

fāsid f. -leri 13b/3.

fīl: < Ar. Fil.

f. -üŋ 107b/3.

filān: < Ar. Falan.

f. 80b/6, 80b/8, 97b/10, 106a/3.

filcān: (bkz. fincān)

f. 132b/17, 132b/18.

fī'l-ḥāl: < Ar. Muhakkak, hemen, derhal.

f. 36a/7, 44a/7, 53b/11, 54b/6, 78a/11, 78b/9, 86b/10, 88b/5, 92a/10, 93b/6, 93b/9, 98a/10, 104a/5, 109a/9, 121a/6

fincān: Fincan; krş: filcān.

f. 54b/5, 73b/4, 73b/4, 84a/8.

firenk: < Far. Frengi hastalığı.

f. 97b/6

f. uyuzı 127a/6

f. uyuzı olanuŋ 4b/6

f. zaḥmeti 96b/1, 97a/3, 127a/10

f. zaẖmetine 96b/11, 97b/7.

fuçu: < Rum. Fıçı.

f. -ya 86b/2, 110a/1

f. -dan 110a/5.

fürūc: < Ar. Kadında üreme organının dış bölümü, vulva; krş. ferc.

f. -ı kebīre 54b/10

fürūç: < ferrūc Ar. Piliç

bir f. ṣoldurup 80a/2

fülfül: < Ar. Biber; krş. büber.

f. 18a/4, 52b/5, 53a/8

f. ı 112b/5, 112b/7

f. -i ebyaż 118a/7, 120a/11, 121a/12

f. -i kebīr 98a/8.

G

ġabuḳ: (bkz. ḳabuḳ)

ġ. -ı 120b/11

ġāfil: < Ar. Gafil, aymaz.

ġ. -i mübāş. 105b/9

ġ. olmayalar 74b/11-12, 97a/11, 132a/3

ġaflet: < Ar. Gaflet, dalgınlık, dikkatsizlik, boş bulunma, aymazlık.

ġ. etmeyeler 57b/2

ġ. eylemeye 40a/5

ġ. -olınmaya 15b/9-10, 16a/5, 18a/10, 19a/5, 20b/2, 70b/4, 72b/11, 74b/12, 77b/6, 82a/1, 83b/5, 87a/4, 89a/1, 93b/3, 97b/13,109a/2, 116a/5, 118a/1, 120b/13, 121b/14, 129a/3.

ġalabalıḳ (ġ) < Ar. (ġalebe) + Tr.: Fazlalık, çokluk, yoğunluk.

ġ. –ına 115a/13

ġ. –ınadur 115b/1-2

ġ. -ından 62b/4

ġ. –ındandur 115b/2.

ġalebe: < Ar. Fazlalık, çokluk, yoğunluk.

ġ. eylese 21b/7.

ġālib: < Ar. Fazla, çok.

ġ. 38b/7, 115b/12

ġ. ola 113b/2

ġ. olup 53a/2-3

ġ olursa 116a/7, 116a/8

ġ. olmaḳa 52a/8-9

ġ. olmaḳdan 52b/10, 58a/8, 58b/4, 58b/8-9, 115b/5, 128a/6

ġ. olmanıŋ 116a/1

ġ. olmasınuŋ 115b/10.

ġaliye: < Far. Misk ile amberden yapılmış siyah, kokulu olan bir madde.

ġ. 84a/11.

ġalīẓ: < Ar. Yoğun, kesif, yapışkan.

ġ. 12a/10, 22a/11, 49a/1, 49b/2, 93b/2, 99a/12, 100b/5, 104a/12, 115a/11, 115b/15, 117a/1, 117b/13, 130b/13

ġ. ṭaʿāmlardan 28a/3.

ġ. olup 116a/3

ġ. olan 18a/3, 99b/3

ġ. olduġı 126a/11

ġ. olursa 114b/1

ġam: < Ar. Tasa, kaygı, üzüntü.

ġ. 64b/7.

ġara: Kara, krş: ḳara.

ġ. yaġız 94a/2.

ġarġara: Gargara.

ġ. 40a/2

ġ. etitdürüp 39a/9

ġ. etdireler 39b/8

ġ. etseler 38a/6, 41b/1, 44a/7

ġ. eyleseler 38b/4-5, 41b/10-42a/1, 51a/6

ġ. ideler 9a/8

ġ. idüp 42b/10.

ġārīḳūn: < Ar. Katran köpüğü; krş. ḳarīḳūn.

ġ. 20a/7

ġ. -ı 18b/1, 74a/2

ġ. -ın 34a/10.

ġarḳ: < Ar. Boğulma.

ṣuya ġ. olmaya 15b/1.

gāvzubān: < Ar. Sığırdili otu, (Anchusa officinalis); krş. lisānü'ṣ-ṣevr,ṣıġır dili, ḳavzubāŋ.

g. 130b/14

g. ṣuvı 123b/6.

ġāyet: < Ar. Gayet, oldukça, çok, pek çok.

ġ. 22b/8, 27a/3, 45b/3, 65a/10, 74a/12, 74b/1, 77b/2, 81a/3, 83a/3, 89b/3, 94a/8, 101b/12, 107a/9, 110b/6, 111b/2,

118a/12, 118b/1, 118b/11, 124b/5, 125a/3, 127a/6

ġ. -le 8b/8, 13b/1, 15a/5-6, 24b/6-7, 32a/4, 47a/10, 55b/11, 64b/8, 65a/5, 68a/12, 77a/7, 83b/14, 85b/3, 85b/4, 119b/13, 123a/5, 123b/7, 124a/9, 130a/15, 131b/15.

ġayr: < Ar. Başka; krş. ġayr.

ġ. -ī muḳaddem 16a/3-4

ġayrī: < Ar. Başka; krş. ġayr.

ġ. 16a/11, 30b/6, 32a/2, 33a/6, 33a/8, 34a/9, 37a/5, 37a/9, 44b/8, 46a/4, 47a/1, 56b/10, 59a/4, 64b/7, 67a/1, 78b/8, 80b/3, 88a/7, 88b/5, 94b/3, 100a/4, 100b/3, 104a/7, 105a/8, 108b/4, 110b/1, 119a/6, 120b/6

ġ. olup 105a/8

ġ. -si 99b/8.

ġaz: (bkz. ḳaz).

ġ. boḳun 98b/13.

ġażab: < Ar. Öfke, kızgınlık.

ġ. -a gelmemiş ola 114b/10, 115a/9.

gebre: Sürekli yeşil kalan çalı görünümünde bir bitki, kebere, kapari, gebre otu (Capparis) ve bu otun yemişi ; krş. ḳabana.

g. 112a/11

g. [o]dınıŋ kökin 82b/11

g. otı 80b/6

g. otu 80b/5

g. otunıŋ 80b/7

g. otunuŋ 80b/4

g. -yi 85b/5.

geç: Geç.

g. 24b/11, 52a/10, 118a/3, 119b/2, 120a/8, 130a/5

g. geç 114b/1

g. ḳalursa 104a/4

g. -er 77a/9

g. -miş 121a/5

g. -e 85a/2

g. -eler 16b/8

g. -üp 120a/7

g. -dükde 107b/8

g. -miş 20a/8, 38a/2

g. -dükden ṣoŋra 118b/2

g. -meye 33a/6.

geçür-: Geçirmek.

g. -seler 19a/4

g. -e 40b/4

g. -üp 20a/9, 23a/8, 31a/10, 34a/4, 38b/10, 51a/8, 55a/6, 57a/5, 57b/10, 58a/1, 76a/6, 81a/10, 83b/6, 84b/6, 88a/1, 97a/7, 106a/2, 118b/14-15, 118b/8, 119a/6, 119b/5, 120a/3, 120b/4, 121b/6, 122a/12, 122a/4, 122b/6, 131a/13, 131b/2, 132a/10

gel-: Gelmek.

g. -ür 62a/6, 104a/2

g. -ir 52a/9

g. -icek 95a/7

g. -se 29b/7, 61a/7, 79a/1

g. -e 41b/4, 41b/9, 60a/1

g. -üp 44a/1, 44a/5, 46b/4, 59b/9, 80b/8, 98a/10, 101b/3, 101b/5, 114b/1

g. -dükde 68a/2, 93b/1, 10b/5, 125a/7, 127b/1, 124a/1

g. -inceye dek 44a/4

g. -en 1b/4, 27a/9, 29b/5, 30a/2, 30a/10, 69b/1, 95b/10, 105b/3

uyḫusı g. mez ola 60a/3

g. -miş 124a/2

g. -melü 64b/2, 124b/7

g. -ürse 27b/8, 36a/9, 43a/3, 61b/1, 63b/5, 69b/5, 63b/6, 69b/5, 129a/5, 129a/9

g. -mez 116a/2

g. -mese 65a/6

g. -meye 60b/5, 60a/6, 107a/2.

gelincik: Gelincik çiçeği (Papaver rhoeas).

g. çiçegi 9b/1

g. çiçegi ṣuyın 61a/3-4

g. çiçeginüŋ dibin 8a/6

g. çiçeginüŋ ṣuyın 8b/2-3

g. çiçeginüŋ [to]ḫmın 91a/6

g. çiçegini 29a/2

g. çiçegin 27a/6, 55b/4, 98a/4, 101b/10

g. şükūfesinüŋ 9b/4.

gemi: Gemi.

g. -de göŋli bulanup 37b/3

g. -de göŋli bulananuŋ 2a/2, 36b/2.

gene: Yine, tekrar.

g. 36b/7, 40b/11, 92a/2, 97b/11, 99b/8, 117b/6, 118b/2, 120b/6, 132a/12.

geŋez: Geniz.

g. –i 8b/7.

gerçe: < Far. Gerçi.

g. 64a/3.

gerek: Gerek.

g. 36b/6, 36b/7, 37a/3, 39b/7, 67b/2, 87a/1, 95a/7, 115a/8, 116b/6, 128a/6, 128b/4, 130b/12

g. -dür 8a/9, 11b/8, 13a/1, 15a/1, 15a/2, 16a/11, 17b/11,18b/4, 23a/5, 23b/4, 27b/8, 33b/6, 36b/6, 36b/7, 37b/1, 41b/5, 46a/2, 46b/5, 51b/1, 54b/8, 59a/1, 67b/5, 69b/6, 70a/1, 78b/2, 85b/7, 86a/6, 88b/7, 92a/3, 99b/2, 102a/13, 105b/12, 115a/5,

116b/11, 116b/8, 116b/8, 117b/1, 118b/11, 120b/9, 123b/1, 127b/12, 128a/4, 128a/8, 130b/11, 130b/13, 130b/7.

geri: Geri, sonra; krş girü.

g. 25a/7.

gerile-: Gerilemek.

g. -yüp 41b/8.

getür-: Getirmek.

g. -ür 117b/8, 130a/5

g. -sünler 111b/4

g. -se 15a/3, 15b/1, 16a/9, 24b/6, 60a/5, 60b/4, 66b/3, 90a/11, 90b/5, 92b/10, 102a/7, 102a/8

g. -seler 22b/6, 60a/3, 60a/4, 60a/5, 60a/7,60a/10, 66a/6, 131b/1

g. -e 59b/7, 59b/8, 95a/10

g. -eler 124a/10, 124b/4, 131a/2, 131a/5

g. -ebildügi 110a/4, 110b/1-2

g. -üp 23a/1, 83a/8, 107b/2, 118b/15, 120b/13, 121b/2, 121b/7, 124a/1, 124b/8, 130b/7, 131b/15

g. -dükde 125a/2

g. -dükden ṣoŋra 118b/1

g. -ürlerse 124a/4

g. -mek 18a/10

g. -mekdür 130b/4

g. -menüŋ 123b/12.

gevde: Gövde.

g. 79a/7, 115b/7

g. ṭamarından 82a/4

g. -yi 67a/3, 103b/10, 116b/9

g. –[de] 112a/12

g. -deki 117b/4

g. -den 130a/12

g. -si 46b/1-2, 114a/4, 114a/7, 115b/14, 115b/15, 116a/2, 117b/11, 117b/2

g. -sine 96a/2, 96a/5, 104b/4, 106b/8

g. -sinden 116a/3.

gey-: Giymek.

g. -üp 86b/11, 110a/7, 110b/3, 117a/1

geydir-: Giydirmek.

g. -üp 45b/7.

geyik: Geyik.

g. 9a/9.

geyir-: Geyirmek.

g. -üp 78a/7.

gezer: Karıncalanma, vücudun herhangi bir yerinde ani kan dolaşımı nedeniyle karıncalar geziyormuş hissi.

g. 42b/4

g. bil 87a/7

g. ṣancusı 75b/1

ġıdā: < Ar. Gıda, besin.

ġ. 39a/9

ġ. virmemek 127b/12

ġ. -yı 71b/6

ġ. -sı 50b/10, 84a/11, 93a/5, 95a/3, 114b/6

ġ. -lar 22a/11, 54b/10, 93b/1, 114a/12, 114b/2, 128a/4, 128a/5, 128b/7

ġ. -lardan 40b/10, 52b/3, 62a/11, 62b/11, 67b/2, 94a/4, 95a/5, 100b/5, 117a/1.

gibi : Gibi.

g. 11b/5, 15a/1, 15b/5, 15b/8, 18a/4, 23b/3, 24b/3, 25a/11, 27a/9, 27b/7, 30b/7, 30b/9, 33b/8, 45b/8, 46a/1, 46a/3, 46b/1, 46b/1, 49b/6, 54b/8, 54b/9, 55a/2, 55a/7, 56a/7, 56b/2, 57a/2, 61a/4, 71b/12, 72a/2, 72b/10, 73b/11,

76b/11, 78a/2, 79a/12, 79a/7, 79b/3, 80a/5, 80a/6, 80b/1, 82a/4, 82a/9, 82b/12, 83a/12, 83b/7, 85a/7, 86b/4, 86b/8, 88a/3, 89a/4, 89b/5, 93b/2, 95b/9, 98a/10, 100b/13, 102a/12, 104b/5, 107a/12, 107b/13, 109a/10, 109a/4, 109a/8, 110a/10, 110a/5, 110a/9, 115a/6, 115a/6, 116b/6, 126a/11, 127b/6, 130b/1, 130b/1, 130b/1, 130b/1, 130b/2, 130b/4, 130b/4, 130b/6, 131a/14, 131a/4, 131b/2, 132a/10

g. -nüŋ 114a/11

g. -ce 80a/6

g. -dür 71b/5, 105a/5, 108a/12, 130a/15.

gice: Gece; krş. giçe.

g. 15b/4, 25b/2, 25b/8, 32b/5, 43b/1, 46a/8, 53a/10, 56a/7, 58a/4, 59b/6, 66b/5, 78b/7, 84b/11, 92a/1, 95b/10, 98a/13, 112b/3, 114b/5, 116a/11, 116b/13, 122a/6, 123a/1, 123a/11, 131a/3, 131a/3

g. -ye 123a/2

g. -de 18a/6

g. -den 25b/9.

gici: Kaşıntı; krş. gicik, giciyik.

g. -yi 130a/6.

gicik (g): Kaşıntı; krş. giciyik, gici.

g. 95a/11, 96a/6

g. -[i] 95b/6, 95b/10, 96a/10, 96a/12

g. -e 96a/1, 100a/6.

giciş-: Kaşınmak.

g. -ür 115b/7.

giciyik (g): Kaşıntı; krş. gicik, gici.

g. 4b/5

g. -i 87a/2

g. –i 95b/2.

giçe: Gece; krş. gice.

g. 35b/9, 36a/4, 79a/4, 84b/9, 85a/2, 85a/2, 93a/7, 118b/1

g. -ye 83b/14

g. -de ve düzde 77b/3

gider-: Gidermek, ortadan kaldırmak; krş. gidür-.

g. -ür 130a/4

g. -e 55b/1, 56a/9

g. -eler 40b/1

g. -üp 12b/4, 49a/5, 83a/7, 119b/6.

gidür-: (bkz gider-)

g. -ür 34a/2

gilermenī: < Far. Kilermeni, eczacılıkta kullanılmış olan kırmızı renkli kil.

g. 65a/4, 26a/4.

gir-: Girmek.

g. -üp 34a/6, 40b/11, 79b/10, 79b/11, 80a/2, 86b/5, 110a/4, 116b/14

g. -dükde 80a/1, 107b/3

g. -en 44a/8

g. -miş olsa 43b/5

g. miş ise 43b/10

g. -meyüp 116b/12

g. -memek 36b/6.

girü: Geri; krş. gerü.

g. 105b/7

gīr ü çāy: Sokup çıkarmak.

g. 128b/9.

git-(d): Gitmek, geçmek, yok olmak.

g. -er 83b/9, 105a/9

g. -e 35b/7, 80b/7, 92a/2

g. -eler 58a/5, 106a/7, 106b/7

g. -üp 88a/7, 95a/2, 97b/3, 104a/2, 124a/5

g. -ene 77a/7, 124b/10

g. -dükce 44b/9

g. -mez ise 43a/10

g. -mezse 25b/3, 26a/5, 30b/10, 58a/6, 92a/1, 96a/9, 114b/7.

ġon-: (bkz. ḳon-)

ġ. -up 62b/9.

göbek (g): Göbek.

g. burusı 63a/6

g. çıḳduġına 76b/3

g. düşmesi 3b/1, 76a/11

g. e 3b/4, 76b/6

g. -de 76b/4

g. -den 77b/7

g. -i 76b/2

g. -ine 75b/12, 76a/7.

göger-: Morarmak.

g. -ür 104a/2

gögercin: Güvercin

g. 28b/4, 52b/4, 78a/6

g. etin 75a/7

g. ḳanın 59b/2

g. palāzın 24a/2.

göġ(ü)s: Göğüs.

g. aġrısı 47a/3

g. aġrısınuŋ 2a/6, 47a/2

g. aġrısına 47a/4, 47b/5

g. aġrıların 125a/9

g. –i 47a/10, 47b/7

g. -e 63a/1

g. -de 47a/6, 47a/8

g. -i 62a/4, 67a/4, 128a/12

g. -i aġrısı 47b/9

g. -ini 67a/8, 67b/7

g. -in 47b/2

g. -ine 62b/1

g. -inde 100a/11.

gök: 1. Gök, gökyüzü.

g. 27a/2.

2. Yeşil, mavi.

g. 44a/1, 86a/3

g. benefşe 62a/9

g. gözlü 94a/2

g. -i 15b/7

g. -üŋ 15b/4

g. -den 15a/6

2. Ekin?.

g. 13b/10, 14a/5, 14a/6.

gökçek: İyi, sağlıklı.

g. idüp 24b/10-11

gölge: Gölge.

g. 71b/9

g. -de 120b/11, 122a/6.

göm-: Gömmek.

g. -e ḳosalar 106b/6-7, 107a/5

g. -eler 97b/12

g. -üp 26b/9, 101b/11, 102a/1.

gömül-: Gömülmek.

g. -e 86b/6.

gömülükcek: Gömülmüşçesine, gömülmüş gibi.

g. 110a/12.

göŋ(ü)l: Gönül, kalp; mide.

g. darlığın 82b/2, 99b/12

g. dönmesin 125a/4

g. -i 129b/14

g. -i 52b/11, 128a/1

g. –i bulunanuŋ 2a/2

g. –i döner 93a/1-2, 115b/11

g. -i dönmek. 76a/10

g. -ini 12b/1.

gör-: Görmek.

g. -se 26b/4

g. -e 56a/7, 72a/4, 108a/3

g.-eler 18b/6, 26b/10, 73a/8, 93b/14, 102a/2, 104a/5, 115a/10, 120b/6, 122b/7, 128b/8

g. -üp 115b/12, 115b/15, 116a/4

g. -ürse 21b/8, 27a/2, 101b/5

g. –mez olsa 93a/1

g. -meye 9b/3, 29a/2, 33a/8, 47a/1, 89a/9

g. –meyeler 34a/9

g. -meyüp 17a/4

g. -medik 84a/11

g. -mek 115b/9, 128a/2.

göre: Göre, nazaran.

aŋa g. 33a/2, 40a/4, 58b/7, 108a/8, 115a/1, 118a/11, 123b/5, 125b/9

g. -dür 99b/8.

görük-: Gözükmek.

g. -müşdür 19a/5.

görün-: Görünmek.

g. -mez 44a/1.

göster-: Göstermek.

g. -ür 115a/6, 115a/7

g. -üp 14b/10

g. -meyeler 37a/4

götür-: Götürmek; taşımak; sokmak; gidermek.

g. -se 47a/1

g. -seler 56a/4, 68b/1, 72b/2, 80a/6, 80b/1-2

g. -en 60a/9

g. -ürlerse 122b/2.

göyün-: Yanmak; sızlamak.

g. -miş 123b/7

g. -miş ola 95b/6-7

g. -mek 52a/3

g. -mekden 88b/7.

göz: Göz.

g. 5b/8, 8a/8, 25b/11, 26a/1, 54b/11, 55a/11, 57a/9, 58a/8, 58b/5

g. ağı 56b/3

g. ağrısı 58b/4, 58b/8, 59a/4

g. ağrısın 2b/4

g. ağrısına 57b/8, 59a/7

g. ağrısınuŋ 57b/3, 58a/7

g. degmemek 111b/3

g. degmesinüŋ 5b/8, 111a/11

g. görür yerde 28a/8-9

g. -iŋ 25b/1, 56a/5

g. -üŋ 59a/6, 59a/10

g. -i 56a/9, 60a/9, 130a/4

g. -e 48b/4, 55a/11, 55a/2, 55a/4, 55a/7, 55a/8, 55b/1, 55b/11, 55b/2, 55b/3, 55b/4, 55b/8, 56a/2, 56a/5, 56a/6, 56a/8, 56b/1, 56b/1, 56b/10, 56b/5, 56b/9, 57a/3, 57a/3, 57a/5, 57a/6, 57a/7, 59a/2, 59a/4, 59a/9, 129b/14

g. –de 56a/2, 56a/4, 56a/8, 57a/7

g. -i 21b/7, 55a/1, 55a/5, 57b/1, 58b/1, 58b/1, 105a/9, 105a/11, 111b/9, 115b/11

g. -inüŋ 94a/2-3

g. -ünüŋ 60a/8, 119b/2

g. -ini 60a/4, 60a/5

g. -in 16a/8, 22b/6, 56a/6, 90a/11, 116b/12, 117a/8

g. -ine 56b/5, 60a/5

g. -inden 25b/1

g. -leri 20a/1

g. -lerinüŋ 9b/8, 22b/3, 54a/7, 58a/3, 58b/9, 113a/2

g. -lerin 56b/2

g. -lerine 27a/1, 117b/6, 117b/7

g. -lerinde 99b/1.

gözle-: Gözlemek, beklemek.

g. -yüp 98a/9

gūne gūne: < Far. Türlü türlü.

g. olup 123b/8.

ġuṣṣa: < Ar. Keder, üzüntü.

ġ. 4a/1, 62b/3, 82a/10, 82a/12

ġ. -yı 82b/1

ġ. -ya 90a/4

ġ. -dan 19b/6, 65a/9

ġ. -sı 74b/3.

ġuṣṣalu: < Ar. + Tr. Üzüntülü.

ġ. 129a/11.

güçlebüken: İçeriğinde zehirli maddeler bulunan bir bitki.

g. 120b/6-7, 120b/7, 120b/10.

gül ı: < Far. Gül (Rosa canina).

g. 4b/6, 7a/5, 23a/5, 31a/3, 52b/6, 53a/8, 66b/7, 94b/3, 125b/10, 130b/5

g. idüp 121a/1

g. -i surḫ 73a/3, 73a/9,122b/12

g. ṣuvı 22b/7, 23a/9, 23b/1, 54a/6, 55a/2, 58a/2, 62a/2, 62a/8

g. ṣuvına 48b/8

g. ṣuyın 50a/7, 51b/10-11, 55a/10, 65b/6, 124b/7

g. şarābın 51b/8, 130b/15

g. yağı 11a/2, 78a/9

g. yağın 12a/3, 22a/7, 23a/7, 23a/9, 26a/7, 59b/7, 60b/8, 66a/9, 82a/8

g. yağından 43a/5

g. yağıyla 8b/9, 10b/7, 30b/5, 39b/8, 70b/6, 78a/1, 79a/11, 87a/5, 96b/4, 101a/8

g. -i 73b/1, 112a/9

g. -in 28b/5.

gül ıı: Sivilce.

g. -ler 91b/4

g. -leri 4b/3.

gül-: Gülmek.

g. -ücek 105a/9.

gülāb: < Far. Gül suyundan yapılan bir tür şurup; krş. cüllāb.

g. 37b/2, 37b/8, 39a/8, 52a/7, 54a/9, 55b/10, 62a/10, 122a/13, 122a/5

g. -ı 124a/3.

gülbeşeker: < Far. Gül çiçeği ve şeker ile yapılan macun kıvamında bir çeşit reçel.

g. 52b/2, 78b/2, 93a/8

g. -i 54a/11.

gülenbügīn: < Far. Gül ve baldan yapılan bir tür şerbet.

g. 48a/10, 63b/3, 64a/1

g. şerbet[i] 104b/3

g. –i 66b/8.

güllāb: (bkz. gülāb)

g. 124b/3

g. -ı 65b/3.

gülnār: < Far. Yabani nar ağacı (Punica granatum).

g. 31a/7

g. -ı 31a/5.

gün: Gün; güneş.

g. 11a/8, 14b/7, 21a/4, 21a/8, 26a/8, 27a/9, 28a/5, 29b/7, 30a/1, 32b/7, 39a/8, 42a/9, 45b/8, 48b/9, 51a/11, 51b/4, 67b/3, 69b/9, 71b/10, 74a/11, 75a/6, 77a/1, 77a/2, 77a/6, 77b/12, 79a/4, 81a/12, 81b/7, 84a/3, 87a/8, 89a/11, 89a/8, 89b/1, 90b/3, 92a/1, 96b/5, 97b/1, 98a/10, 105b/12, 105b/13, 105b/8, 114b/5, 115a/5, 117a/4, 118a/12, 118b/2, 121b/10, 121b/11, 121b/12, 131b/5, 132a/13

g. -e 9b/2, 16a/7, 24a/4, 35b/9, 49b/8, 71a/10, 72a/3, 87a/9, 92a/1, 97a/1, 97b/2, 121b/11

g. -de 28a/10, 28a/8, 43b/4, 87b/10, 87b/11, 94b/11, 97a/1, 102a/6, 104b/4, 117b/7

g. -den 39b/3, 67b/4, 94b/8, 101b/4, 116b/3, 125b/12

g. -leri 116a/12

g. -in 98a/9

g. -inde 129a/14

g. -lerde 74a/10, 74a/10, 74a/12, 74b/2, 129a/5

g. -lerinde 6a/7, 129b/7.

gün çiçegi: Ay çiçeği (Helianthus annuus).

g. 26b/7, 105b/9.

gündüz: Gündüz.

g. 35b/10, 56a/7

g. -in 119b/10.

güneş: Güneş.

g. 1a/12, 26b/1, 26b/2, 26b/4

g. -i 12b/6

g. -e 87b/8, 105b/10

g. -de 56b/3, 111a/8.

güneşli: Güneşli.

g. 125b/12.

günlik (g): (bkz. günlük)

g. 132b/1

g. -ligi 88a/1.

günlük (g): Günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk; ak günlük (Boswelia), kara günlük (Cortex styracis) olmak üzere iki türü vardır.

g. 63b/2, 66b/2, 111b/1, 119a/9, 121b/4, 122a/10, 126b/3, 127a/2, 130a/2

aḳ g. 61a/4

g. -i 98b/4

g. -ü 11a/10

cevāriş g. -i 118b/13.

gürle-: Uğuldamak, kulakta uğultu olmak.

ḳulağı g. -yenüŋ 61a/1

gürültü: Uğultu, kulak uğultusu.

ḳulaḳ g. -sine 60b/10.

güve: Pul kanatlılardan bir böcek, güve (Tine pellionella).

g. düşmeye 107a/3.

güz: Güz, sonbahar.

g. 6a/7

g. ayında 86a/12

g. -de 116b/6.

H

ḥab(b): < Ar. 1. Hap, hap biçiminde ilaç.

ḥ. 73b/11, 118a/11, 122a/1, 122b/1, 122b/8

ḥ. eyleyüp 84b/6

ḥ. idüp 81b/13

ḥ. -ı ayārīc 10a/9, 20a/5, 28a/2

ḥ. -ı belesān 122b/11

ḥ. -ı eftīmūn 99b/10

ḥ. -ı ḳūḳıyā 10a/10, 59a/9

ḥ. -ı lāciverd 99b/9-10

ḥ. ü'l-mülūk 29b/11

ḥ. ü'l-mülūkuŋ yapraḳları 100b/6

ḥ. -ı mūmāyı 48a/3

ḥ. -ı nīl 43b/8

ḥ. -ı ṣabr 20a/5

ḥ. -ı şebābe 10a/10

ḥ. -ı şibyār 28a/2, 122a/1

ḥ. -lar 6a/9, 73b/8, 97a/8, 121b/14, 122a/13

ḥ. -lar idüp 20a/10, 122a/6, 122b/7, 123a/1, 123a/11

ḥ. -lardandur 122b/4

ḥ. -lardur 122b/10.

ḥabs: < Ar. Hapis.

ḥ. idüp 101b/6.

ḥacāmat: < Ar. Tedavi etmek amacıyla vücudun herhangi bir yerine toplanmış olan kanı şişe ya da boynuzla almak.

ḥ. ideler 38b/8, 43a/3, 58b/1

ḥ. daḫı idüp 25a/7

ḥ. idüp 7b/8-9, 9b/10, 23b/5, 37a/5, 39b/6

ḥ. etdirmeden 74b/1

ḥ. itmek 128a/7.

ḥācet: < Ar. Hacet, gereklilik, ihtiyaç.

ḥ. 24b/7

vaḳt-i ḥ. –de 56b/8, 81a/1, 83b/2, 107a/11, 122a/6,

123b/4, 125a/3, 125b/2, 125b/14, 131a/10

ḥ. -i 24b/8.

ḥad(d): < Ar. Sınır, uç, derece.

ḥ. -de 29a/4

ḥ. -inden 37b/5.

ḥafaḳān: < Ar. Kalp sıkışması, çarpıntı; krş. yürek oynaması.

ḥ. 62a/2, 131b/10

ḥ. -uŋ 2b/7, 61b/10, 100a/1

ḥ. -ı 16a/1

ḥ. -a 22b/10, 125a/13.

ḫafīf : < Ar. Hafif.

ḫ. ola 89a/11.

ḥaḳḳına it- (d): < Ar + T. Hakkından gelmek, yenmek.

ḥ. -ına ideler 86a/1

ḥ. -ına idüp 104a/10

ḥ. -ına eylemek 100b/10.

ḥāl: < Ar. Hal, durum; güç, kuvvet.

ḥ. -i 19b/6

ḥ olmaya 17b/10.

ḥalāb: Şam fıstığı (Pistacia vera).

ḥ. şuyın 49a/6.

ḥalāl: < Ar. Kurallara ve geleneklere uygun.

ḥ. -iy[l]e 107b/11.

ḫalās: < Ar. Kurtulma, bir şeyden kurtuluş.

ḫ. bula 9a/8, 19a/7, 19a/9

ḫ. bulalar 96a/12, 132a/4

ḫ. eyler 130a/11

ḫ. eyleye 35b/10, 55a/7, 88a/10, 97b/3

ḫ. ider 123a/8

ḫ. ide 23a/4-5, 23b/2, 25a/3, 27a/7, 42b/2, 45a/10, 45b/3, 57a/8, 61b/8-9, 71a/11, 76a/7, 77a/10, 77b/7, 78b/12, 85a/8, 91a/1, 91a/3, 91b/10, 91b/8, 92a/4, 95b/12, 95b/5, 96a/7,

101b/1, 102a/11, 103a/5, 103a/8, 103b/4, 104b/11-12, 131b/1

ḫ. ideler 30b/9

ḫ. ola 8a/5, 11b/7, 16a/8, 17a/9, 18b/10, 18b/4, 19a/8, 19b/2, 21a/5, 27a/6, 31a/11, 32b/9, 33b/9, 35a/9, 36a/3, 37a/6, 40a/3, 40b/9, 41b/9, 42a/10, 43a/9, 43b/10, 43b/7, 44a/5, 45a/4, 45a/6-7, 46a/10, 46b/9, 47b/10, 50a/7, 53b/8, 56a/3, 58a/7, 58b/3, 58b/8, 59a/2, 59b/5, 61b/7, 63a/2, 76a/11, 79a/3, 79a/5, 79b/1, 79b/4, 80b/11, 81a/1, 81a/13, 81a/8-9, 83a/1, 84b/12, 84b/4, 84b/7, 85b/1, 86a/11, 86a/1-2, 86a/5, 86a/8, 87a/10, 87b/9, 88a/8, 88b/4, 90b/1, 90b/4, 90b/5, 90b/8, 96a/10, 96b/11, 97a/2, 97b/5, 97b/7, 100b/14, 101b/3, 104a/6, 104b/7, 105a/2, 111b/7, 120b/7, 120b/9, 12b/11

ḫ. olalar 17a/5, 43b/4, 72a/4-5

ḫ. olup 10a/7, 15a/9, 15b/3, 33a/8, 83b/10-11, 121b/13

ḫ olmaz 104a/7

ḫ olmazsa 12b/11.

ḫāliṣ: < Ar. Saf, halis, katışıksız.

ḫ. 119a/9, 124a/9, 129b/13

ḫ. miski 113a/4.

ḫalḳ: < Ar. Halk.

ḫ. 24b/6.

ḥall: < Ar. Ezme, eritme, çözme, yumuşatma.

ḥ. eyleyüp 47b/1

ḥ. ider 13b/2

ḥ. ide 29b/11

ḥ. idüp 71a/2

ḥ. olup 125b/13

ḥ. olduḳda 69b/8.

ḫalt: < Ar. Karıştırma, karışım.

ḫ. idüp 7b/4, 12a/7, 23a/9, 25a/9-10, 26a/8, 30a/4, 33b/2-3, 53b/10, 54a/11, 55b/3, 67a/11, 118a/11

ḫ. olmaḳdan 17b/5

ḥalvā: < Ar. Un, şeker, yağ ve irmikli yapılmış bir tatlı.

aḳ ḥ. 74a/8.

ḥalvācı: *< Ar. + Tr. Helvacı.*

ḥ. -da 131a/4.

ḫalvet: < Ar. Hamamlarda çok sıcak küçük yer.

ḫ. -de 38a/1-2

ḫ. -ine 34a/6.

ḫām: < Ar. Ham, olgunlaşmamış, işlenmemiş.

ḫ. 82b/10, 101a/11.

ḥamd: < Ar. Tanrı'ya şükür kılma.

ḥ. ezüp 107b/12

ḥamel burcı: < Ar. + Tr. Koç burcu.

ḥ. -nda 14b/1.

ḥāmile: < Ar. Hamile, gebe.

ḥ. 92b/2

ḥ. ḳala 107b/11

ḥ. ḳalması 5b/2, 107a/6

ḥ. ola 107b/4

ḥ. olmaya 108b/4, 107b/3, 108b/4

ḥ. olmamasınuŋ 108a/12.

ḥaml: < Ar. **1.** Ana karnındaki çocuk.

ḥ. 92a/12

2. Gebelik.

ḥ. -de 92a/7, 92a/9.

ḥammām: < Ar. Hamam.

ḥ. 89a/3, 96a/1

ḥ. eyle 114b/2-3.

ḥ. -uŋ 34a/6

ḥ. -a 40b/11, 44a/3, 83b/7, 104b/4, 113a/11, 116b/8, 116b/12

ḥ. -a girüp 22a/2, 49b/5

ḥ. -e girmiş 129a/12

ḥ. -a ḳoyalar 12a/11

ḥ. -a ḳoyup 67b/7

ḥ. -a vara 8a/2

ḥ. -a varup 8a/9, 11b/7, 34a/4, 38a/1, 53b/11, 54b/5, 86a/6, 91a/9, 96a/5, 97b/1-2, 97b/4

ḥ. -a varmaḳ 113b/7

ḥ. -da 18a/1-2, 20b/5, 54a/2, 96a/8, 96a/9, 106b/7

ḥ. -dan 89a/3, 93a/11

ḥ. -lardan 116b/14.

ḫamr: < Ar. Sarhoş edici içecek.

ekşi ḫ. 45b/9.

ḫamur: < Ar. Hamur.

ḫ. 32b/3, 33a/5, 33b/8, 45b/7, 78a/2, 82b/12, 103b/1

ḫ. -ı 103a/8.

ḫanāzīr: < Ar. Sıraca adı da verilen bir tür çıban; krş. ṭuz başı, ṣıraca.

ḫ. 2a/5, 45a/9, 45a/9, 45b/1-2

ḫ. yaralar[ın]ıŋ 45a/7.

ḥarāret: < Ar. Sıcaklık.

ḥ. 52a/1, 112a/3

ḫ. -i 5b/9, 112a/5, 112a/7, 112a/12, 132a/13

ḥ. -e 115b/3

ḥ. -den 50b/7, 53a/5, 67b/5

ḫ. -i 111b/8

ḥ. -i olanlara 123b/12

ḥ. -in 59a/6, 112a/10

ḥ. -inden 7a/5.

ḫaraza ṭaşı: < Ar. + Tr. Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme, tedavi etme gibi amaçlarla kullanılan bir taş.

ḫ. -nuŋ 89a/3.

ḥarc: < Ar. Güçlenmiş, sağlam.

ḥ. ider 16a/1

ḫardal: < Ar. Hardal otu, ak hardal (Snapis alba) ve yabani hardal (Snapis arvensis) olmak üzere iki türü bulunur.

ḫ. 18a/4, 25a/8, 66b/2

ḫ. -ı 31b/2, 43b/6, 55a/8, 84a/1, 96b/3, 98a/4.

ḥareket: < Ar. Hareket.

ḥ. etmemiş 114b/12

ḥ. eyledügini 115a/4

ḥ. eylemeyüp 116b/8.

ḥ. -i 105a/8

ḥ. -[süz] olur 104a/8-9.

ḫāṣ: < Ar. Saf, has.

ḫ. -ların 120a/10.

ḥasebiyle: < Ar. + Tr. Nedeniyle.

ḥ. 108a/11.

ḥāṣıl: < Ar. Meydana gelen şey.

ḥ olur 17b/3, 30a/6, 48a/8, 49a/1, 79b/2, 88b/7, 93b/2, 94b/5, 100b/6

ḥ. olurlar 100b/5

ḥ. olup 52a/1-2, 62a/3, 81a/11, 90a/5, 99a/12, 131b/9

ḥ. olan 44a/6, 63a/5, 66b/8

ḥ. olduġı 6a/5, 115b/5

ḥ. olmış 38b/5

ḫaṣḥā: < Ar. Özellikle.

ḫ. müfredāt-ı edviyyātı 6b/8, 129b/9.

ḫāṣṣa: < Ar. Özellik, özgülük.

ḥ. -sı 80b/4, 103b/12, 119a/9.

ḫasta: < Far. Hasta.

ḫ. 64b/8, 113b/8, 113b/10, 113b/13, 115a/3, 116a/7, 116a/8, 128a/3

ḫ. -nuŋ 6a/4, 60a/10, 65a/5, 112a/10, 113a/13, 113b/1, 114a/10

ḫ. -ya 65a/5, 127b/12

ḫ. -larıŋ 2b/9, 64a/8.

ḫastalıḳ (ġ): < Ar. + Tr. Hastalık.

ḫ. 6a/5, 89a/9, 113b/7

ḫ. görmeyüp 117a/5

ḫ. -a 89b/12

ḫ. -ında 113b/3

ḫ. -lar 116a/11

ḫ. –larda 65a/8-9

ḫ. -ların 111a/11.

ḫastalik: (bkz. ḫastalıḳ)

ḫ. 48b/2, 115b/4, 115b/5.

ḫaşḫāş: < Ar. Haşhaş, (Papaver somniferum).

ḫ. 59b/10, 130b/5.

ḫātim: < Ar. Baştan sona kadar bir kitabı okumak.

ḫ. idüp 66a/6.

ḥattā: <Ar. Hatta.

ḥ. 74a/12, 80a/9, 124a/1

ḫāṭır: < Ar. Akılda tutma, hatırlama, zihin.

ḫ. olmış 86b/8

ḫ. -ı şerīflerine 121a/5.

ḫaṭme: (bkz. ḫaṭmī)

ḫ. 22a/9, 49a/2, 113a/7

ḫ. kökin 34a/1

ḫ. toḫmı 23a/6

ḫ. toḫmın 90b/10, 111a/7

ḫ. yaprağın 101a/6

ḫ. -nüŋ 41a/8, 49a/6, 72b/5, 78a/7, 104b/10

ḫ. -nüŋ toḫmın 45a/8

ḫ. -[yi] 44b/2

ḫaṭmī: < Ar. Hatmi. Ebemgümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisi, ağaçküpesi (Althaea officinalis).

ḫ. 67a/10

ḫ. yaprağın 88b/8.

ḫatun: Kadın.

ḫ. -uŋ 80b/6, 80b/8

ḫ. -ı 121a/4

ḫ. -ları 89a/5.

havān: < Far. Havan.

h. -a 9b/1

h. -da 109a/1.

ḥavās: < Ar. duyular, beş temel duyu.

ḥ. -ı mükedder olup 115b/9.

ḥayā: < Far. Haya, testis.

ḥ. -yı 19a/1, 41b/2

ḥ. -da 3b/10, 79a/5, 79a/7, 79a/9, 79b/7, 82a/2, 82a/4, 82a/6, 88a/9

ḳūndūz ḥ. -sı 127b/10

ḥ. -sınuŋ 18b/6

ḥ. -sını 18b/5

ḥ. -[sın]d[a] 3b/7

ḥ. -ların 28b/7.

ḥayāl: < Ar. Hayal.

ḥ. -leri 13b/8.

ḥayvār: Havyar.

ḥ. -ı 109a/6.

ḥayy-i ʿalem: < Ar. Sinir otu, bağa yaprağı (Plantago major; plantago media).

ḥ. yaprağın 57a/7, 85a/8.

ḥayyü'l- ʿālem: (bkz. ḥayy-i ʿalem).

ḥ. luʿābın 50b/10.

ḥayż: < Ar. Adet olma, regl olma durumu, aybaşı kanaması.

ḥ. görmiş 106a/7-8

ḥ. görmez olsa 93a/1

ḥ. ḳanı 92b/6-7

ḥ. yörüyüp 95a/8-9

ḥ. yaġın 72b/5.

hażā: < Ar. Bu.

h. kitāb u ḥükemā-yı tertīb-i muʿālece 1a/1.

ḫaẕer: < Ar. Sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.

ḫ. 74b/3

ḫ. eyleyeler 21a/9

ḫ. eylemek 128b/4

ḫ. ider idüp 63a/9

ḫ. ide 93a/13, 99a/3, 110b/4

ẖ. ideler 22a/11, 23a/2, 24a/3, 25b/1, 26a/3, 28a/4, 32a/3, 36b/1, 39b/3, 40b/11, 44b/2, 44b/5, 48b/2, 51a/4, 54b/11, 65a/10, 66a/4, 67a/12, 67b/8, 68b/9, 71a/6, 71b/6, 72a/6, 72b/1, 74a/5-6, 75a/10, 83b/10, 86b/11-12, 92b/1, 93a/11, 94b/10, 95a/5, 98a/8-9, 104a/7, 110a/7, 116b/14, 117a/3, 117b/7, 124a/7-8, 129a/7, 129b/2, 131b/11-12

ẖ. idüp 41a/2, 46a/7, 52b/8, 74a/12, 74b/1, 80a/3, 93a/9-10, 116b/12, 123a/4, 132a/2.

ẖār-yā-bis: < Ar. Sıcak ve kuru özellik; eski tıp anlayışına göre mizacın sıcak ve kuru oluşu.

ẖ. -dür 117a/6.

havlān-ı hindī: (bkz. cevelān-ı hindī).

h. 85b/8

ḥāẓır: < Ar. Hazır.

ḥ. 16b/10

ḥ. ola virüp 110b/6.

hażm: < Ar. Sindirme, hazmetme.

h. 117a/7

h. etdürür 119b/13

ḥ. etdürüp 22b/11

h. itdürür 119a/14

h. olur 103b/10, 130a/5

h. olınur 68a/4

h. olmasınuŋ 2b/2

h. -ı 115b/13.

hażım: (bkz. hażm)

h. ider 52a/10

h. -i żaʿīf-i iştihā 53a/2.

ḥażret: < Ar. Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başlarına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan.

ḥ. -i resūl ʿaleyhi’s-selāmuŋ 121a/4

ḥ. -i resūldan 73b/5

ḥ. -i Süleymān dem-i ḫātim 14a/2

Meḥemed Ġāzī Ḫān ḥ. –leri 121a/2.

hefte: (d) < Far. Birbiri ardınca gelen yedi günlük dönem, hafta.

h. 121a/9, 101b/11

h. -den 102a/1.

helāk: < Ar. Bitkin bir duruma gelme veya getirilme.

h. eyler 18b/3, 74a/6

h. ide 75b/11, 76a/3, 129b/9

h. olur 41a/1

h. olsa 15a/1

h. ola 106a/10.

helīle: < Far. Helile otu, sarı helile, kara helile gibi türleri bulunur (Terminalia).

h. 123a/10

ṣarı h. 84b/5, 123a/8

h. -nüŋ 10a/5

h. -yi 20a/3.

helīlec: (bkz. helīle).

h. 120a/12

h. -i esved 118a/10.

helīlīc: (bkz. helīle)

h. 118a/9

ḥelyūn: < Ar. Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki, kuşkonmaz (Asparagus officinalis).

ḥ. 120b/1.

hem: < Far. Hem, da/de, ve de.

h. 22b/11, 24a/11, 33a/3, 35b/5, 40a/2, 47b/7, 49a/10, 58b/6, 74a/1, 97b/3, 97b/3, 103b/4, 123b/11.

hemān: < Far. Hemen, derhal, çabucak.

h. 12b/6, 16a/3, 37a/1, 37a/7, 39a/9, 46b/8, 57b/7, 66a/2, 71b/5, 79b/3, 83a/2, 83b/9, 86b/8, 94a/5, 100a/6, 107a/12, 108a/5, 113a/1, 115a/11, 116b/11, 121b/10, 123b/9, 124a/8, 128a/6, 130a/14, 132a/3

hemīn: (bkz. hemān)

h. 49b/7.

ḥennā: < Ar. ḥinnā'. Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen toz, kına.

ḥ. -[y]ı 72b/7, 95b/9

ḥ. -ya 72b/8.

hep: Hep.

h. 91b/2, 100a/1.

her: < Far. Her.

h. 37b/2, 61a/4, 75a/10, 99b/9, 117b/4, 129b/1, 130a/14, 130a/15,

h. bir 19b/9, 91b/12, 126a/4

h. birinden 70a/3, 105b/5

h. gün 22b/9,49b/8, 81b/7, 105b/8, 117a/4

h. ḳaçan 8a/8, 19b/9, 128a/3

h. ḳanḳı 10b/5, 67b/9, 98a/9

h. ḳanḳısınuŋ 108a/7-8

her k. 8a/6, 8b/2, 13b/4, 15a/2, 16a/6, 19a/6, 19b/3, 22b/8, 23a/3, 24b/6, 24b/9, 27a/1, 28b/3, 29b/6, 30a/1, 31b/2, 35b/3, 37a/8, 44a/11, 45a/5, 45a/8, 46a/11, 47a/3, 47a/9, 48a/1, 48b/7, 50a/6, 50a/8, 50b/4, 51b/6, 54b/4, 59a/2, 59a/3, 60b/6, 60b/9, 61b/11, 63a/3, 63b/10, 64a/8, 64b/5, 65b/2, 65b/9, 66a/4, 66a/8, 66b/4, 66b/7, 68a/6, 69a/5, 70b/5, 72a/9, 75a/1, 76b/1, 76b/9, 77b/6, 78a/6, 79a/6, 80a/5, 80a/10, 81b/1, 81b/5, 81b/10, 82a/2, 82a/11, 82b/3,

82b/6, 83b/12, 85a/4, 87a/5, 87b/5, 87b/9, 88b/11, 89a/2, 89a/8, 89a/12, 89b/2, 89b/5, 89b/11, 90a/10, 90b/9, 91b/4, 95b/1, 96b/2, 98a/1, 98b/5, 98b/12, 99a/9, 100a/6, 100a/9, 100a/13, 100b/9, 101a/3, 101a/10, 101b/9, 102a/2, 102a/6, 102a/8, 103a/2, 103b/5, 104b/8, 104b/10, 105b/9, 106a/5, 107a/7, 108b/7, 109a/3, 109b/2, 109b/13, 110b/8, 111a/5, 112a/3, 112b/2, 112b/9, 113a/5, 117a/4, 120a/6, 121a/9, 128b/2, 128b/10, 129a/9

h. ne 12b/8, 23b/9, 77b/7, 113a/12, 114b/13, 115a/4, 117a/2

h. ne aṣl 88b/3

h. ne ḳadar 8a/5, 8b/1, 26b/4, 77b/10, 115b/2, 115b/3

h. ne kim 40a/1

h. nereye 24b/7

h. ṣabāḥ 50a/4, 51a/11, 69a/5, 69b/9, 71a/11, 73b/8, 77a/6, 96b/5, 96b/13, 99a/4, 112a/7, 119a/11

h. şey'i 74b/11

h. şey'e 74b/12.

herbār: < Far. Her defa, daima.

h. 15a/8, 22a/12, 47a/1, 48b/3, 66a/2, 67a/8, 71a/3, 79a/3, 93a/4, 99a/4.

hergiz: < Far. Asla, hiçbir zaman.

h. 78b/7, 88b/12, 108b/4.

ḥesāb: < Ar. Oranlama, hesap.

ḥ. -ınca 118a/10.

hevā: < Ar. Hava.

ḥ. 117a/10

h. -ya 124a/5

h. -lar 117a/11

h. -lardan 62a/5.

heves: < Ar. İstek, arzu.

h. -i 92b/12.

ḫıfẓ: < Ar. Koruma, hafıza.

ḫ. 24b/11

ḫ. etseler 119b/9

ḫ. ide 83b/2, 119b/7, 121b/9, 124a/6

ḫ. ideler 124a/13-124b/1, 124b/8, 125a/8, 125b/10, 125b/14

ḫ. idüp 56b/7, 97b/11, 107a/11, 119b/11, 120b/5, 124b/4, 125a/3

ḫ. -ı 22b/10, 117a/12

ḫ. -a 130a/2.

ḫılṭ: < Ar. Besinlerin sindirilmesiyle oluşan karışım, vücut sıvıları.

ḫ. 12b/1, 115a/12

ḫ. -ı beşer 22a/2-3

ḫ. -ı ġālib 39b/2

ḫ. -lar 113b/8

ḫ. -ları 117b/13, 122b/9, 123a/6

balġamī ḫ. –ların 100a/10

ḥ. -lara 100a/4

ḫ. -lardan 129b/10.

ḫınzīr: < Ar. 1. Domuz.

ḫ. yaġın 94b/9-10

ḫınzīr otu: < Ar. + Tr. Kumsallarda ve kayalıklarda yetişen sarı çiçekli ot, domuzotu.

ḫ. içegin 85a/5-6

ḫ. -n 16a/10, 81a/1, 96b/8

ḫ. -ndan 101b/1

ḫīrlu: < Far. + Tr. Şebboy, mısır menekşesi (Cheirantus cheiri).

ḫ. 118a/8.

ḫışmlu: < Far. + Tr. Öfkeli, sinirli.

ḫ. olan 123a/7.

ḫıyār: < Far. Hıyar, salatalık (Cucumis sativus).

ḫ. 62a/9, 116b/9

ḫ. toḫmıyla 107b/12

ḫ. -ı 30a/9.

ḫıyārşenbe: < Far. ḫıyāt + çember. Acur, hinthıyarı (Cassia futula).

ḫ. 74a/4

ḫ. -yi 68a/10, 98b/6.

ḫıyārşenpe: (bkz. ḫıyārşenbe)

ḫ. 132b/14.

hīç: < Far. Hiç.

h. 117b/9.

ḥikmet: < Ar. 1. Bilgelik.

ḥ. 81b/4

2. Tanrı'nın insanlarca anlaşılamayan amacı.

h. 121a/7.

ḥīn: < Ar. Zaman.

ḥ. -de 106a/8.

hindustān cevzi: Hindistan cevizi (Cichorium endiva).

h. 42a/3.

ḥoḳḳa: < Ar. Mürekkep hokkası.

ḥ. -ya 119b/8

çīnī ḥ. -ya 119b/7, 119b/7.

ḫorōs: < Far. Horoz.

ḫ. 78b/6, 110b/9, 112a/1

ḫ. -uŋ 78b/5.

ḫorōz: (bkz. ḫorōs)

ḫ. 72b/3

ḫ. -uŋ 98b/13.

ḫōş: < Far. Hoş, iyi, güzel.

ḫ. 12b/5, 57a/3, 62a/6, 93a/4, 128a/2

ḫ. gelüp 62b/6

ḫ. ide 61a/7, 61b/3, 61b/9, 72b/3

ḫ. ideler 88b/11

ḫ. ola 55a/3, 55a/4, 113b/4

ḫ. olup 113b/2

ḫ. olmasınuŋ 2a/10

ḫ. olmasın 50b/4

ḫ. -ça 41a/5.

ḫūb: < Far. Güzel.

ḫ. 1a/10, 22b/2, 24a/7, 24b/1, 24b/9, 97a/10, 117a/12

ḫ. idüp 24a/9

ḫ. ola 51a/6-7.

ḥuḳne: < Ar. Makattan ilaç şırınga etme, lavman.

ḥ. idüp 63a/8.

ḥ.-i leyyinet 39b/10, 67a/7.

ḫūlicān: < Far. ḫūlincān. Havlincan otu.

ḫ. 51b/2, 120a/1, 121a/11, 130a/8

ḫ. -uŋ 128b/11.

ḫulḳü'l- iẕn: Kulak ardında bulunan bir damara verilen ad.

ḫ. 129b/3.

ḥulüv-: Tatlı, kana dönüşmeye müsaait tatlı balgam.

ḥ. 67a/10

ḥ. i ʿırḳ-ı sūs ṣuyın 50b/9.

ḥummāż: < Ar. Kuzukulağı otu (Rumex acetosella).

ḥ. 32a/5, 130b/1

ḥ. şarābı 52a/4.

ḫunnāḳ: < Ar. Öksürük nöbetleriyle kendini belli eden bulaşıcı bir hastalık, boğmaca.

ḫ. 2a/3, 6a/1, 38a/4, 38b/1, 38b/5, 38b/6, 112b/1

ḫ. zaḥmetine 42a/2

ḫ. -a 112b/7.

ḫurmā: < Far. Hurma (Phonix dactylifera).

ḫ. 71a/6, 108b/12

ḫ. çekürdegiyle 79b/5

ḫ. yaprağı 107a/8

ḫ. -yı 40b/2, 40b/5

ḫ. -ya 72b/3.

ḫuṣ[y]etü'ṡ-ṡaʿleb: < Ar. Tilki taşağı otu; it kasarı (Orchis hircina).

ḫ. ṣuyın 31a/1

ḫuṣūṣ: < Ar. Husus.

ḫ. -ı eyyām 74b/3

ḫuṣūṣa: < Ar. Özellikle.

ḫ. 55b/5, 74a/11, 131b/14

ḫ. -da 37a/2

ḫūn-bend: < Far. Tampon.

ḫ. 45a/2.

ḫūy: < Far. Alışkanlık.

ḫ. -dan kesilesün 114b/9.

hüdhüd: < Ar. İbibik kuşu, çavuş kuşu.

h. 22b/6, 59a/3, 66b/3, 72a/10, 90a/11, 90b/4

h. übügin 19a/8-9.

ḥükm: < Ar. Hüküm.

ḥ. 121a/2

ḥ. etdügüne 14a/4

ḥ. eyledi 14a/3

ḥükemā: < Ar. Tabipler.

ḥ. 15b/3, 15b/7, 118b/5

ḥürmetlü: < Ar. + Tr. Hürmetli.

ḥ. olup 24b/7

I

ılıcaḳ: Ilıkça, ılık.

ı. 49b/9, 53b/6, 54b/9, 57b/2, 126a/3

ı. ṣu 130a/3.

ınçkıruḳ: Hıçkırık.

ı. 2a/7, 48a/1, 48a/2, 48a/7, 48b/1, 52a/11

ı. -ı 48b/6.

ırġa[la]-: Sallamak, yerinden oynatmak.

ı. -yalar 43b/13.

ʿırḳ: < Ar. Kök.

ʿı. ṣābūn 74a/7.

ʿırḳī: (bkz. ʿırḳ).

ʿı. ṣābūnın 109b/5

ʿırḳu'n-nisā: < Ar. Kalça sinirlerinde oluşan ağrılı hastalık, siyatik.

ı. 4a/3, 83b/11, 84b/2, 84b/4, 131b/10

ı. -ya 83b/13, 100a/5.

ʿırḳü'ş- şefeteyn: <Ar. Kulak içinde bulunan bir damar.

ʿı. 129b/5.

ıṣır-: Isırmak.

ı. -maya 68b/2.

ısıcaḳ: Sıcak.

ı. 8a/10, 8a/2, 8b/8, 9a/6, 13b/1, 18b/3, 20b/5, 23b/10, 25a/10, 30b/4, 33a/1, 33a/6, 36b/6, 37a/6, 38a/1, 41a/5, 43a/9, 44a/3, 46b/6, 53a/9, 53b/11, 53b/9, 68a/8, 70a/5, 74a/10, 75a/4, 77a/12, 86a/6, 86a/7, 86b/10, 96b/6, 97a/2, 99a/12, 109a/11, 110a/6, 110b/4, 110b/9, 114a/4, 114a/7, 117a/1, 117b/7, 123a/11, 132a/7

ı. etmemek 36b/5-6

ı. idüp 20a/4, 43a/8, 66b/1, 70b/1

ı. olur 27b/3

ı. ola 40a/2

ı. olup 9b/7

ı. ṭutmaḳ 70a/1

ı. -da 26b/4

ı. -dan 30b/3, 59a/5, 128a/5

ı. -la 9b/3, 11b/9, 12a/3, 32a/1, 36b/4, 40a/9, 41b/10, 42b/1, 42b/3, 43a/7, 52b/7, 64a/2, 70a/7, 70b/4, 79b/10, 80a/5, 85a/7, 83b/9, 85b/5, 97b/6, 120b/8

ı. -lan 46a/9

ı. -dur 47b/6.

ıṣırġan: Isırgan otu (Urtica).

ı. dikenin 49b/11, 109a/3

ı. -ı 109a/5.

ısırġu : Yılancık hastalığı.

ı. 109a/3

ı. -ya 109a/5, 109a/6-7.

ısırḳu:

ı. 5b/3.

ısıtma: Sıtma hastalığı; krş. ṣıtma, ḥummā.

ı. 46b/1, 89b/2

ı. -yı 90a/6

ı. -ya 89b/4, 89b/5, 90a/4

ı. -sı 90a/8

ı. -yla 89b/3.

ıṣla-: Batırmak, sokmak.

ı. –yup 16b/8

ı. -duḳları 64b/2.

ıslāḥ: İyileştirme, düzeltme.

i. -ı 18b/3

ıṣlan-: Islanmak.

ı. -ınca 50a/5

ı. -mış ola 67a/10- 11, 71b/8, 79a/11, 82a/8.

ıṣlat- (d): Islatmak.

ı. -alar 125b/6

ı. -up 8b/9, 10b/9, 15b/6, 15b/7, 16a/7, 29a/9, 22b/9, 33b/8, 34b/3, 34b/5, 37b/2, 48a/5, 54a/6, 68a/12, 79a/4, 81a/2, 89b/12, 99a/9, 106a/5, 106a/9, 112a/11, 112b/2, 120b/13, 125a/1.

ıssı: 1. Isı, sıcak. 2. Eski tıpta nesnelerin dört ana özelliğinden sıcak özellik.

ı. 15b/11, 24a/1, 34a/6, 54b/2, 62b/6, 63a/10, 67a/2, 69b/2, 78b/2, 82a/7, 85b/11, 113a/3, 113b/6, 114a/12, 115b/12, 116b/6, 116b/11, 117a/1, 117a/2, 117a/8, 117a/10, 123b/11, 128a/5, 128a/5, 130b/8

ı. dimāğlı 130a/1

ı. idüp 80a/7-8

ı. içürüp 111b/11

ı. mizāclı 54b/2, 129a/5

ı. mizāclu 15b/11

ı. olur 26a/2

ı. olursa 30b/10, 79a/10

ı. olup 58b/6

ı. olan 109a/7

ı. olmaḳdır 52a/3

ı. ṭutup 103b/10

ı. -dan 7b/2, 9b/6, 17b/11, 60b/8, 90a/4

ı. -dur 129b/10, 129b/13, 130a/2, 130a/9, 130a/10, 130a/12,

ı. -dur 63a/4

ı. -ları açar 123a/13.

ıssı-: Kanamak, safra salgılamak; ıssı özellik hakim olmak..

ı. -sa 114b/5

ı. -mayalar 117a/7

ıssılandur-: Isındırmak.

ı. –up 20a/3

ıssıma: Kanama, vücuttaki kan oranında artış.

ı. 4a/9, 130a/5

ı. -ya 22b/12, 66b/9

ı. -sı 85b/6

ı. -sı olup 72a/5

İ

iblīs ṭırnaġı: Çan çiçeğigilerden, genellikle dağlarda yetişen bir çeşit bitki, şeytantırnağı (Phyteuma).

i. 65b/4, 104b/6.

ibrīḳ: < Ar. Su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap, ibrik.

i. -den 36a/9.

ibrīşüm: < Far. Kalınca bükülmüş ipek iplik, ibrişim.

i. 24b/5.

ibrüşüm: (bkz. ibrīşüm)

i. 27b/8.

ibtidā: < Ar. Başlangıç.

i. 79b/2, 95a/3, 105a/10

i. güni 87a/8

i. -dan 59a/9, 104a/10.

yay faṣlınuŋ i. günlerinde 117a/4

icābet: < Ar. Gereklilik.

i. etdüre 98b/10.

iç: İç, insanın ya da herhangi bir şeyin içi.

i. ağrısı 3b/5, 76b/8

i. ağrısın 76b/11, 77b/9, 78a/4

i. ağrısına 78a/1

i. yağın 113a/8

i. yağıyla 88b/11

kerefeş toḫmınuŋ i. -i 10a/11

i. -in 33a/9, 33b/1, 64a/10, 89a/10, 97b/8

i. -ine 10b/9, 12b/4, 15a/11, 26b/7, 26b/9, 29a/11, 35a/9, 36b/9, 37a/3, 37a/6, 41a/8, 43b/5, 48a/6, 48a/6, 61b/5, 72b/2, 73a/5, 73a/6, 76b/9, 79b/10, 79b/9, 83a/8, 84a/7, 85a/7, 85b/2, 86b/3, 86b/5, 88a/2, 89b/11, 93b/13, 93b/13, 94a/6, 101b/11, 102a/1, 105b/6, 106b/12, 107a/10, 107a/11, 107a/4, 110a/2,

110a/4, 110a/9, 120b/5, 121b/9, 124a/13, 125a/11, 126a/11, 126a/4, 131a/9, 132b/17

i. -inde 1b/1, 4a/7, 8a/9, 9a/6, 21b/8, 24b/6, 27a/7, 27a/8, 27b/6, 27b/9, 28a/6, 28b/7, 33b/7, 39a/3, 42a/6, 44a/6, 56b/8, 61a/5, 71b/8, 75b/6, 76a/8, 80a/6, 80b/13, 83a/11, 85a/5, 88a/10, 89a/3, 93a/3, 96a/1, 103a/1, 103b/2,

110b/2, 112a/11, 117a/5, 119b/9, 124a/8, 124b/12, 126a/8, 129b/4

i. -inde[ki] 27a/3, 35a/3, 102a/7

i. –inden 124b/10.

iç-: İçmek.

i. -dim 77b/4

i. –se 16a/9, 108b/5

i. -seler 13b/5, 16a/10, 16a/7, 18b/1, 22b/9, 24a/8, 42b/10,42b/6, 48a/2, 48a/3, 48a/4, 48b/9, 49b/11, 50a/10, 50a/7, 50a/9, 50b/1, 50b/9, 51b/10, 51b/11, 51b/4, 51b/8, 53b/11, 53b/2, 53b/4, 53b/6, 53b/8, 53b/9, 54a/2, 54b/6, 64a/2, 64a/7, 64b/6, 65b/10, 65b/3, 65b/6, 66b/6, 68a/10, 68a/6, 68b/3, 69a/7, 69a/9, 69b/2, 70b/10, 70b/8, 71a/11, 71a/4, 71a/8, 72a/11, 74a/4, 75b/9, 76a/2, 76b/2, 77a/12, 77a/5, 77a/7, 77a/9, 77b/12, 78a/8, 78b/7, 81a/13, 81b/3, 82a/12, 82b/1, 82b/3, 82b/7, 87b/1, 89a/6,

89b/3, 89b/6, 90a/11, 91a/7, 95a/8, 95b/10, 95b/11, 95b/7, 96b/6, 97a/1, 98b/6, 98b/7,

i. -meden 83b/10, 128b/5.

içerü: İçeri.

i. 20a/3

i. -ye 20a/2, 61b/6

i. -de 22b/9, 76a/2, 81a/4, 104a/3, 112a/7

i. -den 39b/7, 95b/3

i. -sin 64a/3, 53a/5, 114a/9.

içün-: Acımak, yanma hissi duymak.

i. -ürse 30a/8.

içün: İçin.

i. 14a/3, 22b/6, 23a/5, 23b/7, 24b/7, 26b/3, 48a/2, 48a/5, 64a/5, 67b/11, 68a/1, 68a/6, 70a/11, 73b/10, 75a/2, 80a/10, 80a/5, 84b/5, 85a/11, 86a/1, 89a/9, 91a/11, 97a/3, 97b/6, 100a/13, 102a/10, 105b/12, 105b/12, 107b/13, 111b/4, 116b/4, 118b/1, 119b/10, 120a/6, 120b/7, 126a/4, 127a/10, 127a/11, 127a/12, 131a/12, 132a/11.

içür-: İçirmek.

i. –seler 17a/11, 19a/7, 22b/7, 38a/8, 44a/9, 48b/1, 48b/3-4, 48b/6, 48b/8, 49b/9, 68a/1, 68b/4, 68b/5, 69a/3, 75b/4, 78a/11, 78b/11, 85a/11, 89b/4, 89b/5, 90a/1, 90a/4, 92b/12, 92b/3, 92b/6, 92b/8, 97b/7, 101b/1, 101b/2, 104b/11, 109b/11, 110b/8, 111a/5, 111a/7, 111a/8, 111a/9, 111b/2, 111b/3, 111b/7, 112a/1, 112a/12

i. –eler 10a/2, 10a/6, 12a/7, 22a/8, 31a/2, 39b/1, 39b/4, 43b/10, 49a/5, 49a/7, 49a/9, 49b/8, 50b/10, 62b/5, 62b/9, 63b/9, 65a/5, 67a/12, 67b/12, 68b/10, 70b/1, 74b/9, 75b/2,

93a/10, 94a/8, 97a/3, 99b/11, 112a/1, 112a/2, 128a/10, 128a/12, 128a/9

i. -üp 10b/2, 12a/6, 27b/5, 43b/12, 51a/2, 52b/9, 62a/9, 70b/1, 104b/3-4, 113a/2, 114b/6

i. -düklerinde 124b/1

i. –meyeler 74b/5

i. -mek 12b/2, 128a/8.

içürt-: (d) İçirtmek.

i. -ür 22a/2

idi: İdi.

i. 121a/4

i. -m 54a/6

ig: Hastalık.

i. olursa olsun 98a/9.

igne: İğne.

i. -yi 16b/1, 16b/2, 16b/5.

ihdā: < Ar. Bir sayı, herhangi bir sayı.

i. -sı 116a/14

iḥrāk: < Ar. Dökme, akıtma.

i. idüp 24a/3.

iḥtiḳān: < Ar. Kan yürümesi, kanın bir yerde toplanması, birikmesi.

i. -a 84b/1.

iḥtirāz: < Ar. Sakınmak, kaçınmak.

i. idüp 51a/5.

iḫtiyār: < Ar. İhtiyar, yaşlı.

i. 6a/8, 117a/13, 117b/1

i. -larda 105a/3.

ikelin: İken; krş. iken.

i. 40b/9.

iken: İken.

i. 14b/1, 27a/2, 55a/4, 61b/11, 75a/4, 110b/9.

iki: İki.

i. 8a/9, 13b/5,18b/5, 21b/5, 26b/9, 26b/10, 28a/10, 28a/8, 31a/8, 34a/2, 34a/3, 41b/3, 47b/4, 49b/8, 50a/4, 58a/2, 58a/6, 60a/1, 72b/6, 72b/7,

72b/8, 73a/9, 73b/10, 73b/2, 75a/4, 75a/5, 77a/4, 77b/4, 78a/10, 78a/3, 82b/3, 83a/1, 86a/9, 87a/8, 87a/9, 87b/12, 89a/3, 92a/8-9, 94b/11, 100a/9, 101b/11, 107b/1, 110b/8, 118a/9, 119a/1, 121a/13, 121a/13, 121a/14, 121b/2, 122b/11, 122b/11, 122b/11, 122b/11, 122b/12, 122b/12, 122b/12, 122b/12, 122b/12,122b/13, 123a/11, 123a/9, 123a/9, 123a/9, 123b/13, 125a/7, 126a/9, 127a/8, 127a/9, 129a/2, 129b/4, 129b/5, 131a/8, 131a/8

i. dāne 84b/10

i. defʿa 43b/4

i. üç defʿa 103b/3

i. üç gicede bir 18a/6

i. üç gün 39a/9, 40a/10, 46a/2, 78b/1, 81b/12, 88a/6, 120b/11

i. üç güne dek 54b/10-11

i. üç günden 68a/3

i. üç kerre 131a/14

i. yüz 125a/1-2, 126b/10

i. -si 14b/4, 97a/2, 101a/2

i. -sinüŋ 71b/4

i. -sin 53a/4, 60a/8, 122a/11.

ikinci: İkinci.

i. 87a/8, 99b/7

i. gün 39a/8.

ikindü: İkindi vakti, öğle ile akşam arasındaki zaman dilimi.

i. -ye 120b/3, 20b/10.

ikişer: İkişer.

i. -den 25b/3-4.

iklim: İklim, hava.

ḳatı i. -den 116b/14, 117a/3.

iḳtiżā: < Ar. Gerekme, gereklilik, ihtiyaç.

i. idünürse 40a/1-2

i. olmış 74b/2.

il I: El; krş. el.

i. -lerünce 124a/2.

il II: **G**az, yel.

i. -i 87a/1

ʿilāc: < Ar. İlaç; tedavi yolu.

ʿi. 12b/8, 17b/3, 19b/8, 30a/8, 31a/6, 37a/7, 57b/7, 58a/10, 59a/1, 63a/8, 93a/2, 105a/5

ʿi. ide 37a/8

ʿi. etseler 77b/10

ʿi. -ı nevʿ-i diger 94a/8

ʿi. -ı 74a/6

ʿi. -a 80b/3

ʿi. –ı 1a/7, 1a/8, 1b/1, 1b/2, 1b/7, 8b/9, 9a/4, 9b/9, 10a/8, 11a/8, 11b/3, 12a/5, , 20a/2, 22b/4, 25a/6, 26a/2, 27b/3, 28a/1, 30b/3, 30b/7, 39a/6, 40a/4, 40b/2, 41a/7, 41b/3, 42b/4, 43a/1, 43a/2, 44b/10, 45b/5, 46a/6, 46b/8, 47a/2, 49a/2, 49b/3, 52a/3, 56b/6, 58b/7, 59a/1, 60b/6, 62a/6, 62b/7, 66a/8, 67a/6, 69a/4, 71b/5, 76a/3, 79b/2, 7b/7-8, 82b/6, 84b/8, 86a/3, 88b/2, 94a/4, 94b/7, 99b/8, 103a/12, 104a/10, 104a/3, 105a/10, 111b/10, 113a/1, 114b/5

ʿi. -ın 1a/3, 1a/4, 1b/5, 2a/2, 2a/3, 2a/4, 2a/5, 2a/6, 2a/7, 2a/8, 2a/9, 2b/2, 2b/3, 2b/4, 2b/6, 2b/7, 2b/8, 2b/9, 3a/1, 3a/3, 3a/4, 3a/5, 3a/6, 3a/8, 3b/10, 3b/3, 3b/5, 3b/6, 3b/7, 3b/8, 3b/9, 4a/1, 4a/2, 4a/6, 4a/7, 4a/8, 4a/9, 4b/1, 4b/6, 5a/1, 5a/2, 5a/5, 5a/6, 5a/7, 5a/8, 5a/9, 5b/1, 5b/3, 5b/4, 5b/6, 5b/7, 5b/8, 6a/1, 6a/2,

6a/3, 6b/3, 22b/5, 31b/1, 36b/2, 38a/4-5, 45a/8, 48b/7, 55a/1, 61b/10, 63a/3, 64a/8, 65b/1, 66b/10, 68a/5, 70b/5, 72a/8, 76b/8, 78a/5, 80a/4, 83b/11, 87b/5, 88a/11, 89a/2, 89b/2, 90a/10, 90b/9, 91b/4, 92a/7, 95a/11, 96b/1, 97b/13, 100b/9, 101a/10, 101a/3, 102a/6, 103a/1, 104b/10, 105b/9, 107a/7, 109b/1, 109b/12, 110b/7, 111a/4, 111a/12, 112b/1, 112b/8, 113a/5, 115b/5

ʿi. -ından 67a/5, 79b/4

ʿi. -lar 17b/1, 26a/5

ʿi. -ların 3b/4, 4a/3, 4b/5.

ile: İle, krş. birle.

i. 7a/4, 7b/4, 8b/6, 9a/8, 9b/4, 10a/10, 11a/3, 12a/2, 12a/5, 12a/7, 12a/9, 12b/1, 12b/9, 13a/6, 14a/1, 14b/8, 16a/4, 16a/7, 17a/6, 17a/8, 18b/1, 20a/10, 20a/5, 20b/4, 20b/8, 21a/10, 21b/3, 22a/1, 22a/7, 22b/1, 22b/2, 23a/7, 23b/10, 23b/10, 24a/1, 24a/9, 24b/5, 25a/10, 25a/9, 25b/8, 26a/4, 26a/5, 26a/8, 27a/1, 27a/10, 27b/8, 28a/2, 28a/7, 28a/8, 28b/5, 29a/11, 29a/5, 29a/9, 30a/10, 30a/4, 30b/10, 30b/4, 30b/4, 31b/10, 31b/2, 31b/5, 31b/7, 32a/1, 32a/4, 32b/1, 32b/2, 32b/3, 32b/5, 33a/5, 34a/10, 34a/5, 34b/10, 34b/2, 34b/5, 34b/7, 34b/8, 35a/10, 36b/10, 37b/2, 37b/7, 38a/10, 38a/8, 38b/2, 39a/1, 39a/1, 39a/2, 39b/1, 39b/10, 39b/10, 39b/4, 39b/6, 39b/8, 39b/9, 40a/2, 40a/7, 41a/4,

41b/4, 42b/10, 43a/4, 43a/6, 43b/10, 43b/3, 43b/8, 44a/3, 44a/7, 44b/11, 45b/3, 45b/7, 45b/7, 45b/9, 46a/1, 46a/2, 46a/6, 46a/8, 46b/5, 46b/6, 48a/10, 49a/4, 49a/5, 49a/8, 49b/10, 49b/9, 50b/11, 50b/11, 50b/11, 51b/3, 51b/4, 51b/7, 52a/7, 52a/9, 52b/2, 52b/3, 53a/10, 53a/4, 53a/9, 53b/1, 53b/10, 53b/4, 53b/5, 54a/6, 54a/8, 54a/9, 55a/8, 55a/9, 55b/7, 56a/1, 56a/6, 56a/7, 56a/8, 57b/1, 58a/4, 59a/9, 59b/1, 59b/4, 59b/4, 61a/8, 61b/1, 61b/2, 63a/10, 63b/3, 64a/1, 64a/6, 64b/1, 65a/4, 65a/7, 65b/2, 66b/5, 66b/7, 67a/11, 67a/7, 67b/12, 67b/3, 68a/9, 68b/3, 69a/2, 69b/2, 70a/4, 70a/6, 70a/8,

70b/6, 71a/1, 71a/3, 71a/4, 71a/7, 72a/7, 72b/4, 73a/10, 73a/6, 73b/1, 73b/2, 73b/4, 74a/8, 74b/10, 74b/9, 74b/9, 75b/5, 76a/4, 76b/3, 76b/6, 77a/10, 77a/12, 77a/12, 77a/4, 77b/12, 77b/4, 77b/5, 77b/8, 78a/11, 78a/2, 78a/8, 78b/3, 78b/7, 79a/11, 79a/2, 79a/7, 79b/3, 79b/6, 80a/2, 80b/10, 80b/9, 81b/3, 82b/12, 82b/2, 82b/4, 82b/5, 83a/9, 83b/13, 84a/1, 84a/6, 84b/11, 84b/12, 85a/1, 85a/1, 85a/11, 85b/4, 86a/9, 86b/10, 86b/10, 86b/4, 88a/9, 88b/10, 88b/8, 88b/9, 89a/12, 89b/12, 89b/3, 89b/5, 89b/8, 90a/3, 90b/2, 90b/7, 90b/7, 90b/8, 90b/11, 91a/1, 91a/2, 91a/6, 91a/7, 91a/9, 92a/11, 92a/4, 94a/11,

94a/13, 94a/9, 94b/1, 94b/11, 94b/8, 95a/1, 95a/10, 95a/10, 95a/3, 95a/4, 95b/2, 95b/9, 96a/10, 96a/10, 96a/12, 96a/2, 96a/6, 96b/10, 96b/3, 96b/6, 96b/8, 96b/8, 97a/6, 97b/4, 97b/8, 98a/1, 98a/13, 98a/2, 98a/3, 98a/4, 98a/6, 98b/2, 98b/4, 98b/6, 98b/9, 99a/1, 99a/4, 99a/5, 99a/6, 99b/11, 100a/10, 100b/2, 101a/1, 101a/11, 103a/10, 103a/3, 103a/8, 103b/12, 103b/12, 103b/6, 104a/12, 104b/11, 104b/3, 105a/12, 105b/2, 105b/4, 106a/5, 106a/9, 106b/2, 108a/6, 108b/1, 108b/12, 108b/7, 109a/10, 109a/11, 109a/11, 109a/6, 109b/11, 109b/5, 110a/6, 110b/1, 110b/1, 110b/4, 111a/1, 111b/6, 112a/10, 112a/2, 112a/4, 112a/6, 112b/2, 112b/4, 112b/4, 113a/7, 114a/10, 116a/6, 116a/9, 116b/13, 118b/8, 119a/6, 119a/7, 119b/5, 119b/7, 120a/10, 122a/13, 122a/5, 123a/10, 123a/11, 123a/11, 124a/3, 124a/7, 124b/5, 124b/6, 125a/1, 125a/11, 126a/10, 127a/13, 127b/1, 128b/10, 129a/2, 130a/3, 130b/14, 130b/3, 130b/6, 130b/7, 130b/7, 130b/8, 130b/9, 131a/2, 131a/3, 131a/3, 131a/7.

ilet-: İletmek.

i. -üp 104b/4.

ilik (g): İlik.

i. 102b/10

i. -i 45b/9, 94b/8.

ilk: İlk.

i. 29b/8, 98a/9, 116b/7.

ilkin: İlkin, önce.

i. 84a/3.

ʿillet: < Ar. İllet, hastalık.

ʿi. 17b/5, 18a/9, 22a/5, 24a/6, 27b/10, 27b/7, 28a/7, 39a/4, 46a/10, 46a/4, 46b/9, 49a/7, 52b/10, 53a/1, 62b/4, 62b/5, 63a/6, 63b/4, 64b/7, 67a/1, 71b/8, 81b/4, 83a/2, 86a/2, 88b/6, 90b/1, 108a/6, 108a/8, 109a/8, 111b/8, 112b/13, 129b/8

ʿi. -üŋ 27b/2, 104a/6

ʿi. -i 17a/4

ʿi. -e 16a/10, 22a/5, 63a/8, 77b/10, 112b/12

ʿi. -den 99b/1, 16a/7

ʿi. -i 17b/3, 71b/3, 71b/4,114a/10

ʿi. -dür 12b/5, 22a/3, 26a/1, 44b/8, 45b/4, 62a/3, 67b/8, 94b/5, 104a/1, 105a/3

ʿi. -ler 3b/10, 19b/9

ʿi. -leri 27a/7, 82a/2, 122a/1, 122a/2

ʿi. -lere 66b/8, 74a/3, 100a/3, 122b/10, 126a/9

ʿi. -lerden 15b/2, 79b/12, 86b/12

ʿi. -lerdür 104a/7, 105a/7.

ʿilletlü: < Ar. + Tr. İlletli, hasta.

ʿi. 110a/12.

imdi: Şimdi.

i. 9b/9, 11b/8, 14a/5, 15a/2, 16a/5, 17b/10, 17b/8, 18b/7, 19a/6, 19b/3, 19b/8, 20a/2, 21a/7, 21b/8, 22a/5, 22b/4, 22b/5, 23a/3, 24a/8, 24b/4,

25a/1, 25a/4, 25a/8, 26b/2, 27a/1, 27a/4, 27b/10, 27b/3, 28b/3, 29b/6, 30a/3, 30a/7, 31a/9, 31b/1, 32a/7, 33a/2, 33a/4, 35b/3, 36a/2, 36b/2, 38a/5, 39a/6, 41a/1, 41b/2, 42b/5, 44a/11, 44b/10, 45a/8, 46a/5, 46b/2, 47a/3, 48a/1, 48a/8, 48b/7, 49a/1, 50a/8, 50b/4, 51b/6, 52a/3, 53a/3, 55a/1, 58a/10, 58b/10, 58b/6, 59b/2, 59b/6, 60a/9, 60b/6, 61b/11, 62a/10, 62a/6 , 62b/7, 63a/3, 63a/7, 64a/8, 65b/1, 65b/8, 66a/8, 67a/5, 67b/8, 68a/6, 69a/4, 70a/11, 70b/5, 72a/9, 73a/1, 74b/10, 75a/1, 75b/7, 76a/10, 76b/1, 76b/8, 78a/6, 79a/6, 80a/5, 81b/1, 81b/5, 82a/11, 82a/2, 82b/3, 82b/6, 83b/12, 84b/3,

85a/3, 85b/7, 86a/3, 87a/5, 87b/5, 88a/11, 88b/6, 88b/7, 89a/2, 89b/2, 90a/10, 90b/9, 91b/4, 92a/7, 93a/2, 94b/6, 95b/1, 96b/2, 98a/1, 98b/12, 98b/5, 99b/1, 99b/8, 100a/9, 100b/6, 100b/9, 101a/10, 101a/3, 101b/6, 101b/9, 102a/2, 102a/6, 103a/1, 103b/5, 104a/10, 104a/3, 104b/10, 105a/9, 105b/9, 107a/7, 108b/7, 109a/3, 109b/12, 109b/2, 110b/7, 111a/12, 111a/5, 111b/9, 112a/3, 112b/2, 112b/9, 113a/1, 113a/5, 113b/1, 115b/5, 116a/6 , 116a/9, 116b/3, 116b/6, 117a/14, 118a/10, 118a/13, 118a/2, 118b/2, 118b/7, 118b/9, 119a/10, 119a/2, 119b/4,

120a/2, 120a/5, 120a/6, 120b/2, 120b/9, 121a/4, 121a/7, 122a/1, 122a/11, 122b/13, 123a/12, 123a/9, 123b/11, 124a/10, 124b/9, 125a/12, 125a/4, 125a/8, 125b/4, 126a/7, 128b/2, 129b/1, 129b/9, 12b/8, 130a/14, 130a/15, 131a/12, 131b/6, 132a/2.

imenlik: İnançlılık.

i. üzre ol 121a/9-10.

imkān: < Ar. İmkan, olanak.

i. ola 129a/13.

imtilā: < Ar. Doluluk, dolgunluk.

i. olmaḳdur 52a/10

i. -[y]ı 119b/14.

in: İn, yuva.

ḳarınca i. –i 26b/8.

in- : (bkz. en-)

i. -er 104a/8

i. -miş 43b/8

i. -se 42a/1

i. -üp 56b/6, 27b/10, 104a/2

i. -en 1b/2, 84b/2, 122b/1

i. -erse 108a/4.

incās : < Ar. Müshil olarak kullanılan bir madde?.

i. 73a/3

i. şarābın 39a/10.

ince : İnce.

i. 44b/10, 131a/13

incü : İnci.

i. –[y]i 56a/1.

indür- : (bkz.endür-)

i. -e 8a/7

i. -üp 8b/1, 8b/7, 32b/5.

inek: İnek.

i. südini 49b/6.

ins ü cin: İnsan ve cin, yaratılmışlar.

i. 14a/4

i. -e 14a/3.

insān: < Ar. İnsan, canlı, kişi.

i. 5b/4, 7a/1, 7a/2, 71a/8, 81a/3, 110b/10, 116a/1

i –uŋ 1a/10, 1a/11, 2a/5, 4b/7, 24a/7, 25a/1, 25a/3, 45a/7, 64b/6-7, 75b/6, 75b/7, 87a/3-4, 109b/1, 117a/11, 120b/13

i. -ı 26b/6, 47b/3, 112b/9, 117b/14

i. -a 6b/9, 13b/9, 15b/9, 52b/1, 118a/2, 119a/3, 122b/8, 123a/5, 130a/14, 131a/11, 131b/6, 131b/7, 132a/5

i. -da 1b/6, 2a/6, 2a/7, 31b/1, 47a/2, 73a/2, 118b/3.

inşāu'l-lāh: < Ar. İnşallah.

i. 84b/7.

inzāl eyle-: Uzatmak (Saç).

e. -r 121a/1.

ip: İp.

i. 14b/8, 89b/7.

ir-: Ermek, ulaşmak.

i. -ince 120a/7.

iriŋ: İrin.

i. 61a/5, 61b/1, 69b/5

i. -e 126a/8.

iriş-: Erişmek, ulaşmak.

i. -en 27b/2.

irtesi: Ertesi, ardından gelen.

i. gün 22a/2.

ise: İse.

i. 7b/5, 7b/7, 8b/1, 8b/8, 9a/3, 15b/5, 21b/5, 22a/10, 22a/6, 23b/6, 28a/9, 38b/7, 39b/2, 39b/5, 43a/10, 43b/10, 43b/2, 43b/8, 44b/10, 45a/1, 49b/3, 49b/7, 50b/8, 51a/1, 52a/1, 52a/11, 52a/9, 52b/10, 56b/4, 57b/7, 58a/8, 58b/4, 58b/9, 59a/5, 62b/4, 62b/5, 67b/1, 71b/9, 75b/2, 75b/2, 77b/7, 80b/2, 82a/4, 84a/12, 96b/12,

98b/11, 99a/8, 105a/11, 105a/6, 109b/9, 114a/10, 114a/4, 114a/8, 115a/1, 115a/11, 115b/6, 117b/5, 128a/5, 128a/6.

isfanāḫ: < Gr. Ispanak (Spinacia oleracea).

i. 83b/3, 83b/3

i. müzevveresin 104a/12.

isfenker: Bir çeşit tıbbi ot?

i. 95a/1, 95a/1

isfenkerī: İsfenker içeren, isfenkerli.

i. -ī şeker 28a/7-8.

isfīdāc: < Far. Üstübeç, kurşun karbonatı.

i. merhemin 101a/9.

isfīndāc: (bk.z isfīdāc)

i. bula 46a/7.

ishāl: < Ar. Hafifleme, azalma, bünyedeki fazlalığı atma, ishal; krş. linet.

i. 67b/1, 73b/9, 108b/10, 119b/10, 123b/12, 128a/10, 131a/12

i. idüp 30b/8, 39b/2, 58b/7, 59a/1, 87b/2, 88b/8, 99a/7, 100b/4, 100b/8, 118b/3, 122a/2-3, 130a/6

i. ider 20a/6

i. ide 51a/3, 74a/4

i. ideler 49a/10

i. iden 99b/9

i. idecek 23b/6

i. iderse 97a/2

i. eyler 130a/8

i. eyleye 117b/14

i. olsa 75a/3

i. olup 113b/7

i. olan 75a/7, 77a/9

i. olanlara 124b/9

i. olmış 129a/12

i. olmaḳ 73b/6, 74a/3

i. olmaḳdan 67a/12

i. olmaġa 130a/11

i. -i 67b/2, 77b/2, 81b/10, 99a/1, 131b/1, 131b/3

i. -i 122b/10

i. -i olup 75b/1

i. -in 131b/4.

ism: < Ar. İsim, ad.

i. -ler 29b/2

i. -leri 29b/1.

issilik (g): Sıcaklık.

i. -i 112a/12

i. -i 83a/11.

iste-: İstemek.

i. -seler 114b/10

i. -yenler 74a/4

i. -dügi 22b/1

i. -dükleri 123b/1, 125a/6

i. -düklerinde 35a/3

i. -rse 121b/10

i. -rlerse 118a/11, 131a/4-5.

istiʿmāl: < Ar. İlaç yapma, yapılan ilacı kullanma.

i. etseler 44a/11, 64a/9, 87b/6, 88a/9

i. etdüklerinde 131a/10-11

i. etmek 23b/9, 116b/6

i. eyle 121a/8

i. eylesek 121a/5

i. eyleseler 84a/3, 98b/12

i. eyleyeler9a/2

i. eyleyüp 119b/10

i. eyledüklerinde 84b/7, 119b/7-8, 122a/13, 122b/3

i. eylemek 15b/10, 53a/10, 61b/11

i. ide 63a/10

i. ideler 25b/10, 52b/5, 63b/4, 66a/2, 73b/8-9, 74a/9, 75b/1, 119a/7, 120b/13, 121a/9, 121b/3

i. idüp 16a/3, 20a/4, 52a/6, 52b/2, 62b/1, 63a/1, 78b/2-3, 84a/10, 93a/7, 93a/12, 110b/6, 116b/9-10, 121a/2, 123a/2

i. iddüklerinde 119a/1

i. idecek 6a/7, 12a/7-8

i. iderlerse 66b/8, 83b/14

i. -i 47b/6.

istifrāġ: < Ar. Boşaltma, kusma, vücutta fazla bulunan herhangi bir maddeyi atma, azaltma.

i. 54a/2

i. enidürüp 53a/4-5

i. etdi[r]üp 99a/8

i. eyle 9a/5

i. eylese 37b/3-4, 53b/1, 91a/10

i. eyledükde 52b/11-53a/1, 53a/3

i. eylemeyeler 95b/11

i. eylemek 18b/3, 111a/4

i. eylemegi 53b/2

i. ideler 37b/5

i. idüp 44a/1, 44a/5, 84a/9, 91a/12, 130a/8

i. iden 111a/7

i. idenlere 123b/11

i. idicek 111b/9

i. itdürüp 53b/8

i. itmegi 2b/3.

istiridye: < Yun. Yassı solungaçlılardan, güçlü kaslarla birbiri üzerine kapanan iki çeneti olan bir deniz yumuşakçası (Ostrea edilus).

i. ḳabuġın 81a/9

istisḳā: <Ar. Vücutta su toplanması hastalığı. Karaciğerin büyümesi veya körelmesi ile ortaya çıkan bir hastalık, siroz; krş. çiger şiş-.

marāż-ı i 93b/2

i. 71b/5

i. -ya 81b/11, 103b/10.

iş: İş.

i. -inüŋ endīşesi 74b/5

i. -leri iden 16b/8.

işe-: İşemek, idrarını yapmak.

i. -yüp 91b/1

i. -yen 78b/5

i. -dügi 98a/10

i. –meye 78b/5, 78b/7, 78b/9.

işet- (d): İşetmek, işemesini sağlamak.

i. -üp 109b/3

i. -se 37b/5.

işik (g): Eşik.

i. -i 106b/6

işit-: İşitmek, duymak.

i. -mek 128a/3.

işle-: Etkilemek, nüfuz etmek.

i. -ye 15b/7

i. -mez 15b/5.

iştihā: < Ar. İştah, arzu, herhangi bir şeye karşı istek duyma.

i. 117a/8

i. virüp 120a/8

i. -sı 93a/2, 113b/2, 116a/2.

it- (d): (bkz. et-)

i. -er 73b/9, 101b/5

i. -erler 118a/11

i. -e 40a/5, 92b/10, 92b/11, 98a/11, 118a/12, 120b/6

i. -eler 11a/1, 22b/4, 34a/9, 41a/6, 49a/11, 58a/6, 58b/7, 76b/4, 80b/3, 82b/12, 83a/3, 105b/8, 108a/9, 115a/1, 121b/3, 123b/2, 123b/5, 124a/5,124a/7, 125b/8, 130b/14

i. -üp 19a/3, 27a/9, 40a/4, 43a/9, 46b/8, 53a/9, 56a/3, 64a/10, 68a/8, 73b/8, 76a/10, 78a/11, 82a/4, 87a/9, 88a/8, 89a/7, 97a/8, 103b/2, 105b/6, 109a/10, 113a/7, 113a/7, 120a/4, 122a/13, 127b/6, 131a/14

i. -en 92b/10

i. -düklerinden 89a/5

i. -miş ola 16b/2

i. -ecek 12a/8

i. -mese 53b/3

i. -ebildügi 86b/6

i. -iver 102b/10

i. -mek 21a/3

i. -memegi 2b/3.

. **it- :** İtmek, ittirmek.

i. -i virüp 41b/6.

it: İt, köpek; krş. köpek.

i. 14b/10, 15a/1, 68b/2

i. ḳafasın 71b/12

i. -i 14b/7

i. -e 14b/9.

it burnı: Yabani gül, köpek gülü, (Rosa canina).

i. yapraḳına 14a/8.

it dirsegi: Göz kapağının kenarında çıkan küçük çıpan, itdirseği, arpacık.

i. -ne 57a/9.

it üzümi: Bazı ilaçların yapımında kıllanılan otsu bir bitki, köpek üzümü, tilki üzümü (Solanum nigrum).

i. yaprağın 57a/8

i. -nüŋ 91b/12

i. -n 68b/1.

iʿtibār: < Ar. Dikkate alma, önemseme.

i. olmaz 116b/4.

ʿitiḳat: < Ar. İnanma.

i. etmeyeler 115a/4-5.

iẕn-i ḥaḳ: < Ar. Tanrı'nın izni.

i. -la 107b/7.

J

jeng: < Far. Kir, pas.

j. ṭutarsa 104a/5

jengār: < Far. Tıpta kullanılan bir tür pas, bakır pası.

j. -ı 126a/10, 126a/11

jengārī: < Far. Pas.

j. 126a/9.

jevr: < Ar. Cevr. Cefa, sıkıntı.

j. -i 77b/1

j. -ini 77b/1.

jīve: < Far. Cıva.

j. -yi 43a/4, 43a/6.

K

ḳab: Kap.

ṣırçalu ḳ. 120b/5.

ḳabana: < Rum. Gebre otu, kapari; krş. gebre.

ḳ. 118a/8.

ḳabaḳ I: Kabak, (Cucurbita).

ḳ. 47b/7, 55a/9,

ḳ. çekürdegi yaġın 126a/1

ḳ. çekürdegin 112a/5

ḳ. şekeri73b/7

ḳ. yaġı 7a/6

ḳ. yaġın 11b/10, 12b/3, 19b/3, 22a/8, 87b/3

ḳ. yaġına 13a/1.

ḳabaḳ II: Kapak, göz kapağı.

gözüŋ ḳ. -ın 59a/10

ḳ. -ları 58a/9, 58b/6, 58b/10

gözlerinüŋ ḳ. -ların 9b/8.

ḳabarcuḳ (ġ): Çiçek hastalığı.

ḳ. 5a/6, 102a/5, 102a/9, 102a/11

ḳ. -ı 55a/11.

kābilī: < Ar. Helile otunun bir türü (Terminalia).

k. 24b/10.

ḳ. -dür 49b/3

ḳabla-: Kaplamak.

ḳ. -yalar 42a/9

ḳ. -yup 18b/9, 19a/2.

ḳabuḳ (ġ): Kabuk.

ḳ. -ı 15b/5, 51a/9, 64a/10, 118b/12, 120b/11

k. –ını 132a/9

ḳ. -ın 34b/2, 49a/6, 70b/3, 82b/8, 105b/3, 126a/2, 131b/2

ḳ. -ıyla 77a/11, 100b/11, 120b/1.

ḳabūl: < Ar. Kabul, onay.

ḳ. daḫı eylemez 17b/3.

kābūs: < Ar. Karabasan, kabus.

k. 6a/2

k. -ı 112b/8.

ḳabż: < Ar. Tutma, kabız.

ḳ. 39b/9, 128a/11, 128a/11

ḳ. etmesine 77b/2

ḳ. eyleye 75a/2

ḳ. ider 75a/6, 75b/5, 122b/10

ḳ. ide 77a/11, 81b/10, 131b/4

ḳ. iden 3b/2, 75a/1

ḳ. idecek şerbetleri 75a/10, 130b/8

ḳ. olup 62a/4, 128a/12

ḳ. olmaya 114a/9

ḳ. olmayalar 20b/4

ḳ. olan 74a/5

ḳ. olmaḳ 75a/1-2

ḳ. olmaġa 93a/12.

ḳaç-: Kaçmak.

ḳ. -alar 106a/6, 106b/1

ḳ. -up 101b/5, 106a/11, 106a/7, 106b/7.

ḳaçan: Ne zaman.

ḳ. 113b/10

her ḳ. 8a/8, 19b/9, 128a/3.

ḳadar: Kadar; krş. dek, degin.

ḳ. 8a/5, 8a/10, 8b/1, 10a/4, 11b/4, 18a/7, 26b/4, 34a/8, 42a/9, 42b/2, 45a/3, 45b/1, 45b/5, 45b/5, 50a/3, 51a/10, 53b/5, 70a/3, 70a/9, 73a/4, 73b/3, 74a/9, 77b/10, 78a/1, 83a/11, 83b/1, 86b/2, 86b/6, 89b/1, 97b/11, 103b/1, 110a/4, 110b/2, 110b/2, 110b/3, 115b/2, 115b/3, 121b/10, 123b/1, 124b/7, 125a/2, 125a/6, 125a/10, 125b/5, 130b/9, 132b/18

ḳ. -ca 44b/9

ḳ. -casın 31b/3

ḳ. -ı 23a/6, 52b/7, 61a/10, 64b/10, 68a/11, 84b/12, 87b/11, 88b/9, 91a/6, 101b/1, 107b/12, 120b/6

ḳ. -ın 76b/4.

ḳadın ṭuzluġı: Diken üzümü (Berberis crataegine)

ḳ. 94a/6, 94a/9, 114a/9-10.

ḳādir: < Ar. Kuvvet sahibi, gücü yeter.

k. olmasa 128b/8.

ḳafā: < Ar. Kafa, baş, başın üst tarafı, tepe.

ḳ. -dan yana ise 9a/3.

ḳāfile: < Ar. Takım, bölük.

ḳ. -den 46b/2.

kāfūr: < Ar. Kafurotu (Camphorosma monspeliaca).

k. -ı 26a/7, 29b/3, 89a/12

kāfūrī: < Ar. Kafurotundan yapılmış.

k. 31a/8, 62a/10

k. ṣuyın 111b/1.

kāh: < Ar. Zaman zaman, bazen.

k. 19b/8, 19b/8, 116a/10

k. kāh 21a/2, 41a/3, 43b/2, 62b/3, 93a/12, 131b/15.

kāhil: < Ar. Güçsüz, gevşek, zayıf, tembel.

k. olur 104a/9, 114a/11

k. -ce 13a/6, 22a/9, 65a/2, 126a/2.

ḳahve: < Ar. Kahve.

ḳ. 73b/4.

ḳaḳ-: Kakmak, itmek, sokmak.

ḳ. -up 16b/4, 16b/5.

ḳāḳūle: Sıcak iklimlerde yetişen güzel kokulu kakule (Elettaria cardamomum) adlı bir bitkinin bahar olarak kullanılan tohumu.

ḳ. 118a/6.

ḳal-: Kalmak.

ḳ. -ur 104a/9

ḳ. -up 52a/1, 108a/5

ḳ. -duḳda 10b/2, 45b/1

ḳ. -an 90b/7, 91b/9, 99b/2

ḳ. -ana 132b/18

ḳ. -anın 97b/11

ḳ. -maya 15a/7

ḳ. -ursa 87a/10, 95a/1

ḳ. -mayup 94b/12, 106b/10

ḳ. -mayınca 125b/9

ḳ. -maduḳdan 32b/4-5

ḳ. -maduğın 125b/7-8

ḳ. -maması 5b/2, 107a/6.

ḳalabe: (bkz. ġalabe)

ḳ. idüp 12a/4.

ḳalb: < Ar. Kalp.

ḳ. -i 118b/4, 119a/8

ḳ. -e 3a/2, 21b/7, 65b/8, 66a/1, 66a/3, 66a/6

ḳ. -e ṣafā virür 119a/3

ḳ. -in 16a/1

ḳ. -inde 64b/7.

ḳalem: < Ar. Genellikle kamıştan yapılan içi oyuk çubuk; kalem.

ḳ. cengārı 98a/1.

ḳalḳ-: Kalkmak.

ḳ. -up 110b/3, 114b/4

ḳ. -ınca 45b/10.

ḳallaḳ: < Ar. Ruh sıkıntısı, iç darlığı; çarpıntı.

ḳ. 29b/10.

ḳaluŋ: < Ar. Kalın.

ḳ. 82b/10

ḳ. olmış 57b/6-7.

ḳalye: < Ar. Yağda kavrularak pişirilmiş yiyecek, kızartma.

ḳ. -i keşūr 63a/9.

ḳalye ṭaşı: < Ar. Sodyum.

ḳ. 127a/8, 127a/9.

ḳamış: < Ar. Kamış.

ḳ. -ını 50a/6.

kāmil: < Ar. Tekmil olmuş.

k. olmaḳ 121b/7.

ḳan: Kan.

ḳ. 1b/3, 7b/7, 12a/4, 21b/7, 21b/8, 25a/7, 29b/9, 30b/7, 38b/7, 43a/3, 45a/2, 58a/7, 61a/7, 62b/4, 67a/3, 69b/1, 69b/4, 77a/7, 88b/7, 93a/10, 104a/3, 104a/5, 109b/3, 111a/4, 111a/6, 115b/5, 115b/10, 124b/10, 128a/6

ḳ. alalar 22a/5, 46a/6, 58b/3, 84a/12, 84b/4

ḳ. alup 9b/10, 10a/9, 12a/5, 12b/9, 21b/9, 22a/6, 23b/5, 23b/6, 25a/6, 26a/3, 27b/4, 39a/7, 43a/3, 46b/2, 58a/10, 58b/2, 67a/7, 67b/9, 70a/12, 79a/8, 79a/10-11, 82a/5, 82a/7, 85b/7, 86a/4, 94a/5, 94a/9, 113a/1, 114a/5, 114a/8, 116b/7

ḳ. alacek 115b/6

ḳ. almayalar 114a/12, 129a/5, 129a/11, 129a/13

ḳ. almadan 39b/5

ḳ. almaḳ 57b/4, 128a/6, 129a/4

ḳ. almaḳdan 128b/5

ḳ. almamaḳdan 115b/9

ḳ. aldursa 129b/5

ḳ. aldırsalar 129b/3

ḳ. aldıralar 129a/9

ḳ. aldırup 74a/12-74b/1

ḳ. aldurup 7b/8, 129a/7

ḳ. aldurduḳdan ṣoŋra 129a/7-8

ḳ. aldurmayalar 129b/7

ḳ. aldurmayup 129a/6

ḳ. aldurmaḳ 6b/7, 129a/4

ḳ. aldurmaḳdan 129a/7

ḳ. aldırmadan 129b/1-2

ḳ. durmayup 129b/9

ḳ. ġalebesin 99b/11

ḳ. ġalebesine 114a/4

ḳ. gelüp 132a/1

ḳ. istifrāġ idenüŋ 5b/7

ḳ. olur 43a/2

ḳ. olmaḳın 55a/9

ḳ. tüküren 111a/4, 111a/5

ḳ. tükürmek 5b/7

ḳ. -uŋ 3a/5, 25a/5

ḳ. -ı 24a/3, 28b/8, 29a/1, 99a/10, 129a/8

ḳ. -a 118a/4

ḳ. -dan 22a/4

ḳ. -ı 28b/3, 29a/6, 31b/3, 38b/6, 55b/8, 92b/9, 116a/3, 123b/7, 128a/1, 129a/9, 132a/10

ḳ. -ı çekildükde 68a/3

ḳ. -ın 16a/8, 19a/7, 25b/4, 27a/5, 28b/4, 48b/7, 55b/9, 59a/3, 59a/6, 59a/8, 77a/4, 87b/5, 97b/6, 112a/1.

ḳana-: Kananmak.

ḳ. -r 43a/2

ḳ. -yup 115b/8

ḳ. -r olsa 35a/10.

ḳanama: Kanama.

ḳ. -sı 35b/1, 35b/4, 36a/2

ḳ. -sın 29a/2, 35b/7.

ḳanḳı: Hangi.

ḳ. 10b/5, 23b/5, 67b/9, 68a/5, 98a/9, 105b/12, 107b/4

ḳ. -sınuŋ 108a/7-8.

ḳanluluḳ (ġ): Kanlılık, kan yoğunluğu.

ḳabaḳ ḳ. -ın 55a/9.

ḳapa-: Kapamak.

ḳ. -yup 26b/8, 69b/8.

ḳapaḳ: (bkz. ḳabaḳ I)

gözlerinüŋ ḳ. -ları 58a/3.

ḳapla-: Kaplamak.

ḳ. -r 12b/7, 104a/2

ḳ. -yup 35a/4

ḳ. -rsa 12b/7.

ḳaplubaġa: Kaplumbağa.

ḳ. 87b/5

ḳ. -yı 97b/6.

ḳapuḳ (ġ): (bkz. ḳabuḳ.)

ḳ. -ın 19b/1.

ḳar: Kar.

ḳ. 20a/3, 37a/3, 48a/6.

kār: < Far. Etki, yarar.

k. etmeye 15b/2

k. etmez 17b/3

k. eylemez, 37a/7, 57b/7

k. ḳılmaya 107a/1, 110b/11, 111a/3

k. olmaya 92b/12.

ḳara: Kara; krş.: ġara.

ḳ. 83a/7, 87b/10

ḳ. boya 127a/7

ḳ. boyayı 108b/4

ḳ. boyanuŋ 96a/8

ḳ. çörek otın 83b/6

ḳ. çörek otun 27a/8

ḳ. ṣu 56b/6

ḳ. ṣuyın 54b/6

ḳ. üzüm 91a/9

ḳ. yosūn 83a/9

ḳ. zernīḫ 86a/7

ḳ. -sın 57a/6

ḳ. -ya mā’il olur 19b/8.

ḳara aġaç: Karaağaç, narven (Ulmus).

ḳ. kökin 100b/11.

ḳaraca: Rengi karaya yakın, karamsı, karaca; krş. ḳaramturaḳ.

ḳoyun etinüŋ ḳ. yerinden 64b/9.

ḳaramturaḳ: Siyahımsı; krş. ḳaraca.

ḳ. olur 116a/5.

ḳaranfil: < Ar. Karanfil (Eugenia caryohyllata).

ḳ. 52b/5, 62b/8, 62b/11, 70a/2, 118b/12, 119a/9, 120a/12, 120b/7, 121a/13, 122a/8

ḳ. -i 82b/5, 99a/10.

ḳaranlıḳ: Karanlık.

ḳ. 22a/11, 116a/4

ḳ. -ı 56a/10.

ḳarār: < Ar. Tam ölçüsünde, ne az ne de çok olan.

ḳ. -ınca ola 130b/12

ḳar(ı)n: Karın.

ḳ. 64a/4, 64a/4

ḳ. aġrısı 3b/5, 76b/8

ḳ. -a 16a/3, 30a/1, 44a/9, 48b/9, 49b/11, 50a/3, 51a/11, 51b/4, 53b/7, 53b/11, 68b/11, 69a/1, 71a/11, 71b/10, 73a/8, 76b/5, 77a/8, 78a/8, 81b/7, 87b/12, 89b/1, 112a/7, 129a/1

ḳ. -da 3b/3

ḳ. -daḳı 95a/9

ḳ. -ı 114a/1

ḳ. -ınuŋ 111a/12

ḳ. -ın 43b/13, 90b/3, 120b/8

ḳ. -ına 21a/1, 75b/11, 110b/11

ḳ. -ında 75b/8, 89b/6, 93b/7

ḳ. -ındaġı 82a/11, 93b/12

ḳ. -ındaki 93b/11, 114a/2

ḳ. -ından 110b/10.

ḳarınca: Karınca (Formica); krş. ḳarınça.

ḳ. 26b/8, 106a/4

ḳ. delügine 106a/12.

ḳarınça: (bkz. ḳarınca)

ḳ. 5a/10.

ḳarındaş: Kardeş.

ḳ. 77a/4

ḳ. -ı 121b/9.

ḳarış: Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ve serçe parmakların uçları arasındaki açıklık, karış.

birer ḳ. 90b/6.

ḳarışdur-: Karıştırmak.

ḳ. -alar 131a/3

ḳ. -up 43a/12, 43a/7, 47b/5, 49b/10, 51a/6, 52b/7, 53b/4, 55a/10, 55a/9, 69a/2 , 69b/3-4, 70b/11, 70b/6 , 71a/7 , 71b/10, 72a/1, 72a/9, 74a/8, 74b/9, 77a/12 , 79b/6, 83b/7, 85a/1 , 85b/5, 86a/10, 86b/4, 87b/1, 87b/11, 88a/3, 91b/1, 96a/1, 96a/12 , 96a/4, 96a/6, 96b/10, 96b/3, 96b/4, 96b/7, 96b/8, 97b/1, 98a/1, 98a/13, 98a/6 , 98b/2 , 98b/4 , 99a/6, 101a/4, 101a/7, 101a/11, 102a/11, 103a/3-4, 104b/3, 104b/11105a/12, 105b/6, 106b/2 , 108b/2, 109a/6 , 109b/2, 110a/3, 111a/9, 111b/12, 111b/3, 111b/6, 112b/6, 112b/7, 113a/10, 117a/5, 122a/13, 122a/5 , 122b/6, 123a/1, 126a/10, 128b/10

ḳ. -duḳu 131a/4.

ḳarışuḳ: Karışık.

ḳ. 15a/8.

ḳarīḳūn: (bkz. ġariḳūn)

ḳ. –ı 73b/10.

ḳarḳara : (bkz. ġarġara)

ḳ. etdüreler 43b/7.

ḳarpūz: < Far. ḫarbūz. Karpuz (Citrullus vulgaris).

ḳ. 112a/5, 116b/9, 130a/5

ḳ. ṣuvı 90a/1.

ḳarşu : Karşı.

ḳ. 24a/4, 68b/7, 78a/2, 83b/2, 84a/4, 86a/12, 87b/8, 87b/8, 105b/10

ḳārūre: < Ar. Tahlil etmek üzere alınan idrar ve idrarın içine konulduğu cam kap; krş. ḳārūreçik.

ḳ. 6a/4, 113a/13, 115b/2-3

ḳ. -yi 115a/10

ḳ. -ye 115a/5, 115a/10.

ḳārūreçik: (bkz. ḳārūre)

ḳ. 115a/7.

ḳarż-ı zīrnīḫ: < Ar. Kükürt ile sıçan otundan oluşan karışım.

ḳ. 45b/10, 64b/7, 81b/5, 82a/10, 82b/2.

ḳasāvet: < Ar. Tasa, keder; krş. kesāvet.

ḳ. çekmekden 62a/5

ḳ. -den 11a/7, 81b/4

ḳ. -i 74b/4

ḳ. -in 82a/12.

ḳaṣd: < Ar. Kasıt, bir şeye niyetlenme.

ḳ. eyledükce 112b/11.

kāse: < Far. Kâse.

k. -ye 68b/9.

ḳaṣıl-: Kasılmak.

çene ḳ. -maḳ 41b/1

ḳ. -masınuŋ 40b/1.

ḳaşnı: Kadı ağacı, şeytanboku otu ve bundan elde edilen zamk (Ferula assafoetida).

ḳ. 126b/2, 127a/1

ḳ. -yı 98a/2, 101a/12.

kāsnī: < Far. Yaban marulu, hindiba, (Cichorium endiva).

k. -yi 38a/9, 52a/7, 68a/9.

ḳaṣuḳ (ġ): Kasık.

ḳ. -a 77b/7, 79a/12

ḳ. -ına 82a/9

ḳ. -ında 111b/6

ḳ. -ından 28b/10.

ḳaṣuḳ yaruġı: Kasık fıtığı. Kasık bölgesinde oluşan fıtık, yarımlık.

ḳ. -na 66b/9

ḳaş: Kaş.

ḳ. -ın 102a/6

ḳ. -ında 14a/2.

ḳaşı-: Kaşımak.

ḳ. -yup 67a/4.

ḳaşın-: Kaşınmak.

ḳ. -ursa 25b/11.

ḳaşuḳ: Kaşık.

ḳ. 40b/4, 41a/10, 42b/2, 56b/8, 68b/12, 72b/7, 72b/8, 72b/8, 77a/6, 78a/11, 81a/13, 84a/7, 86a/9, 86a/10, 93b/13, 95b/10, 105b/7, 131b/5.

ḳat-: Katmak.

ḳ. -salar 95b/8, 99a/11, 106b/5

ḳ. -alar 67b/4, 73b/3, 93a/4

ḳ. -up 20b/7, 21b/4, 22a/9, 30b/6, 39a/8, 44a/3, 48b/8, 50a/1, 50a/7, 52a/8, 53b/7, 54a/4, 61a/4, 64b/2, 64b/3, 65a/1, 65a/4, 68b/12, 72b/3, 72b/6, 73a/5, 76b/6, 78a/9, 78b/3, 78b/8, 83b/7, 85a/7, 89a/11, 95b/12, 101b/13, 105b/6, 110a/3, 111a/6, 119a/1, 120b/13, 120b/5, 121b/8, 122a/12, 122b/3, 123b/13, 123b/3, 123b/4, 124a/11, 124a/2, 124b/3,

124b/7, 125a/2, 125a/6, 125a/7, 125b/1, 125b/12, 125b/7, 126a/11, 126a/5, 127b/11, 127b/2, 131a/10

ḳ. -mayalar 21b/6, 130b/9.

ḳatʿ: < Ar. Kesme, sona erdirme, bitirme.

ḳ. eyler 95b/3

ḳ. ider 108b/10, 119b/14, 119b/14

ḳ. ide 56b/3, 131b/3

ḳ. idüp 81b/8, 99b/11, 112b/1, 131b/1.

ḳaṭʿā: < Ar. Asla.

ḳ. 97a/9.

ḳatı: Katı; sert; pek; çok; oldukça; çetin.

ḳ. 11a/8, 21b/6, 30b/7, 54a/6, 75a/8, 99a/7, 115a/8, 115a/8, 115a/9, 115a/11, 115b/1, 115b/1, 115b/2, 116a/9, 116a/11, 116b/14, 117a/3, 124b/11

ḳ. eylemek 116b/7, 116b/11

ḳ. olup 102a/12-13, 114a/6.

ḳatlu: Kapalı, yumulu.

ḳ. göz aġrısına 57b/8.

ḳaṭrān: < Ar. Katran.

ḳ. 33b/2, 33b/4, 127a/2

ḳ. -ı 42b/7, 68b/6, 106a/12.

ḳaṭānā: (bkz. ḳaṭunā)

ḳ. 50b/9.

ḳaṭūnā: < Ar. Pire otu (Tanacetum coccineum); krş. ḳūtūna.

ḳ. 63b/7, 74b/8

ḳ. luʿābın 26b/5

ḳ. -yı 30a/8.

ḳavanoz: < Rum. Kavanoz.

ḳ. -uŋ 121b/9.

ḳavī: < Ar. Güçlü, etkili.

ḳ. balġamlara 130a/12

ḳ. idüp 92b/3, 117a/11-12, 117a/12, 119b/1, 129b/13-14, 130a/3, 119a/13

ḳ. ide 51b/10, 108b/3

ḳ. olup 116a/2.

ḳavis: < Ar. Kavis, eğmeç.

ḳ. -ler 89b/8

ḳ. -lerine 15b/6.

ḳavuḳ (ġ): Sidik torbası, mesane.

ḳ. -ın 60b/4.

ḳavun: Kavun (Citrullus melo).

ḳ. 89b/12, 112a/5, 130a/4

ḳ. -ı 117b/4

ḳ. -dan 9b/7.

ḳavurma: Kavurma, kızartma.

ḳ. idüp 67b/13

ḳ. -up 57b/9, 58a/1, 92b/7.

ḳay: < Ar. Kusma.

ḳ. etdüre 54b/6

ḳ. eylemek 54b/7

ḳ. ide 54b/10.

ḳayġana: Bir çeşit yumurta yemeği.

ḳ. 76b/11.

ḳayna-: Kaynamak.

ḳ. -mış 73a/4

ḳ. -maḳ 76a/9

ḳ. -mada 124a/5

ḳaynat- (d): Kaynatmak.

ḳ. -salar 126a/5

ḳ. -a 100b/12,120b/11

ḳ. -alar 73b/3, 83b/1, 107a/10

ḳ. -up 7a/4, 9b/2-3, 10b/2, 11b/4, 20b/6, 20b/10, 21a/7, 22a/9, 31a/4, 32b/4, 34a/10, 34b/2, 35b/1, 36b/9, 36b/10, 38a/5-6, 39a/1, 39a/7, 40a/7, 41a/9, 42a/6, 44a/2, 45a/5, 45b/1, 46a/9, 49a/4-5, 49a/7, 49b/11, 50a/2, 51b/3, 52b/8, 53b/7, 54a/1, 56a/6, 57a/1, 57a/2, 61b/4, 64a/1, 64a/6, 64b/1, 65a/2, 66b/5, 67b/12,

69b/8, 70a/4, 70a/6, 71a/10, 72a/7, 72b/4, 73a/4, 73a/5, 75a/4, 77a/8, 77b/6, 77b/12, 78a/6, 79b/9, 80a/12, 80b/12, 81b/7, 84a/6, 85a/1, 88b/10, 89b/6, 91a/9, 100a/3, 102a/4, 104b/2, 104b/10, 105a/12, 106a/9, 106b/9, 106b/10, 107a/5, 108b/10, 111b/12, 117b/14, 120b/10, 123b/3, 124a/3-4, 124a/11, 124a/13, 124b/3, 124b/7, 124b/8, 125a/1, 125a/2, 125a/7, 125a/12, 125b/1, 125b/6, 125b/7, 125b/9, 126a/10, 127b/1, 129a/2, 130b/3, 130b/4, 130b/6, 131a/1, 131a/2, 131a/9, 132a/12, 132b/18

ḳ. -duḳlarında 126a/4

ḳ. -mayalar 131a/1.

ḳaz-: Kazmak.

ḳ. -up 83a/5, 106a/1, 110a/9

ḳaz: Kaz, anser; krş. ġaz.

ḳ. boḳu 108b/9

ḳ. boḳın 109a/10

ḳ. ödin 69a/3

ḳ. yaġı 85b/8

ḳ. yaġıyla 44b/2-3.

ḳażab: < Ar. ġazab. Kızgınlık, hiddet, öfke.

ḳ. -a gelmiş 129a/11.

ḳazan: Kazan.

ḳ. -uŋ 79b/9

ḳ. -a 132a/12.

ḳazı-: Kazımak.

ḳ. -yup 14b/6, 29a/8, 90a/10, 91b/6.

ḳazıl-: Kazılmak.

ḳ. -mış 108a/6-7.

kāvūzbān: (bkz. gavzubān)

k. ṣuyın 17b/6.

kebāb: < Ar. Kebap.

k. 117a/3, 128b/7

tavuḳ k. -ı 75a/7

k. idüp 13b/7.

kebābe: < Ar. Kebabe, kebabiye, kuyruklu biber (Piper cubeba).

k. 118a/5, 121a/11.

kebe: < Ar. Çobanların ve köylülerin giydikleri ya da yere serdikleri yünden kaba, aba.

k. -ler 110b/1.

kebūter: < Far. Güvercin (Columba).

k. etinüŋ 103b/11.

keçi: Keçi (Capra hircus).

k. 24a/1

k. eti 21a/9, 99b/2

k. ödi 59b/2

k. südini 70b/1.

keçi boynuzu: Keçiboynuzu, harnup (Caratonia siliqua).

k. -n 77a/11.

kefāret: < Ar. Sadaka, karşılık.

k. ola 17a/1, 17a/3

k. -i 98a/11.

kef: < Far. Köpük; krş. köpük.

k. -i 51b/3, 81a/6, 81b/6, 119b/6, 120a/4, 120b/4

k. -in 117b/14, 123b/3, 124a/1, 124a/11, 124b/3, 130b/3, 131a/9.

kehl: < Ar. Açık mor bir renk.

k. olur 66a/5

k. olup 115b/14.

keklik: Keklik (Perdrix).

k. beynisin 68b/3

k. etin 103b/8.

k. ödin 55b/11, 56a/6.

kel: < Far. Kel, kellik hastalığı.

k. 96b/1, 96b/11

k. başa 97a/11

k. olan 97b/4, 126b/13

k. -ini 96b/9

k. -leri 97b/3.

kelb: < Ar. Köpek, it.

k. 131a/12

k. ṭırnaġın 106b/13

k. -üŋ ödini 113a/12

k. -i 101b/6

k. -e 80a/9.

kelem: < Far. Lahana (Brassica olaracea).

k. 50b/5, 99a/2

k. yapraġın 94b/2.

kemāl: < Ar. Olgunluk, eksiksizlik, tamlık.

k. -e getüreler 131a/2

k. -in bulduḳda 124a/13, 125b/9

k. -in buldurup 103a/9

k. -iyle 120a/10, 120b/13, 121b/7, 124a/9, 125a/2, 130b/4

k. -iyle olmış ola 131a/6.

kemmūn: < Ar. Kimyon; krş kemyūn.

k. 74a/7, 83b/7, 85a/9, 106b/2, 128b/5

k. -ı 22b/8, 29a/10, 53b/1, 67b/11

k. -ın 49b/10.

kemük (g): Kemik; şişkinlik.

k. 42b/4, 89b/8, 114b/5

k. -in 28b/9

k. ḳırılmasına 100b/10-11

boġazda k. olmaḳ 2a/4 (krş. boġazda diş ol-)

k. -ler 100b/13

k. -lerin 97b/11, 107a/2.

kemyūn: (bkz. kemnūn)

k. 132b/4.

kenār: < Far. Kenar, yaka, kıyı.

k. -ına 36b/6-7

k. -ları 43a/2

k. -larına 62b/2.

kendene: < Far. Yabani pırasa (Allium porrum).

k. 33b/2, 55b/1

k. toẖmın 91b/5, 103b/5-6

k. -de 90b/5.

kendi: Kendi; krş. kendü.

k. 37b/4, 80b/5, 107b/4, 130a/15

k. -ne 26b/2, 90b/7

k. -ŋ 80b/11.

kendir: kendirden yapılmış, kabaca keten.

k. 44b/11.

kendü: (bkz. kendi)

k. 68b/5, 69a/2, 89b/10, 92b/12

k. kendiden 28a/7

k. -nüŋ 79b/3

k. -yi 17b/11, 84a/9

k. -ye 62a/6, 62b/6, 74b/6, 92b/9

k. -de 24b/6, 24b/8

k. -den 104a/2

k. -ncesin 89b/7

k. -si 22a/12, 121b/10

k. -sin 21b/8, 36b/5, 54b/1, 68b/8, 70a/1, 83b/10, 97b/7, 98a/12

k. -sine 19b/1.

kene: Kene otu (Ricinus communis).

k. -i ebyaż 120b/1.

kenger: < Far. Kenger, eşek dikeni, (Cynara cardunculus).

k. yapraḳların 108b/11.

kepek: Kepek.

k. 22a/9, 88b/9

k. ḥarīresin 39b/4.

kerefes: < Ar. Kereviz (Apium graveolens); krş. kerefeş.

k. 17b/4, 17b/4, 18a/5, 31a/3, 50b/3, 55a/4, 62b/10, 63b/1, 104b/1, 118b/6

k. ṣuvı 48a/4, 51a/5, 122b/6, 123a/1

k. toẖmın 89b/5-6.

kerefeş: (bkz. kerefes)

k. toḫmı 53a/8

k. toḫmınuŋ 10a/11.

kerre: < Ar. Kere,defa, kez, sefer; krş. kez, kes.

k. 16b/7, 17a/5, 28a/10, 55a/4, 59a/8, 102a/6, 102a/7, 110b/10, 127b/9, 131a/14

nice k. 80b/11, 127b/9.

kertenkele: Kertenkele (Lacertus).

k. 43b/5.

kes-: Kesmek; son vermek; etkisizleştirmek.

k. -er 123a/13, 130a/8

k. -eler 106a/1

k. -üp 30a/9, 37a/8, 80a/6, 84b/9, 85a/2, 90b/6, 131a/7.

kes: (bkz. kez, kerre)

bir k. 56a/10.

kesāvet: (bkz. ḳasāvet).

k. -in 62b/3.

kesb: < Ar. Kazanma, elde etme, edinme.

k. ide 124b/5.

kese: < Far. kīse. Kese.

k. ile oġup 96a/10.

kesgin: Keskin; krş. kesgün.

k. sirke 32b/2

k. şarāb 107a/9.

kesgün: (bkz. kesgin)

k. 123b/8.

k. edviyyelerden 30b/8

k. şarāb 43b/11-12

kesiklen-: Kesik kesik olmak.

k. -üp 114a/12

kesil-: Kesilmek, bozulmak, ekşimek; sona ermek, etkisiz hale gelmek.

südi k. -se 92b/13, 108b/5

bu ḫūydan k. -esün 114b/8-9

k. -e 94b/9

süd k. -e 20b/7

ṣancusı k. -e 94b/9

k. -en 20b/7, 20b/9

k. -en südi 20b/7

k. -en südile 20b/9

eti k. -miş 101a/1

et k. -mesi 5a/1, 100b/9.

keşān: < Ar. Çeken.

k. idüp 119a/8.

keşīde: < Ar. Çekilmiş.

k. yumurta ağın 82a/8.

keşūr: < Far. Havuç.

k. 51a/12, 117a/2

k. toḫmın 93b/8, 93b/10

k. -ı 128b/2-3.

ketāvūn: Tıbta kullanılan bir bitki?.

beyāż k. 77a/12.

keten: < Ar. kettān. Keten.

k. bezi 8b/9, 125a/11

k. t. -ın 51a/7, 69b/3.

kez: Defa, kere, kes, krş. kerre, kes.

k. 28a/8, 46b/3.

keẕālik: < Ar. Keza, bu, öyle.

k. 14a/4, 26a/7, 59b/8.

kırıl-: Kırılmak.

ḳ. -ur 106b/5.

ḳıl: Kıl.

ḳ. 29a/1, 56b/10, 59a/3, 59a/9, 97b/3, 100a/5, 106a/6, 113a/5, 113a/6, 113a/10, 113a/12

ḳ. bitin 56b/10

ḳ. bitmeyen 126b/13

ḳ. bitüre 113a/10

ḳ. bitürmek 6a/3

ḳ. -ını 81a/3

ḳ. -ın 96b/9

ḳuvvā ḳ. –ları 131a/11

ḳ. -ların 59b/1, 113a/8

ḳ. -ıyla 27b/8.

ḳıl-: Kılmak, yapmak, etmek.

cümle ġarġara ile ḳ. -a 40a/2

ol derdin ḳ. -maz 107b/7.

ḳılıç: Kılıç.

ḳ. 15b/2, 126b/1

ḳınā: < Ar. ḥınnā. Kına, krş. ḳınnā.

ḳ. 25a/11, 83a/1, 83b/7, 85a/1

ḳ. -yı 86a/9, 98a/13.

ḳınna: (bkz. ḳınā)

ḳ. 84b/9.

ḳır-: Kırmak, öldürüp yok etmek.

ḳ. -a 75b/10, 75b/12, 76a/3.

ḳırāt: < Ar. 0,20043 g olan ağırlık ölçü birimi.

ḳ. 17a/10, 129b/15.

ḳırıl-: Kırılmak, yok olmak.

ḳ. -a 106b/10

ḳ. -up 106b/11

ḳ. -mış 100b/13.

ḳırḳ: Kırk.

ḳ. 75a/6, 111b/1, 116b/3, 121b/10, 121b/11, 121b/11, 121b/12, 125b/11

ḳ. elli defʿa 77b/3

ḳ. -da ola 116a/14.

ḳırḳıncı: Kırkıncı.

ḳ. -ya 116a/13.

ḳırlanḳıç: Kırlangıç (Hirundo), krş. ḳırlanḳuç.

ḳ. 55b/3

ḳ. ḳanın 92b/12.

ḳırlanḳuç: (bkz. ḳırlanḳıç)

ḳ. 18b/5.

ḳırmızı: Kırmızı.

ḳ. idüp 117a/12-13.

ḳışıl-: Kısılmak.

ḳ. -ur 104a/3.

ḳışır: Kısır, üreyemeyen.

ḳ. ḳalmaġı 4b/4, 92a/6.

ḳısm: < Ar. Kısım, bölüm.

ḳ. -ın 18a/4, 47a/1

ḳ. -ından 27b/5, 85b/11.

ḳışraḳ: Kısrak.

ḳ. südin 108b/5.

ḳış: Kış, kış mevsimi.

ḳ. aylarında 117a/9

ḳ. başı 130b/12

ḳ. günleri 10b/11

ḳ. günlerinde 116b/5, 117a/1, 129a/9

ḳ. -da 6a/7

ḳ. -ın 87b/8.

ḳıvām: < Ar. Kıvam, yoğunluk derecesi.

ḳ. -a gele 124a/6

ḳ. -a gelmelü olıcaḳ 124b/7

ḳ. -a gelmelü olduḳda 64b/1-2

ḳ. -a gelmiş şekere 124a/2

ḳ. -a geldükde 125b/2, 125a/7, 127b/1

ḳ. -a getüreler 124b/4

ḳ. -a getürüp 120b/13, 121b/2, 121b/7, 124a/1, 124b/8, 130b/7

ḳ. -a getürdükde 125a/2

ḳ. -a getürürlerse 124a/4

ḳ. -a getürmekdür 130b/4

şerbetleriŋ ḳ. -ı 130b/12

yazın bişenüŋ ḳ. -ı 130b/13

ḳ. -ın 131a/10

ḳ. -ına 118b/15, 124a/1.

ḳıyās: < Ar. Kıyas.

ḳ. 116a/9

ḳ. ider 101b/6.

ḳız: Kız.

ḳ. 57a/10, 92b/11, 93b/12, 109a/8

ḳ. oğlan emzüren 13a/1-2, 26a/6

ḳ. oğlan gibi olup 107a/12

ḳ. oğlan ḳaşuğından 28b/10

ḳ. -ıŋ 107b/4

ḳ. -dur 94a/1.

ḳız- : Isınmak.

ḳ. –up 117b/2.

ḳızamuḳ: Kızamık hastalığı.

ḳ. 4b/5, 95a/11.

ḳızar-: Kızarmak.

ḳ. -ur 132a/12

ḳ. -a 83a/7, 88b/10

ḳ. -up 58a/8.

ḳızart- (d): Kızartmak.

ḳ. -a 24a/10.

ḳızdur-: Kızdırmak, ısıtmak.

ḳ. -salar 68b/7

ḳ. -up 33a/7, 75b/3, 78a/2, 94b/2, 105b/1

ḳ. -ur şeyler 116b/9.

ḳızıl: Kızıl, kırmızı.

ḳ. 31a/2, 49b/5, 81b/3, 94b/12, 114a/3, 115b/1, 116a/5

ḳ. behmeni 77a/1

ḳ. boya 25a/8

ḳ. boyayı 91a/2

ḳ. gül 25b/5

ḳ. gül yaprağı 122a/3-4

ḳ. kinşic 13a/9-10

ḳ. nesneler 115b/8-9

ḳ noẖūdı 57b/8

ḳ. olur 66a/5-6

ḳ. olsa 115b/3

ḳ. olup 21b/7, 26a/1-2, 27b/3, 30b/2, 58b/5, 115a/12, 115b/8, 131a/6

ḳ. olursa 113a/2

ḳ. reng 79a/7

ḳ. rengi 82a/4

ḳ. ṣığır südin 45a/10

ḳ. üzüm 10b/1, 21a/6, 47a/5, 51a/8, 79a/6-7, 82a/3, 85a/9, 89b/11

ḳ. üzüm ṣuvı 68a/10.

ḳızıl aġaç: Kızılağaç (Alnus).

ḳ. yapraġın 55a/3.

ḳızılca: Kırmızımsı, kızılca, kızıla çalar.

ḳ. 14a/8, 25a/3.

ki: < Far. ki, ki ilgeci.

k. 6a/2, 7b/8, 8b/8, 8b/9, 9b/7, 9b/9, 10a/4, 10a/8, 11a/4, 11b/8, 12b/5, 13a/1, 13b/10, 14b/1, 14b/5, 15b/4, 16a/11,

16a/2, 17a/11, 17b/8, 19a/1, 19b/6, 20a/1, 20a/2, 20b/1, 21a/5, 22a/3, 22b/3, 23a/5, 23b/4, 24b/2, 25a/6, 25b/10, 26a/1, 26a/2, 26b/10, 27b/2, 27b/4, 27b/8, 28a/1, 30a/8, 30b/3, 30b/7, 31a/7, 32a/5, 33a/6, 37b/1, 37b/1, 38b/5, 39a/5, 39a/6, 40b/2, 41a/7, 41b/3, 41b/6, 43a/2, 43b/13, 45b/2, 45b/4, 45b/5, 45b/5, 46a/2, 46a/6, 46b/5, 46b/8, 47a/9, 48b/10, 48b/4, 49a/2, 49b/2, 51b/2, 52a/11, 52a/2, 52a/3, 52b/11, 53a/9, 54a/10, 54a/5, 54b/8, 56b/7, 58b/7, 58b/9, 61b/4, 62a/6, 62b/6, 63a/8, 63b/5, 64a/2, 64b/1, 64b/4, 66a/6, 67b/10, 68a/9, 69b/6, 69b/6, 73b/3, 73b/6, 74a/11, 74b/1, 74b/2, 75a/10,

77b/2, 78b/10, 78b/2, 78b/6, 79b/2, 79b/8, 80b/4, 83a/1, 83a/5, 83b/1, 83b/11, 84b/8, 85a/4, 85b/7, 86a/3, 86a/6, 86a/9, 86b/2, 86b/7, 86b/8, 88b/2, 88b/7, 92a/3, 93a/1, 93a/2, 93a/9, 94a/12, 94a/4, 94b/12, 94b/5, 94b/6, 94b/9, 95a/7, 98a/11, 99b/11, 99b/2, 99b/8, 100b/12, 100b/5, 102a/13, 102a/2, 103a/12, 104a/1, 104a/10, 104a/3, 104a/5, 104a/9, 105a/10, 105a/3, 105a/4, 105b/9, 106a/2, 108a/3, 108a/6, 109a/1, 111b/10, 112b/10, 112b/11, 112b/8, 113a/3, 113b/1, 113b/4, 113b/9, 114a/12, 114b/5, 15a/10, 115a/5, 115b/10, 115b/13, 115b/6, 116a/1, 116a/10,

116a/13, 116a/6, 116b/1, 116b/10, 116b/2, 116b/3, 117a/10, 117a/14, 117a/3, 117a/9, 117b/1, 117b/2, 118a/13, 118b/3, 119b/11, 120b/5, 121a/5, 121a/5, 121a/6, 121a/7, 123b/1, 124a/5, 126a/8, 127b/12, 128a/10, 128b/12, 129a/4, 129b/2, 129b/9, 12a/10, 130a/15, 130b/10, 130b/11, 130b/7, 131a/4, 131a/5, 131b/12, 131b/14, 131b/7, 132a/3.

ḳīfāl: < Ar. < Gr. Şahdamar.

ḳ. ṭamarlardan 22a/5

ḳ. ṭamarından 23b/4, 26a/2-3, 104a/4

ḳ. -den 9b/10, 12b/9, 67a/7

ḳ. ṭamarlarından 10a/9, 58a/10.

ḳifāyet: < Ar. Elverme, yetişme, yararlık.

k. ider 37a/2

k. ḳadar 11b/4, 25b/7, 51a/10, 70a/3, 73a/4, 118b/8, 122a/5, 122a/12-13, 122b/6, 122b/13-123a/1, 125a/11, 125b/6

k. ḳadarı 52b/7, 88b/9, 100b/2, 123a/10-11, 131a/6

k. miḳdārı 82b/8-9.

kil: < Far. Kil.

k. -i 94b/8

kim I: Ki; krş. ki.

her k. 8a/6, 8b/2, 13b/4, 15a/2, 16a/6, 19a/6, 19b/3, 22b/8, 23a/3, 24b/6, 24b/9, 27a/1, 28b/3, 29b/6, 30a/1, 31b/2, 35b/3, 37a/8, 44a/11, 45a/5, 45a/8, 46a/11, 47a/3, 47a/9, 48a/1, 48b/7, 50a/6, 50a/8, 50b/4, 51b/6, 54b/4, 59a/2, 59a/3, 60b/6, 60b/9, 61b/11,

63a/3, 63b/10, 64a/8, 64b/5, 65b/2, 65b/9, 66a/4, 66a/8, 66b/4, 66b/7, 68a/6, 69a/5, 70b/5, 72a/9, 75a/1, 76b/1, 76b/9, 77b/6, 78a/6, 79a/6, 80a/5, 80a/10, 81b/1, 81b/5, 81b/10, 82a/2, 82a/11, 82b/3, 82b/6, 83b/12, 85a/4, 87a/5, 87b/5, 87b/9, 88b/11, 89a/2, 89a/8, 89a/12, 89b/2, 89b/5, 89b/11, 90a/10, 90b/9, 91b/4, 95b/1, 96b/2, 98a/1, 98b/5, 98b/12, 99a/9, 100a/6, 100a/9, 100a/13, 100b/9, 101a/3, 101a/10, 101b/9, 102a/2, 102a/6, 102a/8, 103a/2, 103b/5, 104b/8, 104b/10, 105b/9, 106a/5, 107a/7, 108b/7, 109a/3, 109b/2, 109b/13, 110b/8, 111a/5, 112a/3, 112b/2, 112b/9, 113a/5, 117a/4, 120a/6, 121a/9, 128b/2, 128b/10, 129a/9

k. -iŋ 29b/6

k. -üŋ 28b/3, 31b/2

her k. -i 101b/5

her k. -e 101b/3

k. -i 123b/8, 123b/8

kim II: Kim (Soru zamiri).

k. 8a/7, 8a/9, 8b/2, 10a/4, 11a/1, 11a/9, 11b/3, 12a/11, 15b/3, 16b/9, 17a/1, 17a/2, 18b/4, 18b/6, 20a/6, 22a/7, 24a/5, 25b/4, 27a/1, 27a/2, 32b/4, 37a/6, 40a/1, 44a/1, 45a/3, 45b/9, 46b/4, 51a/9, 51a/9, 52a/9, 64a/9, 65a/8, 66A 72a/4, 76b/9, 77b/11, 77b/6, 80a/10, 80b/6, 80b/8, 81b/5, 83a/11, 83a/12, 83a/6, 85a/3, 88b/10, 89a/2, 89b/11, 93b/11, 93b/14, 95a/2, 98b/5, 104a/6, 104b/8, 105b/1, 107a/10, 109b/2, 110b/4, 116a/13, 120b/9, 121a/8,

121b/11, 124a/5, 128a/3, 129b/10.

kimse: Kimse.

k. 13a/7.

kimsene: Kimse, herhangi biri, kişi.

k. 13a/5, 15a/10, 16a/11, 16b/1, 22a/12, 41b/3, 59b/6, 102a/7, 115a/3, 115a/8, 117b/10, 123b/5

k. -nüŋ 16b/3, 16b/6, 27a/4, 27a/9, 89b/9, 91a/5, 114b/9

k. -yi 110a/12

k. -ye 99b/2, 101a/2, 114b/10

k. -de 103a/11

k. -ler 99a/2, 129a/13-14

k. -lere 15a/8, 87a/3.

kipi: (bkz. gibi)

g. -dür 14a/7.

kipri: Kirpi (Erinaceus europaeus).

k. -nüŋ 97b/7.

kiremid: < Rum. Kiremit.

k. -i 105a/12.

ḳirfa: < Ar. Amber kabuğu, tarçın ağacına benzer bir ağacın kabuğu (Croton eluteria).

ḳ. 119a/4.

kişi: Kişi.

k. 41b/6, 83a/4, 108a/3

k. -nüŋ 8b/4, 17b/4, 19a/9, 25a/2, 47b/8, 84a/5, 106a/3

k. -yi 128a/2

k. -ye 104b/11, 123b/5

k. -leriŋ 7b/1, 15b/11

k. -leri 128b/2

k. -lere 117b/1, 123b/6, 130a/1

k. -lerden 129a/10.

kişnīc: < Far. Kişniş otu (Coiandrum sativum).

k. 17a/10, 23b/9, 52a/6, 103b/12

k. ṣ. -ı 55a/10

k. -i 92a/10.

kişt: < Far. Ekin.

k. 99a/4.

kitāb: < Ar. Kitap.

ḥikmet k. -larında 81b/4.

ḳo-: Koymak, bırakmak, katmak, ilave etmek, bitirmemek.

ḳ. -sa 107b/5

ḳ. -salar 15b/8, 48a/6, 61b/8, 106a/12, 106b/5, 106b/12, 107a/3, 111a/3

ḳ. -yalar 20b/6, 32b/6-7, 37b/1, 37b/3, 45a/2, 45a/3, 52b/6, 117a/2

ḳ. -yup 9b/1, 12a/8, 13a/4, 14b/6, 14b/7, 15a/11, 16b/7, 20b/8, 21b/6, 22a/12, 23b/9-10, 26b/7, 27a/8, 28b/6, 32b/5, 35a/5, 37a/3, 39b/9, 41a/8, 41a/9, 45b/7, 58a/4, 60b/2, 61b/5, 64a/10, 65a/1, 66b/5-6, 69b/7, 69b/8, 71a/10, 72a/7, 73a/7, 76b/10, 76b/10, 79b/9, 80a/11, 80a/12, 81a/2, 81a/7, 81a/11, 83a/9, 83b/1, 83b/12, 84a/7, 88a/2, 88a/3, 89b/11, 90a/7, 91a/4, 91b/9, 91b/10, 93b/13, 95b/10, 97a/6, 97a/8, 98b/9, 100b/12, 101b/11, 105a/10, 105b/7, 107a/4, 107a/5, 107a/11, 108a/2, 119b/7, 119b/9, 121b/9, 123b/1, 123b/2, 125a/11, 126a/4, 127b/1, 131a/9, 132a/12, 132b/17, 132b/17

ḳ. -maz 119a/14

ḳ. -madın 49b/6

ḳ. -maya 64b/7

ḳ. -mayalar 17b/4, 18a/5, 54a/5

ḳ. -mayup 93a/12, 114a/9.

ḳ. -maduġında 123b/8.

ḳoca: Yaşlı, ihtiyar.

ḳ. 98b/13, 117a/14, 118a/1.

ḳocalt- (d): İhtiyarlatmak.

ḳ. -ur 119b/2

ḳ. -a 24b/11.

ḳoḳ-: Kokmak.

ḳ. -ar 94b/6

ḳ. -mış olup 85a/4.

ḳoḳar ot: Kokar ot, nergis.

ḳ. -dan 110a/5

ḳ. -ı 86b/7.

ḳoḳla-: Koklamak.

ḳ. -sa 27a/9

ḳ. -salar 7b/9, 29b/3, 51b/11, 65b/5

ḳ. -yup 9a/1, 56b/4, 62b/10, 93a/4, 93a/6

ḳ. -mayup 18a/5

ḳ. -maḳ 7a/9, 62a/1, 62a/2, 62a/10-11, 65b/4, 95a/7, 120b/11, 128a/2.

ḳoḳlad-: Koklatmak.

ḳ. -alar 113a/4.

ḳoku: Koku.

ḳ. -yı 29b/12

ḳ. -sı 14a/9, 24b/3, 65a/3, 130a/1, 130b/10

ḳ. -sına 14a/9.

ḳoḳulu: Kokulu, kokusu olan.

ḳ. 93a/4, 128a/2.

ḳol: Kol.

ḳ. ḳırılmasına 97b/9-10

ḳ. ṭamarları 9b/9

ḳ. -uŋ 59b/3

ḳ. -ların 54a/7.

ḳop-: Kopmak.

ḳ. -up 80b/11.

ḳopar-: Koparmak.

ḳ. -alar 27b/9

ḳ. -sa 14b/10

ḳ. -up 23b/1, 25b/2, 80a/9, 80b/9, 80b/10, 89b/10, 97b/9

ḳ. -duġı 15a/1

ḳ. -mayup 80b/9-10.

ḳorḳ-: Korkmak.

ḳ. -mış 114b/11.

ḳorḳu: Korku.

ḳ. -yı 65b/10

ḳ. -sından 106a/10.

ḳorḳul-: Korkulmak.

ḳ. -ur 116a/4.

ḳorḳusuz: Tehlikesiz, kötülük gelme ihtimali olan.

ḳ. -dur 74a/2.

ḳorḳut- (d): Korkutmak.

ḳ. -alar 13a/6, 22b/1.

ḳoruḳ: Henüz olgunlaşmamış ekşi üzüm, koruk.

ḳ. 52a/5, 92b/4, 127a/12, 130b/1

ḳ. şarābın 92b/2-3

ḳ. pestilin 98b/5-6

ḳ. ṣuvı 25b/7, 103b/12

ḳ. ṣuyın 61a/8, 78b/3.

ḳoruḳlı: Koruklu, içinde koruk bulunan.

ḳ. 62a/11.

ḳoş- I: Koşuya çıkmak.

aṭ ḳ. -mayup 18a/3.

ḳoş- II: Katmak, ilave etmek.

ḳ. -up 9a/1, 9b/2, 10b/7, 11a/3, 13a/2, 21b/2, 31b/7, 34a/7, 38a/10, 40b/6, 43a/6, 44a/7, 44a/9, 44b/3, 45a/9, 55b/10, 56a/2, 57a/10, 58a/1, 62b/8, 67a/9, 72b/9, 73b/8, 79a/7, 81b/3.

ḳoy-: (bkz. ḳo-)

ḳ. -salar 33b/8.

ḳoyun: Koyun (Ovis aries).

ḳ. 80a/5

ḳ. eti 128b/7

ḳ. etinüŋ 64b/9

ḳ. südiyle 53b/10

ḳ. -uŋ 45b/8, 75a/2

ḳ. -uŋ ödini 106b/7

ḳ. -una 60b/4.

ḳōz: < Far. Ceviz (Juglans regia).

ḳ. içi 96a/3

ḳ. ḳabuġın 101b/10

ḳ. ḳabuġıyla 98a/5

ḳ. ḳadar 42b/2

ḳ. ḳadarca 44b/9

ḳ. -uŋ 89a/10.

kök: kök; krş dip.

k. 21b/5, 21b/9

k. -i 71a/11

k. -ini 35a/10, 71a/10

k. -in 35b/8, 92b/5

k. -inden 24b/4.

köknār: < Rum. Köknar ağacı ve yemişi (Abies cilicica).

k. içi 51a/9.

kömür: Kömür.

k. 124a/8.

köpek (g): Köpek; krş. it.

k. 120b/7

k. -üŋ 14b/8.

köpük (g): Köpük; krş. kef.

k. 20b/5, 23b/10, 25b/9, 43a/7

k. -ini 36a/7

k. -in 96a/8, 96b/4.

köpürd-: Köpürtmek.

k. -ür 112b/13.

kör: < Far. kūr. Kör, keskinliği yetersiz.

k. 88a/12.

körlük (g): Körlük, görme engellilik.

k. –in 59a/3.

kötürüm ol-: Kötürüm olmak, sakat, yürüyemeyecek, ayağa kalkamayacak durumda olmak.

k. -sa 83a/4-5

k. -an 83a/8, 86b/4-5, 87a/2-3

k. -anlarıŋ 4a/4, 85a/3.

ḳuduz: Kuduz hastalığı.

ḳ. 101a/11, 101b/3, 101b/7-8

ḳ ṭalayanuŋ 5a/3, 101a/10.

ḳudret ḥalvāsı: < Ar. + Tr. Türlü bitkilerden, öz sularının kurutulmasıyla elde edilen, hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan macun.

ḳ. 132b/14.

ḳulaḳ: Kulak.

ḳ. 46a/11, 60b/10, 61b/3, 61b/9, 123a/6, 126a/8, 129b/2, 129b/4

ḳ ağırluğın 60b/6

ḳ. ağrısı 132a/7

ḳ. ağrısınuŋ 2b/6

ḳ. ağrısına 60b/8

ḳ. -ı 61b/5

ḳ. -a 61a/5, 61a/8, 61a/10, 61b/3, 61b/8, 132a/8

ḳ. -da 61a/6

ḳ. -ı 61a/1

ḳ. -ın 60b/9

ḳ. -ına 18b/10, 60b/7, 61a/1, 61a/3, 105a/9

ḳ. -dan 61a/7, 61b/1, 126a/8

ḳ. -ları 12b/3.

ḳulḫarir-i sedāb: < Ar. Sedef otu (Ruta graveolens).

ḳ. 73b/2.

ḳulınç (c): < Ar. < Grk. (kōlikos). Kabızlıktan ve gaz birikmesinden dolayı bağırsaklarda görülen bir tür sancı.

ḳ. 89b/6, 131b/13

ḳ. olan 72b/1

ḳ. olanlarıŋ 3a/8, 72a/8

ḳ. renci 72b/7

ḳ. -ı 13b/2, 72b/2, 72b/5

ḳ. -a 15a/4, 47b/1, 66b/9, 85b/3, 130a/9

ḳ. -ı 72a/9, 72a/10, 72b/9.

ḳum: Kum.

ḳ. 79a/1, 83a/6, 83a/7.

ḳudus ḥayāsı: < Ar. (ḳunduz ṭaşağı) Cavşir otu ve bundan elde edilen zamk.

ḳ. 127b/10.

ḳur-: Kurmak, gereken şartları sağlayıp kendi kendine olmaya bırakmak.

deve örgüçi yağın ḳ. -up 47b/9.

ḳurdeşen: Ciltte çeşitli sebeplerle oluşan kaşıntılı döküntüler, ürtiker, kurdeşen.

ḳ. 4b/2, 91a/11

ḳ. -i 90b/9.

ḳurdeşin: (bkz. ḳurdeşen)

ḳ. 91b/2.

ḳurı : Kuru.

ḳ. 12a/10, 15b/5, 15b/8, 24a/4, 28a/3, 30a/6, 39b/6, 47b/8, 53a/8, 69a/7, 70a/10, 99a/12, 110a/9, 122a/11

ḳ encīr 68a/9

ḳ. ṣoġulcanı 76a/8

ḳ. üzüm 49a/2, 51a/3, 117b/10-11.

ḳurı -: Kurumak.

ḳ. -mış ḳaṭūnā 74b/8

ḳ. -mış ola 51a/9.

ḳurıd-: Kurutmak.

ḳ. -up 24b/5, 76b/3

ḳ. -ur 129b/10, 129b/13, 130a/2, 130a/9, 130a/10, 130a/12.

ḳurluġan: Tırnak yöresindeki yumuşak bölümlerin, bazen de kemiğin iltihaplanmasından ileri gelen ağrılı şiş; dolama hastalığı, etyaran, kurlağan; krş. ḳurluḳan.

ḳ. 2a/7, 4a/7, 48a/5

ḳ. ʿilācı 48a/1.

ḳurluḳan: (bkz. ḳurulġan)

ḳ 88a/11.

ḳurna: < Ar. Kurna.

ḳ. 8a/9.

ḳursaḳ (ġ): Kursak.

ḳ. -ın 78b/5.

ḳurşun: Kurşun.

ḳ. -dan 89a/7.

ḳurt (d) : 1. Kurt, köpekgillerden yabani hayvan.

ḳ. 16a/8, 107a/2

ḳ. –ıŋ 107a/1

2. Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı hayvan; kurtçuk, böcek, bağırsak paraziti.

ḳ. 3b/3, 75b/6, 96b/10

ḳ. daḫı düşmiş ola 85a/4

ḳ. -ıŋ 60a/4, 84a/3,

ḳ. -uŋ 72a/9

ḳ. -ı 35a/8, 75b/8, 75b/9, 75b/11, 75b/12, 76a/2, 78a/10

ḳ. -ı 33b/3, 35a/3

ḳ. -ını 34a/2, 44a/6

ḳ. -ın 33b/3.

ḳurtıl-: Kurtulmak.

ḳ. -maġa 93b/3.

ḳuru: (bkz. ḳurı I)

ḳ. 94b/7

ḳ. -sın 82b/1

ḳ. -sun 106a/3.

ḳuru-: (bkz. ḳurı- II)

ḳ. -sa 27a/4

ḳ. -up 71b/9, 71b/11, 79a/4, 81a/1, 111a/8, 120b/11, 122a/6

ḳ. -yınca 26b/4

ḳ. -duḳdan ṣoŋra 23a/10, 131a/3

ḳ. -mış mersīn yapraġın 40b/3

ḳ. -rsa 106a/2, 108a/8.

ḳurulda-: Guruldamak.

ḳ. -masına 64a/4

ḳ. -yup 52a/11, 63a/7, 71b/3.

ḳuṣ-: Kusmak.

ḳ. -ar 111b/9

ḳ. -a 9a/6, 54b/2

ḳ. -alar 53b/5, 54b/4

ḳ. -duḳdan ṣoŋra 9a/7, 54a/3-4

ḳ. -maḳ 53b/3

ḳ. –maġa 9a/7

ḳ. -maḳdan 48a/8

ḳ. -maḳdur 47b/6, 53a/1, 53a/3.

ḳuṣdur-: Kusdurmak.

ḳ. -a 53b/11.

ḳuş: Kuş.

ḳ. -ın 90b/5

ḳ. -lar 106a/5, 106a/11

ḳ. -lardan 13b/9.

ḳuşaḳ (ġ): Kuşak.

ḳ. -ına dek 79b/10

ḳuşluḳ zemānı: Kuşluk vakti.

ḳ. z. -ında 129a/9.

ḳūṭūnā: (bkz. ḳāṭūnā)

ḳ 62b/2.

ḳuvvet: < Ar. Kuvvet, güç, takat.

ḳ. 51b/11, 68a/4, 103b/11, 113b/9, 117a/7

ḳ. -i ġalīżi 105a/4

ḳ. vire 64a/9, 64b/4, 66a/3

ḳ. virüp 64a/2, 81b/9, 97a/10, 100a/2, 124b/11, 129b/14, 130a/10

ḳ. virenleri 2b/9, 64a/7

ḳ. virür 119a/3, 129b/13, 119b/15

ḳ. -i 117a/11

ḳ. -i 10a/5, 55b/8, 67b/4, 73b/3, 83b/1, 107a/10, 113b/2, 128a/6, 128a/7, 130b/6

ḳ. -in 2b/1, 51b/5

ḳ. -inden 107a/13.

ḳuvvetlen-: < Ar. + Tr. Kuvvetlenmek, güç kazanmak.

ḳ. -dürür 122a/2, 125a/9.

ḳuvvetli: < Ar. + Tr. Kuvvetli.

ḳ. ide 37b/8.

ḳuvvetlü: (bkz. ḳuvvetli)

ḳ. 100a/13.

ḳuyruḳ (ġ): Kuyruk.

ḳ. -ı 90b/6

ḳ. -ından 106a/6

ḳ. yağıyla 40b/4, 40b/5, 96a/4.

küççük: Bkz. küçük.

k. 16a/10.

küçük: Küçük, ufak.

k. 5b/8, 23b/3, 46b/9, 76a/3, 111a/11, 111a/12, 111b/7, 111b/10, 124b/11-12, 129a/10

k. ide 24a/9

k. oğlancuḳları 80b/13

k. oğlancuḳlara 55b/5

k. olup 108a/9, 108a/11

k. olmaḳ 108a/10-11.

kükürd: < Far. gūgird. Kükürt.

k. 91a/7, 96a/3

k. -i 96a/11, 98b/1, 128b/10

ṣarı k. -i 108b/1

k. -in 95b/1

ḥācılar k. -in 95b/1.

kül: Kül.

k. 29a/5

k. -de 132a/7

k. -i 29a/5

k. -in 43a/12, 97a/12, 98a/6.

küllī: < Ar. Hep, bütün, tamamıyla.

k. 54a/2, 96b/9

k. eyleye 54a/8

k. olan 69b/11.

kündür: < Grk. Günlük, buhur, tütsü (Boswellia thurifera).

k. 118a/7.

künūzu't-toḫmī: < Ar. Yaş üzüm için yapılan bir adlandırma?.

k. 117b/8.

kürek (g): Omzun art bölümünde bulunan, üçgen biçiminde geniş ve ince kemik, kürek kemiği.

ḳ. -üŋ 78a/3.

L

labada: < Ar < Rum. Sebze gibi kullanılan ekşi ve uzun yapraklı bir bitki, kuzu kulağı, efelek (Rumex petientia); krş. lapada.

l. yapraġınnuŋ toḥmın 69b/10.

lā-büd: < Ar. Gerekli, gerek.

l. 92a/2

l. -i ḳuvvet olur 116a/9.

lāciverd: < Far. Lacivert taşı.

l. 21a/10, 21b/1, 22a/1.

lāden: < Far. Laden otu ve bundan elde edilen zamk (Citris creticus).

l. 126b/9

l. -i 42b/2, 92a/11.

laḥẓ: (bkz. laḥẓa)

l. 105b/7

laḥẓa: < Ar. Lahza, an.

l. 117b/10

laḳva: < Ar. Yüz felci.

l. 15a/4, 81b/11, 104b/8, 104b/9, 105a/6, 129b/11, 130a/13

l. ya 103b/8

lapada: (bkz.labada)

l. kökin 91a/3

laṭīf : < Ar. Temiz, hoş, hoşa giden, güzel.

l. 13a/6, 22a/10, 54b/10, 93b/1, 114b/2, 114b/2

l. -i meṣāḥate 13b/4.

lāzım: < Ar. Lâzım, gerekli; krş likin.

l. –dur 12b/3, 19b/9, 21a/5, 23b/9, 40a/1, 49b/4, 52a/8, 53a/11, 53a/5, 53a/7, 77b/11, 116b/10, 117a/14, 121b/7, 128a/5

l. 10b/5, 36a/9, 68a/2, 129a/5

l. geldükde 83b/3, 115a/5, 123b/4

l. gelürse 116b/11, 123a/3, 125b/11, 126a/2

l. olan 125b/4, 125b/14, 126a/12, 127a/5, 127a/10, 127b/2, 127b/12

l. olduḳda 124a/6

l. olduġı 125a/10

l. olınan 126b/6, 127b/7

l. –ındandur 18a/10.

leyyinet: <Ar. Yumuşak, mutedil.

ḥ.-i leyyinet 39b/10, 67a/7.

likin: < Ar. Lâkin; krş. lâkin.

l. 46a/7, 46b/5, 46b/9, 47b/6, 48b/2, 58b/10, 59a/9, 63b/7, 66a/1, 71b/8, 77a/2, 77b/10, 86b/11, 93a/11, 93b/1, 95b/11, 95b/8, 97a/10, 107b/7, 109b/8, 110b/3, 112b/12, 115a/13, 116a/8, 116b/5, 117a/3, 117a/6,

121b/10, 123a/3, 123b/3, 126a/1, 128a/12, 129b/10, 129b/13, 130a/1, 130a/12, 130a/2, 130a/7, 130a/9, 130b/15, 130b/9.

līmūn: < Rum. Limon, (Citrus limonum).

l. 29b/8, 91b/3, 130b/1

l. ṣuvı 97a/6

l. ṣuyın 124a/2, 124a/4

l. ṣuyı[y]la 73b/11

l. şarābı 111b/11, 123b/11

l. şarābın 12a/7, 51b/10, 99b/10

l. şarābına 124a/9.

linet: < Ar. İshal; bkr. ishāl.

l. 73a/9

lisān-ı ʿaṣafūr: < Ar. Kuşdili bitkisi (Rosmarinus officanilis).

l. 120a/13.

lisānü'l-ḥamel: < Ar. Sinirotu, bağa yaprağı (Plantago majormedia).

l. 63b/7.

lisānü's̱-s̱evr: < Ar. Sığırdili bitkisi (Anchusa officinalis); krş. gavzūbān; ṣığır dili.

l. 39b/1-2, 49a/9

l. ṣuvı 111b/11·

l. ṣuyın 65b/9, 99a/3, 112a/8

l. -i 50a/10, 62b/8, 69a/8.

luʿāb: < Ar. Bitki suyu.

l. -ın 62b/2, 67a/11.

M

māʿadā: < Ar. –den başka, başka, gayrı.

m. 29a/11, 31a/6, 37b/8, 46a/10.

maʿade: (bkz. māʿadā)

m. 96b/10.

maʿan: < Ar. Beraber, birlikte.

m. 9b/8, 8b/6, 11a/3, 12a/2, 15b/1, 23a/9, 24a/11, 26a/8, 37b/7, 38b/2, 39a/2, 43a/11, 47a/1, 55a/10, 59b/3, 64b/1, 66b/8, 88a/9, 89a/11, 92a/12, 92a/4, 92b/5, 94a/9, 100a/7, 100b/11, 101a/3, 102a/4, 108a/6, 112b/4, 120b/1, 124a/13, 124a/3.

maʿcūn: < Ar. Macun, genellikle hamur kıvamında olan, çeşitli malzemelerle hazırlanmış bir grup ilaca verilen ad.

m. 87a/11, 118a/13, 118b/7, 119a/2, 119a/8, 119b/12, 120a/5, 121b/2, 121b/11

m. idüp 50a/2, 51a/11, 81a/7, 87a/8, 87a/12, 100b/2-3, 118b/8, 119a/1, 119a/11, 119b/7, 121b/8

m. iderlerse 119a/7

m. almasıŋ 128b/3

m. güçlebüken güçlebüken 120b/6-7

m. -ı 121a/1, 121a/9, 121b/11

m. -ı ekber 120a/6

m. -ı sūrıncān 84a/10, 85b/12-86a/1

m. -ı tevekkülī 118a/13, 118b/5

m. -uŋ 118b/10, 119a/13

m. -ın 53a/10, 78b/2, 78b/12, 104b/9

m. -lar 52b/1, 118a/2, 118a/11

m. -ları 119b/8, 119b/10.

maʿdanos: < Rum. Maydanoz (Petroselinum crispum).

m. toẖmın 89b/4-5.

mādde: < Ar. Madde, öğe, element.

m. 46b/4, 46b/7, 116a/6, 116a/8

m. -yi 55a/7

m. -ye 116a/7

m. -dür 116a/6

m. -leri 47a/7.

maʿde : < Ar. Mide.

m. 51b/5, 51b/6, 51b/9, 52a/10, 52a/3, 52a/6, 52b/6

m. aġrısın 2b/1, 51b/8-9

m. aġrısınuŋ 51b/11

m. -yi 100a/12, 112a/8, 119a/13

m. -ye 29b/10, 42b/8, 43b/7, 51b/7, 51b/11, 68a/4, 103b/10, 124b/11, 129b/12, 130a/10

m. -de 52a/2

m. -den 117b/5

m. -si 53b/5, 93a/2

m. -sin 92b/3.

maʿdelü: < Ar. + Tr. Mideli, midesi olan.

ıssı ve żaʿīf m. 123b/11.

mafaṣıl: < Ar. Mafsal, eklem.

m. aġrısı 88b/2

m. aġrısına 13a/9

m. aġrılarına 82a/1

m. -lar aġrılarına 100a/5.

maġrıb: < Ar. Mağrip, batı.

m. -a 14a/4.

maḥal: < Ar. Mahal, yöre.

m. -e 46b/3, 73b/11

m. -de 13a/5, 16b/10, 21b/9, 22b/1, 46a/2, 46b/5, 48a/9, 104a/3, 114a/8, 128a/13

m. -lerde 74b/5.

maḥbūb'ül-ḫulḳlı: < Ar. İyi, güzel huylu, yaratılışı güzel olan.

m. ola 95a/7.

maḥbūbluḳ (ġ): < Ar. + Tr. Güzellik.

m.-ı 118a/3.

maḥcūb: < Ar. Utangaç, mahcup.

m. 24b/7.

māẖī[zehre]: < Far. Sığırkuyruğu bitkisi (Verbascum sinicatum).

m. 42a/3.

māẖirī: < Ar. Ustaca, iyice yapılmış.

m. ṭaʿām 16a/4.

maẖlūṭ it-: < Ar. Karıştırmak, karışım durumuna getirmek.

m. i. -eler 119a/6

m. i. -üp 11a/5, 12a/2, 25b/7, 39b/4, 42b/1, 51b/4 , 59b/10, 59b/3, 61a/8, 61b/2, 61b/8, 63b/4, 65b/2, 78b/7, 82a/4, 82b/12, 82b/9, 84a/1, 84b/10, 89a/12, 89b/3, 91a/1, 91a/2, 91a/8 , 93a/6, 94a/7, 94b/10, 96a/2, 98a/3, 99a/5-6, 103a/8, 107b/5, 126b/5-6, 126b/11, 127a/4-5, 127a/9-10.

maḥmūde: < Ar. Mahmudiye otu ve bu bitkinin köklerinden çıkarılan reçineye benzer madde (Convolvulus scammonia).

m. 21b/1, 21b/6, 21b/9

m. -yi 21b/6.

maḥmūre: < Ar. Mahmur çiçeği, çiğdem (Colchicum).

m. 98b/8, 122b/5.

maẖrūru'l-mizāc: < Ar. Ateşli, hararetli mizaç.

m. olan 7b/1.

maḫṣūṣāt: < Ar. Özel, ayrıntı.

m. -a 116a/11.

maḥv: mahvetme, yok etme, yok olma, mahvolma.

m. eyleye 71b/2, 71b/11, 72a/8

m. ide 71a/9

m. idüp 88a/10

m. ola 72b/11, 106b/13

m. olınca 125b/7

m. olup 72a/4.

māʿi lā-ḥavle: < Ar. Bir çeşit bitki ?.

m. 50a/11.

mā'il: < Ar. Benzer, meyil, temayül, andırır, yakın.

m. olsa 115b/4

m. olur 19b/8, 58b/5.

mā'īlik (g): < Ar. + Tr. Mavilik, mavi renkte.

m. -i 94a/3.

makām: < Ar. Döl yatağı.

m. -ına 107b/1.

maḳbere: < Ar. Mezar, kabir.

m 110a/9.

maḳʿad: < Ar. Oturak yeri, anüs, makat.

m. 80a/6, 80a/7, 81a/4, 80b/12

m. zaḥmeti 81a/2-3

m. -uŋ 80b/2, 81a/11

m. -da 3b/8, 80a/4

m. -ı 131b/3

m. -ında 80b/1.

mā-lā-yaʿnī: < Ar. Boş, saçmasapan.

m. 22a/4.

māl-i ḫiyāl: Yan, yan taraf.

m. -den 12a/4.

māliḫulyā: < Ar. < Grk. Melankoli, depresyon, ruh hastalığı.

m. 1a/4, 11b/9, 12b/5, 13b/6, 17b/10

m. ʿilācı 11b/8

m. -ya 13a/8, 15a/3-4, 101b/4, 130a/13

m. -yı 12a/1, 13b/3

m. -sı 99a/8.

maʿlūm: < Ar. Bilinen.

m. ola 117a/10, 116a/10, 129a/4, 131b/7

m. olup 115a/1.

maraż: < Ar. Hastalık, illet, dert; krş. marīż.

m. 95b/3, 131b/9

m. -ı istisḳā 93b/2

m. -ı sulṭān 94b/5

m. -uŋ 131b/10

m. -a 116a/12

m. -lar 1a/11, 1b/1, 1b/2, 1b/5, 131b/11

m. -ları 25a/1, 27a/4

m. -lardan 15b/3.

marīż: < Ar. Hastalık, maraz; krş. maraż.

m. 17a/11, 17b/2, 26a/10, 45b/3

m. olan 39b/8, 44b/1, 99b/1-2

m. -üŋ 25a/6, 71b/5, 95a/3

m. -e 49a/11

m. -dür 48b/10, 67a/6

m. -ler 117a/8, 130b/8

sevdāvī m. -ler 99b/4

m. -lerde 67a/12, 77b/11, 113b/6

m. -lere 66b/10, 100a/7, 118b/4, 119b/2, 119b/3, 120a/9, 122b/2, 129b/15, 132a/4

m. -leriŋ 67a/5.

marṣama: < Rum. Barsama otu; nane kokusuna benzer kokusu olan, büyücek yapraklı bir bitki (Mentha aquatica); krş. varsama, marṣaḫī.

m. -yı 29b/4, 81a/12, 131b/4

m. toḫmı 81a/4.

marṣaḫī: (bkz. marṣama).

m. 132b/5.

marūl: < Rum. Marul (Lactuca sativa).

m. 52a/6, 128b/6

m. ṣuvı 7b/3

m. ṣuyın 60b/2

m. -ı 60b/1.

masḥūḳ: < Ar. Toz haline getirilmiş, ezilmiş.

m. 109a/5.

maṣrūʿ: < Ar. Sara hastası, saralı.

m. -ıŋ 19a/3.

maṣṣakī: (bkz. maṣṭakī)

m. 48b/5, 53a/8, 54a/11, 97a/4.

m. ṣaḳızın 100a/12, 105b/4

m. -yi 98b/8

maṣṭakī: < Ar. <Grk. Sakız. Sakız ağacından elde edilen ve ilaç yapımında, ağızdaki kötü kokuların giderilmesinde vb. kullanılan bir tür reçine (Pistacia lentiscus).

m. 21b/1, 63b/2, 72b/6, 118b/13, 120b/9, 121a/11, 121b/5, 122a/9, 122b/11, 123a/9

m. ṣaḳızı 130a/9-10

m. ṣaḳızın 29b/12, 36a/3-4, 77b/12.

maʿṣūm: < Ar. Küçük, çocuk; saf, temiz.

m. 27a/2, 124b/12

m. -uŋ 76a/3, 111b/5

m. -lar 111b/4

m. -laruŋ 111a/12

m. -ları 5b/8

m. -lara 111a/11

m. -larda 111b/7.

maṣura: < Ar. < Grk. Masuri. Burna veya yaraya toz halinde ilaç ve benzer nesneleri üflemek, kimi zaman da çekmek vb. amaçlarla kullanılan, ince kamış.

m. 28b/5, 29a/5, 29a/11, 112b/4

m. -yı 33a/7.

maṭbūḫ: < Ar. Pişirilerek hazırlanan bir grup tıbbi macunun genel adı.

m. 12b/2, 12b/10, 18a/8

m. -ı eftīmūn (bir tür ilaç) 88b/8, 99b/9

māu'l-ʿaṣl: < Ar. Kimi tıbbi bitkilerin köklerinin suyu ile yapılmış içecek, bir tür şerbet.

m. 124a/10.

mayāṣūr: <Ar. māyesīl. Tende kızartı, kaşınma, sulanma, kabuk bağlama vb. doku bozukluklarıyla kendini gösteren ve bulaşıcı olmayan bir deri hastalığı, mayasıl, egzama.

m. 132a/11

m. –ı 132a/13.

māye: < Far. Bazı besinlerin yapımında mayalanmayı sağlamak için kullanılan madde, maya, ferment

m. -sin 16a/6, 111a/5.

māy-ḫōş: < Ar. Ekşimsi; krş mey-ḫōş.

m. 12a/8.

māyıs: < Ar. < Lat. Maius. Rumî takvimin üçüncü, Miladî takvimin ise beşinci ayı.

m. ayında 5b/5, 86a/12, 109b/12, 109b/13.

mażarrat: < Ar. Zarar, zararlılık.

m. etmeyeler 106a/11

m. -ın 110b/8.

māżī: < Far. mażū. Servigillerden, yaprakları almaşık ve küçük pullar biçiminde, gövdesi düz olan, dipten dallanan bir süs bitkisi, Mazı (Thuya).

m. 78b/6

m. -yi 28b/8, 46b/10, 48a/5.

maẓmaẓa: < Ar. Gargara, su veya ilaçlı sıvı ile ağzı çalkalama işi.

m. etseler 34a/10-34b/1, 35b/1

m. etdüreler 30b/4

m. eyleseler 34b/2-3, 34b/7, 34b/8, 112a/4

m. ideler 31a/4-5.

mecāl: < Ar. Kuvvet, takat, iktidar.

m. -i olmaz 114a/8.

mecmūʿ: < Ar. Toplanmış, hepsi, bütün.

m. -ın 72a/1.

meczūb: < Ar. Deli, akıl hastası.

m. -lara 13a/9.

meflūc: < Ar. Felç inmiş, felçli.

m. 124b/1.

meger: < Far. Meğer, meğerse, o durumda.

m. 74b/1, 110b/4, 127b/12.

Meḥemmed Ġāzī Ḫān: Fâtih Sultan Mehmed Han.

M. ḥażretleri 121a/2.

me'kūlāt: < Ar. Yiyecekler.

m. 27b/5.

meme: Meme.

m. -si 92b/13, 94a/3, 94a/11, 94b/2, 94b/4

m. -sinüŋ 70a/11

m. -sinden 93b/13.

menʿ: < Ar. Engelleme, engel olma.

m. idüp 113a/9, 124b/11

m. etmeyeler 37b/4.

menʿafī: < Ar. Yan etki.

m. -ın 116b/10

menāfi: < Ar. Yarar; krş. menfaʿat.

m. -dür 48b/8.

menfaʿat: < Ar. Yarar, fayda.

m. bula 47a/10

m. -i 11a/1, 20b/2, 90a/5, 112a/9, 119b/9

m. -in 36b/10

m. -lerine 103b/11.

menī: < Ar. Erkeklerin cinsel organından salgılanan madde, er suyu, meni, sperm.

m. 107a/13

m. -yi 119b/14

m. -ye 48b/5.

menḳūl: < Ar. Ağızdan ağıza geçerek gelmiş, söylenegelmiş.

m. -dur 8a/7, 73b/5-6, 116b/3.

menvī: < Ar. Niyet edilen şey.

m. –ce olur 116a/12.

mercimek (g): < Far. Merdubek. Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi (Lens culinaris) ve tohumu.

m. 41a/9, 71b/6, 94a/5, 94a/10, 128b/5

m. şōrbāsı 37b/7

m. -i 39a/7, 41b/10

m. -den 104b/12

m. -le 13a/7.

merg-i müfācāt: < Ar. Kalp durması.

m. –dur 104a/6.

merhem: < Ar. Merhem.

m. 11b/5, 46a/3, 61a/4, 72a/2, 79a/7, 79a/12, 82a/4, 82a/9, 85a/7, 100a/2, 109a/10, 126a/12, 126b/7, 126b/13, 127a/11, 127b/3

m. eyleyüp 126b/11-12

m. gibi olduḳda 25a/10, 109b/5

m. idüp 28a/8, 127a/5, 127a/10, 127b/2

m. ola 43b/1

m. -i bāselīḳūn 45a/4, 46b/6

m. -i ḫenāzīr 94b/9

m. -i kāfūrī 25b/2, 43b/3, 88b/11

m. -i muḳl 28b/1

m. -i mıṣrī 45a/4, 126a/7

m. -i rusul idüp 28a/10

m. -i rusul urup 45a/4

m. -e 126a/7

m. -i 79a/8, 82a/5, 97b/2, 109b/6

m. -in 94b/11

m. -ler 6b/4, 126a/7.

merīḫ: < Ar. Dünya'dan sonra Güneş'e en yakın olan gezegen, Mars.

m. yılduzı 14b/1

m. -e 14b/3.

merkeb: < Ar. Merkep, eşek.

m. 97a/11, 106b/12

m. -üŋ 19a/2, 106b/1.

mermer: < Gr. Mermer, billurlaşmış kireç taşı.

m. daşın 109b/6

m. ṭaşın 109b/7.

mersīn: < Rum. Mersin ağacı ve yemişi (Myrtus communis).

m. 62a/10

m. 7a/3, 16a/4, 31a/3, 47a/3

m. şarābı 124b/9

m. şarābın 50a/9, 69a/6

m. toḥmın 77a/9

m. toḫmından 124b/13

m. y. -ın 23a/3, 40b/3, 40b/5.

mertebe: < Ar. Aşama, derece.

m. -de 118b/2.

mertesing: (bkz. mürdeseng).

m. -i 103a/6.

merṭūb: < Ar. Eski tıp anlayışına göre nemli özelliğe sahip.

m. 124b/1.

mervī: < Ar. Rivayet edilmiş, kulaktan kulağa gelmiş.

m. -dür 77b/2.

meṣāne: < Ar. Mesane, idrar torbası.

m. bevli 132a/1

m. renci 131b/15.

meṣelā: < Ar. Mesela, söz gelişi.

m. 17b/1, 20a/7, 21a/10, 53a/7, 71b/6, 116a/10, 116b/2, 123b/12, 124b/2, 124b/13, 125a/5, 125b/4, 128b/4, 130a/15, 131a/5.

mesbūḳü'l-ʿārifīn: Tıbbi bir çeşit bitki?.

m. 121a/14, 121b/1.

meşāyiḫ-i kibār: < Ar. Din uluları.

m. -dan 8a/7

meşġūl : < Ar. Meşgul, bir işle uğraşan.

m. ider 13b/4

m. olınmayup 116a/12.

meşhūr: < Meşhur, ünlü.

m. -dur 14a/1

m. 122b/4, 122b/10.

meşrıḳ: < Ar. Doğu.

m. -a 14a/4.

meviyüz: < Far. Üzüm.

m. 17a/8

m. ṭayḳı 17a/8

mevīzec: < Far. Yaban üzümü.

m. 11a/4, 105b/4

mevt: Ölüm.

m. -e 113b/6, 113b/10, 113b/11, 114a/1

mevz?: < Ar. Muz (Musa sapientum).

m. 126b/1.

mey: < Far. Şarap.

m. gibi virür 121a/1.

mey-ḫōş: < Far. Ekşimsi; krş. māy-ḫōş.

m. enār 131a/5.

meyvā: < Far. Mīve. Meyve, yemiş; krş. meyve.

m. 85b/11

m. -lar 23b/6

m. -lardan 52a/5.

meyve: (bkz. meyvā)

m. 117a/14, 117b/1

m. -lerden 93a/10, 100b/6, 116b/13.

mezbūr: < Ar. Adı geçen, yukarıda söylenmiş.

m. -ı 34a/6.

mezcī: < Ar. Katıp karıştırılmış.

m. 21b/4.

meẕkūr: < Ar. Adı geçen.

m. 73a/3, 73a/10, 73b/7.

mı/mi: Soru eki.

m. -dur 93b/12, 93b/12, 108a/1

m. -dür 108a/1

mıḳnāṭıs: < Gr. Mıknatıs.

m. 44b/6

m. ṭaşın 93b/9-10.

mıṣḳāl: < Ar. 4,810 g olan bir ağırlık ölçü birimi, miskal.

m. 18a/6, 22b/8, 47a/6, 78b/8, 83b/12, 84a/10, 87a/12, 99a/9, 118a/5, 118a/5, 118a/5, 118a/6, 118a/6, 118b/6, 118b/6, 118b/6, 118b/6, 118b/7, 118b/7, 120a/11, 120a/11, 120a/12, 120a/12, 120a/12, 120a/12, 120a/13, 120a/13, 120a/13, 120b/1, 120b/3, 129a/1

m. -den 22b/12, 24a/11.

Mıṣr: < Ar. Mısır ülkesi.

M. ḫatunları 89a/5

miḳdār: < Ar. Miktar.

m. 7a/3, 43a/7, 48b/3, 124b/6, 125a/5

m. -ı 24a/1, 90b/6, 130b/15.

mīldān: < Ar. + Far. Göze sürme çekmeye yarayan gereç.

m. 27a/1

m. -ile 57a/2

minvāl: < Ar. Yol, biçim, tarz.

m. 12b/6, 21b/4, 28a/6, 34a/9, 41a/6, 46b/8, 74b/10, 87a/9, 88a/7, 114b/13, 119b/8, 119b/11, 123b/9, 131b/8, 132a/2

miṡāl: < Ar. Örnek, benzer, misal.

m. 81b/7

m. -i 93a/10

m. -in 2b/4.

misk: < Ar. Misk, hoş kokulu bir madde.

m. 56a/1, 62b/7, 64b/3, 93a/3, 107a/8, 118a/6, 118b/7, 121a/14, 122a/11, 129b/13

m. -i 78b/9.

miskli: < Ar. + Tr. İçinde misk bulunan.

m. maʿcūn 93a/11.

mizāc: < Ar. Bünye özelliği, mizaç, dört ana unsur olan kan, safra, sevda ve balgam maddelerinden oluşur; bu maddelerin oranları mizaç özelliklerini oluşturur.

m. -ına 123b/5

m. -ı 30b/10, 98b/10

m. -ında 21b/7.

mōr: < Ar. Kırmızı ile mavinin karışımından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı.

m.19b/8.

mōrılan-: < Ar. + Tr. Morarmak, mor bir renk almak.

m. -up 56a/9.

mu'aḫḫar: < Ar. Sonraya bırakılmış.

m. 74a/12.

muʿālece: < Ar. Tedavi, sağaltım, ilaç yapma ve kullanma.

m. 4b/9, 4b/8, 4b/10, 49a/10-11, 57b/6, 58b/7, 77b/5, 83a/5, 97a/10, 108a/8-9, 113b/4, 115a/1

m. ideler 59b/1, 128b/1

m. idüp 28a/2

m. -yi 40a/5, 41a/5, 53a/6, 83a/3, 95a/3, 98b/5, 98b/11-12, 100a/9, 120b/6, 127b/11, 127b/12

m. -niŋ 107a/12-13

m. -si 79b/8

m. -ler 6b/5, 19a/4

m. -ler eylemek 128a/4

m. -leriŋ 70a/1

m. -leri 76a/10

m. -leri etseler 36a/3.

muʿallaḳ: < Ar. Asılı, asılı kalmış, boşlukta.

m. 14b/6.

m. 67b/7

m. olup 115a/11

m. olan 116b/14.

muġlāb: < Ar. Bir tür macun.

m. 21a/5

m. -ı 21a/5.

muḫālif: < Ar. Ayrı, farklı.

m. 12a/9, 40b/10, 88a/9, 94a/3.

Muḥammed Ḥaḳḳ Celle ve ʿAlī: Hz. Muhammed.

M. ḥażretleri 121a/6.

muḫāṭara: < Ar. Tehlike, zarar.

m. -dur 48b/2, 129a/13.

muhkem: < Ar. Sağlam, sıkı.

m. 2a/1, 8a/3, 10b/1, 10a/3, 11b/5, 14b/7, 17a/7, 19a/8, 20b/9, 21a/7, 22a/6, 22a/6, 24a/4, 24a/5, 25a/9, 25a/11, 25b/6, 26b/8, 28b/8, 29a/10, 31a/10, 32a/8, 32b/3, 34a/3, 34a/4, 35b/8, 36b/9, 37b/10, 38b/9, 39a/1, 40b/7, 41a/9, 43b/13, 44a/4, 45b/1, 50a/6, 51a/7, 51b/3, 54b/4, 55a/6, 55b/1, 55b/2, 55b/9, 57a/1, 57a/2, 57a/4, 63b/3, 67b/12, 69b/3, 69b/8, 70a/5, 70b/7, 72b/4, 73a/5, 73a/7, 73b/7, 74a/8, 75a/3, 75b/3, 76b/3, 77a/4, 78a/2, 81a/6, 81a/9, 82a/8, 82b/8, 83b/6, 85a/10, 85b/9, 86a/4, 86b/4, 86b/10, 88b/10, 91a/3, 92b/3-4, 94b/3, 96a/1, 97a/7, 97b/4, 97b/5, 97b/8, 98b/8, 98b/10, 100b/2, 102a/1, 103b/2, 104b/2, 109a/6, 109b/5, 110a/3, 110a/6,

110b/2, 113a/3, 113a/7, 118b/14, 119a/11, 119b/5, 120b/1, 120b/3, 120b/5, 120b/12, 121b/1, 122b/5, 123a/10, 126a/10, 126b/5, 126b/11, 127a/4, 127a/8, 127b/11, 131a/13

m. eyleye 129b/6

m. ide 34b/8-9, 36a/5

m. olup 35b/2-3, 107a/13

m. olmasınuŋ 1b/7

muḥtāc: < Ar. Mutaç, bir şeye gereksinim duyan.

m. olmaya 80b/3

m. olmayup 121a/9.

muḥtaṣar: < Ar. Özet.

m. eyledik116b/5.

mukārin: < Ar. Yakınlaşmış.

m. olduġı 14b/3.

muḳaddem: < Ar. Önde bulunan, önce.

m. 16b/2, 17a/2, 23a/8, 64b/2, 86b/7, 88a/4, 98b/1, 109b/6, 115a/5, 117b/2, 117b/3, 120b/4, 120b/10, 130b/2, 130b/6

m. [olup]74a/11.

muḳavvet: < Ar. Güçlendirici, güçlendiren.

m. -den 6b/6.

muḳavvī: < Ar. Güçlendirici.

m. -dür 22b/11, 81b/12, 121a/10, 128b/3, 128b/4, 129a/2, 129a/3.

mukḳavviyāt: < Ar. Güçlendiriciler.

m. -dan 128b/2.

muḳayyed ol-: < Ar. + Tr. Gözetmek.

m. -mayup 116b/12.

mūm: < Far. Mum.

m. 70b/6, 76b/3, 85b/9

m. -uŋ 35a/7

m. -ı 35a/6, 67a/8, 117b/14.

mūmıyā: < Far. Mumya denen ve birçok hastalığı iyileştirdiğine inanılan efsanevi ilaç.

m. 78b/10, 109b/11, 100b/10, 111a/10,

munvassıṭ: < Ar. Aracı.

m. 39b/10.

murabbā: < Ar. Terbiyelenmiş; şeker şerbeti içinde kaynatılıp özel olarak terbiye olunmuş meyve suyu ve tatlısı.

m. -sın 64a/9, 69a/10.

murād: < Ar. İstek, amaç.

m. eylese 73b/6, 109b/13, 117b/11

m. eyleseler 102a/13

m. idüp 53b/3

m. iden 54b/7

m. iderlerse 131a/2-3

m. olınsa 108a/2

m. olınan 125b/5

m. -ı 81a/11.

murdār: < Far. Kirli, pis; şeriata uygun olarak kesilmemiş.

m. 45b/8, 94b/8, 98a/11, 102b/10

muʿtād: < Ar. Alışmış, alışkanlık haline getirmiş.

m. idinse 66a/9

muṭavassıṭ: < Ar. Aracılık eden.

m. 20b/3, 104a/10.

muʿtedil: < Ar. Orta, orta derecede, ne pek çok ne de pek az.

m. 67b/7, 115a/11, 116b/14.

muvāfıḳ: < Ar. Uygun, yerinde.

m. -dur 104a/1, 123b/11.

muyan: (bkz. buyan)

m. -ı 17a/10.

mübtelā: < Ar. Uğramış, maruz kalmış, tutulmuş.

m. 17b/8

m. ider 131b/14

m. olsa 16a/6, 19b/6, 42a/2

m. olup 101b/4

m. olan 16a/11, 49a/11, 70b/2, 77b/10, 81a/8, 96b/12

m. olmaḳdan 132a/4

m. olmış olsa 17b/1.

mübārek: < Ar. Kutsal.

m. 121a/4

m. ola 17a/1-1, 17a/4.

mübāşeret: < Ar. Bir iş yapma.

m. ideler, 117b/2, 120a/10-11.

müberrā: < Ar. Arınmış, temizlenmiş.

m. olalar 86b/12

m. olup 79b/12.

mübtedī: < Ar. Bir işe yeni başlayan.

m. olanlara 123b/10.

mücādele: < Ar. Mücadele, savaşım.

m. eyledügine 116a/7

mücellā: < Ar. Parlak.

m. eyle[r] 97a/10

m. ider 24b/1

m. ola 24b/10

m. olması 1a/10, 24a/7.

mücerreb: < Ar. Denenmiş, tecrübe edilmiş.

m. olduğı 118b/4-5

m. 57b/5

m. -dür 8a/5, 8b/2, 10a/8, 10b/4, 10b/6, 11a/9, 13a/7, 13b/4, 13b/7, 15b/3, 18a/8, 19a/2, 19b/2, 22b/8, 23b/2, 24b/11, 24b/9, 27a/10, 27a/3 , 29b/3, 29b/5, 30a/2, 30a/9, 31a/11, 33b/1, 35b/10 ,35b/2, 36a/6, 37b/3, 38a/3, 40b/10, 41b/1, 41b/9, 42a/10, 44a/10, 44a/8, 45a/5, 45b/3 , 47b/10, 48b/6 , 50a/8, 50b/3, 53a/11, 54a/5, 55b/11, 56a/10, 59b/5, 60b/5, 61b/7, 61b/9, 65a/10 , 65b/7, 66a/7, 72a/8, 72b/11, 73b/10, 76a/11, 77a/3, 79a/5, 79b/1, 79b/7, 80a/10, 80a/4,

80b/3, 82a/1 , 82a/10, 82b/11, 85a/2, 86a/12, 86b/12 , 87b/3, 87b/4, 88a/10, 88a/8, 88b/1, 89b/9, 91a/11,

91a/12, 92a/3, 95a/11, 95b/3, 96a/5, 96b/9, 97b/12, 97b/3, 98a/12, 98b/4, 103b/4, 103b/7, 104b/9, 107b/13, 108b/3, 108b/6, 109a/12, 109a/5, 109a/8, 109b/11, 110b/6, 111a/10, 112b/3, 114b/9, 118a/12 , 118b/9, 120b/13, 122a/3, 122a/7, 123b/7, 124b/10, 129b/9, 131a/11, 131b/1, 132a/5.

mücevveret: < Ar. Sıkı denetim altında tutulmuş.

m. -i 107a/11.

müdāvemet: < Ar. Devam, sürdürme.

m. eylemeyeler 48b/4

m. iderse 120a/7.

müddet: < Ar. Süre.

m. 92a/12, 119b/11.

müferriḥ: < Ar. Ferahlatıcı; krş. müferriḥī.

m. 62b/11, 93b/1, 118a/11

m. -ı devā-yı misk 17b/6-7

m. maʿcūnların 118a/2

m. -dir 24b/1

m. -dür 119b/13, 129b/12.

müferriḥāt: < Ar. Ferahlık verici şeyler.

m. 12b/1

m. -lardan 93a/11-12.

müferriḥī: < Ar. Ferahlatıcı; krş. müferriḥ.

m. ḥablar 6b/1

m. maʿcūnlar 6a/9.

müfīd: < Ar. Yararlı, faydalı.

m. -dür 49b/9.

müheyyā: < Ar. Hazırlanmış, hazır.

m. idüp 23a/7.

mühim: < Ar. Mühim, önemli.

m. 74b/5.

müḥerrā: < Ar. Kaynama, iyice kaynama.

m. 72b/4, 95b/4

m. olınca 85a/6, 85b/2

m. -yı ḥarāretde 11b/4.

mükerrer: < Ar. Tekrarlanmış.

m. 124a/9.

mülāḥḥam: < Ar. İyi beslenmiş, besili.

m. 89a/5, 89a/6.

mürr: < Ar. Mirra adlı Arabistanda yetişen bir ağaçve bu ağacın zamkı.

m. dikenin 30a/4.

mürdārlıḳ: < Far. + Tr. Pislik.

m. oluşsa 79b/1

m. -dan 79b/2.

mürdeseng: < Far. Doğal kurşun oksit; krş. mürtezeng, mürteseng; krş: mertesing.

m. 127a/12, 127b/5

m. merhemi 127b/6.

mürtezeng: (bkz. mürdeseng)

m. -i 106b/5.

mürteseng: (bkz. mürdeseng)

m. 127b/1.

müshil: < Ar. Müshil, bünyedeki herhangi bir maddeyi hafifletici.

m. 30b/3, 49a/5, 57b/4, 73b/10, 74a/5, 74a/10, 74b/5, 74b/6, 116b/7, 128a/13

m. olan 73a/1

m. -i laṭīf 73a/1

m. -i sevdā[v]ī 21a/9

m. -i şerbet 93a/10, 113a/2.

müstaḥkem: < Ar. Sağlam, dayanıklı.

m. idüp 81b/8.

müşeyyed: < Ar. Sağlam.

m. eyleyeler 59b/4.

müşkil: < Ar. Müşkül, güç, zor.

m. 67a/6.

müteʿalliḳ: < Ar. İlgili.

sarʿaya m. 1a/5, 16a/5

m. 3b/4, 19a/6, 19b/3.

müteʿarriż: < Ar. Rahatsız eden.

m. 76a/8.

mütevellī: < Ar. Yerine geçen.

m. olursa 74b/6

N

nabż: < Ar. Kalp atışının sağladığı kan basıncından dolayı atardamarlara ve özellikle bilekteki atardamara parmakla basıldığında duyulan kımıldama, nabız.

n. 6a/4, 113a/13, 113b/11, 114a/3, 114a/11, 114a/12, 114b/13, 115a/3, 115a/3

n. dutulup 114a/6

n. tutacaḳ 114b/10

n. -ın tutmaḳ 114b/9-10

nāfiʿ: < Ar. Yararlı.

n. 6b/9, 7a/1, 7a/2, 30a/9, 52b/1, 55b/11, 82a/10, 91a/11, 122a/3, 130a/14, 131a/11, 131b/6

n. ide 38b/6

n. olan 128b/7

n. olup 22b/10, 68b/1-2, 118a/4, 128b/7

n. -dür 7a/6, 7a/8, 7b/3, 7b/4, 7b/6, 8a/7, 8b/4, 9a/2, 9b/3, 9b/5 , 10b/6, 11a/2, 11b/10, 12a/3, 13a/9, 13b/1, 13b/2, 13b/9, 15a/6, 15b/10, 16a/10, 16a/5, 16a/8, 16a/9, 16a/9, 18b/1, 19a/4, 19b/5, 20a/5, 22b/12, 22b/2, 22b/6, 22b/8, 24a/6, 24b/1, 27a/3, 27a/5, 27b/1, 29a/6, 29a/8, 30a/10, 31b/10-11 , 31b/8, 31b/9, 32a/4, 34a/1, 34b/3, 35b/6, 36b/4, 37b/9, 38a/3, 38a/9, 38b/2, 38b/4, 39b/7, 40b/1, 42a/1, 44a/12, 44a/12, 44b/1, 44b/4, 44b/4, 44b/6, 44b/7, 45b/3, 47a/3, 47a/4, 47a/5, 47a/5, 47a/7, 47b/1, 47b/5, 47b/7, 47b/8, 48a/10, 48a/2, 48b/9, 49b/11, 49b/6, 49b/8, 50a/1, 50a/10, 50a/11, 50a/4, 50a/5, 50b/2, 50b/2, 50b/3, 50b/9, 51a/12, 51b/10, 51b/5, 53a/11, 53b/9, 54a/10, 55a/7, 56a/10, 56a/7, 57a/10, 57a/9, 57b/3, 58a/7, 60b/8, 61a/2, 61a/5, 61a/9, 61b/1, 61b/4, 62a/1, 62a/11, 62a/2, 63b/4, 64a/2, 64a/4, 64a/7, 64b/5, 65a/5, 65a/8, 65b/3, 65b/4, 65b/5, 65b/6, 66a/4, 66a/7, 67a/9, 68a/12, 68a/2, 68a/4, 68b/2, 68b/4, 68b/5, 69a/10, 69a/9, 69b/10, 69b/11, 69b/2, 69b/4, 69b/9, 70b/1, 70b/10, 70b/11, 70b/12, 70b/4, 70b/9, 70b/9, 71a/11, 71a/3, 71a/4, 71b/8, 72a/10, 72b/4, 73a/2, 73a/9, 73b/9, 74a/3, 74a/5, 74b/10, 75a/7, 75b/5, 76b/2, 76b/4, 76b/7, 77a/2, 77a/9, 77b/10, 77b/2, 78a/1, 78b/11,

naġne: (bkz. naʿne)

n. -yi 110b/12.

naḳṣ: < Ar. Azalma, eksilme.

n. idüp 89a/7

nāḳıṣ: < Ar. Eksiklik, eksik.

n. buḫrān 116b/1

nām: < Far. Ad, ün.

n. 120a/6

n. -ına 86b/7

n. virmişlerdür 118b/5.

namāẕ: < Far. İslamın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî bakımdan belirlenen kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat.

ṣabāḥ n. -ı 58a/5.

naʿne: < Ar. Nane bitkisi (Mentha piperita) ve bu bitkinin yapraklarının kurutulmasıyla elde edilen baharat; krş. naġne.

n. 66a/4, 93a/6, 131a/10, 131b/1

n. maʿcūnı 48a/9.

n. mürteʿibesin 37b/8

n. -yi 48b/5, 51b/7, 79a/6, 82a/3, 125a/6.

nār: < Nar ağacı ve meyvesi (Punica granatum).

n. 61a/6.

nārdeng: < Far. Nar, erik, elma gibi meyvelerden elde edilen bir tür pekmez.

n. ve ṣumāḳlı çōrbā 52a/5

n. şōrbāsı 95a/3-4.

nārdengli: < Far. + Tr. İçinde nardeng adlı pekmez bulunan.

n. ve ḳoruḳlı ve almalı şōrbālar 62a/11-62b/1.

nārenc: < Ar. Turunçgillerden Akdeniz ülkelerinde görülen ve kışın yaprağını dökmeyen bir ağaçla (Citrus aurentium

amara) bu ağacın portokala benzer, suyu acımsı meyvesi.

n. 25a/8

n. ḳabuğın 65b/5.

nāṣ(ı)r: < Ar. nāsūr. En çok el ve ayağın sürekli sürtünmelere uğrayan noktalarında üst derinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle oluşmuş deri, nasır.

n. etleri 56a/9

n. -ını 126b/12

n. -ları 103a/7.

naṣırlan-: < Ar. + Tr. Nasırlaşmak.

n. -mış 126b/7, 126b/12.

nāzīl: < Ar. İnen.

n. olup 105a/7, 121a/6

n. olan 122b/9.

nāzile: < Ar. Nezle, soğuk almaktan ileri gelen, burun akması, aksırma.

n. 117a/9

n. -yi 8a/6-7

n. -ye 118a/4

n. -dendür 36a/2.

naẓar: < Ar. Bakış.

n. -dan 111b/5.

ne: Ne, hangi şey.

n. 19a/5, 74a/10, 98a/10, 106a/2, 115a/3, 115a/11, 115b/4, 131a/4, 131b/9

n. … ve ne … 74a/10

n. … ve ne … ve ne 41a/4-41a/5

n. aṣl 88b/3

her n. 12b/8, 23b/9, 77b/7, 113a/12, 115a/4, 117a/2

her n. menvāl üzere 114b/13

her n. ḳadar 8a/5, 8b/1, 26b/4, 115b/2, 115b/3

n. ḳadar 53b/5, 70a/9, 109b/9, 110b/2

n. minvāl üzre 12b/6

n.var ise 117b/5

n. vech üzre 6a/8, 27a/2, 117a/13

n. vechle 131b/7

her n. kim 40a/1

n. kim 93b/11.

nebāt: < Ar. Bitki.

n. şekeri 67a/11.

nebze: < Ar. Az.

n. 24b/5.

nece: Nice, birçok; krş. nice, niçe.

n. 83b/14.

nedāmet: < Ar. Pişmanlık duyma, pişman olma.

n. -dür 12a/10, 18a/6, 72b/2, 74b/6.

neden: Bir olayı doğuran neden, sebep.

n. 6a/5

nefes: < Ar. Nefes, soluk.

n. 48b/10, 49b/2, 50b/4, 113b/10

n. açılup 2a/10

n. darlıḳ[ın]dandur 48b/10

n. -i 62a/4, 113b/5.

nefʿī: < Ar. Fayda, yararlı ilaç.

n. 16a/2, 70a/2

n. –yi bi-nihāyedür 119b/3

n. -yi ḥāṣıl ola 95b/9

n. olup 13b/6

n. -n 15a/3

n. -n bulur 59b/1.

neft: < Ar. Ham petrol.

aḳ n. -i 72b/8.

nereye: Nereye, hangi yere.

n. 24b/7.

nesne: Nesne, şey.

n. 12a/9, 30b/7, 37a/2, 54a/8, 73a/8, 80b/10, 100b/3, 103a/11, 115a/7, 121a/5, 130a/14

n. -nüŋ 130b/10

n. -den 83a/4, 114b/11

n. -ler 62b/6, 115b/8-9, 115b/12

n. -leriŋ 124a/7

n. -leri 18a/4-5

n. -lere 98a/7.

neşter: < Far. nīşter. Kan almak, aşı yapmak veya küçük apseleri açmak için kullanılan küçük bıçak.

n. 46b/5, 94a/13

nev‘: < Ar. Tür, çeşit.

n. 113a/1

n. -i diger 8a/6, 8b/2, 9a/9, 10b/4, 17a/5, 18b/4, 19a/9, 67b/11, 73a/9, 93b/6, 97a/3, 97b/5-6, 101b/12, 110a/9, 118a/13, 118b/9, 119a/2, 119a/7, 119a/12, 119b/12, 120a/4, 120b/6, 121a/3, 121b/3, 122a/8, 122b/1, 122b/8, 123a/4, 123b/10, 124a/10, 124b/2, 124b/8, 125a/4, 125a/8, 125a/12.

nış(ı)f: < Ar. Yarım, bir bütünün yarısı.

n. -ı 32b/4

n. -ına 32b/1.

nice: Birçok, epeyce, hayli; krş. nece, nice.

n. 13b/3, 66b/10, 80b/11, 91a/11, 96b/6, 112a/8, 113b/3, 118a/4, 118a/12, 118b/4, 119a/2, 119a/12, 119b/3, 119b/8, 119b/11, 120a/4, 120a/9, 120b/6, 121a/8, 121a/8, 122a/3, 122a/13, 122b/7, 122b/10, 123a/4, 123a/11, 124b/1, 126a/6, 127b/9, 131a/11.

niçe: Birçok; krş. nece, nice.

n. 15a/4, 16a/1, 17a/5, 73b/5, 103b/11, 110a/8, 124b/5, 125a/13

niʿmet: < Ar. Yiyecek içecek.

n. -ler 114b/6.

nihāyet: < Ar. Son, sonunda, sonrasında.

n. 21b/5, 85b/12.

niḳrīż: < Ar. nıḳris. Gut hastalığı, organizmadaki ürik asitin atılmayarak vücudun bazı yerlerinde, özellikle ayak başparmağında, topuk ve eklem yerlerinde birikmesinden ileri gelen, ağrı ve şişlerle ortaya çıkan hastalık, krş. ayaḳ ağrısı.

n. 4a/3, 4a/4, 85a/3, 85a/10, 85a/11, 85b/1, 85b/3, 85b/5, 100a/4, 131b/10

n. zaḥmeti 85a/7-8

n. zaḥmetinedür 83b/11

n. -üŋ 84a/2.

nīlūfer: < Far. Nilüfer çiçeği (Nymphea).

n. 9a/1, 10a/1, 23a/6, 63b/9, 67a/9, 89b/4, 130b/5, 130b/14

n. şarābın 12a/6, 48a/3, 49a/9, 50b/8

n. yaġı 44b/6

n. yaġın 125b/10.

nīm: < Far. Yarım, yarı.

n. kāseniŋ 84a/7

n. -küft idüp 124b/13

n. serişte 50b/10

n. şerbet 67b/6.

nisyān: < Ar. Bunama, unutkanlık.

n. -ı 119b/13.

nişān: < Far. Belirti, iz, işaret.

n. -ı 45b/5, 94b/5

n. -ı dur 92b/10.

nişāsta: < Far. Nişasta, tahıl tanelerinden ve patates benzeri yumrulardan özel yöntemlerle çıkartılan una benzer bir madde.

n. 122a/9

n. -yı 40a/6-7, 56b/1, 79a/11, 82a/8

n. -ya 50b/6.

nitekim: Sonuç olarak.

n. 126a/6.

noḫūd: < Far. Nohut bitkisi (Cicer arietinum) ve bu bitkinin yuvarlak tanesi.

n. 25b/5, 31b/3, 64b/10

n. ḳadar 122a/5

n. -ı mezīd 56a/4

n. ṣuyın 68b/10

n. -uŋ 96b/2

siyāh n. -ıŋ ṣuyın 50b/1, 71a/3

n. -ı 34b/3, 57b/9, 91b/8

n. -ları 91b/9, 91b/9-10.

nuʿūmet: < Ar. Yumuşaklık, hafiflik.

n. 5a/8.

nuşādır: < Far. Nişadır, azot ve hidrojen birleşimi olan, keskin kokulu bir gaz (NH3) amonyak; krş. nuşātır.

n. 31a/9, 96b/7

n. -a 112b/3.

nuşātır: (bkz. nuşādır)

n. 30b/8

n. -ı 51a/6.

nūr: < Ar. Aydınlık, ışık.

n. -ın 56a/5, 57a/4, 119b/2.

nūrlandur-: < Ar. + Tr. Aydınlatmak, ışıklandırmak, görme yetisini güçlendirmek.

n. -ur 130a/4.

nūş: < Far. İçki, içecek.

n. 118a/9

n. -i ān 124a/6

n. etdüklerinde 125b/2 (içmek)

n. ide 107a/12

n. ideler 123b/4-5, 125a/3

nüzūl: < Ar. Felç, inme.

n. -i dertden 15a/9.

O

o: O işaret sıfatı.

o. 108a/3.

ocaḳ (ġ): Ocak, ısı vererek üzerine veya içine konan maddeleri ısıtan, kaynatan, eriten araç ya da alet.

o. -a 37b/1, 78a/2

o. -da 70b/3.

od : Ateş.

o. yanuġına 101a/7.

oda: Oda, evin bir bölmesi, göz.

o. -ya 13a/4, 22a/11, 105a/10.

oġ-: Ovmak, birşeyin üzerini bastırarak el gezdirmek, bir şeyi kuvvetle sürterek temizlemek; krş. ov-.

o. -salar 45a/6

o. -up 94b/12, 96a/10, 119b/6.

oġlaḳ: Oğlak, keçi yavrusu.

o. eti 93a/5

o. etin 52b/4-5

o. māyasın 111b/2.

oġlan: Çocuk, kız ve erkek evlat; cenin.

erkek o. 92b/10

o. 49b/7, 68b/4, 92b/2, 92b/3, 93b/1, 93b/4, 93b/7, 93b/11, 93b/12, 95a/9, 95a/10

o. -ıŋ 78b/8

o. -ı 93b/7, 94a/2

o. -a 78b/5

o. -dur 94a/1

o. -cuḳlarda 23b/3, 46b/10, 111b/10

o. -cuḳlardan 129a/11.

oġ(u)l: Oğul, erkek evlat.

o. ḳız ider 107b/8

o. -ı ḳızı olmasa 107b/9

o. -u 107b/6

o. -ınuŋ 80b/6

o. -unuŋ 80b/8

oġul otı: Tıpta yapraklarından yararlanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, oğul otu, kovan otu, melisa (Melissa officinalis), krş. bādrencūrik.

o. 111a/3

o. -nuŋ yapraġın 61b/11

o. -na 24b/2.

oġur : Zaman, an.

o. -dan 78b/1.

oḳ: Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk, ok.

o. 15b/2, 126b/1

oḳu-: Okumak.

o. -yup 59b/8.

ol: O.

o. 9a/3, 10a/4, 14b/10, 14b/10, 14b/8, 14b/9, 15a/1, 15a/2, 15a/6, 15a/7, 15b/1, 15b/10, 16a/7, 16b/10, 16b/2, 16b/6, 16b/9, 17a/2, 17a/4, 18a/7, 18b/1, 18b/8, 18b/9, 19a/1, 20b/7, 20b/9, 21a/5, 21b/8, 22a/5, 24a/10, 26a/1, 26a/10, 26b/10, 27a/1, 28b/7, 29a/4, 29a/5, 29b/8, 31b/5, 32b/7, 33b/8, 35a/6, 35b/1, 36b/6, 39a/1, 39a/2, 39a/8, 41a/10, 41b/7, 42a/7-8, 43a/6, 43a/7, 43a/9, 45b/1, 45b/7, 46a/2, 46b/2, 46b/5, 47b/2, 54b/2, 55b/10, 55b/8, 56b/8, 57a/2, 60a/10, 60a/9, 61b/5, 64b/3, 65a/3, 65a/5, 67a/2, 67a/6, 67b/9, 68b/2, 71b/4, 72b/8, 73a/4, 73a/6, 73b/3, 73b/4, 74b/2, 74b/5, 75a/4, 75b/5, 80a/9, 80b/13, 80b/7, 82a/12, 83a/10, 83a/11, 83a/9, 83a/9, 83b/1, 84a/8, 85a/6, 85a/7, 86a/10, 86b/3, 86b/7, 86b/8, 86b/9, 87a/11, 88a/12, 88a/6,

88b/6, 89a/9, 89a/9, 91b/9, 93b/12, 93b/14, 95b/5, 98a/10, 98a/10, 101b/3, 101b/7, 102a/2, 102a/2, 102a/7, 103b/3, 103b/7, 104a/3, 105a/1, 105a/10, 105a/9, 105b/1, 105b/1, 105b/2, 105b/7, 105b/10, 105b/13, 106a/6, 106a/7, 106a/8, 106a/8, 106a/9, 106b/13, 106b/3, 106b/4, 106b/7, 107a/1, 107a/2, 107b/10, 107b/3, 107b/7, 108a/10, 108a/12, 109b/9, 110a/11, 110a/2, 110a/5, 110b/11, 110b/3, 112a/11, 112a/4, 113b/11, 113b/12, 114a/8, 114b/10, 114b/7, 114b/8, 115a/13, 115b/1, 117a/5, 117a/5, 117b/1, 120a/7, 120b/2, 120b/5, 121a/9, 124a/3, 126a/5, 128a/13, 128b/12, 130a/7, 130b/10, 130b/9, 131a/3, 131b/9, 132a/1

o. biri 18b/6

o. ḳadar 21b/5, 43b/13, 72b/6, 115b/3

o. maḥalde 67b/5, 114a/4-5, 114b/1

o. –dur 7b/8, 9b/7, 14b/1, 17b/8, 19b/6, 20a/1, 22b/3, 39a/5, 45b/5, 52a/2, 52a/9, 58b/9, 62b/6, 93a/1, 112b/10, 115b/6, 116b/1, 116b/2.

ol-: Olmak, meydana gelmek, bulunmak, oluşmak.

o. –ur 8b/8, 14a/10, 17b/10, 17b/6, 17b/9, 18b/7, 20a/2, 22a/4, 23b/4, 24b/3, 25a/5, 27b/10, 30b/7, 37a/5, 41b/2, 44b/10, 45b/5, 67a/2, 70a/10,

o. –dı ise 56b/4

o. -dıysa 49a/8

o. -maz 107b/6, 107b/8, 128b/12

o. -maya 116b/10

o. -mayup 18a/2, 19b/7, 60b/1, 115a/11

o. -mayan 92b/6

o. -mazsa 59b/3

o. -maḳ 76a/8, 89a/2, 89a/9

o. –maḳdur 115b/12, 115b/15

o. -manıŋ 36a/2

o. -manuŋ 48a/7, 115b/13

o. -masınuŋ 2a/1, 40a/4

o. -masından 52a/1

o. -maya 86a/12.

olın-: Yapılmak, meydana getirilmek, oluşturulmak.

o. -an 36a/2

o. -mışdur 17a/5, 74b/11, 80b/11, 121b/14

o. -maġa 39b/9

s. o.- maya 132a/2.

olmaklıḳ: Olma, olmak.

ḳurı o. -dan 30a/6

on: On.

o. 32a/5, 35b/9, 54a/3, 73b/11, 76b/1, 83a/13, 84a/6, 91a/10, 95b/8, 98b/10, 100b/2, 105b/5, 10a/11, 118a/7, 118a/8, 118a/8, 118a/8, 118a/8, 118a/9, 119b/4, 119b/4, 119b/4, 120a/11, 120a/11, 120a/11, 120a/12, 120a/12, 120a/12, 120a/13, 120a/13, 120a/13, 120b/1, 120b/7, 120b/8, 120b/8, 120b/9, 120b/9, 121a/14, 121b/2, 122a/3, 122a/4, 122a/7, 122a/9, 122b/4, 123a/8, 126b/10, 126b/3, 126b/9, 126b/9, 127b/10, 127b/10, 127b/6

o. altısına 129b/1

o. beş 10a/3, 10a/5, 21a/8, 32a/5-6, 32a/6, 97a/4, 98b/10, 121b/1, 126b/8-9, 127a/12

o. bir dāne 103b/5

o. dört 120b/2, 129a/6

o. iki 32a/7, 83b/14, 90b/3, 121b/5

o. üç 121b/5

o. yedide 116b/1

o. -ar dirhem 120b/3.

oŋal-: Daha iyi duruma getirmek, iyileştirmek; krş oŋul-.

o. -a vir[ür] 126b/8.

oŋalt-: İyileştirmek, şifa vermek; krş.

o. -a 126b/13.

oŋul-: (bkz. oŋal-)

o. -maz 103a/5.

oŋult- (d) : (bkz. oŋald-)

o. -up 45b/2-3.

orta: Orta, ara.

o. 129b/5

o. barmaḳ 74a/9

o. -sına 106b/3

o. -sından 95b/4.

ot I: Ot, bitki.

göklük o. -ın 55b/11, 56a/6

ḫınzīr o. -ından 16a/10, 101b/1

oğul o. –ı 111a/3

oğul o. -nuŋ yaprağın 61b/11

oğul o. -na 24b/2.

o. 80a/2, 83a/9, 86b/7, 130b/2

o. -uŋ 86b/8, 110a/6

o. -ı 14b/5, 14b/10, 15a/2

o. -a 14b/9

o. -dan 86b/7, 86b/9

ıssı o. -lar 63a/10, 78b/2, 117a/2

o. -lardan 42b/8

ot II: Isı, sıçaklık.

o. 84a/11

o. -a girmek 5b/5, 109b/12, 109b/13.

otlaḳ: Ot.

o. 110a/11, 110a/12

otur-: Oturmak.

o. -sa 78a/7, 93b/9

o. -salar 79b/11, 80b/13, 131b/4

o. -a 110a/4

o. -alar 83a/10, 86b/11, 110a/7, 110b/3

o. -up 8a/2, 8a/4, 9a/6, 38a/2, 62b/2-3, 68a/8, 83a/10, 86a/7-8, 86b/6

o. -ınca 87a/3

o. -caḳ 86b/2

o. -duḳda 86b/5

o. -an 17a/1, 17a/2

o. -duğı 86b/2-3, 110a/1-2

o. -mayup 18a/2.

oturaḳ: Kıç, kuyruk sokumu bölgesi, kaba et.

o. -ları 37a/10.

otuz: Otuz.

o. 49b/8, 75a/6, 80a/12, 119a/9, 119a/9, 119a/10, 119a/10, 120b/3

o. dört 80a/11.

ov-: (bkz. oġ-)

o. -alar 30b/6

o. -up 97b/5

o. -arsa 88b/12

o. maḳ 37a/3.

ovala-: Ovalamak, ellerini sürtmek.

o. -yalar 65a/7.

ovdur-: Ovdurmak, ovma işini yaptırmak.

o. -up 20b/5.

oyna-: (Kalp) çarpmak.

yürek o. -ması 2b/7

yürek o. -masına 62a/1

yürek o. -masından 65b/7

yürek o. -masıdur 61b/10.

Ö

öd: Öd maddesi; safra, safra kesesi.

keçi ö. -i 59b/2

şıġır ö. -i 96b/12-13

şıġır ö. -in 97a/1

şıġır ö. -in 96b/13, 97a/1,

şıġır ö. -inden 89a/2

şıġır ö. -ini 72b/3

şıġır ö. -iyle 76a/6, 84b/10.

ögret- (d): Öğretmek.

ö. -eler 17a/2

ökçe: Ökçe, topuğun arka bölümü.

ö. 127b/4

ö. -si 86a/5.

öksiyürük: (bkz. öksürük)

ö. olanlarıŋ 3a/6.

öksür-: Öksürmek.

ö. -e 13b/5

ö. -üp 70a/10.

öksürük (g): Öksürük.

ö. 50b/7, 69a/4, 69b/5, 117a/10, 128a/12

ö. -üŋ 70a/9

ö. -i 47b/3, 69a/8, 117b/11

ö. -e 50a/3, 69a/10, 69b/1, 124b/9-10

ö. -de 47b/8

ö. -i 49b/3, 69b/11, 70a/8, 117b/10

ö. -ine 50a/9-10.

öl-: Ölmek.

ö. –miş 28b/9, 43a/6, 93b/3, 93b/11, 114b/7

ö. –miş 103a/8-9

öldür-: Öldürmek, hayatına son vermek; bir şeyin tazeliğini, diriliğini veya sertliğini gidermek.

ö. -üp 43a/4, 60a/7, 97a/7, 101b/6, 120b/7-8.

öli: Ölü, artık yaşamayan.

ö. -dür 95a/9.

ʿömr: < Ar. Ömür, hayat.

ʿö. -inde 29a/2, 107b/3, 108b/4.

ördek: Ördek, perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu (Anas).

ö. 104b/7

ö. yağıyla 44b/3, 45a/9.

ört-:

ö. -üp 86b/9, 86b/10, 110b/1, 110b/1

örtün-: Örtünmek.

ö. -üp 70a/5, 70a/7

örümcek (g): Örümcek, örümcekler takımından, incev kurarak küçük böcekleri avlayan eklemli bir hayvan (Aranea).

ö. -i 90a/5-6

ö[r]tük: Örtük.

ö. 15a/10

öyken: Akciğer. Gögüs kafesinin büyük bölümünü kaplayan, kanı temizleyen, sağlı sollu iki parçadan oluşan solunum organı.

ö. 2a/9, 50a/8

ö. -de 50a/9.

öyle ı: Öyle, öylece, ona benzer.

ö. 12b/7, 27a/2, 27a/3, 78a/4, 112b/11, 113b/3, 123b/9.

öyle ıı: Öğle, gün ortası, öğlen.

ö. –ye dek 73a/8.

P

paça: < Far pāçe. Koyun, keçi ve sığır ayağından yapılan çorba.

p. 54b/9, 75a/9.

pāk: < Far. Temiz, pak.

p. 64b/5, 64b/6, 68b/6, 77a/5, 108a/2

p. eyler 64a/3

p. eyleye 8b/7, 73a/2

p. ider 74a/1, 117b/13, 129b/11

p. ide 8b/4

p. idüp 94b/12, 97b/8, 118b/4, 119b/15, 122a/2, 123a/7-8, 124a/1, 130a/10.

paḳla: < Ar. bāḳilā. Baklagillerden, yeşil kabuklu ve taneli iri bir bitki (Vicia faba). Bu bitkinin yeşil ürünü ve tanesi.

p. 128b/7

p. otı 25b/4

p. toḫumınuŋ 35a/3

p. unı 85a/9

p. -nuŋ 82b/8

p. -yı 55a/6, 77a/10, 90a/7.

palaṭōr : < Rum. Bir çeşit tıbbi bitki?.

p. 118a/6.

palaz: Kaz, ördek, güvercin vb. bazı kuş yavrularının civcivlikten sonraki durumu.

gögercin p. -ı 52b/4

gögercin p. -ın 24a/2.

palçıḳ (ġ): Balçık, yapışkan çamur.

p. -ın 91b/1.

paldır: (bkz. baldır)

p. -ların 74b/7.

papadya: < Rum. Papatya (Matricaria chamomilla).

p. 10b/3

p. yaġın 41a/2, 44b/5.

pārçe: < Far. Parça, tane.

p. 18b/8, 58a/2, 64a/10

p. -si 97b/9

p. -sin 80a/7, 80a/9

p. -sini 97b/10

p. -sinden 9a/10.

pāre: < Far. Parça, tane, cüz.

p. 45b/6, 56b/4, 67a/8, 78a/10, 102a/10, 118b/15, 124a/12, 126a/5

p. olup 61a/5

p. -sin 15a/6, 128b/11

p. -cigin 89b/8.

pārele-: < Far. + Tr. Parçalamak.

p. -yüp 44a/10.

pazu: < Far. (bāzū) Isbanakgillerden yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabani ıspanak (Beta vulgaris varcicla).

p. -[nu]ŋ 88b/9.

peder: < Far. Baba.

p. -i 121b/9.

pek: Katı, sıkı, sağlam, pek.

p. 27b/9, 118b/11

p. eylemek 53a/5.

peksimet (d): < Rum. Peksimet. Pişirildikten sonra dilimler hâlinde kesilerek ısı ile kurutulmuş, uzun süre dayanabilen ekmek.

p. -i 77b/9.

penbe: < Far. Pamuk; krş. penpe.

p. 32a/1, 45a/3, 89b/7, 103a/10, 109a/10, 120b/1, 125b/8

p. –nüŋ 58a/2-3

p. -ye 56b/7.

pencşenbe: < Ar. Perşembe, haftanın yedinci günü.

p. 129b/7.

penpe: (bkz. penbe)

p. 46a/1, 46a/2, 61b/2, 81a/2, 94b/11

p. -yi 54a/6, 91b/7

p. -yile 61a/9.

peŋzer: (bkz. beŋzer)

p. 12b/6.

perhīz: < Far. Perhiz, diyet.

p. 77b/11, 78b/4, 99a/3

p. eylemeden 97a/11

p. ideler 77a/3

p. üzre olup 28a/3.

perī: < Far. Peri, cin, doğaüstü güçlere sahip olduğu inanılan varlık.

p. -lerden 18a/9.

persiyāvşān: < Far. Baldırıkara, birçok eğrelti otu türünün genel adı (Aspelinum adianthum).

p. 69b/6.

perverde: < Far. Beslenmiş, terbiye olmuş.

p. olduḳda 125b/13

p. -sin 64a/8.

peydā: < Far. Açık, meydanda, elde, hazır.

p. gelmekden 63a/6

p. idüp 80b/1, 121a/2

p. idimedin 123b/1

p. olur 25a/4, 45b/4, 44b/8

p. olsa 102a/12, 111b/6

p. olan 2a/6, 47a/2, 97b/13

p. olursa 49a/10, 120b/6

p. oldıysa 39a/4, 44b/10.

peyġamber çiçeki: < Far. + Tr. Peygamber çiçeği, mavikantaron.

p. -nüŋ 35b/7-8.

peynür: < Far. Peynir.

p. 21a/8, 85a/4, 99a/3

p. -üŋ 85a/7

p. -e 106b/5.

piliç: Piliç, tavuğun küçüğü, ergenleşmemiş tavuk veya horoz.

p. 52b/4.

pīr: < Far. Yaşlı.

p. 6a/8, 117a/13, 129a/10

p. olup 26b/6.

pirinç (c): < Far. Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde yetişen bir bitki (Oryza sativa) ve bu bitkinin besin olarak kullanılan taneleri); krş pürinc.

p. 95a/4

p. merīresin 85b/12

p. şōrbāsı 46b/7

p. -i 77b/8, 92b/7.

piyāz: < Far. İnce doğranmış soğan.

p. 51a/10.

poy(u)n: (bkz. boyun)

p. -una 49b/5

poynuz: Boynuz.

p. -ın 56a/3.

püre: Pire asalak böcek (Pulex).

p. 5a/10, 106a/4, 106b/3

p. -ler 106b/4.

pürinc: (bkz. pirinç)

p. 117a/2.

pür: < Far. Dolu.

p. zemān 81a/11.

püskürt-: Püskürtmek.

p. -seler 28b/9

pūzīne: < Far. Maymun, şebek.

p. -nüŋ 82b/1

R

rafadān: < Ar. Kabuğuyla beraber suda az pişmiş yumurta, rafadan.

r. 46b/7, 84a/12

r. yumurta 27b/6, 63a/9, 77a/1, 77a/4, 77b/4, 95b/2.

rāḥat: < Ar. Rahat, huzur.

r. olup 60b/3.

rāḥatlıḳ (ġ): < Ar. + Tr. Rahatlık, sıkıntısız olma durumu.

r. -ı 60b/1.

raḥim: < Ar. Döl yatağı, rahim.

r. -üŋ cāzibesi107a/13.

raʿīşiye: (bkz. raʿişe)

r. 104b/9

r. –ye 104b/8.

raḳīḳ: < Ar. Berrak, saydam.

r. 115a/11, 115b/1, 115b/2.

rāsenlılıḳ: < Far. + Tr. Andız otunun yetişebilmesine uygun.

r. ṭaşıla 87b/12-88a/1.

rast: < Far. Tesadüf.

r. gelmez 123b/9.

rāstuḫ: < Far. Rastık.

r. ṭaşın 101b/13.

raʿşa: < Ar. Çeşitli organların titremesi, titreme hastalığı.

r. 105a/2

r. -nuŋ 5a/8.

rāvend: < Far. Kökü hekimlikte kullanılan ve Çin'den gelen karabuğdaygillerden bir bitki.

r. 48a/2, 73a/9, 73a/10, 121b/5

r. -i cīn 69b/1

r. -i çīnī 66b/7, 132b/1

r. -i ṭavılī 24a/8, 71a/4, 85a/11, 108b/7

r. -üŋ 100b/14, 112a/2

r. -i 103b/6.

rāyiḥa: < Ar. Koku.

r. 29b/6, 29b/8

r. virür olsa 113b/8

r. -nuŋ 1b/4

r. -yı 29b/6, 29b/9, 29b/10

r. -sı olur 24b/3-4.

rāz: < Ar. Bere, bere oluşma.

r. ide 81a/4.

rāzyāne: < Far. Rezene otu, maydonozgillerden çok yıllık otsu bir birki (Foenicolum vulgare).

r. 20a/10, 21a/6, 49a/3, 73b/7, 89a/12, 132b/1

r. toḫmı 52b/8, 53a/7, 104b/2, 117a/4, 121b/4

r. toḫmın 52b/2

r. yapraġın 105a/11-12

r. -nüŋ 117b/12

r. -yi 57a/1, 124a/12.

reft: < Ar. Ezme.

r. 127a/3

renc: < Far. Hastalık, sıkıntı.

r. -i cünād 118a/9

r. görmeyüp 120a/8

r. -i 77b/7

r. -inden 90a/11.

rende: < Far. Rende, üzerinde küçük delik ve kesici çıkıntılar bulunan, peynir, soğan vb. küçük parçalara ayırmak için kullanılan mutfak aleti.

r. -[den] 20a/7.

reng: < Far. Renk.

r. 17b/9

r. -i 20a/1, 37a/5, 58b/9, 115a/10, 129a/10

r. -i olmaz 19b/7

r. -in 46a/5

r. -inde 85b/10, 114a/4.

revā: < Far. Reva, uygun, yerinde.

r. olup 24b/8.

reyḥān: < Ar. Reyhan, fesleğen (Ocimum basilicum).

r. 62b/7, 62b/10, 82a/6

r. ṣuyın 78b/6

r. toḫmın 74b/9

r. -ı 79a/9.

rıbʿ: < Ar. Nöbeti dört günde bir tutan sıtma.

r. ısıtması 89b/9, 90a/2, 90a/7

r. ṣıtmasına 89b/7

rişte: < Far. Erişte, ince şeritler hâlinde kesilip kurutulmuş hamur.

r. -yi 50b/10.

rivāyet: < Ar. Bir haber veya olayı nakletme.

r. -dür 47a/9, 117a/3.

riyāżet: < Ar. Perhiz, diyet; krş. perhīz.

r. -den 54b/2.

rūġan: < Far. Yağ.

r. -ı zeyt 126b/9

rūḥ: < Ar. Ruh, bedeni canlı kılan güç, bedenin yaşam gücü.

r. –a 90a/5.

rūḥü'l-ḳamer: < Ar. Bir tür bitki; krş. süleymān peyġāmber aġacı.

r. 13b/10.

rummān: < Ar. Nar ağacı (Punica granatum) ve meyvesi; krş nār, enār.

r. 49a/9

r. şarābın 67a/10.

rūşen: < Far. Aydınlık, aydın.

r. ide 27a/2.

rūzigār: < Far. Havanın yer değiştirmesinden oluşan esinti, yel, hava, rüzgar.

r. -a 18a/1, 37b/1, 86a/11-12

r. -dan 7a/9; krş. rūzigārān.

rūzigārān: (bkz. rūzigār).

r. -dan 49b/1.

S

sāʿat: < Ar. Saat.

s. 24a/1, 36b/6, 39a/3, 61a/10, 68a/11

s. -de 37b/2

s. -den 115a/9.

sāʿatlik: < Ar. + Tr. Herhangi bir saat süresince olan.

bir s. 81b/5.

ṣabāḥ: < Ar. Sabah, güneşin doğduğu andan öğleye kadar olan zaman.

ṣ. 10b/10, 16a/2, 21a/1, 21a/8, 44a/9, 48b/9, 49b/11, 53b/7, 58a/5, 65b/6, 66b/6, 68b/12-69a/1, 69b/4, 71b/10, 76b/5, 81a/8, 84a/8, 87b/12, 89a/11, 89b/1, 95b/1, 95b/10, 97a/8, 121b/3, 129a/8

ʿalī'ül-s. 91a/6, 94a/7, 105b/13, 118a/12

ṣ. aḫşam 11a/8, 32b/7, 73b/4, 78b/12, 100b/3, 104b/3, 120b/6

ṣ. ṣabāḥ 105b/8, 114b/5

ṣ. -a dek 20b/6, 43b/1, 58a/4-5, 102b/4

ṣ. -dan 30a/1, 53b/11, 77a/8, 77b/3, 84a/10, 115a/7

ṣ. -dan ikindiye 20b/9-10, 102b/3

ṣ. -ın 84b/11.

ṣablu: Saplı, sapı olan.

siyāh ṣ. bıçaḳ 32b/6.

ṣabr I: < Ar. Sabır.

ṣ. ideler 83a/11

ṣ. idüp 26b/4, 34a/8

ṣabr II: < Ar. Sabırlık otu ve bu otdan elde edilen tıbbi bir zamk (Agave americana); krş. ṣabur.

ṣ. 87b/10, 96b/5

ṣarı ṣ. 104b/12

ṣ. -ı usḳuṭūrī 26a/9, 59b/2, 84b/5, 122a/3, 122b/13.

ṣābūn: < Ar. Sabun.

ṣ. 95b/12, 97b/4

ʿırḳ ṣ. 74a/7

ʿırḳī ṣ. -ın 109b/5.

ṣabur: (bkz. ṣabr II)

ṣ. -ı 76a/5.

saç (c): Saç, baş derisini kaplayan kıllar; tüy.

ṣ. 5a/4, 6a/3, 25b/8, 101b/9, 113a/4, 113a/6

ṣ. dökilmiş yere113a/5-6

ṣ ṣaḳalı 120a/8

ṣ. -a 101b/12

ṣ. -a ṣaḳala 102a/5

s. -ı 121a/1

ʿavrat ṣ. -ı 92a/11

ṣ. -ı ṣaḳalı 102a/3

s. -ın 92a/12

bādem s. -ın 101a/5

ṣ. -ına 106b/11

ṣ. -ına sṣaḳalına 102a/3

ṣ. -lar 113a/7.

ṣaç-: Saçmak.

ṣ. -salar 103a/5, 106a/10, 106b/11, 107a/2

ṣ. -u ṭamẓurmalu 132a/8-9

ṣ. -up 126a/3

ṣadā: < Ar. Ses, avaz.

elḥān -ı ṣ. -lar 128a/2.

ṣāf: < Ar. Katıksız, halis, arı, saf, has.

ṣ. idüp 74a/6

sāde: < Far. Sade, yalın.

s. rūġān 70a/8.

ṣafā: < Ar. Rahat, huzur.

ṣ. 121a/2, 128b/12

ṣ. ider 30b/3

ṣ. virür 66a/1, 119b/15, 129a/2

ṣ. virüp 66a/7

ṣ. viren 65b/8

ṣ. virenleriŋ 3a/2

ṣ. -sı 132a/5

ṣ. -lar 124b/5.

ṣāfī: < Ar. Safi, katışıksız, saf, arı.

ṣ. 78b/6, 115a/11, 131a/8

ṣ. bal 126a/9-10

ṣ. eyleye 99a/10

ṣ. ḳırmuzı 121a/1

ṣ. olursa 115b/1

ṣ. ṣu 123b/3

ṣ. balıla 38b/4

ṣ. ṣuyla 11b/4, 73a/4

ṣ. yaġıla 80b/1.

ṣafrā: < Ar. Öd, sarı safra, eski tıp anlayışına göre vücuttaki dört ana hılttan biri.

ṣ. 9a/2, 16a/1, 52b/10, 53a/1, 58b/4, 63b/6, 111b/9, 115b/2, 115b/10, 117a/7

ṣ. getürmek 131a/2

ṣ. -yı 4b/8, 47b/1, 53a/4, 58b/7, 73a/2, 74a/4, 98b/5,

98b/6, 98b/7, 98b/9, 99b/3, 99b/11, 100b/8, 117a/7, 118b/3, 123a/5, 130a/6

ṣ. -dan 7b/2, 7b/5, 8b/8, 15b/11, 22a/4, 22a/10, 22b/2, 63b/4, 90a/4, 95b/6, 123b/7.

ṣafrāvī: < Ar. Öd maddesiyle ilgili, safradan kaynaklanmış, bünyesindeki safra maddesi baskın olan.

ṣ. 15a/4, 100a/4, 123a/13.

ṣaġ I: Sağ, sol karşıtı.

ṣ. 19a/2, 56a/6, 58b/1, 58b/2, 60a/5, 83a/3, 85b/7, 105a/8, 131b/14.

ṣaġ II: Sağlam, sağ, iyi.

eyü ṣ. 45a/2

ṣ. v'eger ṣayru olsun 59b/9.

ṣaġ-: Sağmak.

ṣ. -up 93b/13.

ṣaġıl-: Sağılmak.

ṣ. -duġı gibi 49b/6.

ṣaġırlıḳ (ġ): Sağırlık, sağır olma durumu.

ṣ. -ı 73b/11

ṣ. -ın 60b/6, 61a/3

ṣ. -ınuŋ 2b/6

ṣ. -ına 123a/6

ṣ. -ında 113b/3.

ṣaḥḳ: < Ezmek, döverek toz haline getirme.

ṣ. idüp 8a/1, 10b/10, 11a/4, 11b/1, 13a/10, 17a/7, 82b/1, 20a/9, 21b/2 , 23a/4, 23a/8, 25a/9, 25b/6, 29a/3, 29a/8, 29a/10, 31a/5, 31b/3, 31b/6-7, 32a/8, 33b/2, 34a/3, 35b/4, 35b/8, 36a/4, 36a/6, 37b/10, 38b/3, 38b/9-10, 40b/3-4, 40b/5, 46a/8, 47b/9, 49b/10, 51a/7, 53b/1-2, 56a/2, 67b/12, 82a/9, 82b/8, 83b/6, 84a/1, 84b/10, 85a/10, 85b/9, 89a/11,

89b/12, 91a/3-4, 92a/2, 98b/8, 90b/10, 90b/11, 98a/5, 100a/7, 100a/9, 101a/4, 103a/4-5, 103a/6, 103b/7, 112b/4, 119a/11, 119b/5, 120b/12, 120b/13, 123a/10, 124a/12, 126b/11, 126b/5, 127a/4, 127a/9, 127b/11, 130b/2,131a/13

s. olmış lāciverd 21a/10-21b/1

s. olmış nuşādıra 112b/2-3

s. olmış rāstuḫ ṭaşın 101b/13.

sā'ir: < Ar. Başka, diğer; kr. sāyir.

s. 1a/9, 1a/11, 2b/4, 3a/4, 66b/9, 66b/10, 71b/7, 77b/11, 79b/7, 79b/12.

ṣāḳ: < Ar. Baldır, bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü.

ṣ. -ından 84b/4.

ṣaḳa: Saka kuşu.

ṣ. ḳuşı yağın 87b/7.

ṣaḳal: Sakal.

ṣ. 5a/4, 6a/3, 101b/9, 113a/4

ṣ. -ı 118a/3

ṣ. -a 101b/12

s. -ın 25b/8-9.

ṣaḳın-: Sakınmak.

ṣ. -alar 80a/3

ṣ. -up 18a/1, 68b/9.

sāḳıd: (bkz. sāḳıṭ)

ṣ. ṭamarından 84a/12.

sāḳıṭ: < Ar. Düşük, işe yaramaz duruma gelme; krş: sāḳıd.

s. olup 113b/9.

ṣaḳız: Sakız.

ṣ. 8b/6, 64b/10, 132b/7

ṣ. çigneseler 93a/4-5

ṣ. -ı çam 126b/10

şamāḫī ṣ. -ı 126b/2, 127a/3

Şam'uŋ aḳa ṭuran ṣ. -ın 88a/11.

s̱aḳīl: < Ar. Ağır, hafif karşıtı.

ṣ̱. olmaya 93a/9

ṣ̱. olmamış 114b/12.

sākin: < Ar. Sakin, dindirilmiş.

s. ider 31b/6

s. ide 10b/8, 28b/4, 28b/6, 28b/8, 28b/9, 28b/10, 29a/1, 29a/3-4, 29a/7, 29a/10, 29a/11, 29b/2, 29b/3, 29b/4-5, 32a/2, 34b/1, 35a/1, 35a/2, 70b/6-7, 112a/10-11

s. eyleye 48b/4

s. idüp 57b/1, 99b/12

s. ola 7b/9-10, 10b/7, 11b/2, 31b/10, 75a/5, 92b/8, 107a/6

s. olup 72b/10

s. olınca 37b/4

s. olursa 71b/3

s. olmazsa 84b/1

s. olmasın 28b/2-3.

ṣaḳṣaġan: Kargagillerden, karnı beyaz, kanatları ve kuyruğu kül rengi diğer yerleri parlak, kara, uzun kuyruklu kuş, alacakarga (Pica pica).

ṣ. beynini 61b/7.

ṣal-: Salmak.

ṣ. –ı vireler 128b/9

ṣalāt: < Ar. Salat, dua.

ṣ. -ı şerīf 102a/7.

saʿleb: < Ar. Sahleb. Dağlarda biten salepgillerin örnek bitkisi (Orchis).

s. 121b/1.

ṣalluta: < Ar. < İt. Çoklukla salata yapmaya yarayan marul ve buna benzer küçük yeşillik; salata; salata bitkisi.

ṣ. 115a/6

ṣ. idüp 80a/1

ṣ. yeşil 115a/6.

ṣalya: < Rum. Salya, ağızdan sızan tükürük.

ṣ. -ları 76a/9.

ṣaman: Saman, tahılların taneleri alındıktan sonra kalan sapları.

ṣ. 36b/10, 37a/1.

ṣan-: Sanmak.

ṣ. -ur 112b/11.

saŋa: Sana, sen zamirinin yönelme durumu.

s. 121a/7.

ṣancu: Sancı, iç organlarda batar veya saplanır gibi duyulan, nöbetlerle azalıp çoğalan ağrı.

ṣ. 67b/8, 67b/8, 67b/11

ṣ. -sı 61b/3, 70a/10, 75b/2, 94b/9

ṣ. -sına 61b/9

ṣ. -lar 3a/4, 66b/10.

ṣancu-: Sancımak, sancı vermek, ağrımak; krş. ṣançı-.

ṣ. -r 26a/2

ṣ. -sa 84a/5

s. -yup 46b/1

ṣ. -maḳdur 63a/7.

ṣanç- (c): Saplanmak, batmak (ağrı için).

ṣ. -up 16b/3, 58b/6, 63b/5, 132a/1.

ṣançı-: (bkz. ṣancu- I)

ṣ. -maḳdandur 58a/9

ṣandal: < Ar. Sandal ağacı, koca yemiş. Bu ağacın ak sandal (Santalum album); kızıl sandal (Pterocarpus santalinus); sarı sandal (Frin-
gilla spinus) gibi türleri vardır.

ṣ. 11a/2, 65a/1, 111b/1.

ṣapla-: Saplamak, hızla batırmak.

ṣ. -yup 33a/9.

ṣar-: Sarmak.

ṣ. -salar 86a/4

ṣ. -alar 26a/5

ṣ. -up 15b/6, 24b/6, 40b/7, 125b/8.

ṣarʿ: (bkz. ṣarʿa)

ṣ. rençilerine 130a/13

ṣarʿa: < Ar. Zaman zaman kendini kaybederek olduğu yere düşme, vücutta şiddetli çırpınmalar ve ağız köpürmesi ile ortaya çıkan bir sinir hastalığı, sara hastalığı, epilepsi, tutarak, tutarık, tutarga, yilbik.

ṣ. 13a/8, 13a/8, 15a/5, 16b/6, 17a/8, 17b/8, 18b/1

ṣ. -yadur 17b/7.

ṣarar-: Sararmak.

ṣ. -mış 107b/11.

ṣarard-: Sarartmak.

ṣ. -ur 117a/11.

ṣarblan-: Güçleşmek, zorlaşmak, sarp duruma gelmek.

ṣ. -sa 92a/9

ṣ. -up 93b/8.

ṣarı: Sarı, yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi; krş. ṣaru.

ṣ. 94b/6, 114a/7, 115a/6, 115b/2, 115b/12

ṣ. helīle 30b/5, 84b/5, 119b/3-4, 123a/8

ṣ. helīleyi 10a/3

ṣ. kükürdi 108b/1

ṣ. olur 17b/9, 66a/5

ṣ. olup 22b/3, 115b/11

ṣ. ṣabr 104b/12

ṣ. şeyler 115b/11-12

ṣ. yaġ 25a/9

ṣ. yaġla 76b/1, 88a/8

ṣ. -sıyla 42b/1.

ṣarılıḳ (ġ): Sarılık hastalığı; sarı renkte olma.

ṣ. 68a/6

ṣ. zaḥmetidür 68a/5

ṣ. -ı 68b/3, 68b/11, 69a/1, 69a/3

ṣ. -a 58b/5, 68b/1

ṣ. -ın 24b/2

ṣ. -dur 3a/5.

ṣarʿ ī: (bkz. ṣarʿ a)

ṣ. 17b/5, 112b/13.

ṣarmaşıḳ: Sarmaşık (Hedera helix).

ṣ. toḫmı 97a/5.

ṣarmıṣaḳ (ġ): Sarımsak (Allium sativum).

ṣ. sapın 92b/9

ṣ. yapraġın 72a/6

ṣ. -ı 33b/9, 71b/1, 75b/11, 76b/9

bir baş ṣ. -ı 19b/1

birḳaç baş ṣ. -ı 70b/3, 111a/2

bir diş ṣ. -ı 42b/9.

ṣarp: Şiddetli, güç, keskin.

ṣ. sirkeyi 28b/6, 91a/12

ṣ. sirke 29a/9, 34b/7-8, 38b/10-39a/1, 42b/6, 44a/7, 71a/1, 85b/4, 88a/2-3, 91a/4, 106a/5.

ṣaru: (bkz. ṣarı)

ṣ 115b/3

ṣ. olup 111b/9

ṣ. -sını 132a/8.

sāyir: (bkz. sāʿir)

s. 3b/1, 16a/1, 18a/4, 18a/7, 23a/2, 25a/1, 30b/9, 33a/3, 47a/7, 52b/9, 53a/11, 74a/3, 75a/9, 76a/11, 78b/3, 87b/2, 91a/10, 93a/11, 98a/7, 103b/11, 111a/11, 117a/2, 118a/4, 118b/11, 119a/9, 119b/3, 119b/8, 120a/9, 123a/3, 125a/13, 125a/9, 126a/8-9, 128a/2, 128b/6

ve s. -denler gibi 18a/4

s.-ince 100a/8.

ṣayru: Hasta.

ṣ. olsun 59b/9.

ṣayruluḳ (ġ): Hastalık; krş. ḫastaluḳ.

ṣ. -ına 113b/1.

sāz: < Far. Türk halk müziğinde kullanılan, gövdesi ağaçtan oyularak

yapılmış, telli, uzun saplı çalgı, bağlama.

s. çalalar 13a/7, 22b/2.

sebeb: < Ar. Sebep, neden.

s. 14a/5, 74b/12

s. -den 17b/2, 115b/4

s. -i 6a/5, 36a/2, 42b/11, 48a/7, 52a/1, 58a/7, 67a/3, 71b/4, 79b/1, 112b/9.

sedd: < Ar. Tıkama, engel, kapama; krş. seddi.

s. -i açа 50b/1

seddi: (bkz. sedd)

s. -si 107a/13

s. –leri 50a/11.

segirt-: Seğirtmek, koşturmak.

s. -mekden 41b/2, 93a/13.

seh(i)l: < Ar. Hafif, kolay, basit.

s. 53a/4, 127a/12

s. olan 3a/9

s. -i 75a/1

s. -ce 35a/2, 57b/9, 87b/1, 88a/4.

seḥer: < Seher, şafak vakti.

s. vaḳtında 80b/7.

seḥiv: < Ar. Yanılma.

s. olın[may]a 132b/13.

sekiz: Sekiz.

s. 31a/7, 118b/6, 120b/8, 120b/8, 126a/10

sekte: < Ar. Felç, inme.

s. 104a/1, 113a/1

s. -nü 5a/7

s. -yi 103b/5

s. -ye 112b/13.

selām: < Ar. Selam, esenleme.

s. ḳılup 121a/7.

selesü'l- bevl: < Ar. İdrarını tutamama, prostat hastalığı.

s. olan 78b/2

s. -e 118b/10, 131b/13.

selīḫe: < Ar. Aselbent sakızı; bir tür pele-senk ağacından ve katırkuyruğu otundan

elde edilen, birkaç türü bulunan tıbbi bir zamk.

s. 122b/12.

semürd-: Semizletmek, şişmanlatmak.

s. -ür 89a/7.

semüz: Semiz, şişman.

s. 4a/8, 89a/2, 89a/4

s. eyleye 89a/6

s. ider 47b/3

s. ola 89a/4.

semüz ot: Semizotu (Portulaca oleraceae).

s. 50b/11, 104a/11.

sen: Sen, teklik ikinci kişiyi gösteren söz.

s. 80b/8, 121a/7

sene: < Ar. Sene, yıl.

s. 117a/5, 121a/9

s. -ye 119b/9.

serāmiş: Tıpta kullanılan bir çeşit kil?.

s. 43b/8.

serçe: Serçe, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuş (Passer domesticus).

s. 27a/5, 52b/4

s. boḳın 91b/5-6

s. etin 75a/8, 81b/10.

sergencübīn: (bkz. sirkencübin).

s. 50b/2.

serīʿ: < Ar. Hızlı, seri.

s. olup 62a/4.

sersem: < Far. Herhangi bir sebeple bilinci ve duyguları zayıflamış olan; menenjit hastalığı.

s. 19b/2, 19b/3, 22a/3

s. olan 1a/7

s. olanuŋ 20b/3.

sersemlik (g): < Far. + Tr. İnsanın başı dönüp aklını toplayamaması durumu.

s. -i 19b/4.

sev-: Sevmek.

s. -er 33a/1

s. -dügi 128a/1-2.

sevdā: < Ar. Eski tıpta bünyeyi oluşturan dört ana öğeden kara safra maddesi.

s. 26a/4, 53a/3, 115b/1, 116a/1, 130a/13

s. -yı teşevvüşleri 13b/6

s. -nuŋ 99a/11

s. -yı 4b/9, 20a/6, 21a/2, 49a/10, 53a/4, 71b/6, 98b/11, 98b/12, 98b/13, 99a/2, 99a/7, 99a/9, 99b/3, 99b/9, 118b/3, 123a/5, 130a/6, 130a/11

s. -ya 11b/10, 17b/5, 19b/2, 19b/5, 21a/3, 115a/12

s. -dan 7a/9, 19b/10, 21a/5, 49a/8, 53a/1, 88b/7, 99b/5, 99b/12, 129b/15

s. -dandur 21b/8, 71b/2, 71b/4

s. –sı 21a/4, 74a/1, 92a/7.

sevdāçuḳ: < Ar. + Tr. Kararmış.

s. olup 117a/8.

sevdālı: < Ar. + Tr. Bünyesinde dört ana öğeden kara safra maddesi çok bulunan.

s. 99a/10, 122b/2.

sevdāvī: < Ar. Bünyesinde, dört ana öğeden kara safra öğesi baskın bulunan, kara safra maddesiyle ilişkili, kara safra maddesinden kaynaklanmış.

s. 99b/4, 100a/4, 100a/5, 123b/6

s. marīżler 99b/1.

s. ḫayālleri

seviyye: < Ar. Düzey, seviye, derece.

s. 8a/10.

sıcaḳ: Sıcak.

s. idüp 40a/9

ṣıçan: Sıçangillerden, fareden iri, zararlı birçok türü bulunan kemirgen, memeli hayvan (Rattus).

ṣ. 5a/10, 106a/4, 106b/5

s. -ı 17a/9

s. -lar 106b/5, 106b/7

ṣ. -n 91a/7.

ṣıçra-: Sıçramak.

ṣ. -r 113b/5.

ṣıfāt: < Ar. Çehre, sıfat.

ṣ. -ında 14a/6, 14a/6.

ṣıġ-: Sığmak.

ṣ. -up 73a/6, 98b/7.

ṣıġır: Sığır, geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvan.

ṣ. 56a/3, 60b/4

ṣ. eti 71b/7, 99a/2, 99a/7, 99b/2

ṣ. etin 21a/9, 21a/9, 59a/5

ṣ. boḳuna 85b/11

ṣ. ödi 96b/12-13

ṣ. ödin 96b/13, 97a/1,

ṣ. ödinden 89a/2

ṣ. ödini 72b/3

ṣ. ödiyle 44a/8-9, 76a/6, 84b/10

ṣ. südiyle 120b/10

ṣ. tezegin 86b/1, 109b/13, 110a/9-10, 111a/1

ṣ. yaġın 103a/10

ṣ. yaġıyla 77a/8

ṣ. yoġurdı 10a/6, 10a/6

ṣ. -ı 24a/2.

ṣıġırcuḳ: Serçegillerden, siyah renkli, uzun gagalı, serçeden iri, ötücü bir kuş, çoğurcuk, çekirge kuşu (Sturnus vulgaris).

ṣ. eti 81b/12.

ṣıġır dili: (bkz. gāvzūbān; lisānü'ṣ-ṣevr)

ṣ. 62a/8.

ṣıḥḥat: < Ar. Sağlık, sıhhat, sağlıklı olma durumu.

ṣ. bulur 26a/10, 116a/8

ṣ. bula 28b/2, 29b/5, 88b/6.

ṣıḳ : Sık, kısa zaman aralıklarıyla.

ṣ. -ça ṣıḳça 12a/11

ṣ. -la 113a/8.

ṣıḳ-: Sıkmak.

ṣ. -salar 55b/11

ṣ. -alar 42a/7

ṣ. -up 21a/1, 65a/4, 76a/1, 91b/12, 112a/6, 125b/13, 126a/3, 130b/2, 131a/7

ṣ. -malu 132a/8.

ṣıḳıl-: Sıkılmak, kasılmak.

ṣ. -urken 114b/8

ṣ. -up 114b/4.

ṣılaḳ: Sivilce, içinde irin bulunan küçük deri kabarcığı.

ṣ. 66b/9.

ṣındu: < Ar. Makas.

ṣ. 59b/4

ṣıraca: Deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlenmelerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü.

ṣ. 5a/9, 105b/9, 127a/11

erkek s. 105b/10-11

ṣ. -sı 106a/3.

ṣırça: Cam, camdan yapılmış.

ṣ. çanaġa 22b/7

ṣ. -yı 36a/6.

ṣıraçalu: Camdan yapılmış.

ṣ. 105b/13.

ṣ. ḳab 120b/5

ṣ. ḳaba 101b/10-11

ṣıtma: 1. Sıtma hastalığı; 2. vücut ısısının artışı, ateş.

ṣ. 117b/8, 130a/7

ṣ. ḫaẕīnesi 117b/8

ṣ. -dan 100a/1.

ṣıva-: Sıvamak.

ṣ. -yup 11a/10, 32b/3, 88a/4.

ṣızı: Sızı.

ṣ. -yı 87b/9

ṣ. -ları 87b/12, 88a/6

ṣ. -lara 118b/11

ṣ. -lardan 87a/10.

ṣız(ı)la-: Sızlamak.

ṣ. -r 85b/6

ṣ. -sa 86a/9

ṣ. -yan 86a/10.

sibb: < Ar. Tülbent.

s. 59a/3.

sidük (g): Sidik, idrar; krş. bevl.

s. 98a/11

s. ṭuṭılması 78a/5

s. -i 49b/8, 78a/6, 78b/1, 79a/3, 79b/3, 98a/10, 98a/12

s. -i yolı 78a/7, 78a/8, 78a/10

s. -i yolında 78b/12.

sigil: Siğil, deride, özellikle ellerde oluşan zararsız, pürtüklü küçük ur.

s. 91b/5, 91b/9, 91b/12, 92a/3, 92a/4

s. -i 91b/7

s. -ler 92a/5

s. -leri 91b/6, 91b/10, 91b/11.

sikencübīn: (bkz. sirkencübin)

s. 18b/1, 89b/2.

sil-: Silmek.

s. -e 72b/11

s. -eler 91a/5.

sin-: Sinmek.

s. -miş olmayup 114b/11.

sināmeki: < Ar. Baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, birçok türü bulunan bir bitki (Cassia officinalis) ve bu bitkinin bazı türlerinden elde edilen, hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan madde.

s. 16a/9, 73a/2, 73b/6, 84b/9, 100a/3, 108b/8, 121b/4

s. -yi 84a/3, 84b/12, 87b/6

s. -nüŋ 73b/9.

sinek (g): (bkz. siŋek)

s. -i 113a/6

s. -ler 106b/1.

siŋek (g): Çift kanatlılardan, birtakım uçucu böceklerin genel adı.

s. -üni 89b/10

s. -ler 106a/5

sivri s. -ler 106a/7.

sıŋir: Sinir, duyu ve hareket uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu beyazımsı demet; kas kirişi ve zarı; kişinin ruhsal durumu.

s. 44a/11, 44b/3, 44b/7

s. büzülmek 108b/6

s. -i 105a/7,

s.-i büzüldügi 109a/1

s. -ler büzülmek 5b/1

s. -leri 119b/1

s. -lere 45a/6

s. -leri 81b/8, 128a/12

s. –leri büzülse 108b/11

s. -lerin 88b/12.

sıŋirlice: Sinir otu, bağayaprağı (Plantago major).

s. yaprağı 101b/7

s. yapraġınuŋ kökin 77a/5

s. yapraġınuŋ toḫmın 77b/1-2

s. yapraġın ṣuyın 35b/5.

sirāceü'l-iḳṭirāb: < Ar. Adamotu bitkisi (Mandragora autumnalis); krş: Süleymān Peyġāmber aġacı.

s. 13b/10.

sirke I: < Far. Sirke, ekşimiş üzüm, elma, limon vb. suyu.

s. 7b/4, 9b/4, 10b/9, 11a/2, 11a/3, 12a/2, 16a/7, 20b/7, 22a/7, 25b/7, 28b/7, 29a/9, 30b/5, 31b/5, 31b/7, 32b/2, 34b/5, 34b/6, 39a/2, 40a/7, 42b/10, 43b/2, 48a/5, 51b/7, 52a/7, 53b/10, 54a/4, 65b/2, 71a/3, 71a/7, 71b/8, 72a/6, 76b/6, 77a/10, 78a/2, 79a/11, 79b/6, 88a/3, 90b/10, 91a/1, 91a/2, 91a/7, 96a/2, 96a/6, 96b/3, 98a/1, 98a/2, 98a/4, 98a/6, 98b/2, 98b/4, 99a/6, 103a/3, 109a/6, 111a/1, 112a/9,

123b/2, 123b/4, 126a/9, 126a/10, 127a/12

s. merhemin 25b/3, 43b/3, 79b/3

s. -nüŋ 32b/4, 60b/9

s. -yi 28b/6, 31b/5, 127a/13

s. -ye 43b/6, 123b/7

s. -de 82a/8

şarāb s. -si 33b/7

s. -yle 49b/10.

sirke II: Bit, tahtakurusu, vb.nin asalak böceklerin yumurtası.

s. 106b/11.

sirkencübīn: < Far. Bal, şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılan bir grup şuruba verilen ad; krş. sirkengübīn.

s. 9a/4, 116b/10, 117b/1, 123a/12.

sirkengübīn: (bkz. sirkencübin)

s. 108b/7.

siyāh: < Far. Siyah, kara, beyaz karşıtı, kötü.

s. 29a/5, 32b/6, 43a/3, 91b/2, 96b/2, 116a/3, 129a/9

s. bel aġrısına 127b/8

s. ide101b/12

s. noḫūdıŋ ṣuyın 50b/1, 71a/3

s. olur 116a/2

s. ola 102a/3

s. olup 115b/1

s. olan 45b/9

s. olmış olsa 45b/8

s. renk 12a/4

s. renginde 114b/1

s. üzümi 106a/2

s. üzümle 54a/1

s. -ın 18b/2.

siyāhlıķ (ġ): < Far. + Tr. Siyahlık, karalık.

s. -a 94a/3

s. -ın 119b/6.

siyāhraḳ: < Far. + Tr. Siyahımsı, siyah gibi.

s. olup 20a/1-2.

siyāveşān: < Far. Bir tür bitki ?.

s. 49a/3.

siyemmā: < Ar. Önce.

s. -sı 12a/4.

ṣoġan: Soğan (Allium cepa); krş. ṣoḳan.

ṣ. 44a/9, 61a/11

aḳ ṣ. 61a/11

ṣ. ṣuyın 59a/2

ṣ. -ı 50b/6, 69b/11, 88a/8, 92a/4, 113a/9

aḳ ṣ. -ı 95b/3-4.

ṣoġulcān: Yuvarlak veya yassı, uzun kurtlara verilen genel ad, tenya.

ṣ. 3b/3, 75b/6

ṣ. -ı 42b/8, 76a/7, 109a/1

ḳurı ṣ. -ı 76a/8

küçük maʿṣūmuŋ ṣ. -ı 76a/3

ṣ. -ları 76a/2.

ṣoġulcan otu: Yuvarlak yapraklı çiçekleri solucan düşürücü olarak kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki (Pelargonium endlicherianum).

ṣ. -nı 76a/4.

ṣoġut (d)-: Soğutmak.

ṣ. -up 53b/9, 81a/7, 118b/15, 120b/4, 120b/11, 127b/1.

ṣoḳ-: Sokmak; ısırmak.

ṣ. -dı 16b/9, 17a/3

ṣ. -sa 78b/9

ṣ. -salar 29a/7, 29b/4

ṣ. -alar 28a/9, 36b/9, 33a/7, 37a/6, 85b/11, 94b/1

ṣ. -up 8a/10, 60b/4, 61a/10, 75a/5, 88b/5, 107b/10

ṣ. -an 110b/12

ṣ. -anuŋ 5b/6, 110b/7

ṣ. -duġı 101a/8

yılan ṣ. -mış ādeme 110b/8.

ṣoḳan: (bkz. ṣoġan)

aḳ ṣ. yaġın 70b/10.

ṣoḳul-: Sokulmak, ısırılmak.

ṣ. -an 110b/11.

ṣol: Sol, sol taraf, sağ karşıtı.

ṣ. 58b/2, 58b/3, 60a/4, 60a/5, 70a/10, 85b/7, 90a/6, 109b/3.

ṣoldur-: Soldurmak, ısı aracılığıyla diriliğini gidirmek.

ṣ. -up 80a/2.

ṣolu-: Solumak.

ṣ. -r 49b/2

ṣoŋ: Son.

ṣ. -ın 95a/10

ṣ. -ına 113b/7

ṣ. -ında 48b/2, 57b/3, 80a/2, 97a/10.

ṣoŋna: (bkz. ṣoŋra)

ṣ. 116b/10.

ṣoŋra: Sonra; krş. ṣoŋna.

ṣ. 9a/7, 23a/10, 32b/5, 39b/3, 40b/1, 41b/6, 51b/8, 54a/4, 54a/7, 54b/7, 64a/6, 67b/4, 68a/4, 74a/8, 74a/9, 75a/10, 81a/7, 81a/11, 83b/9, 94b/8, 97b/2, 100b/13, 101b/4, 101b/11, 102a/2, 115a/9, 116b/3, 117b/6, 118b/1, 118b/2, 120b/9, 121b/6, 123a/3, 129a/7, 129a/8, 129b/9, 130b/3, 131a/3.

ṣovu-: Soğumak, ısısını yitirmek.

ṣ. -yıncaya dek75a/5

ṣ. -duḳdan ṣoŋra 64a/6.

ṣovuçaḳ: Soğukça, serin.

ṣ. 80a/7.

ṣovud-: Soğutmak.

ṣ. -up 132a/13.

ṣovudıcı: Soğutma özelliği olan.

ṣ. muʿāleceler 128a/4.

ṣovuḳ (ġ): Soğuk, soğuk özellikte.

ṣ. 12a/5, 33a/1, 37b/1, 38a/2, 48a/6, 52b/8, 52b/9, 54a/4, 62a/5, 63a/8, 63b/6, 64a/3, 74a/10, 75a/9, 80a/3, 83b/10, 86b/11, 88b/4, 91a/6, 99a/12, 110a/7, 110b/4, 112a/8, 114a/9, 115b/15, 116b/12, 116b/13, 117a/11, 124b/4, 128a/3, 128a/4, 128a/7, 128b/5, 129a/5, 129a/5, 129b/10, 130b/13, 130b/14

ṣ. urmış 2a/2, 36b/1, 37a/3, 37a/4

ṣ. urmış olsa 36b/3

ṣ. ṣu 99b/10-11, 100b/7

ṣ. ṭutup 41a/5

ṣ. –a 36b/5, 36b/7, 41a/1, 86a/11

ṣ. -dan 9b/6, 10a/8, 18a/1, 36b/1, 38b/5, 40b/11, 41a/2, 41a/4, 53b/1, 59a/7, 63a/5, 67b/7, 68b/8, 74a/9, 80a/3, 86b/11, 110b/4, 119b/1, 128a/3

ṣ. -ın 92a/11

ṣ. -dur 130a/7

ṣ. -lar 115b/15.

sovuḳluḳ (ġ): Soğukluk.

s. -dan 55a/7, 114b/12

ṣ. -ına 118b/10.

ṣoy- Soymak.

ṣ. -alar 45a/1

ṣ. -up 11b/3, 70b/4.

ṣoyıl-: Soyulmak.

ṣ. -ınca 120b/11

ṣ. -mış 43b/12, 100b/1.

sögüt: Söğütgillerden, sulak yerlerde yetişen, yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç (Salix).

s. aġacı 78a/10

s. aġacı kökin 71b/11

s. aġacın 98a/5

s. yapraġı 62a/9

s. yapraġın 70b/7.

söyle-: Konuşmak, söylemek.

s. -r 22a/4, 115a/4

s. -yen 15a/8

s. -rse 115a/4

s. -meyeler 13a/5

s. -mek 22a/12.

söyleş-: Konuşmak.

s. -meyeler 65a/7-8.

söylet-: Konuşturmak.

s. -meyeler 22a/12

s. -meyüp 22b/1.

söyündür-: Söndürmek, tükenmek, yok olmak.

s. -üp 102a/11

s. -dükden ṣoŋra 102b/9

s. -mek 102a/9.

söz: Söz, konuşma.

s. etdügük ḳadarı 23a/6

ṣu teresi: Turpgillerden, su kenarında yetişen, tereye benzeyen, çok yıllık ve otsu bir bitki.

s. -ni 79b/8.

ṣu(v): Su.

ṣ. 9a/6, 12a/5, 18b/3, 21b/3, 22a/1, 23b/10, 25a/10, 26a/3, 30b/4, 34a/10, 34b/2, 35a/10, 35a/5, 35a/6, 36a/8, 37a/6, 37b/1, 41a/4, 44a/3, 46b/4, 48a/6, 49b/10, 49b/9, 51b/3, 52b/9, 53a/9, 53b/1, 53b/6, 55a/8, 55a/9, 55b/10, 55b/7, 55b/7, 57b/2, 62b/2, 63a/10, 63b/8, 65a/8, 67b/12, 68b/9, 69a/2, 69b/2, 69b/8,73b/1, 73b/1, 75a/6, 76b/4, 77a/12, 77b/12, 78a/11, 78b/10, 79b/9, 80a/3, 83b/10, 83b/13, 84a/6, 85a/1, 85a/11, 86a/6, 86a/9, 86b/10, 86b/11, 89b/12, 89b/5,

111a/9, 124a/5, 125b/9, 130b/14, 132a/12

ṣ. -yı 125b/7

ṣ. -yın 7a/5, 7a/7, 8b/3, 9b/4, 12a/8, 27a/6, 29a/3, 32a/1, 34b/3, 39b/2, 43a/8, 48b/3, 49a/7, 50a/6, 50b/5, 54a/2, 54b/4, 55b/4, 55b/9, 56a/10, 56b/8, 57a/1, 61a/11, 64a/10, 65a/3, 68b/10

ṣ. -yın 72a/11, 77a/6, 81a/12, 81b/6, 82b/7, 85a/6, 89b/6, 90a/1, 91b/12, 92b/3, 92b/5, 93b/14, 95b/6, 95b/7, 96b/2, 99a/9, 106b/11, 107b/9, 108b/10, 124a/7, 130b/2, 131a/7, 131b/5

ṣ. -yun 64b/2, 76a/2, 76b/7, 132a/8

ṣ. -yına 131b/4

ṣ. -yından 21a/8, 54b/5, 70b/8, 95b/10

ṣ. -yundan 91a/9

ṣ. -lar 94b/6, 115b/14

ṣ. -ların 80a/9

ṣ. -yla 10b/1, 11b/4, 13b/5, 36b/8, 53b/4, 59b/10, 63b/8, 64a/6, 64b/6, 72b/8, 77a/10, 78a/6

s. -sız 115a/8.

su’āl: < Ar. Soru.

s. üzre 115a/4.

ṣudāʿ: < Ar. Bir tür baş ağrısı.

ṣ -ıŋ 20a/1.

ṣulu: Sulu.

ṣ. 67b/7, 75a/9.

ṣumaḳ: < Ar. Sumak ağacı, bu ağacın kabuk ve tohumu (Rhus coriafia).

ṣ. 55a/2, 55b/7, 75b/5, 77a/12, 77b/8, 78b/3

ṣ. ṣuvı 53b/2, 75a/8

ṣ. ṣuyın 31a/2

ṣ. -uŋ 55b/7

ṣ. -ı 53b/1.

ṣumāḳlı: < Ar. + Tr. Sumaklı, içinde sumak bulunan.

ṣ. 52a/5.

Sūre-i Fātiḥa: < Ar. Kuran'ın ilk suresi; krş Fātiḥa-yı şerīf.

s. -yı 64b/5.

sūrıcān: < Far. Sorıncan ağacı (Colchicum autumnale); krş. sūrincān.

s. 87a/11

a. sūrıcānı 87a/12.

sūrincān: (bkz. sūricān)

aḳ s. 84b/5.

ṣuṣa-: Susamak.

ṣ. -r 115b/14

ṣ. -yup 39a/5, 52a/10

ṣ. -rsa 39b/1

ṣ. -maya 117b/4

ṣ. -maḳ 52a/2, 62a/3.

ṣuṣat-(d): Susatmak.

ṣ. -ur 53b/6.

sūsen: (bkz. ṣuṣām)

s. 49a/3, 63a/1

aḳ s. 55b/9

s. dibi 49a/3

. yağı 113a/3.

ṣusızlıḳ (ġ): (bkz. ṣusuzluḳ)

ṣ. 124b/11.

ṣusuzluḳ (ġ): Susuzluk.

ṣ. -a 90a/4

ṣ. -dan 65a/9

ṣ. -ı 112a/12, 123a/13, 130a/8.

suʿūd: < Ar. Enfiye, toz haline getirilmiş ve buruna çekme biçiminde kullanılan ilaçlar, buruna çekilen toz nesne.

s. 118a/6.

ṣuva-: Sıvamak.

ṣ. -yup 40b/6, 65a/2, 120b/2.

ṣuvar-: Demiri kızdırıp sertleştirmek için suya daldırmak.

ṣ. -duġı 101b/2

süt (d): Süt.

s. 18b/4, 30b/5, 43b/10, 53b/4, 56a/6, 71a/6, 72a/5, 79a/2, 93b/13, 93b/14, 94a/11, 105b/2

s. kesile 20b/7

s. -i 20b/6, 20b/7, 43b/10, 53b/7, 53b/8, 93b/14

s. -i 4b/4, 92b/6, 92b/6, 108b/6

ana s. -i 7b/5

s. -i gele 93a/1

s. -i kesilse 92b/13, 108b/5

s. -üni 106b/1

keçi s. -ini 70b/1

s. -in 112a/6

ḳıṣraḳ s. -in 108b/5

ḳızıl ṣıġır s. -in 45a/10

s. -ile 20b/9, 111b/2, 129a/1

ḳoyun s. -iyle 53b/10

ṣıġır s. -iyle 120b/10.

südük (g): (bkz. sidük)

s. ṭutılması 3b/6

s. -ini 68b/4

s. -üni 68b/5.

süglin: Sülüngillerden, kuyruğu çok uzun, eti yenilen bir kuş, sülün kuşu (Phasianus colchicus); krş. süglün.

s. etin 13b/7.

süglün: (bkz. süglin)

s. eti 13b/9.

sükkerī: < Ar. Şekerden yapılan, şekerli.

s. 116b/10.

Süleymān Peyġāmber aġacı: (bkz. sirāceü'l-iktirāb).

s. 14a/1.

sülük: Sülük, tenya.

s. 5a/10, 25b/4, 42b/5, 42b/7, 43b/5

s. -i 42b/6, 42b/9, 42b/10, 44a/7.

sülümen: < Ar. Süleymānī. Ak sülümen; civa ile klorun birleşimi olan, çok zehirli, beyaz bir toz.

s. 127a/8, 127a/9

sümükli böcek: Karından bacaklılardan, akciğerli, otçul ve kabuksuz yer yumuşakçası (Limax).

s. 102a/13, 102b/3.

sünbül: < Ar. Sümbül otu (Hyacinthus orientalis).

s. -i hindī 120a/13 (Nardustachys jatamansi).

sünbüle: < Ar. Başak.

s. 122b/11.

sür-: 1. Sürmek, iyileştirmek amacıyla yapılan bir yakıyı ovarak vücutta bir bölgeye uygulamak; 2. vücuttaki herhangi bir zararlı maddeyi atmak, uzaklaştırmak.

s. -er 73b/11, 118b/4

s. -seler 7a/6, 7a/7, 7a/8, 11a/3, 11b/9, 12a/3, 12a/3, 19b/4, 20a/4, 23a/3, 23a/4, 25a/2, 26b/5, 27a/5, 27a/6, 27a/7, 27b/1, 29a/3, 30a/10, 31b/6, 31b/7, 33b/3, 33b/5, 34a/1, 34a/2, 35b/4, 35b/6, 35b/7, 36a/7, 36a/7, 38a/2-3, 38a/10, 42b/7, 44a/12, 44b/3, 44b/4, 44b/6, 47a/4, 55a/9, 59b/7, 60a/1, 60a/6, 65a/6, 66b/1, 67a/9, 72b/9, 78a/9, 79b/6, 83b/2, 83b/4, 84a/4, 84a/4-5, 87a/5, 87a/6, 87a/7, 87b/3, 87b/6, 87b/8, 89a/7, 90b/4, 90b/11, 91a/8, 91a/12, 91b/2, 91b/3, 92a/1, 94a/11, 95b/7, 96a/1, 96a/2, 96a/5, 96b/3, 96b/4, 96b/7, 96b/9, 96b/11, 98a/1, 98a/2, 98a/3, 98a/4, 98a/5, 98a/7, 98a/11, 98b/2,

98b/3, 98b/4, 101a/6, 101b/12, 102a/3, 103a/3, 103a/4, 104b/8, 106b/8, 106b/10, 108b/2, 109a/9, 110b/11, 111a/1, 112b/7, 113a/6, 113a/8, 113a/10, 113a/11, 113a/12, 128b/11, 129a/3

s. -se 70b/6

s. -eler 9a/1, 10b/3, 13a/3, 22a/8, 22a/10, 25a/11, 25b/3, 26a/4, 26a/8, 26a/10, 43a/9, 44a/2, 46a/8, 49b/5, 59b/3, 63a/2, 85b/9, 92a/2, 94b/8, 96a/10, 97b/5, 102a/5, 104b/5, 125b/14, 127b/2, 127b/7

s. –üp 8a/4, 11b/5, 13a/2, 24a/5, 26b/3, 28a/5, 33b/4, 41a/3, 43b/1, 45a/6, 58a/3, 68b/6, 72a/3, 73a/2, 74a/1, 79a/12, 82a/9, 83b/8, 84a/2, 85b/10, 86a/7, 88a/12, 88a/12, 96a/7, 97b/2, 98a/13, 103b/3, 106b/2, 106b/4, 109a/4, 109b/7, 111b/1, 113a/3, 117b/5, 122a/7, 122b/9

s. -dükde 127a/5

s. -erse 21b/3

s. -medi ise 21b/5.

sürūr: < Ar. Sevinç, mutluluk.

s. eyleyüp 121a/3.

sürün-: (bkz. sürin-)

s. -üp 65b/4, 96a/8.

süst: < Far. Gevşek, güçsüz, işlevini yapamaz.

s. açar 117b/13

s. endāmı 103b/9

s. endāmlar 3b/9, 81b/1

s. endāmlara 81b/13

s. olup 115b/14

s. olan 104b/7

nabż s. ve kāhil olur 114a/11.

süstlıḳ: < Far. + Tr. Gevşeklik, güçsüzlük.

s. 8a/8, 81b/3.

süz-: Süzmek.

s. -eler 41a/10, 84a/7

s. -üp 10a/7, 10b/2, 34b/5, 49a/5, 55b/10, 63b/8, 68a/12, 73a/7, 80a/12, 85a/6, 85b/3, 104b/2, 107a/10, 125a/1, 125b/13, 125b/6, 131a/7.

süzül-: Süzülmek.

s. -miş lī̄mūn ṣuyın 124a/2.

Ş

şāb: < Ar. Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde, şap; krş. şāf I, şāp, şeb.

ş. 32a/6, 38b/2, 76b/6, 112b/4

ş. -ı yemenī̄ 31a/7.

şād: < Far. Neşeli.

ş. eyler 129b/14

ş. eyleye 20b/3

ş. ve ferheng olalar 24b/8.

şāf I: (bkz. şāb)

ş. 39b/9.

şāf II: < Far. Fitil, çeşitli hastalıklarda, makattan kullanılmak üzere hazırlanmış fitil.

ş. gibi 80a/6

ş. gibi idüp 80a/6, 80b/1, 131a/14.

şāfī̄: < Ar. Yeter görünen kâfi.

ş. gibi 131b/2.

şāh-dāne: < Far. Kenevir tohumu.

ş. 88a/1.

şāhīn: < Far. Şahin. Kartalgillerden yırtıcı bir kuş (Buteo buteo).

ş. ödin 61a/2.

şāhtere: < Far. Şahtere otu (Fumaria officinalis).

ş. 12a/6, 95b/5, 130a/6, 130b/1

ş. yi 112a/3.

şaḳ: Yarma.

ş. idüp 74a/9.

şaḳaḳ: Şakak. Göz, alın ve yanak arasında, elmacık kemiğinin üstünde bulunan çukurumsu bölge.

ş. 2a/4, 42b/4, 42b/11

ş. ağrısına 9b/5

ş. -ları 9b/8

ş. -larından 8a/2.

şaḳāḳul: < Ar. Yabani havuç, karakök (Pastinaca sativa).

ş. 120a/12, 121a/12.

şaḳāyıḳ: < Ar. Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri türlü renkte, çok yıllık güzel bir süs bitkisi (Paeonia mascula).

ş. 102a/2

ş. çiçegine 101b/13.

şalġam: < Far. Şalgam, turpgillerden yumru köklü bir bitki (Brassica rapa).

ş. 37a/1, 47b/7, 117a/2

ş. şōrpāsı 63a/10

ş. -ı 36b/3, 36b/8, 36b/10, 85b/1

ş. -uŋ 36b/9

ş. -uŋ ḳabuġın 11b/3

ş. -dan 37a/2.

Şam: Şam şehri.

Ş. -uŋ 88a/11.

şāẕuluḳ: **(ġ)** < Far. Mutluluk, sevinçlilik.

ş. -ı 74b/4.

şāp: (bkz. şāb)

ş. 69b/2.

şarāb: < Ar. Şurup; krş. şerbet.

ş. 7a/4, 12a/2, 43b/12, 54b/3, 62a/1, 68b/3, 78a/8, 88b/10, 104b/11, 105a/12, 105a/5

ş. sirkesi 33b/7

ş. -ı ās 52b/3, 75a/12, 67b/1

ş. -ı āteş 128a/10

ş. -ı benefşe 49b/4, 63b/1, 70a/12, 86a/1

ş. -ı demr-i hindī 128a/8-9

ş. -ı dūt 125a/12

ş. -ı ḫaşḫāş 67b/1

ş. -ı ḥummāż 62a/6, 75a/12, 128a/8

ş. -ı līmūn 124a/5-6, 128a/8

ş. -ı lisānü'l-ḥamd 75a/11

ş. -ı mersīn 124b/9

ş. -ı naʿne 125a/4, 125a/4

ş. -ı nīlūfer 27b/4, 62a/7, 128a/11

ş. -ı rummān 62a/7-8

ş. -ı ṣandal 62a/8, 67b/2, 74b/7, 75a/11

ş. -ı sefercel 74b/8, 128a/10

ş. -ı sefercel-i ḫām 75a/11

ş. -ı sirkencübīn 128a/9

ş. -ı tuffāḫ 62a/7, 74b/8, 75a/12, 93a/3

ş. -ı ʿunnāb 27b/5, 47a/5, 70a/12, 114a/5

ş. -ı verd-i ṭarī 62a/7, 75a/11

ş. -ı zūfā 70a/12

bād-ı ş. -ı żūfā 49b/3-4.

ş. -ı zūfāyı 51a/1

ş. -ı 89b/3

ş. -a 107a/10

ayu ş. -ı 64b/4

ṭūd ş. -ı 39a/8

mersīn ş. -ı 124b/9

tuffāḥ ş. -ı 52a/4

ş. -ın 10a/1, 47a/3, 53a/9, 89b/4, 89b/4, 110b/5

alma ş. -ın 54a/9

ayu ş. -ın 37b/5-6

ḳoruḳ ş. -ın 92b/2-3

nīlūfer ş. -ın 12a/6, 48a/3, 49a/9, 50b/8

mersīn ş. -ın 50a/9, 69a/6

rās ş. -ın 82a/12

tuffāḫ ş. -ın 62b/7

tūrunc ḳabuġı ş. -ın 52b/3

ḫayyü'l-ḥamd ş. -[ın]dan 63b/9

ş. -lardan 67a/9

ş. -la 24a/8, 75b/9.

şarṭ: < Ar. Şart, koşul.

ş. -ı 14b/5, 19a/1, 125b/4, 123b/12.

şayaḳ: < Ar. İshali durduran, kabızlığı sağlayan maddeler?.

ş. -lar 7a/1, 131a/11

şayṭaranc: < Ar. Serkile otu ve kökünden elde edilen bir ilaç (Plumbago zeylanica).

ş. 25a/8.

şeb: (bkz. şāb)

ş. -i yemenī 126b/10, 127a/7

şeftālū: < Far. Gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (Persica vulgaris) ve bu ağacın meyvesi.

ş. 93a/10

ş. yapraġın 76a/1.

şehvet: < Ar. Şehvet, cinsel arzu; sperm, meni.

ş. 108a/3, 108a/4, 108a/11

ş. -in 25a/2.

şeker: < Far. Şeker, tatlı olan maddelerin genel adı.

ş. 21b/3, 22b/7, 24a/9, 30a/9, 30b/5, 37b/9, 39b/1, 39b/4, 47b/6, 48a/10, 49a/4, ,

50b/11, 63b/3, 63b/8, 64a/6, 67b/3, 68a/7, 72b/6, 82b/2, 87a/11, 87b/1, 88a/9, 89a/8, 94b/8, 97a/4, 99a/5, 112a/6, 119a/10, 119a/6, 123b/13, 124a/3, 124a/9, , 124b/7, 125a/2, 125a/7, 125b/1, 130b/3, 130b/7, 130b/8, 131a/8, 131a/9,132b/10

ş. -i nebād 122a/9

ş. -i pālūzı 13a/3

ş. şerbeti 49a/8, 105b/5, 114b/5

ş. şerbetin 12a/5-6

ş. -i 49b/9, 57a/6, 64b/1, 76b/1, 117a/5, 123b/1, 124b/6

ş. -e 124a/2, 124a/4, 124b/3, 131a/3

ṭos ş. -i 132b/14

ḳabaḳ ş. -i 73b/7.

şekerli: < Far. + Tr. Şekerli ot, andız otu (Compositae).

ş. yaprağınuŋ ṣuyın 111a/9-10.

şekl: < Ar. Şekil, biçim.

ş. 98a/10

ş. olur 19b/10.

şenbih: < Far. Cumartesi günü.

ş. güni 14b/5.

şeraẖet: < Ar. Açıklanmış, izah edilmiş, izahat.

ş. -le 62b/4.

şerbet: < Ar. Şurup; krş. şarāb.

ş. 11a/1, 37b/6, 93a/3, 105b/6, 114a/9

ş. idüp 24a/11

müshil -i ş. 93a/10, 113a/2

ş. -i 95b/7, 130b/10

ş. -i 18b/2, 123a/11, 130a/14

şeker ş. -i 49a/8, 105b/5, 114b/5

ş. -in 47a/8, 108b/8, 130b/8

şeker ş. -in 12a/5-6

ş. -le 38a/8

ş. -len 98b/7

ş. -ler 114b/2, 128a/4

ş. -leriŋ 130b/12, 130b/15

ş. -leri 3a/9, 73a/1, 119b/10, 119b/11, 130b/8, 130b/11

ş. -lere 130b/13

ş. -leri 20b/1.

şer(r): < Ar. Kötülük, fenalık.

ş. -inden 102a/9.

şey': < Ar. Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz.

ş. -e 74b/12

ş. -i 16a/3, 38a/6, 74b/11

ş. -ler 5a/5, 9a/2, 12a/10, 23b/3, 25a/4, 54b/9, 93a/4, 115a/6, 117a/1, 124a/7, 128a/2

ş. -leriŋ 130b/2

ş. -leri 3b/2, 6b/6, 18a/4, 65b/8, 73a/3, 75a/1, 104b/5, 128b/2, 130b/6

ş. -lerden 28a/4, 39b/3, 40b/11, 49a/11, 49b/1, 52b/9, 71b/6, 78b/4, 79b/11, 99a/12, 117a/3, 128b/4.

Şeyṭān: < Ar. Şeytan, İblis.

ş. 15a/7.

şırlaġın: < Far. şīruġan. Susam yağı.

ş. yaġın 125b/11-12

ş. yaġından 125b/6

ş. yaġıyla 106b/9.

şiʿrā-yı yemenī: < Ar. Gökyüzünün güney yarım küresinde bulunan ve procyon olarak da bilinen parlak bir yıldız.

ş. 74a/11.

şifā: < Ar. Hastalıktan kurtulma, iyileşme, hastalık belirtilerinin zayıflaması, düzelme belirtileri.

ş. b. -dum 77b/5

ş. bula 10a/8, 10b/3, 15a/9, 15b/3, 25b/11, 37b/3, 39a/4, 41b/1, 41b/4, 42b/3, 45a/6, 46a/3, 50a/7, 55a/5, 70a/7, 79a/9, 79b/12, 79b/7, 80a/1, 80a/6, 82a/5, 83a/13, 83b/2, 84a/2, 91a/7, 97a/3, 97a/9, 104b/6, 105b/8, 109b/10, 109b/4, 110b/6, 112a/1, 114b/3, 120b/10 , 126b/6, 128b/1

ş. bulup 42a/9, 46a/10, 110a/7-8.

şiḳāḳ: < Ar. El ve ayaklarda çatlama biçiminde görülen bir hastalık.

ş. 88b/6.

şikest: < Ar. Kırılmış, kırık; yenilme.

ş. olsa 128a/3

ş. olan 104b/6

ş. olmış ise 128a/5.

şiş I: Şiş olan, şişmiş, kabarık, ur.

ş. 38b/8, 39b/7, 49a/10, 79a/8, 79a/9, 79b/8, 82a/5, 82a/6, 82a/7, 89b/6, 102a/12, 120b/2

ş. olsa 41a/7

ş. olup 79a/10, 79b/4, 84b/8

ş. olan 79b/6, 94a/11

ş. -in 38a/10, 103a/11, 103b/4

ş. -ine 66b/9, 70b/10, 71a/1

ş. -ler 103a/1

ş. -leri 109a/7

ş. -lerin 59a/8

şī̄ş II: Bir ucu sivri, demir veya ağaçtan, bazen silah gibi kullanılabilen ince uzun çubuk.

ş. 39b/6, 46b/3.

şiş-: Şişmek.

ş. -er 26a/1, 27b/3, 93b/3

ş. -üp 25b/11, 58a/8, 85b/6, 94b/4

ş. -ene 38b/3

ş. -miş 55b/2, 127b/8

ş. -mesi 71b/2.

şīşe: < Far. Şişe.

ş. 26b/7, 107a/10

ş. -yi 26b/9.

şişek: Şişek, iki yaşında koyun.

erkek ş. eti 93a/5.

şol: Şu.

ş. 74b/3, 95b/6

ş. ḳadar 100b/12.

şōrbā: < Far. Çorba; krş. şōrpā.

ş. -dan 84a/9

mercimek ş. –sı 37b/7

pirinç ş. -sı 46b/7

mercimek ş. -sı[y]la 94a/5-6

ş. -sın 13a/8, 68a/1, 72a/10, 89a/4, 98b/13

ṭavuḳ ş. -sın 50b/11

ş. -lar 62b/1

almalı ş. -lar 62b/1.

şōrpā: (bk. şōrbā)

ş. 97a/3

şalġam ş. -sı 63a/10

tavuḳ ş. -sını 110b/5.

şōrpālu: < Far. + Tr. Çorba gibi, sulu ve sıcak.

ş. ṭaʿām 117b/3.

şöyle: Şöyle.

ş. 32b/4, 33a/6, 83a/6, 83a/12, 86b/2, 88b/10, 94b/12, 106a/3, 112b/12, 117a/10, 121b/10, 124a/5, 129a/4, 130b/6, 130b/7.

şuʿle: < Ar. Alev, ateşışığı.

ş. virür 15b/5, 15b/8

ş. virmez 15b/9.

şūnīz: < Ar. Düğün çiçeğigillerden bir bitki ve bu bitkinin siyah tohumu (Nigella Damescena).

ş. 118a/5

şūr: < Far. Tuz.

ş. 129b/11

şükūfe: < Ar. Çiçek, çiçekler.

ş. -ler ola 6b/9

gelincik ş. -sin

T

tā: < Far. Ta, bir şeye, bir yere doğru.

t. 10a/4, 17a/2, 22a/7, 24a/5, 25b/4, 37a/6, 37b/4, 44a/1, 45a/3, 45b/9, 46b/4, 59a/2, 64b/1, 67b/10, 68a/9, 72a/4, 73a/8, 93a/9, 94a/12, 95a/2, 95a/7, 104a/6, 105b/1, 107a/10, 116a/13, 121a/8, 124a/5, 129a/10, 132a/3

ṭaʿām: < Ar. Yemek, yiyecek.

ṭ. 2b/2, 13a/10, 23b/7, 23b/8, 23b/9, 30a/7, 38a/8, 52a/2, 54b/3, 54b/7, 66a/4, 75a/10, 76a/9, 83b/3, 94a/5, 103b/9, 112b/9, 117b/4, 117b/5

māḫirī ṭ. 16a/4

ṭ. -ı iştihāsı 113b/9

ṭ. yemekden 48a/7-8

ṭ. -lar 63b/6, 104b/1

ġalīẓ ṭ. -lardan 22a/11

ṭ. -ı 22b/11, 52a/9, 119a/14

ṭ. -a 113b/2, 119b/13

ṭ. -dan 51b/8, 54b/2, 117b/6, 117b/6

ṭ. -ı 130b/10

ṭ. -ına 12a/8, 78b/3, 78b/8, 99a/11

ṭ. -lardan 18a/3, 44b/5, 52a/4, 63a/8, 71b/7, 75a/9, 116b/11-12

ġalaṭ ṭ. -lardan 46a/7, 93a/9.

taban: Taban, ayak tabanı; krş: daban.

t. 127b/4

ṭ. -ı 41b/6

ṭ. -ı 83a/1, 83a/3

ṭ. -ın 68b/7

ṭ. -ına 8b/10.

ṭabiʿat: < Ar. Mizaç özelliği; eski tıpta bünyenin "ḫılṭ-ı arbaʿa" denen, kan, safra, sevda ve balgamdan meydana geldiği kabul edilir. Bu dört öğenin her biri soğuk-nemli, sıcak-kuru olmak üzere iki özelliğe sahiptir. Bütün nesneler buna bağlı olarak soğuk-nemli, sıcak-kuru özelliklerine sahiptir. Nesnelerin bu özelliklerine "ṭabiʿat" denilmekte idi.

ṭ. 116a/7, 116a/7, 116a/8

ṭ. -i 23b/7, 30b/8, 67a/7, 93a/12

ṭ. -i 20b/3, 99a/11, 117a/6, 128a/9, 128a/11, 130a/14

ṭ. -in 39b/9.

tabīb: < Ar. Tabip, hekim, doktor.

t. -i muḥtāc olmaya 117a/6

ṭ. -e muḥtāc olmayup 121a/9.

tafrīḥ: < Ar. Ferahlatma, tasasız, sıkıntısız olma.

t. idüp 12b/1.

ṭaġ: Dağ, yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü.

ṭ. -larda 14a/10.

taġayyür: < Ar. Renk değiştirme.

t. olmaḳdan 99b/8.

ṭaġıl-: Dağılmak.

ṭ. -ur 83b/9.

ṭaġla- < Far. + Tr: Dağlamak.

ṭ. -maḳ 33a/4

ṭaġūn: < Ar. ṭaʿūn. Veba, hasta farelerden insana geçen bir mikrobun oluşturduğu, öldürücü hastalık türü; krş. ṭāʿūn.

ṭ. -dan 66a/7

ṭ. 102a/5, 102a/8, 102a/8, 120b/10.

taḥammül: < Ar. Dayanma, katlanma, tahammül.

t. eylerse 128a/6-7

t. ide 113b/1

t. idebildükce 68b/7

t. idebildügi 86b/6.

taḫayyül: < Ar. Hayal, hayal etme.

t. ide 8b/2.

ṭāhir: < Ar. Temiz, arı, pak.

ṭ. ola 70a/2.

ṭāḳat: < Ar. Güç, kuvvet.

ṭ. 110a/4, 110b/1

ṭ. -a 81b/5

ṭ. -ı olmayup 30b/2.

taḳṣīr: < Ar. Kısaltma, kısma.

t. eylemek 67a/5.

ṭal: Tutam.

ṭ 125b/1, 125b/1.

ṭala-: Isırmak, dalamak.

ṭ. -duġı 101a/11, 101b/7, 101b/8.

ṭalaḳ (ġ): Dalak. Diyaframın arkasında, sol böbreğin üstünde, yassı, uzunca, akyuvar üreten ve yıpranmış alyuvarları toplayan, damarlı, gevşek bir dokudan oluşmuş organ; krş. ṭaluḳ.

ṭ. 70b/6, 70b/7, 70b/10, 71a/1, 71a/5, 71b/1, 85b/6

ṭ. sancusına 70b/9

ṭ. veremin 71a/8

ṭ. -uŋ 71b/2, 71b/3, 72a/2, 72a/4, 72a/5, 72a/7

ṭ. -ı 71b/11

ṭ. -a 71a/4, 71a/7

ṭ. -ı 70b/11, 70b/12, 71a/8, 117a/9

t. -ı olan 71a/5

ṭ.- ı olanlarıŋ 3a/7, 70b/5

ṭ. -ın 71a/8.

ṭaluḳ (ġ): (bkz. ṭalaḳ)

ṭ. -ına 90a/6.

tandur: < Far. Tennūr. Yere çukur kazılarak yapılan bir tür fırın, tandır.

t. 116b/6.

ṭamar: Damar.

ṭ. 129b/2, 129b/5

ṭ. -ı 21b/7

ṭ. -ından 21b/7, 86a/4

alın ṭ. -ından 22a/6

ḳifāl ṭ. -ından 23b/4, 26a/2-3, 104a/4

ḳifāl ṭ. -lardan 22a/5

ṭ. -ları 17b/9, 23b/5, 58a/9, 113a/2

ḳol ṭ. -ları 9b/9

ṭ. -larında 12a/5

ḳifāl ṭ. -larından 10a/9, 58a/10

ṭ. -larıŋ 86a/3.

ṭamla : Damla.

ṭ. 61a/1.

ṭamla- : Damlamak.

ṭ. -sa 79a/1, 79a/3.

ṭamlat-: Damlatmak.

ṭ. -salar 10b/10.

ṭamzur-: Damlatmak.

ṭ. -salar 8b/3, 12a/1, 12b/4, 28b/4, 55b/8, 56b/9, 60b/7, 60b/8, 60b/10, 61a/2, 61a/3, 61a/11, 61b/9, 65b/3, 68a/12, 81b/2,

ṭ. -alar 24a/7, 93b/14.

ṭara-: Taramak.

ṭ. -yup 102a/6

ṭ. -duḳça 102a/7.

ṭaraf : < Ar. Taraf, yan.

ṭ. -ından 79a/8, 90b/6

ṭaraḳ (ġ): Tarak, insanda ayağın yüksek olan üst bölümü.

ṭ. -ı 41b/7-8.

ṭarḫūn: < Ar. Birleşikgillerden, hekimlikte kullanılan, güzel kokulu bir bitki (Artemisia dracunculus).

ṭ. 29b/10, 93a/6

ṭ. -uŋ ṣuyın 120b/11

ṭ. -ı 35b/6.

ṭarı: Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki (Panicum miliaceum) ve bu bitkinin buğday yerine geçen tohumu, darı.

ṭ. 82b/5.

ṭarıl-: Daralmak, bunalmak; krş: darıl-.

ṭ. -ur 113b/4.

ṭarīḳ: < Ar. Yol, yöntem, usul.

ṭ. -i 108a/2.

tarla: Tarla.

t. -ya 106a/9, 106a/11, 106a/11.

ṭarluḳ (ġ): Darlık, daralma.

ṭ. -a 90a/4.

ṭart-: Tartmak; sarsmak; yayarak sürmek; krş. dürt-, sür- ur-.

t. -salar 56b/3

ṭ. -alar 89a/10

ṭ. -up 82b/12.

ṭaru: Darı, buğdaygillerden kuraklığa dayanıklı bir bitki (Panicum Miliaceum).

ṭ. 31a/3.

taṣdīḳ: < Ar. Onaylama.

t. olup 12a/11.

ṭaş: Taş; bazı organların içinde, özellikle idrar kesesi vb.de oluşan,

türlü biçim ve hacimdeki madde; krş: daş.

ṭ. 3b/7, 79a/5, 102a/12, 111b/6

ṭ. dübek 85a/5

ṭ. -ı 82a/11

ṭ. -ın 127a/9

ṭ. -ıla 88a/1.

ṭaşra: Dışarı.

ṭ. 44a/10, 56a/9, 81a/3, 118b/4, 131b/4

ṭ. -sına 80a/7, 80b/13

ṭ. -sında 46b/8, 80b/2.

ṭatlu: Tatlı.

ṭ. 11a/6, 18a/3, 67b/7, 94a/5, 98b/7, 114b/6, 125a/5

ṭ. olmayup 130b/11-12

ṭ. bādem 47b/2

ṭ. bādām yaġın 38a/7

ṭ. bādem yaġın 39b/1, 61b/2, 67b/3-4, 125b/12

ṭ. erik ṣuyın 110b/5

ṭ. ḳavun 117b/9.

ṭāʿūn: (bkz. ṭaġūn)

ṭ. 5a/6.

ṭava: < Far. Tava.

ṭ. 107a/4.

ṭavılı: Tavını bulmuş, kıvama gelmiş, yeterli derecede ısıtılmış.

ṭ. sirke 71a/4

rāvend ṭ. ṣu 85a/11

rāvend ṭ. sirkengübīn 108b/7.

ṭavşan: Tavşangillerden, eti yenen, hızlı koşan, postundan yararlanılan bir memeli türü, tavşan (Lepus europeus).

ṭ. 16a/6, 71a/2, 111a/5

ṭ. boḳın 91b/11

ṭ. etin 67b/13

ṭ. yaġı 126b/3

ṭ. yaġın 61a/9, 113a/11

ṭ. -ı 68a/2.

ṭavuḳ: Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı (Gallus).

ṭ. 52b/4, 60a/1, 102a/10, 104a/11

ṭ. etin 89a/4

ṭ. ḳavurması 62b/11

t. kebābı 75a/7

ṭ. şorbāsın 50b/11

t. şōrpāsını 110b/5

ṭ. yaġın 11b/9, 104b/7

t. yumurtasına 111a/6

ṭ. -ı 90b/3.

tayıẖ: Kaygan, yoğun sıvı.

t. 25a/8.

ṭay(ı)ḳ: (bkz. tayıẖ)

meviyüz ṭ. -ı 17a/8 (üzüm suyu).

tāze: < Far. Taze, bozulmamış, bayatlamamış olan.

t. 40b/9, 88b/1, 97b/1, 103a/7, 120b/3, 127b/4

t. tāze 59a/6, 98a/2, 109a/11, 126b/7, 126b/8

t. ide 100a/13

t. -si 86b/1, 110a/1.

tāzele-: < Far. + Tr. Yenilemek, iyileştirmek.

tebaẖ: < Ar. Bozuk.

t. -ı endīşeden 99b/6-7.

ṭebāşīr : < Far. Bambu şekeri, hintkamışı şekeri.

ṭ. -i 90a/3.

Tebbet ve ʿAmme-yi Şerīfe Sūresi: <Ar. +T. Kuran'da geçen (Tebbet ve Sure-i Şerif Amme) iki surenin adı.

t. -n 59b/8.

tebdīl: < Ar. Değişmiş.

t. ideler 94b/11

t. olur 94a/3.

tebevvül: < Ar. İşeme, su dökme.

t. ideler 108a/7.

teclīl: < Ar. Örtme.

t. idüp 87a/1-2.

tecrībe: < Ar. Tecrübe, deneme ; krş tecrübe.

t. olınmışdur 41a/6, 132a/9

t. olunup 19a/4-5

t. idüp 33a/2.

tecrübe: (bk. tecrībe)

t. 17a/5, 80b/11, 121b/14

t. olınmışdur 101b/8, 107b/1, 108a/6, 121a/3, 127b/9.

tecrübelü: < Ar. + Tr. Denenmiş.

t. -dür 97b/12.

tedārik: < Ar. Elde edip hazır bulundurma.

t. itmiş ola 16b/2.

tedbīr: < Ar. Önlem.

t. -i envāʿi 127b/12

t. -i 6a/6, 6b/5

t. -i eylemek 53a/7.

tedebbür: < Ar. Tedbirli olma, önlem alma.

t. olan 70a/1.

tefekkür: < Ar. Düşünceye dalma.

t. -den 19b/6.

tefrīḫ: < Ar. Ferahlandırma.

t. -i ḳalb 62b/3.

tekrār: < Ar. Tekrar, gene, yine, yeniden.

t. 9a/6, 23b/1, 67b/6, 80b/2, 97b/11, 120b/3, 124b/8

t. tekrār 41b/10.

tel: Türlü metallerden yapılmış, kopmaya karşı bir direnç gösteren ince uzun nesne, tel.

t. ibrüşüm 27b/8

t. –i 44b/10.

teleyyün: < Ar. Gevşeme, yumuşama.

t. idüp 67a/7.

telyīn: < Ar. Yumuşatma.

t. idüp 20b/4, 23b/7

t. üzre ṭutmaḳ 39b/10-40a/1.

temām: < Ar. Tamam, bütünüyle, bütün, tüm.

t. 8a/4, 9a/7, 44a/4, 45b/1, 47a/6, 50a/4, 65a/3, 67b/5, 68a/3, 69b/8, 75a/5, 76b/10, 80a/12, 82a/9, 88a/6, 94b/12, 96a/7, 109a/4, 101b/11, 107b/6, 110a/10, 110b/1, 125a/7, 125b/1, 125b/7, 125b/13, 127b/1

t. olınca 121b/12

t. olduḳda 26b/10, 121b/11

t. olmadıysa 92a/12-92b/1.

temāmen: < Ar. Tamamen, tümüyle.

t. 25a/4.

temmet: < Ar. Genellikle el yazması kitapların sonuna konulan ve "Tamam oldu, bitti." anlamına gelen Arapça "temm" fiilinin geçmiş zaman çekimi.

t. ü'l-kitāb bi-ʿavnü'l-llāhü'l-mülkü'l-Vehhāb 132a/6.

temregü: Deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık, temriye hastalığı.

t. 4b/7, 97b/13

t. -yi 98b/1

t. -ye 98a/1, 98a/3, 98a/6, 98a/7, 98a/11, 98b/3

t. -si 98a/8

t. -sine 98a/13.

ten: < Far. Beden, vücut, ten.

t. -i 85b/10.

tencere: < Ar. Tancara. İçinde yemek pişirilen, kapaklı kap.

t. -yi 73b/1

t. -ye 80a/11, 127a/13, 123b/1

tenhā: < Far. Tenha, yalnız.

t. 13a/4, 68a/8, 105a/10.

tenḳiye: < Ar. Şırınga ile bağırsağa ilaç verme; vücutta biriken hıltları temizleme, vücuttan atma.

t. eyle[ye] 25b/10

t. ideler 46a/6-7

t. idüp 12b/10, 30b/4, 57b/5, 104a/11

t. -i dimāġ 118a/13

t. -i dimāġ idüp 59a/9-10.

ter I: < Far. Yaş, nemli özellikte.

t. niʿmetler 114b/6,

ḳıvāmı t. gerek 130b/12.

ter II: Ter, derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgi bir kokusu olan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı.

t. -i 115a/6

terāş: < Far. Tıraş, saç veya sakalı kesme işi, yülüme.

t. idüp 22a/6, 24a/4, 34a/4-5, 96b/11, 98b/1

t. olup 8a/3, 97b/1, 97b/4

t. -dan 97b/2

tere: < Far. Turpgillerden, yaprakları salata olarak yenen baharlı bir bitki (Lepidium).

taʿalluḳ t. -sin 55a/11.

terementīn: < Far. Terebetin adlı bir kimyasal madde; krş. tirementin.

t. 126b/3, 127a/2.

terencübīn: (bkz. terengübīn)

t. 111b/12

t. -r 100a/2, 130a/5.

terengübīn: < Far. Terāncübīn. Basra balı, bir tür kudret helvası; krş terencübīn.

t. 10a/5-6.

tereyaġ:(bkz. tereyaġı)

t. 28a/5, 62b/9, 93a/11

t. -ıla 85b/12.

tereyaġı: Sütten çıkarılan yemeklik yağ, sağyağ, sadeyağ.

t. 110b/9

t. -n 89a/6

t. -ndan 43a/5

t. -n 94a/7

t. -dur 130a/1.

tereyaḳ: (bkz. tereyaġı)

t. 67b/10.

teri: (bkz. deri)

t. -ye 110b/11.

terkīb: < Ar. Terkip, ilaç terkibi, bileşim, türlü maddelerin ve bitkilerin karışımı ile elde edilen ilaç .

t. 125a/10, 125b/11

t. idüp 53a/10

t. -in 6b/4, 121b/14, 123a/12, 125b/3, 126a/7

t. -i 125a/5, 125a/13

t. -i bācī-i siyāh-ı mücerreb 127b/7

t. -i cüllāb 124b/2

t. -i ḥabb-ı ayārīc-i fayḳara 122b/8

t. -i ḥabb-ı cāmiʿ 123a/4

t. -i ḥabb-ı sultān selīm ḫān 122a/8

t. -i maʿcūn ṭuzlu balġamī 121b/3-4

t. -i maʿcūn-ı cevāriş 119a/2

t. -i maʿcūn-ı ekber 120a/5

t. -i maʿcūn-ı müferreḥāt 121a/3

t. -i maʿcūn-ı nādirī 119b/12

t. -i maʿcūn-ı zencebīl 118b/9

t. -i merhem-i cenkār 126b/6-7

t. -i merhem-i firenk 127a/6

t. -i merhem-i ḳaṣāb 126a/12

t. -i merhem-i ḳaṭʿār 127b/3

t. -i merhem-i ḳurre 126b/13

t. -i nisyān 119a/7-8

t. -i sehil 127a/11

t. -i şarāb-ı līmūn 123b/10

t. -i şarāb-ı ṣandāl 125a/8.

terle-: Terlemek.

t. -yeler 86b/10, 110a/6

t. -yüp 110b/2

t. -yince 8a/4, 96a/7.

terlet- (d): Terletmek.

t. -eler 105b/2

t. -üp 68a/9.

terli: Nemli, ıslanmış.

t. -dür 116a/10.

ters: < Ar. Dışkı, hayvan dışkısı.

t. -ini 69a/2

t. -iŋ 86b/3, 110a/2

t. -den 86b/8.

tertīb: < Ar. Tertip, düzenleme, düzenlenmiş.

t. idüp 125b/12-13

t. -i ḥabb-ı ḳūḳıyā 122b/1

t. -i maʿcūn-ı nā-tırfıl 119a/12.

te's̱īr: < Ar. Etki.

t. eyledükde 61b/6

t. ide 24a/5

teşennüc: < Ar. Spazm, damar büzüşmesi.

t. 5b/1, 108b/6

t. eyler 66a/3-4

t. -e 100a/5, 108b/9, 108b/10.

teşvīş: < Ar. Karıştırma, karmakarış etme.

t. -leri 15b/11.

tez : < Far (tīz). Tez, çabuk, hızlı; krş tiz.

t. 108a/8, 112b/12, 114a/6

t. tez 9b/9, 39a/5, 46b/4, 52a/2, 62a/3, 78b/10, 114a/3, 123b/4

t. -ce 104a/3

t. -ce tezce 57b/2.

tezek (g): Tezek, hayvan dışkısı.

ṣığır t. -in 86b/1, 86b/1, 109b/13, 110a/9-10, 111a/1.

ṭılsımāt: < Ar. Büyüler, tılsımlar.

ṭ. 18a/10.

ṭırfīl: < Grk. trifolium. Bir tür yonca, tırfıl, üçgül.

ṭ. 24a/1, 25b/9.

ṭırnaḳ (ġ): Tırnak.

ṭ. 88b/1

ṭ. -a 88a/12

ṭ. -ın 19a/3, 66b/3, 88a/12, 93b/5, 93b/6, 97a/11, 106b/6, 106b/12

ṭ. -lar 4a/7, 88a/10

ṭ. -larını 85a/2

ṭ. -ların 84b/9, 88b/3.

tikli: (bkz. tilki)

t. -nüŋ 71a/8.

tilki: Köpekgillerden, kürkü beğenilen bir memeli türü, tilki (Vulpes).

t. yaġın 60a/6, 87a/6, 106b/4

t. -nüŋ 88b/11, 103b/7.

tīmār: < Far. Yara bakımı.

t. idüp 46a/3.

tīn-i maḫtūn: < Ar. Mühürlü balçık, tıbbi bir tür balçık.

t. -ı 120b/12.

tirementīn: (bkz. terementīn)

t. 127b/9

tirit (d): İçine ekmek doğranmış sıvı yiyecek.

t. 21b/9

t. -i 87a/9.

tiryāḳ: < Ar. Genellikle panzehir niteliğinde olan bir grup macun.

t. -ı a[r]baʿa 18a/8

t. -ı fārūḳ 105a/6; krş. fārūk.

tiz: (bkz. tez)

t. 92a/12, 92b/1, 93b/2

t. ḥemān 92a/9

t. -ce 36b/7.

ṭobalaḳ (ġ): Hunnapgillerden bir bitki (Rhamnus clorophorus globosus).

ṭ. 81a/5

ṭ. -ı 103a/4.

ṭoġ-: Doğmak, dünyaya gelmek; krş: doġ-.

anadan ṭ. -mış gibi olup 83a/12.

ṭoġra-: Doğramak; krş: doġra-.

ṭ. -yup 41a/8, 64b/10, 77b/9.

toḫm: < Ar. Tohum, bitkilerde döllenme sonunda yumurtacıktan

oluşan ve yeni bir bitki oluşmasını sağlayan tane.

t. -ı rāzyāne 63b/1-2, 64a/5

siyāveşān ve rāzyāne t. -ı 49a/3

ṣarmaşuḳ t. -ı 97a/5

t. -ı kerefes 120b/2

t. -ı reyhān 63b/7, 120b/1

t. -ı ṣoġan 120b/2

t. -ı tere 120b/1

t. -ı ḥanṭal 122b/4

t. -ı 77b/4, 79b/5

kerefeş t. -ı 53a/8

kerefeş t. -ınuŋ 10a/11

t. -ın 33b/2, 78a/8, 117b/12

kendene t. -ın 91b/5, 103b/5-6

kerefes t. -ın 89b/5-6

keşūr t. -ın 93b/8, 93b/10

keten t. -ın 51a/7, 69b/3

mersīn t. -ın 77a/9

t. -ına 53b/10

t. -ından 24b/4, 50b/5, 125b/5

mersīn t. -ından 124b/13

t. -lar 130b/4.

toḫme: < Far. Peklik, hazımsızlık.

t. 128b/5.

toḫmekān: < Far. Semizotu (Portulace oleracea).

t. 62a/9, 63b/7-8.

toḫmī: < Ar. Tohumlu, tohumu bulunan.

t. edviyelerden 125b/4.

ṭoḳ: Tok, aç olmayan.

ṭ. 112b/9.

ṭoḳın-: Dokunmakı, temas etmek.

ṭ. -a 37b/2.

ṭoḳındur-: Dokundurmak; ḳrş: doḳundur-.

ṭ. -madın 107a/4

ṭ. mayalar 32a/3, 94b/10.

ṭoḳsan: Doksan.

ṭ 75b/8.

ṭoḳuz: Dokuz.

ṭ. 111b/3, 121a/4.

ṭoldur-: Doldurmak.

ṭ. -alar 45a/3

ṭ. -up 46a/1, 46a/3, 110a/2.

ṭolu: Dolu, boş karşıtı.

ṭ. 106a/8

ṭ. ṭolu olup 58a/9.

ṭon[at]- (d): Giyinmek, giyinini sağlamak.

ṭ. -alar 83b/10.

ṭonuḳ: Donuk, mat; canlılığı olmayan.

ṭ. olsa 56b/6

ṭ. olup 19b/7.

ṭoŋuz: Domuz (Susacrofa domestica).

ṭ. -ıŋ derisin 106a/12-106b/1.

ṭopraḳ (ġ): Toprak.

ṭ. 26b/9, 88a/2

ṭ. -uŋ 108a/7

ṭ. -ı 108a/8

ṭ. -a 16b/3.

ṭopṭollu: Dopdolu.

ṭ. idüp 32b/3.

ṭopuḳ (ġ): Topuk.

ṭ. 41b/5

ṭ. çıḳmaḳ 41b/2

ṭ. -ına 84b/3, 86a/4

ṭ. -larına 60a/1, 75a/4.

ṭos: (bkz. ṭoz)

ṭ. şekeri 132b/14.

toz: Toz.

t. -ını 29a/7.

törpülen-: Törpülenmek.

t. -miş 125a/10

ṭūd: (bkz. dūt)

ṭ. şarābı 39a/8.

ṭudul-: Tutulmak, tutukluk olmak.

ṭ. -masına 61a/11.

tuffāḥ: < Ar. Elma; bkz. alma (Pirus malus).

t. şarābı 52a/4

t. şarābın 62b/7.

ṭur-: Durmak, kalmak; krş: dur-.

ṭ. -a 9b/2, 24a/1, 42a/9, 43b/1, 72a/4

ṭ. -duḳda 8a/10, 28a/5-6, 61a/10, 88a/6

ṭ. -an 42b/10, 88a/11

ṭ. -duḳdan ṣoŋra 40a/10-40b/1, 81a/11

ṭ. -ursa 94a/1

ṭ. -mayup 65a/7.

ṭuraḳ: Dereotu, rezene (Anethum graveolens).

ṭ. otı 84a/6, 99a/1

ṭ. otı kökin 72a/11

ṭ. otı ṣuyın 9a/5-6, 78b/8

ṭ. otın 44a/11, 48b/3, 54a/1, 91a/8-9

ṭ. otından 47b/4

ṭ. -ı 102b/11.

ṭūrīç: (bkz. ṭurunc)

ṭ. ḳabuġı 53a/8

ṭurp (b): < Far. Turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki, turp (Raphanus sativus); krş turup.

ṭ. 20a/8, 51a/11

ṭ. ṣuvı 61a/2

ṭ. ṣuyun 9a/4-5

ṭ. toḫmı 53b/3, 84a/6

ṭ. toḫmına 53b/9-10

ṭ. -uŋ 54b/5

ṭ. -ı 53b/5, 54b/4,79a/1, 81b/6, 120b/12.

ṭurunc: < Far. Turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen, kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç, turunç ağacı (Citrus aurantium amara) ve bu ağacın portakala benzeyen, suyu acımsı meyvesi.

ṭ. 15b/10, 24b/3, 65b/9, 114a/7

ṭ. ḳabuġı 97a/5

t. ḳabuġı maʿcūnın 93a/8

ṭ. ḳabuġı gibi olup 115a/10-11

t. ḳabuġı şarābın 52b/3

ṭ. yapraġın 62b/10

ṭ. -ı 24a/9, 106b/12.

turup: (bkz. turp)

ṭ. 11b/6-7, 96a/9

t. toḫmın 63b/10, 71a/1, 77b/6, 129a/2

tut- (d): Tutmak; krş: dut-.

t. -sa 30a/4, 60b/9, 93b/10

ṭ.-salar 28b/7, 34b/4, 34b/5, 44b/6

ṭ. -up 35a/6, 50a/5, 61b/6, 85b/2, 89b/10, 90a/2, 90b/6, 114b/13, 128b/12

t. -an 20a/3, 89b/9

ṭ. -maḳ 40a/1, 67b/2

ṭūt: (bkz. dūt)

ṭ. 125a/12

ṭ. yapraġın 38a/5

ṭ. aġacı yapraġın 34b/1-2.

tutarlıḳ (ġ): Sara hastalığı, sara nöbeti.

t. -ı 19a/10.

ṭutıl-: Tutulmak; krş: dutıl, dutul-.

ṭ. -an 78a/6, 78b/9

ṭ. -mış olsa 51b/1

ṭ. -ması 50b/7, 61b/3

ṭ. -madıḳ 121b/8

ṭ. -maması 3b/6

tutun-: Tutunmak.

t. -an 35a/7

ṭuz: Tuz.

ṭ. 20b/4, 22a/9, 23b/10, 34b/10, 34b/9, 44a/3, 45a/2, 56a/8, 71b/1, 86b/3, 89a/10, 90b/7, 92a/4, 95b/12, 99a/6, 103a/3, 103a/8

ṭ. -dan 51a/4

ṭ. -ı 38b/3, 96a/6

ṭ. -ı ḳoşup 9a/1

eflāḥ ṭ. ın 34a/3, 112b/6.

eflāḳ ṭ. -ını 42a/4

ṭuz başı: Sıraca adı da verilen bir tür çıban; krş. ḫanāzīr, ṣıraca.

ṭ. 45b/2.

ṭuzlı: (bkz. ṭuzlu)

ṭ. 12a/10, 67a/3, 71b/7.

ṭuzlu: Tuzlu; krş. ṭuzlı.

ṭ. 40b/10-11, 78b/4, 99a/12, 121b/13, 128b/6, 129a/8

ṭ. gibi olup 39a/5

ṭ. ṣu 72b/4, 98a/3

ṭ. -dan 30a/7, 49a/11-49b/1, 51a/5, 121b/12

ṭuzsız: (bkz. ṭuzsuz)

ṭ. 54b/8, 84a/8

ṭuzsuz: Tuzsuz; krş: tuzsız.

ṭ. 54b/8, 77b/8, 94b/9.

tüg: Tüy.

t. -ün 60a/7

tüken-: Tüknmek, bitmek.

t. -e 121b/11.

tükür-: Tükürmek.

t. -se 30a/2

t. -e. 105b/8

t. -eler 105b/4

t. -üp 32b/8, 35a/9.

tükürük (g): Tükürük, tükürük bezlerinin ağza akan salgısı.

t. 43a/4,105b/4, 109a/10, 112b/2

t. -ün 98b/3

t. -iyle 91b/6.

türbe: < Ar. Türbe, genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı.

t. -den 106a/1.

türbüd: < Far. Türbit otu (Conculvulus turpethum).

t. 118b/6

t. -i ebyaż 122b/5, 122b/12.

tüşür-: Vücuttan yavru, çocuk vb. atmak; krş: düşür-.

t. -ür 92b/1

t. -e 93b/9

t. -en 93b/4.

tütsi: Tütsü.

t. etseler 65b/5

t. virseler 7b/6, 9a/10, 15a/6-7, 15a/8-9, 19a/8, 19a/9, 19b/1-2, 28b/10, 29a/1, 89b/9, 92a/11, 92a/12, 92b/1, 93b/6, 93b/7, 93b/11, 104b/6, 106b/1, 106b/13, 107a/1

t. virse 91b/11

t. virüp 107b/2.

tütün: Duman; buhar.

t. -den 51a/4

t. -i 93b/8.

tüz: Düz.

t. -ce 41b/3.

tüziye: Peşi sıra, ardı sıra.

t. 39a/7

U

uc: Uç.

u. -ı 27a/4

u. -ın 14b/8

u. -ından 100b/7.

uçuḳ (ġ): Havale, epilepsi; krş. ṣarʿa.

u. 13b/3, 16b/2, 18b/9, 111b/7

u. zaḥmetine 16a/6

u. -a 100a/6

u. -ına? 124b/12.

uçurum: Uçurum.

u. 116a/4.

ʿūd: < Ar. Öd ağacı (Aquilaria agallocha).

ʿū. 52b/6, 62b/7, 62b/10, 64b/4, 64b/10, 93a/3

ʿū. ü’l- aṣīli 19a/7

ʿū. -ı belesān 120b/8, 122b/11

ʿū. -ı ḫāliṣ 121a/13

ʿū. -ı hindī 107a/7

ʿū. -ü’l-ḳāhrı 37b/9

ʿū. -ü’s-ṣālib 120a/13.

ufacuḳ: Çok ufak, küçüçük.

u. 32a/9, 41a/8, 64b/10, 85a/4, 97a/8, 100b/11, 103a/2.

ufanuḳ: Kırılmış, ezilmiş.

u. 127b/8.

uġra-: Uğramak.

u. -sa 36b/5

u. -yan 7b/10, 78b/11, 90a/2

u. -mış olan kimseneye 101a/2

u. -rsa 89b/12.

uġrad-: Uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak.

u. -up 131b/13.

ula-: Ulamak, ilave etmek.

u. -ya 65a/8.

ulvī: < Ar. Ulu, yüce.

u. 116a/4.

um-: Bir şeyi istemek, arzulamak, canı çekmek, aşermek.

u. -maḳdan 94a/4.

un: Un.

u. 71b/12, 82b/11, 109a/4

u. gibi idüp 109b/6

arpa u. -ı 25b/5, 82b/11

arpa u. -u 23a/7

arpa u- -unı 23a/9.

unçḳuraḳ: Hıçkırık.

u. -a 125a/5.

ʿunnāb: < Ar. Kızıliğde, üvez ağacı (Sorbus aucuparis).

ʿu. 10a/2, 73a/10, 73b/1, 130b/5.

ʿunṣāre-i efsentin: (bkz. efsentin)

ʿu. 123a/9.

unutsaḳı: Unutkanlık, krş. unutsaḳlık.

u. 65b/6.

unutsaḳlıḳ (ġ): Unutkanlık.

u. 1a/8, 22b/5

u. -ı 22b/5, 119a/8, 119a/11-12, 119b/1, 129b/3

u. -a 15a/5.

ur II: Ur, tümör.

ū. 44b/9.

ur-: Vurmak; ilaç sürmek.

u. -sa 101a/12, 114b/4

u. -salar 7a/4, 7b/4, 9b/3, 10b/7, 10b/8, 11a/5, 11a/6, 31b/4, 35a/1, 35a/2, 36b/4, 38b/4, 42b/1, 45a/10, 45b/2, 48a/5, 51b/10, 51b/6, 51b/8, 55a/5, 55b/2, 57a/10, 57a/8, 57a/9, 59a/6, 59a/8, 61a/5, 61a/7, 61a/9, 70b/10, 70b/12, 70b/8, 71a/2, 71a/5, 71a/7, 71a/9, 71b/2, 72b/3, 75b/11, 75b/12, 76a/7, 76b/7, 79a/10, 79a/8, 79b/3, 79b/7, 81a/3, 82a/5, 82a/6, 84a/2, 85a/10, 85a/8, 85a/9, 85b/1, 85b/3, 88a/12, 90b/10, 91a/3, 91b/5, 91b/6, 92a/3, 92a/5, 92a/6, 92b/13, 100b/14, 101a/5, 101a/8, 101a/9, 101a/12, 101b/8, 102a/11, 103a/11, 103a/9, 103b/3, 108b/12, 109a/1, 109a/11, 109a/12, 109a/7, 109b/8, 110b/10, 110b/12, 111a/2, 112a/10, 114b/8, 126b/12, 126b/6

u. -alar 8b/10, 10b/6, 23a/10, 23b/1, 24a/5, 25b/4, 28b/1, 43a/9, 46b/3, 52b/7, 85a/2, 94a/12, 94b/9, 94b/10, 109b/9, 126a/12, 127b/12

u. -up 10b/5, 30a/10, 30b/9, 37b/1, 39a/3, 40a/10, 43b/4, 45a/4, 45b/9, 62b/2, 80a/7, 80a/8, 84b/11, 86a/10, 88b/11, 94b/2, 95a/1, 95a/2, 110a/10, 110a/11, 120b/10, 120b/4, 127b/9

u. -duḳlarında 40b/9, 46b/9, 72a/7-8, 83a/1, 85b/5

u. -maya 15b/2, 68b/2

u. -maḳ 10b/4, 52a/8.

urul- : Çarpma sonucu ezilmiş.

u. -mış 101a/1.

uṣan-: Düşünmek; krş. düşün-.

u. -amasa 11b/3.

usḳuṭūṣ: (bkz. ustuḫūṭus)

u. 20a/3.

usṭudūs: (bkz. ustuḫūṭus)

u. 122b/5.

ustuḥṭūs: (bkz. ustuḫūṭus)

u. 20a/8.

ustuḫuẓūs: (bkz. ustuḫūṭus)

u. 17a/6.

ustuḫūṭus: < Grk. Karabaşotu (Lavandula stoechas).

u. maʿcūnın 11a/8-9.

usṭumdūs: (bkz. ustuḫūṭus)

u. 104b/1.

uş: İşte.

u. bu 132b/13, 132b/17.

ʿuşşāḳ çadırı: < Ar. + Tr. Çadıruşağı otu ve bundan elde edilen zamk (Dorema ammoniacum).

ʿu. -ndan 76b/4.

uyan-: Uyanmak.

u. -ur 112b/12

u. -ması 35b/2.

uyaŋ: At, koyun gibi hayvanların boynuna asılan süsler, püskül ve pullar.

u. -ın 80a/9

u. -ından 80a/6.

uyḫu: Uyku.

u. 59b/7, 59b/8, 115b/6

u. -da 76a/9, 113b/2

u. -dan 65a/9

u. -sı 59b/9, 60a/1, 60a/2, 60a/3, 60a/6, 60a/10, 60b/5, 65a/5-6, 116a/2.

uyḫusız: Uykusuz.

u. 115a/9.

uyḳusızlıḳ: Uykusuzluk.

u. -dan 99b/7.

uyluḳ (ġ): Uyluk, kalçadan dize kadar olan bacak bölümü.

u. -ına 92a/8, 92a/10

u. -da 83a/2.

uyu-: Uyumak.

u. -ya 59b/9, 60a/4, 60a/6, 60b/3, 83a/11

u. -yup 114b/7

u. -duġı 16a/11

u. -rken 112b/10

u. -maya 21a/4, 60a/4, 60a/5, 60a/7, 60a/9

u. -mazsa 60b/1

u. -maḳ 2b/5, 59b/6

u. -mamaḳ 2b/5, 59b/6

u. -mamaḳdan 65a/10.

uyur: Uykuda olan.

u. -uŋ 16b/3.

uyuş-: Uyuşmak.

u. -ur 72b/10

u. -up 11b/2.

uyuz: Uyuz hastalığı.

u. 4b/6, 96b/1

u. -a 96b/3, 96b/4, 96b/7, 100a/6

u. -ı 87a/2, 96b/2, 96b/6, 130a/6.

uzacuḳ: Uzakça.

u. 14b/9.

uzun: Uzun.

u. 88a/5

u. boylu 108a/9-10

u. olsa 108a/12

u. olup 114a/3.

uzunluḳ (ġ): Bir yüzeyin iki temel boyutundan en büyük olanı, boy, en karşıtı.

u. -ına 16b/7.

ʿuż(u)v: < Ar. Uzuv, organ.

ʿu. -ın 15a/10.

Ü

übüḳ (g): Horoz, hindi vb.nin tepesinde bulunan kırmızı deri uzantısı, ibik.

ü. -in 19a/8-9.

üç: Üç.

ü. 9b/2, 10b/2, 16a/7, 21b/9, 25a/6, 39b/3, 57b/10, 61b/1, 68a/7, 68b/10, 69a/5, 69b/9, 71a/10, 71b/10, 72b/5, 73a/10, 76b/10, 76b/5, 78b/10, 78b/7, 79a/2, 79a/4, 79a/4, 81a/12, 81a/6, 85a/2, 85a/2, 87b/10, 87b/8, 92a/1, 92b/10, 96b/13, 96b/5, 97a/1, 97b/1, 97b/2, 100a/6, 102a/1, 104b/4, 111a/10, 115a/9, 118a/12, 118b/15, 119a/11, 120a/3, 120b/12, 120b/4, 121a/12, 121a/12, 121a/12, 122a/10,

122b/4, 122b/5, 123a/2, 124b/7,

126b/4, 126b/5, 127a/8, 127a/9, 131b/5, 132b/18

ü. arpa ağırı 109b/10-11

ü. dāne 42a/2, 89b/10, 112b/5

ü. defʿa 84b/11

ü.dört defʿa 11b/9, 95b/4

ü. dürlü 66a/5

ü. günde bir 49b/4-5, 114b/2

ü. ḳat idüp 45b/6

ü. kere 16b/7. 16b/7

ü. kez 41a/10

ü. ṣabāḥ 68b/12-69a/1

ü. yüz 123b/13, 124b/3.

üçer: Üçer.

ü. 77a/6, 105b/5, 125b/1

ü. dānesin 100b/7

ü. er defʿa 100b/14.

üçünci: Üçüncü.

ü. 99b/7

ü. defʿada 77b/4.

üfür-: Üfürmek, üflemek.

ü. -seler 28b/5, 29a/6, 29a/8, 29a/11, 112b/5.

üslūb: < Ar. Oluş, yapış biçimi.

ü. 105b/8.

üst: Üst.

ü. -ün 23a/10

ü. -üne 31b/7, 86b/9, 112b/11

ü. -ünde 14a/8

ü. -inde 70a/11.

üstübü: (bkz. üstüpü)

ü. 120b/2

ü. -nüŋ 40b/6, 109b/6

ü. -sinüŋ 40a/8.

üstüpü: < Ar. < Rum. (stuppi) İnce iplik benzeri kaba keten ve kenevir parçaları, keten veya kenevir liflerinden yapılmış bez.

ü. 11b/6

ü. bezin 42a/5-6

ü. -niŋ 42a/7-8

ü. -nüŋ 88a/3, 88a/4

ü. -yi 42a/5

ü. -siyle 88a/5.

üşü-: Üşümek.

ü. -se 36b/8

ü. -meye 11b/7.

üz-: Koparmak, kesmek.

ü. -üp 31b/3.

üzer: Üst.

ü. -i 85b/6

ü. -ini 32b/2, 65a/8, 110a/12, 127b/3

ü. -ine 10b/6, 11a/10, 11b/1, 11b/6, 13a/10, 14a/7, 16b/6, 16b/9, 23b/8, 28a/4, 28a/5, 30a/9-10, 31a/10, 31b/4, 31b/8, 32b/6, 33b/5, 33b/8, 35a/1, 35a/2, 35a/6, 35a/7, 36a/9, 37b/2, 40a/8, 40a/9, 40b/6, 41a/4, 41a/8-9 , 42a/8, 42a/8, 43b/3, 45a/10, 45a/9, 45b/2, 45b/6, 45b/8, 51b/6, 51b/9, 52a/7, 52b/6, 53b/6, 54a/7, 54b/9, 55a/5, 58a/3, 58a/3, 64b/6, 66a/4, 69b/7, 70b/12, 70b/6, 70b/7, 71a/5, 71a/9, 71b/1, 71b/3-4, 72a/2, 72a/2, 72a/3, 72a/4, 72a/7, 72a/7, 72b/3, 75a/10, 76b/10, 76b/7, 77a/2, 77a/4, 79a/12, 79a/8, 79a/9, 80a/11, 80b/8, 81a/11, 81a/2, 81a/3, 82a/5, 82a/6, 82b/10, 83a/10, 83a/6, 84a/11, 84a/2, 84a/2, 85a/10, 85b/1, 86a/7, 86b/9, 88a/2, 88a/4, 88a/5, 89a/4, 90b/11, 91a/1, 91a/4, 91a/8, 91b/12, 91b/5, 91b/9, 92a/3, 92a/4, 92a/5, 92b/13, 93b/9, 94a/11, 94b/2, 94b/7,100b/13, 100b/7, 101a/12, 102a/11, 103a/10,

103a/2, 103a/5, 103a/6, 103a/9, 103b/3, 103b/3, 106b/3, 108a/3, 108a/5, 108a/7, 109a/4, 109a/9,109b/6, 109b/7, 109b/8,110a/10, 110a/11, 110a/12, 110a/6, 112a/10, 113b/13, 114a/1, 116a/8, 117b/4, 117b/6,120b/10, 120b/2, 120b/2, 120b/3, 120b/8, 121a/7, 123b/2, 124a/3, 124a/8, 126a/2, 131b/12, 131b/14

ü. -inde 26b/8, 94a/1, 120b/10

ü. -iŋe 131b/14

ü. -inden 89b/10.

üzerlik: (bkz. yüzerlik)

ü. 99a/9, 132b/4.

üzre: Üzere.

ü. 6a/8, 12b/7, 21b/2, 21b/4, 22b/4, 27a/2, 28a/6, 33b/4, 34a/9, 39b/10, 39b/9, 41a/6, 71b/7, 74b/10, 74b/11, 74b/3, 75b/1, 78b/4, 87a/9, 88a/7, 105b/8, 115a/4, 117a/13, 119b/11, 119b/8, 123b/9, 128a/10, 128a/11, 128a/11, 131b/8, 131b/8, 132a/2, 132a/3

her ne menvāl ü. 114b/13

ü. -dür 46b/8.

üzüm: Üzüm (Vitis vinifera).

ü. 27b/6, 117b/7

ḳara ü. 91a/9

ḳızıl ü. 10b/1, 21a/6, 47a/5, 51a/8, 79a/6-7, 82a/3, 85a/9, 89b/11

ḳızıl ü. ṣuvı 68a/10

ḳurı ü. 49a/2, 51a/3, 117b/10-11

ü. çubuḳın 28b/4-5

ü. -i 117b/5-6

ü. -e 117b/8

daġ ü. -i 11a/4 (bkz. mevīzec).

V

vacaʿ-i mafāṣıl: < Ar. Eklem ağrısı; krş. bendükşeler ağrısı.

v. 4a/6, 87b/4

v. -a 83b/13, 87b/6.

vācib: < Ar. Yapılması gerekli olan.

v. 16a/2.

vāfir: < Ar. Çok, haddinden fazla, bol.

v. 70a/4, 79b/8, 79b/9, 83b/8, 86a/7, 86b/3, 110a/2, 110a/9, 110a/11.

vāḳiʿ: < Ar. Olan, meydana gelen, olmuş.

v. olan 57b/5

v. oldıysa 57b/4

v. olsa 8a/8

v. olursa 24a/6, 55b/6.

vaḳiyye: < Ar. 1,282 gramlık ağırlık ölçüsü.

v. 84b/9, 84b/9, 101b/9, 101b/10, 101b/13, 121b/7, 124a/11, 124a/11, 125a/13, 126b/1, 127a/4, 131a/8, 131a/8, 131a/8, 131a/9.

vaḳt: < Ar. Vakit, zaman.

v. 57b/1, 68b/5, 122b/7, 130b/9

v. ve vaḳt 79a/4

v. -i ḥācetde 56b/8, 81a/1, 83b/2, 107a/11, 122a/6, 123b/4, 124b/4, 125a/3, 125b/2, 125b/14, 131a/10

v. -ı 14a/10, 39b/2

v. –ın 14b/3, 16a/11, 25b/2, 25b/8, 70a/4, 70a/6, 98a/11, 106a/2

v. -ında 58a/5, 80b/5, 80b/7

v. -lerinde 102a/8.

vaḳtā: < Ar. Ne vakit ki.

v. ki 114a/12.

var: Var.

v. 8b/1, 49b/3, 67b/1, 75b/2, 77b/7, 82a/4, 99a/8, 109b/9, 117b/5, 121a/4

v. idi 14a/2

v. -ısa 79a/7, 111b/2

v. olup 27b/7

v. -dır 13b/10

v. -dur 21a/10, 46a/4, 46a/11, 67a/1, 86a/2, 86b/7, 99b/5, 101b/2, 111b/8, 125b/9, 129b/2, 129b/5, 129b/9

var-: Varmak, gitmek, ulaşmak.

v. -sa 113b/12

v. -up 44a/3, 80b/5, 83b/7, 105b/13, 107b/1

v. -duḳda 36b/5, 107b/6

v. -duḳça 113a/11

v. -ınca 40a/10, 40b/7, 77b/7, 84b/3, 86a/4, 86b/6, 107b/7, 123a/2, 129a/6, 129b/1

v. -ıncayadur 116a/14

v. -mamaḳ 36b/7

v. -mayup 13a/5, 22a/12

v. -ursa 88a/7

v. -urlarsa 24b/7-8

v. -maḳ 116b/8.

varsama : (bkz. marsama)

v. 117a/2.

vażᶜ : < Ar. Ortaya çıkarma.

v. ide 92a/8, 92a/9, 92a/12, 92b/2

v. -ı ḥaml ide 92a/10.

ve: < Ar. Ve.

v. 1a/9, 1a/10, 1a/11, 1b/5, 1b/5, 2a/2, 2a/2, 2a/3, 2a/4, 2a/4, 2a/4, 2a/5, 2a/7, 2a/9, 2b/1, 2b/1, 2b/3, 2b/4, 2b/5, 2b/6, 2b/8, 2b/9, 3a/2, 3a/4, 3b/1, 3b/3, 3b/3, 3b/4, 3b/5, 3b/6, 3b/6, 3b/10, 4a/1, 4a/3, 4a/4, 4a/5, 4a/5, 4a/6, 4a/8, 4a/9, 4b/2, 4b/3, 4b/4, 4b/5,

4b/5, 4b/5, 4b/6, 4b/6, 4b/7,
5a/1, 5a/2, 5a/4, 5a/5, 5a/6,
5a/6, 5a/7, 5a/8, 5a/9, 5b/1,
5b/2, 5b/2, 5b/3, 5b/4, 5b/5,
5b/6, 5b/6, 5b/6, 5b/7, 6a/1,
6a/1, 6a/3, 6a/4, 6a/4, 6a/4,
6a/7, 6a/8, 6a/9, 6b/6, 7a/2,
7a/9, 7a/9, 7b/2, 8a/1, 8a/3,
8a/4, 8a/8, 8a/9, 8b/2, 8b/4,
9a/4, 9a/5, 9b/1, 9b/5, 9b/6,
9b/8, 9b/8, 10a/11, 10a/8,
10b/8, 11a/2, 11a/2, 11a/6,
11b/4, 12a/10, 12a/10, 12a/10,
12a/10, 12a/11, 12a/12, 12a/2,
12a/4, 12b/10, 12b/2, 12b/5,
12b/6, 12b/7, 13a/3, 13a/4,
13a/5, 13a/8, 13a/9, 13a/9,
13b/1, 13b/10, 13b/10, 13b/2,
13b/3, 13b/3, 13b/6, 13b/6,
13b/7, 13b/8, 14a/1, 14a/10,
14a/3, 14a/4, 14a/4, 14a/6,
14a/7, 14a/7, 14a/8, 14b/6,
14b/8, 14b/9, 15a/11, 15a/4,
15a/4, 15a/4, 15a/5, 15a/5,
15a/5, 15a/5, 15a/7, 15b/1,
15b/1, 15b/10, 15b/2, 15b/2,
15b/3, 15b/6, 16a/1, 16a/1,
16a/4, 16b/3, 17a/1, 17a/4,
17a/6, 17a/8, 17b/10, 17b/11,
17b/2, 17b/3, 17b/5, 17b/6,
17b/7, 17b/9, 18a/1, 18a/3,
18a/3, 18a/4, 18a/4, 18a/4,
18a/4, 18a/5, 18a/5, 18a/7,
18a/8, 18a/8,18b/1, 18b/3,
18b/5, 18b/6, 18b/8, 19a/8,
19b/1, 19b/10, 19b/10, 19b/2,
19b/4, 19b/6, 19b/7, 19b/7,
19b/8, 20a/3, 20a/3, 20a/4,
20a/5, 20a/7, 20a/8, 20a/9,
20a/9, 20b/10, 20b/4, 20b/4,
20b/5, 20b/5, 20b/5, 20b/7,
20b/7, 21a/4, 21a/8, 21a/9,
21a/9, 21a/9, 21b/1, 21b/2,

64b/4, 64b/4, 64b/5, 64b/7,
64b/7, 64b/9, 65a/1, 65a/1,
65a/10, 65a/2, 65a/3, 65a/6,
65a/7, 65a/8, 65a/9, 65a/9,
65a/9, 65b/10, 65b/4, 65b/5,
65b/6, 65b/7, 65b/8, 66a/1,
66a/2, 66a/3, 66a/4, 66a/5,
66a/5, 66a/7, 66a/7, 66a/9,
66b/1, 66b/10, 66b/2, 66b/2,
66b/2, 66b/2, 66b/3, 66b/3,
66b/4, 66b/4, 66b/5, 66b/7,
66b/9, 66b/9, 66b/9, 66b/9,
66b/9, 67a/1, 67a/10, 67a/10,
67a/11, 67a/12, 67a/6,
67a/7,67a/7, 67a/9, 67a/9,
67b/1, 67b/10, 67b/11, 67b/11,
67b/12, 67b/13, 67b/13,
67b/13, 67b/2, 67b/2, 67b/7,
67b/7, 67b/8, 68a/3, 68a/5,
68a/8, 68a/9, 68b/1, 68b/10,
68b/2, 68b/2, 68b/8, 68b/9,

69a/2, 69a/3, 69a/6, 69b/11,
69b/4, 69b/7, 69b/9,70a/2,
70a/2, 70a/7, 70a/9, 70b/2,
70b/3, 70b/6, 70b/9, 71a/6,
71a/9, 71b/1, 71b/2, 71b/3,
71b/4, 71b/5, 71b/7, 71b/7,
71b/7, 71b/7, 72a/3, 72a/5,
72b/1, 72b/10, 72b/4, 72b/5,
73a/2, 73a/4, 73a/6, 73a/7,
73b/1, 73b/10, 73b/2, 73b/5,
73b/9, 74a/1, 74a/10, 74a/3,
74a/4, 74a/5, 74a/7, 74a/7,
74a/7, 74a/8, 74b/2, 74b/4,
74b/7, 74b/7, 74b/8, 74b/8,
75a/10, 75a/11, 75a/11, 75a/11,
75a/12, 75a/12, 75a/12, 75a/3,
75a/7, 75a/7,75a/7, 75a/8,
75a/8, 75a/9, 75a/9, 75a/9,
75b/3, 75b/4, 75b/6, 75b/6,
76a/11, 76a/2, 76a/2, 76a/7,
76a/9, 76a/9, 76b/3, 76b/6,

56b/1, 56b/10, 56b/2, 56b/5, 57a/3, 57a/4, 57a/5, 57a/7, 57a/8, 57a/9, 57b/8, 58a/5, 58b/2, 58b/4, 58b/8, 59b/10, 59b/9, 60a/1, 60a/10, 60a/3, 60a/6, 60b/8, 61a/2, 61a/6, 61b/7, 61b/9, 62b/4, 64a/9, 64b/8, 65a/5, 67b/1, 68a/11, 68b/10, 68b/12, 69b/3, 70a/6, 70b/10, 70b/11, 71a/8, 71b/3, 74a/1, 74a/1, 74a/2, 74a/3, 75a/5, 75b/2, 75b/8, 76a/1, 76b/2, 79a/3, 79b/7,81a/1, 84a/1, 84a/3, 84a/4, 84b/1, 84b/10, 85a/11, 85b/1, 87b/10, 89a/7, 90a/3, 90b/10, 90b/2, 90b/4, 91b/1, 91b/2, 91b/5, 92a/10, 92a/2, 95a/9, 95b/5, 96b/12, 98b/2, 98b/3, 99a/10, 99a/3, 99a/7,100a/10, 100a/11, 101a/5, 101a/5, 101a/6, 101a/8,101b/1, 103a/11, 103a/5, 104a/4, 106a/9, 109b/10, 111b/3, 112a/8, 113b/12,120b/12, 128a/11, 130b/14,131b/1

v. sāyir 15b/2.

vebā: < Ar. Bulaşıcı salgın hastalık; krş. ṭaʿūn.

v. olduġı 120b/12

v. -yı 120b/13

v. -dan 102a/8

v. -sın 35b/7.

vech: < Ar. Yüz, suret.

v. 6a/8, 27a/2, 117a/13

v. -i 108b/1

v. -le 131b/7.

velākin: (bkz. velikin)

v. 59a/4.

velikin: < Far. Ama, fakat, lakin; krş. velākin.

v. 7b/1, 9a/6, 12a/9, 14b/4, 15b/6, 15b/9, 16a/4, 17a/11, 18a/6, 18b/10, 18b/2, 21a/8, 22a/9, 22b/1, 23b/3, 24a/11, 28a/2, 30b/3, 32a/2, 33a/3, 37a/4, 39b/7, 40b/10, 52b/7, 53a/1, 54a/3, 55b/6, 57b/6, 63a/9, 63b/9, 68a/2, 69a/10, 71a/6, 74b/11, 77b/3, 80b/9, 81b/10, 83b/10, 83b/3, 85b/11, 86a/11, 87a/3, 93a/3, 93a/8, 94b/10, 95b/9, 98a/11, 98a/8, 100b/3, 100b/5, 103b/11, 104a/12, 109a/11,116b/11, 118b/1, 120b/8, 121b/11, 122b/2.

ver-: (bkz. vir-)

v. -eler 46b/7.

verem: < Ar. Şiş, ur.

v. -dür 67a/2.

vesvese: < Ar. Kuruntu, endişe.

v. -i fāsid 99b/6.

veyā: < Ar. Veya.

v. 7a/6, 15b/11, 43b/5, 45a/4, 48a/8, 69b/1, 74a/11, 74b/3, 100b/10, 120b/2, 129a/12.

veyāḫūd: < Ar. Yahut.

v. 7a/6, 7b/8, 8b/10, 9a/1, 9a/4, 12a/8, 12b/3, 12b/10, 16b/1, 20a/5, 20a/6, 22a/4, 23b/5, 23b/8, 25b/3, 27b/5, 27b/8, 28a/10, 29a/7, 43b/3, 53b/10, 56b/6, 64a/9, 68b/4, 74a/11, 74b/4, 79b/6, 85b/12, 86a/12, 86b/4, 92b/3, 100b/10, 101a/1, 103b/7, 114b/11, 116a/14, 116b/1, 128a/12.

vezn: < Ar. Vezin, ölçü.

v. 123b/7

v. eyleye 121b/10

v. -de 123b/9.

vir-: Vermek.

v. -ür 124a/4, 131b/9

v. -ürler 105a/6

v. -mişlerdür 120a/6

v. -seler 80a/9, 89b/9

v. -e 51b/11, 82b/5, 115a/5, 118a/4, 128b/12

v. -eler 49b/7, 17b/7, 18a/8, 37b/6, 67b/10, 83a/3, 93a/3, 93a/6, 94a/10, 114a/6, 114a/12

v. -üp 10a/1, 12a/6, 17b/6, 18a/7, 20a/6, 22a/11, 29b/11, 39a/10, 39b/2, 39b/5, 63b/7, 63b/9, 67a/10, 67b/3, 67b/5, 68a/4, 74b/8, 95a/5, 99b/10, 103b/11, 110b/5, 113b/10, 114a/5, 114a/9, 114b/2, 120b/5, 128a/13, 128a/13, 128a/4, 128a/4

v. -en 74b/12

v. -mez 15b/9

v. -mezdür 74a/12

v. -meyüp 39a/9, 104b/1, 120a/9, 121b/10

v. -meden 74a/5.

vücūd: < Ar. Varlık, insan.

v. -ı laṭīf 95a/7 (bebek).

Y

ya: Ya, ya da, veya.

y. 3b/8, 10a/2, 37b/7, 37b/7, 43b/5, 48a/6, 53b/4, 72a/10, 110a/3, 115b/3, 129a/12, 129a/12.

yā: < Ar. Ey anlamında seslenme ünlemi.

y. 80b/6.

yabān: < Far. Yaban, yabani.

y. -a ata 73a/6, 80b/9 (Önem vermemek, önemsiz görmek)

y. -a -atup 18b/8, 90b/7

y. -a gide 32b/9 (Boşa gitmek, heba olmak)

y. -kirpisinüŋ 90a/8-9 (Yaban kirpisi ; Erinaceus europaeus)

y. -a söyleyüp 101b/4 (Saçma sözler söylemek)

b. –a söyler 12b/8.

yabışdur-: Yapışmasını sağlamak, birbirine dayamak ; yabuşdur-.

y. -salar 29a/9

y. -alar 11b/1.

yābislüg: < Ar. + Tr. Kuru özelliğe sahip olma durumu.

y. -i 12b/4

yabu[ş]dur-: (bkz. yabışdur-)

y. 102b/5.

yaġ: Yağ.

y. 88b/3, 88b/4, 125b/4, 126a/4, 129a/2

acı y. 96b/10, 127a/6

ṣarı y. 25a/9

y. -ı 125b/4

bu y.-ı

y. -a 83b/1, 125b/8

y. -dan 126a/5

y. -ı 24a/5

acı bādem y. -ı 113a/3

bayda y. -ı 44b/1.

belesān y. -ı 44b/4, 83b/4

bezr y. -ı 76b/9

bükrük y. 126b/4

ḳabaḳ y. -ı 7a/6

ḳaz y. -ı 85b/8

nīlūfer y. -ı 44b/6

ṣūsen y. -ı 113a/3

żanbaḳ y. -ı 7a/6-7

bezr y. -ınuŋ 42a/6

y. -ın 10b/3, 60b/7, 63a/2, 67b/13, 90b/3, 94b/3, 125b/14, 126a/3

acı bādem y. -ın 60b/10, 70b/9, 78a/9

ayu y. -ın 87b/7

ḳabaḳ y. -ın 11b/10, 12b/3, 19b/3, 22a/8, 87b/3

nīlūfer y. -ın 125b/10

mersīn y. -ın 23a/3

şırlaġın y. -ın 125b/11-12

ṣıġır y. -ın 103a/10

ḳabaḳ y. -ına 13a/1

şırlaġın y. -ından 125b/6

y. -ıla 67a/8, 69a/7, 127a/4

acı y. -ıla 46a/8, 96b/7, 127a/10

aṭ y. -ıyla 97b/5

ḳaz y. -ıyla 44b/2-3

ḳuyruḳ y. -ıyla 40b/4, 40b/5, 96a/4

ṣarı y. -la 76b/1, 88a/8

ṣıġır y. -ıyla 77a/8

y. -lar 6b/3, 125b/3

y. -ları 43a/9

y. -lardan 113a/3.

yaġ-: Yağmak.

yaġmur y. -arken 107a/3-4

y. -maya 106a/8.

yaġı: (bkz. yaḳı)

y. 127b/8.

yaġla-: Yağlamak.

y. -salar 88b/3

y. -yalar 67a/8, 94b/3

y. -yup 88b/12.

yaġlı: Yağlı.

y. 32a/9, 46b/7

y. -dan 75a/9

y. -lar[da]n 77a/3.

yaġmur: Yağmur.

y. 106a/4, 107a/3, 107a/6, 111a/8

y. -lar 115b/15.

yāḫūd: < Far. Yahut, veya, ya da.

y. 8b/6, 9a/10, 9b/10, 9b/6, 10a/1, 10a/1, 10a/10, 10a/10, 10a/2, 10a/3,10a/9, 11a/7, 12a/6, 13a/3, 14b/1, 14b/3, 14b/3, 15a/10, 15a/11, 18a/9, 18b/10, 18b/4, 19a/10, 24b/4, 25b/11, 25b/9, 26a/5, 29a/9, 31a/1, 31a/2, 34b/2, 35b/9, 37a/10, 37b/6, 38a/8, 39a/10, 39b/10, 39b/9-10, 40a/6, 42a/2, 42a/5, 42b/10, 42b/11, 44b/8, 45a/4, 45a/9, 45b/7, 46b/7, 48a/6, 48a/7, 48a/8, 49a/4, 49a/6, 49a/6, 49a/8, 49a/9, 49a/9, 49b/10, 50b/8, 51a/1, 52b/4, 53b/4, 56b/6, 58a/6, 58b/1, 59a/7, 59b/4, 63a/2, 67a/3, 68a/1, 68a/8, 69b/5, 70b/8, 71a/7, 71a/9, 74b/1, 74b/3, 74b/4, 75b/10, 76a/1, 79b/10, 79b/2, 80a/11, 83a/2, 83a/2, 84b/3, 89a/3, 93a/5, 93b/12, 94a/4, 94a/9, 95a/4, 96b/5, 100a/2, 104a/4, 107b/2, 108a/5, 110b/5, 110b/9, 111b/1, 113b/11, 114a/2, 114a/3, 114b/4, 114b/6, 117b/12, 119a/1, 120b/5, 121b/2, 121b/9,

122a/6, 122a/7, 123a/1, 123b/3, 125b/1, 125b/6, 126a/3, 128a/12, 129a/11, 129a/14, 129a/14, 129a/14, 129a/15, 129a/15, 129a/15, 129a/15, 129a/15, 129a/15, 129b/1, 130b/14, 130b/3, 130b/7.

yaḳ-: **1.** Yakmak.

y. -alar 83a/6

y. -up 28b/5, 29a/5, 31b/11, 33a/9, 33b/1, 35a/5, 35b/4, 41a/4, 43a/12, 56b/2, 61a/10, 81a/3, 81a/9, 91b/7, 97a/12, 97a/12, 98a/6, 101a/5, 131b/2, 132a/10

y. -maya 26b/5

2. Sürmek.

y. -up 40a/8.

yaḳı: Yakı, bazı hastalıkları tedavi etmek için bir bez üzerine yayılıp vücudun kimi yerlerine konulan, koyuca lapa veya özel biçimde yapılmışeczalı parça; krş yağı, yaḳıçuḳ.

y. etseler 29a/10, 91a/1

y. eyleyüp 79b/6

y. gibi idüp 101a/7

y. idüp 46b/8, 72a/2, 75b/10, 76b/7, 82b/10, 91a/2, 101a/9, 108b/11, 109b/8, 127b/11

y. iddürüp 23a/10

y. i[t]seler, 42b/3

y. urup 46b/3

y. -yı 72a/3, 109b/9.

yaḳıçuḳ: (bkz. yaḳı)

y. -lar 94a/12.

yaḳın: Yakın.

y. olıcaḳ 116a/9

y. -dır 81b/12.

Yaʿḳūb: Hekim Yakup. Din değiştirmiş olup henüz İslâm dinini

kabul etmeden evvel Fatih’in dikkatini çekmiş ve kendisine özel hekim yapmıştır. Eski tıpta ‘bahak’ olarak adlandırılan addison (abraş) hastalığını inceleyerek tedavisini bulduğundan Şak^yık-ı Numaniye’de söz edilir[234].

Y. 121a/1.

yāḳūt: < Ar. Yakut taşı. Pembe veya erguvan renkleri ile karışık, koyu kırmızı renkte, saydam bir korindon türü olan değerli taş.

y. 31b/9, 66a/5, 102a/8.

yala-: Yalamak.

y. -sa 16a/8

y. -rsa 38b/2.

yalan: Yalan.

y. 115a/4.

yalım: Alev.

y. 100b/13.

yalı[n]çaḳ: Soyulmuş.

y. 108b/12.

yalıŋuz: Yalnız.

y. 16a/3, 37a/1, 74a/2.

yan I: Yan, yön, taraf; krş. yaŋ.

y. -ı 104a/8, 104a/9, 131b/14

y. -ına 13a/4, 22a/12, 46a/1, 68b/1, 105b/3, 105b/13

y. -ında 13a/6, 16b/10, 15a/2, 22b/2, 65a/7, 85b/7, 94b/7, 105a/8

y. -ından 94a/13, 109b/3

y. -ıyla 114b/8.

yan başı: Siyatik (bkz. ʿırḳu’n-nisā).

y. 84a/5

y. -ndan 84b/2.

yaŋ: (bkz. yan)

y. -a 7b/7, 9a/3, 105a/9

yan-: Yanmak.

y. -ar 46b/2

y. -mış şab 32a/6, 76b/6

y. -maya 15b/1

[234] (Uludağ, 1991:207)

y. -maġa 110a/10.

yana: (bkz. yine)

y. 68b/7.

yanġu: Yangı ; vücudun mikroplara karşı koymak için herhangi bir yerine fazla kan hücumu ile orada şişkinlik, kırmızılık, ısı ve ağrı ile beliren irin toplanması, iltihap.

y. -sı 72b/10.

yanıḳara: Çeşitli hayvanlarda, özellikle koyun ve sığırlarda görülen, deri veya mukoza yoluyla insana bulaşan, bulaştığı yerde kara bir çıban yapan tehlikeli bir hastalık, karakabarcık, karayanık, şarbon, yanıkara.

y. 5a/6, 102a/5, 120b/7.

yanuḳ(ġ): Yanık.

y. 101a/4

y. -ı 5a/2.

yaŋaḳ: Yanak.

y. -ına 25b/3

yaʿnī: < Ar. Yani.

y. 99a/11, 117b/8.

yap yap: Kaynama sesi ; yürüyüş sesi.

y. 65a/2, 93a/13

y. yedirüp 124a/3.

yapış-: Yapışmak, aralık bırakmayacak kadar birbiriyle birleşmek.

y. -a. 58b/6, 58b/10

y. -up 41b/7, 58a/9.

yapışdur-: (bkz. yabışdur-)

y. -alar 11b/6

y. -up 36a/4, 72a/3, 78a/3, 88a/5, 120b/2.

yapraḳ(ġ): Yaprak.

y. -uŋ 83b/1

y. -ı 14a/8

y. -ınuŋ 70b/8

y. -ın 7a/3, 45a/5, 51b/9, 55b/2, 77a/5, 88b/9, 90b/9, 117b/12

mersīn y. -ın 40b/3, 40b/5

y. -ından 24b/4, 43a/10

y. -ıyla 100a/6-7, 101a/3, 102a/4.

yapu: Yapı.

y. -sında 89b/8.

yar-: Yarmak.

y. -up 15a/11, 30b/10, 45a/1, 69a/5, 90b/3, 110b/9, 120b/8

y. -mayup 45a/1

y. -maḳ 39b/6.

yara : Yara.

y. 94b/1, 94b/12, 95a/2, 126b/12

y. olan 109b/8

y. -nıŋ 28a/5

y. -nuŋ 43b/2, 94b/7

y. -yı 46b/3, 94b/11, 103b/4

y. -ya 43b/1

y. -sına 126b/1

y. -lar 126a/8

y. -larıŋ 127b/3

y. -lara 43a/9, 126a/12, 126b/6, 126b/12

y. -larınuŋ 2a/5.

yara- : Yaramak, yarar göstermek.

y. –ya 23b/8.

yaraḳan: Sarılık.

y. 3a/5.

yaralan-: Yaralanmak.

y. -mış 109b/7, 127b/9

yaramaz: Kötü, fena.

y. 88a/12

y. -dur 113b/7.

yarasa: Uçabilen memeli hayvan, yarasa (Vespertilio).

y. -yı 85b/1.

yarat-: Yaratmak, var etmek.

y. -dım 121a/7.

yardım: Yardım.

y. idüp 130a/11.

yarı: Yarı, yarım.

y. acı olup 115b/11

y. ṭatlu olup 115b/7

y. -sına 73b/2.

yarıl-: Yarılmak, çatlamak.

y. -ur 43a/2

y. -up 30a/7

y. -maḳ 30a/5

y. -masın 129b/6.

yarım: Yarım.

y. 39b/5, 82b/4, 118a/9, 120a/1, 122b/13.

yarpuz: Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki, yarpuz (Mentha pulegium).

y. ṣuyın 65b/2

y. -ı 96a/1.

yaruḳ(ġ): Yarık.

y. -ına 127b/5

y. -ları 43b/2.

yaṣduḳ: Yastık.

y. -ı 60b/2.

yāsemīn: < Far. Yasemin (Jasminum officinale).

y. 7a/8

y. yaġın 63a/2.

yaṣṣı: Yassı.

y. -ca idüp 34b/10.

yaṣṣıla-: Yassılamak, yassı duruma getirmek.

y. -yup 78a/3.

yaş I: Yaş, ter, nem, ıslaklık, gözyaşı.

y. 27a/9, 56b/1,48a/5, 55a/4, 61b/11, 69a/10, 92a/10, 98a/5, 100b/6, 101b/10, 117b/12, 117b/7, 117b/8, 122a/12

y. -ın 25a/11, 27a/10, 56b/3

y. –dur 47b/6.

yaş II: Yaş, ömür.

y. -ına 107b/6, 107b/7, 129a/6

y. -ından 120a/7, 129a/6.

yaşıl: Yeşil.

y. reng 17b/9

ṣalluta y. 115a/6.

yat-: Yatmak.

y. -urken 16b/7, 114b/7-8, 131b/12

y. -salar 59b/9, 70a/5, 70a/7

y. -a 113b/3

y. -alar 110a/6

y. -up 16a/11, 36a/5, 36a/9, 58a/5, 83a/11, 83b/9, 86b/9, 110a/12, 110b/2, 113b/13, 131b/14

y. -duġı 93a/7, 113b/5

y. -acaḳ 68b/5, 70a/4, 70a/6

y. –ıcaḳ 25b/2, 25b/8, 122b/7

y. -ursa 113b/3, 114a/2

y. -maḳdan 112b/10.

yatsu: Yatsı, güneşin batmasından bir bucuk, iki saat sonraki vakit.

y. namāzı 80b/4-5.

yatur-: Yatırmak.

y. -alar 83a/9.

yavan: Yavan.

y. 84a/8.

yavru: Yavru, yeni doğmuş; krş. yavruçuḳ.

ḳırlanḳuç y. –sın 18b/5.

yavrucuḳ: (bkz. yavru)

köpek y. -ların 120b/7.

yavuz: Yavuz, kötü, fena.

y. 6a/4, 6a/7, 111b/5, 113a/13, 113b/4, 116b/2.

yay: Yaz mevsimi; krş. yaz.

y. faṣlınuŋ 117a/4, 117a/6.

yayaḳ: Yaya.

y. 36b/1, 37a/9.

yayan: Yayan.

y. 2a/2, 88b/1, 88b/12.

yaz: Yaz mevsimi; krş yay.

y. güni 11a/1

y. günlerinde 26b/2, 116b/5, 129a/8

y. -da 116b/7.

yaz-: Yazmak.

y. –up 18a/10, 22b/7, 29b/1, 64b/6.

yazın: Yaz mevsiminde, yaz aylarında.

y. 87b/8, 130b/13.

yazıl-: Yazılmak.

y. -duġı 74b/11.

ye-: Yemek.

y. -rler 116a/4

y. -sünler 98b/11

y. -se 24b/9, 47a/10, 65b/9, 66a/4, 108b/3, 108b/4, 117a/2

y. seler 13a/8, 13a/10, 13b/8, 23a/1, 24a/10, 24a/9, 24b/10, 29b/7, 29b/8, 37b/9, 42b/8, 47b/10, 47b/5, 48a/9, 50a/1, 50a/3, 50b/3, 50b/6, 51a/11, 54a/11, 63b/10, 64a/4, 66a/1, 66a/1, 66a/3, 66a/3, 68a/10, 68a/4, 68b/11, 69a/1, 69a/10, 69a/6, 69a/7, 69a/8, 69b/11, 69b/4, 70a/8, 70b/4, 71a/3, 71b/11, 72a/10, 72a/9, 72b/4, 72b/5, 72b/7, 75a/2, 75b/10, 75b/12, 75b/7, 76a/4, 76b/11, 76b/5, 77a/11, 77a/2, 77b/10, 77b/7, 77b/8, 78b/12, 79a/4, 81a/8, 81b/10, 81b/8, 82b/2, 84a/11, 87a/12, 87b/10, 87b/12, 89a/11, 89a/4, 89a/8, 89b/1, 90a/8, 90a/9 , 90b/2, 90b/8, 95b/2, 95b/3, 95b/5, 96a/12, 97a/9, 98b/13, 98b/6, 99a/1, 103b/12, 103b/8, 103b/9, 104b/9, 108b/8, 113a/6, 117a/5, 117b/14, 119a/11, 128b/3, 128b/4, 129b/10, 129b/12

y. -ye 87a/10

y. -yeler 11a/9, 128b/7, 18a/6, 23b/10, 37b/8, 69b/9, 78b/3, 81b/13, 83b/3, 87a/10, 87a/8, 93a/8, 97b/11, 100b/3, 117b/1, 117b/3, 117b/4, 117b/4, 117b/6, 118b/2, 118b/9

y. -yüp 18a/3, 43b/13, 52a/5, 52b/1, 52b/4, 53b/5, 54b/10, 54b/3, 54b/7, 54b/9, 63a/9, 71b/6, 75a/9, 78b/2, 87a/9, 93b/1, 95a/6, 96b/5, 97b/11, 100b/3, 103a/7, 112b/9, 117a/3, 120b/6, 121b/10, 123a/3, 126b/12, 126b/7, 127b/4

y. -yen 121b/11

y. -yene 108b/4

y. -dükde 30a/7, 76a/9-10

y. -dükden ṣoŋra 75a/10

y. -dükleri 117a/14

y. -düklerinde 120a/4, 122a/7

y. -miş 115a/7

y. -r ise 23b/9

y. -rlerse 22b/12, 117b/7

y. -meseler 117b/9

y. -meye 16a/4, 80a/10, 129a/8

y. -meyeler 18b/2, 21a/9, 73a/8, 93a/9, 93b/2, 99b/2, 100b/3, 115a/6, 118b/2, 123a/3

y. -meyüp 18a/5, 77a/3, 94a/5, 116b/9, 116b/14

y. -mek 16a/4, 24b/1, 47a/5, 47a/8, 47b/2, 47b/8, 50a/11, 51a/12, 66b/2, 68a/2, 70b/9, 71a/6, 71b/8, 83b/3, 99a/5, 99b/4, 99b/4, 108b/9, 117b/11, 117b/7, 117b/9, 128b/6, 130a/4

y. -memek 33b/6

y. -yebildügi ḳadar 97b/11.

yedür-: Yedirmek.

y. -seler 17a/9, 38a/8, 75b/5, 77a/10, 78b/5, 78b/8, 79a/2, 80a/1, 89b/11, 92a/9, 105a/2

y. -eler 12a/9, 12b/10, 20b/1, 23b/6, 27b/6, 28a/2, 39b/5, 50b/11, 63a/1, 94a/7, 95a/4, 101b/7, 104a/12

y. -üp 13a/3-4, 19b/1, 51a/3, 62b/9, 64b/9, 67b/7

y. -meyeler 12a/10, 24a/2

y. -meyüp 27b/6.

yedi: Yedi.

y. 67b/4, 68a/11, 72a/3, 73a/5, 76a/5, 100a/2, 101b/3, 102a/6, 108b/8, 113a/11, 123a/8, 123a/8, 126a/9

y. kerre 102a/6.

yeg: Yeğ, iyi.

y. 37a/2

y. -dir 33a/4.

yek: < Far. Bir, tek.

y. bir dānesin 91b/9

y. olanda 91b/8.

yeksān: < Far. Bir, aynı düzeyde, eşit.

y. 20b/1.

yel: **1.** Yel, rügâr.

y. -den 59a/7

2. Mide ve bağırsak gazı; romatizma; hastalık etkenlerinden.

y. -den 71b/9, 83b/5

y. -dendür 71b/3

y. -leri 13b/2, 22b/11, 81b/9, 88a/9, 129b/11.

yellen-: Yel oluşmak, yellenmek.

y. -mesi 64a/4.

yemek (g): Yemek, yiyecek.

y. yemezden muḳaddem 117b/2

y. -e 97b/9, 117b/2

y. -den 72a/6, 72b/1, 98a/8, 98a/8, 99a/2, 99a/3.

yemiş: Yemiş, meyve.

y. -den 75a/9

y. -ler 14a/9.

yengeç: Eklem bacaklılardan, kabuklu, birinci ayak çifti iki kıskaç olarak gelişmiş, eti için avlanan, suda yaşayan bir böcek, yengeç.

y. gözini 60a/3.

yeŋi: Yeni.

y. 32a/8, 71a/10

y. -den 6a/3, 40b/8, 88b/1, 103a/7, 113a/4, 113a/6, 113a/8, 120b/4, 126b/7, 127b/4

y. -ce 65a/1.

yer: Yer.

y. 43b/13, 52a/9, 109b/9

y. altında 14a/6

y. -üŋ 109b/7

y. -e 26a/10, 33a/6, 73b/8, 79b/6, 80b/5, 86a/10, 88a/7, 88b/5, 94a/13, 97b/12, 101a/5, 106a/8, 106b/5, 107a/4, 107a/4, 107a/5, 108b/12, 109a/1, 110b/12, 112b/3, 112b/5, 113a/12, 113a/6, 122a/12, 122a/5, 127b/11, 131a/4

y. -de 8a/2, 31a/4, 44a/2, 44b/8, 44b/10, 53b/11, 68a/8, 71b/9, 79b/7, 86a/7, 89a/9, 120b/6, 125b/12

y. -den 14b/9, 25a/6, 88a/7, 92a/12, 109b/1, 109b/3, 113b/5, 120b/6, 122a/11

y. -i 86a/9

y. -in 46a/2, 15a/11

y. -ini 90b/7

y. -ine 34a/7, 36a/8, 41b/4, 83b/8, 88a/4, 108a/11, 113b/12

y. -inde 129b/5

y. -inden 64b/9, 80b/10

y. -ler 115b/7

y. -lere 85a/8, 101a/8, 113a/10, 127a/1, 127a/5, 127b/2,

127b/7, 127b/8, 127b/9, 127b/12

y. -lerden 18a/2

y. -leri 37a/10

y. -lerine 91b/2, 125b/14

y. -lü yerinde olduḳda 114b/13.

yerine: Bir şeyin yerini almak üzere.

y. 25b/2, 52b/9, 63a/10, 63b/9, 73b/5, 83a/7, 95a/5, 123b/6.

yetmiş: Yetmiş.

y. 107b/6

y. dürli derde devā olduġı 120a/5-6

y. iki dürlü 66b/6

y. -[e] dek 107b/7.

yevmiye : < Ar. Günlük, gün gün.

y. 95b/11.

yıḳ-: Mahvına sebep olmak.

y. -maḳ 5a/10.

yıḳa-: Yıkamak.

y. -yup 86b/10.

yigirmi: Yirmi.

y. 10a/11, 17b/1, 73a/6, 73a/6, 74a/11, 76a/5, 76b/1, 81a/4, 81a/5, 81a/5, 81a/5, 98b/10, 125b/12, 126b/2, 126b/2, 126b/3, 126b/3, 126b/4, 127a/1, 127a/1, 127a/2, 127a/2, 127a/2, 127a/3, 127a/3, 127a/3

y. altı 118a/5, 118a/9, 118a/10

y. beş 97a/4, 118b/12, 118b/12, 121b/4, 121b/4, 121b/5, 126b/10, 127b/5, 130b/15

y. dör[dü]nci 14b/2

y. ṭoġuzından 129b/1

y. yedinci 116a/13

y. -sinde 29b/8-9.

yıl: Yıl, sene.

y. -dan 17b/1.

yılan: 1. Yılan. 2. Bağırsak kurdu.

y. 2a/4, 3b/3, 5b/6, 16b/9, 17a/3, 42b/4, 43b/5, 43b/10, 44a/8, 75b/6, 107a/3, 110b/7, 110b/8, 111a/2

y. -ı 44a/9, 76a/2

afʿī y. -ın 90b/5-6.

yılanyaṣduġı: Yılanyastığıgillerden, sulak ve nemli yerlerde yetişen, kök sapında süt görünüşünde, yakıcı ve acı bir öz su bulunan, zehirli bir bitki (Dracunculus vulgaris).

y. -nuŋ kökin 50a/1-2.

yıldırum: Yıldırım.

y. 15b/1.

yıllıḳ: Yıllık, senelik.

y. 54a/3, 81b/5, 91a/10.

yırtıl-: Yırtılmak.

y. -ması 5a/1, 100b/9.

yine: Yine, gene, tekrar; krş. yir.

y. 8a/3, 13a/6, 14a/5, 14a/7, 14b/4, 15b/8, 16b/6, 16b/8, 18a/7, 20a/9, 22a/10, , 22a/11, 23a/8, 23b/1, 23b/6, 27a/3, 28a/4, 29a/5, 30b/6, 30b/9, 33b/4, 39a/8, 40b/5, 51a/2, 52a/6, 54b/8, 55b/6, 58a/6, 63b/6, 67a/4, 67b/6, 73b/7, 74b/2, 76a/4, 77a/2, 77b/11, 79a/3, 80a/1, 80b/7, 83a/6, 83b/13, 89a/10, 94a/11, 94a/8, 94a/9, 94b/3, 95a/10, 97b/5, 98b/2, 99b/10, 101b/5, 102a/12, 103b/1, 105b/10, 105b/2, 107b/5, 119b/11, 124b/8, 125b/7, 128a/11, 128b/1, 130a/15, 130b/4, 131a/14, 131a/3, 131a/9.

yir: (bkz. yer)

y. 14a/8

y. -iŋ 101a/12

y. -den 5b/4

y. -e 19a/1, 36b/6, 72b/9, 101b/8.

yoġun: Yoğun; kalın.

y. 86a/3

y. aġaca106b/2.

yoġur-: Yoğurmak.

y. -up 8a/1, 17a/8, 20a/10, 23a/9, 23b/1, 34b/9 , 58a/2, 71a/5, 72b/8, 76a/6, 76b/6, 77b/9, 78a/2, 86a/9, 92b/8, 109a/12, 112a/10, 127b/2

yoġurt (d): Yoğurt; krş. yoġurut, yoḳurd.

y. 98a/8, 100b/5

y. ayranı 75b/2

y. -ı 75b/3

y. a 68b/12

y. -dan 123a/3

ṣıġır y. -ı 10a/6.

yoġurut: (bkz. yoġurt)

y. 96a/11.

yoḳ (ġ): Yok.

y. 75b/2

y. olup 124a/5

y. yere 57b/7

y. -sa 37a/8

y. –ısa 57b/6

y. -dur 37a/2, 93b/3.

yoḳla-: Yoklamak, kontrol etmek.

y. -yup 123b/4

y. -lıyan 115a/3.

yoḳluḳ (ġ): Yokluk, noksanlık.

y. -ına 114a/2.

yoḳurd: (bkz. yoġurt)

y. 37b/7.

yol: Yol.

y. menziline 36b/5

y. -a gidüp 26b/2

y. -da 36b/4.

yol-: Yolmak.

y. -up 59b/1.

yorġan: Yorgan.

y. -lar 86b/10.

yorul-: Yorulmak.

y. maḳ 89a/1

y. -masına 44b/7.

yosun: Yosun.

y. 83a/7

ḳara y. 83a/9.

yörü-: Yürümek; hastalık ilerlemek..

y. -se 46b/4-5

y. –ye 117b/2

y. -üp 37a/9, 93a/13

y. -yen 88b/12

y. -yenüŋ 2a/2, 36b/2

y. -dügi 93a/13

y. -mekden 56b/4, 88b/2.

yöriçek: Hızlı.

y. 49b/2.

yu-: Yıkamak.

y. -ṣalar 60b/3

y. -ya 88b/10

y. -yalar 23b/10, 46a/9, 54a/5, 84b/11

y. -yup 22a/10, 25a/11, 25b/9, 43a/8, 43b/3, 44a/3, 57b/2, 64b/6, 68b/6, 77a/6, 79b/3, 82a/11-12, 94b/11, 97b/4

y. -madın 77b/8

y. –maya 16a/7, 97b/1

y. maḳ 27a/8.

yuddurd-: Yutturtmak.

y. -ursa 83a/5.

yudu-: Yıkamak.

b. -yup 105b/1.

yufḳa: İnce, yufka.

y. 109b/5

y. -cuḳ 88a/4.

yuḳaru: Yukarı.

y. 40a/9, 53a/6.

yum-: Yummak.

y. 13b/4.

yumruca: Yumru gibi, yuvarlak, şişkin.

y. 25a/3, 41b/7.

yumrum: Şiş, şişlik, yumru.

y. 30b/6.

yumşaḳ: Yumuşak.

y. 31a/5, 44b/9, 47b/2, 79b/5, 94a/12, 98a/2, 106b/8, 125b/5, 128b/12

y. ider 47b/7

y. olur 123b/8.

yumşat- (d): Yumuşatmak.

y. -ur 47a/10

yumurta: Yumurta.

y. 39b/5, 42b/1, 46a/1, 46b/1, 46b/7, 50b/10, 57a/9, 67b/6, 75a/8, 84a/12, 94b/3, 126b/4

y. aġın 26b/3, 79a/11, 82a/8, 84a/4, 101a/5-6, 101a/8, 123b/13

y. aġıyla 72a/1, 102a/10, 130b/11

y. ḳabuḳını 132a/9

y. ḳabuġına 107a/5

y. ṣarusın 11a/9, 107b/12

y. ṣarusıyla 82b/9, 94b/1, 103a/12-103b/1, 126b/5

y. yaġın 26a/7-8

y. -nıŋ 109b/10

y. -nuŋ 11b/1

y. -nuŋ aġġın 109b/4

y. -yı 76b/10, 109b/2, 132a/7.

yun-: Yıkanmak.

y. -alar 11b/7

y. -up 34a/8, 83b/9, 110a/6.

yut- (d): Yutmak.

y. -sa 100a/11

y. -salar 50a/5, 50b/5, 69a/3, 69b/10, 73b/11, 83b/13, 98b/9, 100b/7,105a/1

y. -alar 25b/8, 122b/7

y. -up 123a/2, 123a/11

y. -arsa 110b/2

y. -arlarsa 47a/6.

yuy-: Yıkamak.

y. -salar 113a/7

y. -maġı 5a/4.

yübūset : < Ar. Kuruluk, eski tıp anlayışına göre nesnelerin, sıcak, soğuk, kuru ve yaş olmak üzere dört temel özelliği bulunur. Yübūset de bunlar içinden kuru özellikte olma durumudur.

y. olmaḳdan 30a/6

y. -den 49a/7, 50b/8

y. -inden 43a/1.

yüklü : Gebe.

y. 93a/1, 93b/10, 107a/11, 107b/13

yüklü[lü]k (g): Gebelik, hamile olma durumu.

y. -i 107a/7.

yüksek: Yüksek.

y. 5b/4, 18a/2, 109b/1, 109b/2.

yüŋ: Yün.

y. -ini 41a/3.

yürek (g/y): Yürek, kalp, mide.

y. 62a/1, 64a/4, 131b/13

y. aġrısı 63a/3, 63a/3-4

y. aġrısınuŋ 2b/8

y. aġrısın 63b/10

y. aġrısına 63a/5, 130a/9

y. oynaması 2b/7

y. oynamasına 62a/1

y. oynamasından 65b/7

y. oynamasıdur 61b/10

y. -i 104a/2, 125a/9

y. -e 2b/9, 3a/2, 64a/7, 64a/9, 64b/3, 65b/8, 65b/9, 65b/10, 66a/1, 66a/3, 100a/1, 129b/14

y. -de 5b/9, 22b/11, 75b/9, 81b/9, 87b/2, 100a/3, 112a/3

y. -den 77a/7

y. -dendir 11a/8

y. -i 76a/9, 112a/10

y. -in 60a/1, 122a/2.

yüz I: Yüz, surat, beniz.

y. göz 26a/1

y. ve göz 25b/11

y. -iŋ 24b/2

y. -i 24a/9, 24b/9

y. -de 23b/3, 25a/2

y. -i gözi 19b/10

y. -inüŋ 46a/5

y. -ini 26b/5

y. -in 25a/10, 46a/9, 60b/3

y. -ine 1a/12, 26a/3, 26a/4, 26b/1, 26b/3, 46a/4

y. -inde 1a/11, 4b/7, 25a/1, 25a/3, 45a/7

y. -inden 25b/2

yüz II: Yüz, yüz sayısı.

y. 83a/13, 120a/7, 120b/7, 121b/4,124b/2, 125b/11, 127a/7, 127b/5

y. ḳırḳ 10a/4.

yüzerlik (g): Üzerlik otu (Peganum harmala).

y. 91a/6, 100a/13

y. -i 82b/7, 106b/8

y. toḫmı 57b/10, 119a/10

y. toḫmın 83b/12, 100a/10

y. toḫmından 47a/6.

yüzinḳoyu: Yüzükoyun, yüzüstü.

y. yatup 83b/8.

yüzik: (bkz. yüzük)

y. 56a/3

yüzük: Yüzük

y. 19a/3, 89a/7

Z

żaʿaf: < Ar. Zaaf, zayıflık, güçsüzlük.

ż. 120a/9

ż. -ın 2b/1, 51b/5, 119b/13, 130a/4.

zāc: < Ar. kükürt ile demir bileşimlerinden biri.

z. 30b/9

z.-ı ḳīrbāz 127b/6.

zaġfirān: < Ar. Süsengillerden, baharda çiçek açan, soğanlı bir kültür bitkisi, safran (Crocus sativus).. Bu bitkinin tepeciklerinin kurutulması ile elde edilen ve çeşitli amaçlarla kullanılan baharat, krş zaʿfirān.

z. 24a/10, 31a/8, 62b/9, 62b/11, 85b/8, 87b/1, 92a/9, 102a/10, 108b/3, 115a/5, 115a/6, 121a/13, 122a/9, 122b/11, 129b/12

z. renginde olup 114a/7

z. -ı 68b/12.

zaʿfirān: (bkz. zaġfirān).

z. 65b/10, 118b/14

z. -ı müferraḥ 82b/3.

ẓāhir: < Ar. Açık, belli, görünür durumda.

ẓ olur 21a/3-4, 131b/11

ẓ. ola 11a/1

ẓ. olan 2a/7, 45a/7

ẓ olmışdur 112a/9

ẓ. olduḳı 109a/8

ẓ olmış temrgüye 98a/6

ẓ. oldıysa 90b/1.

ẓāhirī: < Ar. Görünür, belirmiş.

ẓ. 10b/5.

zaḥmet: < Ar. Ağrı, acı, zorluk, hastalık; krş. buru, ṣancu, ağrı.

z. 83a/3

z. çekseler 103a/12

z. çekmeyeler 57b/7-8

z. çekmeyüp 97a/9

z. virse 37a/10

z. -i 84b/3

z. -ine 13b/6, 15a/5, 111a/2

z. -inedür 83b/11

z. -ler 8b/1

z. -lere 119b/3.

żaʿīf : < Ar. Zayıf, güçsüz.

ż. 2b/9, 49b/7, 56b/8, 64a/8, 74b/6, 84a/12, 98b/11, 114b/11, 123b/11

ż. eyler 117a/11

ż. itmez 117a/12

ż olur 115b/13, 117a/7, 117a/7

ż. olsa 64b/8, 113b/11

ż. ola 67b/4, 128a/1

ż. olmış 129a/12

ż. olmış göziŋ 56a/5

ż. olursa 128a/7

ż. olınmaya 64b/4.

żaʿiflik: < Ar. + Tr. Güçsüzlük, zayıflık.

ż. -den 62a/3.

zā’il: < Ar. Yok olma, daim ve baki olmama, kaybetme.

z. idüp 12b/8

z. olur 111b/8

z. ola 72b/7, 81b/3

ẓ. olan 2a/5

z. olmasın 82a/10-11

z. olmasınuŋ 3a/1, 4a/1, 65b/1, 66a/8.

żamḳ-ı ʿarabī: < Ar. Bir çeşit bitki kabuğundan elde edilen sakızımsı madde.

z. 122a/10.

żanbaḳ: < Ar. Zambak (Lilium candidum).

ż. 7a/6.

żarar: < Ar. Zarar, hastalığın vücutta yol açtığı kötü sonuç.

ż. etmesi 1a/12, 26b/1

ż. eyler 132a/1-2

ż. eylemeye 117b/6, 131b/7

ż. eylememek 26b/3

ż. gelmeyüp 132a/5

ż. olan 7a/2, 131b/6

ż. -ı 131b/12

ż. -dur 48b/5, 71a/6, 81b/5, 131b/8, 131b/15.

zarnab: Safran?.

z. 121b/2.

z̠ātü'l-cenb: < Ar. Zatülcenp, satlıcan, akciğer zarı iltihabı.

z̠. 3a/4, 66b/10, 67a/1, 68a/1, 131b/10.

z̠ātü'r-riye: < Ar. Zatürre

z̠. 67a/1

zay: < Ar. żāyiʿ. Kaybolma, yitme; żāyiʿ.

z. olanlara 124b/10

z. olmaya 119b/9.

żayfu'l-leyl: < Ar. Karanlık.

ż. -de 15b/8.

żāyiʿ: (bkz. zay)

ż. olmaya 119b/12.

zeberced: < Ar. Sarı renkte ve cam parlaklığında, doğal demir ve magnezyum silikat, krizolit.

z. -i 90a/10.

z̠eker: < Ar. Erkek cinsel organı.

z̠. 82a/7

z̠. –de 3b/10, 79a/10, 82a/2.

zemān: < Ar. Zaman.

z. 41b/4, 95b/3, 110a/2, 115b/9, 117a/14, 132a/1

pür-z. 81a/11

z. da 68a/7, 86b/3, 93a/7, 93a/13

z. -ında 115b/9, 120b/11, 127b/12, 129a/9

z. -ları 11a/1.

zencār: < Far. Pas.

z. merhemi 28a/7

z. merhemin 95a/2.

zencebīl: < Ar. Zencefil (Zingiber officinale); krş. zencebīn.

z. 50b/2, 52b/5, 53a/8, 66b/2, 70a/2, 73a/10, 78b/12, 118a/7, 118b/6, 118b/12, 119a/3, 120a/12, 120b/7, 122a/8, 132b/7

ḫāṣ z. 34a/2-3

z. -i 73b/1, 100a/9.

zencebīn: (bkz. zencefīl)

z. 73a/6.

zerdecū[b]: < Far. Zerdeçal, Hint safranı (Cucurma longa).

z. 126b/4.

zeyt: (bkz. zeytūn)

z. 96a/6

z. yaġı 37b/10, 126b/1, 127b/5

z. yaġın 80a/12, 83a/13

z. yaġından 125b/7

z. yaġıyla 9b/1-2, 11a/5, 42b/2, 45a/5, 52b/7, 79b/12, 90b/7, 97b/1, 101a/4, 103b/1, 101a/6-7.

zeytūn: < Ar. Zeytin (Olea europaea); krş. zeyt.

z. 99b/4

z. yaġı 81b/13

z. yaġın 81b/1

z. -ı 75b/8.

zernīḫ: < Far. Zırnık, arsenik.

z. 94b/7

ḳara z. 86a/7.

żıyḳu'n-nefes: < Ar. Nefes darlığı; astım.

d. 48b/7, 48b/10, 49b/1, 50a/3

ḍ. marīżinüŋ 2a/8.

zībaḳ: < Ar. Cıva.

z. yaġıyla 85b/2.

zibil: < Ar. Gübre.

z. 101b/11, 102a/1.

zift: < Ar. Zift, karasakız.

z. 8b/6, 84b/12

z. -i 38b/1, 56b/2.

z̠ihn: < Ar. Zihin, bellek.

z̠. i 22b/10, 119a/14, 130a/3, 130a/10.

z̠ikr: < Ar. Anma, konuşma, söyleme.

z̠. 108a/10

z̠. idüp 80b/6

z̠. olan 16a/3, 57b/6, 119b/11

z̠. olunur 116a/13

z̠. olınan 15a/9-10, 20b/1, 21a/4, 22b/4, 28a/6, 41a/5-6, 43a/8,53a/9, 72a/3, 74b/10, 75a/12, 76a/10, 77b/3-4, 100a/7, 115a/2, 118a/10, 123b/9, 132a/3-4

z̠. olınanı 62a/10

z̠. olınmış 53a/6

z̠. -e 129a/3

z̠. -i 108a/9

z̠. -ine 78b/9, 79b/1

z̠. -inde 79b/4.

zinhār: < Far. Kesinlikle, katiyen.

z. 37a/4, 93b/2.

zīr: < Ar. Ses.

z. -i 104a/3.

zīrā: < Far. Zira, çünkü.

z. 13b/2, 13b/8, 15a/3, 15b/10, 15b/7, 17b/4, 17b/7, 19a/4, 19b/9, 20b/1, 21a/3, 22a/2, 24a/2, 47a/10, 49b/1, 52a/1, 53a/11, 67a/6, 67b/4,73a/2, 74a/6, 77b/2, 83b/3, 87a/1, 89a/4, 93b/2, 104a/6, 105a/4, 108a/10, 108a/11, 109b/3, 113b/9, 115a/6, 116a/11, 116b/4, 117a/6, 117b/8, 118a/3, 119a/13, 121a/10, 122b/3, 122b/9, 123a/13, 123a/5, 124b/12, 129a/13, 129b/7, 132a/4.

zirāvend: < Ar. Zeravent, lohusa otu (Aristolochia).

z. -i ṭavīlīn 24a/8 .

ziyā: < Ar. Gözün görme gücü, görme yetisi, görüş netliği.

z. 92a/9.

ziyāde: < Ar. Fazla.

z. 8a/4, 8b/2, 10b/10, 10b/4, 11a/7, 11b/4, 12a/10, 12a/10, 13a/9, 13b/6, 13b/9, 15a/3, 15b/10, 17b/11, 21a/3, 21b/6, 21b/8, 22b/12, 23a/1, 24a/6, 24a/11, 24b/10, 24b/9, 24a/5, 25a/7, 30a/2, 31a/11, 36a/6, 36b/9, 36b/10, 36b/4, 37b/5, 37b/9, 38a/3, 38a/9, 41a/2, 41a/4, 41a/5, 41b/1, 42a/1, 43b/12, 44b/2, 44b/3, 46b/5, 47a/10, 47a/3, 47a/7, 47b/1, 47b/8, 48a/7, 48b/6, 50a/3, 50a/10, 51a/4, 51b/1, 53a/11, 53b/9, 54a/2, 54b/1, 54b/9, 56a/7, 57a/3, 57a/4, 57a/10, 57b/3, 58a/7, 60a/2, 62a/1, 62a/5, 63b/4, 64a/1, 64a/2, 64a/4, 64a/7, 65a/9, 65a/9, 66a/1, 66a/3, 67a/3, 67a/12, 68a/2, 69b/4, 69b/9, 70b/1, 70b/2, 71a/11, 72a/10, 73a/1, 73a/9, 73b/9, 74a/10, 74a/10, 74a/3, 74a/3, 74a/5, 74b/3, 74b/9, 75a/3, 76b/2, 77a/9, 77b/1, 78b/11, 78b/4, 78b/6, 80a/10, 80a/3, 80a/3, 80b/3, 81a/7, 81a/12, 81b/12, 82a/1, 82b/11, 83b/13, 83b/5, 84b/1, 85a/3, 86b/1, 86b/12, 87a/10, 87a/12, 87a/3, 87b/3, 88a/10, 88a/2, 89a/1, 89a/6, 89b/7, 90a/8, 90a/9, 91a/11, 92a/6, 95a/11, 95b/8, 95b/12, 96a/12, 97a/11, 98a/12, 98b/11, 99a/12, 99a/8, 100a/12, 100a/4, 100b/11, 100b/4,

z. -ce 21a/1, 34b/9, 54a/11, 72b/9, 91a/10, 96a/9, 111b/1, 131a/1

z. -sin 68a/7

z. -dür 20b/2.

z. -siyle 7a/4, 8b/4-5, 13a/2, 27b/10, 32a/9, 54a/5-6, 63b/5, 70a/5,77a/9, 79b/8, 83b/8, 86b/6, 86b/11, 90a/5, 92b/7, 109a/2, 109b/13, 114a/6, 121b/9

z. -ler 32a/3, 52a/9, 74b/10, 86b/8

z. -lere 81b/9

ziyān: < Far. Ziyan, zarar.

z. eylemeye 117b/1

z. ider 117b/7

z. iden 128b/4

z. -ı 99b/5

z. -dur 128b/6, 130a/2.

ziyānçe: < Ar. + Far. Zarar veren.

z. 20a/6.

zūfā: < Ar. Çödükotu, zufa otu (Hyssopus officinalis).

şarāb-ı z. -yı 75b/7.

ẓuhūr: < Ar. Ortaya çıkma, belirme.

ẓ. eyledügi 79b/2-3.

zurunbāṭ: < Far. Zidvar, cedvar bitkisi (Curcuma zedoaria).

z. 98b/12.

ẓulmāṭ: < Ar. Gözde meydana gelen görme aksaklığı, karartı.

ẓ. -ın 57a/5.

zükām: < Ar. Soğuk almaktan ileri gelen, burun akması, aksırma ile beliren hastalık, soğuk algınlığı.

z. 117a/9.

Zü'l-Ḳarneyn: < Ar. Ünlü Makedonyalı İskender'e verilen lâkap.

z. 14a/3.

züyū[t]: < Ar. Zeytinler, zeytin yağları.

z. 97a/4

z. -ı 97a/6.

V. TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Bilim dallarının, sanat ve meslek kollarının özel kelimeleri olan terimler bu sahalarda çalışanların kısa yoldan anlaşmasını sağlar (Zülfikar, 1991: 1). Anadolu'nun 15.yy. ürünleri arasında olduğunu düşündüğümüz Tertīb-i Muʿālece tıp konusunda yazıldığından bu alana ait çok sayıda terim içerir. Arap tıbbından etkilenme sonucu geliştirdiğimiz tıbbımızın birinci basamağını bilindiği gibi tercümeler oluşturur. İslâm medeniyetinin kuruluşu ve gelişmesinde Türkler büyük katkılar gösterdiği gibi bu medeniyetin Kuran dili olarak kutsal kabul ettiği Arapçaya önem verdiği de bilinen bir gerçektir. Türk bilginleri tanınmış eserleri dillerine çevirirken Arapça kökenli terimleri de olduğu gibi Türkçeye aktarırlar. Ancak bu aktarma işlemi konusunda 15. ve 16. yy.da beliren bilinçle fıkıh ve tıpla ilgili kitaplarda Arapça terimleri açıklayan Türkçe terimlerin kullanılmış olması önemlidir.

En belirgin özellikleri anlamlarının sabit olması ve cümle içinde başka anlamlarla kullanılamaması olan terimler, karşıladıkları kavramı açık ve kesin biçimde (Zülfikar, 1991:20) bildirirler. Bu yönüyle tek bir kavramı tek bir terimin karşılaması esası vardır. Ancak, incelemiş olduğumuz eserde böyle bir ilkeye uyulmamıştır. Kültür değişikliği sonucu (Zülfikar, 1991: 20) gerçekleştiği kabul edilen bu durum incelediğimiz eserde kendini eş anlamlı terimlerle gösterir. Birçok terimin hem Türkçe hem de diğer dillerdeki karşılığını bir arada bulabiliyor oluşumuz da, Anadolu'ya geldikten sonra yeni bir sürece girmemiz, yeni bir medeniyeti tanımamız ve ona uyum sağlamamızla ilgilidir.

Terimler belli bir meslek veya bilim dalına özgü olsa da, tarihî tıp kitaplarında kullanılanların çoğu halk dilinde bilinen, kullanılan sözcüklerdir. Önceki bölümlerde açıklamaya çalıştığımız gibi Anadolu'da beylikler dönemiyle başlayan Türkçecilik bilinci ve bu etkiyle halkın konuştuğu dili esas kabul etme etkilidir.

İncelediğimiz eserde ağırlıklı olarak tıp alanına ait terimler kullanılmıştır. Ancak, Eski Yunan ve Arap tıbbındaki esasları kabul ettiğimiz bu bilim dalında bitkilerle, hayvandan elde edilen maddelerle yapılmış ilaçlarla tedavi yaygın olduğu için botanik ve zooloji gibi alanlara ait çok sayıda terimi de bulabiliyoruz.

Eserde geçen tıpla ilgili terimler anatomi; insan sağlığı ve hastalıklar, hastalıkların adları ve belirtileri; tedavi etme ve yapılan ilaçlar, hazırlanan yiyecekler, merhemler; kullanılan alet ve gereçlerle alakalıdır.

Bu bölümde genel olarak madde başı olarak gösterdiğimiz sözcüğün anlamını verip eğer gerekli görmüşsek, oluşumuyla ilgili kısa bir açıklama yaptık. Bunun ardından ise, metinden sözcüğün geçtiği bir cümleyi örnek olarak verdik. Terimlerin açıklaması sırasında kökenlerine ait bilgilere her maddede yer vermeyişimizin nedeni ise, böyle bir çalışmanın (Türkmen, 2006) bizden önce yapılmış olmasıdır. Aynı şekilde organ adları ve sıraladığımız diğer terimlerle ilgili hacimli hacimsiz çalışmalar bulunmaktadır.

V.1. Tertīb-i Muʿālece'deki Tıp Terimleri:

Hastalıkları iyileştirmek, hafifletmek veya önlemek amacıyla başvurulan teknik ve bilimsel çalışmaların geneli için kullanılan tıp bilimi (TDK Türkçe Sözlük:2005) ile ilgili bu eserde konuyla ilgili terimler oldukça zengindir. Konularına göre bu terimler şöyle gruplandırılabilir:

1. Tıp ve insan sağlığıyla ilgili olan genel terimler.

2. Hastalıklarla ilgili terimler.

3. Tedaviyle ilişkili terimler: İlaç adları, besin maddeleri, ölçü birimleri, merhemler ve uygulamalar…

4. Tedavi sırasında kullanılan aletler, araç ve gereçler.

İncelediğimiz eserde nisbeten tıpta kullanılan araç ve gereç isimleri oldukça azdır. Terimlerin sayıca yoğun olduğu bölüm hastalık ve hastalıkla ilgili terimlerle ilaç isimleridir.

Tıpla ilgili terimleri sıralarken uyguladığımız esaslar önce hangi dile ait olduklarına, sonrasında ise yapılarına bakılarak yapılmıştır. Buna göre terimlerin sıralanmasındaki esasları şöyle görüsterebiliriz:

1. Ait oldukları dili yani kökenlerine göre tıp terimleri:

- **Türkçe veya Türkçeleştirilmiş Terimler:**
    - Bir Kelimeden Oluşan Terimler
    - İsim Tamlaması Biçiminde Oluşmuş Terimler
    - Sıfat Tamlaması veya Sıfat-Fiil Grubu Biçimindeki Terimler
    - Birleşik Fiil Yapısındaki Terimler
- **Arapça Kökenli Terimler**
- **Farsça Kökenli Terimler**

▪ **Rumca vb. Kökenli Terimler**

V.1.1. Türkçe Kökenli Terimler

V.1.1.1. Bir Kelimeden Oluşan Terimler:

Tek başlarına belli bir kavramı karşılayan bu terimler isim veya fiil kategorisinden olabilir. Aynı zamanda bu terimler başka bir sözcükle bir araya gelerek yeni bir kavramı karşılayabilir[235].

İncelememiz sırasında terimleri ait oldukları dile göre ayırsak da, burada aldıklarımızın kimileri Arapça veya Farsça sözcüğe Türkçe bir ek getirilerek türetildiğinden Türkçe kabul ettik, o maddede gerekli uyarıyı kısaltmalarla yaptık.

- **ağır:** Ağır, insan bedeni üzerinde olan ağırlık hissi; zayıf, halsiz olma durumu (infirm).

[115b] (6-7) *…ḳan alacek yerler gicişür ve gevde aġır olup ve aġzı yarı ṭatlu olup…*

- **aġırlıḳ:** Ağırlık, bedeni kontrol edemeyecek denli güçsüz kalma durumu, halsizlik (İnfirmity, sluggishness).

[112b] (11-12) … *çaġırmaġa ḳaṣd eyledükce çaġıramaz ve aġırlıġı def^c olıcaḳ tez uyanur…*

- **aġrı:** Ağrı, hastalık; eski tıpta iltihabın dört klasik belirtisinden biri (Dolor).

İncelediğimiz eserde, Latince Dolor karşılığı olarak ‘ağrı’ yanında ṣızı, zaḥmet, acı, buru, ṣancu ve renc terimleri de kullanılmıştır. Bunlar içinden renc ve zaḥmet dışındakiler Türkçe kökenlidir. Türkçe olanlar ise ‘ağrı’ terimiyle birebir aynı

---

[235] bkz: *İsim Tamlaması Biçimindeki Terimler*

işlevi taşımazlar. Bu terim birçok organ adıyla kalıplaşmış kelime grupları oluşturur ve hastalık adı olarak geçer[236]

[11a] (6) *Eger, ṭatlu bādem yaġın başına ursalar aġrı defʿ ide…*

- **aġrı-:** Ağrımak, ağrı olmak, vücudun bir bölümünde ağırlık oluşmak ve bunun sonucu meydana gelen sızı olmak.

[94a] (3-4) … *daḫı ʿavrat memesi aġrımaḳ muḫalif ġıdālardan olup…*

- **aġu:** Ağı, zehir. Kimi zaman tedavi amaçlı olarak da kullanılanbilen, bedenle teması veya vücuda girdiği zaman insan yaşamını tehdit edici madde (poison).

[110b] (11) *…ol ṣudan, ṣoḳulan ādemiŋ ḳarnına sürseler teriye aġu kār ḳılmaya.*

- **aġulu:** Zehirli (Poisonous).

[101a] (7-8) … *od yanuġına ve aġulu cānavar ṣoḳduġı yerlere ursalar fā'ide ide…*

- **arıḳlat-:** Zayıflatmak.

[89a] (7-8) *…v'eger ḳurşundan yüzük idüp bedeni naḳş idüp arıḳlada.*

- **arıt-:** Arıtmak, temizlemek; saf hale geirmek; artık maddeleri vücuttan atmak (depurate, purufication).

[10a] (9-10**) …** *baʿdehu ḥabb-ı ayārīc yāḫūd ḥabb-ı şebābe yāḫūd ḥabb-ı ḳūḳiyā ile dimāġı arıdalar…*

- **armaḳ:** Yormak, güçsüz hale gelmek, kuvveti yitirmek.

[39a] (4-6) *Eger bu ʿillet balġamdan peydā oldıysa ʿalāmeti oldur ki aġzı ṭuzlu gibi olup tez tez ṣuṣayup ve daḫı az az armaḳdur.*

- **aruḳ:** Zayıf, güçsüz; hastalıklı (debile).

---

[236] Bunun için bkz. Hastalık Adı Biçiminde Kalıplaşmış Kelime Grupları.

[116a] (1-2) … *sevdā ġālib olmanıŋ ʿalāmeti budur ki insān aruḳ olup gevdesi ve beŋzi siyāh olur.*

- **aşu:** Aşı.

[109a] (8-9) *Eger bu ʿillet ẓāhir olduḳı gibi bir ḳız emzüren ʿavrat südiyle bir pārçe aşu[y]ı ezüp fī'l-ḥāl üzerine sürseler defʿ ide.*

- **az-:** Azmak; (hastalık) tehlikeli duruma geçmek, kötüleşmek.

[25a] (4) … *temāmen azup cüẕẕāma döndürdür.*

- **baġlu:** Bağlı, iktidarsız, cinsel gücü olmayan.

[6b] (6) *Muḳavvetden olan şeyleri ve baġlu ādemler beyānındadur.*

- **beliŋle-:** Ürpermek, irkilmek, korkuyla yerinden kalkmak.

[76a] (8-9) … *ʿalāmeti ṣalyaları aḳup yüregi ḳaynamaḳ ve uyḫuda beliŋlemek…*

- **belür-:** Belirmek, patolojik durum veya hastalıkla ilgili bir belirtinin ortaya çıkması (Symptomysis).

[113b] (10-11) *Ḳaçan ḫasta nefes virüp alduḳça bed rāyiḥa virüp ve nabż daḫı belürmeyüp…*

- **berelen-:** Berelenmek, incinmek.

[100b] (13-14) …*ḳırılmış ve berelenmiş kemükler üzerine bir dirhemin üçer üçer defʿa ursalar bitüp ḫalāṣ ola…*

- **bişür-:** Pişirmek, hıltları olgunlaştırıp vücuda zarar vermelerini engenlemek.

[115a] (10-12) … *rengi ṭūrunc ḳabuġı gibi olup ne ḳatı ġalīẓ ve raḳīḳ olmayup hemān muʿtedil olup ve ṣāfī ise ḫalṭ bişdügine delīldür.…*

- **boḳ:** Dışkı, vücuttan dışarı atılan artık madde (Excreta).

[107b] (1-3) … *Eger iki dirhem boḳın bir ʿavrat getürüp yāḫūd tütsi virüp duḫānı fercine girdükde ol ʿavrat ʿömrinde ḥāmile olmaya…*

- **boz-:** Dokunmak, zarar vermek, kötü duruma getirmek.

[46a] (4-5) … *bādişnām dirler, ādemiŋ başdan yüzine enüp çıḳın çıḳın olur ve yüzinüŋ rengin bozup çirkin eyler.*

- **bozıl-:** Bozulmak, bir şeye kızmak, içerlemek; kızlığı zarar görmek.

[108b] (11-12) *Eger bir ādemiŋ siŋirleri büzilse bir miḳdār kenger yapraḳların yaḳı idüp bozılduḳı yere ursalar defʿ ider.*

- **bur-:** Ağrımak, sancımak, sancılatmak, insanın içinde bir şey burkuluyor gibi olmak.

Terimin yakın anlamlısı 'ṣancu-' fiilidir. Ancak 'bur-' bükülüyormuş hissiyle ağrımak, sancımak anlamıyla kullanılırken 'ṣancu' saplanma hissiyle ağrımak, bir şey batıyormuş gibi ağrımak, sancımak anlamıyla kullanılır (Kaya, 2008: 142).

[2b] (8) Yürek aġrısınuŋ ve burmasınuŋ ʿilācın beyān ider.

- **buru:** Ağrı, sancı, bkz. göbek burusı.

Metnimizde ve devrin birçok tıp eserinde görülebilen bu terimin 'bur-' (bükmek/kıvırmak) fiilinden fiilden isim yapan –g ile yapıldığı düşünülür. Daha sonra Eski Türkiye Türkçesinde –g'lerin düşmesi sonucu sözcük buru biçimini almıştır. Yukarıda 'aġrı' maddesinde de belirttiğimiz gibi bu devirde ağrı ve sancıların birbirinden ayırt edilerek farklı şekilde adlandırılmıştır. Buna göre bugünkü yazı dilimizde eş anlamlı olarak kabul edilen 'ağrı, sızı, sancı, buru (halk ağzında) vb.' eskiden ayrı ayrı durumları bildiriyordu (Türkmen, 2006: 157). Buna dikkat çeken Emel Kaya (2008:942-943), 'buru'nun 'aġrı ve 'ṣancu'dan farklı olarak

ortasında boşluk bulunan (karın/ kasık) veya geçit gösteren (bağırsak) bir organda meydana gelen kasılma sonucu şiddetli kasılmayı anlatmak için kullanılan terim olarak değerlendirir.

İncelediğimiz eserde bu terime ancak kalıplaşmış olan bir diğer tıp terimi içinde rastalayabiliyoruz:

[63a] (5-7) *…ve daḫı göbek burusı didükleri ʿillet baġarsuḳdan peydā gelmekden olup ʿalāmeti baġarṣuḳ ḳuruldayup ṣancumaḳdur.*

Günümüz yazı dilinde varlığını koruyamayan terimin halk ağızları içinde kullanımı devam eder: buru "eziyet" (İçel); buru "sancı" (Maraş, Kayseri); burru "sancı" (*Taşköprü-Kastamonu); buruntu "sancı" (Gâziantep) [TDK Derleme Sözlüğü].

- **çek-:** Çekmek, tedavi amaçlı merhem vb. sürmek, almak, herhangi bir hastalığı, rahatsızlığı gidermek.

[27a] (6-7) *…gelincik çiçegin ṣuyın daḫı burnına sürseler cümle burun içinde olan ʿilletleri çeküp ḫalāṣ ide…*

[55a] (6-7) *…v'eger bir miḳdār paḳlayı muḥkem dögüp elekden geçürüp sürme gibi göz[e] çekseler nāfiʿdür…*

- **çekin-:** Kendine doğru çekmek, koklamak, kokuyu duymak için içine çekmek.

[30a] (3-5) *İmdi aġzı aġrıyan ādem mürr dikenin bal ile ḫalṭ idüp aġzında tutsa defʿ ide v'eger bögürtlen yapraġın çekinseler defʿ ide…*

- **çıban:** Çıban, vücudun herhangi bir yerinde oluşan ve çoğu, deride şişkinlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi, apse (Furuncle), krş. çıpan.

[103a] (10-11) *Eger bir pāre ṣıġır yaġın eridüp penpe ile çıban üzerine ursalar şişin alup ve çıbanı eyü ide…*

- **çıḳıḳ:** Çıkık, bir kemik veya organın yerinden çıkmış olması.

[41b] (7-9) … *ayaġına berk yapışup ve ol yumruca olan bu ṭaraġı aşaġa başup gerileyüp çıḳuḳ daḫı berisine gele…*

- **çıḳın çıḳın:** Yüzde kısım kısım oluşan benekler, leke izleri.

[46a] (3-5) *Bundan [ġayrı̄] bir ʿillet daḫı vardur, bādişnām dirler, ādemiŋ başdan yüzine enüp çıḳın çıḳın olur ve yüzinüŋ rengin bozup çirkin eyler.*

- **çıḳmaḳ:** Sivilce, içinde irin bulunan küçük deri kabarcığı.

[25a] (2-3) *İmdi er kişinüŋ şehvetin yüzde olan çıḳmaḳa sürseler ḫalāṣ ide…*

- **çıŋıltu:** Kulak çınlaması, uğultu.

[60b] (9) …*ve daḫı her kim sirkenüŋ buḫārına ḳulaġın tutsa çıŋıltusın defʿ ide.*

- **çıpan:** (bkz. çıban).
- **çiçek:** Çiçek hastalığı; deri üzerinde belirip sonradan irinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık (Variola), krş. ḳabarcuḳ.

[4b] (5) *Giciyik ve çiçek ve ḳızamuḳ ʿalāmetlerin ve ʿilācların beyān [ider].*

Seyfullah Türkmen hastalığın vücuttaki belirtilerine bakılarak çiçek teriminin kullanıldığını savunsa da, temkinli davranarak sözün Arapça ‘cüderi’nin Türkçeleştirilmiş biçimi de olabileceği uyarısını yapar. Aynı bölümde araştımacı, Türklerin bulaşıcı ve tehlikeli hastalıklara iyi, güzel adlar vererek etkisinin azalacağını umut ettiklerini de sözlerine ekler (2006:165).

- **çigne-:** Çiğnemek, bir ilacı (ot vb.) ağızda çiğneyerek kullanmak; bir şeyi yutmaksızın ağızda çevirerek tükürük salgısını artırmak.

[8b] (5-7) *…başında balġamı olsa birḳaç defʿa bir miḳdār ʿāḳırḳarḥā ile maʿan birer pāre ṣaḳız yāḫūd zift çignese, cümle balġamı dimāgdan indürüp geŋzi daḫı pāk eyleye.*

- **cirāḥatlan-:** < Ar. + T. Yaralanmak, vücutta yaralar oluşmak.

[94b] (5-6) *Nişānı budur ki delinür, daḫı cirāḥatlanur ve ḳoḳar ve ṣarı ṣular aḳar.*

- **daġla-:** < Far + T. Dağlamak, iyileştirmek için bölgeyi kızgın bir araçla yakmak.

[91b] (7-8) *Eger, bir pāre eski penpeyi fetīl idüp yaḳup sigili daġlasalar ḫalāṣ ide.*

- **dertlü:** < Ar. + T. Hasta.

[16a] (1-2) *… ṣafrā demi ve ḫafaḳānı defʿ ider ve sāyir niçe derdlü nefʿī bī-nihāyidür…*

- **deş-:** Deşmek, delmek; şişliği, irini veya sivilceyi irin akıtıcı ilaçlarla oymak, içini boşaltmak.

[102a] (12-13) *…bir kimsenede yine bir başsız şiş peydā olsa ve ṭaş gibi ḳatı olup anı deşmek murād eyleseler gerekdür ki…*

- **deşil-:** Deşilmek; çıban, sivilce vb. deşilmek, oyulmak, içi boşaltılmak.

[26a] (9-10) *…eger cevelān-ı hindī bulunmazsa ṣabr-ı usḳutūrī bulup ve ezüp süreler, ol marīż bir yere cemʿ olup deşilür, ṣıḫḫat bulur.*

- **diri:** Sağ, yaşamakta olan, sağlıklı, güçlü, zinde olan.

[95a] (9-10) *… ḳarındaḳı oġlan eger diridür, v'eger ölidür āsānlıḳ ile dünyāya getüre…*

- **diril-:** Dirilmek, zinde olmak, güçlenmek, sıhhat bulmak, kalkmak.

[83b] (8-9) … *belüŋ ağrıyan yerine sürüp vāfir ziyādesiyle yatup dirildükden ṣoŋra ṭağılur gider.*

- **ditre-:** Tiremek, hastalık nedeniyle kasların belli aralıklarla kasılması (Tremble), krş. raʿşa.

[105a] (2-3) … *ve daḫı bu raʿşa didükleri bir ʿilletdür ki balġamīdür, el ve baş ditrer…*

- **doġur-:** Doğurmak, yavru dünyaya getirmek, doğum yapmak.

[93b] (5-6) *Eger etüŋ ṭırnağın doġurmayan ʿavratuŋ başı altına tütsi virseler fī'l-ḥāl doġura.*

- **doḳun-:** Dokunmak, sağlığını bozmak.

[101b] (3-4) …*ve daḫı ḳuduz gelüp her kime doḳunursa ol ādem yedi günden ṣoŋra māliḫulyāya mübtelā olup…*

- **dögün:** Yakı; dağlamakla açılan yara.

[10b] (4-5) *Ziyāde eski baş ağrısı'çun dögün urmaḳ lāzım geldükde deppesine urup…*

İncelediğimiz eserde 'dögün' terimi hep 'dögün ur-' terimi içinde kullanılır. Ancak devrin farklı metinlerinde bir tıp terimi olarak tek başına kullanımını görebiliriz.

- **dürt-:** Sürme; ilaç sürmek.

[61b] (1-4) *Eger, ḳulaḳdan iriŋ gelürse üç dirhem cüllāb ile bir dirhem ṭatlu bādem yağın maḫlūṭ idüp bir pāre eski penpe ile ḳulaġa dürtseler ḫōş ide ve ḳulaḳ ṭutılması ve ṣancusı ve ağrısı olsun nāfiʿdür…*

İncelediğimiz eserde bir ilacın vücuda sürülmesini bildirmek için dürtmek dışında ‘ur-‘ ve ‘sür-’ terimlerinin de kullanıldığını belirledik. Ancak bunlar yakın anlamlı olup her birinin karşılamış olduğu eylem biçimi veya alan farklıdır. Bir ağrıyı dindirebilmek için veya hastalığı gidermek amacıyla ilgili bölgeyi kaplayacak şekilde ilacı yayarak sürmek anlamı taşır.

- **düş:** Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya.

[21b] (7-8) … *gözi ṭamarından ṭamarı ḳızıl olup ve düşinde kendüsin ḳan içinde görürse ziyāde sevdādandur.*

- **düşür-:** Vücuttan yavru, çocuk, taş, solucan vb. atmak, düşürmek, düşük yapmak.

[93b] (6-7) *Eger aṭuŋ ṭırnaġın fercine tütsi virseler oġlanı düşüre.*

- **emzür-:** Emzirmek, memedeki sütü vermek.

[94a] (2-3) *…eger gök gözlü oġlanı ġara yaġız ʿavrata emzürseler gözinüŋ mā’īligi siyāhlıġa tebdīl olur…*

- **en-:** İnmek; hastalığın belirtilerini görmeye başlamak, krş. in-.

[26a] (1-2) *…ol daḫı bir ʿilletdür ki başdan enüp yüz göz şişer ve ḳızıl olup ṣancur daḫı ıssı olur…*

- **endür-:** İndirmek, bir hastalığı vücuttan çekip almak, gidermek.

[8b] (2-4) *Her kim gelincik çiçeginüŋ ṣuyın burnına ṭamzursalar dimaḳda olan balġamı endürüp ve başı çörekden pāk ide…*

- **er:** Erkek; dişiyi dölleyecek olan, krş. erkek.

[107b] (13) - **[108a]** (1-2) *…evlād olmaḳ erden midür ʿavratdan mıdur bilmek murād olınsa…*

- **erkek:** (bkz. er).
- **erit-:** Hastalığı gidermek, iyileştirmek.

[122a] (1-2) *İmdi bu ḥabb ādemiŋ başında olan ʿilletleri eridüp pāk idüp ve yüregin ḳuvvetlendürür…*

- **erlik:** Erkekte cinsel güç, libido (Potentia Coeunti).

[104a] (9) … *yanı daḫı dutulup erligden daḫı ḳalur.*

- **eşit-:** Kulakla algılamak, duymak, işitmek.

[61b] (7-9) *…v'eger ṣaḳṣaġan beynini bir pāre balıla maḫlūṭ idüp eşitmez olan ḳulaġa ḳosalar bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ide…*

- **et:** Et, vücudun kas dokusundan oluşan yumuşak kısmı.

[127b] (3-4) *Bu merhem yaralarıŋ üzerini çıḳarup ve çürük etlerini yeyüp ve yeŋiden tāze etler bitüre.*

- **geyir-:** Geğirmek; midedeki gazı ağız yoluyla dışarı atmak.

[78a] (6-7) *İmdi her kim gögercin boḳın ṣuyla ḳaynatup sidügi ṭutılan ādem [içüp] geyirüp otursa bi-iẕni'llāh sidügi yolı açıla.*

- **gici:** Kaşıntı, uyuz hastalığı; krş. giciyik.

[130a] (6-7) … *şāhtere ṣafrāyı sevdāyı ishāl idüp uyuzı ve giciyi defʿ idüp o[l] bevl yolın açar…*

Bugünkü yazı dilinde kullanımı olmayan terim Anadolu ağızları içinde varlığını değişik biçimlerle sürdürür:

gicimik (I)

Uyuz hastalığı. (Derleme Sözlüğü c: 6)

-**Afyon**

Sarıidris *Şarkikaraağaç, *Eğridir ve köyleri -**Isparta**

*Honaz, Yukarıseyit *Çal, *Sarayköy ve köyleri -**Denizli**

Dallıca *Nazilli, Sürez *Bozdoğan -**Aydın**

*Alayunt -**Kütahya**

Sarıkavak, Tokat -**Eskişehir**

*Taşova, *Merzifon -**Amasya**

-**Tokat ve çevresi**

Aşudu *Darende -**Malatya**

-**Maraş ve çevresi**

*Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri -**Hatay**

*Gemerek, *Kangal, Çöplü, *Gürün -**Sivas**

Bahadın -**Yozgat**

-**Kırşehir**

Pınarbaşı *Bünyan -**Kayseri**

Bahçeli *Bor, -**Niğde**

*Ermenek, *Karaman -**Konya**

*Kadirli, *Osmaniye -**Adana**

Yapıntı *Mut, *Anamur -**İçel**

Sadıklar, Erenyaka, *Akseki, Kocayatak *Serik -**Antalya**

Eldirek, *Fethiye, Yerkesik -**Muğla**

[gecik (III)]

Uyuz hastalığı (Derleme Sözlüğü c: 6)

Tekke *Şile -**İstanbul**

-**Samsun**

[gıcırık (II)]

Uyuz hastalığı (Derleme Sözlüğü c: 6)

-**Sinop**

[gıdış (I)]

Uyuz hastalığı (Derleme Sözlüğü c: 6)

Alidemirci *Balya -**Balıkesir**

[gıdmır]

Uyuz hastalığı (Derleme Sözlüğü c: 6)

Cemele -**Kırşehir**

[gıtmir (II)]

Uyuz hastalığı (Derleme Sözlüğü c: 6)

iğdeli *Gemerek -**Sivas**

[gicav]

Uyuz hastalığı (Derleme Sözlüğü c: 6)

Bağlıca *Ardanuç -**Artvin**

[gici (III)]

Uyuz hastalığı (Derleme Sözlüğü c: 6)

*Bor -**Niğde**

- **giciş-:** Kaşınmak.

[115b] (6-7) … *ḳan alacek yerler gicişür ve gevde aġır olup…*

- **giciyik:** (bkz. gici).
- **gider-:** Vücuttaki herhangi bir zararlı maddeyi atmak, gidermek, arıtmak, temizlemek.

[12b] (3-5) *Eger, ḳabaḳ yaġın burnına veyāḫūd ḳulaḳları içine ṭamzursalar dimāġında olan yābislügi giderüp ḫoş eyle[r]*

- **göger-:** Morarmak, vücut mor renk almak.

[104a] (1-2) … *bu sekte didükleri bir ʿilletdür ki dimāġdan inüp gelür, yüregi ḳaplar ve ādem kendüden gidüp gögerür…*

- **gökçek:** İyi, sağlıklı.

[24b] (10-11) *…v'eger kābili didükleri edviyye yeseler beŋzi ziyāde gökçek idüp ve ḥıfẓ daḫı ziyāde olup geç ḳocalda, mücerrebdür.*

- **gör-:** Görmek, beş duyudan biri, görme duyusu.

[56a] (6-7) … *keklik ödin ve saġ gözin süd ile ḳaynatup göze çekseler gice gündüz gibi göre, ziyāde nāfiʿdür…*

- **götür-:** Sokmak, fitil vb. bir nesne veya akışkan özellikte olamayan bir ilacı tedavi amacıyla makattan uygulamak.

[80b] (1-2) ***…****ṣāfī yaġıla bir fetil peydā idüp baturup maḳʿadında ṣāf gibi götürseler nāfiʿdür.*

- **göyün-:** 1.midede yanma hissi oluşmak. 2. Beden sıvılarının veya besin yoluyla bedende oluşan sıvı karışımların eski tıp anlayışına göre yanması.

[52a] (2-3) … *ʿalāmeti oldur ki tez tez ṣuṣamaḳ ve maʿdede ṭaʿām göyünmek ve maʿde ıssı olmaḳdır.…*

[88b] (6-7) *İmdi ol ʿillet aʿżāda ḳan göyünmekden olur ve sevdādan ḥāṣıl olur.*

- **ınçḳıruḳ:** Hıçkırık; midedeki gaz vb. nedenlerle diyaframda gerçekleşen kasılmanın sonucu akciğerlere hava geçerken boğazda belirli aralıklarla oluşan ses.

[48a] (1-2) *İmdi her kim ınçḳıruḳ içün rāvend içseler nāfiʿdür…*

- **ışırġu** : Yılancık hastalığı, sıyrık veya yara üzerine bir çeşit mikrobun bulaşmasıyla oluşan hastalık, krş. ışırḳu.

[109a] (3-5) *İmdi her kim bir miḳdār ışırġan dikenin dögüp temām un gibi olduḳdan ṣoŋra üzerine bir pāreçik bal sürüp bu masḥūḳ ışırġanı ekseler ışırġuya ziyāde mücerrebdür.*

- **ısırḳu:** (bkz. ışırġu).
- **ısıtma:** 1. Sıtma hastalığı, 2. Vücut ısısında besin maddelerine bağlı olarak oluştuğuna inanılan sıcaklık; krş. ṣıtma, ḥummā.

[90a] (5-6) *Eger, örümcegi bir pāre beze bağlayup ṣol ṭaluğına bağlasalar ısıtmayı def' ide.*

- **ışlat-:** Islatmak, bitki vb. özünü suya bırakmak.

[112a] (11-12) *Eger gebre didükleri eczāyı bir miḳdār ṣu içinde ışladup ol ṣudan içürseler ḥarāreti def' idüp…*

- **ıssı:** 1. Isı, sıcak. 2. Eski tıpta nesnelerin dört ana özelliğinden sıcak özellik.

[130a] (8-10) … *ḫūlicān ıssıdur, ḳurıdur likin yürek ağrısına ve ḳulınca nāfi'dür ve maṣṭakī ṣaḳızı ıssıdur, ḳurıdur ma'deye ḳuvvet virüp ve zihni pāk idüp…*

- **ıssıma:** Kanama, vücuttaki kan oranında artış, sıcaklık.

[130a] (4-5) …*ve daḫı ḳavun yemek çoḳ ıssıma getürür ve ḳārpūz geç hażm olur.*

- **iç:** İnsan vücudunun içi, organlar vb, krş. içerü.

[27a] (6-7) …*v'eger gelincik çiçegin ṣuyın daḫı burnına sürseler cümle burun içinde olan 'illetleri çeküp ḫalāṣ ide…*

- **içerü:** (bkz. iç).

[112a] (6-7) …*bir miḳdār şeker ālūde idüp her ṣabāḥ aç ḳarına içseler içerüde olan ḥarāreti def' ide…*

- **içün-:** Acımak, yanma hissi duymak.

[30a] (7-9) *İmdi dil yarılup ṭa'ām yedükde ekşiden ṭuzludan içünürse 'ilāc budur ki, bir miḳdār ḳaṭūnāyı alup ve bir pāre şeker birle ağız[da] dutsalar nāfi' [ve] mücerrebdür…*

- **iriŋ:** İrin, organizmanın herhangi bir bölümünde iltihaplanma sonucunda ölmüş hücre artıklarından ve bozulmuş akyuvarlardan oluşan, mikroplu veya mikropsuz, genellikle sarımtırak renkte sıvı, cerahat.

[61a] (4-5) … *baʿdehu bir pāre aḳ günlük ḳatup her merhem gibi olduḳda ḳulaġa ursalar içinde pāre olup iriŋ çıḳara nāfiʿdür…*

- **işit-:** (bkz. eşit-).
- **ḳabarcuḳ (ġ):** Çiçek hastalığı, krş. çiçek.

[102a] (8-9) *Her kim ṭāġūn vaḳtlerinde yāḳūt getürse ṭāġūn şerrinden amīn ola ve daḫı bir ādemde ḳabarcuḳ olsa anı söyündürmek…*

- **ḳana-:** Kanamak, vücudun herhangi bir yerinden kan akmak, kan kaybetmek.

[43a] (2) … *burnınuŋ kenārları yarılur ve ḳan olur ki ḳanar…*

- **ḳanama:** Kanamak işi.

[35b] (6-7) *…v'eger ṭarḫūnı çiyneyüp diş etlerine sürseler ḳanamasın defʿ idüp vebāsın gide.*

- **ḳanluluḳ:** Kanlılık, kan yoğunluğu; vüzudun belli bir bölgesinde kan yoğunluğu nedeniyle oluşan kızarıklık.

[55a] (8-9) *Eger, bir miḳdār ḫardalı bir miḳdār bal ile ve ṣu ile ḳarışdurup sürseler ḳabaḳ ḳanluluġın ve ḳan olmaḳın defʿ ide…*

- **ḳız-:** Vücut ısısı yükselmek.

[117b] (2) *… yemek yemezden muḳaddem bir miḳdār yörüye, gevdesi ḳızup yemege mübāşeret ideler…*

- **ḳızamuḳ:** Kızamık hastalığı. Genellikle çocuklarda görülen, kuluçka dönemibir iki hafta süren, bulaşıcıi ateşli, deride ufak kızıl lekeler döktüren hastalık (Rubeola).

[95a] (11) 65. Bāb: Gicik ve Çiçek ve Ḳızamuḳ ʿAlāmetlerin ve ʿİlācın Beyān [İder]:

- **ḳızar-:** Kızarmak, vücutta herhangi bir yer kırmızı renk almak.

[58a] (7-8) *… ve daḫı göz aġrısınuŋ sebebi ḳan ġālib olmaḳdan ise ve ʿalāmeti göz ḳızarup ve şişüp…*

- **ḳoca:** Yaşlı, ihtiyar.

[117b] (13-14) – **[118a]** (1) … *Eger bir miḳdār balı ḳaynatup kefin alup baʿdehu mūmı eridüp yeseler insānı ishāl eyleye ve ḳoca ādemlere ziyāde nāfiʿdür, ġaflet olınmaya.*

- **ḳocalt-:** İhtiyarlatmak, yaşlanmasına sebep olmak.

[24b] *(10-11) v'eger kābilī didükleri edviyye yeseler beŋzi ziyāde gökçek idüp ve ḥıfẓ daḫı ziyāde olup geç ḳocalda, mücerrebdür.*

- **ḳoḳ-:** Vücutta kötü kokular çıkarmak.

[94b] (5-6) *Nişānı budur ki delinür, daḫı cirāḥatlanur ve ḳoḳar ve ṣarı ṣular aḳar.*

- **ḳurluġan:** Tırnak yöresindeki yumuşak bölümlerin, bazen de kemiğin iltihaplanmasından ileri gelen ağrılı şiş; dolama hastalığı, etyaran, kurlağan; krş. ḳurluḳan.

İncelediğimiz eserde geçen ilginç terimlerden biri de budur. Kökünü kesin olarak bilinmemektedir. Terimin ḳurla- biçiminden geldiği kabul edilebilir. Bu fiil

için Clauson “kuşakla sarmak” anlamını verirken Kaşgarlı Mahmud’un “bağlamak ve kuşak yapmak” biçiminde açıklama getirdiğini belirledik (Atalay, 1999:82; Clauson, 1972:659).

Kısasü’l-Enbiyâ’da “ ‘ḳurlıġ’ kuşaklı, kemerli” ve “ ‘ḳurşa-’ kuşamak, kuşak sarmak” anlamlarıyla geçer (Ata, 1997: 401).

Bu terimle ilgili en geniş açıklama Seyfullah Türkmen tarafından yapılmıştır. Türkmen ‘ḳurluġan’ teriminin, ‘ḳur’ (kemer) sözüne isimden fiil yapan –la ve sıfat-fiil eki –ġan’ın getirilmesiyle yapıldığını savunur. Önce bir sıfat olarak kullanılırken nitelediği ismin düşmesinin ardından ise isim olarak kullanımını sürdürmüştür (2006: 237).

[48a] (4-6) *…v’eger ḳurluġan içün yaş māżīyi sirke [birle] ışladup ursalar defʿ ide…*

- **ḳurluḳan:** (bkz. ḳurulġan).
- **ḳurulda-:** Guruldamak, sindirim yollarından bir sıvı geçerken gur gur diye ses çıkarmak.

[71b] (2-3) *…ammā bu ṭalaġuŋ şişmesi ve büyümesi sevdādandur ve daḫı ḳuruldayup sākin olursa anuŋ ʿilleti yeldendür…*

- **ḳurt:** Bağırsakta meydana gelen küçük kurtlar, kurtcuk; diş çürümesine yol açan mikroplar.

[3b] (3) *Ḳarında olan ḳurt ve ṣoġulcan ve yılan çıyan ʿilācın [beyān ider].*

- **ḳuṣ-:** Kusmak, ağız yoluyla vücuttaki fazla olan bir maddeyi atmak; krş. istifrāġ et-.

Kusmak eski tıp anlayışına göre birçok hastalığın belirtisi olarak kabul edildiği gibi bir tedavi şekli olarak da uygulanmaktyaydı. Vücuttaki maddelerin fazlalığından veya eksikliğinden dolayı hastalıkların yaşandığına inanılan bu evre tıp anlayışına göre fazla olan maddeyi kusma yoluyla dışarı atıp dengeyi sağlama anlayışı tedavideki esaslardandı. Bunu gerçekleştirebilmek için de müshil olarak kullanılacak besin maddelerine, şerbetlere vb. başvurulmuştur (Kaya, 2008: 959).

[9a] (3-6) *Eger baş aġrısı ḳafādan yaŋa ise ol daḫı balġamdandur ve anuŋ daḫı ʿilācı bir miḳdār sirkencübīn veyāḫūd ṭurp ṣuyun içüp istifrāġ eyle ve baʿdehu ṭuraḳ otı ṣuyın içüp tekrār ḳuṣa…*

- **ḳuṣdur-:** Kusturmak, kusmasına sebep olmak.

[53b] (9-11) *Eger, bir miḳdār ṭurb toḫmına ḳoyun südiyle veyāḫūd bir miḳdār sirke ile ḫalṭ idüp baʿdehu ṣabāḥdan ḥammāma varup ısıcaḳ yerde aç ḳarına içseler fī'l-ḥāl ḳuṣdura…*

- **naṣırlan-:** < Ar. + Tr. Nasırlaşmak.

[126b] (7-8) *Bu merhem daḫı naṣırlanmış etleri yeyüp yeŋiden tāze tāze et bitürüp ve tāze tāze oŋalavir[ür]…*

- **oġ-:** Ovmak, hastanın bedenindeki herhangi bir bölgeyi rahatlatmak amacıyla ovalamak; krş. ov-.

[96a] (10-11) *Eger gicik[i] berk ile kese ile oġup baʿdehu boyayı süreler, defʿ ola.*

- **oġlan:** 1. Çocuk, kız veya erkek evlat; 2. cenin; ana rahminde gelişimini sürdüren bebek, dölüt; krş. ḥaml.

[95a] (8-10) *…ve daḫı bir ʿavrat bir dirhem eksücük çörek otun içseler ḫayż yörüyüp ve ḳarındaḳı oġlan eger diridür, v'eger ölidür āsānlıḳ ile dünyāya getüre…*

- **oŋal-:** Yara iyileşmek, kabuk bağlamak, daha iyi duruma getirmek, krş oŋul-.

[126b] (7-8) *Bu merhem daḫı naṣırlanmış etleri yeyüp yeŋiden tāze tāze et bitürüp ve tāze tāze oŋalavir[ür], ziyāde nāfiʿdür.*

Günümüz yazı dilinde varlığını görmediğimiz terim bugünkü Anadolu ağızları içinde varlığını devam ettirir:

onalmak

İyileşmek, düzelmek. (Derleme Sözlüğü c: 9)

*Düzce -**Bolu**
-**Gaziantep**

onalmak

İyileşmek, geçmek (Derleme Sözlüğü c: 12)

*Manyas **Balıkesir**

- **oŋalt-:** İyileştirmek, şifa vermek.

[126b] (11-12) *Bu cümleyi muḥkem saḥḳ idüp birbirine maḫlūṭ idüp merhem eyleyüp naṣırlanmış yaralara ursalar naṣrını yeyüp ve yara oŋalda.*

Terim Anadolu ağızları içinde şu şekillerle varlığını sürüdürür:

[oñaltmak (I)]

Hastalığı, yarayı iyileştirmek. (Derleme Sözlüğü c: 9)

Salda *Yeşilova -**Burdur**
*Düzce -**Bolu**

oñarmak (I)

Hastalığı, yarayı iyileştirmek. (Derleme Sözlüğü c: 9)

*Bayburt -**Gümüşhane**

oñarmak (I)

Hastalığı, yarayı iyileştirmek. (Derleme Sözlüğü c: 9)

*Bayburt -**Gümüşhane**

[oñaltmak (I)]

Hastalığı, yarayı iyileştirmek. (Derleme Sözlüğü c: 9)

Salda *Yeşilova -**Burdur**
*Düzce -**Bolu**

[onatmak (II)]

Hastalığı, yarayı iyileştirmek. (Derleme Sözlüğü c: 9)

Maydos -**Çanakkale**

[oñdurmag (I)]

Hastalığı, yarayı iyileştirmek. (Derleme Sözlüğü c: 9)

Rumeli göçmenleri, Yalıçiftliği *Mudanya -**Bursa**

- **oŋul-:** (bkz. oŋal-).
- **ov-:** (bkz. oġ-).
- **ovala-:** Ovalamak, tedavi etmek amacıyla bir ilacı vücudun herhangi bir yerine sürmek.

[65a] (6-7) … *burnına bir pāre benefşe yaġın sürseler ve el ile burnın ovalayalar…*

- **ovdur-:** Ovdurmak, ovma işini yaptırmak.

[20b] (4-6) *…baʿdehu ellerin ve ayaḳların ṭuz ve köpük ve ḥammāmda olan ayaḳ ṭāşıyla ovdurup ve ısıcaḳ ṣuya ḳoyalar…*

- **öd:** Karaciğer hücreleri tarafından salgılanan sarımsı koyu yeşil sıvı, safra sıvısı; bu sıvının depolandığı safra kesesi.

[89a] (2-4) *İmdi her kim ṣıġır ödinden çıḳan ḫaraza ṭaşınuŋ iki çekürdegin ezüp ḥammām içinde yāḫūd ḥammāmdan çıḳduġı gibi içüp üzerine semüz ṭavuḳ etin ṣōrbāsın yeseler semüz ola…*

[61a] (2-3) … *v'eger ṣāhīn ödin ṭurb ṣuvı birle ḳulaġına ṭamzursalar ṣaġırlıġın defʿ ider…*

- **öksür-:** Solunum yolları zarlarının rahatsızlığı nedeniyle akciğerlerdeki havayı birdenbireve sesçıkaracak biçimde dışarıya bırakmak.

[70a] (10-11) *Ḳurı öksürüp ṣancusı daḫı olup ṣol memesinüŋ üstinde olur.*

- **öksürük:** Öksürük, ciğerlerdeki havanın, solunum organlarının kasılması ve zorlanmasıyla ağızdan gürültü ile çıkması, krş. öksiyürük.

[117a] (9-10) *…ve daḫı ḳış aylarında balġamī marīżler ki zükām ve nāzile ve öksürük ve bel aġrıları çoḳ olur…*

- **öksiyürük:** (bkz. öksürük).
- **öl-:** Ölmek, hayatı sona ermek.

[28b] (9-10) *…v'eger ölmiş aṭ başınuŋ kemügin tütsi virseler sākin ide…*

- **öli:** Ölü, hayatı sona ermiş olan.

[95a] (9-10) … *ve ḳarındaḳı oġlan eger diridür, v'eger ölidür āsānlıḳ ile dünyāya getüre…*

- **püskürt-:** Sıvı halde veya sıvı hale getirilen bir ilacı tedavi amacıyla vücudun herhangi bir yerine hızla savurmak, püskürtmek, püskürterek uygulamak.

[28b] (8-9) … *v'eger maẓīyi muḥkem dögüp burnına püskür[t]seler sākin ide…*

- **ṣaġ:** Sağ, sağlıklı; yaşamakta olan.

[59b] (9) …*eger ṣaġ v'eger ṣayru olsun uyḫusı gelüp uyuya…*

- **ṣaġırlıḳ:** Sağırlık, işitme yeteneği olmama durumu.

[61a] (2-3) …*v'eger ṣāhīn ödin ṭurb ṣuvı birle ḳulaġına ṭamzursalar ṣaġırlıġın defʿ ider…*

- **ṣaġluḳ:** Sağlık, vücudun hasta olmaması durumu.

[113b] (3) … *ṣaġluġında nice yatursa ḫastaluġında öyle yata…*

- **ṣaḳın-:** Sakınmak, korunmak, vücuda zarar erebilecek olumsuzluklara karşı tedbirli olmak.

[18a] (1) … *ṣovuḳdan ṣaḳınup rūzigār olursa anda durmayup…*

- **ṣanc-:** Sancımak, ağrımak; belirli aralıklarla içine bir şey sağlanıyormuş hissiyle sızılanmak. Bu terim sözcüğün 'saplamak, saplamak' anlamlarından hareketle bir tıp terimi olarak kullanılmıştır (Kaya, 2008: 962).

[63b] (4-6) *Eger, bu ʿillet ṣafradan gelürse anuŋ daḫı ʿalāmeti budur ki ziyādesiyle ṣancup ṣuvı çoḳ içüp…*

- **ṣancu:** Sancı, iç organlarda batar veya saplanır gibi duyulan, nöbetlerle azalıp çoğalan ağrı.

[75b] (2-4) …*v'eger ṣancusı var ise bir dāne demüri muḥkem ḳızdurup ve yoġurdı ayran idüp daġlayup çalḳayup içürseler defʿ ola…*

- **ṣarplan-:** Doğumda veya gebelik sırasın güçlük çekmek, zorlanmak, ağrı çekmek.

Sarp kökünden türetilerek yapılan bu fiilin günümüz yazı dilinde kullanılmadığı, yerini zorlanmak sözüne bıraktığını görürüz. Özellikle doğum veya gebelik sırasında çekilen sızılar için kullanılması ince bir ayrım yapıldığını gösterir ve terim bu yönüyle Türkçenin inceliklerini göstermesi açısından dikkate değerdir.

[92a] (9-10) *Eger, ḥamlde ziyā ṣarplansa bir miḳdār yaş kişnīci uyluġına baġlayup aṣa ḳosalar fī'l-ḥāl važʿ-ı ḥaml ide…*

- **ṣarılıḳ:** Sarılık hastalığı. Derinin, dokuların ve organizmadaki sıvıların sarı bir renk almasıyla beliren hastalık.

[68b] (3) … *keklik beynisin ṣarāb ile içseler ṣarılıġı defʿ ide.*

Renk adlarının hastalık adı yaparken de kullanıldığını göstermesi açısından 'sarılıḳ' buna güzel bir örnektir. Bu hastalık esnasında deri ve vücut sıvılarının bu rengi almasından hareket edilerek ilgili terimin oluşturulduğu açıktır.

- **ṣayruluḳ**: Hastalık, sağlığı bozulmuş olma durumu.

[113b] (1) *İmdi ḫastanuŋ eyü ʿalāmetleri budur ki ṣayruluġına taḥammül ide…*

- **semürt-:** Semirtmek, şişmanlatmak.

[89a] (6-7) … *ve daḫı tereyaġın bedene sürseler semürdür…*

- **semüz:** Semiz, şişman.

[4a] (9) *Semüz ve aruḳ olmasınıŋ ʿilācın beyān ider.*

- **ṣılaḳ:** Sivilce, içinde irin bulunan küçük deri kabarcığı.

[66b] (9-10) … *ḳasuḳ yaruġına ve ṣılaḳ şişine ve sā'ir nice dürlü marīżlere fā'idesi bī-nihāyedür.*

- **ṣıraca:** Sıraca, deride ve daha çok boyunda görülen lenf düğümlenmesi, bir tüboerküloz türü, krş. ḫanāzīr, ṭuz başı.

[127a] (11-12) *Bu merhem ṣıraca içün ve cüẕẕām yaraları içün ziyāde nāfiʿdür.*

- **ṣıtma:** 1. Sıtma hastalığı. Anaofel türü sivrisineğin sokması sonucu insandan insana bulaşan, tireme, ateş ve ternöbetleriyle kendini gösteren hastalık. 2. Vücut ısısında artış, ateş.

[117b] (8) *…ısıcaḳ günde yaş üzüm yemek ziyāde ṣıtma getürür, zīrā yaş üzüme künūzu't-toḫmī dimişlerdür…*

- **ṣızı:** Sızı, ağrı, hafif ağrı, krş. ağrı, buru, ṣancu.

[88a] (5-6) *… bu edviyyeyi üstüpüsiyle yapışdurup temām iki üç gün ṭurduḳda bi-iẕni'llāh ṣızıları defʿ ola.*

Terimi ses yansımalı sözcükler arasında veren Hamza Zülfikar hafif, ince ağrı (1996:611) için kullanıldığını vurgular. Bu yönüyle yakın anlamlıları olan ağrı, buru sözcüklerinden ince bir ayrımla ayrıldığını anlarız.

- **ṣızıla-:** Sızlamak, ince ince ağrı vermek.

[85b] (5-6) … *nıḳrīż didükleri barmaḳlarda olur ve ṣızılar ve daḫı ṭalaḳ üzeri şişüp ve ıssıması daḫı olur.*

- **sigil:** Siğil, deride, özellikle ellerde oluşan zararsız, pürtüklü küçük ur.

[92a] (4-5) *Eger birḳaç dāne ṣoġanı ṭuz ile maʿan dögüp sigil üzerine ursalar defʿ ide.*

- **ṣoġulcan:** Solucan, bağırsak kurdu, tenya; krş ḳurt.

[76a] (6-7) … *bir dāne ṣıġır ödiyle yoġurup göbegine ursalar cümle ṣoġulcanı düşürüp ḫalāṣ ide…*

- **ṣoḳ-:** Böcek vb. zehirli hayvanlar iğnesini batırmak, ısırmak veya zehirlemek.

[101a] (6-8) *…bir miḳdār zeyt yağıyla ḳarışdurup yaḳı gibi idüp od yanuġına ve aġulu cānavar ṣoḳduġı yerlere ursalar fā'ide ide…*

- **ṣovudıcı:** Soğutucu, soğutma özelliği bulunan, eski tıp anlayışına göre soğuk özellikte olan.

[128a] (4) *… ve ṣovuḳ şerbetler virüp ve daḫı ṣovudıcı muʿāleceler eylemek gerekdür.*

- **ṣovuḳ:** Soğuk, eski tıp anlayışına göre soğuk özellikte olan.

[130a] (7) *…demür hindī ṣovuḳdur, likin ṣıtma dutan ādemlere nāfiʿdür…*

- **sür-:** 1. Sürmek, iyileştirmek amacıyla yapılan bir yakıyı ovarak vücutta bir bölgeye uygulamak; 2. vücuttaki herhangi bir zararlı maddeyi atmak, uzaklaştırmak.

[7a] (7-8) … *v'eger deryā ṣuyın buḫārdan olan baş aġrısına sürseler nāfiʿdür dir.*

[122b] (8-10) *Bu ḥab insāna ziyāde nāfiʿdür, zīrā cümle başdan nāzīl olan ḫılṭları sürüp ve ishāli olanı ḳabż ider…*

- **şiş:** Şiş, kabartı, vücudun herhangi bir bölgesinde veya organlarda çeşitli sebeplerle ortaya çıkan şişkinlik.

[103b] (3-4) *…ve ol çıbanuŋ üzerine iki üç defʿa ursalar hem şişin alup daḫı yarayı deşüp ḫalāṣ ide, mücerrebdür.*

- **şiş-:** Şişmek, şişkinlik oluşmak.

[26a] (1-2) *…ol daḫı bir ʿilletdür ki başdan enüp yüz göz şişer ve ḳızıl olup ṣancur daḫı ıssı olur…*

- **ṭarıl-:** Daralmak, bunalmak, nefes alamamak.

[113b] (4-5) … *muʿālece eyledükçe ḫōş ola, ammā yavuz ʿalāmeti budur ki dem-be-dem ṭarılur ve yatduġı yerden ṣıçrar…*

- **temregü:** Temriye, deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık.

[98a] (12-13) *Eger kendüsin sidügi ile bir pāre ḳınāyı ḳarışdurup temregüsine sürüp bir gice durduḳda nāfiʿdür.*

- **ter:** Ter, derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgi bir kokusu olan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı.

[115a] (6-7) … *zaġfirān bevli ṣarı gösterür ve teri ṣalluta [gibi] yaşıl gösterür.*

- **terle-:** Ter çıkarmak, ter dökmek, eski tıpta vucudda bulunan zararlı maddeleri atmak için kullanılan bir tedavi yolu.

[110a] (5-6) *…baʿdehu bir miḳdār ḳoḳar otdan cemīʿ idüp fuçudan çıḳduġı gibi ol [o]tuŋ üzerine yatalar, muḥkem terleyeler…*

terlet-: Terletmek, terlemesini sağlamak.

[68a] (8-9) … *bal şerbeti idüp daḫı tenhā ve ısıcaḳ yerde içüp oturup başdıralar, tā ki terletüp defʿ ola…*

- **tutarlıḳ:** Sara hastalığı, sara nöbeti.

[19a] (9-10) *Eger bir kişinüŋ ay olanda yāḫūd āḫirinde tutarlıġı olup ʿaḳlı zā'il olduḳça…*

Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde bu terim genellikle tuta, tutar, tutarıḳ, tutalġa ve tutalı biçimlerinde geçmesine rağmen, incelediğimiz eserde terimi 'tutarlık' biçiminde belirleyebildik.

Arapça ṣarʿ, ṣarʿa karşılığı olarak kullanılan terim, tut- kökünden türemiştir. Türkçede alıkoymak, gitmesine engel olmak vb. gibi anlamlarda kullanılan tut- fiili üzerine sıfat-fiil eki –ar ve isimden isim yapan –lık ekini alarak oluşturulmuştur. Zaman zaman kişinin kendini kaybederek olduğu yere düşme, vücutta şiddetli çırpınmalar ve ağız köpürmesi ile ortaya çıkan bu sinir hastalığının adlandırılmasında anlaşılacağı üzere onu betimleyerek anlatacak bir terim oluşturulmuştur.

Bu terim günümüzde de halk ağzında kullanımını farklı biçimlerle, fakat aynı anlamla da sürdürür: **ṭuṭarıḳ** (Bornova-İzmir), **ṭutalġa** (Amasya, Urfa, Antakya*-Hatay, Hacıilyas *Koyulhisar, *Gürün-Sivas, Bahçeli Bor*- Niğde), **ṭuta** (Adana), **ṭuṭalıḳ** (İğneciler *Mudurnu-Bolu, *Yusufeli-Artvin, Adana, *Mut ve köyleri, Mersin ve köyleri-İçel), **ṭutar** (Tokat-Eskişehir, Bayadı-Ordu, Kırşehir), **ṭuṭaraḳ** (Isparta, Selanik göçmenleri-İzmir, *Lapseki-Çanakkale, Niğde, Antalya), **ṭuṭarı** (Bereketli *Tavas-Denizli, Kütahya, Merzifon-Amasya, *Seydişehir-Konya, *Silifke-İçel) [Derleme Sözlüğü].

Bugünkü yazı dilinde ve tıp dilimizde Arapça sara terimi yagınlık kazanmıştır. Oysa halk ağzında yaygın olan terimin tıp dilimize kazandırılması yerinde olacaktır.

Türlü neden ve görünümleri olan, genellikle bilincin kararması, sarsıntı ve çırpınmalarla kendini açığa vuran bir sinirce biçiminde bir açıklama getirilerek

kullanılan **tutarık** terimi ancak günümüzde bir ruhbilim terimi olarak (Enç, 1974) bilim dilimizde varlığını sürdürür.

- **tükür-:** Tükürmek, ağızdakini dudakları arasına getirip dışarı atmak.

[30a] (1-2) *…ebemgümücin birḳaç gün ṣabāḥdan aç ḳarına çigneyüp tükürse ağızdan gelen bed rāyiḥayı defᶜ ide…*

- **tükürük:** Tükürük, tükürük bezlerinin ağza akan salgısı, krş. ağız ṣuvı.

[105b] (3-4) … *ve baᶜdehu gelen tükürük ile tükureler…*

- **tüşür-**: Düşürmek, çocuk düşük yapmak, vücuttan yavru atmak.

[93b] (6-9) *Eger aṭuŋ ṭırnağın fercine tütsi virseler oğlanı düşüre. Eger bir oğlan ᶜavratuŋ ḳarnında ṣarplanup çıḳmasa bir miḳdār keşūr toḫmın āteşe ḳoyup ᶜavrat anuŋ tütüni üzerine otursa fī'l-ḥāl tüşüre.*

- **uçuḳ:** Havale, sara nöbeti, epilepsi; çocukluk döneminde görülen havale.

[111b] (7-9) *Eger küçük maᶜṣūmlarda uçuḳ dirler bir ᶜillet vardur, darılur ve ḫarāreti ziyāde olup ᶜaḳlı zā'il olur, ve beŋzi ve gözi ṣaru olup istifrāġ idicek ṣafrā ḳuṣar.*

Terimin Türkçe uç- kökünden –(u)ḳ ekiyle türediği açıktır. Sara hastasının nöbeti tuttuğu zaman kendinden geçmesiyle ilgili bir adlandırma yapılmış olabileceği gibi, insanın yüz rengini yirimesi, bet benzin atması nedeniyle böyle biradlandırma yapıldığı kabul edilir (Türkmen, 2006: 288).

- **um-:** Canı çekmek, bir şeyi çok arzulamak, aşermek.

[94a] (3-4) … *ve daḫı ᶜavrat memesi ağrımaḳ muḫalif ġıdālardan olup yāḫūd ummaḳdan olur…*

- **unçḳuraḳ:** Hıçkırık.

[125a] (4-5) *İmdi bu şarāb-ı naʿne göŋül dönmesin unçḳuraḳa ziyāde nāfiʿdür.*

- **unutsaḳı:** Unutkanlık, krş. unutsaḳlıḳ.

[65b] (6-7) *…birḳaç ṣabāḥ gül ṣuyın içseler unutsaḳı defʿ idüp ve yürek oynamasından defʿ ide, mücerrebdür.*

- **unutsaḳlıḳ:** (bkz. unutsaḳı).

- **ur:** Ur, hücrelerin aşırı çoğalmasıyla insan, hayvan veya bitki dokularında oluşan ve büyüme eğilimi gösteren yumru, tümör.

[44b] (8-10) *…daḫı eŋsede yāḫūd ġayrī yerde peydā olur bir ʿilletdür, aŋa ur dirler, evvel ḳōz ḳadarca olup ve gitdükce büyür ve yumşaḳ olur.*

- **ur-:** Vücuttaki hastalıklı bölgeye, yara, şiş vb. üzerine yapılan ilacı bölüm bölüm sürmek.

[94b] (2-3) *…bir dāne kelem yapraġın āteşde ḳızdurup memesi üzerine urup muḥkem yaġlayalar …*

- **uyḳusızlıḳ:** Uykusuzluk, uyuyamama durumu.

[99b] (5-7) *…baş aġrısınuŋ ʿalāmeti beş dürlü olup biri vesvese-i fāsid ve tebaḫ-ı endīşeden olur ve ikinci uyḳusızlıḳdan olur…*

- **uyuz:** Uyuz, uyuz hastalığı, uzun süreli kaşıntı, krş. gici, giciyik.

[4b] (6) *Uyuz ve gül ve firenk uyuzı olanuŋ ʿilācın beyān [ider].*

- **yaġ:** Yağlı ilaçlar; bitkiler, kökler ve tohumlar bazı işlemlerden geçtikten sonra elde edilen, birçok hastalığın tedavisinde iyileştirici, rahatlatıcı, sakinleştirici

veya uyarıcı olarak vücuda sürme yoluyla kullanılan ilaçların genel adı (Kaya, 2008: 969).

[127a] (4-5) *Bu eczāları muḥkem saḥḳ idüp bir vaḳiyye yağıla maḫlūṭ idüp merhem idüp lāzīm olan yerlere sürdükde fā'idesin bulalar.*

- **yaḳ-:** İlacı vücudun herhangi bir yerine uygulamak üzere bez üstüne sürmek, yaymak.

[40a] (7-8) *…sirke ile bir miḳdār ḳaynatup baʿdehu bir pāre üstübüsinüŋ üzerine yaḳup…*

- **yaḳı:** Yakı, bazı hastalıkları tedavi etmek için bir bez üzerine yayılıp vücudun kimi yerlerine konulan, koyuca lapa veya özel biçimde yapılmışeczalı parça; krş yağı, yaḳıçuḳ.

[109b] (8-9) *…likin yara olan yer ne ḳadar var ise yaḳıyı daḫı ol deŋlü büyücek idüp uralar…*

- **yanġu:** Yangı ; vücudun mikroplara karşı koymak için herhangi bir yerine fazla kan hücumu ile orada şişkinlik, kırmızılık, ısı ve ağrı ile beliren irin toplanması, iltihap.

[72b] (9-10) *… bir yumurta bişiminden ziyādece durduḳda yanġusı sākin olup ve uyuşur gibi olur…*

- **yanıḳ:** Yanık, vücutta oluşan yanmış bölge.

[101a] (6-8) *… bir miḳdār zeyt yağıyla ḳarışdurup yaḳı gibi idüp od yanuġına ve aġulu cānavar ṣoḳduġı yerlere ursalar fā'ide ide…*

- **yara:** Yara.

[127b] (3-4) *Bu merhem yaraların̄ üzerini çıḳarup ve çürük etlerini yeyüp ve yen̄iden tāze etler bitüre.*

- **yara-:** Yaramak, fayda etmek.

[23b] (6-8) *… baʿdehu ishāl idecek meyvālar yedüreler ve başından buḫārı defʿ etmek içün ṭabīʿati telyīn idüp daḫı ṭaʿām yaraya.*

- **yaralan-:** Yaralanmak, vücutta yara olmak.

[127b] (8-9) … *ufanuḳ ve çıḳuḳ olan yerlere ve şişmiş ve yaralanmış yerlere ziyāde nāfiʿdür.*

- **yaramaz:** Kötü, fena, zararlı, yaramaz.

[113b] (6-7) …*ve daḫı ıssı marīżlerde el ayaḳ ṣovumaḳ ve ishāl olup ḫastalıḳ ṣon̄ına ḥammāma varmaḳ yaramazdur…*

- **yaş:** Yaş, eski tıp anlayışına göre mizacın nemli olma durumu.

[69a] (9-10) …*daḫı benefşe şarābın içseler nāfiʿdür eski öksürüge, ammā yaş öksürüge murabbāsın yeseler nāfiʿdür…*

- **yel:** Mide ve bağırsak gazı; romatizma; hastalık etkenlerinden.

[83b] (4-5) …*belesān yaġı sürseler balġamī marīżlere nāfiʿdür ve daḫı yelden olan bil aġrısına ziyāde nāfiʿdür…*

- **yumrum:** Şiş, şişlik, yumru, ur.

[30b] (6-7) *… ve daḫı bundan ġayrī yine dil altında bir yumrum ve ḳatı nesne olur bādem gibi.*

- **yüklü:** Hamile, gebe.

[93a] (1-2) *Eger yüklü ʿavrat görmez olsa ʿalāmeti oldu[r] ki göŋli döner ve maʿdesi ağrır ve iştihāsı daḫı az olur.*

V.1.1.2. İsim Tamlaması Biçimindeki Tıp Terimleri

İsim tamlaması biçiminde oluşan terimlerde tamlamayı oluşturan esas öğe veya yardımcı öğe Türkçe kökenli olmayabilir. Kimi zaman ise tamlamayı oluşturan esas ve yardımcı öğe Türkçe kökenli olmasa da üzerlerine aldıkları ek ve kurdukları tamlama Türkçenin sistemine uygundur. Bu nedenle bu tür terimleri de bu başlık altında değerlendirdik.

İsim tamlaması biçimindeki terimlerin çoğu belirtisiz isim tamalamalarıdır. Sayıca daha az olan belitili isim tamlamalarıyla beraber birkaç tane de isnat grubu olduğunu gördük.

- **ağız ḳoḳusı:** (T.+T.) Ağızdaki kötü koku, ağız kokusu, krş. bed rāyiḥa, çirkin rāyiḥa.

[36a] (1-2) …*ve daḫı diş etleri çürüyüp ve ağız ḳoḳusı ve ḳanaması olmanıŋ sebebi cümle nāziledendür.*

- **ağız ṣuvı:** (T.+T.) Ağızdaki tükürük bezlerinin salgıladığı sıvı, tükürük, krş. tükürük, ağzı yarı.

[81a] (1-3) … *v'eger ḫınzīr odın alup ḳurudup vaḳt-ı ḥācetde ağız ṣuvı birle ıṣladup bir pāre penpe üzerine ḳoyup maḳʿad zaḥmeti üzerine ursalar ġāyet nāfiʿdür.*

- **aġulu cānavar ṣoḳduġı:** (T.+Ar.+T.) Zehirli böcek vb. sokması, haşere sokması sonucu zehirlenme.

[101a] (6-8) *…v'eger ḥaṭme yapraġın bir miḳdār zeyt yaġıyla ḳarışdurup yaḳı gibi idüp od yanuġına ve aġulu cānavar ṣoḳduġı yerlere ursalar fā'ide ide…*

- **aġzı yarı:** (bkz. tükürük).
- **ʿaḳl ḳarışuḳı:** (Ar.+T.) Akıl karışıklığı; bilinç kaybı.

[15a] (5-6) *… cüẕẕām zaḥmetine ve ʿaḳl ḳarışuḳına ve ṣarʿa ve u[nu]tsaḳlıḳa ġāyetle nāfiʿdür…*

- **āteş yanuġı:** (Far.+T.) Deride oluşan yanık, ateş yanığı, krş. od yanuġı.

[5a] (2) Āteş yanuġı ʿilācın ve devāsın beyān ider.

- **ʿavrat doġurmaġı:** (Ar.+T.) Doğum, çocuk doğumu.

[4b] (4) *ʿAvrat doġurmaġı ve ḳısır ḳalmaġı; südi az daḫı çoḳ olmaġı [beyān ider.]*

- **ayaḳ aġrısı:** (T.+T.) Gut hastalığı, organizmadaki ürik asitin atılmayarak vücudun bazı yerlerinde, özellikle ayak başparmağında, topuk ve eklem yerlerinde birikmesinden ileri gelen, ağrı ve şişlerle ortaya çıkan hastalık, krş. niḳriż, diz aġrısı.

[87a] (6) *Eger, benefşe yaġın ayaḳ aġrısına sürseler defʿ ide.*

- **aʿżā ditremesi:** (Ar.+T.) Organlarda, özellikle de el ve ayaktaki titreme.

[87a] (2-3) *… aʿżā ditremesin defʿ idüp kötürüm olan kimsenelere ziyāde nāfiʿdür…*

- **bahaḳ acısı:** (Ar.+T.) Abraşlık hastalığı ve bu hastalıkta çekiler sızı.

[90b] (10-11) *… v'eger ḫaṭme toḫmın sirke ile saḥḳ idüp üzerine sürseler bahaḳ acısın defᶜ ide.*

- **bahaḳ zahmeti:** Abraşlık hastalığı.

[54a] (1-3) *… v'eger bir miḳdār ṭuraḳ otın siyāh üzümle ḳaynatup baᶜdehu ṣuyın ḥammāmda ziyāde içseler istifrāġ küllī eyledügden ṣoŋra on yıllıḳ bahaḳ zahmetin defᶜ ider.*

- **balġam ġalabalıġı:** (Ar.+Ar+T.) Eski tıp anlayışına göre vücutta bulunan dört temel maddeden balgamın çok oluşu ve buna bağlı olarak oluştuğuna inanılan hastalık, balgamın üstünlüğü.
- **baş aġrısı:** (T.+T.) Baştaki ağrı, baş ağrısı.

[10b] (8-9) *Eger bi-resm alnına ve duluŋlarına urṣalar baş aġrısın sākin ide.*

- **baş dönmesi:** (T.+T.) Baş dönmesi, gözün kararmasıyla düşecek gibi olma durumu.

[99b] (12) – **[100a]** (1) *…daḫı sevdādan olan göŋül darlıġın ve baş dönmesin ve daḫı ḫafaḳānuŋ hep ṣıtmadan olmış ola…*

- **baş ṭamarı:** (T.+T.) Şah damar, ana atar damar.

[21b] (8-9) *İmdi ol maḥalde baş ṭamarından ḳan alup…*

- **beden süstluġı**: (Ar. + Far. + T.) Gevşeklik, güçsüzlük, bedenin güçsüz, halsiz düşmesi, krş. endām süstluġı.

[81b] (1-2) *İmdi her kim zeytūn yaġın burnına ṭamzursalar beden süstluġın defᶜ ide.*

- **bel aġrısı:** (T.+T.) Bel ağrısı, krş. bil ṣızısı.

[74a] (2-3) *Eger bel aġrısına, v'eger diz aġrısına, v'eger sāyir ʿilletlere ziyāde nāfiʿdür…*

- **bel ṣovuḳluḳu:** (bkz. bil ṣovuḳluġı).
- **bendükşeler aġrısı:** (T.+T.) Eklemlerde hissedilen ağrı, eklem ağrısı.

[87b] (10) *…üç günde bir dirhem ṣabr yeseler bendükşeler aġrısın defʿ ide…*

- **bevāṣir zaḥmeti:** (Ar.+Ar.+T.) Basur hastalığı ve bu hastalığın verdiği ağrı.

[123a] (7) *…ḫışmlu olan ādemlere ve bevāṣīr zaḥmetine ziyā[de] nāfiʿdür.*

- **bevl yolı:** (Ar.+T.) İdrar yolu, idrarın mesaneden dışarı atılmasını sağlayan ince şerit kanal.

[117b] (13) *… ġalīẓ ḫılṭları aġıdup ve süst açar ve bevl yolın pāk ider.*

- **bil ṣızısı:** (T.+T.) hafi, ince ağrı, krş. bel ağrısı.

[4a] (6) *Vacaʿ-i mafāṣıl ve bil ṣızısı ʿilācın beyān ider.*

- **boġaz aġrısı:** (T.+T.) Boğaz ağrısı.

[123a] (6) *… dimāġda olan ḫılṭları çeküp endürüp boġaz aġrısına ve ḳulaḳ ṣaġırlıġına…*

- **boġaz dişi:** (T.+T.) Boğazda dişe benzeyen, yutmayı ve nefes almayı zorlaştıran şişlik.

[112b] (1-2) *Dilcük ve Ḫunnāḳ ve Boġaz Dişi ʿİlācın Beyān İder:*

- **buḥrān günleri:** (Ar.+Ar.+T.) Hastalığın en yoğun hale geldiği, vücudun hastalıkla en yoğun biçimde savaştığı dönem.

[116a] (12-13) *…v daḫı buḥrān günleri bunlardur ki ẕikr olunur:*

- **buḫrān nevbeti:** (Ar.+Ar.+T.) Hastalığın en ağır olduğu evre, hastalık nöbeti.

[127b] (13) *Buḥrān nevbeti zemānında ḫastaya ġıdā virmemek gerekdür.*

- **burun ḳanaması:** Burun kanaması.

[29a] (1-2) *…ıl alup burnına tütsi virseler ḳanı sākin ide, ʿömrinde burun ḳanamasın görmeye…*

- **ciger aġrıları:** (Far.+T.) Karaciğer ağrısı.

[131b] (12-14) *…yegü üzerine yaturken cimāʿ eylemenüŋ żararı budur ki yürek ve bögrek ve ciger aġrılarına uġradup daḫı ḳulınç ve selesü'l-bevle mübtelā ider.*

- **cimāʿ ḳuvveti:** (Ar.+Ar.+T.) Erkekte cinsel güç, iktidar.

[121a] (7-8) *İmdi sen daḫı bir nice edviyyeler istiʿmāl eyle tā kim cimāʿ ḳuvveti virüp…*

- **cimāʿ şehveti:** (Ar.+Ar.+T.) Cinsel arzu, istek, şehvet.

[103b] (8-9) *… ve daḫı eger keklik etin yeseler süst endāmı defʿ idüp cimāʿ şehvetin ziyāde ide…*

- **cüẕẕam renci:** (Ar.+Ar.+T.) Cüzzam hastalığı, bu hastalığın etkileri, hastaya verdiği sıkıntı.

[90a] (10-11) *İmdi her kim zebercedi ḳazıyup içseler cüẕẕam rencinden āmīn ola.*

- **çeŋe ḳaşılması:** (T.+T.) Çene kasılması, çene bölgesinde gerçekleşen hafif gerilme.

[40b] (1-2) *… ve daḫı çeŋe ḳaşılmasınuŋ ʿilācı budur ki, bir miḳdār ḫurmāyı alup…*

- **diş aġrısı:** (T.+T.) Diş ağrısı.

[34b] (4-6) … *v'eger dār-ı fülfül, sirke ile ışladup ve süzüp ağızda tutsalar diş ağrısın def' ide…*

- **diş etleri:** (T.+T.) Diş eti, diş köklerini kaplayan kalın kırmızımtırak et.

[36a] (1-2) … *ve daḫı diş etleri çürüyüp ve ağız ḳoḳusı ve ḳanaması olmanıŋ sebebi cümle nāziledendür.*

- **diz ağrısı:** (T.+T.) Gut hastalığı, krş. niḳriż, ayaḳ ağrısı).

[87a] (5-6) *İmdi her kim çörek otun dögüp bir miḳdār gül yağıyla diz ağrısına sürseler def' ide.*

- **dudaḳ yarılması:** (T.+T.) Dudak yarılması, dudakta derinin çatlaması, yarılması.

[129b] (5-6) *Eger andan ḳan aldursa diş etlerin muḥkem eyleye ve dudaḳ yarılmasın daḫı def' ide.*

- **ekḥel ṭamarı:** (Ar.+T.) < Ar. Kolun iç tarafındaki ana damar.

[94a] (4-5) … *ʿilācı budur ki evvel ekḥel ṭamarından ḳan alup ve daḫı ṭatlu ṭaʿām yemeyüp…*

- **endām süstluğı:** (bkz.beden süstluğı).
- **et kesilmesi:** (T.+T.) Deride kesik oluşması, vücudun herhangi bir yerinde kesik meydana gelişi.

[5a] (1) *Et kesilmesi ve yırtılması ʿilācın beyān ider.*

- **firenk uyuzı:** (Far. + T.) Frengi hastalığına yakalanan kişilerin vücutlarında oluşan yaralar.

[127a] (6) ***Terkīb-i merhem-i firenk:*** *Firenk uyuzı olanlara ġāyet nāfiʿdür.*

- **firenk zaḫmeti:** (Far.+Ar.+T.) Frengi hastalığı, yenirce, sifilis; krş. firenk.

[96b] (11-13) *Eger firenk zaḫmetine mübtelā olan ādem eger er, v'eger ʿavrat; er ādem ise erkek ṣıġır ödi, ʿavratuŋ dişi ṣıġır çıḳa…*

- **gezer ṣancusı:** (T.+T.) Vücudun belli birbölgesine kan dolaşımı kesildikten sonra aniden kan dolaşımının başlaması sonucu hissedilen karıcalanma.

[75b] (1-2) *Eger, bir ādemiŋ ishāli olup gezer ṣancusı yoḳ ise aŋa yoġurt ayranı içüreler…*

- **göbek burusı:** (T.+T.) Karındaki hafif sancı, mide sancısı)

[63a] (5-7) *…ve daḫı göbek burusı didükleri ʿillet baġarsuḳdan peydā gelmekden olup ʿalāmeti baġarṣuḳ ḳuruldayup ṣancumaḳdur.*

- **göbek düşmesi:** (T.+T.) Göbek ağrısı, göbeğin yerinden kayması sonucu oluşan sızı.

[3b] (1) *[Göbek] Düşmesi ve sāyir aġrılar devāsı beyānındadur.*

- **gögüs aġrısı:** (T.+T.) Göğüs bölgesindeki ağrı.

[47a] (4) *… v'eger finduḳ yaġın gögüs aġrısına sürseler nāfiʿdür…*

- **göŋül darlıġı:** (T.+T.) İç sıkkınlığı, sıkıntı.

[99b] (10-12) *… līmūn ṣarābın ṣovuḳ ṣu ile ezüp içüreler ki ṣafrāyı ḳaṭʿ idüp ve ḳan ġalebesin sākin idüp daḫı sevdādan olan göŋül darlıġın ve baş dönmesin…*

- **göŋül dönmesi:** (T.+T.) Mide bulantısı.

[125a] (4-5) *İmdi bu şarāb-ı naʿne göŋül dönmesin unçḳuraḳa ziyāde nāfiʿdür.*

- **göz aġı:** (T.+T.) Katarakt, gözdeki billur kısmın saydamlığını yitirmesi sonucu görmeyi engelleyen rahatsızlık, krş. gözde olan aġ.

[56b] (3-5) *…ammā göz aġı güneşde yörümekden oldı ise afyūn mühri ḳoḳlayup bir pāre gözine dutsalar, bi-iẕni'llāh defᶜ ide…*

- **göz aġrısı:** (T.+T.) Göz veya kimi zaman göz çevresinde hissedilen ağrı.

[59a] (4-6) *…velākin baᶜżı göz aġrısı ısıcaḳdan olmış ise aŋa göre daḫı birḳaç defᶜa ṣıġır etin tāz[e] tāze ursalar gözüŋ ḥarāretin ve ḳanın ve aġrısın defᶜ ide…*

- **gözüŋ ḥarāreti:** (T.+T.) Gözde oluşan kızarıklık, gözdeki yanma hissi.

[59a] (6) *…ṣıġır etin tāz[e] tāze ursalar gözüŋ ḥarāretin ve ḳanın ve aġrısın defᶜ ide…*

- **gözünüŋ nūrı:** (T.+T) Gözün görme gücü, görüş keskinliği, görme netliği.

[119b] (2-3) *… ve geç ḳocaldur ve gözünüŋ nūrın ziyāde idüp bevāṣir zaḥmetine ve sāyir nice zaḥmetlere ve marīżlere nefīᶜī-yi bi-nihāyedür.*

- **ḫunnāḳ zaḥmeti:** (Ar.+Ar.+T) Boğmaca hastalığı.

[42a] (1-2) *… v'eger boġaza diş inse yāḫūd ḫunnāḳ zaḥmetine mübtelā olsa…*

- **ḫanāzīr yaraları:** (Ar.+T.) Sıraca hastalığı sırasında vücutta oluşan yaralar.

[2a] (5) *İnsānuŋ boynında ve eŋsesinde ẓāᶜil olan ḫanāzīr yaralarınuŋ ᶜilācın [beyān ider].*

- **ḥayż ḳanı:** (Ar.+T.) Kadınların âdet döneminde rahimden gelen kan.

[92b] (6-7) *… ve daḫı bir ᶜavratuŋ ḥayż ḳanı ziyādesiyle aḳup durmasa…*

- **ḫılṭlar fāsid olması:** (Ar.+Ar.+T.) Eski tıp anlayışına göre vücutta var olduğuna inanılan hıltların çokluğu ve bu nedenle oluşan hastalık, hasta olma durumu.

[113b] (8) *… bir ḫasta çirkin rāyiḫa virür olsa ḫılṭlar fāsid olmasına delīldür…*

- **iç aġrısı:** (T.+T.) Karın ağrısı; dizanteri.

[77b] (7-9) *Eger, pirinci yumadın ve ṭuzsuz ṣumāḳ ile bişürüp yeseler iç aġrısın def ͨ ide.*

- **it dirsegi:** (T.+T.) Göz kapağında çıkan sivilce, arpacık.

[57a] (8-9) *… v'eger it üzümi yapraġın bişürüp göz olan it dirsegine ursalar nāfi ͨ dür…*

- **ḳan ġalebesi:** (T.+Ar.) Eski tıp anlayışına göre bünyeyi oluşturan en önemli öğelerden kanın çokluğu ve buna bağlı hastalık.

[114a] (3-4) *Eger nabż uzun olup tez tez atup bevli ḳızıl yāḫūd renginde olup ve gevdesi ısıcaḳ ise ḳan ġalebesine delīldür.*

- **ḳarın aġrısı:** (T.+T.) Karın ağrısı, karın bölgesinde hissedilen sızı.

[3b] (5) *İç aġrısı ve ḳarın aġrısı ͨ ilācın beyān ider.*

- **ḳasuḳ yaruġı:** (T.+T.) kasık bölgesinde oluşan fıtık, yarımlık.

[66b] (9-10) *…ve ḳulınca ve eski ıssımaya ve ḳasuḳ yaruġına ve ṣılaḳ şişine ve sā'ir nice dürlü marīżlere fā'idesi bī-nihāyedür.*

- **kemük ḳırılması:** (T.+T.) İnsan iskeletini oluşturan kemiklerde oluşan kırılma, kemik kırılması; kemik erimesi.

[100b] (9-11) *İmdi her kim bir miúdÀr mūmıyā içmek veyā sürinmek veyāẖūd ḥaḳḳına eylemek, kemük ḳırılmasına ziyāde nāfiʿdür…*

- **ḳol ḳırılması:** (T.+T.) Kol kırılması, kolda kırık olmak.

[97b] (9-10) … *her aʿżāsın ḳoparup yemege başladuḳda bu pārçesi ḳol [ḳırıl]masına devā olsun ve bu pārçesini filān derde devā olsun deyüp…*

- **ḳulaḳ ağırlığı:** (T.+T.) Kulakta işitme kaybı, kulağın az duyması, krş. Kulaḳ ṭutılması.

[60b] (6) *Ḳulaḳ Ağırlığın ve Sağırlığın ʿİlācı Beyānındadur:*

- **ḳulaḳ ağrısı:** (T.+T.) Kulak ağrısı, kulakta hissedilen sızı, krş. ḳulaḳ şancusı.

[60b] (8) … *v'eger ve gül yağın ṭamzursalar ıssıdan olan ḳulaḳ ağrısına nāfiʿdür…*

- **ḳulaḳ gürültüsi:** (T.+T.) Kulak çınlaması, kulakta duyulan uğultu.

[60b] (10) *Eger, acı bādem yağın ḳulaḳ gürültüsine ṭamzursalar defʿ ide.*

- **ḳulaḳ şancusı:** (T.+T.) Kulakta batma hissi yaratan sızı, ağrı, krş. ḳulaḳ ağrısı.

[61b] (9) …*v'eger buzağı bevlini ḳulaḳ şancusına ṭamzursalar ẖōş ide…*

- **ḳulaḳ ṭutılması:** (bkz. ḳulaḳ ağırlığı).
- **ḳulınc renci:** (Ar.+Ar.+T.) Bağırsak ağrısı, bağırsaklarda başlayıp omuza, başa kadar ulaşan bir tür sızı.

[72b] (6-7) *Eger, bir miḳdār maṣṭakī dögüp baʿdehu iki ol ḳadar şeker ḳatup birḳaç gün yeseler ḳulınc renci zā'il ola.*

- **maʿde ağrısı:** (Ar.+T.) Mide ağrısı.

[51b] (11) – **[52a]** (1-2) *Eger, maʿde aġrısınuŋ sebebi ḥarāret ḳalup olmasından ise zīrā eks̱er andan ḥāṣıl olup ʿalāmeti oldur ki…*

- **mafaṣıl aġrıları:** (Ar.+T.) Eklem ağrıları.

[82a] (1) *…ve daḫı mafaṣıl aġrılarına ziyāde mücerrebdür, ġaflet olınmaya.*

- **maḳʿad zaḥmeti:** (Ar.+Ar.+T.) Hemoroid hastalığı, basur, krş. bevāṣir.

[81a] (1-3) *… v'eger ḫınzīr odın alup ḳurudup vaḳt-ı ḥācetde aġız ṣuvı birle ıṣladup bir pāre penpe üzerine ḳoyup maḳʿad zaḥmeti üzerine ursalar ġāyet nāfiʿdür.*

- **mes̱āne bevli:** (Ar.+Ar.+T.) Prostat içerisinde bulunan idrar.

[132a] (1) *… mes̱āne bevli ṣancup ve baʿżısınuŋ ḳan gelüp ol z[emān żarar] eyler.*

- **nefes darlıḳı:** (Ar.+T.) Nefes darlığı, solunum güçlüğü; astım, krş. żıyḳu'n-nefes.

[48b] (10) *żıyḳu'n-nefes bir marīżdür ki nefes darlıḳ[ın]dandur ve…*

- **nıḳrīż zaḥmeti:** (Ar.+Ar.+T.) Gut hastalığı, krş. niḳriż, ayaḳ ağrısı.

[83b] (11) *ʿIrḳu'n-nisā ki Nıḳrīż Zaḥmetinedür, ʿİlācın Beyān İder:*

- **od yanuġı:** (bkz. āteş yanuġı).
- **raḥimüŋ cāzibesi:** (Ar.+Ar.+T.) Kadın cinsel ilişkiye girmede hazır olma durumu, libido.

[107a] (12-13) *…ḳız oġlan gibi olup bu muʿālecenìŋ ḳuvvetinden raḥimüŋ cāzibesi muḥkem olup seddisi açılup…*

- **rıbʿ ısıtması:** (Ar.+T.) Nöbeti dört günde bir tutan sıtma, krş. rıbʿ ṣıtması.

[90a] (2-3) *… ve daḫı rıbʿ ısıtmasına uġrayan ādem bir dāne erünbüçeki ṭutup boynına aṣa ḳoyalar defʿ ola…*

- **rıbᶜ ṣıtması:** (bkz. rıbᶜ ısıtması).
- **ṣarılıḳ zaḥmeti:** (T.+Ar.+T.)

[68a] (5) *Bere Ḳankı Ṣarılıḳ Zaḥmetidür [ve] ᶜİlācın Beyān İder:*

- **sevdā ġalabalıġı:** (Ar.+Ar.+T.) Bünyeyi oluşturduğu kabul edilen dört temel hılttan safranın (kara safra) dengeyi bozacak şekilde çokluğu.

[115b] (1-2) *… ḳatı ḳızıl ve ḳatı siyāh olup raḳīḳ ve ṣāfī olursa ol sevdā ġalabalıġınadur.*

- **sevdādan olan göŋül darlıġı:** (Ar.+T.) Kara safra madesinin çokluğu nedeniyle oluşan mide bulantısı.

[99b] (10-12) *… līmūn şarābın ṣovuḳ ṣu ile ezüp içüreler ki ṣafrāyı ḳaṭᶜ idüp ve ḳan ġalebesin sākin idüp daḫı sevdādan olan göŋül darlıġın ve baş dönmesin…*

- **ṣılaḳ şişi:** (T.+T.) Sivilce.

[66b] (9-10) *… ḳasuḳ yaruġına ve ṣılaḳ şişine ve sā'ir nice dürlü marīżlere fā'idesi bī-nihāyedür.*

- **sidük ṭuṭılması:** (T.+T.) İdrar torbasında biriken idrarı dışarı atarken yaşanılan güçlük, sidik zoru, idrar zoru.

[78a] (5) *Sidük Ṭuṭılması ve Dutılmamasınuŋ ve Bel Ṣovuḳluḳunuŋ [ᶜİlācın] Beyān İder*

- **siŋir yorulması:** (T.+T.) Kas yorgunluğu, kasların çok fazla çalışması sonucu duyulan sızı.

[44b] (6-7) *Mıḳnāṭıs elde ṭutsalar siŋir yorulmasına nāfiʿdür ve bādem yaġı daḫı aʿlādur…*

- **siyāh bel aġrısı:** (Far.+T.+T.) Çok sert hissedilen bel ağrısı.

[127b] (8-9) *…siyāh bel aġrısına ve ufanuḳ ve çıḳuḳ olan yerlere ve şişmiş ve yaralanmış yerlere ziyāde nāfiʿdür.*

- **şaḳaḳ aġrısı:** (T.+T.) Şakak bölgesinde hissedilen ağrı.

[9b] (4-5) … *v'eger gelincik şükūfesinüŋ ṣuyın alup bir miḳdār sirke ile ālūde idüp baş aġrısına ve şaḳaḳ aġrısına daḫı nāfiʿdür.*

- **ṭalaḳ sancusı:** (T.+T.) Dalakta oluşan sancı.

[70b] (9) *Egir yemek ṭalaḳ sancusına nāfiʿdür…*

- **ṭalaḳ veremi:** (T.+Ar.+T.) Dalakta olan şişkinlik, bir çeşit dalak hastalığı.

[71a] (7-8) *…bir miḳdār sirke ile ḳarışdurup ṭalaġa ursalar yāḫūd içseler ṭalaḳ veremin defʿ ide…*

- **ṭuz başı:** Deride ve daha çok boyunda görülen lenf düğümlenmesi, bir tüboerküloz türü, krş. ḫanāzi̇̄r (bkz. ḫanāzi̇̄r, ṣıraca.)

- **uçuḳ zaḥmeti:** (T.+Ar.+T.) Havale, uçuk hastalığı.

[16a] (6) *İmdi her kim uçuḳ zaḥmetine mübtelā olsa…*

- **yanıḳara:** (T.+T.) Çeşitli hayvanlarda, özellikle koyun ve sığırlarda görülen, deri veya mukoza yoluyla insana bulaşan, bulaştığı yerde kara bir çıban yapan tehlikeli bir hastalık, karakabarcık, karayanık, şarbon, yanıkara.

[102b] (7-8) *…ve daḫı yanıḳara içün bir iki dāne köpek yavrucuḳların öldürüp ve ḳarnın yarup ısıcaḳla üzerine bağlasalar nāfiʿdür…*

- **yürek ağrısı:** (T.+T.) Mide ağrısı.

[63a] (3-5) *İmdi her kim yürek ağrısı'çun bir pārçe egir çigneseler defʿ ide, ammā finduḳ ıssıdur ṣovuḳdan ḥāṣıl olan yürek ağrısına devādur…*

- **yürek ditremesi:** (T.+T.) Kalp çarpıntısı.

[129b] (13-15) *Misk ıssıdur, ḳurıdur likin ḫāliṣ dimāğı ḳavī idüp göze ḳuvvet virüp göŋli şād eyler ve yürege ditremesin defʿ idüp ve sevdādan olan marīżlere nāfiʿdür…*

- **yürek oynaması:** (T.+T.) Kalp sıkışması, nefes darlığı.

[62a] (1) *… ḳoḳlamaḳ ve şarāb içmek yürek oynamasına ziyāde nāfiʿdür…*

V.1.1.3. Sıfat Tamlaması veya Sıfat-Fiil (Ortaç) Grubu Biçimindeki Terimler:

Bu gruptaki terimler de yapıca farklı yollardan oluşturulmuştur. Bunlar:

1. Niteleyeni sıfat olanlar (sıfat + isim): *aḳ bahaḳ, eyü ʿalāmetler* vb.
2. Niteleyen sıfat-fiil eki almış olabilir (ortaç + isim): *ṣovudıcı muʿāleceler* vb.
3. Niteleyen yön sıfat-fiil grubu olabilir (ortaç grubu + isim): *kör ve yaramaz olan ṭırnaḳ* vb.
4. Niteleneni bulunmayan (niteleyen + ?) terimler: *ḳanı durmayan* vb.
5. Niteleneni de sıfat olanlar (zarf + sıfat) : *ıssı mizāclı, ṣovuḳ mizaçlı* vb.

Bu tür terimlerde niteleyen taraf isim tamlamalarında da olduğu gibi yabancı kökenli (eyü ʿalāmetler vb.) bir sözcük olabilir. Kimi durumda ise her iki taraf da yabancı sözcüklerden oluşmuştur. Bu tür terimler yine Türkçenin tamlama sistemine göre (balġamī ḫılṭlar vb.) oluşturulduğundan onları da Türkçe kabul ettik.

- **aḳ bahaḳ:** Cildin rengini bozup beyaz benekler ve lekeler yapan bir hastalığın türü, abraşlık hastalığı türü.

[91a] (7-8) *Eger, bir miḳdārı kükürd ve ṣıçan otın, bir miḳdār sirke ile maḫlūṭ idüp aḳ bahaḳ üzerine sürseler defʿ ide.*

- **balġamī ḫılṭlar:** Vüvuttaki balgam maddesiyle ilgili sıvılar.

[100a] (9-10) *İmdi her kim iki dirhem zencebīli saḥḳ idüp ṣu ile içseler balġamī ḫılṭların defʿ ide…*

- **balġamī marīżler:** Eski tıp anlayışına göre vücutta bulunan balgam maddesiyle ilgili, balgamdan kaynaklanan hastalıklar.

[117a] (9-10) … *ve daḫı ḳış aylarında balġamī marīżler ki zükām ve nāzile ve öksürük ve bel aġrıları çoḳ olur…*

- **başdan nāzīl olan ḫılṭlar:** Baştan vücudun diğer bölgeleri yayılıp zarar verdiğine inanılan vücut sıvıları.

[122b] (8-10) *Bu ḥab insāna ziyāde nāfiʿdür, zīrā cümle başdan nāzīl olan ḫılṭları sürüp ve ishāli olanı ḳabż ider…*

- **bed rāyiḥa:** (bkz. ağız ḳoḳusı).

- **çirkin rāyiḥa:** (bkz. ağız ḳoḳusı)

- **dimāġda olan ḫılṭlar:** Başta olduğuna inanılan hıltlar.

[123a] (5-6) *Bu ḥabb-ı cāmiʿ daḫı insāna ġāyetle nāfiʿdür, zīrā ṣafrāyı ve sevdāyı ve balġamı cümle dimāġda olan ḫılṭları çeküp endürüp…*

- **erkek ṣıraca:** Sıraca adlı hastalığın bir türü.

[105b] (10-12) *Ol çiçek erkekli dişili olur. Erkeginüŋ bir dipi olur ve dişisinüŋ daḫı birḳaç çatalı olur. Erkegini erkek sıraca içün ve dişisini dişi ṣıraça içün gerekdür.*

- **eski öksürük:** Çoktan beri süregelen öksürük.

[69a] (8-10) *Eger, lisānü'ṡ-ṡevri bişürüp yeseler defʿ ide, daḫı benefşe şarābın içseler nāfiʿdür eski öksürüge, ammā yaş öksürüge murabbāsın yeseler nāfiʿdür…*

- **eyü ʿalāmetler:** Hastalığın iyileşeceğini gösteren belirtiler, iyileşme belirtileri.

[113b] (1-2) *İmdi ḫastanuŋ eyü ʿalāmetleri budur ki ṣayruluġına taḥammül ide ve ḳuvveti beŋzi ḫōş olup ve ṭaʿāma iştihāsı ġālib ola…*

- **ġalīẓ balġam:** Solunum yolarını tıkayarak nefes darlığına neden olacak denli yoğun kıvamda balgam.

[49b] (1-2) *… zīrā ḍayḳu'l-nefes bir ġalīẓ balġamdur ki bekçe yöriçek ṣolur ve nefes alamaz.*

- **ġalīẓ ḫılṭlar:** Yoğun özellikteki hıltlar, koyu özellikteki vücut sıvıları; iltihap.

[117b] (11-13) *…ve daḫı gevdesi aġrıyan ādem rāzyānenüŋ yaş yapraġın yāḫūd toḫmın bişürüp içseler aġrıyı defʿ ide ve ġalīẓ ḫılṭları aġıdup ve süst açar ve bevl yolın pāk ider.*

- **gezer bil :** Bel kayması; vücutta oluşan kaşıntı, sızı vb. .

[87a] (7-8) *Eger, dizde ve ayaḳda gezer bil olsa bu eczāları maʿcūn idüp…*

- **gözde olan aġ:** (bkz. göz ağı).
- **ḥarāretinden olan baş aġrısı:** Vücuttaki sıcaklığın artması nedeniyle oluşan baş ağrısı.

[7a] (3-6) *Evvel baş aġrısı'çun mersīn yapraġın bir miḳdār şarāb ile ḳaynatup ziyādesiyle aġrıyan başa ursalar defʿ ola, v'eger gül ṣuyın ḥarāretinden olan baş aġrısına sürseler nāfiʿdür…*

- **ḫaraza ṭaşı:** Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme, tedavi etme gibi amaçlarla kullanılan bir taş.

[89a] (2-4) *İmdi her kim ṣıġır ödinden çıḳan ḫaraza ṭaşınuŋ iki çekürdegin ezüp ḥammām içinde yāḫūd ḥammāmdan çıḳduġı gibi içüp üzerine semüz ṭavuḳ etin şōrbāsın yeseler semüz ola…*

- **ḥayż görmiş ʿavrat:** Âdet dönemi geçirmiş kadın, adet dönemini atlatan kadın.

[106a] (7-8) *Eger ḥayż görmiş ʿavrat başın açup dursa ol ḥīnde ol yere ṭolu yaġmaya…*

- **ılıcaḳ ṣu:** Ilık su. Tedavilerde yardımcı unsur olarak bu devir tıbbında genellikle ılık su kullanılabiliyordu (Kaya, 2008:992).

[130a] (2-4) … *ve daḫı günlük ıssıdur, ḳurıdur likin ḥıfẓa fā'ide idüp fehmi arturur ve zihni ḳavī idüp cerb idüp ılıcaḳ ṣu ile içseler gözi nūrlandurur…*

- **ıssı dimāġlı:** Menenjit geçiren, beyin zarı iltihaplanması sonucu oluşan ateş, şiddetli baş ağrıması gibi rahatsızlıklar duyan.

[130a] (1-2) … *likin ıssı dimāġlı kişilere ḳoḳusı ziyāndur…*

- **ıssı marīż:** Ateşli hastalık.

[117a] (7-8) *Ṣafrā ıssımayalar ziyāde olur, iştihā az olur, ıssı marīżler çoḳ olur…*

- **ıssı mizāclı:** Eski tıp anlayışına göre mizacı ıssı olan.

[54b] (2-3) … *ammā ıssı mizāclı olan ādemler evvel bir miḳdār ṭaʿām yeyüp…*

- **ıssı olan şişler:** (bkz issi verem).

[109a] (5-7) …*bir miḳdār ḥayvārı muḥkem dögüp bir pāre sirke ile ḳarışdurup ezüp ışıġuya ursalar ziyāde nāfiʿdür ve ıssı olan şişleri defʿ ider…*

- **ıssı ṣu:** Sıcak su. Çeşitli hastalıkların tedavisinde ve kimi zaman ise ilaç yapımında devrin tıp anlayışına göre sıcak su kullanılabilmekte idi.

[69b] (2-3) *Eger, bir pāre ṣāp dögüp ıssı ṣu ile içseler defᶜ ide.*

- **ıssı verem:** Sıcak özelliğe (mizaca) sahip şişlik, iltihaplı, içinde irin bulunan şiş; ur.

[67a] (1-2) *…ve bundan ġayrī bir dürlü ᶜillet vardur, aŋa ẕātü'l-riye dirler. Ol daḫı ıssı veremdür, cānevi arasında olur.*

- **ḳabż iden şeyler:** Kabız edici, kabız etme özelliğine sahip.

[3b] (2) *Ḳabż iden şeyleri beyān ider.*

- **ḳabż [idecek] şerbetlerden:** Kabız etme özelliğine sahip şuruplar.

[75a] (10-11) *… ve daḫı her ṭaᶜām yedükden ṣoŋra üzerine ḳabż [idecek] şerbetlerden ki, şarāb- sefercel-i ḫām ve şarāb-ı ṣandal ve şarāb-ı lisānü'l-ḥamd …*

- **ḳanı durmayan:** Kanaması durmayan kişi.

[132a] (9-11) *Yumurta ḳabuḳını yaḳup dögüp dülbendden geçürüp ……… gibi ḳanı durmayan buruna çekesiz, defᶜ ola.*

- **ḳanı olan göz:** Kan yürümüş göz, kırmızı renk almış, kızarmış olan göz.
- **ḳara ṣu:** 1. Kanlı irin, irin; 2. göze inen ve görmeyi engellediğine inanılan su.

[54b] (5-7) *…ṭurpuŋ ṣuyından birḳaç fincān içseler fī'l-ḥall ḳay etdüre ve balġamı ve aġızdan aḳan ḳara ṣuyın defᶜ ide.*

[56b] (5-6) *… v'eger göze aḳ düşüp veyāḫūd ḳara ṣu inüp yāḫūd ṭonuḳ olsa…*

- **ḳatı nesne:** Ur, vücudun herhangi bir bölgesinde ortaya çıkan zararlı doku.

[30b] (6-7) … *ve daḫı bundan ġayrī yine dil altında bir yumrum ve ḳatı nesne olur bādem gibi.*

- **ḳatı olan sevdā:** Bünyeyi oluşturan dört öğeden kara safra maddesinin çok ve yoğun oluşu.

[99a] (6-7) … *bir pāre ṭuz ve azacuḳ sirke ile ḳarışdurup içseler nāfiʿdür, balġamı ve ḳatı olan sevdāyı ishāl idüp…*

- **ḳatı yürek:** Yürek sıkkınlığı, bunaltı.

[11a] (6-8) *Eger, ṭatlu bādem yaġın başına ursalar aġrı defʿ ide ve daḫı baş aġrısı eŋseden cānibe olsa ziyāde ḳasāvetden yāḫūd ḳatı yürekdendir…*

- **kör ve yaramaz olan ṭırnaḳ:** Keskinliğini yitirmiş, sağlıksız durumdaki tırnak.

[88a] (11-12) – **[88b]** (1) *İmdi Şam'uŋ aḳa ṭuran ṣaḳızın alup ṭırnaġa sürüp ursalar ol kör ve yaramaz olan ṭırnaġın sürüp çıḳarup yeŋiden tāze ṭırnaḳ bitüre, mücerrebdür.*

- **ḳurdeşen:** Ciltte çeşitli sebeplerle oluşan kaşıntılı döküntüler, ürtiker.

< T. ḳurd + eşeni: İsim kökü 'ḳurt' (ses yansımalı kök) + fiil kökü 'eş-' + sıfat-fiil eki + 3. tekil şahıs iyelik eki (Türkmen, 2006: 235). Kaşıntılı bir deri hastalığı olan kurdeşende insanın derisinin kurtlandığı anlaşılır. Bu durumda küçük kurtlar deriyi eşmeye başlar. Aslında terim ilgili durumun anlatımı biçiminde oluşturulmuştur. Günümüz yazı dilinde ise sondaki iyelik ekini incelediğimiz eserde de olduğu gibi yitirdiğini görürüz.

[4b] (2) *Bāb: Bahaḳ ve ḳurdeşen devāsın beyān ider.*

- **nāḳış buḫrān:** Eksik buhran; vücudun direnç göstermesine rağmen etkisini tam anlamıyla olmasa da hissettirebilen hastalık. Arapça nāḳış-ı buḫrān tamlamasının Türkçeye aktarılmış biçimidir.

[116b] (1-2) *Nāḳış buḫrān oldur ki 3 5 9 13 veyāḫūd on yedide ola…*

- **ṣafrāvī ādemler:** Vücutta var olduğuna inanılan dört hılttan safra maddesinin, sarı safranın çokluğu ile hastalanmış kişi.

[123a] (12-13) *İmdi sirkencübīn, ṣafrāvī ādemlere ziyāde nāfiʿdür, zīrā ıssıları açar ve ṣusuzluġı daḫı keser.*

- **sevdādan olan göŋül darlıġı:** Kara safra maddesi nedeniyle mide bulantısı veya çarpıntı.

[99b] (10-12) *…līmūn şarābın ṣovuḳ ṣu ile ezüp içüreler ki ṣafrāyı ḳaṭʿ idüp ve ḳan ġalebesin sākin idüp daḫı sevdādan olan göŋül darlıġın ve baş dönmesin ve daḫı…*

- **sevdādan olan marīżler:** Kara safra maddesinin yoğunluğu nedeniyle oluşan hastalıklar.

[129b] (13-15) *Misk ıssıdur, ḳurıdur likin ḫāliṣ dimāġı ḳavī idüp göze ḳuvvet virüp göŋli şād eyler ve yürege ditremesin defʿ idüp ve sevdādan olan marīżlere nāfiʿdür…*

- **sevdādan olan baş aġrısı:** Kara safra maddesinin yoğunluğu nedeniyle oluşan baş ağrısı.

[99b] (5-7) … *ve daḫı sevdādan olan baş aġrısınuŋ ʿalāmeti beş dürlü olup biri vesvese-i fāsid ve tebaḫ-ı endīşeden olur…*

- **sevdālı ādemler:** Bünyede olduğuna inanılan dört hılttan safra maddesinin, kara safranın ağır basması nedeniyle hastalanan kişiler, krş. sevdāvī kişiler, sevdālı olan ādem.

[99a] (10-11) *…v'eger ḳaranfili dögüp sevdā[l]ı ādemleriŋ ṭaʿāmına ḳatsalar nāfiʿdür…*

- **sevdā[v]ī kişiler:** (bkz. sevdālı ādemler).
- **sevdā[l]ı olan ādem:** (bkz. sevdālı ādemler).
- **sevdāvī marīżler:** Bünyede olduğuna inanılan dört hılttan safra maddesinin, kara safranın ağır basması nedeniyle oluşan hastalıklar.
- **ṣovudıcı muʿāleceler:** Vücuda soğukluk, serinlik veren, sıcaklığı azaltan ilaçlar.

[128a] (3-4) *…her ḳaçan kim ḫasta ṣovuḳdan şikest olsa aŋa ṣovuḳ ġıdālar virüp ve ṣovuḳ şerbetler virüp ve daḫı ṣovudıcı muʿāleceler eylemek gerekdür.*

- **ṣovuḳ ḫılṭlar:** Soğuk özelliği sahip olduğu inanılan vücut sıvıları (hıltlar).

[129b] (9-11) *İmdi her kim dār-ı fülfül yeseler ıssıdur, ḳurıdur likin baġrı ṣovuḳ ḫılṭlardan pāk ider…*

- **ṣovuḳ mizaçlı:** Vücudunda soğuk özelliği ağır basan, mizacı soğuk özellikte kişi.

[129a] (4-5) *Şöyle maʿlūm ola ki ḳan almaḳ lāzīm gelürse ṣovuḳ mizaçlı ādemlerden ṣovuḳ günlerde ḳan almayalar…*

- **ṣovuḳ urmış:** Soğuğa maruz kalmış, soğuktan zarar görmüş.

[36b] (3-4) *İmdi bir ādemiŋ aʿżāsın ṣovuḳ urmış olsa bir miḳdār ṣalġamı bişürüp ıssıcaḳla ursalar ziyāde nāfiʿdür…*

- **ṣovuḳ ṣu:** Soğuk su. Hastalıkların tedavisinde veya vücudu koruyucu olarak bu devir tıp anlayışında soğuk sudan da yararlanılmıştır.

[12a] (4-6) *Eger, māl-i ḫiyālden ḳan ḳalabe idüp siyemmāsı siyāh renk olursa ʿilācı baş ṭamarlarında ḳan alup baʿdehu ṣovuḳ ṣu ile şeker şerbetin içürüp…*

- ***sevdāvī marīżler:*** Kara safra maddesinin çokluğundan ortaya çıkan hastalıklar.

[99b] (1) *… ve gözlerinde sevdāvī marīżler çoḳ olur.*

- **süst endāmlar:** (bkz. endām süstluğı)
- **ṭuzlu balġam:** Kara safra maddesiyle karışmış balgam, tuzlu balgam.

[121b] (12-13) *… cümle aʿżāsında olan ṭuzlu balġamdan bi-iẕni'llāh ḫalāṣ olup anadan ṭoġmış gibi olur.*

- **yaş öksürüg:** Yeni başlamış öksürük.

[69a] (8-10) *Eger, lisānü'ṣ-ṣevri bişürüp yeseler defʿ ide, daḫı benefşe şarābın içseler nāfiʿdür eski öksürüge, ammā yaş öksürüge murabbāsın yeseler nāfiʿdür…*

- **yavuz ʿalāmet:** Kötü belirtiler, hastalığın seyri sırasındaki olumsuz semptomlar.

[113b] (4-5) *… ammā yavuz ʿalāmeti budur ki dem-be-dem ṭarılur ve yatduġı yerden ṣıçrar ve nefesi dem-i tevātür olup…*

- **yavuz buḫrān:** Hastalığın en ağır evresi, hastalığın etkilerinin en çok hissedildiği dönem.

[116b] (2-3) *…ve yavuz buḫrān oldur ki meẟela: 4 7 8 10 12 14 19 ola.*

- **yelden ağrımış göz ağrısı:** Rüzgarın tesiriyle gözde oluşan ağı.

[59a] (7-8) *…ammā ṣovuḳdan yāḫūd yelden aġrımış göz aġrısına birḳaç kerre bal ursalar ḳanın ve şişlerin ve aġrısın defʿ ider…*

- **yelden olan bil aġrısı:** Cereyana maruz kalma sonucu oluşan bel ağrısı, tutulma, bel tutulması.

[83b] (4-5) *… ve daḫı belesān yaġı sürseler balġamī marīżlere nāfiʿdür ve daḫı yelden olan bil aġrısına ziyāde nāfiʿdür…*

- **yumşaḳ yaḳıçuḳlar:** Vücuttaki sızıları, tutulma ve sertlikleri, şişlikleri yumuşatmak, bedeni rahatlatmak, için kullanılan yağlar.

[94a] (12-13) *Eger bundan fā'ide olmazsa yumşaḳ yaḳıçuḳlar uralar tā ki cirāḥat bir yere cemīʿ olup ve altı yanından neşter ile deşüp…*

V.1.1.4. Birleşik Fiil Yapısındaki Tıp Terimleri:

Bu gruptaki terimlerin de yapıca özelliklerini şöyle değerlendirebiliriz:

1. Bu terimlerin bir çoğu bir isim ve temel yardımcı fiillerden et-/it- veya ol- ile oluşturulmuştur: *aruḳ ol-, bevl it-* vb.
2. Birleşik fiil içinde bulunan fiilin öznesi (aġzı aġrı- vb.) , nesnesi (balġamı gider- vb.), belirteci (*cüẕẕāma döndür-, geç ḳocalt-* vb.) olabilir.
3. Terimdeki yüklem görevini üstlenen fiile bağlı özne, nesne, tümleç gibi birden fazla öğe (*buḫār başa çıḳ-, boġaza diş in-* vb.) de olabilir.
4. Birleşik fiilin isim unsuru isim veya sıfat tamlaması (*gözlerinüŋ rengi aḳ ol-, ġażaba gelmiş ol-, eceli gelmiş ol* vb.) olabilir.
5. Birleşik fiilin fiil unsuru kendi içinde bir birleşik fiil (*ʿaḳlı zā'il ol-, cimāʿdan ḥaẕer it-* vb.) olabilir.
6. Terimin oluşumundan gözlemlemenin etkileri de görülebilir. Güçlü bir gözlem yeteneğine sahip Türk insanının kavramlara ad vermede seçtiği bu yol hayli ilgi çekicidir: *aġzı yarı çoḳ ol-, gevde aġır ol-, göze aḳ düş-, gözlerinüŋ rengi aḳ ol-* vb. gibi.

- **aġır bas-:** Karabasana uğramak, kabus görmek.

[112b] (9-11) …İmdi her kim insānı aġır başmanuŋ sebebi ziyāde ṭaʿām yeyüp ṭoḳ yatmaḳdan, buḫār başa çıḳmaḳdan olup ʿalāmeti oldur ki uyurken öyle ṣanur ki üstüne aġır başar…

- **aġzı aġrı-:** Aġızda ağrı olmak.

[30a] (3-4) *İmdi aġzı aġrıyan ādem mürr dikenin bal ile ḫalṭ idüp aġzında tutsa defʿ ide…*

- **aġzı yarı çoḳ ol-:** Çokça tükürük salgılamak.

[115b] (13-14) *…ve balġam ġālib olmanuŋ ʿalāmeti budur ki aġzı yarı çoḳ olup ve haẓmı żaʿīf olur.*

- **ʿaḳlı ve fehmi ziyāde ol-:** Kişinin anlama, kavrama yeteneğinde gelişme göstermek, zihni açmak.

[66b] (3-4) *… hüdhüd ṭırnaġın ve burnın ve beynisin başında getürse ʿaḳlı ve fehmi ziyāde ola…*

- **ʿaḳlı zā'il ol-:** Kendini kaybetmek, kısa süreli bilinci yitirmek, bayılmak.

[111b] (7-8) *Eger küçük maʿṣūmlarda uçuḳ dirler bir ʿillet vardur, darılur ve ḥarāreti ziyāde olup ʿaḳlı zā'il olur…*

- **ʿārıż it-:** Meydana gelmek, hastalıkta belirtileri ortaya çıkmak, krş. ʿārıż ol-.

[23a] (1-2) *… daḫı ziyāde yeseler bahaḳ ve cüẕẕām zaḥmeti ʿārıż ider, ḥaẕer ideler.*

- **ʿārıż ol-:** (bkz. ʿārız it-).
- **aruḳ ol-:** Zayıflamak.

[89a] (9-11) *…ve daḫı bir ādem aruḳ olmaḳ içün bir dāne ḳōzuŋ için çıḳarup ṭartalar, baʿdehu yine anuŋ aġırınca dögilmiş ṭuz ḳatup maʿan saḥḳ idüp baʿdehu her ṣabāḥ birḳaç gün yeseler aruḳ ve ḫafīf ola…*

- **āvāzı açıl-:** Sesi gür çıkmak, kısılmış olan ses eski hâline gelmek.

[51a] (5-7) *…bir miḳdār kerefes ṣuvı birle bir pāre nuşātırı ḳarışdurup ġarġara eyleseler āvāzı açılup ẖūb ola…*

- **balġam ġālib ol-:** Bünyeyi oluşturduğuna inanılan dört temel maddeden balgamın dengeyi bozacak şekilde çok oluşu, balgam çok olmak.

[58b] (8-9) *… v'eger göz aġrısı balġamdan ve balġam ġālib olmaḳdan ise ʿalāmeti oldur ki…*

- **balġamı defʿ it-:** Vüvudun herhangi yerinde birikerek tıkanıklığa neden olan balgamı uygulanacak reçete sonucu gidermek, temizlemek, vücuttan atılmasını sağlamak, krş. balġamı gider-, balġamı ḥall it-, balġamı ishāl it-, balġamı sür-.

[100a] (10-11) *…v'eger bir buçuḳ dirhem yüzerlik toẖmın aġzında çalġayup yutsa gögsinde olan balġamı defʿ ide…*

- **balġamı gider-:** (bkz. balġamı defʿ it-).
- **balġamı ḥall it-:** (bkz. balġamı defʿ it-).
- **balġamı ishāl it-:** (bkz. balġamı defʿ it-).
- **balġamı ol-:** Vücudunun herhangi yerinde balgam maddesi birikmek, balgam maddesi nedeniyle tıkanıklık olmak.

[8b] (4-6) *… v'eger bir kişinüŋ ziyādesiyle başında balġamı olsa birḳaç defʿa bir miḳdār ʿāḳırḳarḥā ile maʿan birer pāre ṣaḳız yāẖūd zift çignese…*

- **balġamı sür-:** (bkz. balġamı defʿ it-).
- **baş göz aġrı-:** Başta ve gözde ağrı hissetmek.

[8a] (8-9) *…her ḳaçan baş göz ağrıyup ve dimāġıŋıza bir süstlıḳ vāḳiʿ olsa gerekdür kim ḥammāma varup…*

- **beŋzi taġayyür ol-:** Benzinin rengi atmak, hastalıktaki belirtilerden birini görmek.

[99b] (5-8) *…baş ağrısınuŋ ʿalāmeti beş dürlü olup biri vesvese-i fāsid ve tebaḫ-ı endīşeden olur ve ikinci uyḳusızlıḳdan olur ve üçünci beŋzi taġayyür olmaḳdan ve ġayrīsi…*

- **bevl eyle-:** (bkz. bevl it-).
- **bevl it-:** İdrar torbasında biriken sidiği dışarı atmak, işemek, çiş yapmak, krş. bevl eyle-.

[115a] (7-8) *Evvel bevl eylemekde baḳmaḳ gerek.*

- **bikri bozıl-**: Bekaretini yitirmek, kızlarda cinsel ilişkiye girme sonucu döl yolunu kapayan ince zarda yırtık olma, kızlık zarı yırtılmak.

[107b] (4-6) *Eger ḳanḳı ḳızıŋ bikri bozılı olsa kendi bevlinden bir miḳdār balıla maḫlūṭ idüp fercine ḳosa yine bitüp bayağı gibi ola.*

- **boġaza diş in-:** Boğazda dişe benzer şişkinlik oluşmak, krş. boğazda diş ol-.

[42a] (1-2) *…v'eger boġaza diş inse yāḫūd ḫunnāḳ zaḥmetine mübtelā olsa…*

- **boġazda diş ol-:** (bkz. boğaza diş in-).
- **boġazına sülük dur-:** Soluk borusunda nefes almasını engelleyen bir parazit bulunmak.

[42b] (5-6) *İmdi eger bir ādemiŋ boġazına sülük dursa bir miḳdār ṣarp sirke içseler, sülügi düşürüp…*

- **buḫār başa çıḳ-:** Başa buhar çıkmak. Eski tıp anlayışına göre (hidrofizi), midede ve kan damarlarında yeterince hazmolmamış maddelerin ve hıltların ham kalıp, vücuttan atılamayan buharlarının yukarıya, kafaya doğru çıkması. Baş ağrısına sebep olan bu hareket, vücut hareketlerinin hızlı veya yavaş olması, kan dolaşımı gibi etkenlerle doğrudan ilgilidir (Kaya, 2008: 1010).

[112b] (9-10) *…ağır başmanuŋ sebebi ziyāde ṭaʿām yeyüp ṭoḳ yatmaḳdan, buḫār başa çıḳmaḳdan olup ʿalāmeti oldur ki…*

- **burnından yaş gel-:** Burundan sıvı akmak, burundan akıcı ve kaygan özellikte yaş sıvı gelmek.

[27a] (8-10) … *v'eger ḳara çörek otun bir pārçe bez içinde ḳoyup yumaḳ gibi idüp birḳaç gün ḳoḳlasa burnından yaş gelen kimsenüŋ yaş[ın] defʿ ide, mücerrebdür.*

- **ciger şiş-:** Karaciğer şişmek, karaciğerde şişkinlik olmak, karaciğerde su toplamak, siroz, krş. marāż-ı istisḳā.

[93b] (2-3) *…zinhār ferūḥ gibi tiz ve ġaliẓ yemeyeler, zīrā marāż-ı istisḳā ḥāṣıl olur ve çiger şişer, baʿdehu ḳurtılmaġa çāre yoḳ[t]ur…*

- **cigeri tāze it-:** Karaciğeri temizleyerek yenilenmesini sağlamak, karaciğer yeniden sağlıklı olmak, krş. cigeri tāze it-.

[100a] (12-13) … *maṣṣakī ṣaḳızın ziyāde çigneseler başda olan balġamı defʿ ide ve maʿdeyi ḳuvvetlü ve cigeri tāze ide…*

- **cigeri tāzele-:** (bkz. cigeri tāze it-).
- **cimāʿ eyle-:** Cinsel ilişkiye girmek.

[131b] (6-8) *İmdi cimāᶜ ne vechle oluçaḳ insāna żarar eylemeye denilürse maᶜlūm ola ki ayağı üzre cimāᶜ eylemek żarardur.*

- **cimāᶜ dan ḫaẕer it-:** Cinsel oruç uygulamak, cinsel ilişkiye girmekten sakınmak.

[132a] (2-3) *İmdi bu minvāl üzre olınan cimāᶜdan ḫaẕer idüp hemān ᶜādet-i ḳānūn üzre cimāᶜ eylemedin ġāfil olmayalar…*

- **cimāᶜ ḳuvveti vir-:** Cinsel güç kaybını gidermek, cinsel gücü artırmak, bkz. cimāᶜ şehvetin ziyāde it-.

[121a] (7-8) *İmdi sen daḫı bir nice edviyyeler istiᶜmāl eyle tā kim cimāᶜ ḳuvveti virüp ve nice dürlü dertlere fā'idesi olup…*

- **cimāᶜ şehvetin ziyāde it-:** (bkz. cimāᶜ ḳuvveti vir-).
- **cüẕẕāma döndür-:** Cüzzama döndürmek, cüzzam hastalığına yol açmak.

[24a] (2-3) … *develer daḫı gögercin palāzın çoḳ yedürmeyeler zīrā ḳanı iḥrāk idüp cüẕẕāma döndürür…*

- **çalḳ ur-:** Masturbasyon yapmak, erkek kendi kendine cinsel doyuma ulaşmak.

[108a] (2-4) *Bir dāne pāk çanağa bir miḳdār ṣu ḳoyup baᶜdehu er kişi o çanağuŋ üzerine çalḳ ura, göre ki şehvet ağır olup ṣuyuŋ dibine inerse ᶜavratdandur.*

- **damağda yübūset ol-:** Damak kurumak, damakta kuruluk oluşmak.

[30a] (5-6) … ve daḫı dil yarılmaḳ damağda yübūset olmaḳdan ve ḳurı olmaḳlıḳdan ḥāṣıl olur.

- **defᶜ eyle-:** (bkz. defᶜ it-).

- **defᶜ it-:** Harhangibir hastalığı, vücuttaki bir maddeyi atmak, vücuttan atılmasını sağlamak, hastalığı gidermek, krş. defᶜ eyle-.

[29b] (6-7) *İmdi her kimiŋ aġzından rāyiḥa gelse birḳaç gün cevz-i bevvā yeseler defᶜ ider…*

- **dil yarıl-:** Ağız ve damaktaki kuruluk nedeniyle dilde yarıklar, yaralar oluşmak.

[30a] (5-6) … ve daḫı dil yarılmaḳ damaġda yübūset olmaḳdan ve ḳurı olmaḳlıḳdan ḥāṣıl olur.

- **dimāġı arıt-:** Beyni hastalık yapıcı maddelerden arıtmak.

[10a] (10) *… ḥabb-ı şebābe yāḫūd ḥabb-ı ḳūḳiyā ile dimāġı arıdalar…*

- **diş çıḳar-:** Sızılayan veya çürümüş olan dişi çekmek.

[33b] (6-7) … *v'eger aġrıyan diş çıḳarmaḳ dileseŋ bir pāre ᶜāḳırḳarḥāyı…*

- **divāne ol-:** Aklını yitirmek, akli melekelerini yerine getirememek, bilinç kaybına uğramak.

[19a] (6-7) *İmdi her kim dīvāne olursa bir miḳdār ayu ḳanın içürseler ḫalāṣ bula…*

- **dögün ur-:** (bkz. dögün).
- **düpüri çıḳ-:** (bkz. maḳᶜadı ṭaşra çıḳ-).
- **eceli gelmiş ol-:** Ölüm zamanı gelmek, ölümü kaçınılmaz olmak, eceli gelmek.

[129a] (13) *İmkān ola, eceli gelmiş ola ve daḫı…*

- **erlikten ḳal-:** Erkekte cinsel ilişkiye girme gücünü yitirmek, iktidarsızlık.

[104a] (7-9) *…ve daḫı fālice bir ġayrī ʿilletlerdür, başdan iner dökülür ve bir yanı dutup el ve ayaḳ ḥareket[süz] olur, kāhil olur ki yanı daḫı dutulup erlikden daḫı ḳalur.*

- **fāsid ol-:** Çürümek, kötü kokular saçmak, kokuşmak.

[113b] (7-8) *…ve daḫı bir ḫasta çirkin rāyiḥa virür olsa ḫılṭlar fāsid olmasına delīldür…*

- **ġarġara it-:** Su veya ilaçlı sıvı ile ağız veya yutağı başı arkaya atıp solukla da sıvının yutulmasını engelleyerek çalkalamak.

[9a] (7-8) *…ḳuṣmaġa cehd idüp temām ḳuṣduḳdan ṣoŋra, bir miḳdār āyāric-i fayḳara ile ġarġara ideler…*

- **geç ḳocalt-:** Geç yaşlandırmak, yaşlandırmayı geciktirmek; yaşlılık belirtilerinin görülmesini geciktirmek.

[24b] (10-11) *… v'eger kābilī didükleri edviyye yeseler beŋzi ziyāde gökçek idüp ve ḥıfẓ daḫı ziyāde olup geç ḳocalda, mücerrebdür.*

- **gevde aġır ol-:** Gövdede ağırlık hissi oluşmak, güç kaybetmek, bedende uyuşukluk olmak.

[115b] (7-8) *…ve gevde aġır olup ve aġzı yarı ṭatlu olup ve burnı ḳanayup ve çıpanlar çıḳup…*

- **göŋli dön-:** Midesi bulanmak, midede bulanma hissi duymak.

[76a] (8-10) *… ʿalāmeti ṣalyaları aḳup yüregi ḳaynamaḳ ve uyḫuda beliŋlemek ve ṭaʿā[m] yedükde göŋli dönmek.*

- **ġarġara it-:** Gargara, su veya ilaçlı sıvı ile ağzı çalkalama işi, krş. maẓmaẓa et-, maẓmaẓa eyle-.

[9a] (7-8) *…ḳuṣmaġa cehd idüp temām ḳuṣduḳdan ṣoŋra, bir miḳdār āyāric-i fayḳara ile ġarġara ideler…*

- **ġażaba gelmiş ol-:** Öfkelenmemek, sinirli olmamak, sakin olmak.

[114b] (9-10) *Eger bir kimsenenüŋ nabżın tutmaḳ isteseler ol nabż tutacaḳ kimsene[ye] ġażab gel[me]miş ola.*

- **göz ḳızıl ol-:** Gözün saydam tabakasındaki damarlarda kan yoğunlaşmak, gözde kan uyumak.

[58b] (4-5) *…v'eger göz aġrısı ṣafrā ġālib olmaḳdan ise anuŋ daḫı ʿalāmeti göz ḳızıl olup ve ṣarılıġa daḫı mā'il olur…*

- **göze aḳ düş-:** Katarakt olmak, gözde beyaz bir tabaka, perde belirmek, göz merceğinin beyaz renkte bir tabakayla kaplanması, göze aksu denen perde inmesi.

[56b] (5-6) *… v'eger göze aḳ düşüp veyāḫūd ḳara ṣu inüp yāḫūd ṭonuḳ olsa ʿilācı budur…*

- **göze ṣu en-:** Gözde yaş olmak, gözler yaşarmak.

[55a] (6-8) *…v'eger bir miḳdār paḳlayı muḥkem dögüp elekden geçürüp sürme gibi göz[e] çekseler nāfiʿdür ve māddeyi sovuḳluḳdan ḫalāṣ eyleye ve göze ṣu enmeye, defʿ ide.*

- **gözi nūrlandur-:** Gözün görme netliğini artırmak.

[130a] (2-4) *…ve daḫı günlük ıssıdur, ḳurıdur likin ḥıfẓa fā'ide idüp fehmi arturur ve zihni ḳavī idüp cerb idüp ılıcaḳ ṣu ile içseler gözi nūrlandurur…*

- **gözlerinüŋ rengi aḳ ol-:** Gözün beyaz bir renk alması, safranın çokluğu nedeniyle gözün soluk bir renge bürünmesi.

[58b] (8-9) *… v'eger göz ağrısı balġamdan ve balġam ġālib olmaḳdan ise ʿalāmeti oldur ki gözlerinüŋ rengi aḳ olup…*

- **ḥacāmat it-:** Tedavi etmek amacıyla vücudun herhangi bir yerine toplanmış olan kanı deriyi çizmek suretiyle şişe ya da boynuzla almak.

[128a] (6-7) *Eger ḳan ġālib olmaḳdan ise hemān ḳan almaḳ gerek. Eger ḳuvveti taḥammül eylerse ḥacāmat itmek nāfiʿdür.*

- **ḥayż görmez ol-:** Gebeliğin ilk belirtilerinden biri olarak adetten kesilmek, hamile olup adet görmemek.

[93a] (1-2) *Eger yüklü ʿavrat [*ḥayż*] görmez olsa ʿalāmeti oldu[r] ki göŋli döner ve maʿdesi ağrır ve iştihāsı daḫı az olur.*

- **ḥaẕer eyle-:** Sakınmak, kaçınmak, korunmak, çekinmek, krş. ḥaẕer it-.

[128b] (3-4) *Eger maʿcūn almasıŋ yeseler muḳavvīdür ve daḫı cimāʿı ziyān iden şeylerden ḥaẕer eylemek gerek.*

- **ḥaẕer it-:** (bkz. ḥaẕer eyle-).
- **hażm it-:** Hazmetmek, besinleri sindirmek.

[52a] (9-10) *…ʿalāmeti oldur kim ziyādeler ile gelir yer ve ṭaʿāmı geç hażm ider…*

- **hażm ol-:** Hazmolmak, besinler sindirilmek.

[103b] (8-10) *…keklik etin yeseler süst endāmı defᶜ idüp cimāᶜ şehvetin ziyāde ide ve ṭaᶜām hażm olur…*

- **ḥuḳne it-:** Makattan ilaç şırınga etmek.

[63a] (7-8) *İmdi ᶜilāc budur ki bu ᶜillete evvel ḥuḳne idüp ve…*

- **iḥtirāz it-:** Sakınmak, perhiz etmek.

[51a] (4-5) *… ve ziyāde çıḳırmaḳ ve ṭuzdan ve tütünden ḥaẕer i[de]ler ve ekşiden ve ṭuzludan iḥtirāz idüp…*

- **ᶜilāc eyle-:** İlaç hazırlamak, tedavi etmek.

[59a] (1) *… balġamı ishāl idüp aŋa göre ᶜilāc eylemek gerekdür…*

- **ishāl it-:** **1.** Herhangi bir ilaç veya yöntemle bağırsakta bulunanları boşaltmak; 2. tüm vücutta veya belirli bir bölgede biriktiğine inanılan vücut sıvılarını (hıltları) yumuşatıp boşalmasını sağlamak.

[23b] (5-6) *…başınuŋ ḳanḳı ṭamarları büyük ise yine ḳan alup ve baᶜdehu ishāl idecek meyvālar yedüreler…*

- **ishāli ḳaṭᶜ it-:** İshali durdurmak, kesmek.

[131b] (2-3) *…ḳabuġın yaḳup ve elekden geçürüp anı daḫı şāfī gibi eyleseler ishāli ḳaṭᶜ ide.*

- **ishāl ol-:** 1. İshal olmak, sık sık ve sulu aptes etmek; 2. vücudun herhangi bir bölgesinde birikmiş olanları atmak.

[77a] (9-10) *Eger mersīn toḫmın ziyāde ishāl olan ādeme yedürseler ḫalāṣ ide.*

[74a] (3-4) *…ve daḫı ziyāde ishāl olmaḳ isteyenler bir miḳdār ḫıyārşenbe ve demür hindī içseler ṣafrāyı daḫı ishāl ide…*

- **iştihā az ol-:** İştahsız olmak, iştah kaybı yaşamak.

[117a] (7-8) *Ṣafrā ıssımayalar ziyāde olur, iştihā az olur, ıssı marīżler çoḳ olur…*

- **ḳabaḳları birbirine yapış-:** Göz kapaklarının gözdeki hastalık nedeniyle biribirine yapışması, göz kapakları birbirine yapışmak.

[58b] (8-10) *…v'eger göz aġrısı balġamdan ve balġam ġālib olmaḳdan ise ʿalāmeti oldur ki gözlerinüŋ rengi aḳ olup ve aġrısı az olup likin ḳabaḳları birbirine yapışa.*

- **ḳabż it-:** Kabız etmek, peklik olmak, ishali durdurmak.

[131b] (3-4) *Eger enār ġapuġın bişürüp maḳʿadı ṭaşra çıḳan ādemler ṣuyına otursalar ishālin ḳabż ide.*

- **ḳabż ol-: 1.** Kabız olmak, peklik olmak, aptes edememek ; 2. vücutta bulunan sıvıların, akışkan özellikte olanların akışının engellenmesi, tıkanık olmak.

[74a] (5-6) *…ve daḫı ḳabż olan ādeme müshil virmeden ḫaẕer ideler…*

[114a] (8-10) *…ol maḥalde bāṣelīḳ ṭamarından ḳan alup ve ṣovuḳ şerbet virüp ve içerüsin ḳabż olmaya ḳomayup ḳadın ṭuzluġı ile cevāb vireler.*

- **ḳan al-:** Kan almak, vücuttaki kan çokluğu, vücuttaki hıltları dışarı atma, vücudu temizlemek gibi amaçlarla vücuttan kan çekmek. Eski tıp anlayışına göre tedavi yollarından biri de kan almaktıdr. Böylelikle fazlalığı olduğuna inanılan maddenin dışarı atılarak vücudun temizlendiği kabul edilirdi.

[129a] (4-5) *Şöyle maʿlūm ola ki ḳan almaḳ lāzīm gelürse ṣovuḳ mizaçlı ādemlerden ṣovuḳ günlerde ḳan almayalar…*

- **ḳan ġālib ol-:** Eski tıp anlayışına göre kan çokluğu, kan çokluğu nedeniyle hastalık oluşmak, diğer vücut sıvılarına göre kan daha ağır basmak.

[115b] (5-6) *İmdi eger ḫastalık ḳan ġālib olmaḳdan ise ʿalāmeti oldur ki uyḫu ziyād[e] olup…*

- **ḳan istifrāġ it-:** Kan tükürmek, ağızdan kan gelmek, krş. ḳan tükür-.

[5b] (7) *Ḳan tükürmek ve ḳan istifrāġ idenüŋ ʿilācın [beyān ider].*

- **ḳan tükür-:** (bkz. ḳan istifrāġ it-).
- **kār etme-:** Yararlı olmamak, fayda etmemek, uygulanan tedaviden olumlu sonuç alamamak, iyileşmemek, zarar görmek; krş. kār olma-, kār eyle-, kār ḳılma-.

[17b] (1-3) *…yigirmi yıldan berü müb[te]lā olmış olsa bu ʿilāclar sebebden marīż bir miḳdār eksilü[r] ve daḫı bu ʿillet balġamdan ḥāṣıl olur, aŋa ʿilāc kār etmez ve ḳabūl daḫı eylemez.*

- **kār olma-:** (bkz. kār etme-).
- **kār ḳılma-:** (bkz. kār etme-).
- **kār eyleme-:** (bkz. kār etme-).
- **ḳaṭʿ eyle-: (bkz. ḳaṭʿ it-)**
- **ḳaṭʿ it-:** Kesme, sona erdirme, bitirme, krş. ḳaṭʿ eyle.

[119b] (13-14) *Ṭaʿāma haẓm etdürür ve bedenüŋ żaʿafın defʿ idüp ve nisyānı ḳaṭʿ ider…*

- **ḳay et-:** (bkz. ḳay it-).
- **ḳay eyle-:** (bkz. ḳay it-).
- **ḳay it-:** Kusmak; krş. istifrāġ it-.

[54b] (9-10) *…yeyüp üzerine ziyāde ılıcaḳ içdikde derhāl ḳay ide…*

- **kel ol-:** Kel olmak, kel duruma gelmek, kelleşmek.

[126b] (13)-**[127a]** (1) *Bu merhem kel olan başa ve ḳıl bitmeyen yerlere ziyāde nāfiʿdür.*

- **ḳıl bitmeme-:** Kıl bitmemek, vücut kılları çıkmamak.

[126b] (13)-**[127a]** (1) *Bu merhem kel olan başa ve ḳıl bitmeyen yerlere ziyāde nāfiʿdür.*

- **ḳıl bitür-:** Vücutta dökülmüş olan kılların yeniden bitmesini sağlamak.

[97b] (3) *… hem kelleri gidüp ve hem ḳıl bitürüp ḫalāṣ eyleye, mücerrebdür.*

- **ḳışır ḳal-:** Kısır kalmak, kısır duruma gelmek.

[4b] (4) *ʿAvrat doġurmaġı ve ḳışır ḳalmaġı; südi az daḫı çoḳ olmaġı [beyān ider.]*

- **kötürüm ol-:** Kötürüm duruma gelmek.

[83a] (8-9) … baʿdehu kötürüm olan ādemi getürüp çuḳuruŋ içine **9.** ḳoyup yaturalar…

- **ḳuduz gel-:** (bkz. ḳuduz ṭala-).
- **ḳuduz ṭala-:** Kuduz hastalığına yakalanmak, kuduza yakalanmış hayvanca ısırılmak, krş. ḳuduz gel-.

[101a] (10-12) *İmdi her kim ḫām encīri dögüp bir pāre bal ile ḳarışdurup ḳuduz ṭaladuġı yiriŋ üzerine ur[sa] defᶜ ide.*

- **ḳulaġı gürle-:** Kulakta uğultu olmak, kulağı çınlamak.

[61a] (1-2) … *afyūnı ṣuda ezüp ḳulaġı gürleyenüŋ ḳulaġına bir ḳaç ṭamla ṭamzursalar nāfiᶜdür…*

- **ḳuvvet vir-:** Zayıf olan bir organı güçlendirmek, eski sağlığına ulaşmasını sağlamak.

[129b] (12-13) *Zaġfirān müferriḥdür maᶜdeye ḳuvvet virür.*

- **maᶜde ıssı ol-:** Midede yanma hissi olmak.

[52a] (2-3) … *ᶜalāmeti oldur ki tez tez ṣuṣamaḳ ve maᶜdede ṭaᶜām göyünmek ve maᶜde ıssı olmaḳdır.*

- **maḳᶜadı ṭaşra çıḳ-:** İshal olmak, sürgün gitmek.

[131b] (3-4) *Eger enār ġapuġın bişürüp maḳᶜadı ṭaşra çıḳan ādemler ṣuyına otursalar ishālin ḳabż ide.*

- **maẓmaẓa et-:** (bkz. maẓmaẓa eyle).

- **maẓmaẓa eyle-**: Gargara yapmak, su veya ilaçlı sıvı ile ağzı çalkalamak, krş. ġarġara it-.

[112a] (3-5) *İmdi her kim şāhtereyi ṣu ile bişürüp ol ṣudan aġzına maẓmaẓa eyleseler dilde ve aġızda olan ḥarāreti defᶜ ide.*

- **nefes açıl-:** Nefes darlığı son bulmak, nefesi açılmak, nefes almadaki engel son bulmak.

[2a] (10) *Nefes açılup ḫōş olmasınuŋ devāsın beyān ider.*

- **nefes alama-:** Nefes alamak, soluyamamak.

[49b] (1-2) *…zīrā żıyḳu'n-nefes bir ġalīẓ balġamdur ki bekçe yöriçek ṣolur ve nefes alamaz.*

- **oġlan tüşür-:** Düşük yapmak, çocuk düşürmek.

[93b] (4-5) *… ʿaḳāribi bir pāre beze baġlayup oġlan tüşüren ʿavratuŋ boynına aṣa ḳoyalar bir daḫı düşürmeye.*

- **öksiyürük ol-:** Öksürmek, öksürme ile belirtileri görülen bir hastalığa yakalanmak.

[3a] (6) *Öksiyürük olanlaruŋ ʿilācın beyān ider.*

- **perhīz üzre ol- :** Diyet yapmak, sağlığı korumak veya düzeltmek için belli bir beslenme düzeni uygulamak.

[28a] (2-4) *… velikin perhīz üzre olup ġalīẓ ṭaʿāmlardan ve ḳurı şeylerden ḥaẕer ideler…*

- **ṣafrā ġālib ol-:** Eski tıp anlayışına göre vücutta bulunan dört temel hılttan safranın diğerlerine göre daha ağır basması, safra çok olması nedeniyle hastalık ortaya çıkmak.

[58b] (4) … *v'eger göz aġrısı ṣafrā ġālib olmaḳdan ise…*

- **ṣafrā ḳuṣ-:** Safra kusmak, midedeki rahatsızlık nedeniyle içindekileri safra maddesiyle bereber dışarı çıkarmak.

[111b] (9) … *ve beŋzi ve gözi ṣaru olup istifrāġ idicek ṣafrā ḳuṣar.*

- **s̱aḳīl ol-:** Hafif kaşıntı tutmak, kaşınmak.

[93a] (8-9) *…turunc ḳabuġı maʿcūnın yeyeler, velikin anı daḫı çoḳ yemeyeler tā ki s̱aḳīl olmaya…*

- **ṣayru ol-:** Hastalanmak.

[59b] (9) *… eger ṣaġ v'eger ṣayru olsun uyḫusı gelüp uyuya…*

- **seddi aç-:** Vücudun herhangi bir bölgesindeki veya organdaki tıkanıklığı açmak, tıkanıklığa neden olanı temizlemek.

[50b] (1) *… v'eger siyāh noḫūdıŋ ṣuyın içseler baġurduġı [zamān] seddi aça…*

- **sersem ol-:** Menenjit hastalığına yakalanmak ve bu hastalığın sıcaklık, bilinç kapanıklığı gibi belirtilerini görmek.

[20b] (3) *Sersem olanuŋ ṭabīʿati dā'imā ṣād eyleye…*

- **ṣıḥḥat bul-:** Sağlıklı olmak, sıhhat bulmak.

[29b] (3-5) *…v'eger marşamayı burnınuŋ delügine ṣoḳsalar bi-iẕni'llāh sākin ide ve ṣıḥḥat bula, mücerrebdür.*

- **siŋir büzülmek:** (T.+T.) Kas gerilmek, kasların kasılması.

[108b] (6) *Teşennüc ve Siŋir Büzülmek Aḥvālin Beyān [İder]*

- **ṣuya ġarḳ ol-:** Boğulmak, su yutup nefes alamamak ve böylelikle yaşamını yitirmek.

[15b] (1-2) *… ol ādem ṣuya ġarḳ olmaya ve āteşte yanmaya ve yıldırum urmaya, oḳ ve ḳılıç kār etmeye…*

- **sülük ur-:** Sülük yapıştırmak, vücuttan kan almak için deriye sülük yapıştırmak.

[25b] (3-4) *… eger bunuŋla gitmezse yaŋaġına ikişerden sülük uralar…*

- **süst ve kāhil ol-:** Gevşek, belirsiz, güçsüz olmak.

[114a] (10-11) *Eger ḫastanuŋ ʿilleti balġamdan ise anuŋ ʿalāmeti nabż süst ve kāhil olur…*

- **ṭāḳatı olma-:** Yorulmak, gücünü kaybetmek.

[30b] (2-3) *Dili ḳızıl olup ve dişlerinüŋ daḫı ṭāḳatı olmayup velikin ısıcaḳdan ṣafā ider…*

- **teleyyün it-:** Gevşetmek, yumuşatmak, vücudun herhangi bir bölgesini yağla ovarak yumuşatmak, krş. telyīn it-, telyīn üzre ṭut-.

[67a] (7-8) *…ve ṭabīʿati* ḥuḳne*-i leyyinet ile teleyyün idüp ve gögsini herbār bādem yaġıyla yaġlayalar…*

- **telyīn it-:** (bkz. teleyyün it-)
- **telyīn üzre ṭut-:** (bkz. teleyyün it-)
- **şifā bul-:** Hastalıktan kurtulmak, iyileşmek, hastalık belirtileri zayıflamak, düzelmek.

[15b] (2-3) *…ve sāyir dürlü ʿilletlerden ve maražlardan ḫalāṣ olup şifā bula…*

- **ṭaşra bıraḳ-:** Dışarı atmak, bağırsaklarda, içte vb. bulunanı dışarı atmak, dışarı atılmasını sağlamak.

[44a] (8-10) *…aġzına yılan giren ādemiŋ daḫı bir dāne ṣıġır ödiyle bir miḳdār ṣoġan ḳoşup ṣabāḥ aç ḳarına içürseler yılanı pāreleyüp ṭaşra bıraġa, mücerrebdür.*

- **tenḳīye eyle-:** (bkz. tenḳīye it-).

- **tenḳiye it-:** Şırınga ile bağırsağa ilaç vermek; vücutta biriken hıltları temizlemek, vücuttan atmak.

[30b] (3-4) *… ve ʿilācı budur ki, bedenin müshil ile tenḳiye idüp ve ısıcaḳ ṣu ile mażmaża etdüreler…*

- **terkīb it-:** İlaç hazırlamak, ilaç vb. bileşimler yapmak için maddeleri bir araya getirmek.

[53a] (9-11) *Bu ẕikr olınan edviyyeleri ki şarābın idüp ve ısıcaḳ ṣu ile içüp maʿcūnın daḫı terkīb idüp gice ile istiʿmāl eylemek lāzımdur…*

- **teşennüc eyle-:** Spazm geçirmek, kalp damarlarında daralma veya büzüşme gerçekleşmek.

[66a] (2-4) *… ve daḫı herbār bıldırcın etin yeseler ḳalbe feraḥ ve yürege ḳuvvet vire, anı daḫı ziyāde yeseler teşennüc eyler…*

- **tīmār it-:** Vücuttaki yaraların bakımını yapmak, pansuman yapmak, krş. cerḥ-i timār.

[46a] (2-3) *…gerekdür ki o[l] maḥalde yerin iki üç gün penpe ile ṭoldurup ve merhem gibi tīmār idüp bitüreler, şifā bula.*

- **ṭopuḳ çıḳmaḳ:** (T.+T.) Topuk çıkmak, topuk çıkması.

[41b] (2) *… ve ṭopuḳ çıḳmaḳ cümle segirtmekden olur…*

- **uçuḳ dut-:** Havale geçirmek, sara nöbetine girmek.

[13b] (1-3) *… ve daḫı ısıcaḳ ṣu içmek ġāyetle nāfiʿdür, zīrā ḳulıncı ḥall ider ve burunda olan yelleri dağıdur ve daḫı uçuḳ dutanı, māliḫulyāyı ve nice fāsid fikrleri daḫı defʿ ider…*

- **uyḫuda beliŋle-:** Uyku sırasında aniden sıçramak, irkilmek.

[76a] (7-9) *…ādemiŋ içinde ḳurı ṣoġulcanı olmaḳ müteʿarriż balġamdan olup ʿalāmeti ṣalyaları aḳup yüregi ḳaynamaḳ ve uyḫuda beliŋlemek ve…*

V.1.2. Arapça Kökenli Terimler:

- **aḫlāṭ:** Vücuttaki hıltlar, vücuttaki sıvılar; eski tıp anlayışına göre vücuttaki dört temel sıvı (kan, safra, sevda, balgam).
- **ʿalāmet:** Belirti, hastalığın ilk belirtileri, hastalığın seyrini belirleyen bulgular, semptomlar.

[115b] (12-13) *…balġam ġālib olmanuŋ ʿalāmeti budur ki aġzı yarı çoḳ olup ve haẓmı żaʿīf olur.*

- **ʿamel:** Uygulama, tedavi yolu, tedavi etmek için ilaç hazırlama.

[124a] (10-11) ***Nevʿ-i diger: Māu'l-ʿaṣl beyānındadur:*** *İmdi bunuŋ ʿameli budur: Bir vaḳiyye bala beş vaḳiyye ṣu ḳatup ve ḳaynatup kefin alalar…*

- **ayāric:** **< Ar. < Grk**. İlaç olarak kullanılan bir grup macuna verilen genel ad.

[123a] (8) *Ayāric on dirhem, ṣarı helīle yedi direm, belīle yedi direm…*

- **ayāric -i fayḳara:** Ayariç gurubundan bir tür macun?

[9a] (7-8) *… ḳuṣmaġa cehd idüp temām ḳuṣduḳdan ṣoŋra, bir miḳdār āyāric-i fayḳara ile ġarġara ideler…*

- **ayārīc-i ḥu[ne]yn:** Ayariç gurubundan bir tür macun.

[25b] (9-10) *…bir miḳdār köpük ṣuvı birle yuyup ve giceden ṭırfil yāḫūd ayārīc-i ḥu[ne]yn istiʿmāl ideler ki dimāġı tenḳiye eyle[ye]…*

- **aʿżā:** Organlar, uzuvlar; canlı bir vücudun, belirli bir görev yapan ve sınırları kesin olarak belirlenmiş bölümü.

[91b] (11) *Ṭavşan boḳın cümle aʿżāsına tütsi virse cümle sigilleri defʿ ide.*

- **bahaḳ:** Cildin rengini bozup beyaz benekler ve lekeler yapan hastalık, abraşlık hastalığı.

[91a] (8-11) *Eger ṭuraḳ otın ḳara üzüm ile ḳaynatup ṣuyundan alup ḥammāma varup bir miḳdār ziyādece içüp istifrāġ eylese bi-iẕni'llāh on yıllıḳ bahaḳı defʿ ve sāyir nice dürli derde devā ola…*

- **balġam:** Balgam, eski tıp anlayışına göre vücudu meydana getirdiğine inanılan dör temel hılttan (vücut sıvısı) biri. Eski tıp anlayışına göre balgam tabiî (normal) ve gayrı tabiī (anormal) olmak üzere ikiye ayrılır. Tabiî balgam lenf damarlarında seyreden sarımsı-beyaz renkte bir sıvıdır. Gayrı tabiî balgam ise sümük dokudan salgılanan , koyu ve yapışkan özellikte, öksürükle birlikte dışarı atılan sıvıdır (Kaya, 2008: 1056).
- **balġamī:** Bünyeyi oluşturan dört unsurdan balgamla ilgili olan, balgamla ilişkili, balgam nedeniyle ortaya çıkan, balgamdan kaynaklanan.

[105a] (3-4) *…ve daḫı bu raʿşa didükleri bir ʿilletdür ki balġamīdür, el ve baş ditrer…*

- **bārid ü yābis:** Soğuk ve kuru, eski tıp anlayışına göre soğuk ve kuru özelliğe sahip.

[99a] (11-12) *… daḫı bu sevdānuŋ ṭabīʿati bārid ü yābisdür, yaʿnī ṣovuḳ ve ḳurı…*

- **bāridī vü ṭab:** Soğuk özelliğe sahip.

[100b] (4-5) *…ve daḫı balġamuŋ ṭabīʿati bāridī vü ṭabdur ki ġalīẓ gıdālardan ḥāṣıl olurlar…*

- **beden:** Beden, gövde, vücut; baş, kol ve bacaklar haricindeki vücut kısmı.

[119b] (12-14) *Bu maʿcūn daḫı ġāyetle müferriḥdür. Ṭaʿāma haẓm etdürür ve bedenüŋ żaʿafın defʿ idüp ve nisyānı ḳaṭʿ ider…*

- **bevāṣīr:** Basur; kalın bağırsağın alt bölümünde ve anüste toplardamarların genişlemesiyle oluşan varis; hemoroit.

[80a] (7-9) *Eger, bir pārçesin maḳʿad ṭaşrasına urup biri ṣovuçaḳ ve biri daḫı ısıcaḳ idüp urup birḳaç defʿa böyle eyleseler bevāṣīrüŋ cümle çirkin ṣuların çeküp ala…*

- **bevl:** İdrar, sidik; böbreklerde kandan süzülerek idrar yolları aracılığıyla dışarıya atılan sıvı; krş. idrār.

[131b] (14-15) *Ḫuṣūṣa ki sağ yanı üzerine yatup ʿavrat daḫı üzeriŋe çıḳa, ġāyetle żarardur, mes̱āne renci getürüp ve bevli dutulur…*

- **buḫār:** Buhar, buğu, başta olan ateşli bir çeşit hastalık; eski tıp anlayışına göre gıdaların hazmından sonra vücutta atık kalan maddeleri, sıvıları gözeneklerden

dışarı atamamak sonucu organlarda serbest olarak dolaşıp hastalığa neden olduğuna inanılan yel.

[23b] (1-2) *…yine gül ṣuvı tekrār yoġurup defʿa başına uralar, bi-iẕni'llāh, cümle buḫārı defʿ idüp ḫalāṣ ide…*

- **buḫrān:** Hastalığın en yoğun hale geldiği, vücudun hastalıkla en yoğun biçimde savaştığı dönem, ağır hastalık. Hastalıktaki en kritik dönem olarak kabul edilen buhran kendini ateş, terleme ve titreme gibi belirtilerle kendini belli etmektedir.

[116a] (9-10) *İmdi bu buḫrān ve ḳatı yaḳın olıcaḳ ḳıyās ile maʿlūm ola ki mes̱elā az az bevl eyleyendür.*

- **bürūdet:** Soğukluk, eski tıp anlayışına göre mizacın soğuk özellikte olma durumu.

[62b] (5-6) *Eger bu ʿillet bürūdetden olmış ise ʿalāmeti oldur ki ıssı nesneler kendüye ḫōş gelüp ve beŋzi bozardur.*

- **cerḥ-i timār:** < Ar. + Far. Pansuman, yara temizliği ve bakımı, krş. timār it-.

[102b] (9-10) *…ve bu ʿilleti söyündürdükden ṣoŋra üzerine murdār ilik urup ve cerḥ-i timār idiver, şifā bula…*

- **cevāriş: < Ar. cevāriş < Far. güvāriş. Sindirimi kolaylaştıran bir grup macunun genel adı.**

- **cimāʿ:** Cinsel ilişki, cinsel birleşme, cinsî münasebet.

[119b] (14-15) *Bevl yolın pāk idüp ṣafā virür ve cimāʿ ziyāde ḳuvvet virür, ziyāde nāfiʿdür.*

- **cirāḥat:** Yara, çeşitli sebeplerle deride oluşan açık yaralar.

[94a] (12-13) *Eger bundan fā'ide olmazsa yumşaḳ yaḳıçuḳlar uralar tā ki cirāḥat bir yere cemīʿ olup ve altı yanından neşter ile deşüp…*

- **cüẕẕam:** Cüzzam, Hansen basilinin sebep olduğu, bulaşıcı bir deri hastalığı.

[103b] (7-8) *Eger tilkinüñ etin yeseler cüẕẕam ve fālice ve laḳvaya ziyāde nāfiʿdür…*

- **devā:** Deva, çare, ilaç, hastalığı iyileştirmek için uygulanabilecek ilaçlar; hastalığın tedavisinde izlenecek yol.

[126a] (4-5) *…baʿdehu her bir devā içün yaġ ḳaynatduḳlarında ol yaġdan bir pāre buyanı ḳatup bir miḳdār ḳaynatsalar bu daḫı ancalayın olur…*

- **devālī:** Toplardamar genişlemesi, damar hastalığı, varis.

[86a] (2-3) *…ve daḫı devāl[ī] dirler bir ʿillet vardur baldırda olur. Baldırda olan ṭamarlarıñ gök ve yoġun ve dolaşuḳ olur.*

- **ecel:** Ecel, ölüm zamanı.

[129a] (13) *İmkān ola, eceli gelmiş ola ve daḫı…*

- **eczā:** Ecza, ilaç ham maddesi, ilaç vb. yapımında kullanılan bitkilerden veya hayvanlardan elde edilen maddeler.

[73b] (2-4) *…ḳulḫarir-i sedāb didükleri eczādan alup ḳatalar, baʿdehu ol ḳadar ḳaynadalar ki eczālarıñ ḳuvveti ol ṣuya çıḳa…*

- **edviye:** İlaç, ilaçlar; bkz. devā.

[125b] (4) *İmdi toḫmī edviyelerden yaġ çıġarmasınuñ şarṭı budur:*

- **esrār:** Hint kenevirinden çıkarılan ve kullanılacak miktara göre uyarıcı, sarhoş edici veya uyuşturucu etkileri olan bir madde, esrar.

[72a] (1-2) *…bir miḳdār esrār alup mecmūʿın birḳaç dāne yumu[r]ta aġıyla ḳarışdurup merhem gibi olduḳda bir pārçe bez üzerine yaḳı idüp…*

- **eşribe:** < Ar. Şerbetler, şuruplar; bkz. şarāb.

[124b] (12-13) *…zīrā eşribeler içinde bundan ziyāde fā'idelü eşribe olup mes̱elā mersīn toẖmından altı dirhem alup…*

- **fālic:** Felç, inme; vücudun herhangi bir bölgesinde hissetme ve hareket yetisini kaybetme, krş. fālice, sekte.

[130a] (12-13) *Eftīmūn ıssıdur, ḳurıdur likin ḳavī balġamlara gevdeden endürüp fālic ve laḳva ve ṣarʿ rençlerine nāfiʿdür…*

- **fālice:** (bkz. fālic).
- **fehm:** Anlama, kavrama, kavrayabilme yeteneği.

[130a] (2-3) … *ve daẖı günlük ıssıdur, ḳurıdur likin ḥıfẓa fā'ide idüp fehmi arturur…*

- **ferah̩:** Ferah, iç açıcı, gönle rahatlık verici.

[66a] (2-3) *…ve daẖı herbār bıldırcın etin yeseler ḳalbe feraḥ ve yürege ḳuvvet vire…*

- **fetīl:** Fitil, genellikle makattan kullanılan bir grup ilaç; kanı durdurmak için kullanılan tampon.

[28a] (4-5) *…ammā yine bir fetīl düzüp ve üzerine tereyaġ sürüp yaranıŋ üzerine baġlayalar…*

- **ġalebe:** Çokluk, fazlalık; vücudda bulunan bir unsurun normal kabul edilen değerlerden daha çok olması, daha ağır basması.

[99b] (11-12) *…bir miḳdār līmūn şarābın ṣovuḳ ṣu ile ezüp içüreler ki ṣafrāyı ḳaṭʿ idüp ve ḳan ġalebesin sākin idüp…*

- **ġalīẓ:** Yoğun, yapışkan özellikte olan. Özellikle vücuttaki bu tür hıltlar tıkanıklığa neden olup hastalığa yol açar.

[12a] (9-10) *…velikin muḫālif ve ḳurı ve ġalīẓ ve ziyāde ve ziyāde ṭuzlı şeyler yedürmeyeler ki nedāmetdür…*

- **ġarġara:** 1. Su veya ilaçlı sıvı ile ağız veya yutağı başı arkaya atıp solukla da sıvının yutulmasını engelleyerek çalkalama işi. 2. Bu maksatla kullanılan ilaçlı sıvı.

[40a] (1-2) *… her ne kim içmek iḳtiżā idünürse cümle ġarġara ile ḳıla ve hem ısıcaḳ ola…*

- **ġıdā:** Yiyecek; hastalığın tedavisi sırasında yenilebilecek veya yenilemeyecek olan şeyler. Eski tıp anlayışına göre sıcak veya soğuk özelliğe sahip olduğuna inanılan besin maddelerinin genel adı.

[128a] (3-4) *…her ḳaçan kim ḫasta ṣovuḳdan şikest olsa aŋa ṣovuḳ ġıdālar virüp ve ṣovuḳ şerbetler virüp ve daḫı ṣovudıcı muʿāleceler eylemek gerekdür.*

- **ġuṣṣa:** Keder, üzüntü.

[82a] (11-12) *İmdi her kim burnūs ḳarnındaġı ṭaşı bulduḳda yuyup ve ol ṣuvı içseler ġuṣṣa ve ḳasāvetin defᶜ ide.*

- **ḥabb:** Hap, hamur kıvamına sokulan karışımların, küçük yuvarlaklar haline getirilmesiyle elde edilmiş ilaçlar[237] .

[122b] (1-2) *Tertīb-i ḥabb-ı ḳūḳıyā beyānındadur: Bu ḥabb daḫı başdan inen marīżlere ziyāde nāfiᶜdür…*

- **ḥacāmat:** Tedavi etmek amacıyla vücudun herhangi bir yerine toplanmış olan kanı şişe ya da boynuzla alma.

[25a] (6-7) …*evvel burnından üç yerden ḳan alup geri ḥacāmat daḫı idüp ziyāde ḳan aḳıdalar…*

- **ḥafaḳān**: Kalp sıkışması, çarpıntı; krş. yürek oynaması.

[131b] (9-10) *ol marażuŋ biri ḥafaḳān ve ẕātü'l-cenb ve ᶜırḳu'n-nisā ve nıḳrīż.*

- **ḥāmile:** Hamile, gebe; krnında yavru bulunan.

[92b] (2-3) *Eger oġlan olmış olursa daḫı ḥāmile ᶜavrata ḳoruḳ şarābın veyāḫūd ṣuyın içürseler…*

- **ḥaml:** **1.** Ana karnındaki yavru, cenin, bkz. oğlan (2). **2.** Gebelik.

[92a] (11-12) *Eger ᶜavrat ṣaçı ile er ādem saçın maᶜan bir yerden tütsi virseler ḥaml tiz vażᶜ ide…*

[92a] (9-10) *Eger, ḥamlde ziyā ṣarplansa bir miḳdār yaş kişnīci uyluġına baġlayup aṣa ḳosalar fī'l-ḥāl vażᶜ-ı ḥaml ide…*

---

[237] İncelediğimiz eserde birçok hap adı geçer. Bunlar için bkz. (Kalıplaşmış Kelime Grupları-İlaçlar ve Merhemler…)

- **ḥarāret:** Sıcaklık, ateş, hararet; eski tıp anlayışına göre vücuttaki iltihabın dört temel belirtisinden biri.
- **ḫār-yā-bis:** < Ar. Sıcak ve kuru özellik; eski tıp anlayışına göre mizacın sıcak ve kuru oluşu.

[117a] (6-7) *… likin yay faṣlınuŋ ṭabīʿati ḫār-yā-bisdür zīrā ṣafr[ā]yı çoḳ olup hażm żaʿīf olur…*

- **ḥayż:** Adet olma, regl olma durumu, aybaşı kanaması. Kadında her ay periyodik olarak tekrarlanan fizyolojik kanama.

[92b] (6-7) *… ve daḫı bir ʿavratuŋ ḥayż ḳanı ziyādesiyle aḳup durmasa…*

- **hazer: ḫaẕer:** < Ar. Sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.

[74b] (2-3) *…ol günlerde cimāʿ etmeyeler ki ʿayn-ı nedāmetdür, ziyāde ḫaẕer üzre olalar…*

- **hażm:** Hazım, sindirim, yenilen besinleri midede ve bağırsaklarda salgılanan sıvılarla çözme, parçalama.

[117a] (6-7) *…likin yay faṣlınuŋ ṭabīʿati ḫār-yā-bisdür zīrā ṣafr[ā]yı çoḳ olup hażm żaʿīf olur…*

- **ḫılṭ:** < Ar. Besinlerin sindirilmesiyle oluşan karışım, vücut sıvıları, eski tıp anlayışına göre vücuttaki kan, balgam, safra ve sevda olmak üzere dört temel sıvı.

- **ḥuḳne:** Anüs yoluyla kalın bağırsağa sıvı enjekte etme; tedavi amacıyla hazılanan sıvıyı makattan içeri salgılayarak kalın bağırsaklara gidişini sağlamak; dışkıyı boşaltmak.

[63a] (7-9) *İmdi ʿilāc budur ki bu ʿillete evvel ḥuḳne idüp ve ṣovuḳ ṭaʿāmlardan ḥaẕer ider idüp…*

- **ḥükemā:** Hekimler, doktorlar, krş. tabīb.

[15b] (7-8) … *zīrā ḥükemā eydür: Bu göki ıṣladup eviŋ bir bucaġına ḳosalar żayfu'l-leylde yine āteş gibi şuʿle virür.*

- **ḫunnāḳ:** Öksürük nöbetleriyle kendini belli eden bulaşıcı bir hastalık, boğmaca.

[38b] (4-6) *…v'eger ṣāfī balıla ġarġara eyleseler ḫunnāḳ ki ṣovuḳdan ḥāṣıl olmış ola nāfi ide…*

- **ʿırḳu'n-nisā:** Kalça sinirlerinde oluşan, uyuşma belirtileri gösteren ağrılı bir tür hastalık, siyatik.

[84b] (2) … *ve daḫı ʿırḳu'n-nisā didükleri yan başından dize inen aġrıya dirler…*

- **idrār:** (bkz. bevl).
- **iḥtiḳān:** Kan yürümesi, kanın bir yerde toplanması, birikmesi.

[84a] (12) – **[84b]** (1) *Eger żaʿīf degül ise sāḳıd ṭamarından ḳan alalar iḥtiḳāna ziyāde nāfiʿdür…*

- **ʿilāc:** **1.** İlaç, farklı maddelerin bir araya getirilmesiyle elde edilen ilaçlar; **2.** tedavi yolu.

[1a] (5) *Sersem olan biriŋ ʿilācı beyānındadur.*

İncelediğimiz eserde birçok ilaç adı geçer. Bunların çoğunluğu ise genellikle ait olduğu hastalığın adıyla beraber anılır[238].

[114b] (5-6) … *kemük ıssısa ʿilācı budur ki ṣabāḥ ṣabāḥ bir gice gün şeker şerbeti yāḫūd bal şerbeti içürüp ġıdāsı ṭatlu ve ter niʿmetler ola.*

- **ʿillet:** İllet, hastalık, bozukluk, krş. maraż.

[122a] (1-2) *İmdi bu ḥabb ādemiŋ başında olan ʿilletleri eridüp pāk idüp ve yüregin ḳuvvetlendürür…*

- **imtilā:** Doluluk, dolgunluk, içte birikme.

[52a] (9-10) *…ʿalāmeti oldur kim ziyādeler ile gelir yer ve ṭaʿāmı geç hażm ider ve daḫı az ṣuṣayup ve imtilā olmaḳdur.*

- **ishāl:** **1.** Hafifleme, azaltma; vücutta fazlalığı olduğuna inanılan bir maddeyi dışarı atma; **2.** sık sık şekilde yapılan sulu aptes.

[73b] (9) *…ve bir miḳdār ishāl daḫı ider…*

[131b] (2-3) *… anı daḫı ṣāfī gibi eyleseler ishāli ḳaṭʿ ide.*

- **istifrāġ:** Kusma, vücutta fazla olduğuna inanılan bir maddeyi ilaç yardımıyla dışarı atma.

[54a] (2-3) *…baʿdehu ṣuyın ḥammāmda ziyāde içseler istifrāġ küllī eyledügden ṣoŋra on yıllıḳ bahaḳ zahmetin defʿ ider…*

- **istiʿmāl:** İlaç yapma veya yapılan ilacı kullanma.

[47b] (6-7) *…ve daḫı şeker yaşdur likin ısıcaḳdur, ammā istiʿmāli nāfiʿdür…*

---

[238] Bunun için bkz. (Kalıplaşmış Kelime Grupları-İlaç Adları).

- **istisḳā:** Vücutta su toplanması hastalığı. Karaciğerin büyümesi veya körelmesi ile ortaya çıkan bir hastalık, siroz; krş. çiger şiş-.

[81b] (10-12) *…velikin fālice ve laḳva ve beden süstluġına ve cümle istisḳāya fā'idesi olup cimāʿ daḫı ziyāde muḳavvīdür…*

- **iştihā:** İştah, yemek yeme isteği.

[113b] (1-2) *İmdi ḫastanuŋ eyü ʿalāmetleri budur ki ṣayruluġına taḥammül ide ve ḳuvveti beŋzi ḫōş olup ve ṭaʿāma iştihāsı ġālib ola…*

- **ḳabż:** Kabız olma, peklik olma, aptes edememe; 2. vücutta bulunan sıvıların, akışkan özellikte olanların akışının engellenmesi, tıkanık olması.

[128a] (11-12) *…v'eger yine ṭabīʿati ḳabż üzre olursa aŋa daḫı şarāb-ı nīlūfer içüreler…*

- **kāhil:** Güçsüz olmak, gevşeklik, bünyenin zayıf düşmesi.

[114a] (11) …ʿalāmeti nabż süst ve kāhil olur…

- **ḳallaḳ:** Ruh sıkıntısı, iç darlığı; çarpıntı.

[29b] (10-11) *…ṭarḫūn çekinseler daḫı rāyiḥayı defʿ ide ve maʿdeye ḳallaḳ virüp ve balġamı ḥall ide…*

- **ḳārūre:** Tahlil etmek üzere alınan idrar ve idrarın içine konulduğu cam kap.

[115a] (9-11) *…baʿdehu üç sāʿatden ṣoŋra ḳārūreye baġalar ve ḳārūreyi depredüp göreler ki rengi ṭūrunc ḳabuġı gibi olup…*

- **ḳulınc:** < Ar. < Grk. (kōlikos). Kabızlıktan ve gaz birikmesinden dolayı bağırsaklarda görülen bir tür sancı.

[130a] (8-9) *…ve daḫı ḫūlicān ıssıdur, ḳurıdur likin yürek aġrısına ve ḳulınca nāfiʿdür…*

- **ḳuvvet:** Kuvvet, güç, takat.

[128a] (6-7) *Eger ḳuvveti taḥammül eylerse ḥacāmat itmek nāfiʿdür.*

- **laḳva:** Yüz felçi, yüzde meydana gelen kısmi felç.

[129b] (9-11) *İmdi her kim dār-ı fülfül yeseler ıssıdur, ḳurıdur likin baġrı ṣovuḳ ḫılṭlardan pāk ider ve daḫı fālic ve laḳva ve endām süstluġına nāfiʿdür.*

- **maʿcūn:** Macun, öğütülmüş veya toz haline getirilmiş otların vb. şurup, bal veya bir sıvı ile karıştırılmasıyla hazırlanan hamur kıvamındaki ilaçlara verilen genel isim[239].

[121b] (8-9) *…edviyeleri ḳatup maʿcūn idüp bir dāne ṭutılmadıḳ ḳavanozuŋ içine ḳoyup ziyādesiyle ḥıfẓ ide.*

- **mādde:** **1.** Eski tıp anlayışına göre, topraktan çıkarak hastalığa neden olduğuna inanılan gaz, madde veya koku; **2.** vücutta beliren içinde iltihap vb. bulunan doku ya da akıntı.

[116a] (6-8) *İmdi buḥrān didükleri bir māddedür ki mādde ile ṭabiʿat mücādele eyledügine derler. Ṭabīʿat māddeye ġālib olursa ḫasta daḫı ṣıḥḥat bulur…*

[47a] (6-7) *…yüzerlik toḫmından bir buçuḳ mıṣḳāl temām yudarlarsa gögüsde olan aġrıyı ve sāyir māddeleri defʿ ide…*

- **maḫrūru'l-mizāc:** Ateşli, hararetli mizaç.

---

[239] İncelediğimiz eserde birçok macu adı geçmektedir. Bunlarla ilgili olarak bkz. (Kalıplaşmış Kelime Grupları-Macunlar).

[7b] (1-2) *… velikin maḫrūru'l-mizāc olan kişileriŋ başın aġrıdur.*

- **māliḫulyā:** < Ar. < Grk. Melankoli, depresyon. Kişide durgunluk, algıda zayıflama, elem çekme, içe kapanma, zihin bozukluğu gibi belirtileri olan ruh hastalığı.

[12b] (5-8) *… ve daḫı bu māliḫulyā didükleri bir ʿilletdür ki buḫārdur, hemān būlāda peŋzer ve bulud daḫı güneşi ne minvāl üzre ḳaplarsa bu daḫı ādemiŋ dimāġında öyle ḳaplar ve ʿaḳlın zā'il idüp her ne olursa beyāne söyler.*

- **maraż:** Hastalık, maraz, rahatsızlık, bozukluk, krş. marīż.

[131b] (8-10) *Bu minvāl üzre olan cimāʿda dört dürlü maraż ḥāṣıl olup beden-i insāna ne elem virür ol marażuŋ biri ḫafaḳān ve ẕātü'l-cenb ve ʿırḳu'n-nisā ve nıḳrīż.*

- **marīż:** (bkz. maraż)[240].
- **maṣrūʿ:** Sara hastası, saralı.

[19a] (2-5) *…v'eger merkebüŋ ṣaġ ayaġınuŋ ṭırnaġın yüzük idüp maṣrūʿıŋ barmaġına geçürseler nāfiʿdür, zīrā bu muʿāleceler cümle tecrībe olunup ve nefʿī daḫı görükmüşdür…*

- **maṣṭakī:** < Ar. <Grk. Sakız. Sakız ağacından elde edilen ve ilaç yapımında, ağızdaki kötü kokuların giderilmesinde vb. kullanılan bir tür reçine (Pistacia lentiscus).

---

[240] mariż terimi ile kurulan diğer hastalık adları için bkz. (Kalıplaşmış Kelime Grupları-Hastalık Adları).

[29b] (11-12) *…v'eger ḥabbü'l-mülūk aġızda dutsalar bed rāyiḥayı def' ider, v'eger maṣṭakī sāḳızın çigneseler ḳoḳuyı def' ide…*

- **maṣura:** < Ar. < Grk. masuri. Burna veya yaraya toz halinde ilaç ve benzer nesneleri üflemek, kimi zaman da çekmek vb. amaçlarla kullanılan, ince kamış.

[29a] (10-11) *…v'eger kemnūnı daḫı muḥkem saḥḳ idüp maṣura ile burnı içine üfürseler sākin ide.*

- **maṭbūḫ:** Pişirilerek hazırlanan bir grup tıbbi macunun genel adı.

[12b] (1-3) *… ammā ḫılṭ faṣīḥ olduḳda bir miḳdār afyūn ve maṭbūḫ içürmek lāzımdur.*

- **māu'l-ʿaṣl:** Kimi tıbbi bitkilerin köklerinin suyu ile yapılmış içecek, bir tür şerbet, şurup.

[124a] (10-11) ***Māu'l-ʿaṣl beyānındadur:*** *İmdi bunuŋ ʿameli budur: Bir vaḳiyye bala beş vaḳiyye ṣu ḳatup ve ḳaynatup kefin alalar…*

- **mayāṣūr:** <Ar. māyesīl. Tende kızartı, kaşınma, sulanma, kabuk bağlama vb. doku bozukluklarıyla kendini gösteren ve bulaşıcı olmayan bir deri hastalığı, mayasıl, egzama.

[132a] (11-12) *Mayāṣūr içün arduc aġacın azuçuḳ gene doġrayup ḳazana ḳoyup ḳaynatup ṣuvı ḳızarur.*

- **mażarrat:** Zarar, zararlılık.

[110b] (7-9) *İmdi her kim iki dirhem demür dikenin yılan ṣoḳmış ādeme içürseler mażarratın def' ide.*

- **mażmaża:** Gargara, su veya ilaçlı sıvı ile ağzı çalkalama işi, krş. ġarġara.

[34b] (7-9) *…v'eger ṣarp sirke ile birḳaç gün mażmaża eyleseler dişleri muḥkem ide…*

- **meczūb:** Deli, akıl hastası.

[13a] (7-9) *Eger, bir kimse çörek otunı mercimekle bişürüp ṣōrbāsın yeseler ṣarʿa ve fālice daḫı mālīḫulyāya ve meczūblara ve mafāṣıl aġrısına ziyāde nāfiʿdür.*

- **meflūc:** Felç inmiş, felçli.

[124b] (1-2) *…baʿdehu merṭūb ve meflūc ve balġamı olanlara içürdüklerinde nice fā'idesin bulalar.*

- **menī:** Erkeklerin cinsel organından salgılanan madde, er suyu, meni, sperm.

[119b] (13-14) *…ve nisyānı ḳaṭʿ ider ve menīyi ziyāde idüp ve buḫārı defʿ idüp imtilā[y]ı ḳaṭʿı ider.*

- **merg-i müfācāt:** Kalp durması.

[104a] (6-7) *…zīrā bu ʿilletüŋ bir adı merg-i müfācātdur, bıŋde bir ādem ḫalāṣ olmaz…*

- **merhem:** Merhem, vücuttaki yaralara, ağrı olan bölgelere sürmek için hazırlanmış, içeriğinde bitkisel ve hayvansal maddeler bulunan yağlı, kokulu ve kıvamlı ilaç[241].

[127b] (3-4) *Bu merhem yaralarıŋ üzerini çıḳarup ve çürük etlerini yeyüp ve yeŋiden tāze etler bitüre.*

---

[241] .Merhem adları ve bu terimle kurulu diğer terimleri görmek için bkz. (Kalıplaşmış Kelime Grupları-Merhemler).

▪ **mīldān:** < Ar. + Far. Göze sürme çekmeye yarayan gereç.

[27a] (1-3) *İmdi ol ṣuvı her kim mīldān ile gözlerine çekseler öyle rūşen ide kim gök maʿṣūm iken ne vech üzre görürse yine öyle ola…*

▪ **mizāc:** Mizaç, bünye, yaratılış. İslâm'a göre yaratılışta dört unsur görev alır: Hava, toprak, ateş ve su. Eski tıbda da bu anlayıştan hareket edilerek bünyeyi oluşturan unsurlar dört temel öğeyle ilişkilendirilmiştir. Bunlar; kan, balgam, safra ve sevdadır. Ateş sıcak ve kuru; hava sıcak ve rutubetli; su soğuk ve rutubetli; toprak soğuk ve kurudur. Bu öğelerin her biri mizaca ayrı ayrı özellikler katarlar (Kahya, 1995:6-7).

Mizacı oluşturduğu kabul edilen kan havayla, balgam suyla, safra ateşle ve sevda toprakla ilişkilidir. Bunların tümünün bir araya gelip karışmasıyla oluşturdukları bünyeye bu devir tıp anlayışımıza göre mizāc denilmiştir. Vücuttaki bu öğeler belirli oranlarda bulunur ve birinin diğerlerine göre daha baskın oluşuna göre de mizaç türlere (balġamī, sevdāvī, ṣafrāvī, demevī) ayrılır. Hastalıkların nedeni mizacı meydana getiren maddelerin azlığına veya çokluğuna bağlanır, tedavi yeniden mizaçtaki dengeyi sağlamak üzere uygulanır.

[123b] (5) *…ammā baʿżı kimsene bir miḳdār belīle bişürüp her kişiye mizācına göre ideler.*

▪ **muʿālece:** Tedavi, sağaltım, ilaç yapma ve kullanma.

[107a] (12-13) *…bir miḳdār nūş ide, hemān bayaġı gibi, ḳız oġlan gibi olup bu muʿālecenıŋ ḳuvvetinden raḥimüŋ cāzibesi muḥkem olup seddisi açılup…*

- **muḳavvet:** Güçlendirici, güçlendiren.

[6b] (6) *Muḳavvetden olan şeyleri ve baġlu ādemler beyānındadur.*

- **muḳavvī:** Güçlendirici.

[129a] (1-2) *… baʿdehu buçuḳ mıs̱ḳāl südile aç ḳarına içseler cimāʿa muḳavvīdür ve ṣafā virür.*

- **müferriḥ:** Ferahlatıcı, iç acıcı.

[93b] (1-2) *…ve daḫı oġlan dünyāya geldükde cigere müferriḥ ve laṭīf ġıdālar yeyüp likin zinhār ferūḥ gibi tiz ve ġaliẓ yemeyeler…*

- **müferriḥāt:** (bkz. müferriḥ).

- **müferriḥī:** (bkz. müferriḥ).

- **müshil:** **1.** Müshil, bünyedeki herhangi bir maddeyi hafifletici; **2.** bağırsakta biriken muhtevayı dışarı atan ilaç.,

[116b] (6-8) *İmdi bedenim tandur [gibi] [ı]ssı olsun deyen ādem ilk yazda ḳan alup ve müshil içüp ḳatı eylemek gerekdür…*

[74a] (5-6) *…ve daḫı ḳabż olan ādeme müshil virmeden ḫaẕer ideler, zīrā baġarsıḳın çatladır, helāk eyler…*

- **nabż:** Kalp atışının sağladığı kan basıncından dolayı atardamarlara ve özellikle bilekteki atardamara parmakla basıldığında duyulan kımıldama, nabız.

[114a] (3) *Eger nabż uzun olup tez tez atup bevli ḳızıl yāḫūd…*

- **nāfiʿ:** Yararlı, faydalı, yararı olan.

[7a] (7-8) *…v'eger deryā ṣuyın buḫārdan olan baş aġrısına sürseler nāfiʿdür dir.*

- **nāṣır:** < Ar. nāsūr. En çok el ve ayağın sürekli sürtünmelere uğrayan noktalarında üst derinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle oluşmuş deri, nasır.

[103a] (6-8) *…mertesingi saḥḳ idüp baʿdehu çıbanları üzerine ekseler cümle çürümiş ve ziyāde nāṣırları, etleri yeyüp yeŋiden tāze et bitürüp ḫalāṣ ide.*

- **nāzile:** Nezle, soğuk almaktan ileri gelen, burun akması, aksırma.

[36a] (1-2) *…diş etleri çürüyüp ve ağız ḳoḳusı ve ḳanaması olmanıŋ sebebi cümle nāziledendür.*

- **nefes:** Nefes, soluk.

[113b] (4-5) … *ammā yavuz ʿalāmeti budur ki dem-be-dem ṭarılur ve yatduğı yerden ṣıçrar ve nefesi dem-i tevātür olup…*

- **nefʿī:** Fayda, yararlı ilaç.

[70a] (1-2) *Tedebbür olan muʿālecelerin nefʿī ṭāhir ola.*

- **neşter:** Kan almak, aşı yapmak veya küçük apseleri açmak için kullanılan küçük bıçak.

[46b] (4-5) *…altında ṣu yörüse gerekdür ki ol maḥalde bir neşter ile delüp aḳıdalar…*

- **niḳrīż:** Gut hastalığı, organizmadaki ürik asitin atılmayarak vücudun bazı yerlerinde, özellikle ayak başparmağında, topuk ve eklem yerlerinde birikmesinden ileri gelen, ağrı ve şişlerle ortaya çıkan hastalık, krş. ayaḳ ağrısı.

[85a] (10-11) *…çāvşīr alup muḥkem saḥḳ idüp nıḳrīż üzerine ursalar nāfiʿdür…*

- **raʿşa:** Çeşitli organların titremesi, titreme hastalığı.

[105a] (2-4) *…ve daḫı bu raʿşa didükleri bir ʿilletdür ki balġamīdür, el ve baş ditrer, eks̱er iḫtiyārlarda çoḳ olur…*

- **ṣafrā:** Öd, sarı safra, eski tıp anlayışına göre vücuttaki dört ana hılttan biri[242].

[73a] (1-2) *İmdi müshil-i laṭīf ziyāde nāfiʿdür, zīrā insānda olan cümle ṣafrāyı ve balġamı sürüp pāk eyleye.*

- **ṣafravī:** Öd maddesiyle ilgili, safradan kaynaklanmış, bünyesindeki safra maddesi baskın olan.

[123a] (12-13) *İmdi sirkencübīn, ṣafrāvī ādemlere ziyāde nāfiʿdür, zīrā ıssıları açar ve ṣusuzluġı daḫı keser.*

- **ṣarʿ:** (bkz. ṣarʿa).
- **ṣarʿa:** Zaman zaman kendini kaybederek olduğu yere düşme, vücutta şiddetli çırpınmalar ve ağız köpürmesi ile ortaya çıkan bir sinir hastalığı, sara hastalığı, epilepsi, tutarak, tutarık, tutarga, yilbik.

[13a] (8-9) *… şōrbāsın yeseler ṣarʿa ve fālice daḫı māliḫulyāya ve meczūblara ve mafāṣıl aġrısına ziyāde nāfiʿdür.*

- **sedd:** Tıkama, engel, kapama, tıkanıklık; krş. seddi.

[50b] (1) *…v'eger siyāh noḫūdıŋ ṣuyın içseler baġurduġı [zamān] seddi aça…*

- **seddi:** (bkz. sedd).
- **sekte:** Felç, inme, krş. fālic, fālice.

[242] bkz.: Arapça Kökenli Organ Adları

[104a] (1-2) *…bu sekte didükleri bir ʿilletdür ki dimāġdan inüp gelür, yüregi ḳaplar ve ādem kendüden gidüp gögerür…*

- **selesü'l- bevl:** İdrarını tutamama, istem dışı idrar etme, prostat hastalığı.

[118b] (9-11) *İmdi bu maʿcūnuŋ fā'idesi çoḳdur. Bil aġrısına ve ṣovuḳluġına, selesü'l- bevle ve ṣızılara ve sāyir dertlere devādur…*

- **seliḫe:** < Ar. Aselbent sakızı; bir tür pelesenk ağacından ve katırkuyruğu otundan elde edilen, birkaç türü bulunan tıbbi bir zamk.

[122b] (12-13) *…asārūn iki dirhem, seliḫe iki direm, dārcīn iki dirhem, ṣabr-ı usḳuṭūrī yarım dirhem.*

- **sevdā:** Eski tıpta bünyeyi oluşturan dört ana öğeden kara safra maddesi.

[17b] (5-6) *… ve daḫı bu ʿillet ekṡer sevdāya ḫalṭ olmaḳdan olur…*

- **sevdāvī:** < Ar. Bünyesinde, dört ana öğeden kara safra öğesi baskın bulunan, kara safra maddesiyle ilişkili, kara safra maddesinden kaynaklanmış.

[100a] (3-4) *… sināmeki ḳaynatup içseler yürekde ve aʿżāda olan ʿilletlere ve daḫı ṣafrā[v]ī ve sevdā[v]ī ve ġayrī ḥāletlere ziyāde fā'idesi olup…*

- **ṣudāʿ:** Bir tür baş ağrısı.

[20a] (1-2) *…ṣudāʿıŋ ʿalāmeti oldur ki burnınuŋ rengi siyāhraḳ olup gözleri içerüye batmış olur.*

- **suʿūd:** Enfiye, toz haline getirilmiş ve buruna çekme biçiminde kullanılan ilaçlar, buruna çekilen toz nesne.

[118a] (6) *… misk altı mıṡḳāl, suʿūd altı mıṡḳāl, ḳāḳūle altı dirhem, palaṭōr altı dirhem…*

- **şāb:** < Ar. Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde, şap; krş. şāf I,

[38b] (2-4) *…v'eger bir pāre şāb ile bir pāre ṭuzı saḥḳ idüp damaġı şişene ursalar nāfiʿdür…*

- **şāf:** **1.** bkz. şāb; **2.** Fitil, çeşitli hastalıklarda, makattan kullanılmak üzere hazırlanmış fitil.

[80a] (5-6) *İmdi her kim bevāṣīr zaḥmeti içün ḳoyun boġa[z]landuġı gibi ısıcaḳla uyaŋından barmaḳ gibice kesüp maḳʿad içinde şāf gibi götürseler şifā bula.*

- **şarāb:** Şurup[243]; krş. şerbet.

[7a] (3-5) *Evvel baş aġrısı'çun mersīn yapraġın bir miḳdār şarāb ile ḳaynatup ziyādesiyle aġrıyan başa ursalar defʿ ola…*

- **şerbet:** (bkz. şarāb).
- **ṭabīʿat:** Mizaç özelliği; eski tıpta bünyenin "ḫılṭ-ı arbaʿa" denen, kan, safra, sevda ve balgamdan meydana geldiği kabul edilir. Bu dört öğenin her biri soğuk-nemli, sıcak-kuru olmak üzere iki özelliğe sahiptir. Bütün nesneler buna bağlı olarak soğuk-nemli, sıcak-kuru özelliklerine sahiptir. Nesnelerin bu özelliklerine "ṭabiʿat" denilmekte idi, krş. mizāc.

243 İncelediğimiz eserde geçen birçok şurup vardır. Bunlar için bkz.: Kalıplaşmış Kelime Grupları-Şuruplar.

[117a] (6-7) *…likin yay faṣlınuŋ ṭabīʿati ḫār-yā-bisdür zīrā ṣafr[ā]yı çoḳ olup hażm żaʿīf olur…*

- **tabīb:** Tabip, hekim, doktor, krş. ḥükemā.

[121a] (9-10) *…ol sene ṭabībe muḥtāc olmayup imenlik üzre ol deyü edviyyeleri beyān buyurmışlardur…*

- **ṭaġūn:** Veba, bir veba türü; hıyarcık vebası, yumurcak hastalığı, kara ölüm. Lenf bezlerinin tutulması, kusma, baş ve sırt ağrısı, ateş, titreme, halsizlik, kan tükürme, deride leke oluşumu, kasık ağrıları, dalgınlık vb. belirtiler gösteren hastalık ; krş. ṭāʿūn.

[66a] (6-7) *Bunlar ki birisinden ḫātim idüp getürseler ḳalbe feraḥ vire, ṣafā virüp ve ṭaġūndan daḫı āmīn ola, mücerrebdür ve nāfiʿdür.*

- **ṭāḳat:** Güç, kuvvet, insan bedenindeki direnç.

[81b] (4-5) *…ḥikmet kitāblarında buyurmışlardur: "Bir sāʿatlik ḳasāvet bir yıllıḳ ṭāḳata żarardur.".*

- **ṭāʿūn:** (bkz. ṭaġūn).
- **tedbīr:** Önlem, hastalığın iyileşmesi veya hastalıktan korunmak için yapılacaklar.

[53a] (6-7) *…burūdetden olan aġrılara yuḳaru ẕikr olınmış muʿāleceyi eyleyüp ve balġamdan olan bu tedbīri eylemek lāzımdur.*

- **terkīb:** Terkip, ilaç terkibi, bileşim, türlü maddelerin ve bitkilerin karışımı ile elde edilen ilaç .

[125a] (10-12) *Terkīb budur. Lāzīm olduġı ḳadar törpülenmiş beyāż ṣandalı bir pāre keten bezi içine ḳoyup kifāyet ḳadar ṣu ile ḳaynatup içe…*

- **teşennüc:** Spazm, kalp damarlarındaki daralma, büzüşme.

[108b] (9) *Eger ḳaz boḳu ve dār-ı fülfül yemek teşennüce nāfiᶜdür.*

- **tiryāḳ:** Genellikle panzehir niteliğinde olan bir grup macun.

[105a] (6) *Bir dirhem tiryāḳ-ı fārūḳ virürler ise nāfiᶜdür…*

- **üstüpü:** < Ar. < Rum. (stuppi) İnce iplik benzeri kaba keten ve kenevir parçaları, keten veya kenevir liflerinden yapılmış bez.

[11b] (5-6) *… muhkem ezüp merhem gibi olduḳda başına sürüp üzerine bir pāre üstüpü yapışduralar…*

- **vacaᶜ-i mafāṣıl:** Eklem ağrısı; krş. bendükşeler ağrısı.

[4a] (6) *Vacaᶜ-i mafāṣıl ve bil ṣızısı ᶜilācın beyān ider.*

- **vebā:** Bulaşıcı salgın hastalık; krş. ṭaᶜūn.

[102a] (6-8) *İmdi her kim yedi günde yedi kerre ḳaşın ṭarayup ve ṭaraduḳça bir kerre Ṣalāt-ı Şerīf getürse ol kimsene içinde[ki] vebādan amīn ola.*

- **vücūd-ı lāṭīf:** Bebek, yeni doğmuş insan yavrusu.

[95a] (6-7) *…ᶜavrat dört aylıḳa dāḫl olduḳda dā'imā ayva yeyüp ve ḳoḳlamaḳ gerek tā ki dünyāya gelicek vücūd-ı laṭīf ve maḥbūü'l-ḫulḳlı ola…*

- **yübūset:** Kuruluk, eski tıp anlayışına göre nesnelerin, sıcak, soğuk, kuru ve yaş olmak üzere dört temel özelliği bulunur. Yübūset de bunlar içinden kuru özellikte olma durumudur.

[49a] (6-9) *…v'eger bu ʿillet yübūsetden yāḫūd sevdādan oldıysa aŋa daḫı şeker şerbeti ile olmış rummān yāḫūd lisānü'ṡ-ṡevr ṣuvı yāḫūd nīlūfer şarāpın içüreler…*

- **żaʿaf:** Zaaf, zayıflık, güçsüzlük.

[119b] (12-14) *Bu maʿcūn daḫı ġāyetle müferriḫdür. Ṭaʿāma haẓm etdürür ve bedenüŋ żaʿafın defʿ idüp ve nisyānı ḳaṭʿ ider…*

- **zaḥmet:** Ağrı, acı, zorluk, hastalık; krş. buru, şancu, ağrı.

[84b] (2-3) *…ve daḫı ʿırḳu'n-nisā didükleri yan başından dize inen aġrıya dirler, ṭopuġına varınca zaḥmeti ʿaẓīm olur.*

- **żaʿīf:** Zayıf, güçsüz.

[84a] (12) *Eger żaʿīf degül ise sāḳıd ṭamarından ḳan alalar…*

- **żarar:** Zarar, hastalığın vücutta yol açtığı kötü sonuç.

[71a] (5-6) *Ṭalaġı olan ādem süd ve ḫūrmā yemek żarardur…*

- **ẕātü'l-cenb:** Zatülcenp, satlıcan, akciğer zarı iltihabı.

[131b] (8-10) *Bu minvāl üzre olan cimāʿda dört dürlü maraż ḥāṣıl olup beden-i insāna ne elem virür ol marażuŋ biri ḫafaḳān ve ẕātü'l-cenb ve ʿırḳu'n-nisā ve nıḳrīż.*

- **ẕātü'r-riye:** Zatürre, akciğer dokularının iltihaplanması; sancı, öksürük ve ateşle beliren öldürücü akciğer rahatsızlığı.

[67a] (1-2) *… ve bundan ġayrī bir dürlü ʿillet vardur, aŋa ẕātü'r-riye dirler. Ol daḫı ıssı veremdür, cānevi arasında olur.*

- **żıyḳu'n-nefes:** Nefes darlığı, solunum güçlüğü; astım; krş. nefes darluğı.

[49b] (1-2) *… zīrā żıyḳu'n-nefes bir ġalīẓ balġamdur ki bekçe yöriçek ṣolur ve nefes alamaz.*

- **ẕihin:** Zihin, bellek, bilinç, algı.

[22b] (8-10) *…bir mıs̱ḳāl kemmūnı ṣuya ıṣladup her gün içseler içerüde olan balġamı defʿ idüp ve zihni ziyāde ola ve ḥıfẓı ziyāde ide.*

- **ziyā:** Gözün görme gücü, görme yetisi, görüş netliği.

[92a] (9-10) *Eger, ḥamlde ziyā ṣarplansa bir miḳdār yaş kişnīci uyluġına baġlayup aṣa ḳosalar fī'l-ḥāl važʿ-ı ḥaml ide…*

- **ẓulmāṭ:** Gözde meydana gelen görme aksaklığı, karartı.

[57a] (4-5) *…v'eger bir miḳdār darcīn muḥkem dögüp ve elekden geçürüp göze çekseler ẓulmāṭın defʿ ide…*

- **zükām:** Soğuk almaktan ileri gelen, burun akması, aksırma ile beliren hastalık, soğuk algınlığı.

[117a] (9-10) *…ve daḫı ḳış aylarında balġamī marīżler ki zükām ve nāzile ve öksürük ve bel aġrıları çoḳ olur…*

V.1.3. Farsça Kökenli Terimler:

- **ābu:** Hastanın ağzına e sokularak bademcikler, boğaz vb. görmek için kullanılan ayna.

[104a] (4-6) *…aġzına ābū dutup göreler ki eger ābū jeng ṭutarsa fī'l-ḥāl ḳan alalar tā kim ḫalāṣ ola…*

- **bādişnām:** 1. hintinciri, firavuninciri, frenkinciri. 2. Yüzdeki kızarıklıklıklar, yüz kızarıklığı.

[25a] (3-5) …*ve daḫı insānuŋ yüzinde baʿżı ḳızılca ve yumruca şeyler peydā olur ve temāmen azup cüẕẕāma döndürdür. İmdi aŋa bādişnām dimişlerdür.*

- **behrīz:** (bkz. berhīz).
- **berhīz:** Diyet, perhiz, sakınma; krş. perhīz, behrīz.

[121b] (11-12) …*velikin bu maʿcūnı yeyen ādem ḳırḳ güne dek berhīz ekşilerden ve ṭuzludan ve cimāʿdan ve ḳırḳ gün temām olınca…*

- **cüllāb:** (bkz. gülāb).
- **çāre:** Çare, tedavi yolu; krş. dermān.

[93b] (2-3) … *zinhār ferūḥ gibi tiz ve ġaliẓ yemeyeler, zīrā marāż-ı istisḳā ḥāṣıl olur ve çiger şişer, baʿdehu ḳurtılmaġa çāre yoḳ[t]ur…*

- **çāvşīr:** Oğlan aşı denilen ve bundan elde edilen tıbbi bir tür zamk.

[85a] (9-11) *Eger bir miḳdār ḳızıl üzüm ve paḳla unı ve kemnūn ve çāvşīr alup muḥkem saḥḳ idüp nıḳrīż üzerine ursalar nāfiʿdür…*

- **çirkin:** Çirkin, göze hoş gelmeyen, güzel olmayan, kötü, fena.

[29b] (8-9) … *v'eger ilk yigirmisinde ḳan aldursalar aġızda olan çirkin rāyiḥayı defʿ ider…*

- **derd:** Hastalık, dert.

[120a] (5-6) *İmdi bu maʿcūn yetmiş dürli derde devā olduġı içün maʿcūn-ı ekber deyü nām virmişlerdür.*

- **dermān:** (bkz. çāre).
- **endīşe:** < Far. Endişe, tasa, kaygı.

[74b] (4-5) *…ḳasāveti ziyāde olup yāḫūd ṣāẕuluġı ziyāde olup veyāḫūd bir mühim işinüŋ endīşesi olmış ola. Ol maḥallerde müshil içürmeyeler…*

- **firenk:** Frengi hastalığı, yenirce, sifilis, krş. firenk zaḥmeti.

[97b] (6-7) *Firenk içün bir dāne ḳaplubaġayı boġazlayup ve ısıcaḳla ḳanın içürseler ḫalāṣ ola…*

Frengi Avrupa'da doğmuş ve sonra yaşadığımız coğrafyaya kadar yayılmış bir hastalıktır. Bu astalığın ilgili terimle ad bulmasının nedeni de ortaya çıktığı yerden hareket edilmesidir.

- **ġaliye:** < Far. Misk ile amberden yapılmış siyah, tıpta kullanılan, kokulu olan bir madde.

[84a] (11-12) *…üzerine ot görmedik bal şerbetin içüp ve yeseler ġıdāsı daḫı ġaliye ve rafadan yumurta ola.*

- **gilermenī:** < Far. Kilermeni, eczacılıkta kullanılmış olan kırmızı renkli kil.

[26a] (3-4) *…baʿdehu bir miḳdār deve yüniyle gilermenī sevdā ile ezüp yüzine süreler…*

- **gülāb:** Gül suyundan yapılan bir tür şurup; krş. cüllāb.

[37b] (2-3) *…ve her sāʿatde bir pāre bezi gülāb ile ıṣladup üzerine ḳoyalar, şifā bula, mücerrebdür…*

- **ḫasta:** Hasta, sayrı, sağlığı bozulmuş, rahatsız.

[127b] (13) *Buḥrān nevbeti zemānında ḫastaya ġıdā virmemek gerekdür.*

- **ḫūb:** < Far. Güzel, ciltte canlı, parlak renk, cilt ve yüz güzelliği.

[117a] (11-13) *…ammā ṣovuḳ hevālar bedeni ḳavī idüp ve dimāġı żaʿīf itmez ve daḫı ḥı[f]ẓı ḳavī idüp beŋzi ḫūb ve ḳırmızı idüp ziyāde nāfiʿdür.*

- **ḫūŋ-bend:** Tampon, akan kanı durdurmak için hazırlanmış bez yumağı.

[45a] (2-3) *…v'eger ḳan çoḳ aḳarsa ḫūn-bend ḳoyalar daḫı eski penpe ṭolduralar…*

- **ḫūy:** Alışkanlık, psikolojik yönden bozukluk, kötü davranış, kötü alışkanlık.

[114b] (6-9) *Eger bunuŋla gitmezse bir ölmiş ādemiŋ babucıyla ol ādem uyuyup yaturken ve ṣıḳılurken ol babuc yanıyla aġzına ursalar bu ḫūydan kesilesün diyeler, bi-iẕni'llāh mücerrebdür.*

- **kel:** Kel, saçı dökülmüş olma durumu, kellik.

[96b] (8-9) *Eger ḫınzīr odın bir miḳdār bal ile ve büber ile ḳarışdu[rup] baʿdehu küllī başına sürseler kelini defʿ ide…*

- **kör:** < Far. kūr. Kör, keskinliği yetersiz, körelmiş.

[88a] (11-12) *İmdi Şam'uŋ aḳa ṭuran ṣaḳızın alup ṭırnaġa sürüp ursalar ol kör ve yaramaz olan ṭırnaġın sürüp…*

- **mūmıyā:** Mumya denen ve birçok hastalığı iyileştirdiğine inanılan efsanevi ilaç.

[100b] (9-11) *İmdi her kim bir miúdÀr mūmıyā içmek veyā sürinmek veyāḫūd ḥaḳḳına eylemek, kemük ḳırılmasına ziyāde nāfiʿdür…*

- **nişān:** < Far. Belirti, iz, işaret, hastalık belirtileri, semptom.

[45b] (3-5) *…ve daḫı bu marīż bir ʿilletdür ki eks̱er başdan peydā olur, boġazda dökülür, ve nişānı oldur ki, cevz ḳadar ve finduḳ ḳadar olur…*

- **penbe:** Yara bakımı ve temizliğinde vb. kullanılan pamuk.

[58a] (2-4) *…bir miḳdār gül ṣuvı birle yoġurup baʿdehu iki pārçe penbenüŋ üzerine sürüp ve gözlerinüŋ ḳapaḳları üzerine ḳoyup bir pārçe bez ile baġlayup…*

- **perhīz:** (bkz. berhīz).
- **renc:** Sıkıntı, ağrı, hastalık.

[77b] (6-7) *…ve daḫı her kim turup toḫmın bir miḳdār balıla ḳaynatup yeseler göbekden ḳasuḳa varınca her ne renci var ise ḫalāṣ ide.*

- **sersem:** Herhangi bir sebeple bilinci ve duyguları zayıflamış olan; menenjit hastalığı.

[22a] (3-4) *…ve daḫı sersem bir ʿilletdür ki dimāġuŋ berisinde olur, ammā ṣafrādan veyāḫūd ḳandan olup mā-lā-yaʿnī söyler.*

- **süst:** Gevşek, güçsüz, işlevini yapamaz.

[114a] (10-11) *Eger ḫastanuŋ ʿilleti balġamdan ise anuŋ ʿalāmeti nabż süst ve kāhil olur ve anuŋ gibinüŋ bevli aḳ olur.*

- **sirkencübīn:** Bal, şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılan bir grup şuruba verilen ad; krş. sirkengübīn.

[123a] (12-13) *İmdi sirkencübīn, ṣafrāvī ādemlere ziyāde nāfiʿdür, zīrā ıssıları açar ve ṣusuzluġı daḫı keser.*

- **sirkengübīn:** (bkz. sirkencübīn).

- **ṣāf:** Fitil, çeşitli hastalıklarda, makattan kullanılmak üzere hazırlanmış fitil.

[80a] (5-6) *İmdi her kim bevāṣīr zaḥmeti içün ḳoyun boġa[z]landuġı gibi ısıcaḳla uyaŋından barmaḳ gibice kesüp maḳʿad içinde ṣāf gibi götürseler şifā bula.*

- **ten:** Ten, deri, cilt.

[85b] (10) *Eger, teni renginde olursa aŋa bir miḳdār ferfiyūn ve banc yaġın sürüp…*

- **terencübīn:** (bkz.terengübīn).
- **terengübīn:** < Far. Terāncübīn. Basra balı, bir tür kudret helvası; krş terencübīn.

[10a] (5-6) *…helīlenüŋ ḳuvveti ṣuya çıḳduḳda on beş dirhem terengübīn daḫı ezüp içüreler…*

- **toḫme:** < Far. Peklik, hazımsızlık.

[128b] (4-6) *Mes̱elā toḫme olmadan ve ṣovuḳ ṣu içmeden ve çoḳ ḳan almaḳdan ve kemmūn ve mercimek ve sāyir ekşi ve ṭuzlu marūl yemek bu cümle cimāʿa ziyāndur…*

V.2. Organ Adlarıyla İlgili (Anatomi ve Fizyoloji Terimleri) Terimler:

Bir dildeki temel söz varlığı içinde organ adları ilk sıralarda bulunur. Türkçede de organ adları en eski söz varlıklarımızdandır. Eski Türkçe ve ardından gelen dönemlerden beri kullanımlarını gördüğümüz organ adlarının kökenleri,

oluşumları, anlam özellikleri vb. üzerine topluca veya bir bölümü seçilerek araştırmalar ortaya konmuş, gelişim süreçleri değerlendirilmiştir[244].

İncelediğimiz eser konusu itibariyle tıp ve farmakoloji alanına ilişkin bilgiler sunması sayesinde organ adları açısından son derece zengindir. Metinde geçen organ adlarının çoğunluğu Türkçe kökenlidir. Farsça ve Arapçadan giren organ adlarıyla beraber Arapça kanalıyla Latinceden geçen organ adları da metnimizde bulunur. İki ayrı dilden aynı organ adının eş veya yakın anlamlı olarak kullanıldığı da yine metnimizin ilgi çekici bir yönüdür. Bu tür eş anlamlı kullanımlarda çoğunlukla Arapça/Farsça kavramın ve dilimizdeki karşılığının (beyni-dimāġ, baġır-ciger, ten-teri, öd-safra, maʿde-göŋül, oturaḳ-maḳʿad, vb.) eşleştiğini belirledik. Bazı durumlarda ise bir organ adı diğerinin yerine geçerek [göŋül~maʿde = göŋli dön- (midesi bulan-)] kullanılabilir. Eş anlamlı ve kökeni her ikisinin de Türkçe olan sözcükler (ṭopuḳ~ökçe, duluŋ~şaḳaḳ) yine inceldiğimiz eserde mevcuttur.

[244] Bunun için bkz. Tor, Gülseren (1982), *Anadolu Ağızlarında Organ Adları*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi (Yüksek Lisans Tezi); Doğan, Levent (2005-I), "Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme –Ana ve Ara Temel Kelimeler-" *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Edirne: Trakya Üniversitesi, C:6, s:141-163; Güven, Meriç (2008), "Kitābu'l-Mühimmat fi't-Tıb'daki Türkçe Organ Adları", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S:23, s: 112-135; Başdaş, Cahit (2006), "Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu –k Ünsüzü ve Çokluk", *İlmi Araştırmalar*, S:21, s: 53-64; Karpuz, H. Ömer ve Levent Kurgun, (2000), "Organ Adlarından Oluşan Yer Adları", *Ana Dili Dergisi*, S:19, s:17-26; Doerfer, G. (1980-81) "Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu", TDAY-Belleten, s:1-16; Coşar, Asiye M. (2008), "Bir Adlandırma Öğesi Olarak Organ adları", Turkish Studies, s: 1049-1079.…

Eserde geçen organ adları ve insan vücuduna özgü salgılar, sıvılar vb. ile ilgili olarak belirlediğimiz bu bölüm terimler aynı zamanda tıp konusunu da ilgilendirir. Buna rağmen anatomi de başlı başına bir bilim olduğu için ve bu alana ait terimlerin tümünü bir arada göstermek için ayrı bir başlıkla değerlendirdik.

Buradaki terimleri maddeler halinde sıralarken çoğunluğunun tek sözcükten oluştuğunu belirtelim. Sıralamada aldığımız esas onların hangi dile ait olduklarıdır.

V.2.1. Tertīb-i Muʿālece'deki Türkçe Organ Adları

- **aġız:** Ağız **[98b]** (9)**…***aġzına ḳoyup bir miḳdār ṣu ile aġızda çalḳayup…*
- **alın:** Alın. **[7b]** (7) *… baş aġrısı alnından yaŋa ise ḳan çoḳluġından dur…*

- **arḳa:** Arka. **[36a]** (9)*… lāzım gelürse ibrīḳden içe, arḳası üzerine yatup içe…*
- **avuç:** Avuç. **[81a]** (10) *… baʿdehu bir ādem daḫı avuçuna doldurup…*
- **ayaḳ (ġ):** Ayak. **[131b]** (11) … *marażlar ayaḳ üzre cimāʿ iden ādemlerde ẓāhir olur…*
- **baġarṣuḳ (ġ)**: Bağırsak. **[63a]** (7)… ʿalāmeti baġarṣuḳ ḳuruldayup ṣancumaḳdur.

- **baġır:** Karaciğer. **[129b]** (10-11)… *ḳurıdur likin baġrı ṣovuḳ ḫalṭlardan pāk ider.*

Bügünkü yazı dilimizde anlam daralmasına uğrayan sözcüklerden biri 'bağır'dır. Metnimizde karaciğer anlamıyla kullanılmış olan kelimenin günümüzde bu anlamı yitirdiğini görürüz. Uygur döneminde, Karahanlı Türkçesinde, Eski Türkiye Türkçesinde bu anlamıyla da gördüğümüz sözcük aynı şekilde bugünkü Türk Lehçelerinden Başkurtçada 'bavır', Tatar lehçesinde 'bavır', Türkmencede 'bağır', Uygur Türkçesinde de 'bağır' biçiminde varlığını sürdürmektedir (Aksan, 2004: 52-53).

Eski tıp anlayışına göre bağır tabiî kuvvatleri yapmakla görevli olan, vücuttaki üç temel organdan biridir.

- **baldır:** Baldır; krş:paldır. **[58b]** (1) … *eŋseden yāḫūd baldırdan ḥacāmat iderler.*
- **barmaḳ**: Parmak (Digitus). **[84b]** (11)*… ve barmaḳlarına üç defʿa gice ile urup…*
- **baş:** Baş, kafa (Caput). **[129b]** (12)*… ammā çoḳ yeseler başın aġrıdur.*
- **bel:** Bel; krş:bil (Lumbus). **[83b]** (2) *… vaḳt-ı ḥācetde āteşe ḳarşu beline sürseler…*

- **beŋ:** Benek (Mascula). **[45a]** (10)*… beŋsüz ḳızıl ṣıġır südin beş altı baṭman…*
- **beŋiz:** Beniz, yüz, yüz rengi. **[19b]** (7)*… ve beŋzi daḫı ṭonuḳ olup…*
- **beyni:** Beyin (Encephalon). **[96b]** (10)*… bir dāne ḳurt beynisin bir pāre acı yaġ ile ḳarışdurup…*
- **bil:** (bkz. bel) **[82b]** (7)*… bişürüp ṣuyın içseler bil aġrısına nāfiʿdür.*
- **boġaz:** Boğaz (Fauces). **[45b]** (4)*… bir ʿilletdür ki ekṡer başdan peydā olur, boġazda dökülür…*
- **boyun:** Boyun; krş poyun (Cervix, collum). **[17a]** (10)*… dutup boynına aṣalar, defʿ ola…*
- **bögrek:** Böbrek (Ren). **[131b]** (13)*… yürek ve bögrek ve ciger aġrılarına uġradup…*
- **burun**: Burun (Nasus). **[105b]** (2)*… baʿdehu yine burnına bir pāre süd dökeler…*
- **buṭ:** But, insan vücudunun kalça ile diz arasındaki bölümü (Femur).

  [37a] (10)*… buṭları yāḫūd oturaḳları yerleri sürinmekden zaḫmet virse…*
- **daban:** Taban, krş:taban. **[68b]** (6)*… bir miḳdār ḳaṭrānı dabanına sürüp…*
- **damaḳ (ġ):** Damak. **[38a]** (10)*… bal ile ḳoşup damaġa sürseler…*
- **depe:** Tepe, başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü.

  [42b] (7)*… ḳaṭrānı baʿde'l-terāş depesine sürseler düşürür…*
- **deri:** Deri, krş:teri, diri (Cutis). **[9a]** (10)*… yāḫūd at derisinüŋ parçesinden tütsi virseler defʿ ola.*

- **dil:** Dil (Lingua). **[112a]** (4)*… aġzına maẓmaẓa eyleseler dilde ve aġızda…*

- **dilcük:** Bademcik, boğazın iki yanında bulunan badem biçimindeki organlar.

[112b] (5-6) *Eger üç dāne fülfülı dögüp bir miḳdār iflāḥ ṭuzın ḳarışdurup dilcüge degürseler defʿ ide…*

- **diri:** (bkz deri). **[107a]** (3)*… yılan dirisin esbāb arasına ḳosalar güve düşmeye.*

- **diş :** Diş (Dens). **[114b]** (4)*… ṣıḳılup ve dişlerin birbirine ursa yāḫūd…*

- **diz:** Diz. **[88b]** (4) *Eger yaġ bulınmasa dize dek olursa dize dek ṣovuḳ…*

- **dudaḳ (ġ):** Dudak.**[43a]** (8)*… ṣuyın ısıcaḳ idüp burnı ve dudaġı yuyup…*

- **duluŋ:** Şakak; göz, alın ve yanak arasında, elmacık kemiğinin üstünde bulunan çukurumsu bölge. **[10b]** (8-9)*… bi-resm alnına ve duluŋlarına urṣalar baş aġrısın sākin ide…*

- **el:** El; krş: il (Manus). **[44b]** (6)… *Mıḳnāṭıs elde ṭutsalar…*

- **eŋse:** Ense (Nucha). **[40b]** (7)*… çeŋesinden eŋsesine varınca muḥkem ṣarup…*

- **eyegü:** Kaburga (Costa). **[131b]** (12)*… daḫı eyegü üzerine yaturken cimāʿ eylemenüŋ żararı…*

- **geŋiz:** Geniz. **[8b]** (7) *… balġamı dimāgdan indürüp geŋzi daḫı pāk eyleye.*

- **göbek :** Göbek (Umbulicus). **[76b]** (4)*… Eger göbekde ṣu olsa ʿuşşāḳ çadırından finduḳ ḳādarın…*

- **gögüs:** Göğüs (Pectus). **[47b]** (2)*… ol daḫı gögsin yumşaḳ dutup…*

- **göŋül:** Gönül , kalp, yürek (Cor); mide (Gaster). **[115b]** (11)*… beŋzi ve gözi ṣarı olup göŋli döner ve düşinde…*

- **göz:** Göz. **[60a]** (4)… Eger ṣol gözini getürseler uyuya.
- **il:** (bkz. el). **[124a]** (2)… illerünce süzülmiş līmūn ṣuyın ḳıvāma gelmiş şekere ḳatup…
- **ilik (g):** İlik (Medulla ossium). **[94b]** (8)*… günden ṣoŋra murdār iligi bir pāre şeker…*
- **ḳabaḳ:** Kapak, göz kapağı (Palpebra). **[58b]** (10)*… ve aġrısı az olup likin ḳabaḳları birbirine yapışa.*
- **ḳan:** Kan. **[129b]** (8) *… ʿillet vardur ki aṣlā ḳan durmayup…*

Eski tıp anlayışına göre ḳan insan vücudunu meydana getiren dört temel hılttan biri ve en önemlisidir. Kan sıcak ve nemli özelliğe (mizaç) sahiptir. Tabiî ve gayrıtabiî olmak üzere kanın iki çeşidi olduğu kabul edilen bu devir tıp anlayışına göre, normal kan (tabiî) kırmızı renkte, tatsız ve kokusuzdur. Normal özellikte olmayan kan (gayrıtabiî) soğuk veya sıcak olunması nedeniyle mizaçdaki değişmeye bağlı bozulan kan ve dışarıdan alınan maddeler veya kandaki hıltlar nedeniyle anormal hale gelmiş kan olarak ikiye ayrılır. Kan bozulduğu zaman hafif kısmı sarı safraya, ağır kısmı kara safraya dönüşür. Kan eğer krışım yoluyla bozulmuşsa onun da farklı türleri, kokusu vb. olur (Kahya, 1995: 18).

- **ḳarın:** 1. Karın; 2. mide. **[111a]** (12)*… İmdi küçük maʿṣūmlaruŋ ḳarnınuŋ eṭrāfına bir miḳdār…*
- **ḳaṣuḳ (ġ):** Kasık (Regio İnguanalis).

[111b] (6)*… ḳaṣuġında ṭaş peydā olsa ʿavrat südine…*

- **ḳaş:** Kaş. **[102a]** (6)… *İmdi her kim yedi günde yedi kerre ḳaşın ṭarayup…*
- **ḳavuḳ (ġ):** Sidik torbası, mesane.

  [60b] (4)*… ve daḫı ṣığır ḳavuġın ḳoyununa ṣoḳup…*
- **kemük (g):** Kemik. **[100b]** (10-11)… ḥaḳḳına eylemek, kemük ḳırılmasına ziyāde nāfiʿ dür…
- **ḳıl:** Kıl. **[113a]** (12) *Eger kel[b]üŋ ödini her ne yere sürseler ḳıl bitürmeye.*
- **ḳol:** Kol. **[59b]** (3)*… eger olmazsa ḳoluŋ birin çuvalduz…*
- **ḳulaḳ:** Kulak. **[129b]** (2)*… ve daḫı ḳulaḳ ardında olan ṭamar ki vardur…*
- **ḳursaḳ:** Kursak. **[78b]** (5)… Eger, ḫorōsuŋ ḳursaġın döşege işeyen oġlana yedürseler bir daḫı işemeye…
- **ḳuyruḳ:** Kuyruk. **[96a]** (4) *… dögüp ve bir miḳdār ḳuyruḳ yaġıyla ḳarışdurup…*
- **kürek:** Kürek kemiği. **[78a]** (3) *… yaṣṣılayup iki küregüŋ arasına yapışdurup baġlasalar…*
- **meme:** Meme. **[94b]** (4)… *Eger bir ʿavratuŋ memesi sişüp çürümiş olsa…*
- **orta barmaḳ:** Orta parmak.

[74a] (8-9) *… bir pāre aḳ ḥalvā ile ḳarışdurup orta barmaḳ ḳadar şaḳ idüp ṣovuḳdan ṣoŋra bir pāre daḫı istiʿmāl ideler…*

İncelediğimiz eserde geçen organ adları yabıca tek sözcükten oluşmuşken bu örnekte olduğu gibi birleşik isim görünümünde olan birkaç örneği de görebiliyoruz.

- **oturaḳ:** Kıç, kuyruk sokumu bölgesi, kaba et.

[37a] (10)… *buṭları yāẖūd oturaḳları yerleri sürinmekden zaẖmet virse…*

Günümüz yazı dilinde kullanımını sürdüren terimin incelediğimiz eserde geçen anlamıyla kullanımı yoktur. Ancak Anadolu ağızları içinde üstte verdiğimiz anlamda veya yakın anlamlılarıyla varlığını belirledik:

oturak (XIV)

Kıç, makat. (Derleme Sözlüğü c: 9)

Çığrı *Dinar -**Afyon**

-**Malatya**

*Antakya -**Hatay**

Çamoağa *Divriği -**Sivas**

*Bor -**Niğde**

Şeref *Yatağan -**Muğla**

[oturah (I) -2]

Kıç, makat. (Derleme Sözlüğü c: 9)

İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim -**Kars**

Bahçeli *Bor -**Niğde**

[oturak yeri (II)]

Kıç, makat. (Derleme Sözlüğü c: 9)

Eymir *Bozdoğan. -**Aydın**

*Alaşehir -**Manisa**

-**Samsun**

-**Trabzon**

*Kilis -**Gaziantep**

Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri *Reyhanlı -**Hatay**

-**Niğde**

*Ermenek -**Konya**

*Mersin köyleri -**İçel**

*Milas -**Muğla**

[oturak yiri]

Kıç, makat. (Derleme Sözlüğü c: 9)

*Bor -**Niğde**

[oturamak (I) -2]

Kıç, makat. (Derleme Sözlüğü c: 9)

*Acıpayam -**Denizli**

*Hayrabolu -**Tekirdağ**

- **öd:** Öd, safra. **[97a]** (1) *…üç güne dek günde birer dāne ṣıġır ödin içseler bi-iẕni'llāh…*

- **ökçe:** Ökçe, ayağın yuvarlakça alt bölümü.

  [86a] (5)*… dahı ayak ağrısı baʿżıların ökçesi dahı ağrır.*

- **öyken:** Akciğer. **[50a]** (9) … *mersīn şarābın içseler öykende olan ağrıyı defʿ idüp…*

Yabancı dillerin etkisiyle dilin temel söz varlığındaki öğelerin yerlerini yabancılara da bırakabileceğini gösteren ilginç örneklerden ikisi, organ adlarıyla ilgilidir: Akciğer ve karaciğer. Bunlardan ilki, Türkçenin en eski dönemlerinde 'öpke' biçiminde geçen çok anlamlı bir sözcükle anlatım buluyor, bugün 'öfke' biçiminde kullandığımız sözcükle yaşamına devam ediyordu. Bugünkü Türk lehçelerinde farklı biçimlerle aynı söz yaşamını sürdürdüğünü ve 'akciğer' anlamını taşıdığını görürüz[245]. Aynı kavram için Eski Türkiye Türkçesinde çok yaygın olarak kullanılan 'öyken' de bu grupta yer alır. Bu sözcük XIV.-XIX. yüzyıllar arasında pek çok kaynakta bir hekimlik terimi olarak yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak Farsçanın etkisiyle **'bağır'** ve **'öyken'** yerine sonradan dile giren **'ciger'** yaygınlaşarak **'ciger-i sefid'** karşılığı olarak **'akciğer'** ve **'ciger-i siyāh**' karşılığı olarak **'karaciğer'** tamlamaları dilimizde yaygınlaştırılmıştır. Böylece kaynağı Türkçe olan sözcükler unutularak onların yerine başka dilden aktarılmış çeviri öğeler almıştır[246].

- **paldır:** (bkz. baldır). **[74b]** (7)*… bāzūların ve paldırların ve dizlerin dahı bağlayup…*

[245] Başkurtlarda upkä, Kazaklarda ökpe, Kırgızlarda öpkö, Özbeklerde öpkä, Tatarlarda üpkä, Uygurlarda öpkä.
[246] (Aksan, 2004:52-53).

- **poyun:** (bkz. boyun). **[49b]** (5)*… bir ḥammāma girüp ve poynuna bādem yaġın süreler…*
- **poynuz:** Boynuz. **[56a]** (3)*… v'eger ṣıġır poynuzın yüzik idüp…*
- **saç:** Saç. **[92a]** (11) Eger ʿavrat ṣaçı ile er ādem…
- **ṣaḳal:** Sakal. **[102a]** (5)*… bişürüp aḳ olan ṣaça ṣaḳala süreler.*
- **siŋir:** Sinir. **[105a]** (7)*… başdan nāzil olup çeŋenüŋ siŋiri daḫı dögülüp…*
- **şaḳaḳ:** Şakak. **[9b]** (8) *…ve şaḳaḳları daḫı maʿan aġrır ve gözlerinüŋ kabaḳların açamaz…*
- **ṭaban:** (bkz. daban). **[41b]** (6) *… ṣoŋra ṭabanı altından iti virüp…*
- **ṭalaḳ:** Dalak. **[70b]** (6) *… mūm ile ḳarışdurup ṭalaḳ üzerine [sürse] aġrıyı sākin…*
- **ṭamar:** Damar. **[129b]** (2)*… ve daḫı ḳulaḳ ardında olan ṭamar ki vardur…*
- **ṭaraḳ:** Tarak. **[41b]** (7-8)*… ayaġına berk yapışup ve ol yumruca olan bu ṭaraġı aşaġa başup…*
- **teri:** (bkz. deri). **[110b]** (11)*… ādemiŋ ḳarnına sürseler teriye aġu kār ḳılmaya.*
- **ṭırnaḳ:** Tırnak. **[88b]** (1) *… çıḳarup yeŋiden tāze ṭırnaḳ bitüre.*
- **ṭopuḳ:** Topuk, bkz. ökçe. **[60a]** (1) *… iki ṭopuḳlarına sürseler uyḫusı gele…*
- **tüg:** Tüy. **[60a]** (7)*… bülbülüŋ tügün daḫı getürseler uyumaya.*
- **uyluḳ** Uyluk. **[83a]** (2)*… Eger, bu ʿillet dizde yāḫūd uyluḳda yāḫūd ayaḳda olursa…*

- **übük:** İbik. **[19a]** (8-9)… v'eger hüdhüd übügin daḫı tütsi virseler ḫalāṣ bula.
- **yaŋaḳ (ġ) :** Yanak. **[25b]** (3-4)*… eger bunuŋla gitmezse yaŋaġına ikişerden sülük uralar.*
- **yan başı**: (T.+T.) Kalça kemiğinin üst kısmı, kalça kemiğinin en geniş bölümü.

[84b] (2) *… ve daḫı ʿırḳu'n-nisā didükleri yan başından dize inen aġrıya dirler…*

- **yüz:** Yüz. **[23b]** (3) … *ve yüzde çıpan gibi şeyler çıḳar…*

Yukarıda sıraladığımız organ adlarının 19'u tek hecelidir. Tek heceli organ adlarının son seslerine bakacak olursak 7 tanesi (bel, bil, dil, el, il, ḳıl, ḳol) /l/ sesi ile, 3 tanesi (diz, göz, yüz) /z/ sesiyle, 3 tanesi (baş, diş, ḳaş) /ş/ ile ve geriye kalan altısı (beŋ, buṭ, ḳan, öd, saç, tüg)

/n/ṭ/d/ç/g/ ünsüzlerinden biri ile bitmiştir. İki ve daha çok heceli organ adlarının sonunda /l/ ve /ş/ sesleri yoktur. Son sesi /z/ ünsüzü olan organ adları (aġız, beŋiz, boġaz, poynuz) da vardır. Bu organ adları içinden vücutta sayısı tek (yüz, aġız, beŋiz, boġaz) ve iki tane (diz göz poynuz) olanları görebiliriz. Dolayısıyla benimsenmiş bir kanıya göre organ adlarının vücuttaki sayıya göre teklik veya çokluk bildirecek bir türemeye uğradığını iddia etmek, onların köken bilimce (etimolojik) incelemelerini yapmadan daha ilk bakışta kendini belli eder.

Tek heceli organ adlarının hiçbirinin son sesi /-k/ /-ḳ/ değildir. İki ve daha fazla heceliler içinde sonu bu ünsüzlerle biten organ adları (ayaḳ, baġarṣuḳ, barmaḳ,

bögrek, damaḳ, duluŋ, dudaḳ, göbek, ilik, ḳabaḳ, ḳaşuḳ, ḳavuḳ, kemük, ḳulaḳ, ḳursaḳ, ḳuyruḳ, kürek, oturaḳ, şaḳaḳ, ṭalaḳ, ṭaraḳ, ṭırnaḳ, ṭopuḳ, uyluḳ, übük, yaŋaḳ) 26 taneyle sayıca ilk sıradadır. Bu organ adlarının bir kısmı bedende sayıca tekken bir kısmı iki tane ve yine bir öbeği de ikiden çoktur. *"Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu –k Ünsüzü ve Çokluk"* adlı incelemede bu konuya değinilirken kullanım sıklığından ve köken özelliklerinden hareketle onların rastlantı sonucu oluşmadıklarına işaret edilir. Aynı yazıda bu sesin fonksiyonunun ne olduğu sorusuna da cevap aranır ve 'küçültme-sevgi' ifadesi taşıdığı savunulur (Başdaş, 2004:62-63). Bu fikrin tutarlı yönleri olsa da kuşku ile yaklaşmanın yerinde olacağı kanısındayız.

Birçok hastalık adı yapılırken birleşik isimler kullanılmıştır. Metinde bu türden terimlerde organ adı + ağrısı/ acısı vb. bir yapı gördük[247].

Tertīb-i Muʿālece	**Türkçe Sözlük**	**Tertīb-i Muʿālece**	**Türkçe Sözlük**

[247] Bunun için bkz. (Kelime Grupları)

ağız	ağız	ilik	ilik
alın	alın	ḳabaḳ	------
arḳa	arka	ḳan	kan
avuç	avuç	------	kanat
-------	aya	------	kalça
ayaḳ	ayak	ḳarın	karın
baldır	baldır	ḳaşuḳ	kasık
bağır (karaciğer)	bağır	ḳaş	kaş
bağarşuḳ	bağırsak	ḳavuḳ	kavuk
	(parmak)	kemük	kemik
barmaḳ	baş	------	kemirdek
baş	bel	------	kıç
bel	ben	------	kıkırdak
beŋ	beniz	------	koltuk
beŋiz	beyin	------	köprücük
beyni	*(bel)*	ḳulaḳ	kulak
bil	beyincik	------	kulakçık
------	bez	ḳursaḳ	kursak
------	bilek	ḳuyruḳ	kuyruk
------	boğurtlak	kürek	kürek
------	boğaz	meme	meme
boğaz	boyun	------	omurga
boyun	böbrek	------	omuz
bögrek	burun	orta barmaḳ	orta parmak
burun	but	oturaḳ	-------
buṭ	dalak	öd	öd
(ṭalaḳ)	taban	ökçe	ökçe
daban	damak	öyken	------
damaḳ	damar	paldır	*(baldır)*
(ṭamar)	*(tepe)*	poyun	*(boyun)*
depe	deri	------	pöçük
deri	dil	poynuz	*(boynuz)*
dil	bademcik	*(barmaḳ)*	parmak
dilcük	dirsek	saç	saç
------	*(deri)*	şaḳal	sakal
diri	diş	siŋir	sinir
diş	diz	şaḳaḳ	şakak
diz	döş	ṭaban	taban
------	dudak	ṭamar	*(damar)*
dudaḳ	------	ṭaraḳ	tarak
duluŋ	el	------	taşak
el	emcek	teri	*(deri)*

------	ense	*(depe)*	tepe
eŋse	eğe	ṭırnaḳ	tırnak
eyegü	geniz	------	telcik
geŋiz	göbek	ṭopuḳ	topuk
göbek	göğüs	------	uca
gögüs	-------	tüg	tüy
göŋül	göt	uyluḳ	uyluk
------	göz	------	ümük
göz	*(el)*	übük	*(ibik)*
İl	incik	yaŋaḳ	yanak
------	karın	yan başı	------
ḳarın	kıl	------	yiv
ḳıl	kiriş	------	yürek
-----	kol	yüz	yüz
ḳol	kirpik		

Pano 1. Tertīb-i Muʿālece ile TDK Türkçe Sözlük'te Geçen Türkçe Organ Adları

Günümüz tıp kitaplarında ve genel sözlüklerimizdeki organ sayısı kadar organ adına hemen hemen metnimizde de rastladık. Türkçe Sözlük'te bulunmayan ancak yaşayan Anadolu ağızları içinde ve Tarama Sözlüğü içinde rastlayabildiğimiz 'oturaḳ', 'öyken' gibi sözcüklerin yanında, anlam daralmasına uğratarak kullanımına devam ettiğimiz 'bağır', 'gönül', 'duluŋ' gibi sözcüklerin metnimizde ve devrin tıp kitaplarında bir hekimlik terimi, organ adı olarak kullanılışı da ilgi uyandırıcıdır. Türkçe Sözlük'te bulunan, ancak incelediğimiz eserde yer almayan 'kemirdek, yiv, pöçük, emcek, boğurtlak' gibi sözcüklerin kullanım sıklığı olmadığı gibi daha çok halk ağzında yaşayışını da dikkate alacak olursak eserde geçen organ adlarıyla günümüzdekiler arasında sayıca bir fark olmadığını söyleyebiliriz.

İncelediğimiz eserde ve genel olarak devrin benzer içerikteki eserlerinde görülen ortak organ adları Eski Türkçeden beri varlığını sürdüren ve günümüze kadar değişmeden gelen sözcüklerimizdir. Eski Türkçe devresine ait Köktürk kitabelerinde belirlenen ve metnimizde de ortak olan organ adlarını şöyle eşleştirebiliriz:

ayaḳ < adaḳ	**ḳan < ḳan**	**öd < öd**	**yüz < yüz**
baş < baş	**ḳaş < ḳaş**	**ṣaç < ṣaç**	**tiz < diz**
boġuz < boġaz	**köz < göz**	**ṭıl < dil**	
elig < el/il	**ḳulġaḳ < ḳulaḳ**	**udlıḳ < uyluḳ**	

İncelediğimiz eser günümüz tıp anlayışından oldukça uzak olmakla beraber hastalıkların tedavisi için uygulanacak yöntem ve bunlarla ilgili ilaç yapımları vb. anlatılırken eser baplara ayrılmıştır. Bu bapların genel sırasına baktığımızda ise birkaç istisna hariç baştan başlayan ve ayağa kadar inen bir sırada olduğunu tespit ettik. Aslında bu devrin birçok tıp eserinde de benimsenmiş olan bir anlayıştır.

Farsça bir sözcükle birleşik isim kuran şu terim de insan bedeninde bir bölgeyi anlatır:

cānevi: < Far. + Tr. Kalbin altındaki bölge.

[67a] (2) *Ol daḫı ıssı veremdür, cānevi arasında olur.*

V.2.2. Tertīb-i Muʿālece’deki Arapça Kökenli Organ Adları:

- **bāseliḳ:** < Ar < Gr. Şah damarı; boynun iki yanında, kanı başa ve yüze götüren aort (TDK Türkçe Sözlük: 2005) damarlarından her biri krş. baş ṭamarı, ḳīfāl.

[85b] (7) *İmdi gerekdü[r] ki saġ ve ṣol yanında olan bāseliḳ ṭamarlarından ḳan alup…*

- **cemāl:** Yüz, surat.

[2a] (8) *İnsānuŋ cemāli ḫūb ve mücellā olması beyānındadur.*

- **dimāġ:** < Ar. Beyin; krş beyni.

[8a] (8) …her ḳaçan baş göz aġrıyup ve dimāġıŋıza bir süstlıḳ vāḳiʿ olsa…

- **düpür:** < Ar. dübür. Makat; krş. maḳʿad.

[81a] (9) *… ve daḫı düpüri çıḳan ādem bir miḳdār istiridye ḳabuġın muḥkem yaḳup…*

- **ferc:** < Ar. Kadında üreme organının dış bölümü, vulva.

[107b] (5)… *bir miḳdār balıla maḫlūṭ idüp fercine ḳosa…*

- **ekḥel:** Kolun iç tarafındaki ana damar, kan alımında kullanılan damarlardan biri.

[104a] (3-4) *… ol maḥalde tezce ḳan alalar, ḳīfal ṭamarından yāḫūd ekḥel ṭamarından ola…*

- **ḥaml:** < Ar. Ana karnındaki çocuk.

[92a] (12) … maʿan bir yerden tütsi virseler ḥaml tiz važʿ ide…

- **ḳafā:** < Ar. Kafa, başın üst kısmı, tepe.

[9a] (3) *Eger baş aġrısı ḳafādan yaŋa ise ol daḫı balġamdandur…*

- **ḳīfāl:** < Ar. < Gr. Şahdamar.

[104a] (3-4) *… ol maḥalde tezce ḳan alalar, ḳīfal ṭamarından yāḫūd ekḥel ṭamarından ola…*

- **maʿde:** Mide. **[130a]** (10)*… maʿdeye ḳuvvet virüp ve zihni pāk idüp…*
- **mafaṣıl:** < Ar. Mafsal, eklem; krş bendükşe.

[82a] (1) *… ve daḫı mafaṣıl ağrılarına ziyāde mücerrebdür…*

- **makām:** < Ar. Döl yatağı.

[107a] (13)-(107b) (1) … seddisi açılup ve menī makāmına varup…

- **maḳʿad:** < Ar. Makat, kıç, anüs.

[80a] (7) *… bir pārçesin maḳʿad ṭaşrasına urup…*

- **mes̱āne:** < Ar. Mesane, idrar torbası.

[131b] (15)*… mes̱āne renci getürüp ve bevli dutulur…*

- **nāṣır:** < Ar. (nāṣūr) Nasır.

[103a] (7)*… çürümiş ve ziyāde nāṣırları, etleri yeyüp…*

- **raḥm:** < Ar. Döl yatağı.

[107a] (13) *… ḳuvvetinden raḥmuŋ cāzibesi muḥkem olup…*

- **ṣafrā:** < Ar. 1. Safra kesesi; 2. Öd, sarı safra, eski tıp anlayışına göre vücuttaki dört ana hılttan biri.

[98b] (9-10)… ṣu ile ağızda çalḳayup yutsalar ṣafrāyı muḥkem boza.

[73a] (1-2) *İmdi müshil-i laṭīf ziyāde nāfiʿdür, zīrā insānda olan cümle ṣafrāyı ve balġamı sürüp pāk eyleye.*

Üstte sıraladığımız Arapça kökenli organ adları içinden (dimāġ, ferc, ḥaml, makām) bugünkü yazı dilimizde unutulmuş veya kullanım sıklığını yitirmiştir.

Arapçadan alınan organ adları içinden ‘ferc’, ‘makām’ ve ‘raḥm’ yakın anlamlı olarak kullanılmıştır.

Arapça kökenli ‘ṣafrā’ metnimizde kullanım sıklığı açısından 33 defayla Türkçe karşılığı olan ve 12 kez kullanılan ‘öd’le eş anlamlıdır. Bu Arapça karşılığın öne geçtiğini gösterir. Aynı durum bugünkü yazı dilinde de devam eder.

- **ṣāḳ:** < Ar. Baldır, bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü.

[84b] (3-4) *İmdi diz altından yāḫūd ṣāḳından ḳan alalar bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola…*

V.2.3. Tertīb-i Muʿālece'deki Farsça Kökenli Organ Adları:

- **bāzū:** < Far. Pazı, kolun omuz ile dirsek arasındaki bölümünde bulunan, şişkince kas kitlesi.

[74b] (7)*… bāzūların ve paldırların ve dizlerin daḫı baġlayup…*

- **bendükşe:** < Far. bend-keşe. Eklemler; krş. mafaṣıl.

[87b] (10) *…üç günde bir dirhem ṣabr yeseler bendükşeler aġrısın defʿ ide…*

- **ciger:** < Far. Karaciger.

[130a] (5) *… ḳārpūz geç hażm olur, ammā cigeri tāzeler…*

- **çeŋe: < Far. çāne.** Çene.

[105a] (7)*… başdan nāzil olup çeŋenüŋ siŋiri daḫı dögülüp…*

- **ḫayā:** < Far. Haya, erbezi.

[79a] (9-10) *Eger, bir miḳdār reyḥānı dögüp baʿdehu ḫayāda olan şiş üzerine ursalar defʿ ide…*

- **ten:** < Far. Ten, cilt.

[85b] (10)*… Eger, teni renginde olursa…*

Farsça 'ciger' teriminde tercih Farsça olandan yanadır ve bugünkü yazı dilimizde Türkçe karşılığının (öyken) unutulmasına sebep olur. 'Ten' ise Türkçe deri ile yakın anlamlı olarak kullanıldı ve varlığını deriyle beraber bugüne kadar koruyabildi.

Türkçeye geçen ve Türkçenin söyleyiş özelliklerine uygun hale getirilen Farsça kökenli organ adlarından biri de 'çeŋe < çāne'dir. Aslında bu organ adının yaygın anlayışa göre Farsça oluşu düşündürücüdür. Eski metinlerde çeneye 'eŋek' adı verilirdi. Bu ad bugün daha çok yerel ağızlarda enek (ve eğek) olarak kalmıştır. Buna karşılık çağdaş diyalektlerde eŋek yaygındır (Eren, 1999:84).

Tuncer Gülensoy, 2007 yılında TDK yayını olarak kullanıcılara sunduğu kökenbilgisi sözlüğünde Räsänän ve A. Tietze'ye dayanarak terimin Türkçe olduğunu söyler ve gelişimini < *çeŋe (<? + äŋäk 'kinn' + çäkä 'Schläfe') (Räsänän, V 104) / *iç +engek (Tietze) biçimleriyle gösteririr (Gülensoy, 2007: 230).

V.3. Tertīb-i Muʿālece'de Geçen Ölçü ve Tartı Terimleri:

- **baṭman:** < Far. İki ile sekiz okka arasında değişen bir ağırlık ölçüsü.

[125a] (5-8) *Terḳībi mes̱elā böyledür: Bir miúdÀr ṭatlu ve ekşi enār ṣuvı istedükleri ḳadar alup ve bir dutam naʿneyi ḳatup bir baṭman ṣuya iki baṭman şeker ḳatup ve ḳaynatup temām ḳıvāma geldükde endirüp ḥıfẓ ideler.*

- **deng**: < Far. 3,207 g'lık eski bir ağırlık ölçüsü dirhemin altıda biri.

[101b] (1) *…v'eger ḫınzīr odından bir deng ḳadarı içürseler ḫalāṣ ide.*

- **direm:** < Ar. (bkz.dirhem).

[123b] (12-13) *Bunı ʿamele getürmenüŋ şarṭı budur: Mes̱elā üç yüz direm şeker ezüp ve iki dāne yumurṭa aġın ḳatup…*

- **dirhem**: < Ar. Okkanın dört yüzde biri değerinde ağırlık ölçüsü, krş direm.

[129a] (2-3) *Eger iki dirhem ṭurup toḫmın yaġ ile ḳaynatup ẕikre sürseler ziyāde muḳavvīdür, ġaflet olınmaya.*

- **dutam:** Tutam, avuç içi veya parmaklar aracılığıyla tutulabilen kadar.

[125a] (5-7) *Bir miḳdār ṭatlu ve ekşi enār ṣuvı istedükleri ḳadar alup ve bir dutam naʿneyi ḳatup bir baṭman ṣuya iki baṭman şeker ḳatup…*

- **ḳadar**[248]**:** < Ar. Kadar, denli, ölçüsünde, derecesinde, büyüklüğünde, uzunluğunda.

[125a] (1-3) *Birbirinden süzüp iki yüz dirhem ḳadar şeker ḳatup ḳaynatup ve kemāliyle ḳıvāma getürdükde endürüp ḥıfẓ idüp vaḳt-ı ḥācetde nūş ideler…*

---

[248] Bununla kurulan kelime grupları ve ölçü-tartı ile ilgili diğer terimler için bkz: (Kalıplaşmış Kelime Grupları-Ölçü ve Tartı Terimleri).

- **ḳarış:** Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ve serçe parmakların uçları arasındaki açıklık, karış.

[90b] (5-8) *Eger, bir dāne efʿā yılanın tutup daḫı başıyla ḳuyruġı ṭarafından birer ḳarış miḳdārı kesüp yabāna atup bāḳī ḳalan yerini ṭuz ile ve zeyt yaġıyla ve kendine ile ṣu ile bişürüp yeseler bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola.*

- **ḳırāt:** < Ar. 0,20043 g. olan ağırlık ölçü birimi.

[17a] (10-11) *… v'eger bir ḳırāt muya[n]ı kişnīc ṣuvı birle ezüp içürseler defʿ ider…*

- **miḳdār:** Miktar, ölçü.

[7a] (3-5) *Evvel baş aġrısı'çun mersīn yapraġın bir miḳdār şarāb ile ḳaynatup ziyādesiyle aġrıyan başa ursalar defʿ ola…*

- **mıs̱ḳāl:** < Ar. 4,810 g olan bir ağırlık ölçü birimi, miskal.

[84a] (10-12) *…birḳaç gün ṣabāḥdan bir mıs̱ḳāl maʿcūn-ı sūrincān istiʿmāl idüp üzerine ot görmedik bal şerbetin içüp ve yeseler ġıdāsı daḫı ġaliye ve rafadan yumurta ola.*

- **vāfir:** < Ar. Çok, haddinden fazla, bol.

[110a] (2-4) *Ol tersiŋ içine vāfir ṣu ṭoldurup ya deryā ṣuvı ḳatup muḥkem ḳarışdurup ayran gibi olduḳda içine girüp boġaza dek çıḳa…*

- **vaḳiyye:** < Ar. 1,282 gramlık ağırlık ölçüsü.

[101b] (9-12) *İmdi her kim bir vaḳiyye gelincik çiçegin ve bir vaḳiyye yaş ḳōz ḳabuġın alup baʿdehu bir şırçalu ḳaba ḳoyup ve zibil içine gömüp temām iki hefde durduḳdan ṣoŋra çıḳarup aḳ olmış ṣaça ve ṣaḳala sürseler ġāyet siyāh ide.*

- **vezn:** Vezin, tartı, ölçü, miktar.

[123b] (7-9) …*ve sirkeye vezn ḳomaduġında bāʿiṡ gūne gūne olup kimi kesgün ve kimi yumşaḳ olur. Öyle olsa veznde rast gelmez.*

V.4. Bitki Bilimiyle (Botanik) İlgili Terimler

Türkçedeki botanik terimleri üzerinde günümüze değin yeterince çalışılmamış, tarihî metinlerden hareketle bunlar yeterince değerlendirilememiştir. Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde aynı bitkiye değişik isimlerin verilmesi, aynı terimin farklı bitkileri karşılayabilir oluşu da bu konu üzerine çalışanlar önünde her zaman güçlük çıkarmıştır.

İncelediğimiz eserde, tespiti yapılan hastalığın tedavisinde uygulanacak reçetenin başında bitkiler gelir. Devrin tıp anlayışı gereği ve doğaya dönük bir yaşam sürdürülmesi de elbette bunda etkilidir. Bünyeyi oluşturduğuna inanılan dört öğenin eksikliği veya çokluğuna bağlanarak tedavide de bunu denge kurulmaya çalışılır. Metnimizde de eksikliği olduğuna inanılan şeyin dengenin kurulması için bitkilerden yararlanılmış ve buna göre ilaçlar yapılmıştır. Birçok bitkinin kökü, tohumu, yaprağı vb. yakıların elde edilmesinde ana malzeme kabul edilmiştir. Böylesi bir anlayışla yazılan Tertīb-i Muʿālece'de botanik terimlerinin de bu denli zengin oluşu doğaldır.

İncelediğimiz eserde bitki adları sayıca çok olmasına karşın köken itibariyle, organ adlarında olduğu gibi, Türkçeden yana değildir. Arapça, Farsça ve Eski yunanca kökenli terimler sayıca Türkçe olanlardan daha fazladır.

Bitki adlarını birer kültür kelimesi olarak değerlendiren Zafer Önler, eski tıbbın arkaik Yunan tıbbından büyük oranda etkilendiğini, sonrasında ise Arap İslâb

tıbbının tesiriyle Arapça terimlerin metinler aracılığıyla dilimizde ve birçok dillerde ödünçlendiğini veya tercüme yoluyla aktarıldığını bildirir (Önler, 1985: 405). Bundan hareketle incelediğimiz eserdeki eş veya yakın anlamlı bitki adlarından bir bölümünün aktarma olduğunu söyleyebiliriz. Arapça kökenli **lisānü' s̱-s̱evr** [lisān (dil) + s̱evr (öküz)], Farsça kökenli **gāvzubān** [gāv (öküz) + zebān (dil)] ile Türkçe **ṣıġır dili** incelediğimiz eserde eş anlamlı olarak kullanılır ve bunların Türkçe ile Farsçadaki biçimleri Arapçadan aktarma yoluyla bu dillere geçmiştir.

İncelediğimiz eserde eş veya yakın anlamlı olarak kullanılan botanik terimlerinin çoğu Türkçe-Arapça, Arapça-Farsça, Türkçe-Farsça, Arapça/Farsça-Grekçe sözcüklerin aynı metinde bulunmasıyla oluşmutur. Bunlar:

baldırıḳara – persiyāvşān; daġ üzümi – mevizec; it burnı - Süleymān Peyġāmber aġacı -rūḥü'l-ḳamer; semüz ot – toḫmekān; bābūnec – papadya; besbāse - cevz-i bevvā; cevz – ḳōz; rummān – nār-enār; sünbüle - başaḳ, bādrencūrik – oġul otı; ṣıġır dili-ġāvzubān-lis̱āü's̱-s̱evr; tuffāḥ-alma.

Tertīb-i Muʿālece'de kimi zaman bir bitkinin Türkçe karşılığı veya diğer dillerdeki biçimi verilerek bunlar doğru şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. Metinden seçtiğimiz şu cümlelere bakalım:

[11a] (3-4) *Eger daġ üzümi ki aŋa mevīzec dirler, bir miḳdārını saḥḳ idüp…*

[24b] (2-4) *Bādrencūrik oġul otına dirler, anuŋ bir dürlisi olur, tūrunc ḳoḳusı gibi rāyiḥası olur.*

[69b] (5-6) *Eger öksürük, balġam yāḫūd iriŋ gelürse aŋa gerekdür ki bir persiyāvşān ki baldırıḳara dirler…*

Türkçede bitki adları ile ilgili ilk bilgileri veren kaynak Divan u Lügati't-Türk'tür. Burada kullanılan bitki adlarının bir bölümü günümüz Anadolu ağızları içinde kullanıldığı gibi (Baytop, 2007) incelediğimiz eserde de geçer. Divan u Lügati't-Türk içinde geçen bitki adları üzerine inceleme yapılmış olmakla beraber[249] tarihî metinlerdeki botanik terimleri üzerine yapılmış çalışmalar sınırlıdır. Farklı dönemlere ait metinlerde geçen botanik terimlerinin değerlendirilerek günümüz söz varlığına olan katkılarını değerlendirmemiz gerekir.

Günümüz yazı dilinde kullanılan bitki adlarının hangi ses değişimlerini geçirip günümüze geldiğini görebilmemiz açısından (**patlıcan** < bādilcān/bādincān; **pelesenk** < belesān; **pespaye** < besfāyic; **kına** < ḥennā/ḥinnā; **kimyon** < kemmūn/kemyūn, **kereviz** < kerefes/ kerefeş, **safran** < zaġfirān/ zaʿfirān, **zencefil** < zencebīl/ zencebīn, **armut** < amrūd, **rezene** < rāzyāne…) incelediğimiz eserdeki terimler ve devrin aynı içerikteki eserleri bize kaynaklık yapar.

Türkçedeki botanik terimleri üzerine kaynaklık eden Divan u Lügati't-Türk'te ödünçlemelerle beraber yaklaşık 155 tane bitki adı vardır. İncelediğimiz eserde ise bu sayı 260'a çıkmıştır. DLT ve incelediğimiz eserde geçen botanik terimleri arasında bir bölümü ortak olmakla beraber çoğunluğu farklıdır.Eserlerin yazıldığı coğrafyanın değişmesi ve kültürel etkilenme, dil etkileşimindeki yoğunluk bu farklılaşmada görev almıştır.

---

249 Bunun için bkz. Oturakçı, Nigar (?) "Divanü Lûgati't Türk'teki Botanik Terimlerinin Kazak Türkçesinde ve TürkiyeTürkçesinde Görünümleri" Çukurova Üni. http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/nigar_oturakci_divanu_lugatit_turk_botanik_terimleri.pdf;
İleri, Canan (2007), "Divanü Lügati't-Türk'te Geçen Meyve-Sebze Adları ve Türklerin Bunlardan Yararlanma Biçimleri", *Türk Dili*, Ankara: TDK. S:669, s: 542-572; Çetin, Engin (2005), "Divanü Lügati't-Türk'te Yiyecek İçecek Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesindeki Görünümleri", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:2, s: 185-200.

Botanik Terimlerinin Sıralanmasında İzlenen Yol:

1. Bitki adlarını vb. gösterirken bunları önce ait oldukları dile göre (Türkçe Arapça, Farsça ve diğerdiler) sınıflandırma yolunu seçtik.
2. Ayırmış olduğumuz Türkçe terimleri tek sözcükten ibaret olan terimler, isim ve sıfat tamlaması biçimindeki terimler olarak iki başlıkta verdik.
3. Arapça terimleri de kendi içinde önce tek sözcükten ibaret olan terimler ve tamlama biçiminde oluşmuş birleşik isimler olarak ayırdık. Tamlamalar hâlinde bitki adlarını ise Farsçanın ve Arapçanın Tamlama sistemine göre oluşumlarını göz önünde bulundurarak gruplandırdık.
4. Farsça ve diğer dillere ait bitki adlarını vb. ise sayıca az ve benzer yapıda olduklarından sadece ait oldukları dile göre sıraladık.

V.4.1.Türkçe Kökenli Terimler:

V.4.1.1. Tek Sözcükten İbaret Terimler:

- **aġaç**: Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki.

[106b] (4) *Tilki yaġın bir aġaca sürüp cemīᶜ püreler ol aġaca çıḳaralar.*

- **alma**: Elma ağacının (Pirus malus) Kabuğu parlak, sert, kırmızı, sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyvesi, krş tuffāḥ.

[93a] (7) **…** *daḫı alma ve ayva ve amrūt ve enār istiᶜmāl idüp…*

- **arduc**: Servigillerden, güzel kokulu yapraklarını kışın da dökmeyen bir ağaççığın (Juniperus) ilaç olarak kullanılan yuvarlak kara yemişleri.

[132a] (11-13) *Mayāṣūr içün arduc aġacın azuçuḳ gene doġrayup ḳazana ḳoyup ḳaynatup ṣuvı ḳızarur.*

- **aṣma:** Asma ağacı; belirli bir tür üzüm veren bitki (Vitis).

[43a] (11-12) … *baʿdehu bir miḳdār aṣma yapraġın çubuġın maʿan āteşe yaḳup…*

- **arpa:** Buğdaygillerden bir bitki (Hordeum vulgare) ve bu bitkinin taneleri.

[82b] (4-5) *Yarım dāne cevz-i bevvāyı bir dāne arpa ile çigneyüp feraḥ vire.*

- **ayva:** Gülgillerden, çiçekleri iri, beyaz veya pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte bir ağacın (Cydonia vulgaris) sarı renkte, tüylü, mayhoş, dokusu sertçe, ufak çekirdekli meyvesi.

[92b] (13) … *birḳaç dāne ayva balıla bişürüp memesi üzerine ursalar…*

- **bögürtlen:** Gülgillerden, bahçe çitlerinde, yol kenarlarında kendiliğinden yetişen dikenli ve çok yıllık bir çalı, diken dutu, it üzümü (Rubus caesus) ve bu bitkinin önce kırmızı, olgunlaştığında kararan mayhoş yemişi.

[102a] (4) … *bir miḳdār bögürtlen budaḳların daḫı yapraġıyla maʿan ḳaynatup bişürüp aḳ olan ṣaça ṣaḳala süreler.*

- **budaḳ:** Ağacın veya kimi bitkilerin dal olacak sürgünü; budak.

[56a] (7-8) … *v'eger çiçegi ile ebem gömecinüŋ budaḳların azacuḳ ṭuz ile çigneyüp göze çekseler…*

- **buġday:** Buğdaygillerin örnek bitkisinin (Triticum) başaktan ayrılıp öğütülmesiyle elde edilen tanesi.

[106b] (12) *Eger ṭuruncı arpa buġday içine ḳosalar aŋa bit düşmeye.*

- **burçaḳ:** Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi (Vicia ervilia).

[50a] (4-5) *… v'eger her ṣabāḥ iki dirhem burçaḳ toḫmı aġzında temām ıṣlanınca ṭutup…*

- **buyan:** Fasulyegillerden, 30-60 santimetre yüksekliğinde, tüysü yapraklı, mavimsi, mor çiçekli, tatlı olan toprak altı bölümleri hekimlikte ve serinletici içkilerin yapımında kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki, meyan (Glycyrhiza glabra).

[126a] (5) … *ol yaġdan bir pāre buyanı ḳatup bir miḳdār ḳaynatsalar bu daḫı ancalayın olur…*

- **cırcır:** Su teresi, turpgillerden, su kenarlarında yetişen, tereye benzeyen, çok yıllık ve otsu bir bitki (Nasturium officinale).

[130b] (5-6) … *benefşe, nīlūfer ve gül ve ḫaşḫāş ve cırcır ve ʿunnāb ve demür hindī gibi olan şeyleri muḳaddem ṣu ile şöyle ḳaynatup…*

- **çatal:** Bitkinin iki veya daha çok kısma ayrılan her bir kolu.

[105b] (10-11) *Ol çiçek erkekli dişili olur. Erkeginüŋ bir dipi olur ve dişisinüŋ daḫı birḳaç çatalı olur.*

- **çayır:** Çayır, düz ve nemli yerde biten ot.

[45b] (9-10) **…***bir pāre ekşi ḫamr ile urup tā kim siyāh olan çayır ḳalḳınca ḳarż-ı zīrnīḫ ekeler…*

- **çiçek:** Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü; çiçek.

[105b] (10-11) *Ol çiçek erkekli dişili olur. Erkeginüŋ bir dipi olur ve dişisinüŋ daḫı birḳaç çatalı olur.*

- **çigdem:** Türlü renklerde çiçek açan, çok yıllık, yumrulu bir kır bitkisi, çiğdem çiçeği (Crocus cancellatus).

[70b] (11-12)… *v'eger çigdemi dögüp bir miḳdār balıla ḳarışdurup ṭalaġı büyük olan ādemiŋ ṭalaġı üzerine ursalar nāfiʿdür.*

- **erik:** Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağacın (Prunus domestica) kabuğu ince, çeşitli renklerde, mayhoş veya tatlı, eti sulu, tek ve sert çekirdekli yemişi.

[116b] (9-10) … *ve gevdeyi ḳızdurur şeyler yemeyüp ammā erik ve ḫıyār ve ḳarpūz istiʿmāl idüp…*

- **gebre:** Sürekli yeşil kalan çalı görünümünde bir bitki, kebere, kapari (Capparis). Bu otun yemişi.

[85b] (4-5) *Eger bir miḳdār ṣarp sirke ile gebreyi ḳarışdurup ısıcaḳla urduḳlarında…*

- **gelincik:** Yazın kırlarda, özellikle ekin tarlalarında yetişen, kırmızı ve otsu bitki, gün gülü, gelincik çiçeği (Papaver rhoeas).

[8a] (6-7) *Her kim gelincik çiçeginüŋ dibin çekinse başında olan nāzileyi çeküp indüre…*

- **günlük :** Günlük ağacı; ak günlük (Boswelia), kara günlük (Cortex styracis) olmak üzere iki türü vardır.

[121b] (5) … *çörek otı yigirmi beş dirhem, rāvend on iki direm, maṣṭakī on üç direm.*

- **ışırġan:** Isırgangillerden, her tarafı sert tüylerle kaplı, tüyleri kırıldığında karınca asidi denilen çok kaşındırıcı bir madde çıkartan bir ot (Urtica), krş. ışırġan dikeni.

[109a] (3-4) *İmdi her kim bir miḳdār ışırġan dikenin dögüp temām un gibi olduḳdan ṣoŋra üzerine bir pāreçik bal sürüp…*

- **ḳabaḳ:** Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki (Cucurbita) ve bu bitkinin ürünü.

[47b] (7-8) … *ve hem daḫı ṣalġam ve ḳabaḳ yemek ziyāde nāfiʿdür…*

- **ḳaṣnı:** Kadı ağacı, şeytanboku otu (Ferula assa-foetida).

[98a] (2) *Eger bir pāre ḳaṣnıyı sirke ile ezüp sürseler defʿ ide.*

- **ḳavun:** Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitkinin (Cucum) genellikle güzel kokulu, sulu ve etli meyvesi.

[130a] (4-5) … *ve daḫı ḳavun yemek çoḳ ıssıma getürür ve ḳārpūz geç hażm olur, ammā cigeri tāzeler…*

- **ḳoruḳ:** Henüz olgunlaşmamış ekşi üzüm.

[127a] (12-13) *Sehil altı dirhem, sirke, ḳoruḳ, mürdeseng on beş dirhem, cengār biş dirhem. Bunları ʿadedince evvel…*

- **pazu:** Ispanakgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabani ıspanak (Beta vulgaris varcicla).

[88b] (8-10) …*baʿdehu bir miḳdār ḫaṭmī yapraġın ve pazu[nu]ŋ yapraġın ve bir miḳdār kepek ile cümle birbirinden kifāyet ḳadarı şarāb ile muḥkem ḳaynatup…*

- **ṣaman:** Ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları.

[36b] (10)-[37a] (1) … *v'eger ṣalġamı bir miḳdār ṣaman ile ḳaynatup ziyāde menfaʿatin bulalar…*

- **ṣandal:** Sandalgillerden, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç (Santalum album).

[11a] (2-3) … *ve daḫı birer miḳdār ṣandal, gül yağı ve sirke cümlesin sirke ile maʿan ḳoşup başına sürseler ağrı defʿ ide.*

- **ṣarmaşıḳ:** Sarmaşıkgillerden, koyu yeşil renkli, değişik biçimli yaprakları olan, sap ve dallarından çıkan küçük ek köklerle dik, düz yerlere yapışarak tırmanan bitki (Hedera helix).

[97a] (5-6) … *ṣarmaşıḳ toḫmı dört dirhem bu edviyyeleri alup züyūtı bir iki çanaġa ḳoyup…*

- **ṣarmıṣaḳ:** Zambakgillerden, 25-100 santimetre yüksekliğinde, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğanında kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi (Allium sativum) ve bu bitkinin dişli bölümü.

[19b] (1-2) … *bir baş ṣarmıṣağı kendüsine yedürüp ve ḳapuġın daḫı tütsi virseler bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola, mücerrebdür.*

- **siŋirlice:** Sinir otugillerden, çiçekleri tek bir sapın ucunda başak durumunda, birçok yabani türü bulunan ve hekimlikte kullanılan bir bitki (Plantago).

[77a] (5-6) Eger*, siŋirlüce yapraġınuŋ kökin ve yapraġın pāk yuyup dögüp ṣuyın çıġarup…*

- **ṣoġan:** Zambakgillerden, kokulu bir bitki (Allium cepa).

[44a] (9-10) … *bir miḳdār ṣoġan ḳoşup ṣabāḥ aç ḳarına içürseler yılanı pāreleyüp ṭaşra bıraġa, mücerrebdür.*

- **söğüt:** Söğütgillerden, sulak yerlerde yetişen, yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç (Salix), krş sögüt aġacı

[62a] (8-9) … *ve daḫı ṣıġır dili ve gül ṣuvı ve toḫmekān içürüp gök benefşe ve sögüt yapraġı ve ḫıyār…*

- **şekerli:** < Far. + Tr. Şekerli ot, andız otu (Compositae).

[111a] (9-10) *Eger şekerli yapraġınuŋ ṣuyın içseler nāfiʿdür.*

- **ṭarı:** Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki (Panicum miliaceum) ve bu bitkinin tohumu.

[82b] (5-6) *Eger birḳaç dāne ṭarı ile ḳaranfili çigneseler feraḥ vire.*

- **ṭobalaḳ (ġ):** Hunnapgillerden bir bitki (Rhamnus clorophorus globosus).

[81a] (5-6) … *ṭobalaḳ yigirmi dirhem, egir yigirmi dirhem bu eczāları ʿadedince alup muḥkem dögüp…*

- **ṭuraḳ:** Maydanozgillerden, ince yapraklı, kokulu bir bitki, dereotu (Anethum Graveolens).

[102b] (10-11) …*ve daḫı ṭāġūn zemānında ṭuraḳı ḳoḳlamaḳ ziyāde nāfiʿdür…*

- **üzüm:** Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi.

[117b] (8-9) *zīrā yaş üzüme künūzu't-toḫmī dimişlerdür, yaʿnī ṣıtma ḫazīnesi dimek olur.*

- **yarpuz:** Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki (Mentha pulegium).

[96a] (1-2) *Eger yarpuzı sirke ile maḫlūṭ idüp gevdesine sürseler defʿ ide.*

- **yosun:** Çoğu sularda, ağaç veya taşların üzerinde yetişen tallı bitkilerin ilkel yapıdaki örneklerine verilen genel ad.

[83a] (7-9) *…baʿdehu āteş giderüp yerine ḳara yosun döşeyüp baʿdehu kütürüm olan ādemi getürüp çuḳuruŋ içine ḳoyup yaturalar…*

- **yüzerlik[250]:** Sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen, tohumları acı olan ve yandığı zaman güzel koku saçan bir bitki (Peganum harmala).

[91a] (5-7) *Eger yüzerlik [ve] gelüncik çiçeginüŋ [to]ḫmın bir dirhem ḳadarı ʿale'ṣ-ṣabāḥ ṣovuḳ ṣu ile içseler şifā bula.*

V.4.1.2. İsim veya Sıfat Tamlaması Biçimindeki Terimler:

Şimdiye kadar sıraladığımız terimler tek sözcükten ibaret olup basit yapıdadır. Ancak birleşik isim yapısında olan birçok terime de incelememiz sırasında rastladık. Birleşik isim yapısındaki bitki adlarının çoğunluğu Türkçenin tamlama kurallarına göre oluşturulmuştur. Tüm öğeleri (esas ve yardımcı unsur) Türkçe olanlar yanında, içinde Arapça veya Farsça unsur barındıran, her iki öğesi de

---

[250] Şükrü Haluk Akalın, '**üzerlik/yüzerlik'** kelimesini araştırarak , onun aslında köken olarak birleşik bir sözcük olduğunu gösterir. Uç ve Barsgan dilinde **sedef otu** karşılığındaki **ilrük/eldrük** kelimesini Oğuzlar, **peganum harmala** için yabani sedef otu anlamına gelmek üzere **yoz ilrük** (veya **yozeldrük)** olarak kullanmışlardır. Enkliz olayı ve gerileyici benzeşme sonucunda ilk kelimenin ünlüsü 'ü'ye dönüşmüştür. Metatez sonucunda 'l' ve 'r' yer değiştirmiş, daha sonra da 'i' genişleme sonucu e'ye dönmüş, böylece kelime **yüzerlik** şekline gelmiştir. Oğuz grubunda görülen başta y ünsüzü düşmesi olayı sonucunda da **üzerlik** şekli ortaya çıkmıştır. Ancak, **yüzerlik** şekli de ağızlarımızda hâlâ yaygın olarak kullanılmaktadır (1993, 256).

Arapça/ Farsça olup Türkçenin tamlama sistemine uygun oluşturulmuş terimler de sayıca az değildir. Bunları üçe ayırabiliriz:

1. Tüm öğeleri Türkçe olanlar: *aġu aġacı, aḳ günlük* vb.
2. Arapça + Türkçe/ Türkçe + Arapça yapısında olanlar: *finduḳ aġacı, aḳ sūrincān* vb.
3. Farsça + Farsça/ Arapça + Arapça yapısında olup Türkçenin tamlama sistemine göre oluşanlar: *hindustān cevzi, ebucehl ḳarpūzı* vb.

Bitki adlarının oluşumunda ayrıca biçim ve anlam yönünden de farklı yollar izlenmiştir. Bunları daha önceden değerlendirdiğimiz için[251] burada yeniden sıralamayacağız.

- **acı bādem:** (T. + Far.) Gülgillerden, dikenli veya dikensiz, meyvelerinin kabukları kalın, çekirdekleri küçük olan bir tür badem ağacının (Amygdalus amara) keskin kokulu meyvesi.

[60b] (10) *Eger, acı bādem yaġın ḳulaḳ gürültüsine ṭamzursalar defʿ ide.*

- **aġu aġacı:** (T. + T.) Zakkum, ağı ağacı (Nerium oleander)

[80a] (10-11) *… ve daḫı her kim beş dirhem aġu aġacı yapraġın dögüp tencereye ḳoyup…*

- **aḳ günlük:** (T. + T.) Tütsü olarak yakılan bir tür ağaç sakızı.

[61a] (4-5) … *baʿdehu bir pāre aḳ günlük ḳatup her merhem gibi olduḳda ḳulaġa ursalar…*

---

[251] bkz: *Kalıplaşmış Kelime Grupları: Bitki Adları*

- **aḳ ṣoġan:** Zambakgillerden, soğanından ilaç olarak yararlanılan birtakım maddeler elde edilen çok yıllık bir bitki, aksoğan, ada soğanı (Urginea maritima).

[61a] (11) – [61b] (1) … *aḳ ṣoġan ṣuyın ṭudulmasına ṭamzursalar nāfiʿdür.*

- **aḳ sūrincān:** (T. + Far.) Sorıncan ağacının bir türü (Colchicum Autumnale).

[84b] (5-6) … *ʿırḳu'n-nisā içün birer miḳdār ṣabr-ı usḳuṭūrī ve ṣarı helīle ve aḳ sūrincān bunları alup ve dögüp elekden geçürüp…*

- **aḳ sūsen:** (T. + Ar.) Zambakgillerden, süs bitkisi olarak yetiştirilen, çiçeği diş ve yüz şişlerinin tedavisinde kullanılan bir bitki, akzambak (Lilium candidum).

[55b] (9-10) *… v'eger aḳ sūsen muḥkem dögüp ṣuyın bir bezden süzüp alalar…*

- **arduc aġacı:** (T. + T.) Servigillerden, güzel kokulu yapraklarını kışın da dökmeyen, yuvarlak kara yemişleri ilaç olarak kullanılan bir ağaççık (Juniperus).

[132a] (11-12) *Mayāṣūr içün arduc aġacın azuçuḳ gene doġrayup ḳazana ḳoyup…*

- **ayva aġacı:** (T. + T.) Gülgillerden, çiçekleri iri, beyaz veya pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte bir ağaç (Cydonia vulgaris).

[91b] (1) *… v'eger bir dāne ayva aġacınuŋ dibine işeyüp…*

- **bāġ çubuġı:** (Far. + T.) Asma fidesi.

[97a] (11-12) … kel başa merkeb ṭırnaġın yaḳup ve bir miḳdār bāġ çubuġın daḫı yaḳup külin eleyüp…

- **baldırıḳara:** (T. + T.) Nemli yerlerde yetişen birçok eğrelti otu türünün ortak adı, karabaldır (Aspelinum adianthum-nigrum), krş persiyāvşān.

- **boġa dikeni:** (T. + T.) aydanozgiller ailesine bağlı çok yıllık bir bitki türüdür. Halk arasında şeker dikeni, göz dikeni, deve dikeni gibi farklı adlarla da bilinmektedir (Eryngium Campestre).

[50a] (5-8) … *ve daḫı her kim boġa dikenin ḳamışını muḥkem dögüp ṣuyın çıḳarup ve bir miḳdār gül ṣuyın ḳatup içseler bi-iẕni'llāh şifā bula, ḫalāṣ ola, mücerrebdür.*

- **çörek otı:** (T. + T.) Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri sapının ucunda bulunan otsu bir bitki, karacaot (Nigella damascena) ve bu bitkinin siyah renkli tohumu.

[104b] (4-5) … *üç günde bir ḥammāma iletüp cümle gevdesine ferfiyūn yaġın ve bābūnec yaġın ve çörek otı gibi fā'ideli şeyleri süreler…*

- **daġ üzümi:** (T. + Far.) Yaban üzümü.

[11a] (3-5) … *Eger daġ üzümi ki aŋa mevīzec dirler, bir miḳdārını saḥḳ idüp daḫı zeyt yaġıyla maḫlūṭ idüp başına ursalar aġrı def' ide.*

- **demür dikeni:** (T. + T.) Toprak üzerinde yatık olarak bulunan, boynuz biçiminde dikenli çiçekleri küçük ve açık sarı renkli bir tür bitki (Tribulus terrestris).

[110b] (7-9) *İmdi her kim iki dirhem demür dikenin yılan ṣoḳmış ādeme içürseler mażarratın def' ide.*

- **demür hindī:** (T. + Ar.) Baklagillerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç (Tamarindus indica) ve bu ağacın meyvesi.

[130a] (7) … *demür hindī ṣovuḳdur, likin ṣıtma dutan ādemlere nāfi'dür…*

- **deve dikeni:** (T. + T) Birleşikgillerden, yol ve tarla kenarlarında yetişen, 30-100 santimetre yüksekliğinde, 1-2 yıllık ve otsu bir bitki, meryemana dikeni, peygamber dikeni, sütlü kengel (Silyum marianum),

[81a] (4-5) *…ve daḫı marṣama toḫmı yigirmi dirhem, deve diken[i] toḫmın yigirmi dirhem…*

- **ebem gömeci:** (T. + T.) Ebegümecigillerden, mor renkli çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen çok yıllık bir bitki (Malva siylvestris).

[92b] (5) *Eger, ebem gömeci yapraġıyla kökin maʿan bişürüp baʿdehu…*

- **ebucehl ḳarpūzı:** (Ar. + Ar. + T.) Kabakgillerden, elma büyüklüğündeki meyvesi çok acı ve iç sürdürücü, ishal yapıcı bir bitki, acı hıyar, acı elma, acı karpuz, it hıyarı, ebucehil karpuzu (Citrullus colocynthis).

[72b] (2) …ammā eger ebucehl ḳarpūzınuŋ içine fetil idüp götürseler ḳulıncı defʿ ider.

- **ençir aġacı:** (Far. + T.) Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli bir ağaç (Ficus carica).

[29A] (6-8) *… v'eger ençir ḳabuġın burnına ṣoḳsalar sākin ide veyāḫūd ençir aġacı tozını ḳazıyup üfürseler nāfiʿdür…*

- **fınduḳ aġacı:** (Ar. + T.) Kayıngillerden, kuzey yarım kürenin ılık yerlerinde ve genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen, boyu 6-7 metre, yaygın tepeli bir ağaççık (Corylus avellana).
- **gün çiçegi:** (T. + T.) Birleşikgillerden, sarı renkli çiçeği çok iri olan bir bitki, gün çiçeği, günebakan, gündöndü (Helianthus annuus).

[26b] (7) *… bir miḳdār gün çiçegi cemīʿ idüp ve bir şīşe içine ḳoyup…*

- **ḫınzīr odı:** (Ar. + T.) Kumsallarda ve kayalıklarda yetişen sarı çiçekli ot.

[96b] (8-9) *Eger ḫınzīr odın bir miḳdār bal ile ve büber ile ḳarışdu[rup] baʿdehu küllī başına sürseler kelini defʿ ide…*

- **hindustān cevzi:** (Far. + Ar.) Palmiyegillerden, tropikal bölgelerde yetişen bir ağaç, narcıl (Cocos nucifera).

[42a] (3-5) *… bir dāne hindustān cevzi ve bir pārçe Eflāḳ ṭuzını cümle başḳa başḳa dögüp…*

- **ıṣırġan dikeni:** (bkz. ıṣırġan).
- **iblīs ṭırnaġı:** (T. + Ar.) Çan çiçeğigilerden, genellikle dağlarda yetişen bir çeşit bitki, şeytantırnağı (Phyteuma).

[104b] (6-7) *… ve daḫı şikest olan iblīs ṭırnaġın tütsi virseler ḫalāṣ ola…*

- **it burnı:** (T. + T.) Yabani gül, kuş burnu, (Rosa Canina); krş. Süleymān Peyġāmber aġacı, rūḥü'l-ḳamer.

[14a] (5-8) *İmdi bu gök yer altında ādem ṣıfātında biter ve cemīʿ-yi endāmı yine ādem kipidür ve ayaḳ üzerine durur ve daḫı yapraġı yir üstünde it burnı yapraḳına beŋzer…*

- **it üzümi:** (T. + T.) Patlıcangillerden, 20-50 santimetre yüksekliğinde, bazı ilaçların yapımında kullanılan bir yıllık otsu bir bitki, köpek üzümü, tilki üzümü (Solanum nigrum).

[68b] (1-2)… *ve daḫı it üzümin bir yanına daḳup götürseler ṣarılıġa nāfiʿ olup…*

- **ḳadın ṭuzluġı:** (T. + T.) Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, çiçekleri sarı, meyvesi ekşi ve kırmızı renkte, kabuğu ve kökü solucan düşürücü ilaç olarak kullanılan bir bitki, kadıntuzluğu, çobantuzluğu, amberbaris, sarıçalı (Berberis vulgaris).

[94a] (6-7) *…şōrbāsınuŋ içine ḳadın ṭuzluġı didükleri edviyyeden bir pāre tereyaġın maḫlūṭ idüp yedüreler…*

- **ḳara aġaç:** (T. + T.) Karaağaçgillerin örnek bitkisi olan bir ağaç, narven (Ulmus).

[100b] (11-12) … *ve daḫı ḳara aġaç kökin ḳabuġıyla maʿan ufacuḳ doġrayup baʿdehu bir çölmege ḳoyup…*

- **keçi boynuzı:** (T. + T.) Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan bir ağaç, harnup ağacı(Ceratonia siliqua) ve bu ağacın baklaya benzer, şekerli yemişi.

[77a] (11-12) *Eger keçi boynuzın dögüp bir miḳdār beyāż ketāvūn ile ve bir miḳdār ṣumāḳ ve ısıcaḳ ṣu ile ḳarışdurup içseler…*

- **ḳızıl aġaç:** (T. + T.) Gürgengillerden, dişi çiçekleri küçük ve sarımtırak, erkek çiçekleri püskül biçiminde olan, boyu 30 metre kadar olabilen, kerestesi kolay işlenebilir bir ağaç, kızılsöğüt (Alnus).

[55a] (3-4) … *v'eger ḳızıl aġaç yapraġın yaş iken birḳaç kerre göze çekseler ḫōş ola…*

- **ḳızıl gül:** (T. + T.) Kızıl gül (Rosa).

[122a] (3-5) *Ṣabr-ı usḳuṭūrī on dirhem, ḳızıl gül yapraġı on dirhem bu edviyyeleri başḳa başḳa dögüp elekden geçürüp baʿdehu cümlesin bir yere cemīʿ idüp…*

- **ḳızıl kinşic:** (T. + Far.) Kızıl kişniş.

[13a] (9-10) *Eger ḳızıl kinşic saḥḳ idüp ṭaʿām üzerine ekübp yeseler…*

- **ḳızıl üzüm:** (T. + T.) Kızıl üzüm (Vitis Vinifera).

[85a] (9-11) *Eger bir miḳdār ḳızıl üzüm ve paḳla unı ve kemnūn ve çāvşīr alup muḥkem saḥḳ idüp nıḳrīż üzerine ursalar nāfiʿdür…*

- **ḳoḳar ot:** (T. + T.) İki yıllık, 30-100 cm yükseklikte, yumuşak tüylü, kirli mavi çiçekli ve otsu bir bitki, kokar ot, mavzek otu (Delphinium Staphisagria).

[110a] (5-6) *…baʿdehu bir miḳdār ḳoḳar otdan cemīʿ idüp fuçudan çıḳduġı gibi ol [o]tuŋ üzerine yatalar…*

- **ḳundus ḥayāsı:** (T. + Far.) Cavşir otu ve bundan elde edilen zamk (Ferula elaochytris).

[127b] (10-11) *…on dirhem ḳūndūs ḥayāsı beş dirhem, bu mu[ʿale]ceyi cümle muḥkem saḥḳ idüp cümlesin bir yere ḳatup yaḳı idüp…*

- **mürr dikeni:** (Ar. + T.) Mirra adı verilen ve Arabistan'da yetişen bir ağaç (Comiphora myrrha).

[30a] (3-4) *İmdi aġzı aġrıyan ādem mürr dikenin bal ile ḫalṭ idüp aġzında tutsa defʿ ide…*

- **oġul otı:** (T. + T.) Ballıbabagillerden, 20-150 santimetre yüksekliğinde, tıpta yapraklarından yararlanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, kovan otu, melisa (Melissa officinalis).

[24] (2-4) *Bādrencūrik oġul otına dirler, anuŋ bir dürlisi olur, ṭūrunc ḳoḳusı gibi rāyiḥası olur.*

- **paḳla otı:** (Ar. + T.) Bakla çiçeği?.

[25b] (4-5) *… baʿdehu bir miḳdār paḳla otı ve noḫūd, benefşe, ḳızıl gül, arpa unı, baş ṭūrunc ḳabuġı.*

- **peyġamber çiçeki:** (T. + Far.) Birleşikgillerden, baharda buğday tarlalarında mor renkli çiçekler açan bir bitki, belemir, peygamber çiçeği, acımık (Centaurea cyanus).

[35b] (7-8) *Eger peyġamber çiçekinüŋ kökin muḥkem saḥḳ idüp…*

- **ṣarı helīle:** (T. + Far.) Helile otunun (Terminalia) bir türü.

[10a] (3-4) … *on beş dirhem ṣarı helīleyi muhkem dögüp daḫı yüz ḳırḳ dirhem erik ṣuvı birle ol ḳadar ezeler ki…*

- **ṣarı ṣabr:** (T. + Ar.) Zambakgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, yaprakları oldukça yüksek bir sapın tepesinde rozet biçiminde toplanmış bulunan bir süs bitkisi, azvay (Aloe vera) ve bu bitkinin etli, kalın yapraklarından çıkarılan, kırmızımtırak esmer renkli, hekimlikte kullanılan bir madde.

[104b] (12) *Eger ṣarı ṣabr didükleri edviyyeyi alup baʿdehu…*

- **siyāh üzüm:** (Far. + T.). Siyah üzüm.

[54a] (1-3) … *bir miḳdār ṭuraḳ otın siyāh üzümle ḳaynatup baʿdehu ṣuyın ḥammāmda ziyāde içseler istifrāġ küllī eyledügden ṣoŋra on yıllıḳ bahaḳ zahmetin defʿ ider…*

- **sögüt aġacı:** (bkz. sögüt).

- **şaḳāyıḳ çiçegi:** (Ar. + T.) Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri türlü renkte, çok yıllık güzel bir süs bitkisi (Paeonia mascula).

[101b] (13) *Bir vaḳiyye şaḳāyıḳ çiçegine dört dirhem saḥḳ olmış rāstuḫ ṭaşın ḳatup…*

- **semüz ot:** (T. + T.) Semizotugillerden, etli ve mayhoş yaprakları sebze olarak yenilen otsu bir bitki (Portulaca oleracea), krş. toḫmekān.

[50b] (10-11) … *ve ġıdāsı daḫı nīm-serişte yumurta ve rişteyi semüz ot ile bādem yaġı ile ve şeker ile ṭavuḳ ṣorbāsın yedüreler…*

- **ṣıġır dili:** (T. + T.) Sığırdiligillerden, 30-60 santimetre yüksekliğinde, tüylü, çok yıllık ve otsu bir bitki, öküzdili, sığırdili otu (Anchusa officinalis).

[62a] (8-9) *… ve daḫı ṣıġır dili ve gül ṣuvı ve toḫmekān içürüp…*

- **ṣoġulcan otu:** (T. + T.) Birleşikgillerden, yuvarlak yapraklı çiçekleri solucan düşürücü olarak kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, solucan otu (Pelargonium endlicherianum).

[76a] (3-4) *Eger, küçük maʿṣūmuŋ ṣoġulcanı olsa ʿilācı yine ṣoġulcan otunı bal ile yeseler düşürüp defʿ ide.*

- **ṣu teresi:** (T. + Far.+ T.) Turpgillerden, su kenarlarında yetişen, tereye benzeyen, çok yıllık ve otsu bir bitki, su teresi (Nasturium officinale).

[79b] (7-8) *Eger ḥayāda, v'eger sā'ir yerde olan şiş muʿālecesi budur ki vāfir ziyādesiyle ṣu teresini cemīʿ idüp…*

- **Süleymān Peyġāmber aġacı:** (bkz. it burnu, Süleymān Peyġāmber aġacı, rūḥü'l-ḳamer).

- **taʿalluḳ teresi:** (Ar. + Far.+T.) Bir çeşit tere?.

[55a] (11)-[55b] (1) … v'eger taʿalluḳ teresin muḥkem dögüp aḳanın göze çekseler aḳın gidere…

- **ṭatlu bādem:** (T. + Far.) Gülgillerden, dikenli veya dikensiz, meyvelerinin kabukları kalın, çekirdekleri küçük olan bir tür badem ağacı (Amygdalus amara) ve bu ağacın kokulu meyvesi.

[47b] (1-2) … *ḳulınca ziyāde nāfiʿdür ve daḫı ṭatlu bādem yemek aʿlādur…*

- **ṭuraḳ otı:** (T. + T.) Maydanozgillerden, ince yapraklı, güzel kokulu bir bitki, dereotu (Anethum Graveolens).

[54a] (1-2) … *bir mıḳdār ṭuraḳ otın siyāh üzümle ḳaynatup baʿdehu ṣuyın ḥammāmda ziyāde içseler…*

- **ʿuşşāḳ çadırı:** (Ar. + T.) Maydanozgillerden, öz suyu hekimlikte kullanılan bir bitki, çadıruşağı otu (Dorema ammoniacum).

[76b] (4-5) *Eger göbekde ṣu olsa ʿuşşāḳ çadırından finduḳ ḳādarın aç ḳarına üç sabāḥ yeseler defʿ ide.*

- **yılanyaṣduġı:** (T. + T.) Yılanyastığıgillerden, sulak ve nemli yerlerde yetişen, kök sapında süt görünüşünde, yakıcı ve acı bir öz su bulunan, zehirli bir bitki (Dracunculus vulgaris).

[50a] (1-2) *… v'eger yılanyaṣduġınuŋ kökin balıyla ḳaynatup maʿcūn idüp…*

- **yonca dikeni:** (T. + T.) Kızılkantarongillerden, bataklık yerlerde yetişen, kötü kokulu ve çok acı olan yaprakları hekimlikte kullanılan bir bitki, acı yonca (Menyanthes trifoliata).

[108b] (9-10) *Eger yonca dikenin ḳaynatup ṣuyın içseler teşennüce nāfiʿdür ve ishāl daḫı ḳaṭʿ ider.*

V.4.2. Arapçadan Alınmış Botanik Terimleri:

V.4.2.1. Tek Sözcükten İbaret Terimler:

- **ʿanber:** Ar. Amber ağacının toparlak, fındık büyüklüğünde, altın sarısı renginde güzel kokulu çiçeği, amber çiçeği (Geum urbanum).

[64b] (4-5) … *daḫı ayu şarābı ve ʿanber ve ʿūd daḫı nāfiʿdür…*

- **ʿaṣfūr:** < Ar. Yalancı safran (Carthamus tinctorium).

[90b] (2-3) …*v'eger ʿaṣfūr toḫmın ile bir dāne ṭavuḳı on iki gün besleyüp baʿdehu ḳarnın yarup yaġın çıḳ[ara]lar…*

- **bābūnec:** < Ar. bābūnec < Far. bābūne. Papatya (Matricaria chamomilla).

[104b] (5) … *bābūnec yaġın ve çörek otı gibi fā'ideli şeyleri süreler…*

- **bādilcān:** (bkz. bādincān)
- **bādincān:** < Ar. Patlıcangillerden, kalın saplı, uzunca yapraklı otsu bitkinin (Solanum melongena) mor renkli, uzunca veya toparlak ürünü.

[92a] (2-3) … *v'eger bir iki dāne bādincān saḥḳ idüp sigil üzerine ursalar defʿ ide…*

- **baḳla: < Ar. bāḳilā.** Baklagillerden, yeşil kabuklu ve taneli bir bitki (Vicia faba). Bu bitkinin yeşil ürünü veya kuru tanesi.

[72b] (1) … *ve daḫı ḳulınc olan ādem amrūd, baḳla, çügündür yemekden ḥaẕer ideler…*

- **belesān:** < Ar. Pelesenk ağacı (Commiphora opobalsamun) ve bundan elde edilen yağ.

[44b] (4) … *v'eger belesān yaġın sürseler nāfiʿdür…*

- **besbāse:** < Ar. Küçük hindistan cevizi (Myristica fragrans); Krş. cevz-i bevvā.

[119a] (3-5) *Zencebīl beş dirhem, ḳirfa beş dirhem, cevz-i bevvāī beş dirhem, besbāse beş dirhem, dār-ı fulful beş dirhem, afyūn dört dirhem.*

- **besfāyic:** < Ar. Bespaye, kaya eğreltisi, bir eğrelti otu çeşiti (Polypodium vulgare).

[99a] (1) … *bir miḳdār besfāyic ve ṭuraḳ otı ile yeseler ishāli defʿ ide…*

- **bezr:** < Ar. Keten tohumu, bezir.

[42a] (6-7) …*bir miḳdār bezr yaġınuŋ içinde ḳaynatup ṣıḳalar ve baʿdehu…*

- **cevz:** < Ar. Cevizgillerin örnek bitkisi olan, uzun ömürlü, gövdesi kalın, kerestesi değerli, bir ağaç (Juglans regia) ve bu ağacın dışı kabuklu, içi yağlı ve nişastalı yemişi, koz, krş ḳōz.

[120b] (5-6) …*bir ṣırçalu ḳap içine ziyāde ḥıfẓ idüp ṣabāḥ aḫşam cevz ḳadarı yeyüp nice fā'idelerin göreler.*

- **emlec:** < Ar. Amlacotu (Phyllanthus emblica).

[119b] (3-5) Ṣarı helīle on dirhem balıla on dirhem emlec on dirhem. İmdi bu edviyyeleri muḥkem saḥḳ idüp elekden geçürüp

- **ferfiyūn:** < Ar. Sütleğen otu ve bundan elde edilen tıbbi bir zamk, (Euphorbia officinarum).

[85b] (10) *Eger, teni renginde olursa aŋa bir miḳdār ferfiyūn ve banc yaġın sürüp…*

- **fınduḳ:** Fındık ağaççığının (Corylus avellana) sert bir kabuk içinde bulunan yağlı, nişastalı ürünü.

[63a] (4-5) … *ammā finduḳ ıssıdur ṣovuḳdan ḥāṣıl olan yürek aġrısına devādur…*

- **fısdıḳ: (bkz. fıstuḳ).**

- **fıstuḳ:** < Ar. Fıstık; Antep fıstığı, çam fıstığı veya yer fıstığı denilen yemişlerin genel adı (Pistacia vera).

[126a] (1-2) … *likin eger bādem ve fıstuḳ ve ḳabaḳ çekürdegi yaġın çıḳarmaḳ lāzım gelürse anlarıŋ ḳabuġın çıḳarup dögüp…*

- **fülfül:** < Ar. Karabiber (Piper).

[112b] (7-8) … *bir miḳdār fulfulı dögüp balıla ḳarışdurup dimāġa sürseler ḫunnāḳa nāfiʿdür.*

- **ḥalāb:** < Ar. Şam fıstığı (Pistacia vera).

[49a] (5-7) … *balġamı giderüp bal ṣuyın yāḫūd ḥalāb ṣuyın yāḫūd ḫaṭmenüŋ ḳabuġın çıḳarup ve ḳaynatup ṣuyın içüreler…*

- **ḫardal:** < Ar. Hardal otu (Brassica nigra), ak hardal (Snapis alba) ve yabani hardal (Snapis arvensis) olmak üzere iki türü bulunur.
- **ḫaşḫāş:** < Ar. Gelincikgillerden, kapsüllerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür bitkisi (Papaver somniferum)

[130b] (4-6) … *toḫmlar gibi benefşe, nīlūfer ve gül ve ḫaşḫāş ve cırcır ve ʿunnāb ve demür hindī gibi olan şeyleri muḳaddem ṣu ile şöyle ḳaynatup…*

- **ḫaṭme:** (bkz. ḫaṭmī)
- **ḫaṭmī:** < Ar. Hatmi. Ebemgümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisi, ağaçküpesi (Althaea officinalis).

[67a] (9-11) … *ve daḫı şarāblardan benefşe ve nīlūfer ve rummān şarābın virüp daḫı ḫulüvv, ḫaṭmī ve buyan dibi ıṣlanmış ola.*

- **ḥelyūn:** < Ar. Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki, kuşkonmaz (Asparagus officinalis).

[120b] (2-3) …*ḥelyūn (10 direm), toḫm-ı tere (10 direm), toḫm-ı ṣoġan, (10 direm) toḫm-ı kerefes, (10 direm) çörek otı. İmdi bu edviyyeleri on dört eczāsı otuz mıṣḳāl ve altı eczāsı onar dirhem üzerine alup…*

- **ḥennā:** < Ar. ḥinnā'. Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen toz, kına.

[72b] (8-10) … *baʿdehu bir ḳaşuḳ aḳ nefti ol ḥennāya ḳoşup ḳulıncı olduġı yire sürseler bir yumurta bişiminden ziyādece durduḳda yanġusı sākin olup ve uyuşur gibi olur…*

- **ḥummāż:** < Ar. Kuzukulağı otu (Rumex acetosella).

[130b] (1-2) … *alma gibi, ayva gibi, enār gibi, şāhtere gibi ve līmūn ve ḥummāż ve ḳoruḳ ve ot gibi olan şeylerñ cümle muḳaddem saḥḳ idüp ve ṣıḳup…*

- **kāfūr:** < Ar. Hindistan'da yetişen bir bitki, kafurotu (Camphorosma monspeliaca).

[89a] (12) …*ve daḫı her kim birḳaç dirhem rāzyāne [ve] kāfūrı bal mūmı ile maḫlūṭ idüp…*

- **ḳāḳūle:** < Ar. Sıcak iklimlerde yetişen güzel kokulu kakule (Elettaria cardamomum) adlı bir bitkinin bahar olarak kullanılan tohumu.

[118a] (6)… *misk altı mıṣḳāl, suʿūd altı mıṣḳāl, ḳāḳūle altı dirhem, palaṭōr altı dirhem…*

- **ḳaranfil:** < Ar. Karanfil (Eugenia caryohyllata).

[62b] (7-8) *İmdi ʿilācı misk, tuffāḫ şarābın bir miḳdār ʿud ve reyḥān, ḳaranfil.*

- **ḳaṭūnā:** < Ar. Pire otu (Tanacetum coccineum); krş. ḳūtūna.

[74b] (8-10) … *baʿdehu bir miḳdār ḳurımış ḳaṭūnā ile bir miḳdār reyḫān toḫmın eşribeler ile ḳarışdurup içüreler, ziyāde nāfiʿdür.*

- **kebābe:** < Ar. Kebabe, kebabiye, kuyruklu biber (Piper cubeba).

[121a] (11) … *dārcīn dört direm, kebābe dört dirhem, maṣṭakī bir direm, ḫūlicān dört dirhem…*

- **kemmūn:** < Ar. Maydanozgillerden, 50 santimetre yüksekliğinde, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık, güzel kokulu ve otsu bir bitki (Cuminum cyminum) ve bu bitkinin tohumundan elde edilip baharat olarak kullanılan toz..
- **kemyūn:** (bkz. kemnūn)
- **kerefes:** < Ar. Kereviz (Apium graveolens); krş. kerefeş.

[17b] (3-5) *Bu ʿilleti olan kişinüŋ evine aṣlā kerefes ḳomayalar, zīrā kerefes ṣarʿī derdi çündür…*

- **kerefeş:** (bkz. kerefes)
- **keten:** < Ar. Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı bir bitki çeşiti (Linumusitatissimum).

[69b] (3-4) … *v'eger bir miḳdār keten toḫmın muḥkem dögüp bir miḳdār balıla ḳarışdurup ṣabāḥ ve aḫşam yeseler ziyāde nāfiʿdür.*

- **ḳınā:** (bkz. ḥennā).
- **ḳınna:** (bkz. ḥennā).
- **ḳirfa:** < Ar. Amber kabuğu, tarçın ağacına benzer bir ağacın kabuğu (Croton eluteria).

[119a] (3-4) *Zencebīl beş dirhem, ḳirfa beş dirhem, cevz-i bevvāī beş dirhem, besbāse beş dirhem…*

- **maḫmūde:** < Ar. Mahmudiye otu ve bu bitkinin köklerinden çıkarılan reçineye benzer madde (Convolvulus scammonia).

[21b] (5-6) … bu iki kök maḫmūde daḫı ḳoyup içeler, ammā maḫmūdeyi ḳatı ziyāde ḳatmayalar…

- **maḫmūre:** < Ar. Mahmur çiçeği, çiğdem (Colchicum).

[98b] (8) … *ve daḫı buçuḳ dirhem maḫmūre ve bir dirhem maṣṣakīyi muḥkem saḥḳ idüp…*

- **naʿne:** < Ar. Ballıbabagillerden, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz veya menekşe renginde, güzel kokulu, yaprakları baharat olarak kullanılan, çok yıllık ve otsu bir kültür bitkisi (Mentha piperita).

[51b] (7-8) *Eger naʿneyi bir miḳdār sirke ile dögüp maʿdeye ursalar defʿ ide.*

- **nārenc:** < Ar. Turunçgillerden Akdeniz ülkelerinde görülen ve kışın yaprağını dökmeyen bir ağaçla (Citrus aurentium amara) bu ağacın portokala benzer, suyu acımsı meyvesi.

[65b] (5-6) … *ve daḫı nārenc ḳabuġın ḳoḳlasalar ʿaḳla nāfiʿdür…*

- **paḳla:** (bkz. baḳla).

- **reyḥān:** < Ar. Ballıbabagillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, yaprakları güzel kokulu, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık ve otsu bir süs bitkisi, reyhan (Ocimum basilicum).

[79a] (9-10) *Eger, bir miḳdār reyḥānı dögüp baʿdehu ḫayāda olan şiş üzerine ursalar defʿ ide…*

- **rummān:** < Ar. Nar ağacı (Punica granatum) ve meyvesi; krş nār, enār.

[49a] (9) … *rummān yāḫūd lisānü'ṡ-ṡevr ṣuvı yāḫūd nīlūfer şarāpın içüreler…*

- **ṣabr:** < Ar. Sabırlık otu ve bu otdan elde edilen tıbbi bir zamk (Agave americana); krş. ṣabur.

[96b] (5-7) *Eger üç gün her ṣabāḥ birer dirhem ṣabr yeyüp yāḫūd ısıcaḳ ṣu ile içseler uyuzı defʿ idüp nice dürlü derde devādur.*

- **ṣabur:** (bkz. ṣabr).
- **saʿleb:** < Ar. Sahleb. Dağlarda biten salepgillerin örnek bitkisi (Orchis).
- **sināmeki:** < Ar. Baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, birçok türü bulunan bir bitki (Cassia officinalis) ve bu bitkinin bazı türlerinden elde edilen, hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan madde.

[16a] (9) *Eger bir miḳdār sināmeki daḫı içse nāfiʿdür.*

- **ṣumaḳ:** Antep fıstığıgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte kullanılan bir ağaç (Rhus coriaria) ve bu ağacın tohumu.

[55b] (7-9) …*baʿdehu elli dirhem ṣu ile bişürüp ṣumaḳuŋ ḳuvveti ṣuya çıḳduḳda baʿdehu ol ṣudan ḳanı olan göze ṭamzursalar ḳanın defʿ ide…*

- **sūrıcān:** < Far. Sorıncan ağacı (Colchicum autumnale); krş. sūrincān.

[87a] (11-12) Ol maᶜcūn budur: Sūrıcān beş dirhem, şeker beş dirhem. Bunları ᶜadedince alup maᶜcūn idüp yeseler ziyāde nāfiᶜdür.

- **sūrıncān:** (bkz. sūrıcān).
- **sünbüle:** < Ar. Başak.

[122b] (11) *Maṣṭakī iki dirhem, zaġfirān iki direm, sünbüle iki direm, ḥabb-ı belesān iki dirhem…*

- **şaḳāḳul:** < Ar. Yabani havuç, karakök (Pastinaca sativa).

[121a] (12) … *dār-ı fulful üç dirhem, besbāse üç dirhem, şaḳāḳul üç dirhem…*

- **şaḳāyıḳ:** < Ar. Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri türlü renkte, çok yıllık güzel bir süs bitkisi (Paeonia mascula).

[101b] (13) *Bir vaḳiyye şaḳāyıḳ çiçegine dört dirhem saḥḳ olmış rāstuḫ ṭaşın ḳatup…*

- **şayṭaranc:** < Ar. Serkile otu ve kökünden elde edilen bir ilaç (Plumbago zeylanica).

[25a] (7-9) … *baᶜdehu birer miḳdār tayıḫ, ḫardal ve şayṭaranc, ḳızıl boya daḫı nārinc. İmdi bunları alup muḥkem saḥḳ idüp…*

- **ṭarḫūn:** < Ar. Birleşikgillerden, hekimlikte kullanılan, güzel kokulu bir bitki (Artemisia dracunculus).

[35b] (6) …v'eger ṭarḫūnı çiyneyüp diş etlerine sürseler ḳanamasın defᶜ idüp vebāsın gide.

- **tuffāḥ:** < Ar. Elma; bkz. alma (Pirus malus).

[52a] (3-4) … *eşribelerden tuffāḥ şarābı ve ḥummāż şarābı içüp ve ṭaʿāmlardan…*

- **ʿunnāb:** < Ar. Kızılığde, üvez ağacı (Sorbus aucuparis).

[10a] (2) … *benefşe ya ʿunnāb yāḫūd erik şerbeti içüreler…*

- **zaġfirān:** < Ar. Süsengillerden, baharda çiçek açan, soğanlı bir kültür bitkisi, safran (Crocus sativus). Bu bitkinin tepeciklerinin kurutulması ile elde edilen ve çeşitli amaçlarla kullanılan baharat, krş zaʿfirān.

[115a] (6) … *ve ṣalluta gibi şeyler yemeyeler, zīrā zaġfirān bevli ṣarı gösterür…*

- **zaʿfirān:** (bkz. zaġfirān).
- **żanbaḳ:** < Ar. Zambakgillerden, 90-100 santimetre yüksekliğinde, güzel ve iri çiçekli, çok yıllık bir bitki (Lilium candidum).

[7a] (6-7) … *veyāḫūd ḳabaḳ yaġı veyā żanbaḳ yaġı sürseler defʿ ide…*

- **zencebīl:** Zencefilgillerden, Hindistan ve Malezya'da yetişen, yaklaşık 100 santimetre yüksekliğinde, kamış görünüşünde, çok yüksek ve otsu bir bitki (Zingiber officinale). Bu bitkiden elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz.

[118b] (12) *Zencebīl yigirmi beş dirhem ḳabuġı çıḳmış bādem, yigirmi beş dirhem…*

- **zencebīn:** (Bkz. zencebīl).
- **zeyt:** Zeytin (Olea europaea), krş zeytūn.

[96a] (5-7) *Eger bir pārçe ṭuzı zeyt ve sirke ile ḳarışdurup gicik olan ādemiŋ aʿżāsına sürüp temām terleyince durduḳlarında ḫalāṣ ide.*

- **zeytūn:** (bkz. zeyt).
- **zūfā:** < Ar. Çödükotu, zufa otu (Hyssopus officinalis).

[51a] (1-2) … *şarāb-ı zūfāyı bir miḳdār bal ṣuvı birle içürüp ve yine bir miḳdār encīr ve ḳurı üzüm ve bal dögüp…*

V.4.2.2. Tamlama Biçiminde Oluşmuş Terimler:

İncelediğimiz eserde geçen botanik terimlerinden bir bölümü tek kelimeden ibaretken bazen de tamlama yapısındaki birleşik isimlerdir. Bu tür terimler oluşturulurken kimi zaman Arapçanın tamlama sistemi kimi zaman da Farsçanın tamlama sistemi kullanıldığını belirledik. Bunlar:

1. **Arapçanın tamlama kurallarına göre oluşanlar:**

- **ḥayyü'l- ʿālem:** < Ar. Sinir otu, bağa yaprağı (Plantago major; plantago media), krş. ḥayy-ı ʿālem.

[50b] (9-10) … *miḳdār ḳaṭānā ve bir miḳdār ḥayyü'l-ʿālem luʿābın içüreler…*

- **ḫuṣ[y]etü'ṡ-ṡaʿleb:** < Ar. Tilki taşağı otu; it kasarı (Orchis hircina).

[31a] (1-2) …*ḫuṣ[y]etü'ṡ-ṡaʿleb ṣuyın içüp yāḫūd enār ve ṣumāḳ ṣuyın içüreler.*

- **künūzu't-toḫmī:** < Ar. Yaş üzüm için yapılan bir adlandırma?

[117b] (7-9) …*ısıcaḳ günde yaş üzüm yemek ziyāde ṣıtma getürür, zīrā yaş üzüme künūzu't-toḫmī dimişlerdür, yaʿnī ṣıtma ḫazīnesi dimek olur.*

- **lisānü'l-ḥamel:** < Ar. Sinirotu, bağa yaprağı (Plantago majormedia).

[63b] (7-8) … *likin bir miḳdār ḳaṭūnā ve toḫm-ı reyhān ve lisānü'l-ḥamel ve toḫmekān.*

- **lisānü'ṡ-ṡevr:** < Ar. Sığırdili bitkisi (Anchusa officinalis); krş. gavzūbān; ṣığır dili.

[69a] (8-9) *Eger, lisānü'ṣ-ṣevri bişürüp yeseler defᶜ ide…*

- **rūḥü'l-ḳamer:** < Ar. Bir tür bitki; krş. süleymān peyġāmber aġacı, it burnı.

[13b] (10) - **[13a]** (1) *…ve daḫı bir gök vardır ki aŋa sirāceü'l-iḳṭirāb dirler ve rūḥü'l-ḳamer…*

2. Farsçanın tamlama kurallarına göre oluşanlar:

- **ᶜāḳırḳarḥā (ᶜāḳır-ı ḳarḥā):** < Ar. Pire otu, nezle otu (Anayciclus pyrethrum).

[8b] (6-7) *…birḳaç defᶜa bir miḳdār ᶜāḳırḳarḥā ile maᶜan birer pāre ṣaḳız yāḫūd zift çignese, cümle balġamı dimāgdan indürüp geŋzi daḫı pāk eyleye.*

- **buḫūr-ı meryem:** < Ar. Devetabanı bitkisi (Cyclamen coum).

[68a] (6) *İmdi her kim ṣarılıḳ içün buḫūr-ı meryem içseler defᶜ ide…*

- **cevz-i bevvā:** < Ar. Küçük hindistan cevizi (Myristica fragrans).

[29b] (6-7) *İmdi her kimiŋ aġzından rāyiḥa gelse birḳaç gün cevz-i bevvā yeseler defᶜ ider…*

- **dār-ı fülfül:** Uzun biber, baş biberi (Piper longum).

[121a] (12) … *dār-ı fülfül üç dirhem, besbāse üç dirhem, ṣaḳāḳul üç dirhem…*

- **fülfül-i ebyāż:** Karabiber ağacının beyaz renk çiçeği?.

[121a] (12) … *dār-ı fülfül üç dirhem, besbāse üç dirhem, ṣaḳāḳul üç dirhem…*

- **fülfül-i kebīr:** Bir biber çeşiti.

[98a] (8-9) … *velikin temregüsi olan ādemler yoġurt yemekden ve fülfül-i kebīr yemekden ḥaẕer ideler…*

- **dest-i meryem:** < Ar. Deve dikeni (Silyum Marianum).

[77a] (3-5) *Eger, dest-i meryem ile iki ḳarındaş ḳanın muḥkem dögüp baʿdehu rafadān yumurta üzerine eküp içseler ve defʿ ide.*

- **ḥayy-i ʿālem:** < Ar. Sinir otu, bağa yaprağı (Plantago major; plantago media); krş. ḥayyü'l- ʿālem.

[57a] (7-8) … *v'eger ḥayy-i ʿālem yapraġın dögüp göze çekseler gözde olan çıbana ursalar ḫalāṣ ide.*

- **lisān-ı ʿaṣafūr:** < Ar. Kuşdili bitkisi (Rosmarinus officanilis).

[120a] (13) *…lisān-ı ʿaṣafūr on mıs̱ḳāl, ʿūdü's-ṣālib on mıs̱ḳāl, sünbül-i hindī…*

Türkçe sözcükler Arapça ve Farsça tamlamalar içinde bulunmaz. Ancak metinde bu kuralın yıkılarak Arapça bir sözcükle Farsçanın tamlama sistemine uygun olarak Arapça bir renk adının bir araya gelerek oluşturduğu şu terim de ilginçtir:

- **kene-i ebyaż:** < Tr. + Ar. Kene otu (Ricinus Communis).

Farsça tamlama kurallarına göre oluşmuş bir unsuru Arapça, diğeri Farsça olan şu terim de dikkat çekicidir:

- **helīlec-i esved** < Far. + Ar. Kara helile otu.

[118a] (10-11) … *helīlec-i esved yigirmi altı dirhem. İmdi bu ẕikr olınan edviyyeleri ḥesābınca alup aŋa göre bal alup ḫalt idüp…*

Renk adları bitkilerin türünü belirlemede ve yeni terim oluşturmada görev alabilir. İncelediğimiz eserde bir bitkinin türü bildirilirken kimi zaman Türkçenin tamlama sistemine kimi zaman da Farsçanın tamlama sistemine uyulmuş ve

adlandırmaya gidilmiştir. Bu yolla yapılan terimlerde yardımcı unsur ya Türkçe ya da Arapça/ Farsça renk adı vb.dir. Şu örneklere bakalım:

fülfül-i ebyāż   ṣarı ṣabr   ḳızıl kinşic
e.ö. y.ö.   e.ö. y.ö.   e.ö. y.ö.

V.4.3.Farsça Kökenli Botanik Terimleri:

- **amrūd:** < Far. Gülgillerden, çiçekleri beyaz, yurdumuzun her yerinde yetişen bir ağaç (Pirus Communis) ve bu ağacın meyvesi.

[72b] (1) … *ve daḫı ḳulınc olan ādem amrūd, baḳla, çügündür yemekden ḫaẕer ideler…*

- **amrūt:** (bkz. amrūd).
- **bādem**: < Far. bādām. Badem ağacı ve bu ağacın meyvesi(Amygladus Communis).

[118b] (12) *Zencebīl yigirmi beş dirhem ḳabuġı çıḳmış bādem, yigirmi beş dirhem ḳaranfil…*

- **bādrencūrik:** < Far. Oğul otu (Melissa Officinalis); krş oġul otı.

[24b] (2-4) *Bādrencūrik oġul otına dirler, anuŋ bir dürlisi olur, tūrunc ḳoḳusı gibi rāyiḥası olur.*

- **bāġ:** < Far. Bağ, üzüm bağı.

[14a] (9-10) … *ḳokusı daḫı bal ḳoḳusına beŋzer, ṭaġlarda ve bāġlarda olur…*

- **belīle**: < Far. Belile otu (Bellerica Myrobalan).

[123b] (5) *…ammā baʿżı kimsene bir miḳdār belīle bişürüp her kişiye mizācına göre ideler.*

- **dār-ı fulful**: < Far. < Ar. Başbiberi, uzun biber (Piper Longum).

[24b] (9-10) … *ve daḫı her kim dār-ı fulful yese yüzi ḫūb ve mücellā ola…*

- **cünnār:** < Far gülnār. Yabani nar ağacı (Punica Granatum) ve meyvesi, krş gülnār.

[127a] (6-7) *Acı yaġ yüz dirhem, cünnār beş dirhem, ḳara boya beş direm…*

- **çeftālū:** < Far. şeft + ālū. Gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (Persica Vulgaris).

[75b] (12) *Eger, çeftālū yapraġın dögüp göbegine ursalar…*

- **çenār:** < Far. İki çeneklilerden, 30 m'ye kadar uzayabilen, gövdesi kalın, uzun ömürlü, geniş yapraklı bir ağaç, çınar ağacı (Platanus), krş çınār.

[46a] (8) *…ve çenāruŋ bunlara bir miḳdār acı yaġıla saḥḳ idüp ve gice ile süreler…*

- **çınār:** (bkz. çenār)
- **çügündür:** < Far. Pancar (Bera Vulgaris-Folliora).

[72b] (1) … *ve daḫı ḳulınc olan ādem amrūd, baḳla, çügündür yemekden ḫaẕer ideler…*

- **dārcīn: < Far.** Defnegillerden, genellikle Asya'nın güneyinde yetişen ve değişik türleri bulunan bir ağaç, tarçın (Cinnamomum) ve bu ağacın baharat amacıyla kullanılan kabuğu.

[67b] (11-12) *…beyāż günlük ve dārcīn daḫı muḥkem saḥḳ idüp ve bir miḳdār ṣu ile ḳaynatup içüreler…*

- **dūt:** < Far. tūt. Dut (Morus); krş. ṭūd.

[125b] (1-2)… *birer ṭal dūt ṣuyına üçer ṭal şeker ḳatup ḳaynatup temām ḳıvāma geldükde vaḳt-ı ḥācetde nūş etdüklerinde ziyāde nāfiʿdür.*

- **enār:** < Far. Nar (Punica Granatum), krş nar.

[37b] (6-8) … *v'eger şerbet daḫı bulınmazsa enār ya ayvayı ya yoḳurd ṣuvı ile maʿan mercimek ṣōrbāsı bişürüp yeyeler…*

- **encīr:** < Far. Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli bir ağacın (Ficus Carica) meyvesi; krş: ençīr.
- **ençir:** (bkz encīr).
- **fınduḳ:** < Far. Kayıngillerden, kuzey yarım kürenin ılık yerlerinde ve genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen, boyu 6-7 metre, yaygın tepeli bir ağaççığın (Corylus Avellana) sert bir kabuk içinde bulunan yağlı, nişastalı ürünü..

[50b] (1-2) *… siyāh noḫūdıŋ ṣuyın içseler baġurduġı [zamān] seddi aça, sergencübīn daḫı nāfiʿdür ve daḫı zencebīl, fınduḳ, bādem daḫı nāfiʿdür…*

- **fısdıḳ:** (bkz. fıstuḳ).
- **gāvzubān:** < Ar. Sığırdili otu, (Anchusa officinalis); krş. lisānü'ṡ-ṡevr,ṣığır dili.

[130b] (14) *…ṣovuḳ ile gāvzubān yāḫūd nīlūfer ṣuvı birle ideler, cā'izdür*

- **gül ı:** < Far. Gül (Rosa canina).

[23a] (5-6) … *ve daḫı başda olan buḫārı defʿ itmek içün gerekdür ki gül, benefşe, nīlūfer, ḫaṭme toḫmı.*

- **gülnār:** < Far. Yabani nar ağacı (Punica Granatum).

[31a] (6-8) *… ve bundan māʿadā bir dürlü ʿilāc budur ki, gülnār sekiz dirhem, şāb-ı yemenī dört dirhem, zaġfirān iki dirhem…*

- **helīle:** < Far. Helile otu, sarı helile, kara helile gibi türleri bulunur (Terminalia), krş. helīlec.

[123a] (9-10) *… İmdi bu edviyeleri helīle ile belīlenüŋ çekirdeklerin çıḳarup muḥkem dögüp saḥḳ idüp…*

- **helīlec:** (bkz. helīle).
- **ḫīrlu:** < Far. + Tr. Şebboy, mısır menekşesi (Cheirantus Cheiri).

[118a] (8) *… on dirhem, besfāyic on dirhem, ḳabana on dirhem, ḫīrlu on dirhem…*

- **ḫıyār:** < Far. Hıyar, salatalık (Cucumis Sativus).

[116b] (9-10) … *gevdeyi ḳızdurur şeyler yemeyüp ammā erik ve ḫıyār ve ḳarpūz istiʿmāl idüp…*

- **ḫıyārşenbe:** < Far. ḫıyāt + çember. Acur, hinthıyarı (Cassia Futula), krş. ḫıyārşenpe.

[74a] (4) *… bir miḳdār ḫıyārşenbe ve demür hindī içseler ṣafrāyı daḫı ishāl ide…*

- **ḫıyārşenpe:** (bkz. ḫıyārşenbe)
- **ḫurmā:** < Far. Hurma (Phonix Dactylifera).

[108b] (12) *Eger bir miḳdār yalı[n]çaḳ ḫurmā ile [bir] dāne…*

- **ḫūlicān:** < Far. ḫūlincān. Havlincan otu.

[121a] (11) … *dārcīn dört direm, kebābe dört dirhem, maṣṭakī bir direm, ḫūlicān dört dirhem…*

- **ḳarpūz:** < Far. ḫarbūz. Karpuz (Citrullus Vulgaris).

[112a] (5) *Eger bir miḳdār ḳavun ve ḳarpūz ve ḳabaḳ çekürdegin…*

kāşnī: < Far. Yaban marulu, hindiba, (Cichorium Endiva).

[38a] (9-10) *… v'eger kāsnīyi daḫı bir miḳdār bal ile ḳoşup damaġa sürseler…*

- **kelem:** < Far. Lahana (Brassica Olaracea).

[99a] (2) *…sevdā[s]ı olan kimseneler kelem yemekden ve bādincān ve başdırma ve ṣıġır eti…*

- **kendene:** < Far. Yabani pırasa (Allium Porrum).

[55b] (1-2) … *v'eger kendene yapraġın ve çiçegin muḫkem dögüp şişmiş göze ursalar def' ide,…*

- **kenger:** < Far. Kenger, eşek dikeni, (Cynara Cardunculus).

[108b] (11-12) Eger bir ādemiŋ siŋirleri büzilse bir miḳdār kenger yapraḳların yaḳı idüp bozılduḳı yere ursalar def' ider.

- **keşūr:** < Far. Havuç (Daucus Carota).

[117a] (2) … *her ne yese, varsama ve pürinc ve keşūr ve şalġam ve sāyir ıssı otlar ḳoyalar…*

- **kişnīc:** Maydanozgillerden, yaprakları maydanozu andıran, 20-60 santimetre yüksekliğinde, tüysüz, bir yıllık ve otsu bir bitki (Coriandrum Sativum) ve bu bitkinin kurutulmuş meyvesi veya tohumu.

[92a] (9-10) … Eger, ḥamlde ziyā ṣarplansa bir miḳdār yaş kişnīci uyluğına bağlayup aşa ḳosalar fī'l-ḥāl vaż'-ı ḥaml ide…

- **kişt:** < Far. Ekin.

[99a] (4-5) *… ve daḫı herbār kişt ile şeker yemek nāfiʿdür…*

- **ḳōz:** < Far. Ceviz, krş. cevz.

[89a] (9-10) *… ve daḫı bir ādem aruḳ olmaḳ içün bir dāne ḳōzuŋ için çıḳarup ṭartalar…*

- **māḫī[zehre]:** < Far. Sığırkuyruğu bitkisi (Verbascum Sinicatum).

[42a] (3-5) … *enār göbegin beş dāne māḫī[zehre] ve bir dāne hindustān cevzi ve bir pārçe Eflāḳ ṭuzını cümle başḳa başḳa dögüp…*

- **māżī:** <far. < Far. mażū. Servigillerden, yaprakları almaşık ve küçük pullar biçiminde, gövdesi düz olan, dipten dallanan bir süs bitkisi, Mazı (Thuya).

[48a] (5-6) *… ḳurluġan içün yaş māżīyi sirke [birle] ıṣladup ursalar defʿ ide…*

- **mercimek:** <far. Merdubek. Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi (Lens Culinaris) ve tohumu.

[71b] (6-8) *Mes̱elā mercimek ve baṣdırma ve bādilcān ve ṣıġır eti ve sā'ir ṭuzlı ṭaʿāmlardan behrīz üzre olup…*

- **meviyüz:** <far. Üzüm.

[17a] (8-9) *… ve baʿdehu meviyüz ṭayḳı ile yoġurup cevz ḳadarın ṣarʿa dutan ādeme yedürseler bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ola…*

- **nār:** (bkz. enār).
- **nīlūfer:** < Far. Nilüfer çiçeği (Nymphea).

[9a] (1-2) *… veyāḫūd nīlūfer ḳoḳlayup ṣafrā defʿ idici şeyler istiʿmāl eyleyeler…*

- **noḫūd:** < Far. Nohut bitkisi (Cicer Arietinum) ve bu bitkinin yuvarlak tanesi.

[34b] (3-4) *…v'eger noḫūdı ıṣladup ṣuyın agzında ṭutsalar aġrı defʿ ide…*

- **pazu: < Far.** (bāzū) Isbanakgillerden yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabani ıspanak (Beta vulgaris Varcicla).

[88b] (9-10) *… ve pazu[nu]ŋ yaprağın ve bir miḳdār kepek ile cümle birbirinden kifāyet ḳadarı şarāb ile muḥkem ḳaynatup…*

- **persiyāvşān:** < Far. Baldırıkara, birçok eğrelti otu türünün genel adı (Aspelinum Adianthum), baldırıḳara.

[69b] (5-6) … *Eger öksürük, balġam yāḫūd iriŋ gelürse aŋa gerekdür ki bir persiyāvşān ki baldırıḳara dirler…*

- **rāzyāne:** Rezene otu, maydonozgillerden çok yıllık otsu bir birki (Foenicolum Vulgare).

[73b] (6-7) … bir ādem ishāl olmaḳ murād eylese beş dirhem sināmeki, beş dirhem ḳabaḳ şekeri, bir dirhem rāzyāne, bu meẕkūr eczāları muḥkem dögüp

- **şāhtere:** < Far. Şahtere otu (Fumaria Officinalis).

[12a] (6-7) *… nīlūfer şarāpın virüp şāhtere ile līmūn şarābın daḫı ḫalṭ idüp içüreler…*

- **şalġam:** < Far. Şalgam, turpgillerden yumru köklü bir bitki (Brassica Rapa).

[85b] (1) *Eger bir miḳdār şalġamı nıḳrīż üzerine ursalar ḫalāṣ ola…*

- **şeftālū:** < Far. Gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (Persica Vulgaris) ve bu ağacın meyvesi, şeftali.

[93a] (10-11) *Şeftālū miṡāli meyvelerden ve ḥammāmdan ḥaẕer ideler…*

- **toḫmekān:** < Far. Semizotu (Portulace Oleracea), krş semüz ot.

[62a] (9) … *toḫmekān içürüp gök benefşe ve sögüt yapraġı ve ḫıyār…*

ṭūd: (bkz. dūt).

- **ṭurunc:** < Far. Turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen, kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç, turunç ağacı (Citrus Aurantium Amara) ve bu ağacın portakala benzeyen, suyu acımsı meyvesi.

[24a] (9-10) *… v'eger ṭuruncı şeker ile yeseler beŋzi ḫūb idüp ḳızarda…*

- **ṭūt:** (bkz. dūt).
- **türbüd:** < Far. Türbit otu (Conculvulus Turpethum).

[118b] (6) *Türbüd sekiz mıṣḳāl, kerefes bir mıṣḳāl, zencebīl bir mıṣḳāl, ʿāḳırḳarḥā bir mıṣḳāl…*

- **yāsemīn:** Zeytingillerden, beyaz, kırmızı veya sarı renkli güzel kokulu çiçekleri olan, 1-2 metre boyunda tırmanıcı bir ağaççık (Jasminum)

  [7a] (8-9) **– [7b]** (1) *Yāsemīn ḳoḳlamaḳ balḳamdan ve sevdādan ve rūzigārdan olan baş aġrısın defʿ ider…*

- **zerdecū[b]:** < Far. Zerdeçal, Hint safranı (Cucurma Longa).

[126b] (4) … *zerdecū[b] beş direm, yumurta üç dāne, bükrük yaġı yigirmi dirhem.*

- **zurunbāṭ:** < Far. Zidvar, cedvar bitkisi (Curcuma Zedoaria).

[98b] (12) *İmdi her kim zurunbāṭ istiʿmāl eyleseler sevdāyı defʿ ide.*

V.4.4.Grekçe veya Rumca Kökenli Terimler:

İncelediğimiz eserdeki söz varlığına genel olarak baktığımızda Grekçe/Rumça kökenli söcüklerin diğer dillere oranla çok daha az olduğu anlarız. Ayrıca bu dillerden gelmiş terimlerin yoğunlaşmış olduğu saha botanik üzerinedir. Büyük bir geçmişe sahip olan arkaik Yunan tıbbının Doğu tıbbına tesiri kabul edilen bir gerçek. Anadolu'nun zengin bir bitki örtüsü olduğu yine bilinen bir gerçek. Türkler bu coğrafyaya yerleştikten sonra karşılaştıkları bitkilere ad verirken hem Türkçenin türetme yeteneğinden yararlanmış hem de ödünçleme yoluna gitmiştirler. Arapça ve Farsçadan tercüme eserler aracılığıyla dilimize giren sözcükler de yine bu alandaki sayıyı kabartmıştır. Elimizdeki eserde Grekçe/ Rumca kökenli sözüklerin çoğu da dilimize doğrudan değil Arap ve Fars dilleri kanalıyla geçmiştir:

- **anīsōn:** < Rum. Anason (Pimpinella anisum).

[21a] (5-6) *Ol muġlāb budur: Anīsōn, encīr, rāzyāne, ḳızıl üzüm, buyan köki.*

- **asārūn:** < Grk. Kediotu, asaron (asarum europaeum).

[122b] (12) … *gül-i surḫ iki direm, asārūn iki dirhem, selīḫe iki direm…*

- **büber:** < Grk. Piper. Biber (Capsicum annuum).

[70a] (6-7) …*v'eger bir miḳdār büberi bekmez ile ḳaynatup yatacaḳ vaḳtın ısıcaḳla içüp ve örtünüp yatsalar şifā bula.*

- **defne:** < Rum. Yaprakları güzel kokulu ve yaz kış yeşil olan bir ağaç, develik (Laurus nobilis).

[45a] (5-6) …ve her kim defne yapraḳın zeyt yağıyla ḳaynatup ağrıyan siŋirlere sürüp bir miḳdār oġsalar, bi-iẕni'llāh şifā bula…

- **eftīmūn**: < Grk. Bağboğan bitkisi, küsküt, serent (Cuscuta epythimum); krş. eftīmyūn.

[12b] (10) *…veyāḫūd bir miḳdār maṭbūḫ ve eftīmūn yedüreler…*

- **eftīmyūn:** (bkz. eftīmūn).
- **egir:** < Grk. Kasıkotu, azakeğeri, hazambel (Acorus calamus).

[81a] (5-6) … ṭobalaḳ yigirmi dirhem, egir yigirmi dirhem bu eczāları ʿadedince alup muḥkem dögüp…

- **köknār:** < Rum. Çamgillerden, yüksek bölgelerde yetişen, iğne yaprakları kısa, yassı olan, reçineli ve kozalaklı bir orman ağacı (Abies Cilicica).
- **labada:** < Ar < Rum. Sebze gibi kullanılan ekşi ve uzun yapraklı bir bitki, kuzu kulağı, efelek (Rumex petientia); krş. lapada.

[69b] (10) … *labada yapraġınnuŋ toḫmın birḳaç [dāne] yutsalar nāfiʿdür.*

- **līmūn:** < Rum. Limon, (Citrus limonum).

[12a] (6-7) *… şāhtere ile līmūn şarābın daḫı ḫalṭ idüp içüreler…*

- **maʿdanos:** < Rum. Maydanoz (Petroselinum crispum).

[89b] (4-5) Eger bir dirhem maʿdanos toḫmın dögüp ısıtmaya dutmaḳı gibi ṣu ile ezüp içürseler nāfiʿdür.

- **marṣama:** < Rum. Barsama otu; nane kokusuna benzer kokusu olan, büyücek yapraklı bir bitki (Mentha aquatica); krş. varsama.

[29b] (4-5) *…marşamayı burnınuŋ delügine ṣoḳsalar bi-iẕni'llāh sākin ide ve ṣıḥḥat bula, mücerrebdür.*

- **marūl:** < Rum. Birleşikgillerden, geniş ve uzun olan yeşil yaprakları taze olarak yenilen bir bitki (Lactuca sativa)

[7b] (3-5) *Marūl ṣuvı daḫı nāfiʿdür, ammā eger bir pāre sirke ile ḫalṭ idüp ursalar ṣafrādan ise daḫı defʿ ide.*

- **mersīn:** < Rum. Mersin ağacı ve yemişi (Myrtus communis).

[7a] (3-5) *Evvel baş aġrısı'çun mersīn yapraġın bir miḳdār şarāb ile ḳaynatup ziyādesiyle aġrıyan başa ursalar defʿ ola…*

- **papadya:** < Rum. Papatya (Matricaria chamomilla).

[41a] (2-3) *…bir miḳdār papadya yaġın çıḳarup kāh kāh eŋsesine ve çeŋe başlarına sürüp baġlayalar…*

- **ustuḫūṭus:** < Grk. Karabaşotu (Lavandula stoechas).

[11a] (8-9) … *anuŋ ʿilācı ṣabāḥ aḫşam birḳaç gün ustuḫūṭus maʿcūnın yeyeler…*

V.5. Hayvan Bilimiyle (Zooloji) İlgili Terimler

Zoolojiyle ilgili terimleri sıralarken ait oldukları dili esas alarak bir tasnif yaptık. Buna göre:

V.5.1. Türkçe Kökenli Terimler:

- **arı:** Zar kanatlılardan, bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan böcek; arı (Apis Mellifica).

[5b] (6) *Yılan ve çıyan ve ʿaḳreb ve arı ṣoḳanuŋ ʿilācın beyān [ider].*

- **aṭ:** Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan (Equus caballus).

[92b] (1-2) *Eger aṭ boḳın tütsi virseler tiz vażʿ ide.*

- **ayu:** Memelilerden etobur takımından, beş parmaklı, tabanlarına basarak yürüyen, iri gövdeli hayvav; ayı (Ursus arctos).

[16a] (8)… *vʿeger ayu ḳanın yalasa nāfiʿdür.*

- **balıḳ:** Omurgalılardan, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı; balık.

[100b] (5-6)… *velikin balıḳ ve yoġurt ve yaş meyvelerden ḥāṣıl olur.*

- **bayḳuş:** Başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı; baykuş (Strix).
- **bıldırcın:** Tavukgillerden, boz renkli, benekli, göçebe kuş (Coturnix).

[66a] (2-3)… *daḫı herbār bıldırcın etin yeseler ḳalbe feraḥ ve yürege ḳuvvet vire…*

- **bilüç:** Tavuğun küçüğü, erginleşmemiş tavuk veya horoz; piliç.

[95a] (3-4)… *daḫı bu marīżüŋ ibtidā ġıdāsı bilüç ile nārdeng ṣōrbāsı yāḫūd…*

- **bit:** Bit, parazit; yarım alt kanatlılar grubuna giren, insan veya memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek (Pediculus).

[106b] (10-11) *Eger çügündüri ḳaynatup ṣaçına ṣuyın ṣaçsalar başda olan sirke ve bit ḳırılup defᶜ ola.*

- **buzağı:** Yeni doğmuş, ana sütüyle beslenen sığır yavrusu; buzağı.

[61b] (9)… *v'eger buzaġı bevlini ḳulaḳ ṣancusına ṭamzursalar ḫōş ide, mücerrebdür.*

- **çaylaḳ:** Yırtıcılardan, uzun kanatlı, çengel gagalı, küçük kuşları ve fare gibi zararlı hayvanları avlayan, tavuk büyüklüğünde bir kuş (Milvus migrans).

[56b] (7)… *bir iki dāne çaylaḳ beynisini penbeye alup ḫıfẓ idüp…*

- **çekürge:** Düz kanatlılardan, uzun olan art bacaklarına dayanarak uzağa sıçrayabilen, birçok türü olan bir böcek, çekirge (Acridium).

[92a] (5-6) *Eger, bir ḳaç dāne çekürge ayaḳların dögüp sigiller üzerine ursalar defᶜ ide…*

- **çıyan:** Çok ayaklılardan, sarımtırak renkte, zehirli bir böcek; çıyan (Scolopendra).

[111a] (2) *Eger bir baş ṣarmısaġı dögüp yılan ve çıyan zaḥmetine ursalar defᶜ ide.*

- **çuḳluḳ:** Çullukgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'da yaşayan, 32 cm uzunluğunda, tüyleri kahverengi ve kül rengi, göçebe, eti için avlanan, uzun gagalı göçebe bir kuş, bekas; çulluk kuşu (Scolopax rusticola).

- **deve**: Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan; deve (Camelus).

[26a] (4)… *deve yüniyle gilermenī sevdā ile ezüp yüzine süreler…*

- **erünbüçek:** İnce bir ağ kurarak küçük böcekleri avlayan eklemli bir hayvan; örümcek (Aranea).

[90a] (2-3)…*ve daḫı rıbᶜ ısıtmasına uġrayan ādem bir dāne erünbüçeki ṭutup boynına aṣa ḳoyalar defᶜ ola…*

- **eşek:** Atgillerden, uzun kulkalı binek ve hizmet hayvanı, merkep, karakaçan (Equus Asinus).

[16b] (4-5)… *baᶜdehu bir eşek bedenini daḫı bulup baᶜdehu bir delüksüz igneyi daḫı ayaġı ucına ḳaḳup…*

- **geyik:** Geyikgillerden, erkeklerinin başında uzun ve çatallı boynuzları olan memeli hayvan; geyik (Cervus Elaphus).

[9a] (9-10) *Eger başıŋuŋ duluŋları aġrırsa geyik derisinden yāḫūd at derisinüŋ parçesinden tütsi virseler defᶜ ola.*

- **gögercin:** Güvercingillerden, hızlı ve uzun zaman uçabilen, kısa vücutlu, uzun tüylü, birçok evcilleşmiş türü bulunan, yemle beslenen kuş (Columba).

[78a] (6) *İmdi her kim gögercin boḳın ṣuyla ḳaynatup…*

- **güve:** Pul kanatlılardan bir böcek, güve (Tine pellionella).

[107a] (2-3) *Eger yılan dirisin esbāb arasına ḳosalar güve düşmeye.*

- **inek:** Dişi sığır.

[49b] (5-6) … *ve daḫı ḳızıl inek südini ḳomadın ṣaġıldugı gibi içeler…*

- **it:** İt, köpek; krş. köpek.

[14b] (10)-[15a] (1) Ol it daḫı çekinüp ol otı ḳoparsa gerekdür.

- **ḳaplubaġa:** Kaplumbağalardan, çok sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşayan ağır yürüyüşlü, dört ayaklı, sürüngen hayvan (Testudo).

[87b] (5-6) İmdi her kim ḳaplubaġa ḳanın alup vacaᶜ-ı mafāṣıla sürseler defᶜ ide.

- **ḳarınca:** Zar kanatlılardan, toplu olarak yaşayan, yuvaları toprağın altında olan ve birçok türü bulunan böceklerin genel adı; karınca (Formica).

[106a] (12) … *bir pāre ḳaṭrānı ḳarınca delügine ḳosalar artuḳ çıḳmaya.*

- **ḳaz:** Perde ayaklılardan, uzun, beyaz ve gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş krş. ġaz (Anser).

[109a] (10)… *Eger bir miḳdār ḳaz boḳın tükürük ile merhem gibi idüp…*

- **keçi:** Geviş getirenlerden, eti, sürü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan; keçi (Capra hircus).

[24a] (1-2)… *ve daḫı keçi ile ṭırfīl, ṣıġırı, develer daḫı gögercin palāzın çoḳ yedürmeyeler…*

- **keklik:** Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyüboz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş; keklik (Perdrix).

[68b] (3) … *keklik beynisin şarāb ile içseler ṣarılıġı defᶜ ide.*

- **kertenkele:** Kertenkelelerden, uzun vücutlu, sivri kuyruklu, çevik, böcekçil, küçük sürüngen hayvan (Lacertus).

[43b] (5-6)… *içine yılan ya sülük veyā kertenkele girmiş olsa…*

- ḳırlanḳıç: Kırlangıçgillerden, geniş gagalı, çatal kuyruklu, ince uzun kanatlı, küçük göçebe kurş (Hirundo), krş. ḳırlanḳuç.

[92b] (12)… *ḳırlanḳıç ḳanın kendü bilmedin içürseler cimāʿ hevesi kār olmaya.*

- ḳırlanḳuç: (bkz. ḳırlanḳıç).
- ḳıṣraḳ: Kısrak, dişi at.

[108b] (5) *Eger bir ʿavratuŋ südi kesilse bir miḳdār ḳıṣraḳ südin içse…*

- kipri: Kirpigillerden, uzunluğu 25-30 cm olan, sırtı dikenlerle kaplı, memeli hayvan (Erinaceus Europaeus).

[97b] (7)… *ve daḫı firenk zaḫmetine bir dāne kiprinüŋ kendüsin bulu[p]…*

- ḳoyun: Geviş getirenlerden, eti, sürü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan (Ovis Aries).

[75a] (2) … *ḳoyunuŋ cigerinden büryān idüp yeseler ḳabż eyleye.*

- köpek: Köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen hayvan (Canis Familiaris).

[102b] (7-8) … *yanıḳara içün bir iki dāne köpek yavrucuḳların öldürüp ve ḳarnın yarup ısıcaḳla üzerine baġlasalar nāfiʿdür.*

- ḳurt: 1. Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşanan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan (Canis Lupus).

[16a] (8-9) *Eger ḳurt gözin getürse nāfiʿdür.*

2. Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı hayvan; kurtçuk, böcek, bağırsak paraziti.

[85a] (4) … *acı peynür ki ḳoḳmış olup ve ḳurt daḫı düşmiş ola…*

- **ḳuş:** Yumurtlayan omurgalılardan, akciğeri, sıcak kanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı, uçucu hayvanların ortak adı.

[13b] (9) … *bir cümle ḳuşlardan bu süglün eti insāna ziyāde nāfiʿdür…*

- **oġlaḳ:** Keçi yavrusu.

[93a] (5) … *ġıdāsı oġlaḳ eti yāḫūd erkek şişek eti ve enār…*

- **ördek:** Perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan, su kuşu (Anas).

[104b] (7-8) … *ve daḫı ördek ve ṭavuḳ yaġın süst olan endāmlara sürseler defʿ ide…*

- **örümcek:** (bkz. erünbüçek).
- **palaz:** Kaz, ördek, güvercin vb. bazı kuş yavrularının civcivlikten sonraki durumu.

[52b] (4) … *ṭavuḳ ve piliç ve serçe ve gögercin palazı yeyüp…*

- **piliç:** (bkz. bilüç).
- **ṣaḳṣaġan:** Kargagillerden, karnı beyaz, kanatları ve kuyruğu kül rengi, diğer yerleri parlak, kara, uzun kuyruklu, kuş, alacakarga, alakarga (Pica pica).

[61b] (7-9) … *v'eger ṣaḳṣaġan beynini bir pāre balıla maḫlūṭ idüp eşitmez olan ḳulaġa ḳosalar bi-iẕni'llāh ḫalāṣ ide…*

- **serçe:** Serçegillerden, insanlara yakın yerlerde yaşayan, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuş (Passer Domesticus).

[91b] (5-7)… serçe boḳın ādem tükürükiyle ezüp baʿdehu sigilleri bir pāre ḳazıyup ursalar defʿ ide.

- **ṣıçan:** Sıçangillerden, fareden iri, zararlı birçok türü bulunan kemirgen, memeli hayvan (Rattus).

[106b] (5) *Mürtezengi dögüp peynüre ḳatsalar ṣıçan olan yere ḳosalar cümle sıçanlar kır[ılur].*

- **ṣığır:** Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı.

[86b] (1) … *ziyāde ṣığır tizegin cemīʿ idüp, ammā tāzesi ola…*

- **ṣığırcuḳ:** Serçegillerden, siyah renkli, uzun gagalı, serçeden iri, ötücü bir kuş, çoğurcuk, çekirge kuşu (Sturnus Vulgaris).

[81b] (12) … *ve daḫı ṣığırcuḳ eti buŋa yaḳındır…*

- **siŋek:** Çift kanatlılardan, birtakım uçucu kuşların genel adı.

[106a] (5-6) *Cümle ḳuşlar, cümle siŋekler ol [e]vden ḳaçalar.*

- **sirke:** Bit, tahtakurusu vb. asalak böceklerin yumurtası.

[106b] (10-11) *Eger çügündüri ḳaynatup ṣaçına ṣuyın ṣaçsalar başda olan sirke ve bit ḳırılup defʿ ola.*

- **ṣoġulcan:** Yuvarlak veya yassı, uzun kurtlara verilen genel ad.

[42b] (8-9) … *maʿdeye enmiş olursa ṣoġulcanı düşüren otlardan yeseler sülügi düşürür.*

- **süglin:** Sülüngillerden, kuyruğu çok uzun, eti yenilen bir kuş (Phasianus colchicus).

[13b] (7) … *ve daḫı süglin etin kebāb idüp…*

- **sülük:** Sülüklerden, tatlı sularda yaşayan vücudunda yirmi iki sindirim kesesi olduğu için bir kezde ağırlığının sekiz katı kan emebilen, halk arasında bazı kan hastalıklarının tedavisinde yararlanılan hayvan (Hirudo Medicinalis).

[42b] (5) *İmdi eger bir ādemiŋ boġazına sülük dursa…*

- **şişek:** İki yaşındaki koyun.

[93a] (5) … *ġıdāsı oġlaḳ eti yāḫūd erkek şişek eti…*

- **ṭavşan:** Tavşangillerden, eti yenen, hızlı koşan, postundan yararlanılan bir memeli türü (Lepus Europeus).

[67b] (13)… ve daḫı ṭavşan etin ve yaġın ve ḳavurma idüp…

- **tilki:** Köpekgillerden, uzunluğu 90, kuyruğu 30 santimetre kadar, ırklarına göre çeşitli renklerde olan, ağız ve burnu uzun ve sivri, kümes hayvanlarına zarar veren, kürkü beğenilen bir memeli türü (Vulpes).

[103b] (7-8) *Eger tilkinüŋ etin yeseler cüẕẕam ve fālice ve laḳvaya ziyāde nāfiʿdür…*

- **yarasa:** Yarasalardan, ön ayakları perdeli kanat biçiminde gelişmiş, vücudu yumuşak sık kıllarla kaplı, iskeletleri hafif yapılı, uçabilen memeli hayvan (Vespertilio).

[85b] (2-3) … v'eger yarasayı ṭutup başın bir baḳır ḳab içine zībaḳ yaġıyla müḥerrā olınca bişürüp…

- **yengeç:** Eklem bacaklılardan, kabuklu, birinci ayak çifti iki kıskaç olarak gelişmiş, eti için avlanan, suda yaşayan bir böcek.

[60a] (3-4) … *v'eger yengeç gözini getürseler uyumaya.*

- **yılan:** Sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yerdegezen, uzun hayvan.

[110b] (8-9) …*demür dikenin yılan ṣoḳmış ādeme içürseler mażarratın defʿ ide.*

İncelediğimiz eserde 55 ayrı Türkçe hayvan adı geçtiğini belirledik. Üstte sıraladığımız hayvan adlarına dikkatlice bakılırsa birçoğunun yaşa, cinsiyete, türe hattta yavrularına göre farklı adlar altında isimlendirildiği anlaşılır.

Hayvan adları içinde üst kategoriyi, genel adı bildiren, herhangi bir cinsiyet, yaş vb. gözetmeyen isimlere **'aṭ'**, '**ḳuş'**, **'köpek'**, **'ṣıġır'**, **'ḳarınca'**, '**ḳaplubaġa'**, '**çekürge'** ve **'balıḳ'** terimleridir.

Cinsiyet gözönünde bulundurularak da hayvanlar farklı adlarla anılır. Metinde bununla ilgili terimler şunlardır:

	Dişi	→	Eril
ṣıġır (üst kategori)	**dişi ṣıġır**	→	**erkek ṣıġır**
	Ø		**erkek şişek**
	inek		**Ø**
	ḳısraḳ		**Ø**
	keçi		**Ø**

İncelediğimiz eserde '**oġlaḳ'** ve '**buzaġı'** sözcükleri hayvan yavrularının adlandırılması için de ayrı adlar kullanıldığını gösterir. Bu da metnin yazıldığı dönemde Türkçenin inceliklerini göstermesi, söz varlığındaki zenginliği kanıtlaması açısından son derece önemlidir.

Hayvanların yaşları da kimi zaman adlandırmada dikkate alınır. İncelediğimiz eserde bununla ilgili olan '**şişek'** , **'palaz'**, **'bilüç'** hayvanın erişkinlik süresine göre aldığı adlardır.

Belirli bir grubu bildiren genel adlarlaberaber alt öbekte bulunan çeşitli hayvan adları da incelediğimiz metnin söz varlığı içinde gözlenmlenir:

köpek (üst kategori)	ḳuş (üst kategori)	
------------------------→	------------------------→	
tilki	bayḳuş	çuḳluḳ
ḳurt	bıldırcın	gögercin
	ḳaz	keklik
	ördek	şaḳşaġan
	serçe	şıġırcuḳ
	yarasa	

Eserde geçen hayvan adlarını incelerken Türkçede bu konu üzerine yapılan çalışmaların sayıca az olduğunu gördük. Özellikle hayvan adlarının kökeni üzerine birkaç araştırma dışında bu konu ele alınmamıştır (Doğan, 2002: 615-659). Bunda organ adlarında da olduğu gibi birçok hayvan adının kökenini açıklamada yeterli ipucuna sahip olmayışımız, kimi zaman da fikir birliğine varılamamış olması başta gelir.

Farklı kaynaklardan yararlanarak hayvan adları ve bunların kökenleri üzerine verileri ortaya koyan Doğan bu isimlerin yapılırken isim veya fiil kök ya da gövdelerine çeşitli yapım eklerinin getirilmesiyle (kalıplaşmış halde) beraber isim + isim, sıfat + isim yapılarına da değinir.

İncelediğimiz eserde Türkçe hayvan adlarının bu kadar çok ve çeşitli oluşu Türklerin doğaya dönük bir yaşam sürdüğünü bir kez daha ortaya koyar. Devrin tıp kitapları Arapça ve Farsça eserlerden bazen de birbirlerinden kopya edilerek yazılsa da her birinin dilimizde bir karşılığının oluşu, hatta daha ince bir adlandırmaya

(cinsiyet, yaş vb.) gidilmesi devrin bu konudaki eserlerinde zengin bir söz varlığı sunulmasını sağlar.

V.5.2. Arapça Kökenli Terimler:

- **ʿaḳreb:** < Ar. Akreplerden, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcek (Scorpio).

[110b] (12) *Eger bir pāre naġneyi çigneyüp ʿaḳreb ṣoḳan yere ursalar nāfiʿdür.*

- **fīl:** < Ar. Filgillerin hortumlular takımından, Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, çok iri, kalın derili hayvan (Elephas).

[107b] (3-4) … *ol ʿavrat ʿömrinde ḥāmile olmaya ve daḫı fīlüŋ bevlin içseler ḥāmile ola.*

- **ḫınzīr:** < Ar. Çift parmaklılardan, eti, yağı, derisi veya kılı için beslenen, evcil hayvan; domuz (Susacrofa domestica).

[94b] (9-10) …*baʿdehu merhem-i ḫanāzīr ki ṭuzsuz ḫınzīr yaġın maḫlūṭ idüp uralar…*

- **hüdhüd: < Ar.** *Çavuş kuşugillerden, uzun yay biçimli gagalı, güvercinden küçük, başı sorguçlu, kısa kanatlı bir kuş, ibibik, hüthüt, çavuş kuşu* (Upopa epops).

[22b] (5-6) … *İmdi unutsaḳlıḳ içün hüdhüd gözin getürseler nāfiʿdür…*

- **kelb:** < Ar. Köpek, it, krş: köpek.

[80a] (9)… *ḥattā ol uyaŋın pārçesin ḳoparup kelbe virseler…*

- **merkeb:** < Ar. Eşek.

[106b] (1-2) Eger merkebüŋ südüni bir miḳdār kemnūn ile ḳarışdurup bir yoġun aġaca sürüp…

- **pūzīne:** < Far. Maymun, şebek.

[82b] (1) *Eger pūzīnenüŋ ḳurusın saḥḳ idüp…*

V.5.3. Farsça Kökenli Terimler:

- **bülbül:** < Far. Bülbül (Luscinia megarhynchos).

[60a] (7) … *bülbülüŋ tügün daḫı getürseler uyumaya.*

- **canāvār:** < Far. Bit, pire, yılan, fare, akrep vb. insana zarar veren çoğunluğu zehirli hayvan, canlı.

[111a] (3) *Eger bir pāre oġul otı evde ḳosalar aġulu canāvār kār ḳılmaya.*

- **şāhīn:** < Far. Kartalgillerden, Avrupa ve Asya'nın dağ, orman ve çalılıklarında yaşayan, 50-55 santimetre uzunluğunda yırtıcı bir kuş (Buteo buteo).

[61a] (2-3) … *v'eger şāhīn ödin ṭurb ṣuvı birle ḳulaġına ṭamzursalar ṣaġırlıġın defʿ ider.*

- **ḫorōs:** < Far. Horoz, tavuğun erkeği.

[78b] (5) *Eger, ḫorōsuŋ ḳursaġın döşege işeyen oġlana yedürseler bir daḫı işemeye…*

- **ḫorōz:** (bkz. ḫorōs)
- **kebūter:** < Far. Güvercin (Columba).

[103b] (11-12)… *niçe menfaʿatlerine behāyadur, velikin kebūter etinüŋ ḥāṣṣası böyledür…*

İncelediğimiz metinde kullanılan Arapça ve Farsça hayvan adlarının bir bölümünün Türkçe karşılıkları da yine aynı eserde kullanlmıştır. Eş veya yakın anlamlı bu tür kullanımlara şunları belirledik:

gögercin – kebūter

eşek - merkeb

köpek/it – kelb

Genellikle Türkçe bir hayvan adı vb. Arapça ya da Farsça bir sözcükle eş ya da yakın anlamlı olsa da iki ayrı Türkçe sözcük de eş anlamlı olabilir. Hayvan adlarıyla ilgili olarak ‘köpe-it’ buna örnektir.

V.5.4. Rumca Kökenli Terimler:

- **istiridye:** < Rum. Yassı solungaçlılardan, güçlü kaslarla birbiri üzerine kapanan iki çeneti olan bir deniz yumuşakçası (Ostrea edilus).

[81a] (9) **…** *ve daḫı düpüri çıḳan ādem bir miḳdār istiridye ḳabuġın muḥkem yaḳup…*

V. 6. Renk Adlarıyla İlgili Terimler ve Renk Adlarıyla Kavramlaştırma

Türkçede renklerin adlandırılması sırasında doğrudan doğruya doğadaki nesnelere dayanılmakta, böylece renk sıfatlarının son derece canlı bir biçimde dile getirilmesi sağlanmaktadır. Türkçe yalnız ayrı köklerden oluşmuş ana renkleri içermemekte, ayrıntıya inerek çok değişik renk tonlarını da canlı biçimde adlandırmaktadır (Aksan, 2004:58). İncelediğimiz eserde belirleyebildiğimiz renk adları şunlardır.

- **Temel renk adları:**
- **aḳ:** Ak, beyaz. **[45a]** (1)… *eger anuŋ başı aḳ ise anı yarmayup bütün…*

Renk adı olan sözün (yumurta aḳı) biçiminde yeni bir kavram da kurduğunu gördük.

[123b] (13)… *şeker ezüp ve iki dāne yumurṭa aġın ḳatup…*

- **al I:** Al, kırmızı. **[129a]** (10)*… tā rengi dönüp al olınca aḳıdalar…*
- **gök:** Yeşil, mavi. **[86a]** (3) *… ṭamarlarıŋ gök ve yoġun ve dolaşuḳ olur.*
- **ḳara:** Kara. **[108b]** (4) *Eger bir dirhem ḳara boyayı yese…*
- **ṣaru/ṣarı:** Sarı **[111b]** (9)*… beŋzi ve gözi ṣaru olup istifrāġ idicek ṣafrā ḳuṣar.*

Bu renk adı aynı zamanda ‘aḳ’ sözünde olduğu gibi (yumurṭa ṣarısı, yumurṭanuŋ ṣarusı) biçimlerinde yeni bir kavram adı da kurar.

[42b] (1) …bir iki yumurṭa ṣarısıyla maẖlūṭ idüp ısıcaḳla depesine ursalar…

- **ḳızıl:** Kızıl, kırmızı. **[21b]** (7) *… mizācında gözi ṭamarından ṭamarı ḳızıl olup…*
- **yaşıl:** Yeşil. **[17b]** (9-10)… *dilinde olan ṭamarları yaşıl reng olur.*

Üstte verdiğimiz renk adlarının tümü Türkçe kökenlidir. Metnimiz içinde kökeni Arapça ve Farsça olan renk adları da bulunur. Bunlar:

- **āsumānī:** < Far. Açık mavi. **[105b]** (9-10)*… İmdi her kim gün çiçegi ki āsumānī renglü ola…*
- **beyāż**: < Ar. Beyaz, ak. **[78b]** (6)… *bā-ḫuṣūṣ ki ṣāfī beyāż ḫorōs ola, ziyāde nāfiʿdür.*
- **ḳırmızı:** Kırmızı. **[121a]** (1)… *beŋzin ṣāfī ḳırmuzı gül gibi idüp…*
- **māʼī:** < Ar. Mavi, mor. **[94a]** (2-3)*… gözinüŋ māʼīligi siyāhlıġa tebdīl olur…*
- **mōr:** < Ar. Mor. **[19b]** (7-8)… *beŋzi kāh mōr ve kāh ḳaraya māʼil olur.*
- **siyāh:** < Ar Siyah. **[12a]** (4-5)… *ḳan ḳalabe idüp siyemmāsı siyāh renk olursa…*

Renk adlarıyla ilgili pekiştirme yapmanın yollarından biri ikilemelerden yararlanmaktır. Yakın anlamlı iki renk adının tekrarıyla oluşmuş şu renk adı incelediğimiz eser içinde devrin bu eğilimini göstermesi açısından güzel bir örnektir:

- **ġara yaġız** **[94a]** (2)… *daḫı eger gök gözlü oġlanı ġara yaġız ʿavrata emzürseler…*

- **Ara renkler:**

İncelediğimiz eserde bir renk tonunu bildirmek için çoğunlukla temel bir renk adı üzerine ekler getirilerek (-(I)mṭUrAḳ, -cA) yeni adlar türetilmiştir.

- **alaca:** Alaca, alacalı. **[18b]** (6)*… ḥayāsınuŋ biri bir dürlü alaca olup…*

- **ḳaraca:** Rengi karaya yakın, karamsı, karaca; krş. ḳaramturaḳ.

  [64b] (9)… *ḳoyun etinüŋ ḳaraca yerinden alup…*

- **ḳaramturaḳ:** Siyahımsı; krş. ḳaraca.

  [21b] (7) *… mizācında gözi ṭamarından ṭamarı ḳızıl olup…*

- **ḳızılca:** Kırmızımsı, kızılca, kızıla çalar.

  [25a] (3-4)… *insānuŋ yüzinde baʿżı ḳızılca ve yumruca şeyler peydā olur…*

Eklerle yapılan türemiş renk adları olduğu gibi doğadaki nesnelere dayalı bir anlatım yolu da izlenmiş şu örnekler Türkçenin kavramlaştırma yollarından birini göstermesi ve doğayı gözlemlemekteki becerimiz açısından dikkat çekicidir:

- **zaġfirān renginde:** Sarı renkte, safran sarısı.
- **ṭūrunc …renginde:** Turuncu.
- **ṭūrunc ḳabuġı gibi:** Turuncu, turuncuya yakın bir renk tonu.
- **ḳırmuzı gül gibi:** Kırmızıya yakın bir renk tonu.

  [114a] (6-7)…*bevli ṣarı, ṭūrunc ve zaġfirān renginde olup…*

  [115a] (10-11)*… göreler ki rengi ṭūrunc ḳabuġı gibi olup…*

  [121a] (1)… *beŋzin ṣāfī ḳırmuzı gül gibi idüp saçı inzāl eyler.*

Türkçe renk adlarıyla Arapça ve Farsça renk adları eş anlamlı olarak metinde kullanılmıştır. Bunlar arasından **'aḳ-beyāż, ḳara-siyāh, gök-māʿi-āsumānī'** eş veya yakın anlamlıdır. Kullanım sıklığı açısından 32 kez eserde geçen Türkçe 'aḳ'a karşılık Arapça 'beyāż' sözü sadece 6 kez kullanılmıştır. Bu da Türkçe olan renk adından yana bir tutum izlendiğini ve kavramlaştımada da daha çok onun

kullanıldığını gösterir. Fakat, metinde 14 kez geçen 'ḳara'ya karşılık 16 defa 'siyāh'ın yer alması ve kavramlaştırmada da kullanılması Arapça olanın yaygınlaşmaya başladığına işaret eder. Günümüz yazı diline bakacak olursak kullanım sıklığı açısından 'beyaz'ın Türkçe kökenli 'ak'ın önüne geçtiğini söyleyebiliriz.

Renk adlarındaki eş anlamlılık yalnızca dile alıntı sözcüklerin girmesiyle oluşmamıştır. Eş anlamlı olarak kullanılan ve incelediğimiz eserde geçen al (1 kez) ve ḳızıl (38 kez) sözcükleri Türkçe kökenli olup eş anlamlıdır. Arapça ḳırmızı (1 kez) ise yine bu sözcüklerle eş anlamlıdır.

Metinde kullanılan birçok renk adı kalıplaşmış birleşik isimler (sıfat tamlaması yapısında) içinde yardımcı öğe olarak görev alır. İlgili tamlamaların çoğunluğunda bitkiler başta olmak üzere hastalıklar vb. ile ilgili çeşitlemelere gidilerek onların herhangi bir türü adlandırılır.

[95b] (3-4) aḳ ṣoġanı	**[55b]** (9) aḳ sūsen	**[61a]** (4) aḳ günlük
[72b] (8) aḳ nefti	**[74a]** (8) aḳ ḥalvā	**[84b]** (5) aḳ sūrincān
[90b] (10) aḳ bahāḳ	**[26b]** (3) yumurta aġın	
[31b] (2) beyāż bal	**[67b]** (11) beyāż günlük	**[66b]** (4) beyāż ṭurb

toḫmın

Renk adı 'aḳ'ın bir tıp terimi olarak metinde katarakt (gözde olan aḳ/ göz aḳı vb. biçimlerde) karşılığı olarak kullanılması Türkçe söz varlığının zenginliğini göstermesi açısından dikkate değerdir. Bugünkü yazı dilinde bir anatomi terimi

olarak göz yuvarının dışını saran sert tabaka karşılığı için kullanılan bu terimi pekâlâ Fransızca katarakt (cataracte) karşılığında Türkçe tıp diline kazandırabiliriz.

[56b] (3-5)… *ammā **göz aġı** güneşde yörümekden oldı ise afyūn mühri ḳoḳlayup bir pāre gözine dutsalar, bi-iẕni’llāh defᶜ ide.*

[62a] (9) gök benefşe

[27a] (8) ḳara çörek otun	[83a] (7) ḳara yosun	**[100b]** (11) ḳara aġaç
[86a] (7) ḳara zernīḫ	[91a] (9) ḳara üzüm←------→	[106a] (2) siyāh üzümi
[50b] (1) siyāh noḫūdıŋ	[96a] (8) ḳara boyanuŋ	
[88a] (8) ṣarı yaġla	[104b] (12) ṣarı ṣabr	[108b] (1) ṣarı kükürdi
[123a] (8) ṣarı helīle		
[10b] (1) ḳızıl üzüm	[25a] (8) ḳızıl boya	[25b] (5) ḳızıl gül
[55a] (3) ḳızıl aġaç	[57b] (8) ḳızıl noḫūdı	[77a] (1) ḳızıl behmeni
[13a] (9-10) ḳızıl kinşic		

V. 7. Çalışmamız Sırasında Karşılaştığımız Zorluklar ve Çözüm Yolları

- Eldeki eser tıp konusunda yazıldığı için önce eski tıp anlayışını ve bu anlayışın oluşmasındaki süreci öğrenmemiz gerekti. Dil ve kültür arasındaki ilişkiden hareketle metnin anlamlandırılmasında devrin bilim anlayışının iyice benimsenmesi gereği de bu noktada kendini ele vermiş oldu.
- Botanik, zooloji, anatomi, fizyoloji gibi temel bilim dalları konusunda araştırmalar yaparak bu sahalardaki terminolojiden haberdar olduk.
- Modern tıbbın sunduğu bilgilerle eski tıp anlayışı arasındaki bilgileri örtüştürmeye çalışırken temkinli davrandık. Zira geçmiş tıp anlayışımıza göre belirlenen bir hastalıkla bugünkü anlayıştaki arasında farklar olabilir.
- Sözcüklerin terim anlamlarına ulaşabilmek için benzer konularda yazılmış diğer metinlerle yeri geldikçe eldeki eseri karşılaştırdık. Günümüze kadar eski tıp terimleri üzerine Seyfullah Türkmen'in (2006) çalışması haricinde doyurucu bir inceleme yapılmadığından anlamlandırmada kimi zaman güçlük çektiğimiz yerler de oldu..
- Eserin yazıldığı dönemin tarihî ve sosyal olguları hakkında gerekli araştırmalara ulaşmak durumundaydık. Çünkü hangi hastalığın hangi yüzyılda görülmeye başlandığı veya nerede yayıldığı gibi bilgiler metnin tarihlendirilmesi ve anlamlandırılmasında yol gösterici olmuştur.
- Müellifin eseri kurarken hangi kaynaklardan yararlanmış olabileceğini de araştırdık. Eldeki tıp kitaplarımızın bir bölümü çeviri olduğu gibi bir bölümü de aynı konudaki başka eserlerden derlenerek oluşturulmuş toplama çalışmalardır. Bunun sonucunda incelediğimiz eserin kısmen telif kısmen tercüme ve toplama bir eser olduğu sonucuna ulaştık.

- Bu tür eserlerde müelliflerin Türkçe terimlerle beraber yabacılarını da bir arada kullandığından hareket ederek eş anlamlılar üzerinde yoğunlaştık. Ancak, bu gibi terimlerde ince anlam farklılıklarının olması eşleştirmelerde temkinli olmamızı gerektirdi. Eş anlamlı gibi görünen birçok terim ince ayrımlarla başka kavram veya durumu karşılayabilmektedir. Bu nedenle de insan sağlığını ilgilendiren bir konuda yazılmış eserde dilin en ince anlatım olanaklarının kullanılmış olabileceği her zaman aklımızda tutuldu.
- Geçmiş tıbbımızda usta-çırak ilişkisine dayalı bir sistem olduğundan eldeki eserin kime ait olduğu da her zaman kesin olmayabilir. Bazen temmellük kaydından hareketle anonim bir yapıt başka birine atfedildiği gibi anonim kabul edilen bir metin de müellifi bilinen herhangi bir tıp metninin bilinmeyen bir nüshası olabilir. Bunun için eldeki metnin adından hareketle eş anlamlılarını da araştırdık, karşılaştırmalarla eserin mevcut başka bir nüshası olup olmadığını belirlemeye çalıştık. Nüsha üzerinde müellif ve müstensih kayıtlarının olmayışı da maalesef tesbitlerimiz sırasında büyük engel olmuştur.

SONUÇ

İncelediğimiz eser sağlık gibi kapsamlı bir konu üzerinde yazılmıştır. Söz varlığı açısından son derece zengin olan metin Türk dili araştırmaları yanında bilim tarihi, halk bilimi gibi dallarda çalışanlara kaynaklık edecek yeterliliktedir.

Çalışmamız sırasında titizlikle çeviri yazısını yaptığımız metnin ses, biçim, belli başlı söz dizim unsurları ve söz varlığını ortaya koymaya çalıştık. Neticede hem dillik araştırmalar hem de Türk bilim tarihi açısından önemli olduğunu düşündüğümüz bulgulara ulaştık. Metnin söz varlığı içinde geniş yer tutan terimleri belirlerken bunların ileride hazırlanacak büyük tıp terimleri sözlüğüne koyacağı katkı kadar bilim dilimizin Türkçeleştirilmesinde de göz atılmaya değer veriler sunacağını gördük.

Günümüz yazı dilinde bulunmayan, ancak yaşayan ağızlarda korunmuş olan kimi sağlık terimlerimize de eserde rastladık. Böylelikle ilgili terimlerin geçmişten günümüze Anadolu'da nasıl bir seyir izlediklerine şahit olduk.

Günümüze değin Eski Türkiye Türkçesi dönemine ait tıp metinleri üzerine yapılan çalışmalar genellikle metnin ortaya konması, imlâ ve biçim özellikleri üzerinde yoğunlaşmakta, terimlere gereken önem verilmemektedir. Çalışmamızda bu eksikliğin farkındalığıyla hareket ederek dilde görülen değişme ve gelişmelere ışık tutmaya çalıştık. Bunun sonucunda anatomi, fizyoloji, tıp, botanik, zeoloji vb. bilim dallarına ait tarihi değer taşıyan aynı zamanda bilim dilimiz için ayrı öneme sahip bulguların dökümünü yaptık.

Çalışmamızın sonucunda ulaştığımız bulguları şöyle maddeleştirebiliriz:

- İncelediğimiz eserde geçen Türkçe hastalık adlarının birçoğu organ adlarıyla kurulmuştur. Bu tür terimlerde hangi hastalıktan söz edildiğini anlamamız ise

bazen mümkün olamamıştır. Bunun nedeni günümüz tıbbından ayrı bir anlayışla çalışmalarının yürütülmesi ve kesin teşhislerin konamaması, terim anlamının kapalı kalmasıdır: (baş aġrısı, boġaz aġrısı, gögüs aġrısı…).

- Organ adlarıyla kurulmuş hastalık adlarının bir bölümünde hastalığın kesin adına ulaştığımız örnekler de mevcuttur. Bunları metin içinde hastalıkla ilgili teşhis edici bilgilerin verilmesinden veya eş anlamlısı olan Arapça terime atıfta bulunulmasından hareketle belirleyebildik. Mesela gut hastalığı için 'ayaḳ aġrısı' terimi dikkat çekici bir örnektir.
- Organ isimleriyle kurulmuş hastalık adları çoğunlukla ağrının, hastalık belirtilerinin görüldüğü organla, vücuttaki bölgeyle ilişkilendirilmiştir: "baş aġrısı, göŋül darlıġı, ṭalaḳ ṣancusı vb.".
- Türkçe organ adlarına yapıca baktığımızda bunların genel itibariyle türemiş sözcükler olduğunu gördük. Bunlardan mesela ikili organ adı yapan ikizlik eki –z ile türeyenlerdir: "aġız, beŋiz, göz, diz, gögüs (< gögüz), geŋiz, bögür".

Küçültme ekleri –aḳ/-ek; -suḳ/-sük/-cuḳ/-cük ile kurulmuş organ adları: "ayaḳ, damaḳ, ḳulaḳ, baġarṣuḳ, dilcük, göbek, ṭalaḳ, yaŋaḳ…".

- İncelememiz sırasında Arapça ve Farsça organ adlarına, bedenle ilgili terimlere de rastladık. Nisbeten Fazlaca olan Arapça terimlerin bir bölümü ise bu dile Grekçeden geçmiştir. Antik Yunan'da tıpla ilgili önemli ilerlemelerin gerçekleştirildiği bilinen tarihi bir gerçektir[252]. İslam dünyasında yaşanan ilerlemelerin ardından Antik dönem hekimlerinin eserleri Arapçaya çevrilmiştir. Bu yolla Arapçaya giren bāselīḳ, ḳīfāl gibi terimler sonrasında Türkçeye yapılan çevirilerle devrin söz varlığına kazandırılmıştır.

---

[252] bkz: *Tıp Çalışmalarının Kısa Bir Tarihi*.

- Hastalık adlarının bir bölümü hastalığın belirtilerinden hareketle isimlendirilmiştir. Böylece Türk insanının güçlü gözlem yeteneği tıp terimlerine de yansıtılmıştır: “aġız ḳoḳusı, et kesilmesi, ṣarılıḳ zaḥmeti, ḳanı olan göz, gözlerinüŋ rengi aḳ ol-…”.
- Tıp terimleri içinde geçen hastalık adlarının bir bölümü günümüzde sadece o hastalığın birer belirtisi veya günlük yaşamda çevreye rahatsızlık verecek şeyler olarak değerlendirilebilir: (aġzı ḳoḳ-, ter, terle-, öksür-, öksürük, öksiyürük ol-, ḳoḳ-, geyir-…).
- Terimleştirmede toplumun ruh halinin yansımaları da görülür. İyileşmesi güç veya tabu olarak kabul edilen kimi hastalıklara (çiçek gibi) etkilerinin daha az olması ümidiyle güzel isimlerin verilmesi dikkate değerdir.
- İncelediğimiz eserde geçen terimlerin bir bölümü günümüz yazı dilinde yaşamasa da Anadolu ağızları içinde varlığını devam ettirmeyi başarmıştır: (oturaḳ, oŋal-, oŋalt-, gici vb.).
- Hastalıklara verilen adların bir bölümü deyim aktarmalarının güzel örneklerini sergiler: (yanıḳara, it dirsegi, ṭuz başı vb.).
- Metin içinde geçen birçok yabancı terimin Türkçe karşılığını yine eserde görebiliriz. Genellikle bu tür eş anlamlılarda dilimize yapılan aktarmalar da etkili olmuştur: (żıyḳu’n-nefes-nefes darlıġı; lisānü’ s̱-s̱evr- gāvzubān- ṣıġır dili vb.).
- Organ adarıyla ilgili terimlerin (anatomik ve fizyolojik) sayıca Türkçeden yana olduğunu belirledik. İncelediğimiz eserde geçen organ adlarının çoğu günümüzde de aynen varlığını sürdürmüştür. Metinde Türkçesiyle eş anlamlı olarak

kullanılan sınırlı sayıda yabancı terim ise (öyken-ciger gibi) günümüz yazı dilinde tamamen yaygınlık kazanmış, Türkçedekini unutturmuştur.

- İncelediğimiz eserde yaklaşık 650 tıp terimi (organ, bitki, hayvan adlari hariç) bulunur. Bu sayıya tüm ilaç adlarını vb. kattığımızda toplamdaki tıp terimleri 850'yi bulur. Sayıca terimlerin %72'si Türkçe[253], %21'i Arapça geriye kalanların %7'si Farsça ve diğer dillerdendir. Özellikle devrin bilim dilinin gelişmesinde Arapçanın verici dil olarak etki rol üstlendiğini söyleyebiliriz.

- Tıp terimleri içinde sayıca çokluğu gibi kullanım sıklığı açısından da dikkati çekenler isim tamlaması biçiminde olanlarken onu birleşik fiil biçimindekiler takip eder.
- Tıp terimleri haricinde de Arapça kökenli terimlerinin kimi zaman kaynağı Grekçedir. Arapça kanalıyla Grekçe terimler de incelediğimiz eserin söz varlığında kullanım buldular: (maṣṭakī̄, maṣura, ayārī̄c, ḳulınc vb.). Osmanlılarda bilimsel düşüncenin gelişmesi üzerine incelemeler yapan Remzi Demir bu konuda, üretilmiş olan bilimsel bilgilerin verici konumdaki uygarlıktan alıcı konumdaki uygarlığa çeviri yoluyla bildirir. Osmanlı uygarlığını alıcı konuma yerleştiren araştırmacı, İslâm-Arap medeniyetini ise verici konumda değerlendirir (Demir, 2001: 12).
- İlaç adları, merhemler vb. ile ilgili terimleştirme sırasında bitki/hayvan + yağı; bitki adı + yaprağı/ḳabuğı/toḫmı; hayvan adı + hayvanın organları; hastalığın adı + ʿilācı/ merhemi; ḥabb-ı/merhem-i + bitki/maden adı biçimindedir. Genel olarak

[253] Arapça veya Farsça kökenli sözcüklerden yararlanılarak Türkçenin kurallarına göre oluşmuş terimler de bu sayıya dahil edilmiştir.

baktığımızda tedavi için kullanılacak ilaçların yapımında bitkilere ve hayvandan elde edilen maddelere baş vurulmuştur. Bu nedenle terimleştirmede onların isimlerine de yer verilmesi doğaldır.

- Metnin içinde birçok hastalığın, bedene rahatsızlık veren herhangi bir şeyin genel tedavisi, tedavi yolu ilaç adı yapmada hareket noktası olmuştur: (sektenüŋ ʿilācı, cüẕẕām zaḥmetinüŋ ʿilācı, ṣafrayı defʿ iden muʿālece vb.).
- Tertīb-i Muʿālece botanik ve zooloji terimleri açısından son derece zengin bir eserdir. Devrin tıp anlayışı bitkilerden, hayvanla ilgili gıdalardan çokça yararlandığından bu sahalara ait terimler de belirlenebilmiştir. Bitki adları içinde tek sözcükten ibaret olanlar yanında isim ve sıfat tamlaması biçiminde birleşik isimler de vardır. Bu tür terimlerin kuruluşu şöyledir: Tüm öğeleri Türkçe olanlar (aġu aġacı, aḳ günlük); Arapça + Türkçe (fınduḳ aġacı, mürr dikeni)/ Türkçe + Arapça (ṣarı ṣabr, iblīs ṭırnaġı) yapısında veya Farsça + Arapça / Arapça + Arapça (ebucehl ḳarpūzı) vb. yapısında olup Türkçenin tamlama sistemine göre oluşanlar.
- Metnin bütününde cümleler gayet yalındır. Farsçanın söz dizimi özelliklerinin etkilerini (tercümelerin etkisiyle) görsek de ilmin esas alınması nedeniyle kapalı söylemlerden eser korumuştur.
- Konusu itibariyle her zaman yapılması yerinde olacak şeylerden bahseden bu eserde, ağırlıklı olarak geniş zaman kipinin ve gereklilik, istek kiplerinin çekimiyle karşılaştık ki bu konuda yazılmış benzer eserlerin çoğunda da böyledir.

- Eserde belli bir hikâyeye, edebi bir anlatıya, kişiler arasındaki diyaloglara yer verilmeden hep üçüncü şahısa yönelik bilgiler aktarıldığından kimi fiil çekimlerinin bu eserde ve benzer metinlerde bulunmadığını belirledik. Ad cümlelerinde yüklem yaygın olarak –dUr (bildirme), fiil cümlelerinin ise hemen hemen hep üçüncü kişi –A (istek) , -sA (şart) ve –Ar, -Ur ve –r (geniş zaman) çekimindedir. Elbette bu kip ekleri metin içinde birbirlerinin yerine veya değişik işlevlerle de kullanılmıştır. Eklerin (fiil veya isim) işlev olarak bir diğerinin yerini veya değişik işlevleri karşılaması aslında devrin birçok eserinde görülebileceği gibi günümüzün yazı dilinin de bir özelliğidir.
- Çevirilerin tesiriyle cümle yapısında Türkçeye özgü olmayan dikkat çekici bir cümle özelliği (…ve –Up…) yapısıdır. Bu yapıyla beraber hastalığın teşhisi veya uygulanacak tedavi yoluyla ilgili bilgiler aktarılırken bunlar sırasıyla birbirine (…v'eger…; … –Up ve …; …eger…; … ve daḫı…; …ammā eger…; …ammā…) gibi cümle formlarıyla aktarılmıştır.
- Metnin genelinde önerilen tedavinin, uygulanacak yolun sonuç vereceğini bildirme esası vardır. Bundan dolayı eserin genelinde birçok cümlenin 'mücerrebdür, fā'idesin bulalar, ḫalāṣ ola, bi-izni'llāh ḫalāṣ ola, ḫalāṣ ide, ziyāde nāfiʿ dür, bi-iẕni'llāh defʿ ide, defʿ ider …) gibi sözlerle bittiğini gördük.
- Uygulanacak tedavinin daha önceden denenmiş olduğunu, uygulanacak olan yoldan şüphe duyulmaması gerektiğini bildirmek için de cümleler belirli

formlarla bitirilmiştir. Bununla ilgili olarak (…tecrübe olınmuşdur; …ġaflet olınmaya) gibi cümle formlarını örnek verebiliriz.

- Bu çalışmada elde ettiğimiz bulgular sadece Türk dili üzerine çalışanları değil, bilim tarihi üzerine çalışanları da ilgilendirir. Metindeki veriler ileride eczacılık, kimya, botanik, halk hekimliği, tıp tarihi, zooloji, botanik gibi alanlarda çalışanlara da kaynaklık edecek türdendir. Bunun bilinciyle açıklamalarmızı yaparken bilgiye kolaylıkla ulaşmasını sağlayacak bir yol izledik, birçok terimin bugünkü bilim dilindeki karşılığını; eğer tespit edebilmişsek Latincesini de vermeye çalıştık.

Çalışmamız bu noktada bitmiş değildir. Bundan sonraki aşamada belirlediğimiz tıp terimlerini devrin diğer eserlerinde geçen tıp terimleriyle karşılaştırmak istiyoruz. Böylelikle ileride Türkçenin tarihî büyük tıp terimleri sözlüğünün hazırlamak için gerekli veri tabanına yeni katkılar koymayı hedefliyoruz. Türk dili araştırmaları açısından incelememiz sırasında belirlediğimiz organ adları, bitki ve hayvan adları, "Tıp Terimleri" başlığı içinde verdiğimiz hastalık, ilaç ve alet isimlerinin ileride başka bir çalışmada ayrıca değerlendirmeye, başvurulmaya değerdir.

Çalışmanın sonucunda en büyük mutluluğumuz ise, tarihî bilim dilimiz için tanıklık yapan ve 15. yy.da tıp eserlerinin yazımında Türkçeye önem verildiğini gösteren bir eserin yeniden gün yüzüne çıkarılmış olmasıdır. Türkçe adına küçük de olsa bir katkı koyabilmişsek bu mutluluğumuzu daha da pekiştirecektir.

ÖZET

Türkçenin tarihî bilim diline ışık tutmak için yaptığımız bu çalışma 15. yy. Eski Türkiye Türkçesine ait Tertīb-i Muʿālece adlı eser üzerine yürütülmüştür.

Genel tıp konusunda yazılmış olan eser hastalıklar, uygulanacak tedaviler ve ilaç yapımları ile ilgilidir ve bu konularda zengin bir terim kadrosuna sahiptir.

Çalışma beş bölümden oluşur. Birinci bölüm giriş olup burada eser ve tıp tarihiyle ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde eserin imlâ ve dilbilgisi özellikleri hakkında açıklamalar, değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü yaygın çeviri yazı işaretlerine göre hazırlanan metindir. Metnin ardından gelen dördüncü bölümde, önce eserin içerdiği sözcükler ve bu sözcüklerin aldıkları eklerin dökümünün yapıldığı gramatikal dizin gelir. Dizini ise sözcüklerin tematik, köken ve yapı özelliklerine bakılarak hazırlanmış terimler sözlüğü takip eder.

Çalışmanın sonucunda hem tarihî bilim dili hem de bilim tarihi açısından önemli bir kaynak gün ışığına çıkarılmış oldu. Ayrıca, 15. yy.da ilmi konularda yazılmış özellikle tıpla ilgili eserlerin Türkçeden yana oluşu, yabancı terimlere Türkçe karşılıkların aranmaya çalışıldığı gerçeği de gösterilmiş oldu. Diğer taraftan halen daha tarihî bilim dilimiz, özellikle de eski tıp dilimiz konusunda yürütülen çalışmaların yetersizliği dillendirildi. Bu alanda bir sözlüğe ihtiyaç duyulduğu gerçeği de gün yüzüne çıktı.

SUMMARY

To shed light on the history of the Turkish language of science we do this work 15 centruy. Old Turkey Turkish dating his former Tertìb-i Muʿālece work was carried out on.

The work is written in general medical diseases, the application is for construction of the treatment and medication, and staff in these areas has a rich term.

Work consists of five sections. The first section is introduction and medical history information about this work is provided. The second section features work on the spelling and grammar explanations, assessments were made. Studies of the third section, the text is prepared according to common sign translation article. In the fourth section of the text, then, before the work is included in the words and add these words they are made of cast comes gramatikal directory. Thematic index of the word, look at the root and made the structure feature glossary of terms will follow.

As a result of working with language and history of science but also an important source of history of science in the light of day has been removed. Additionally, 15 centruy written on the scientific aspects of medicine especially from the Turkish side of works created with the Turkish foreign money in terms of the reality show has been trying to call. On the other hand still on our scientific language, especially the old medical studies conducted in our language has been described lack of. In this area you need a dictionary to the output face of the reality of the day.

KAYNAKÇA

- Abik, A. D., (2005), **Meyveler Münazarası, (Doğu Türkçesi),** Ankara: Seçkin Yayınları.
- Adıvar, A., (1970), **Osmanlı Türklerinde İlim,** İstanbul (2. Baskı).
- Ağırakça, M., (2004), **İslâm Tıp Tarihi**, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Akalın, M., (1993), "Üzerlik", **II. Uluslararası Karacaoğlan ve Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri,** s. 247-260.
- Akalın, M., (1998), **Tarihî Türk Şiveleri**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Aksan, D., (2004), **Türkçenin Sözvarlığı**, Ankara: Engin Kitabevi.
- Altıntaş, A., (1988), "Divânu Lugati't-Türk'teki Tıp Terimleri", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S:2, , s.65-73.
- Atalay, B., (1985). **Divanü Lûgat-it-Türk Tercemesi**, Ankara: TDK.
- Ata, A., (1997), **Kısasü'l-Enbiya I-II**, Ankara: TDK.
- Banguoğlu, T., (1995), **Türkçenin Grameri**, Ankara: TDK.
- Başdaş, C., (2006), "Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu –k Ünsüzü ve Çokluk", **İlmi Araştırmalar,** S:21, s: 53-64.
- Bayat, A. H., (1999), **Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar**, Ankara: AKM Yayınları.
- Bayat, A. H., (2000), "Uygur Tıp Metinleri", **Tıp Tarihi**, İzmir: Sade Matbaa.
- Bayat, A. H., (2003), **Tıp Tarihi**, İzmir: Sade Matbaa.
- Baytop, T., (2007), **Türkçe Bitki Adları Sözlüğü**, Ankara: TDK.
- Bursalı Mehmed Tahir, (2000), **Osmanlı Müellifleri**, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

- Binnur E., (2001), **Tuhfe-i Mübarizi (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Canpolat, Mustafa ve Önler, Z., (2007), **İshak Bin Murad Edviye-i Müfrede**, Ankara: TDK.
- Cemiloğlu, İ., (2000), **14. Yüzyıla Ait Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi**, Ankara:TDK.
- Coşar, A. M., (2008), "Bir Adlandırma Öğesi Olarak Organ adları", **Turkish Studies**, s: 1049-1079.
- Çetin, E., (2005), "Divanü Lügati't-Türk'te Yiyecek İçecek Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesindeki Görünümleri", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:2, s: 185-200.
- Demir, R., (2001), **Osmanlılarda Bilimsel Düşüncenin Yapısı** , Ankara: Epos Yayınları.
- Dilçin, C., (1983), **Yeni Tarama Sözlüğü**. Ankara: TDK.
- Derin, A., (1987), **Tuhfe-i Mübarizi (Metin-Gramer Notları-Sözlük)**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Devellioğlu, F., (1999), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doerfer, G., (1980-81) "Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu", **TDAY-Belleten**, s:1-16.
- Doğan, L., (2002Güz), "Türk Kültüründe Hayvalar ve Hayvan İsimleri", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, s: 615-659.

- Doğan, L., (2005-I), “Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme –Ana ve Ara Temel Kelimeler-” **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:6, s:141-163
- Enç, M., (1974), **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: TDK.
- Erdağı, B. (2001), **Tuhfe-i Mübarizi (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Eren, H., (1999), **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Ergin, M., (1993), **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gülensoy, T., (2007), **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Kökenbilgisi Sözlüğü**, Ankara:TDK.
- Gülsevin, G. (1997), **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Ankara: TDK.
- Gülsevin, G. ve Boz, E., (2004), **Eski Anadolu Türkçesi.** Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güven, M., (2005), **Abdulvehhâb Bin Yusuf’un Müntahab-I Fi’t-Tıbb’ı (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)**, Denizli: Pamukkale Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Güven, M., (2008), “Kitābu’l-Mühimmat fi’t-Tıb’daki Türkçe Organ Adları”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S:23, s: 112-135
- Hacıeminoğlu, N., (1992), **Türk Dilinde Edatlar**, Ankara: MEB.
- Hatipoğlu, V., (1981), **Türkçenin Ekleri**, Ankara: TDK.
- İhsanoğlu, E. ve diğerleri, (2004), **Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- İleri, C., (2007), "Divanü Lügati't-Türk'te Geçen Meyve-Sebze Adları ve Türklerin Bunlardan Yararlanma Biçimleri", **Türk Dili**, S:669, s: 542-572.
- Jones, C., (1993), **Historical Linguistics**, London; Newyork: Longman Press.
- Kafadenk, N., (1996), **Hakim Bereket'in Tuhfe-i Mübarizi Adlı Eserinin Tenkitli Metni ve Akrabadin Kısmının İncelemesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kahya, E., (1995), **İbni Sina El-Kanun fi't-Tıbb (Birinci Kitap)**, Ankara: AKM Yay.
- Kahya, E., (2002), "Anadolu Selçuklularının Bilimsel Faaliyetlerinin Genel Bir Değerlendirmesi", III. Uluslararası Mevlana Kongresi Bildirileri, s.245-252.
- Kahya, E., (2003/1), "On Beşinci Yüzyılda Osmanlılarda Bilimsel Faaliyetlerin Kısa Bir Değerlendirmesi" **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S: 1, s.11-19.
- Karpuz, H. Ömer ve Kurgun, L., (2000), "Organ Adlarından Oluşan Yer Adları", **Ana Dili Dergisi**, S:19.
- Kaya, E., (2008), **Muyîddin Mehî'nin Müfîd (Nazmü't-Teshîl) Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin) ve Bu Eserin 15. Yüzyıl Türk Tıp Dilinin Oluşmasındaki Yeri**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyla Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Kaya, Ö., (2006), "Doğu Türk Yazı Dili ve Edebiyatı Araştırmaları VI: Doğu Türk Yazı Dili Alanına Ait Bir Tıp Metni", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, , C: 3, S: 4, s:111-129.
- Kılıcoçoğlu, V., (1956), **Cerrâhiye-i İlhaniye**, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.

- Korkmaz, Z., (1959) “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme” **DTCF Dergisi,** S: XVIII 3-4, s: 275-358.
- Koşay, H. (1975), “Divanü Lügati’t-Türk’teki Terimlerden Örnekler”, **I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler**, Ankara TDK.
- Kurban, F., (1990), **Şirvanî Mahmud-Muhammediye**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Mansuroğlu, M., (1958), “Türkçede –ġay, -gey eki ve Türemeleri”, **Jean Deny Armağanı**, s. 171-183.
- Mason, F. S., (2001), **Bilimler Tarihi**, (Çev:Umur Daybelge), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Okumuş, N. ve Bayat, A. H., (2004), **Muhammed bin Mahmud-ı Şirvani Mürşid**, Ankara: AKM Yayınları.
- Orhan S. ve diğerleri, (2004), **Ahi Çelebi *Yadigar***, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yay.
- Oturakçı, N., (?) “Divanü Lûgati’t Türk’teki Botanik Terimlerinin Kazak Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Görünümleri” **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.
- Önler, Z., (1985), “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri” **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, s.87-130.
- Önler, Z., “Hacı Paşa’nın Müntehāb-ı Şifā Adlı Eserinde Geçen Bitki Adları Üzerine”, **Türk Dili**, S.413, s: 405.
- Önler, Z., (1990), **Celalüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ I Metin**, Ankara: TDK.

- Önler, Z., (1990), “XIV. ve XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri”, **Journal of Turkish Studies (Fahir İz Armağanı)**, Harvard, V: 14, s.357-392.
- Önler, Z., (1999), **Celalüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ II Sözlük**, İstanbul: Simurg.
- Önler, Z., (2006), “Divanü Lügati’t-Türk ve Kutadgu Bilig’de Tıp Terimleri”, **Kebikeç**, S.22.
- Özcan, H., (2007), **Kaysunizade Muhammed Çelebi El-Ankaravî’nin Menâfiu’n-Nâs Adlı Eseri (Metin-Dil Özellikleri-Dizin)**, Konya: Selçuk Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Özçelik, S., (1997), “XV. Yüzyılda Yazılmış Üç Tıp Kitabı Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara: TDK, s:385-395.
- Özçelik, S., (2007), “Ali Haydar Bayat, Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî Kitâbü’l-Müntehab fî’t-Tıb (İnceleme - Metin - Dizin - Sadeleştirme - Tıpkıbasım) Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği Yayını. İstanbul 2005”, **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları,** V: 2/2, s.519-530.
- Özkan, M., (1993), **Mahmud b. Kadi-i Manyas Gülistan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük),** Ankara:TDK.
- Nişanyan, S., (2007), **Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimoloji Sözlüğü**, İstânbul: Adam Yayıncılık.
- Özkan, M., (2000), **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstânbul: Filiz Kitabevi.
- Parlatır, İ., (2006), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Redhouse, S. J., (2001). **A Turkish And English Lexicon**. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Ronan, C. A., (2005), **Bilim Tarihi-Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişimi**, (Çev: Ekmeleddin İhsaoğlu ve Feza Günergun), Ankara: TÜBİTAK.
- Sarı, N. (1999), "Osmanlı Hekimliği ve Tıp Bilimi", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S:V.
- Şahin, H., (2004), "Terceme-i Rahatu'l-İnsân", ***Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi***, S:5, s:71-115.
- Şehsuvaroğlu, B. N., (1957), "Anadolu'da Tükçeleşme Cereyanları ve Türkçe İlk Tıp Yazmalarındaki Terimler", **VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957**, s. 25-35.
- Tezcan, S. (2001), "En Eski Türk Dili ve Yazını", **Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Ankara: TTK.
- Türkmen, S., (2006), **Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri**, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Suveren, K. ve Uzel İ., (1999), **Şerefeddin Sabuncuoğlu Mücerrebname**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Steingass, F., (2005), **A Comprehensive Persian-English Dictionary,** İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şahin, H., (2003), **Eski Anadolu Türkçesi**, Ankara:Akçağ.
- Şahin, H., (2004), "Terceme-i Rahatu'l-İnsan", **U.U. Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:7.
- Şahin, H., (2007), "Câmi'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri", **Turkish Studies**, V: 2, s: 570-602.
- Şehsuvaroğlu, B. (1954) **Şair ve Hekim Ahmedî**, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

- Şemseddin Sami, (1996), **Kâmûs-ı Türkî**. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şeşen, R., (1993), "Ortaçağ İslâm Tıbbının Kaynakları ve XV. Yüzyılda Türkçeye Tercüme Edilen Tıp Kitapları", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S:5.
- Şeyhi Mehmed Efendi, (1989), **Şakaiki'n-Numaniyye ve Zeyilleri**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TDK Komisyon, (1993), **Derleme Sözlüğü I-VIII**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK Komisyon, (1996). **Tarama Sözlüğü I-XII.** Ankara: Türk Dil KurumuYayınları.
- TDK Komisyon, (2005), **Türkçe Sözlük**, Ankara:TDK.
- Timurtaş, F. K., (2005), **Eski Türkiye Türkçesi**, Ankara:Akçağ.
- Tor, G., (1982), **Anadolu Ağızlarında Organ Adları**, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi (Yüksek Lisans Tezi).
- Tulum, M., (2000), **Tarihî Metin Çalışmalarında Usul**, İstanbul: Deniz Kitabevi.
- Turan, Ş., (2000), **Türk Kültür Tarihi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uludağ, O. Ş., (1991), **Beşbucuk Asırlık Türk Tebâbeti Tarihi**, (Haz. İlter Uzel) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Usta, H. İ., (2007), **Eski Anadolu Türkçesi Söz Diziminde Sintagmatik Yapılar**, Ankara: Bizim Büro Basım Yayım Dağıtım.
- Uzel, İ., (1992), **Sabuncuoğlu Şerefeddin Cerrahiyetü'l-Haniyye**, Ankara: TTK Yayını.

- Uzel, İ., (2000) “Osmanlı Türk Tıbbı”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, İstânbul: Ötüken Kitabevi, C:6.
- Uzel, İ., (2003/1), “On Beşinci Yüzyılda Osmanlılarda Bilimsel Faaliyetlerin Kısa Bir Değerlendirmesi” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.
- Uzluk, F. N., (1959), **Genel Tıp Tarihi I**, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yay.
- Uzunçarşılı, İ. H., (1970), “Fatih Sultan Mehmed’in Ölümü”, **TTK-BELLETEN**, S: 134, s: 241-243.
- Uzunçarşılı, İ.H., (1987), **Osmanlı Tarihi,** Ankara: TTK
- Uzunçarşılı, İ.H., (1988), **Osmanlı Devletinin İlmiyye Teşkilatı**, Ankara: TTK Yayını.
- Yelten, M., (1993), **Şirvanlı Mahmud Muhammediye**, İstanbul: İstanbul Üni. Yay.
- Yücel, H. A., (1937), **Bir Türk Hekimi ve Tıbba Dair Manzum Bir Eseri**, İstanbul: Devlet Basımevi.
- Zülfikar, H., (1991), **Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları**, Ankara:TDK
- Zülfikar, H., (1996), **Türkçe’de Ses Yansımalı Kelimeler**. Ankara: TDK.
- Zülfikar, H., (2008), “Dünden Bugüne Türkçe Denşirmek Üzerine, Sureti Haktan Görünmek, Yapmak, Almak”, **Türk Dili**, s: 323-329.